

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

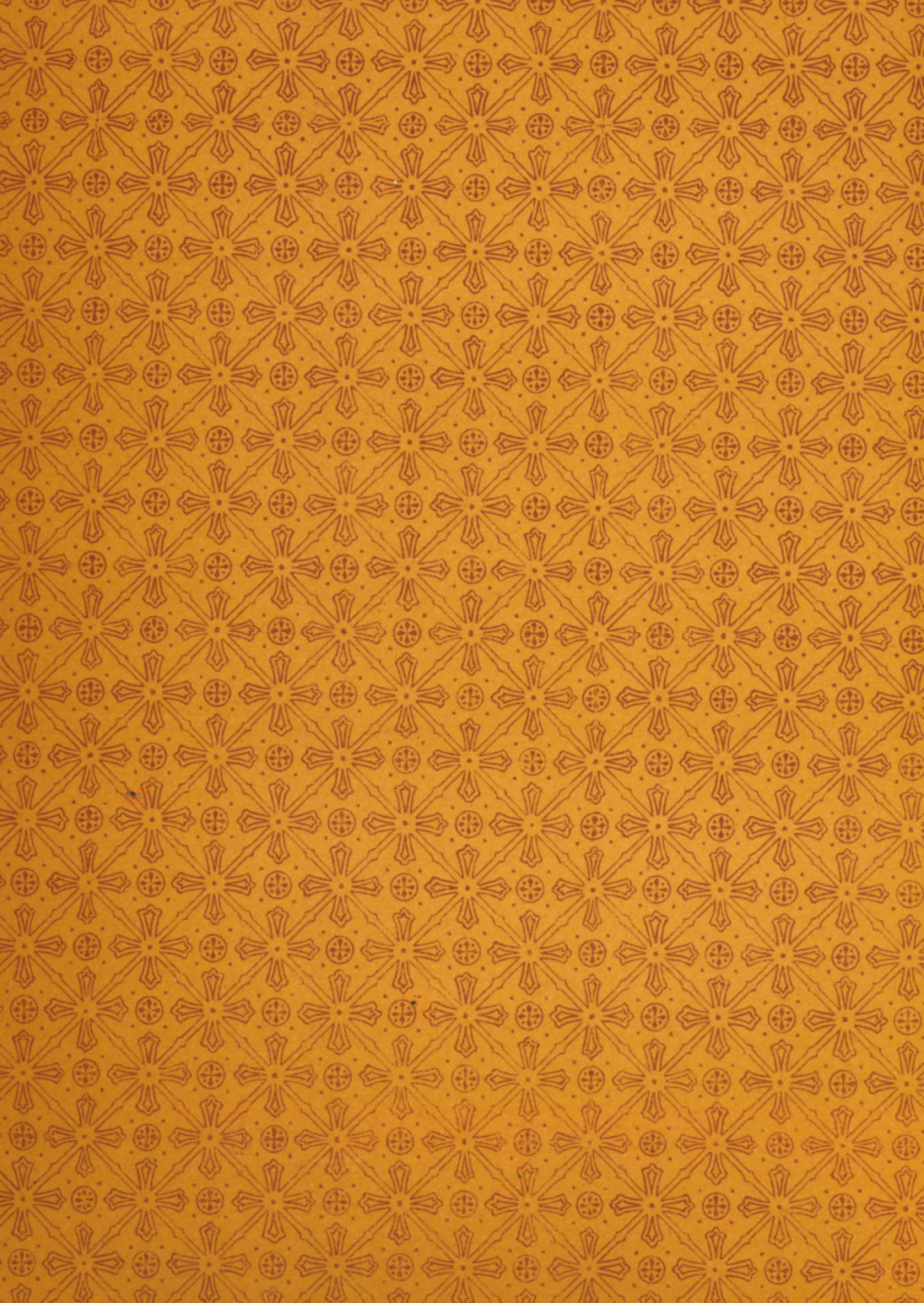
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FR. GRØNVOLD

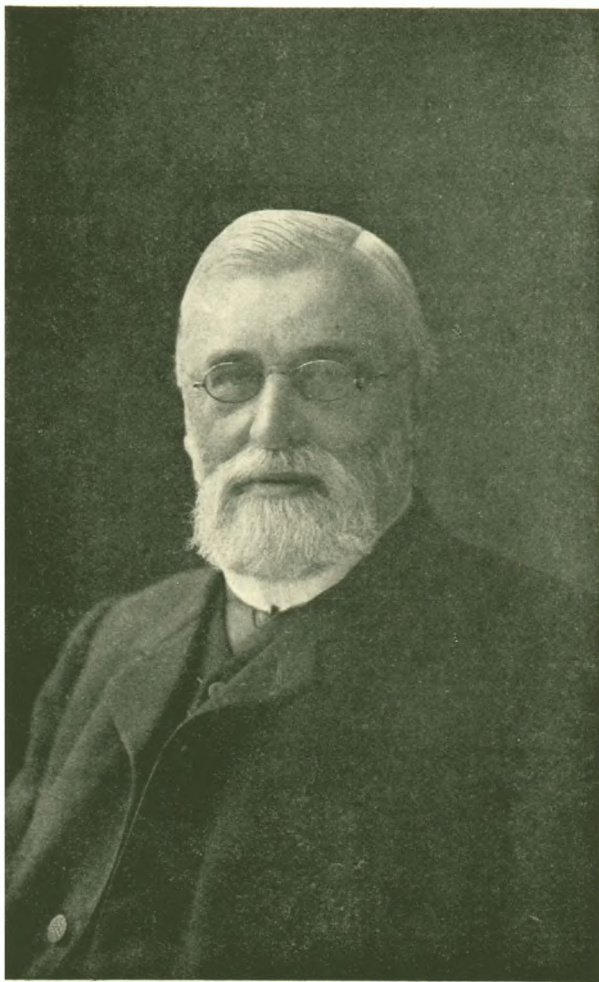
SLÆGTS-KRØNIKER

1500—1800

CHRISTIANIA

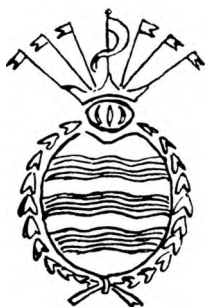
JACOB DYBWADS FORLAG
KJØBENHAVN: G. E. C. GAD

F. Grønvold, Kgl. Fuldmægtig,
f. 1837.

FR. GRØNVOLD

SLÆGTS-KRØNIKER

1500—1800

TRYKT SOM MANUSKRIFT

CHRISTIANIA

JACOB DYBWADS FORLAG

KJØBENHAVN: G. E. C. GAD

1924

Exemplar Nr......

Copyright 1924
by Jacob Dybwad, Christiania.

Printed in Norway.

Det Mallingske Bogtrykkeri

Min Søn,
Maleren Ludvig Chr. M. Orning-Ravensberg,
tilegnet.

En Pronation, for ei at sige Pronuntiation.

Det er mig magtpaaliggende strax at faa bemærket følgende: Disse Krøniker var oprindeligt bestemt alene for Slægten og kun for den; der er derfor medtaget (væsentlig i Noteform) adskilligt som alene var bestemt for dennes Medlemmer, da Bogen var tænkt udgivet kun som Manuskript til Distribution blandt dem.

Det blev mig imidlertid umuligt — foruden mit flaarige ikke lidet besværlige og bekostelige personlige Arbejde — hvorved jeg gik glip af en ikke liden aarlig Indtægt — tillige selv at bekoste Bogen udgivet i denne særligt for mig som uformuende Pensionist trykkende økonomiske Tid.

Det var derfor et uventet Held for mig, at flere forstaaelsesfulde Personer — deriblandt en Universitetslærer med et landskjendt Navn som Historiker — for hvem jeg traf til at oplæse Dele af Manuskriptet, fandt dette værd til offentlig Udgivelse og derved hindrede det fra at gaa «ad undas»; derfor min hjertelige Tak, særligt til Docent Jacob S. Worm-Müller og Dr. theologiae Chr. A. Bugge.

Det bør vistnok ogsaa bemærkes eller anføres som Undskyldningsgrund for sproglige og litterære Mangler ved Bogen, at jeg har haft liden Tid og derfor skrevet «currente calamo» og fundet det mindre nødvendigt ligeoverfor Slægten at pynte paa Sproget! jeg gaar desuden i mit 86 Aar.

Krøniken skal altsaa i sidste Liten udgives offentlig, men jeg har hverken Tid eller Anledning til at forsøge mig som «litterær Pyntekone».

Jeg la'r det da — som min Oldefar Oberste Fr. Martinus v. Grønvold gjerne sa: (særlig under alvorlige Forhold f. Ex. ved Duellen i Itzehoe, hvortil han blev udfordret), «Udi Vorherre, hans Naffn och naadige Bestyrelse staae til».

Fr. Grønvold.

A. Den *norske* Gren af den danske Adelsæt:
«ORNING» (Bølge-Orning), («Bølle-Vove»)
1350/1550—1786.

I

Slægt. Wommiken (Wommike)
Spædde Finsk af Leds - Otter Omring af Officers - Kæster
Gronwolds (Gronwold) - Gronwolds - Omring
Gronwolds (1850 - 1850)

Jens Jantsen Jantsen
(1850 - 1850)

Med Høvsøen Kap. Høvsøen og Gronwold kan aller, eller og aller, eller for
Anmærelser for Læster om at kunne danne "Kæstene". Dette kan jeg og flere Grunde
ikke efterkomme, naar man har bestemt Besørgning i sin Høvsøe Leds - Omring.
Jeg har nu mig med hvad man kaldte Kroniker, kun træde ud og se om
dokumenter og forklaringer. Men jeg vil end man kunde vende, men om jeg og
den Stoffs jeg alene vil den mindstlige og den Stædker.

Jeg har kendt mig selv for at efterkomme Kæstens Anmærelser, men da
har været altsom præget og det er jeg i Leds kan kendt. Men om det jeg har
omgivelser, saa man ikke ta det, jeg vil i min Høvsøe kan kendt.
med den vordende Overførelse, som denne og Leds kan jeg kendt og
for.

Daglig Leds for at leve og andet selv kende. Den første Anmærelse og sel
Sædet af min Besørgning er vel med sig selv, men selv sig selv og meget
Høvsøe, Leds i Anledning af en mig med altsom præget Overarbejde uden med
selv sig selv og det vil være den regelmæssige Tid. Der var nemlig den
gang i Høvsøe, som en meget bogstavelig Besørgning - Omring - som saa som
overalt af Leds, der vil være Leds af sine Kollegaer. Mogens kan jeg og
for.

Mogens kan jeg og for at efterkomme Kæstens Anmærelser, men da
har været altsom præget og det er jeg i Leds kan kendt. Men om det jeg har
omgivelser, saa man ikke ta det, jeg vil i min Høvsøe kan kendt.
med den vordende Overførelse, som denne og Leds kan jeg kendt og
for.

Selv sig selv vil være altsom præget og det er jeg i Leds kan kendt. Men om det jeg har
omgivelser, saa man ikke ta det, jeg vil i min Høvsøe kan kendt.
med den vordende Overførelse, som denne og Leds kan jeg kendt og
for.

de fleste kan vil være altsom præget og det er jeg i Leds kan kendt. Men om det jeg har
omgivelser, saa man ikke ta det, jeg vil i min Høvsøe kan kendt.
med den vordende Overførelse, som denne og Leds kan jeg kendt og
for.

Jeg har kendt mig selv for at efterkomme Kæstens Anmærelser, men da
har været altsom præget og det er jeg i Leds kan kendt. Men om det jeg har
omgivelser, saa man ikke ta det, jeg vil i min Høvsøe kan kendt.
med den vordende Overførelse, som denne og Leds kan jeg kendt og
for.

Jeg har kendt mig selv for at efterkomme Kæstens Anmærelser, men da
har været altsom præget og det er jeg i Leds kan kendt. Men om det jeg har
omgivelser, saa man ikke ta det, jeg vil i min Høvsøe kan kendt.
med den vordende Overførelse, som denne og Leds kan jeg kendt og
for.

Jeg har kendt mig selv for at efterkomme Kæstens Anmærelser, men da
har været altsom præget og det er jeg i Leds kan kendt. Men om det jeg har
omgivelser, saa man ikke ta det, jeg vil i min Høvsøe kan kendt.
med den vordende Overførelse, som denne og Leds kan jeg kendt og
for.

Jeg har kendt mig selv for at efterkomme Kæstens Anmærelser, men da
har været altsom præget og det er jeg i Leds kan kendt. Men om det jeg har
omgivelser, saa man ikke ta det, jeg vil i min Høvsøe kan kendt.
med den vordende Overførelse, som denne og Leds kan jeg kendt og
for.

Jeg har kendt mig selv for at efterkomme Kæstens Anmærelser, men da
har været altsom præget og det er jeg i Leds kan kendt. Men om det jeg har
omgivelser, saa man ikke ta det, jeg vil i min Høvsøe kan kendt.
med den vordende Overførelse, som denne og Leds kan jeg kendt og
for.

Formindsket Gjengivelse af første Side af Manuskriptet.

FORORD.

«Tante Lisas Fortællinger» (ca. 1550—1850—70).

De fleste Mennesker kjender vistnok Noget til Mindets Vægt og dets Magt. Men kun faa er paa et saapas heldigt genealogisk Slægts-Stade at der er nævneværdige Minder, og af disse faa er ofte alene den enkelte benaadet med den opladte Sands som gjør, at de henfarne Tider rykker denne saa levende nær med sine tryllende Erindringer, baade de søde og bitre, de mørke og de lyse; de mørke, de bitre kan vel overtrækkes ligesom med Tidens forsonende Patina, men de skifter dog ikke derfor sin triste Karakter. Men de muntre, de søde, de ømme og blide, de lyser frem med hjertebetagende Varme og Styrke. Minderne fylder Sindet, magttar Sjælen og tar til Mæle i sin eiendommelige intime henførende Tale; men denne sløres næsten bestandig af den usigelig vemodige Stemnings Sordine. Fra de henfarne Tider lyder den sagte dæmpet i Moll, svagt tonende ligesom svindende Sang fra det Fjerne, som et Waldhorns langt aftagende Lydstød i de dybe Skove ligesom dæmpede Orgeltoner, der dør blideligen ind i Sommernattens Svalhed og Fred.

Nedskriveren, Kgl. Fuldmægtig Fredrik Johan Grønvold, har atter, atter og atter faat Anmodninger fra Slægten om at skrive dens «Historie». Dette kan jeg av flere Grunde ikke efterkomme, naar man tar historisk Beretning i sin strænge dokumentale Betydning. Jeg faar nøie mig med hvad man kalder «Krøniker», hvoraf visselig de fleste er

dokumenterede og brevhjemlede i en betydelig højere Grad end man kunde vente, medens endel dog ogsaa støtter sig alene til den mundtlige Tradition.

Jeg har kviet mig svært for at efterkomme Slægtens Anmodninger, men disse har været altfor paatrængende til, at jeg i Længden har kunnet staa imod. Da jeg føler mig noksaa «sliten», faar man derfor ta det, jeg nu i min høie Alder har kunnet præstere, med den rimelige Overbærenhed, som denne Helsen og Tvangen kan gjøre berettiget Krav paa.

Daglig Slit for at leve, «at friste Livet» har optat mig helt. Den første Menneskealder og vel saa det af min Departementstid optoges med flittigt, men yderst kjedsomt sløvende Arbeide i Anstalten, ja endog med adskilligt gratis Overarbeide udenfor mit eget Pligtarbeide og tildels udenfor den reglementerede Tid. Det var nemlig dengang i Kontoret «hensat» en meget bekjendt «Departements-Drone», som «saa gerne» overlod sit Arbeide til gratis Udførelse af sine altfor loyale Kollegaer. Morgentimerne før og Eftermiddagstimerne umiddelbart efter Departementstiden var i mange, mange Aar optaget med Undervisning. Morgentimerne i Gymnasiets Latin-Afdeling paa Aars og Voss' Skole, og fra Departementet gik jeg kl. 3 Eftm. umiddelbart til de flere saakaldte Studenter-Fabrikker (Heltbergs, Arnebergs, Thomas Krag's og andre Skoler) hvor jeg dels underviste i Historie paa den anstrængende Vis, at jeg fortalte Eleverne Indholdet af det Pensum, de skulde have læst, men som de i Regelen naturligvis ikke engang havde «kikket» paa (dertil tog de vigtigere Fag dem formegen Tid, hvad jo ikke var saa meget at si paa), dels tilrettelagde Momenter til formodede Opgaver i kommende historisk Artiumsstil. Først ved 6—7 Tiden om Aftenen kom jeg hjem til Middagmaden; og saa var der, særligt i Maanederne før Artium — privat Terpning af yderst nødlidende Kandidater, som bad og lovet saa fagert og godt, men som bagefter — glemte at betale. En Læge sa til mig: «Men vil De da dræbe Dem?» Svar: «Ja saaledes lønner Staten sine egne Kontorfolk at de faktisk nødes til at arbeide sig

omtrent ihjæl for at kunne level» Lægen lo og sa: «Ja det er nok desværre saa, men Følgerne kommer desværre nok ogsaa!» Og det er naturligvis indtruffet!!!

Selvfølgelig fik jeg liden eller ingen Tid til at ta fat paa Slægts-Historien, som jeg fra Ungdommen af havde havt levende Interesse for, en Interesse, som nærmest var foranlediget og idelig nærret ved en Perle af en Slægts-Kronikør, «Tante Lisa» (en af min Fars 8 Systre), hendes mange livlige Fortællinger. De var væsentlig tilflydt hende fra et Snes Stammemødres og kvindelige Slægtningers Overleveringer i forskjellige Former. Kun til «spredte Notater» og «nogen enkelte Samlinger» blev der af og til lidt Tid. Den 1/1 1918 tog jeg imidlertid Afsked fra mit Embede efter 50 Aars Tjenestetid, og var det min Hensigt da at ta ordentlig fat med Slægts-Historien. Men — saa er det min Helbred, som har lidt under den megen Arbeidsslit og saa — den høie Alder. I flere og otti aars Alderen og med svækket Helbred kan man vanskelig præstere den Kraft, Energi og aarvaagne Omtanke, som skal til for at eftersøge, gennempløie og indarbeide de mangfoldige «momenta historica familiaria» som er nødvendige for at kunne forfatte en virkelig «Slægts-Historie»; jeg ialfald kan desværre ikke.

Slægten faar altsaa nøie sig med at faa kun en «Slægts-Krønike», basert paa «Overleveringer» (nedarvet Tradition).¹

Mange af disse Overleveringer — dels mundtlige, dels skriftlige — disse «forplantede», overdragne, arvede Traditioner har staaet sig for den virkelige historiske Kritik, hvor denne kunde anvendes: mange av de omtalte Personer er nemlig historiske (f. Ex. Otte Thomassøn Orning, General-Admiral Erik Ottesen Orning, Norges Admiral Bernt Orning, Øverskibshøfvidsmand og Amptmand Christopher Orning, Anne Christine Orning og fl.), og Familie-Krøniken stemmer her i det Hele godt med de historiske Vidnesbyrd. Hvad Officers-Slægten Grünwald (Grønwalld, Grønwald, Grønwald) eller (Grønvald) «Orning» angaar, da var den en Officers-Stamme kaldet «Militær Clan oder Stock», som i Tiden fra c. 1650—1850 «leverede» c. 30 à 33—35 Officerer

til den norske Armé, hvorom Oplysning findes i Officersrullene og andre Dokumenter (Personalia Grønvold i Rigsarkivet), den danske Oberstlieutenant Hirsch's Samlinger af Danske og Norske Officerers milit. vitæ (Kgl. Bibl. København) og i endel Fag-Skrifter (f. Ex. Oberst Gulowsen: «Fra Dragontiden»). Ogsaa disse stemmer med Familie-Overleveringerne, hvor de har kunnet faa Anvendelse. Traditionen kan nok ta feil i likegyldige Smaating, men neppe i de større vigtigere Forhold og Foreteelser, og navnlig ikke i den Aandsretning, den fremherskende Sindsstemning, som har sat sit Præg paa og git sin Farve til Slægtens Liv og Levnet. Jeg for min Part har Tro til saadanne Fortællinger, som er overleverede fra Slægtled til Slægtled, opfattede af endog særligt intelligente og kritiske Personligheder — og det var absolut de fleste av Fortællerne — og gjenfortalte fra Bedstemor til Barnebarn, fra Mor til Barn og saaledes videre gennem Aarhundreder til de endelig naaede os.² Selv om de Traditioner, som ikke er enten historiske, legalt dokumenterede, eller endog af og til blot «krønikførte», efterspores og undersøges ved Kritikens kolde Lys, kan de vanskelig dømmes som utroværdige, og de kan i ethvert Fald neppe modbevises, fordi de har Beviskraft i sin almenmenneskelige Virkelighed og derfor har almengyldig Sandhed i sig; det er det, Franskmanden kalder «document humain». Og saadanne mere intime Slægts-overleveringer giver som oftest et langt sandere og livligere Billede av vedkommende under sin Tids Kaar skildrede Personlighed, stiller denne op i fuldere Belysning, giver den Varme og Farve og forlener den med mere almenmenneskelig Forstaaelse end den, som en almindelig og i og for sig lidet interessant Opregning af de med kun tørre Tids- og Stedsangivelser forsynede Data kan gjøre. Jeg vover at tro, at Læseren ikke vil tabe paa, istedetfor saadanne tørre Slægtsannaler (en lidt mere end almindelig utfylt Stamtavle) at faa: «Tante Lisas livlige Fortællinger», selv om de ofte maatte synes som en Combination af Virkelighed og Fantasi.

Det har selvfølgelig hovedsagelig været Manden i Slægten, den mere realistiske Mand, som har udført Handlingen, den reelle praktiske Daad, medens det har været Kvinden, som med sin stemningsfulde Sympathi har bevaret den i sit Sind, i sit Hjerte, tilegnet sig den i inderlig Hengivelse og givet Beretningen om den. Det er saagodtsom udelukkende Kvinderne i vor Slægt, som har saa at sige tildannet, opfostret og siden hæget om og vedligeholdt Slægtstraditionen. De var stemningsfulde — romantiske baade i ældre Tider og nyere, især Gullaug-Grønvoldernes Kvinder. De «formidlet» saa at sige ved sin intelligente, varmhjertede, sympathiske Forstaaelse, der var indtrængende, fordi de havde den bedste, den oprigtigste Vilje til at forstaa. Mændene synes derimod at have været temmelig ligegyldige, ja enkelte kan i denne Henseende ikke undgaa Dadel for barsk Ufølsomhed, fast de var forstandige, endog kloge Folk med utvivlsom Intelligents. I høi Grad skeptiske som de beklageligvis ogsaa var, betragtede de — men høist uberettiget — paaviselig sandsynlige, ja endog fuldt beviste sande Overleveringer nærmest som «gamle Skrøner» og smilte som oftest med medlidende Overbærenhed over saadan «tosset Følen». Pietetshensynet ligeover Slægtens Fortid og dennes synlige Minder var hos dem meget svækket. Onkel Arild, min Farbror, slængte saaledes bort en Pallask med brukken Spids, som havde tilhørt hans Oldefar, «den for-drukne Dragoncaptainen». Jeg skal blandt Andet, som desværre foreligger, kun nævne to talende Exempler herpaa. Dragoncapitaine Haagen Otte Grønwald blev i 1713 gift med Christine Christophersdr. Tordenstjerne. Foranlediget herav kom Tordenstjernernes gamle adelige Sædegaard, det skønne Gullaug i Lier, i den sidste Halvdel af 1700-Tallet i hans Brørsøns, Oberstlieutenant Fridrich Martinus v. Grønwolds (min Oldefars) Besiddelse. Da Oberstlieutenantens Sønnesøn (Major Fridrich Helle v. Grønwolds Søn), daværende Eier af Gullaug, min kloge, praktiske, men yderst myndige Farbror ovennævnte Arild Grønvold i 1840-Aarene (1843) nedrev til Grunden den gamle uhensigtsmæs-

sige, men særdeles karakteristiske Laave paa Gaarden og byggede store, tidsmæssige, kostbare Udhuse, lod han ogsaa den c. 300-aarige Hovedbygning omkalfatre. Det skal medgives at den var temmelig ubekvem, omend særlig stilfuld, i det Ydre ialfald, men — saa lod han uden rimelig Grund rive ned den store imponerende, ja endog i sit Forfald endnu pragtfulde Riddersal, som i anden Etage strakte sig saagodtsom over hele Bygningen, med sine Nischer og Feldter med Slægts-Vaaben, Ridderfigurer, «Mummenschantzerier»³ og andre Dekorationer: med den yderst eiendommelige murede, kjæmpemæssige gamle Kamin (Peis) med de sælsomme, eventyrlige, gigantiske, forgyldte Wesselhorn (Widderhorn) ragende høit op fra dens Murkrands: Alt rive sønder og sammen og omgjøre (deminuere) til Mørkloft! Da fandt man i Vaabenkammeret indenfor Salen et godt skjult Brev-Gjemme fra Tordenstjerne-Tiden med ikke faa Brevskaber, Kontrakter og andre Dokumenter. Og der blev ikke tat med nænsom Haand paa denne gamle «Breffue-Skatt». Størstedelen blev tilligemed endel andre Familiepapirer fra det almindelige store Brevgjemme slængt ned paa W. C.⁴ Der har jeg som Gut flere Gange fundet diverse Embedsbreve til Oberstlieutenanten og Sønerne, Majoren og de tre andre (Capitainerne). Jeg husker særligt et, som jeg — selv da — kunde skjønne maatte være et juridisk-spidsfindigt Specimen om et af Gullaugs Privilegier; det var et snirklet Brev, aldeles i Herskabets Favør, med ækkelt submisse Udtryk for Hr. Oberstlieutenantens store Æt og høie Stilling (Oberstl. var en meget formuende Mand), fra en Procurator, hvis Efterslægt under de senere politiske Partistridigheder har opnaaet politisk (herostratisk) Navnkundighed. (Jeg tog det til mig og bevarede det længe, men var ridderlig nok til da at tilintetgjøre det.) Kun ganske faa tog Onkel Vare paa, deriblandt en Kontrakt fra c. 1700 (noget før) mellem en Gullaug Tordenstjerne og hans Husmænd om at disse — naar de gjorde «Onnearbeide» paa Gaarden — ikke skulde trakteres med Lax (i nogensomhelst Skikkelse) mere end 3 Dage i

Ugen. (Tre rige Laxefiskerier laa til Gaarden.) Dette Dokument huede Onkels praktiske Sands og kildrede desuten hans Humor, som da endnu var meget levende; det faldt i hans Smag!

Man fandt tillige et Brev, som aabenbarede Grunden til den sidste Tordenstiernes (Hofjunkerens) ulykkelige Skjæbne: «Eros under sin Stand», der endte med «Eroto — Pægnie». Men dette sidste interessante Document humain brød han sig ikke om — det overlod han til en av sine Systre at granske og gjemme om hun vilde; hun overlod det senere til Tante Lisa.

Den nævnte Slægts-Kronikør «Tante Lisa» (se nedenstaaende Fortegnelse No. 11), Fru Anne Elisabeth Nilson, min Fars ældste Syster, var siden 1841 en temmelig formuende Enke efter Stiftsoverretsprocurator Paul Christian Nilson (Vogt-Nilson'er) og boede som saadan fremdeles en c. 10 Aars Tid paa sin Eiendomsgaard Fløgstad i Sorum Præstegjeld, inden hun overlod den til sin da eneste Datters Mand Lieutenant (senere Oberstl.) Christian Dorph Hals. Saa flyttede hun i 1851 til sine Syskende, til sin tidligere Hjemstavn Gullaug. Med Sorg i Hjertet saa hun Hovedbygningens Omkalfatring og Riddersalens Vanhelligelse; thi for hendes slægtskjære og nænsomme Sind hviskede der Minder fra fast hver Krog, tonede der Erindringer frem fra selve de nedbrudte Vægge! Da Onkel Arild solgte Eiendommen i 1858/59, flyttede hun først til en gift Syster — Lovise — paa Gjøsegaarden i Vinger Sogn og senest til en anden Syster, Præstefruen Fearnley paa Matrand, Eidskogen Præstegjeld. Der døde hun i 1879, næsten 83 Aar gl. Hendes Bror, «hin myndige Onkel Arild», ilede strax til, ikke av nogensomhelst økonomisk Interesse, da han — foruden at være en meget formuende Pebersvend — desuten var ubetinget yderst reel og nobel i Pengesager. Han havde vistnok delvis stelt med Tante Lisas Midler, men han vilde inspicere sin Systems «litterære Efterladenskaber» og stille med dem efter eget Tykke. Dette havde jo allernærmest været Datterens og Svigersønnens Sag, saameget mere som Datteren havde ikke

Lidet av Moderens Interesse i denne Henseende. Men Onkel Arild tiltog sig med sin barske og afvisende Myndighed nu engang denne Ret og dermed Basta!

Husherren, Svogeren, hos hvem Tante Lisa havde boet, Sognepræst Henry Emil Fearnley, turde ikke kny, han var som Luft for Onkel Arild! Denne stængte sig inde paa den afdøde Systers Rum og laaste Døren af, for i Ro og Mag at revidere. Tante Lisas Svigersøn Oberstlieutnant Hals kom nu sporenstregs farende og vilde intervenere: han bankede med Commando-Røst og Haandgreb paa den lukkede Dør; for-gjæves, den forblev laaslukket og — Oberstlieutenanten maatte beskjemmet vige og finde sig i det Uundgaelige, en Situation, han ikke var vandt til, og som nok krænket ham tilbunds, vel særligt fordi han maatte finde sig i Overgrebet uden en Gang at faa den Tilfredsstillelse senere at turde ytre en berettiget Harme og Knurren ligeoverfor den imponerende Onkel Arild. Han vidste jo ogsaa, at der ikke var den ringeste Fare for det, han nærmest var kommen for at tage Vare paa og vogte: sin Svigermors pecuniære Efterladenskaber. Tante Lisas betydelige Samling af gamle Breve, Optegnelser, Brevskaber og Dokumenter vedkom-mende Slægtens Historie blev nu dels brændte, dels nedlagte i hendes Kiste: «sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas»!

Fra Onkels Side og Standpunkt var dette visselig den rene og skjære (men saa sørgelig misforstaaede!) Pietetsfølelse: «Hun havde havt disse Reliquier,» sa han med godmodig-satirisk Betoning og med denne gammeldagse Form af Ordet (derfor burde han heller fra sit Synspunkt ha anvendt Ordet «Relicta», hvis han havde kjendt Forskjellen), «derfor bør de ogsaa følge hende i Døden.» Det var den Følelse (men var ikke dette dog ogsaa et Slags «Føleri» fra hans Side?) som forledede ham til dette Indgreb og denne rent herostratiske Handling!

For Slægten, særligt for mig, og end mere for «Slægts-Krøniken» var det et stort og paa flere Punkter uerstatte-ligt Tab.

Trods Temperamentsforskjellen: hun sværmerisk betagen for Slægten og de ikke ringe Minder om dens Tilskikkelser paa dens Tilværelses Høider: han den skeptiske Realist, som ikke kunde fordrage noget Slags Føleri eller Hengiven til «Slægts-Kjæleri» (hans Yndlings-Udtryk), var deres Karakteregenskaber temmelig ens; yderst retskafne og retliniede Personligheder, faste ubestikkelige Karakterer, om end noget selvsikre; de holdt hjertelig af hinanden og vurderede og respekterede hinandens mange gode Sider.

Men Ulykken med Familie-Dokumenterne (Haandskrifterne) var altsaa skeet. Heldigvis havde jeg nogle Originaler og endel Afskrifter i Behold, og saa Tante Lisas Fortællinger i paalidelig Hukommelse, men det var lidet mod det, som saa sørgeligt gik tilgrunde paa Tante Lisas Bustum.

Jeg tilføier Følgende (en Skjæbnens Ironi eller skal jeg si: «ironiske Hævn»?) Da den myndige Herre Onkel Arild i 1858/59 solgte og fraflyttede Gullaug, blev paa et leiet Søbodrum i Drammen anbragt — og stod i længere Tid — saagodtsom hele det gamle genuine Rococco-Indbo fra Gullaug; (det var fra Oldefars sidste, eller «Majorens» første Tid i Dagligstuerne erstattet med de mere tarvelige, men bekvemmere Empire-Møbler). Det udrangerede Møblement havde hidtil staaet paa et Aflukke i den til Loft i 1843 declasserede Riddersal. Der var «Gyldenlærs-Stohle» indlagte Borde, udskaarne Kister, smukke forgyldte smaa «Ziir» — og større «Mave» — Komoder med Marmorplader, Speile i Egetræsrammer med Blomsterdekorationer, udskaaret i selve Træet (ikke dette elendige Gips-Jux), «Øhre-Stohle», samt en vidunderlig Dragkiste med det Rosensværdske Vaaben paa Dækpladen. I denne var nedlagt Guldsmykker, Bordopsatser af Sølv, større og mindre Sølvkander, Støp og Jagtstøp: endel af den Rosensværd — Reichweinske Sølvskat, den mindre Rosensværdske Huus-Postille, (den større skal være hos en Gren af Slægten i Sverige), samt endel Brevskaber, som Onkel Arild med sin praktiske Kritik havde vurderet, og de var ikke af ringeste Sort. Der

var gamle kuriøse om Tidens Vilkaar oplysende Kontrakter; som den ovennævnte «de Tordenstiernske Husmænds Laxe-Kontrakt», Forpaktnings-Vilkaar med Hensyn til det til Gullaug liggende Underbrug «Engershavn», om Fiskeriforhold ved Gaarden, om Privilegier vedk. Gullaug samt meget interessante private Skrivelser, f. Ex. Breve fra Henrik Wergeland til forskjellige i Slægten f. Ex. til ham selv og hans Morbror Krigsraad Pierre Paumeau Flor⁵ (forhenv. Officer, mangeaarig og anseet Storthingsmand fra Drammen fra 1818—32 og 1842 Aarene, Lagthingets Præsident). Desuden de vigtigste af de Empire-Møbler, som erstattet Rococcoen, og dele af et kostbart Møblement fra 1830—40 Aarene, hvoriblandt et Unicum af et Ibenholdts-Bord, skjænket Onkel af hans særdeles Ven, Drammens-Mæcenaten Legatstifteren Erik Børresen⁶ — Alt, Alt gik (uassureret) op i Luer ved en af de saa hyppige Drammens-Brande. De ikke saa faa Ting fra Gullaug-Skatten, som var komne til Oberstl. Fridr. Martinus's yngste Søn, Capitaine Just Chr., paa Graffer i Gudbrandsdalen, var naturligvis havnet hos Efterkommerne paa Gjøsegaarden i Vinger Sogn, men de gik til Fremmede (hin Svigerdatters Slægt), og man kan vel med Grækerne sige: «τὸ πῦρ καὶ ὁ ξενός πάντα καταίθ-αλωσιν». (Ild og Fremmede maatte fortære Alt.)

Det er maaske ganske overflødigt — ja det burde utvivlsomt være det — at tilføie Følgende med Henblik paa Spørgelseshistorierne paa Gullaug, hvorom senere skal berettes. Men jeg gjør det nu alligevel, det gi'r ligesom en Stemnings-Relief til det Følgende.

Det har længe været de saakaldte oplyste Aanders — man kan næsten sige — Sport at affeie paalidelige Individuers Udsagn om Aabenbaringer og oversandselige (transcendentale) Foreteelser: overnaturlige Syner, Meddelelser, Hørsler,⁷ o. s. v. dels med Hentydning til, eller endog skraasikker Paa-stand om Beretterens mentale Tilstand paa Grund af legemlig eller sjælelig Udartning (Nevrose, Degeneration) dels til den ugenerte og letlivede Henvisning til Alkoholens eller andre nervesvækkende Drikkes nedsættende Indflydelse paa den

menneskelige Dømmekraft. Med sin robuste, men allikevel eller maaske just derfor indskrænkede, Virkelighedssands har de tilladt sig at anslaa en haanende og medlidende Tone i den som det saa ofte følte knusende Kritik (hvad Onkel Arild ganske fortrinligt besørgede) over den mere ophøiede og ideelle Anskuelse om eller Tro paa, at der er Mere mellem Himmel og Jord end vi med vore i saa Henseende vistnok særdeles ringe Evner formaar at udgranske og som vi derfor nødes til — mer eller mindre villig — at godtage. (Goethe siger, at Overtro — Superstition, Devination, Theomanti — er Livets Poesi, derfor er Digterne gjerne overtroiske.) Ogsaa her blev Onkel Arild Gjenstand for Skjæbnens haanende Ironi, da han selv (endog «selveste han», den i skraasikker Vantro tænkende Thomas) i en hemmelighedsfuld Midnattime paa Gullaug blev — til sin stadige Ærgrelse — ligesom paatvungen en Aabenbaring af det Occulte: det sælsomme Syn: «at skue Hoved- og Skuldreparti af en spansk-baskisk Stabs-Officer hæve sig langsomt op mellem det aandagtige Skjær fra de ulegemlige Flammer af de forlængst slukkede Lys i de Orningske Guldstager paa Bordet foran Sengen i hans Sovekammer». («Aabenbaringen» af den faldne spanske Officer Don Soto Major vil senere blive udførlig omtalt.) Men denne Foreteelse, «dette Syn», vilde han aldeles ikke ind paa, han blev selv ligeoverfor sin kjæreste Syster barsk afvisende; han følte sig formentlig ikke længer saa selvsikker paa det Omraade.

Tante Lisas Fortællinger⁸ var ligesom Perlerne paa en Rosenkrands, de gled fra Sagas Finger og trillede ved mindst 12 Fortællersker en Tid af mindst 3 Aarhundreder igjennem (fra c. 1500/50—1850/70), indtil de brogede Kugler paa Ættens Mindekrands omsider var afrillede og Slægten gled ud i den almindelige graa Hverdagslighed. Og Fragsagnene bredte sig med sine saa yderst forskellige Emner indenfor Rammen af samme Slægt — i levende Tilegnelse af dens Kvinder; de skiftede med saa at sige kinematografisk Bevægelighed og i broget kaleidoskopiske Farvestænk saa manglunde sært vekslede: fra de yndefuldt-sentimentale

til de løsslupne sensuale, fra de despect-desperate til de næsten heroiske. Dette kastede Stemninger fra det almindelige Menneskelige til det ophøiet Romantiske ind i Bevidstheden hos de modtagelige og forstaaelsesfulde af Slægten. Fremfor Alle var Tante Lisa modtagelig og forstaaelsesfuld, ja helt betagen, thi hun havde en særlig Evne til at føle sig saa at sige hensat lige ind i de svundne Tiders Aand, Tanker og Forestillinger, belyste ved Skjæret af disses Følelsesliv. Disse Krøniker, disse «documents humains», var jo den rene skjære Virkelighed! De Spillende optraadte jo paa Livets Skueplads, og de var jo til og med Personer af hendes eget Kjød og Blod! Dette var jo noget ganske andet paalideligt og ulige mere sympatisk og sympathetisk end nogenslags uvirkelig opdigtet Romans ofte taagede unaturlige Figurer i deres «Thun und Treiben». Og der var nok af baade romantiske og desperat-despecte Historier i Slægtens Krønikebog, og de vare alle kun altfor virkelige. Her kunde hun jo føle berettiget ærefuld Stolthed over en af Stamfædrene: Generaladmiral og Lehnsherre Erik Ottesen Orning, han som i Nødens Stund blev af Kongen og Regjeringen udpeget og kaldet til den høieste Commandopost i en farlig og skjæbnsvanger Krig! Her kunde hun med Grund sørge dybt over sin Stammor Fru Siselle Juels ægteskabelige Elendighed, her kunde hun med Rette harmes over Ægtemanden «Admiral» Bernt Ornings mangfoldige og ugenerte amorøse Passioner udenfor Ægteskabet og hans lige glade Negligence overfor sin Hustru, der i Sandhed var saa elskelig! Her kunde hun dirre af Vrede over de tvende skamløse Kvinder af Slægten: Anne Eriksdatter Orm af Vatne, «hun» som stammede fra saa god kongelig Æt, at hun ofte kaldtes den «ætstore»⁹ og Mor til den udmærkede Erik Ottesen (ovennævnte Generaladmiral Erik Ottesen Orning), men alligevel var en «løsachtiger Tasche med Boelskab och Kielenhedt» og saa den om muligt end mere «lystne och geyle» Fru Anne Kirstine Orning, som førte et saa forvorpent Levnet og begik en saa skjændig Daad! Her kunde hun smile overbærende men maaske

dog med hemmelig dulgt Forstaaelse over sin «letliffenditz» Oldefar, den skønne Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønwald, der han red sit «forvovne Solopgangs-Ridt» og indlod sig paa rent desperate Eventyr efter hele Nattens Dantz i Tertz-Majorens Balsal med smukke Kvinder til Musikkens Toner og fyldte Pokaler!»! Her kunde hun vel ryste paa Hovedet af, men dog hemmelig beundre denne sin Oldefars Bror: Hr. Otte Marquard Grønwald, den 18—19-aarige Cornette (Secondlieutn. i Rytteriet), han som for halvandet hundrede Aar siden «i kiedesmycket Brystpfantzer, i festliche Kriegsdracht och mit salffede Locken», sorgløst, med roligt Mod red Døden imøde paa Sletterne ved Malplaquet. (1709.) Og her maatte hun vistnok misbillige sin Farfars Duel i Itzehoe i 1758; men dog følte Slægtssympathi med hans stolte Mod, ubændige Kraft og særdeles ridderlige Adfærd, da Modstanderens Liv var i hans Haand¹⁰.

Allerede inden Tante Lisas Død (1879) havde Krigen artet sig i Retning af sin nuværende frygtelige Skikkelse. I den fransk-tyske Krig (Krigen om Rhingrænsen 1870—71) og den russisk-tyrkiske Krig (en Balkankrig 1877—78) havde den anvendte Mathematik (Mechanik, mekanisk Physik i Krigsredskaberne) og Naturvidenskaberne (Chemi) frembragt Mesterværker til Ødelæggelse af Mennesker og deres fredelige Værker. Tante Lisa bemærkede, en af de sidste Gange, vi talte sammen, saa omtrent: «Ja Krig er fæl, men der var dog, i gamle Tider ialfald, noget Ridderligt, der ligesom kunde forsones, men nu — nu er det jo bare «sjofel Gru!» Nu ligger jo Tropperne i Dyndet i Skyttergrave og lurar paa hinanden som Rotter i sine Kikhuller! Og Maskingeværene med sine Massemyrderier, der ofres jo Hekatomber paa Hekatomber paa Krigsgudens Alter! Og disse mange kemiske Stoffe, som nu anvendes (hendes Datterdatters Mand Professor Hjortdahl havde fortalt Noget derom). Det synes mig at være den rene «Apotheker-Krig»! Det ser mig saa rent simpelt — sørgelig ud! Det eneste Lyspunkt i al denne Hæslighed synes mig at være, at alle disse grusomme Op-

findelser, forhaabentlig da vil ende med at gjøre Krig umulig herefter!»

Ja, Tante Lisa var en meget klog Kvinde!

De Kvinder af Slægten, som hovedsagelig har Æren for Overleveringerne, bør nævnes. De er:

1. *Fru Karen Andersdotter Mouatt (Mowatt)*, f. 1592 (1590), † 1679 (87—89 Aar gl.) boede som gift dels i Skotland, dels i Holland, derefter mange Aar, (14 å 15) i København; efter 1645 til sin Død som Enke paa Orninggaard Sædegaard paa Stord.

«Hun war aff særdelis Schiønhed baade udaff Aaziun och Skaffuelse, och siuntes natura ved att fremskaffue saadanne Fuldtkommeligheder ligerviis som om dend sig sielffver ud-tømmitz haffte», «och haffte kun sære och vorzeitliche Frasnagn at berette om de Orninger baade udi «Danmarcken» (sic) huor hun meget sig tilhuse war udi København och udi «Norriges Landt» ».) (Siigelser af en dansk Litteratus.)

Hun var af den italiensk-skotske Adelsæt Montealto — Montealti (1100), «der udi Scotland benæffnedes Mouatt (el. Mowatt) och til Clan-Slægt ophöyet bleff». Datter af «Skibs-offer-Høffvitsmand Anders Bertilssøn Mouatt til Hovland og gift 1608 med sin «nærmer» Slægtning General-Admiral Lehns-herre Erik Ottesen til Vatne m. fl. paa Stordøen, hvilken døde Anno 1645. Da FruKarens Bror Gilbert, Laird off Gurisforth og Clanchef, «en Stoor-Scotte (sic) war», og de desuden war udi Slægt med Jarlen af Bothwell (en af deres Stammemødre var en «Heppburn», Bothwells Familienavn) og fru Karen selv — som tillige var en Systerdatters Datter af Jarlens første (norske) Hustru og Slægtning, «Skottefruen» — opholdt sig baade som ugift og gift i aarevis i Skotland hos Slægten (dels hos sin Farmor Barbara Saint-Clair, Lady Raf-fenshall, dels hos sin Brordatter Ursula, gift med And. Bruce, Lord off Mouns) havde hun goed «Cognizantz» (Greie) paa de skotske Forhold og havde tillige at berette flere «Intimeste Historier» om Jarlen (eller Hertugen) og hans 3dje Hustru, Dronning Maria Stuart af Skotland, (men disse sidste hører jo ikke hid og forbigaaes derfor hvor interessante de end ere.)

«Hun havde ellers anbelangende Sagn oc Frasagn om de Orninger — goeder Huielp» af sin Ægteherres Syster Lisbeth Ottesdotter Galtungs (= Lisbeth Ottesesdtr. Orning gift med Foged over Hardanger Hr. Lauritz Johansson Galtung til Thorsnæs († 1659) og Mor til den navn-kundige Admiral og Lehnsherre Lauritz Lauritzøn Galtung, «huilken hvorsom Skibsoffverhøffvidsmand (Commandør) dend General-Admiral, dend Niels Juel, «hannems høiere Arm oc Neffue» kalditz»). «Oc haffte hans Moer Frue Lisbeth Ottesdotter Orning mange synderlige och «udkeyste» (sic) Siegelser». (En af dem vil blive anmærket i en senere Note.)

2. *Fru Siselle* eller *Zizelle (Cecilie) Børgesdotter Juel*¹¹ («Stjerne-Juel») (f. 1620, † 1707 (1705) c. 87 Aar, boede paa Vatne og Orninggaard paa Stord, af og til i Bergen by? (Svigerdatter af No. 1.) «Huilken war aff de Stjerne-Juel'er och en Stierne til at berette Begiffuenheder, war tillige særdelis meget tonekyndig och trakterede mit grosze Fertighedter alschions Strengleeg», ligerviis hun meget «gudacktig» war».)

Hun var Datter af Skibshøffvidsmand Børge Mogenssøn Juel og Blanchefflor Knudsdatter Bildt til Morland og Lungegaard, og gift med «Norges Admiral, Offerste Skibshøffvidsmand Bernt Orning til Vatne (og «Lungegaard»).

«Endschönt udi Ægtestand, leffuede hun mestendeels som udi Enckestand, effterdi den Mandt stanhafftigen udi Orlogen war, och leffuede han deden da ligerviis som en Unger-Karl».

«Fru Siselle nedstammede i 4 Led fra Ingierd Ottesdotter Rømar («Fru Inger til Austraat») och dend Rigsforstander udi Norige Niels Hendrikssøn Gyldenløve († 1523), och sad hands Frue «Fru Inger» Encke udi tretitwo Aar».

3. *Fru Ingeborg Pallesdtr. Rosenkrands*, f. c. 1626, † c. 1700 (75 Aar), boede en Tid paa Orninggaard, mestendels i Skaane paa «Ulveborg». (Svigerdatter af No. 1.)

«Hun aff sæler Schiønhed och særlige Yndeligheder war, men udaff sørgsommelig Sindelaff, haffte mange Widenskabber (sic) om Tilldraguelser udi dend Æt».

Hun var Datter af Lehnsherre paa Agdesidens Lehn Palle

Rosenkrands til Ørup og Ulveborg i Skaane og anden Hustru Ingeborg Nielsdr. Krabbe, og gift med Christopher (Erikssøn) Orning til Haaland og Orninggaard, «Skibshøffvidsmand och Amtmand offuer Wardøhuis Ambt 1661—66».

4. *Fru Maren Marine Mogensdr. Rosensværd*,¹¹ f. c. 1615, † nogle Aar efter 1670. (Farmors Mor til No. 7). «Udi sin Ungdom war hun en fin och fager Rosensblomme, men bemødedes udaff store Skuffelser udi sit Sinn och udi sin Schiæffne och sednere bleff hun en mächtig, barsker mandhafftiger Qvind, huilken war udaff goder Kunnschaff udi Krønikker». «Hun war immer med Napp och Plock offver sin leffelkiere och obsternazige Dotter Inger Olufsdtr., som den nafnkundige Krieger General Georg Reichwein, hannems tredie Hustru bleff».

«Fru Maren Marine nedstammede fra Hr. Magnus Baardsøn Rosensværd (aff gambel norsk Æt) til Østby, huilken den iffrigste Mand war til at bringe «dend maledidet Bondequercker (sic) «dend Erik Nilssøn Munk udi Fængelset (sic) paa Dragsholm Slot», och var hun gift med Hr. Oluf Christophersen Rytter til Østby og Brandstorp i Skieberg, † 1670.

5. *Fru Else Elisabeth Orning* til Orninggaard, (f. c. 1657, † 72 Aar gl. «endel Aar effter den store Krieg» c. 1729) «huilken saare begaffuet war och synderligen dyffsindig att giffue Schnibber (Spottegloser, Naalestik) och udaff mangenslags Lignelse udi det Legeme och det Sinn aff sin Farmor Fru Karen Andersdotter» (No. 1.) «tonekyndig och med goeder Begriffuelser och Berettelser». Boede oftere paa Orninggaard, tildels i Bergens By, men var som Enke ogsaa paa Gjesteri hos sine Sønner paa Østlandet (Dragon-Oberstl. Bernt Orning och de Dragoncapitainer Haagen Otte Grønwald och Fridrich Chr. Grønwald) samt endoch en Gang hos Sønnen (Major) Ludvig Chr. Orning udi Gudbrandsdalen.

Hun var Datter af «Norges Admiral» (Offverskibshøffvidsmand) Bernt Orning til Vatne och Orninggaard och Siselle Børgesdr. Juel; gift c. 1680 med senere Lieutenant ved søndre Søndhordlehnske Comp. Morten (Martinus) Grønwald (Grønwald) «huilken deden Fænderick war». Han døde c. 1715.

«Hand aff Kiempe-Høyde och sære (sic) Kræfter war, och derhos særdelis fager udaff Aaziun och derhos en goeder Kriegs-Mandt, och haffte han udi vielen Kriegsjahre (f. Ex. Gyldenløvsfeyden) sich getummeltz».

6. *Fru Christine Tordenstjerne* til Stenshorne i Eker, f. 1695, † 1713, 17/18 Aar gl. (Svigerdatter af No. 5.) «huilken war klocker och aff angenehme och zirliche Skaffuelse; haffte sær Kunnschaffer om «de Tordenstjerner»; war fermer udi Musique».

Hun var Datter af Christopher Tordenstjerne til Stenshorne og gift 1713 med Dragoncapitaine ved Oberst Beenfeldts Rgmt. Haagen Otte Grønwald (f. 1685, † 1743), Stamfar til de «Tordenstjerne — Grønwald'er» paa Steenshorne, Eker. Han haffte udi en Treffning bliffvit rammet aff en Carabine-Kugel udi sit Hals-Hofvud (sic) desformedelst han sit Hofvude skacker borritz (sic), och benæfftes han derfor spøgsviis «Haagen Skacke».

7. *Fru Justine Cathrine v. Reichwein* til Nes Sædegaard, f. 1688, † 1784: 97 Aar gl. (Svigerdatter af No. 5 og Dattersøns Datter af No. 4). «Hun war aff de Rickwinners (sic) och Bildt'ers Bloed»: «mächtig udaff Sinn, och udaff Kunnskaffuer och udaff Wächster (sic) (høi Statur), samt kündig udi Musique och Legen dertil paa Luth och Spinette», «war Encke udi 27 Aar och boede den meste Tid hos sin yngste Søn Oberstl. Bernt Chr. Grønwald paa Ulleberg, huor hun døde mætt udaff Dage.»

«Den anden Stjerne udi Kreedsen aff de Berettersker, men haffte hun och goed Huielp udaff sin Brordotter «Fru Generalinde Huitfeldt née de Reichwein til Elingaard, huilcken en saare lærd Dame war.»

Justine Cathrine var Datter af Dragoncapitaine Fridr. Chr. v. Reichwein, (f. 1660, † 1730) og Else Cathrine Bildt til Nes Sædegaard udi Borge, Smaalenene (hun var den sidste norske Bildt af Hovedstammen). Justine var gift med Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønwald (Oetkens Rgmt.) f. 1692, † 1757 (min Tipoldefar). De boede paa Nes Sædegaard «hvorudi han haffte Anpart», derefter paa Korseberg

i Borge, og en Tid paa HafsLund, senest paa sin Eiendoms-
gaard Finstad i Tune (Thune). Han «haffte været udi ad-
skillige Feyder» «och paa sine sednere Dage, haffte hand
immer Rycckelser udi sin vinstre Schulder udaffet en groszer
Blessure formedelst tiefgehenden Pallask-Hugg undt Degen-
Stick aff twende Swenskere och han doch den ene tødtede.»
(Fru Justines Skriffuelse.) Om ham siges:

«En forträfflicher Dragonrytter, men en Landsknäght
udaff Temperamentum» (Kamraters Siigelser).

8. *Fru Anne Holter Rosing*, f. 1763, † 1839. (Gullaug-
Grønwoold, Sønnedatter af No. 7). Sad som børnløs Enke i
39 Aar paa Enkesædet Huuser ved Vormen. «Slægtskiær
og slægtskyndig, och med god Sangkunst, meget klog och
meget smuk, høi och slanker, men paa sine gamle Dage af
amazonemæssig Præsentation (Fremtoning) særdeles virk-
somer (sic) udi Huuset, «hun stelte sin Gaard bedre end
nogen Kar» (Husbondskarlens Udsagn), meget Hauge- og
Urte-kyndig, «Skaberske af Spydeberg Præstegaards navn-
kundige Hauge- och Ziir-Urtegaard.»

Hun var Datter af Oberstlieutenant Fridrich Martinus v.
Grønwoold (f. 1721, † 1803) paa Gullaug Sædegaard (Gullaug-
Grønwoold) og Karen Helledatter Holter fra Hvamb Stor-
gods, Næs, Romerike. Gift med Provst Thomas Anton Rosing
(† 1799), Sognepræst til Næs, Romerike (tidligere Præst til
Spydeberg, Smaalenene).

9. *Fru Generalinde Anne Dorothea v. Mejländer*, f. 1768,
† 1837. Ulleberg-Grønwoold. (Ogsaa Sønnedatter af No. 7).

«En storvoxen Frue af storladent Sind og Lader og med
megen Slægtskundskab.»

Anne Dorothea var Datter af Oberstlieutenant Bernt Chri-
stian v. Grønwoold (f. 1729, † 1797) og anden Hustru Kirstine
Angell Elligers, en Kjøbmandsdatter fra Larvig (Ulleberg-
Grønwoold). Gift med General-Major Johann Georg v. Mejl-
länder.

10. *Fru Maren Lorentze Grønwoold*, f. 1779, † 1850.

«Af middels Størrelse, men af mere end middels Forstand,
fin og zirlig af Væsen og ganske vakker, særlig med smukke

intelligente Øine, slægtskjer og meget musikalsk». (Slægtning af No. 6.)

Fruen var Datter af Generalauditør Jens v. Flor og Anne Karine Hegaard (dansk Slægt) gift 1807 med Major R. D. D. O. Fridrich Helle v. Grønvold f. 1767, † 1834. — (Gullaug-Grønvold).

11. *Fru Anne Elisabeth Nilson*, f. 1797, † 1879 (Gullaug-Grønvold). (Steddatter og Systerdatter af No. 10.)

«En særdeles klog, kundskabsrig og i høieste Grad slægtskjer Kvinde med stort Fortæller-Talent: Den tredje Saga-Stjerne: «Tante Lisa.»

Fru Anne Elisabeth var Datter af Major R. D. D. O. Fridrich Helle v. Grønvold (Gullaug-Grønvold) og 1ste Hustru Anne Karine v. Flor — † 1805. — (Søster af Nr. 10.) Gift 1825 med Stiftsoverrets-Procurator Paul Christian Nilson (f. 1789 † 1841) af den ældste Nilson-Linie (hvis yngste Linie siden 1779 kalder sig «Vogt».)

12. *Frøken Marie Dorothea Benedicte Grønvold*, f. 1827, † 1915, 89 Aar gl. (Ulleberg-Grønvold, Bror-Datter af No. 9).

«Den begavede Obersts forstandige Datter, meget interesseret for Slægten, navnlig sin egen Gren: Ulleberg-Grønvolder.»

Hun var Datter af Oberst R. S. S. O. Hans Mow. Grønvold, Chef for Thelemarkske Inf. Rgmt., senest const. Brigadechef, f. 1771, † 1848 (Ulleberg-Grønvold) og Junine Kirstine Olafson (Dtr. af Islænderen Professor O., Oberberghauptmand paa Kongsberg).

Jeg faar, som sagt, altsaa nøie mig med at sætte sammen i nogenlunde kronologisk Orden endel Træk af «Familie-Krøniken»; de er hentede særligt fra Tante Lisas Fortællinger, som jeg mener at ha' bevaret i en nogenlunde tro Hukommelse; de er dels nedskrevne og dels understøttede af forskjellige skriftlige Meddelelser og Dokumenter, særligt bemærkes følgende Kilder:

- a. Endel virkelige Optegnelser, som angir sig som saadanne (ikke faa).
- b. Andre tilfældige Optegnelser, fundne dels paa nogenlunde rimelige Steder: i gamle «Bibler» og «Huus-Postiller» (som den Rosensværdske og Grønwaldske Huus-

Postille), i «Stamme-Bøger» særligt i Anne Holter Grønwalds (Tante Rosings) «Stame-Bog» fra 1770/80, dels paa urimelige Findesteder: bag i gamle skrevne «Kaage-Bøger» (som i «Fru Majorinde Karen Grønwalds Bog om Kaagen, Sylten, Destilleren» fra 1760/70-Aarene), i «Huus-Holdnings-Regnskabs-Bøger», i «Linnedskabs-For-tegnelser», ja endog paa afrevne Blade af militære Embedsprotokoller o. s. v. (der var dengang ikke, som nu, Overflod af Papir).

- c. Breve og Brevskaber: dels private fra Slægterne Orning, Grønwald (Grünwald), Orning-Grønwald, Rosen-sværd, Kalckreuth, Reichwein, Maaneschiold, Huitfeldt, Lillianschiold, von Eimhaus, née de Sehestedt, de Sundt, Kaas¹², Rosing, de Stockfleth og fl., dels offentlige Embeds-skrivelser, næsten udelukkende militære, til mange af de vel ialt 35 Officerer, som paa Mandssiden var Efterkom-mere af Lieutenant Martinus Grønwald og Else Elisabeth Orning. De fleste af disse kaldte sig «Orning»; kun 3 med Faderens Efternavn «Grønwald».
- d. Stamtavler, særligt en gammel, nu meget defect, op-bevaret senest paa Gullaug; var i sin Tid opbevaret paa Nes adlige Sædegaard og paa Hafslund; kom derfra til Finstad, tilsidst til Gullaug. Nu i mit Eie, men «in Staub zerfallen», maaske allerede i Tipoldemors Tid.
- e. Offentlige Dokumenter: 1. Herredags-Dom af 1656 (Actum Aggershuus den 29 Julii 1656) over «velbyrdige Bernt Orning til Vatne «Øffverste Skibshøffvidsmand», («Norges Admiral»). 2. Overhofrettens Dom af 1698 i Sag mod «Fru Anne Christine Orning til Mæhre Sædegaard» af «de Orningers berømmelige Æt» for at haffve ved Rotte-Kruds udi Smør inknet, ombract (sic) sin Mand Dragoncapitaine Iver Mogenssøn. («Gallskyt»). Hun bleff dømt til att henrettes, men «untflyitz til Holland».

Skifte-Achter, f. Ex. «Skiftebrev efter afgangne Oberst-Lieutenant Fridrich Martinus von Grønwald til Sædegaarden Gullaug», hvori Sorenskriver over Lier, Røgen og Hurum Jørgen Tandberg¹³ gjør vitterligt, at

«han den 22 December 1803 indfandt sig med Vidner paa den privilegerede Sædegaard Gullaug i Lier Præstegjeld i Anledning af sammesteds boede (sic!) Hr. Oberst-Lieutenant Fridrich Martinus von Grønwalds dødelige Afgang. Var nærværende: Efterlevende Enkefrue Frue Oberst-Lieutenant-inde Karen von Grønwald. Arvinger at være: 1) ældste Søn: Hr. Nicolay Fridrich von Reichwein, Capitaine af Infanteriet, men ude af Tienesten. 2) anden Søn: Hr. Fridrich Helle von Grønwald, Capitaine og Chef for Aggerske Compagnie under det nordenfjeldske gevorbne Infanterie-Regiment, boende paa Gaarden Semb i Asker Sogn. 3) tredje Søn: Hr. Christen Martin von Grønwald, Capitaine ved sidstnævnte Regiment. 4) yngste søn: Hr. Just Christian von Grønwald, Lieutenant ved det 1ste Aggershuusiske Infanterie-Regiment. 5) ældste Datter: Madame¹⁴ Anne Holter Grønwald, Enke efter afgangne Sognepræst Hr. Rosing og 6) yngste Datter: Marthe Elisabeth, død i Egteskab med nærværende Sognepræst til Røgen Hr. Holst¹⁵ og efterladt sig en Datter.

Skiftebrev i samme Boe sluttet den 15 July 1809.»

- f. Brevskaber i Riksarkivet: Officers-Rullerne, (Militær-Calenderne). Personalia: Orning, Grønwald, Reichwein, Bildt, Maaneskiold, Huitfeldt.
- g. Den store dansk-norske Adels-Lexicon, Danmarks Adels Aarbog.
- h. Verificerede Afskrifter fra Standard-Værket: Oberstl. Hirschs Fortegnelse over danske og norske Officerer til 1814; i det Kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn.

En og anden Gang i Texten, men ofte og især i Noter, har jeg en hel Del Anekdoter og Curiosa; de kan vist mængang synes malåpropos eller ikke netop conform med Texten. Det er ikke med min gode Vilje, at en hel Del af dem er «anbragt». Men jeg er bleven dertil «nødt og tvunget» af en interesseret Slægtning, som sværmer for «historiske Curiosa» (især naar de er lidet kjendte) og det er jo for Slægten jeg skriver. Men jeg synes for min egen Skyld, at dette ud-

trykkelig bør siges og betones, idet jeg udtrykkelig vil og tør paastaa, at jeg er blottet for nogenslags Pripphenhed end sige litterær Forfængelighed.

Af Fortællingerne fremgaar det, som man vil se, at Alt er tat med, «baade Løst og Fast», «uden smaalig Hensyntagen», «uden Skaansel»; der er talt uforbeholdent, kanske til Overflod; der er ikke gaaet af Veien for at snakke rent ud, «ud fra Levera», og jeg tror ikke at have stukket noget af det, som i gamle Overleveringer saa rundhaandet er git Beretning om, under Stolen. Det kan vel være, at der maatte være dem af Slægten, som syntes, jeg kunde have lempet noget med Hensyn til altfor stærke, «ligetille», uforbeholdne, ofte meget «grove» Gloser og Udtryk. Men for det Første er at sige, at saaledes lød utvivlsomt verbo tenus (Ord til andet) disse Gloser in Originale da de faldt, dernæst er de særdeles karakteristiske, meget træffende og malende, netop i Tidsaandens djærve Tone og tilsidst og ikke mindst i Overensstemmelse med Sandheden, endog med den legale, den «retslige Sandhed» (f. ex. i Retssagerne mod Admiral Bernt Orning til Vatne og «Anne Christine Orning til Mæhre»). At lempe paa disse stærke Gloser og Udtryk, at foretage prude Omskrivninger «in usum Delphini» af Hensyn til «en eller anden malplacert Snerpe eller malcontent Dydsdragon» synes mig at være en næsten større Misforstaaelse end endog Yttringen af det affekterte, defecte Føleri, som derved skulde tilfredsstilles. Det har i den Henseende været mit Motiv ved Gjengivelsen af Fortællingerne. Jeg kan gjerne medgive, at der kan være en Smule, men ogsaa kun en Smule, af Rum for den anden (Pruderi-Pudeur-Opfatningen). Jeg holder mig imidlertid til det gamle classiske Ordsprog: «Amicus Socrates, amicus Platon sed magis amica veritas»! Men det indrømmes, at mine «Krøniker» derfor hverken kan, skal eller maa være nogenslags «Konfirmations-Lecture.»

Og Lessing siger: «Jeg kjender ingen troværdigere Stiil end den, som laanes fra Sandheden.»

Endnu et. Venner af en anseet Skribent foreholdt ham, at han ofte brugte Ord og Vendinger fra andre Forfattere. Han sa: «Jeg tar dem som passer mig bedst enten fra mig selv eller maaske fra andre.»

Om min Sprogføring kun dette, som ikke er fremholdt som nogenslags Undskyldning, da Bogen er bestemt kun for Slægten og skal trykkes kun som Manuskript*. Min Stil og Ordenes Skrivemaade har naturligvis i den senere Tid faaet Paakjending af det sproglige Røre, dette Sproglavningens glade Vanvid (som saamange andre Lavninger og Foreteelser i denne Rørsammens-Tid og dets Tryk.) Jeg ved, at jeg desværre nu skriver «meget inkonsekvent» (Inconsequentsernes Consequents), men det faar saa være: «jeg kan sandelig ikke for det». Jeg siger med den gamle Viismand «rem tene, verba sequentur» — disse sidste er forsaavidt ligegyldige.

Jeg vil ogsaa betone, at jeg har maattet skrive «Currente calamo» (i stor Fart), har været meget hindret ved langvarig Sygdom i Hjemmet og er endel Aar over 80 Aars Alderen.

En Bemærkning til, særligt om de hyppig brugte Noter: Jeg fremhæver, at jeg overalt har søgt at holde mig til den uafkortede sande Virkelighed, den absolutte Sandhed og ikke — saavidt mit Kundskabs-Stof strækker sig — har gjort Forsøg paa at stikke Noget under Stolen, særligt med Hensyn til Slægten (f. Ex. om Dragoncapt. Fridrich Chr. Grønwalds dend «Landsknecht», hans mangeslags «Effen-tyrier», om Sønnen Oberstl. Fr. Mart. Grønvalds og Sønnesønnen — Majorens — Amours), det tror jeg man vil og maa indrømme tydelig er lagt for Dagen (særlig med Hensyn til Anklagen mod Admiral Bernt Orning og Giftmordersken Anne Christine Orning). Og naar jeg af Hensyn til Sandheden ikke har spart min egen Slægt, er det ret og billigt og maa holdes mig tilgode, at jeg heller ikke har tat med Fløielshandsker paa andre i Bogen berørte Slægter og Personer (skjønt dette i langt mindre Grad end jeg kunde og burde og dertil i Regelen i mere ligegyldige Ting og

* Dette er altsaa nu opgivet.

Sager). Jeg vil atter paapege, at jeg har gjengit en Flerhed af karakteristiske «Anekdoter», særlig i Noteform. Saadanne «Mindeværdigheder», «vittige Karaktertræk» og «Kjendemærker» er som oftest i høi Grad oplysende som Grundtræk hos vedk. Person og er i Regelen sandfærdige el. kunde være det og bør ikke afvises med det letkjøbte Udtryk «Sladderhistorier»; thi Anekdoterne vil i Regelen have Sandhedens Præg i sig og er — som sagt — særdeles karakteristiske som Samtidens Opfatning af Vedkommendes aandelige eller sjælelige Sindelag. Flere af disse «Anekdoter» — om man vil kalde dem saa — eller «Curiosa» (om man foretrækker denne Benævnelse for snurrig Særhed — Bizarrierie —) har desuden den Fordel, at de neppe er meget kjendte. Jeg ser bort fra den subtile Forskjel, som efter fine Ordgrammatikers Mening skal være mellem disse to Begreber. Noteformen er ellers hensigtsmæssig, om end kjedelig. Men det faar de finde sig i, som har paatvunget mig Arbeidet. Det skulde bare mangle!

Det kan derimod nok medgives, at den Plads, disse Anekdoter og Curiosa har faaet, undertiden kunde synes noget tvungen, noget søgt, det har jeg selv enkelte Gange observeret; derfor være det sagt, at i min høie Alder er jo Hukommelseevnen ikke altid à jour i en Snarvending: jeg har derfor maattet anbringe dem paa Steder og Tider, hvor Hukommelsen har gjort sig gjældende, selv om Anledningen ikke altid netop var den gunstigste for Citatene. Derimod kan det vel medgives, at der af og til har været anført Curiosa om Personer, der staar i yderst fjern Forbindelse med Slægten, men de er dog karakteristiske for Tidsopfatningen.

Den norske Gren af den danske Adelsæt Orning (Bølle-Orning).

Denne Æt haver skænket Danmark
och Norge flere ypperlige Siømænd.
Dansk Adelslexicon.

«Glenten dend er dernæst min Mand;
Hand flyver saa fornemt i Skye,
men øyner hand der den liden Due,
Da kand hand saa nederlig flye».
(Dansk Folkevise).

Ætten Orning (Orningh) boede i sin ældste Tid i Jylland, hvor dens «Hoffuedsæde» var «Eget» i Vensyssel; den formentes af Genealogerne at være en Gren af den uradelige Æt: «Bølle» («Bølge», «Vove») til Brominge, Krogende m. fl. adelige Sædegaarde paa Lolland og hørte til den saakaldte Rigsraad-Adel; en Mads Bølle nævnes allerede i 1100-Tallet. Vaabenet for de «Bøller» og «Orninger» var det samme: 2 å 3 blaa Bølger (Strømme) i rødt Feldt med 7 afvexlende røde og blaa Fahner paa Hjelmkammen (en stor rød Bannerfahne i Midten og 3 Rytterfahner paa hver Side). Det har hertil været antaget, at den første Mand af denne Slægtsgren som kaldtes «Orning» (Orne = Vildsvin) var Mads Svends søn Orne til Eget ogsaa kaldet «Mads Orne hin Unge» i Begyndelsen af 1400 Tallet (f. 1395). Men den danske Adels Aarbog og dansk Stamtavle om de Orninger har som et Led høiere op: Svend Orningh i Slutten af 1300-Tallet, f. i 1375, falden 1399, medens

Slægtstraditionen nævner hans Far: «Mads Orne», som lefede under Kong Woldemarius («Wolmer Atterdagh» c. 1340). Han kalditz «Gambel-Ornen» og blev ca. 90 Aar gammel. Far og Søn slogitz med det Vetalierøfferpack (eller «Lickendelere») paa det goede Schiff «Orne-Tand» udi Kattegat (Kattehullet och Øresund). Svend Madsen Ornings ovennævnte Søn «Mads Svendssøn Orne», kaldet «Mads hiin Unge» var født 1395 og faldt i 65 à 70 Aars Alder paa sin goede Arffue-Skudde «Orne-Tand» udenfor Stralsund mod en groszmächtiger Kagge fra den tyske Hansestadt Lübeck. Det sagdes om unge Hr. Mads, at han særlig sagtmodig var, men at han, naar han kom udi Kamp, han da «med vældiger Krafft antraff». Han var som sine Fædre en djærfver Sjøkrieger¹⁶ og hannems Efterkomster (sic) (han haffte «en Alderdoms Søn») efter ham udi Aarhundreder¹⁷. Men sagdes det i Slægten, at udaff alle de Ornings Siø mænd var «de twende udaff det Nafn Mads doch de fremmeligste».

Mads Orne hin Unges Sønesøns Søn Skibshøfvidsmand Otte Thomasson Orning (f. 1539?), Søn af Skibshøfvidsmand Thomas Svendssøn Orning til Ellinggaard «som ved det Universitet udi Rostock med megen ingenium hospiteret haffte», kom til Norge (i 1565) og blev gift (i 1576?) med den «høybyrdige» norske Adelsdame Anne Erikdotter Orm («Skottefruens Systerdatter»), Datter af Erik Erikssøn Orm til Vatne med flere Eiendomme paa Stord og Frue Magdalene Christophersdatter (Rustung).¹⁸

Det var netop i dette Tidsskifte (fra 1536—1660 Adelsvældets Tidsrum) en gunstig Jordbund i Norge for den danske Adels væxt. Den katolske Geistlighed havde hidtil haft Del i Magten. Men efter Reformationen sank Geistligheden ned i de lavere Stænder og Adelen med sine mange Forrettigheder stod nu alene igjen som den høieste Stand og den udnyttede ogsaa klogt Situationen. Adelen havde alene Adgang til Bestyrelsen af de berigende Lehn, hvori Norge (som Danmark) dengang med Hensyn til Administration var inddelt.

Norges egne Adelslægter var faa, og mærkelig nok er det saa, at netop i dette Tidsrum uddøde en stor Del af dem

i Agnatlinjen, og det saa at sige af sig selv (og ikke som det har været paastaet, «gandtzke» ved Christian den Andens Bøddeløxe). Den danske Adel havde faa Konkurrenter i Landet selv til de norske Lehn, og mange af de danske Adelsmænd var slue og beregnende nok til at søge Giftermaal med norske Adels-Damer og saaledes faa fat i den uddøende indfødte Adels Arvegods og som Indgiftede faa lige Rettigheder med Indfødte.

Den norske Adel sees paa Herredagen i Osloe 1591 at ha' klaget over, at kun 3 af Forlehningerne i Landet var i norske Hænder.

Hr. Otte Thomasson Orning, som nu bosatte sig i Norge og blev Stamfar for de norske Orninger fik med sin Hustru store Eiendomme, fornemlig Vatne, Valvatne med flere paa Stord-Øen, men ogsaa mange, ialfald «Parter», paa Fastlandet «och bleff hand paa Vatne boendis».

Eiendommene paa Stord havde tidligere tilhørt den «naffnkundige Æt: Smiur, f. Ex. Rigsforstanderen (1481) Hr. Jon Svalesøn Smiur (Smør), men var fra denne ved Giftermaal tilfaldt Ætten Orm, idet Erik Ormssøn Orm blev gift med Rigsforstanderens Datterdatter Kristine (Kane).

De danske Orninger — hvoraf flere maatte ha' erhvervet sig ikke ringe Kundskaber, da de havde «immer och længe» studeret ved tyske Universiteter, især udi Rostock, inden de «indtraadte udi sin Lebens-Bahne Søkriegs-Tienesten,» — var altsaa næsten udelukkende Søkrigere «och haffte de fast udi Siø-Affairs wäret och med Saaer bleffne bemødede och mange af dem paa det Verdeck af deres Schiffer oder Galeers faldne bleffne». De var saaledes vel anseede till Siøs; de fleste af dem «som bleffue saalænge udi Liffue» naaede Stillingen som «Skibshøfvidsmand och Ofverskibshøfvidsmand», saaledes Hr. Mads Orne hin Unges Søn Svend Madssøn Orning til Eget, hvis Moder Anne Roed nedstammede fra den Thomas Roed, som i 1314 blev dømt paa Viborg Landsting for Deltagelse i Kongemord (Erik Glippings). Svend Madsøn O. angives saavel efter Adelsbogen som Traditionen født i 1455 og gift med Maren Offesdatter Munk (Vinranke-

Munk). Han udmærkede sig i 1499 «udi Siø-Slagg», (sic) og nævnes 1536 i Recessen¹⁹ og døde 1537. En av Sønerne Morten (Svendssøn) Orning nævnes som Lehnsherre paa Koldinghuus 1571 til 1574. Den særdeles taphere (sic) Hr. Jørgen Orning til Eget och Skaarupgaard, Søn af Will (Wilhelm) Orning til Eget og Kirsten Høeg (Bann'er-Høeg'er), havde været med Admiral Ove Gedde paa det navnkundige Togt til Ostindien i 1618—22 og blev 1623 Capitaine til Lands og Vands og 1630 Under-Admiral og Lehnsherre paa Aarestrup; han var gift 1) med Sophie Basse og 2) med Lisbeth Steensdatter Rodsteen.

Den danske Historiker (Folkethingsmand) P. F. Barfoed har i en af sine Fortællinger fra Fædrenelandets Historie en Beretning, som vidner om Orningers Ry og Anseelse som Krigere.

Under Svenskekongen Carl Gustaffs Beleiring af Kjøbenhavn (1659)²⁰ samlede de forskjellige Samfundsklasser sig for hver under sin Fører at raadslaa om Stillingen og kjæmpe for sin Konge og sit Land. I Adelforsamlingen skal da En — siger Barfoed — ha' staaet frem og spurgt: «Er her nogen Orning tilstede?» Der blev svaret: «Ja!» «Da» — sagde Spørgeren — «bør hand være vor Fører!» Men om det blev saa, staaer der Intet om.

Det forekommer mig forøvrigt, at jeg i en anden dansk Beretning om Beleiringen har seet et andet Navn paa Adelsens Fører. Rigtignok faldt der en Orning «formedelst sit wold-sommer Moed» under det første svenske Stormløb mod Volden, og det kunde jo ha' været Adelsføreren, som nu straks blev erstattet af en anden, medens den faldne ikke er bleven nævnt i Beretningen, men det kan jo ellers være ligegyldigt: jeg har ikke Anledning til nu at foretage en langvarig Gransking om Sagen; men jeg maa faa Lov til at pege paa, at hin Fortælling dog synes at vidne om, hvor anseede Orningerne var som Krigere. Forøvrigt omtaler samme Forfatter (Barfoed) en anden Orning, som han benævner «Søren» (Søfren) Orning og som han priser i følgende høistemte Udtryk: «Søren Orning er blandt de Navne, som i hine Dage viedes til Udøde-

lighed under de idelige Kampe paa Voldene og Kongedybet». (Carl Gustavs Hovedstorm paa Kjøbenhavn ¹⁰/₂ 1659 blev et frygtelig men forgjæves Blødbad).

Det er tidligere antaget at den af Barfoed nævnte Helt var og kunde ogsaa ellers meget vel ha' paa den djærve og stridbare Søren (Willssøn) Orning til Eget, som — 19 aar gl. — i 1620 fik af gode Grunde Tilladelse til at egte sin Slægtning Sophie Orning, Søster til nedennævnte Adels Frasierer paa Bergens By-Thing (se Stykket om Otte Thomassøn Orning).

Denne Søren Orning var ellers (cfr. «Danmarks Adels Aarvog») i 1642 under Tiltale for at have forført og «Jomfrukrænket» sin Slægtning Hr. Jens Hvass's Datter Margrethe (hvorfor han maatte rømme Land og Rige i 5 aar), «endoch hun, till saadan Bekrænkelse att undergiffues, sig ey uvillig beteede». Men ifølge Danmarks Adels Aarvog døde Søren Orning til Eget allerede i 1653 (hvilket er rigtigt), og da kan den af Barfoed nævnte Helt ikke være nogen anden end Søren (Søfren) Erikssøn Orning, General-Admiral Erik Ottensen Ornings Sønesøn (Søn af Erik Eriksen Orning til Eide og Mære i Sparbo Prestegjeld, der først havde været Skibshøffvidsmand, siden Dragonoberst) altsaa en Normand: Han var netop i Kjøbenhavn med sit Skib «sammestedz» (sic) paa den Tid, hvad der falder sammen med en Beretning i Familie-Krøniken ²¹. Noten 21 viser, at det er denne norske Orning, som «indviiede sig til Udødeligheden».

De danske Orninger var ellers en overmodig og voldsom Slægt som «vilde sin Villie haffue och nødigen gick aff Veien for Nogen eller Noget»: de begik nafnlig Forsyndelser och Forseelser mod de «Kirkelige eller Geistelige Loffve (sic) som de syntes intet at agte udi deres hitzige Lyster til Gifte med nærsommelige Frændskaber (sic)», idet adskillige af dem giftede sig — uden at bemøje sig med at søge Dispensation — med Slægtninge i forbuden Grad og der forefaldt adskillige Skandaler i deres «Ægteskabers Forløb». En af Otte Thomassøns Ornings Farbrødre Skibshøffvidsmand Morten Svendsøn Orning, den ovennævnte senere Lehnsherre, førte et vildt Liv «nafnlig udi Cajuten paa sit Schiff (benævnt ligerviis som

den gamle Ornings-Kaag: «Orne-Tand»)), hvorfor hans kiere Hustru Fru Kirstine Ulfeldt det ikke utholde kunnte, men gick ham ifra och hiem til sin «egne Slæckt och Folck» (sic) «fast hun ham meget kier haffte formedels hans «Mandigheter» (sic) ock offermaade angenehme Aazuin». «Och affgick hun snarligen ved dend drøffvelige Dødtz». Men hand sig trøstede med de «Dulle-Deyer paa sin Galeere och med sin anden Hustru: Fru Maren Strange udaff de Strangers offermaade goede Æt (betydelig bedre end Ulfeldts):²³ «thi war hun hannem stedse till særdeles Behague och redbonne Omgiengetz (sic), huorledes hand end sich monne bethätiz».

Svend Vagnssøn Orning til Gjerumgaard, Søn af strenger Hr. Vagn Svendssøn, en kjødelig Fætter af Otte Thomassøn og Brorsøn af ovennævnte qvindkiære Hr. Morten Svendssøn, tiende Hertug Hans paa Sønderborg som Høffvidsmand och Hoffsinde: han blev 1600 med «megen Pomp, Statz und Pracht» copulerit i Anhalt med Marie Freiherrinn von Randau, som var Hoffrøken («Ehrendame mit Gunst») hos Hertuginde. Men hun forlod ham formedelst hans «ugemene Utroskab» og giftede sig igjen i 1607 med Dekanen i Magdeburg Johan Kercken von Schwarzbach²³.

Der er mange og romantiske Fortællinger om de danske Orninger. Men da min Hensigt er at omtale nogenlunde udførlig de norske Orninger, hovedsagelig efter Slægts-Traditionen i min Fædreneæt, som cognatisk tilhører de norske Orninger og hvoraf flere antog Navnet (Grønvold-Orninger), blir Hovedslægten i Danmark derfor blot leilighedsvis og kortfattet omtalt paa de Steder, hvor det for Slægts-Karakteristikkens, Sammenligningens og Sammenhængens Skyld er paakrævet. Heller ikke lar jeg følge nogen Stamtavle over Hovedslægten. Hele Slægtens Stamtavle findes ellers i Danmarks Adels Aarvog vel saa nogenlunde korrekt.

Den danske Orning-Æt er uddød, formentlig ca. 1700 med Jacob Lindenow Orning til Eget, Søn af Will (Wilhelm) Sørenssøn Orning til Eget og Frue Else Lünow (Lynow). Se Note 24, en meget lang og instruktiv Note.

Ligesom deres Stammefrænder de danske Orninger var de fra Otte Thomassøn Orning nedstammende norske Orninger i det første Aarhundrede efter deres Bofæste i Norge gjennemgaaende Sjøkrigere. Det danske Adelslexicon siger om hele Ætten «denne Æt haver skiænket Danmark og Norge flere ypperlige Sømænd». De norske Orninger synes endog at have Forrangen. Hvor anseede de danske Orninger end var som dygtige Sjøkrigere naaede — saavidt vides — ingen af dem virkelig Admirals Rang og Stilling, medens Normanden General-Admiral Erik Ottesen (Orning) under den danske Sjømagts mest farefulde Stilling (efter Slaget under Femern Kolbergerheide 1644) — fik — og vel at merke, skjønt han var en Normand — som General-Admiral Overkommandoen over begge Rigernes hele Sjømagt. Hans Søn Bernt Orning erholdt — trods lang Modvillie fra Styrelsens Side — 1667 Overkommandoen over alle Orlogsfartøier i Norge eller blev: «Norges Admiral» som var den gjængse Benævnelse og hans Sønneson: Capitaine til Lands og Vands Søren Eriksøn Orning var den ovennævnte af Barfoed i saa pompøse Udtryk besungne Helt fra Volden og Kongedybet under Københavns Beleiring i 1659. Og var de danske Orninger bekendte for sit stridbare Sind og sin ubøielige Egenvillie, saa synes de norske ogsaa i denne Henseende at have været en Hestelængde forud. Saavel de Mandlige som og de Kvindelige Medlemmer af den norske Gren af Slægten var gjennemgaaende villiestærke af Sjæl, kraftige af Krop og utæmmelige af Sind «de wollte huad de willte och gjorde huad dem tyckitz», (cfr. den senere udførligere Fortælling om Generaladmiralens tvende Sønners Dueller og den franske Sieurs Bortførelse af Datteren Barbara Orning), Og flere av dem var — dog fornemlig i tidligere Tider — belastede med en Sensualitet, som de uden Skruppel, endsige Modstand gav efter for. Vistnok synes dette i nogen Grad at være en Arv fra deres norske Stammor, hin ætstore, men ogsaa ætbundne, Fru Anne Eriksdotter Orm, men det var dog vel væsentligst et Udslag af den Tids Aand, dens Forhold og Vilkaar; det var i Tidens Medfør, navnlig da for

Adelen, hvis næsten uindskrænkede Magt i Social og Økonomisk Henseende de andre Stænder mere eller mindre villig — ogsaa i Norge — bøiede sig for; dette manede jo slet ikke til Selvtugt, men indbød snarere til at give efter for sine Drifters Paatryk, for sine Lysters Begjær. Den kulminerede og balancerede paa Lovens Grænser hos Admiral Bernt Orning, og udenfor disse hos Fru Anne Kirstine Orning til Mære og Eide, hvorom senere skal nærmere fortælles. Og dog var disse Forgaaelser, disse Udslag af Overmod, Selvtægt og Sensualitet at regne næsten for Smaating imod hvad Adelen udi Holsten — et Land under samme Krone — tillod sig, og det som oftest — ustraffet. Man kunde næsten fristes til at si' at baade før, men særligt efter Enevoldsmagtens Indførelse viste de dansk-norske-holstenske Konger en altfor nidkjærsmaalig Magtbrynde ved Retspleien i Norge og Danmark, (saaledes blev Sibille Gøye (Giøe) dømt fra Livet og henrettet (1635?) fordi hun havde født udi «Dølgmaal»,) «zum Vergelt» for, eller som Modvægt mod, eller som Tilbageslag af, (til hvilke psychiske Motiver man nu vil henføre disse Regjeringens «Ausartunger» — Udartelser —) den forargelige Slaphed, den — nødt eller unødt — lod være raadende i sit Land Holsten. Her sov Loven sødelig, ja den snorksov. «At ride et Aar udaf Landet» var et evphemistisk Udtryk for den Kjendsgjerning, at Vedkommende havde begaaet et Drab, og dette Ophold i Udlandet var som oftest den eneste Ulempe, saadan Udaad forvoldte en Adelsmand, naar han blot havde erlagt Mandeboden. Der er en Overflod af Exempler, men jeg skal kun anføre nogle; de kan være mere end nok: Ieronimus Rantzau dræbte sin Bror «kun for et eneste, endoch ey zanksüchtig» Ords Skyld af lutter blodtørstig Ondskab «og blev rolig siddende paa sit Herresæde, (Nabogaarden til Broderens) i Fryd og Gammen». Claus von der Wisch lod Lorentz Rewentlow og hans frugtsommelige Frue ihjelslaa af sin Livtjener og red et Aar udaf Landet (i 1600-Tallet). Dermed var den Sag udaf Sagaen.

Listen over de Adelsmænd, som i disse Tider undlivedes af sine Lige — og det var paafaldende nok nære Slægtinge:

Brødre, Fættre, Svogere — baade i aaben Tvekamp og i Klammeri udi Fuldskab er næsten uden Ende. Og Styrelsen? Den «tog immer Lovløsheden udi al Gemythlighed». Det blev sjelden nogen Paatale, og blev der af og til nogen — saa faldt den snart bort «saadan von selbst».

Af de Masser af Drab, som Adelsmænd (næsten uden Undtagelse ustraffet) forøvede paa sine Undergivne skal kun omtales et, som manifesterer Adelens Ringeakt for Loven. Achim Blome blev til sin Forbauselse stævnt for Drab af en Tjener, men han svarede med løftet Pande og uryggelig Overmod, at han ikke skyldte nogen, end ikke Hertugen (Kongen) Regnskab for sine Handlinger; desuden paabe-raabte han sig, «at Hans von Pogwisch, der havde dræbt tvende af sine Folk paa een Gang, war vollfrei», og at Sivert Siggem «der Lurch» (Paddan) benannt, og flere andre var slupne for Tiltale i lignende Tilfælder.

Sluttelig skal anføres et Exempel paa næsten sindsvagt personligt og nationalt Overmod. En holstensk Adelsmand af stor Æt træffer i Paris (i Ludvig 14des senere Tid) sammen med en høiere dansk Officer og end høiere Adelsmand, en meget urban og gemythlig Herre. Danskeren kommer i Samtalens Løb (det var ellers kun Franskmænd tilstede) til at kalde Holsteneren «Landsmand». Men da «foer denne op» og frabad sig i de groveste Udtryk noget Landsmandskab fra Danskerens Side; han var «Tysker» og haanede det politiske Forhold med Danmark og hitzede sig saa op, at han tilslut trak sin Kaarde mod den danske Officer. Denne tog Sagen med den rolige Mands Mod og troede, at Holsteneren var blit ren «skruppal», hvad denne dog ikke ganske var; han var bleven blot «übermenschlich» patriotisk-hysterisk og bar sig som en sindsforvirret; de franske Værter maatte lægge sig imellem for at hindre en Skandale. Dette har nok havt mange Lighedstilfælder i Eftertiden.

Alle General-Admiral Erik Ottesen Ornings Sønner var eller havde været Officerer «til Søes»; det samme var Tilfælde med Admiral Bernt Ornings tvende, som døde tidligt — en udi Sjøtræfning falden bleff — og ugifte, medens den

trede «gik offer fra Orlogen och Dragon-Officer bleff», og dennes mandlige Efterkommere vare Landofficerer (Dragoner). Slægten uddøde i 3die Generation efter Admiral Bernt Orning i Slutningen af 1700-Tallet eller nøiagtig 1786. Den adelige Orning-Æts sidste Mand var Lieutenant Ove Ramel Sehested Orning, siden $\frac{3}{8}$ 1777 ved det nordenfjeldske Regiment, Søn af Dragon-Oberstl., Wilhelm Fridrich Orning og Anne Agathe Zitlow Kaas (Muur-Kaas). Han var vistnok af og til «noget rar af sig». Som Unggut skjød han nemlig saa raskt op i Høiden, at de indre Organer ikke godt kunde følge med. Han var derfor — trods god Bygning — noget sygelig. Et Fald med Hesten, et stærkt Stød i Hodet og Rystelsen forarsagede, at han ideligen plagedes af saa stærke Smerter i Hodet, at de stundimellem «formørkede hans ellers fuldt normale Aandsevner, ja endog gode Forstand».

Saaledes ebbede denne fordem saa stærke og viljefaste norske Adels-Æt Orning ud med en aandelig og legemlig Schwäckling, der dog — og det var det triste — var fra Fødselen af, fra Naturens Side anlagt efter en aandelig og legemlig Maalestok, som syntes at love, at han ikke vilde vanslægte fra sine gjæve Forfædre.

Otte Thomassøn Orning, (f. c. 1540, † c. 1605?).

Stamfar for de norske Orninger.

Hr. Otte kasted' Runer over Spange
Som Helvig liden over monne gange;
Saa lyftet hand sit Anker,
Saa fik hand goden Bøe,*
Saa seylet han fra Danmark
Oc fra sin Fæstensmøe.
Favre Oerd fryde mangt er Hierte,
Favre Oerd giffue Dødsens Smerte,
Favre Oerd!

Otte Thomassøn var som før bemærket — en dansk Mand, Søn af Skibshøffvidsmand Thomas Svendssøn Orning til Ellingaard og Dorthe Christensdatter Munk²⁵ («som var af de Viinranke-Munk'er og med Hr. Ludewig Skeel giffit været haffte»). Hr. Otte havde som sin far og ældre Bror Jens Thomassøn til Abildgaard studeret i Rostock²⁶ inden han gik i Sjøkrigstjenesten och Skibshøffvidsmand bleff. Men pludselig forlod han Danmark og drog til Norge (i 1560-Aarene). Det sagdes om Hr. Otte, at han af en sær ubetydelig Aarsag (en Mandjevning om de to Ætter Strange og Orning, hvor Hr. Otte naturligvis trak det korteste Straa og naturligvis «bleff udi Sindet gekränk't») havde forladt sin Fæstemøe Jomfru Helvig Strange (formentlig en Slægtning af hans Farbrors 2den Hustru). Hun «sørgede suarligen offer sin Schæffne» (sic); thi Hr. Otte var «saare faver udaff Aaziun och en diærffer Herre» og «gerradede hun udi den heftigste

* Bøe, gammelt jydsk Ord for Bør.

Vemodelighed och hendes Øyne stode fulde udaff Vand», da det «nogen Tiid effter» spurktes, at Hr. Otte «til store Eiendomme udi Norge sig giffet hafftet, men ocksaa — huilcket det Oerdtøke liuder — «Kammb til sit Haaer annammit haffte», efterdi hans Egte-Quind visseligen war faver och ætstor med megen «Goeds», men war «udaff Adhu sært vegelsindig och ey at fortrøste sig til udi Elskoffs Leeg», thi «udi sin Elskoffs fjantevurne Forirrelser (sic) stod ey nogen langvarigen hende til Nøye». «Och haffde hun before endoch med sær Elskoffs-Hitze och «Brundtz» den Høffvidsmand anskuet formedelst hans schøne Aaziun och prachtvolle Gestalt ligerviis som den rette Karl och Hauptmeister till de Jomfruers Wederquegelt».

Da dette spurktes og sagdes, «befoel Jomfru Helvig Strange sin kiersommelige (= kierlige) Sjæl Gud i Wold och hun snarligen fra sin Qvide af flidenbleff». «Men aff en Slætning aff hende, som særlig viise-kyndig war, bleff det første Vers aff dend Drost Herr Peder Hoseøls nafnkundige Ridder-Vise omdannitz at dend paa Hr. Otte och Jomfru Helvig annvenditz kunnte».

Hr. Otte har rimeligvis forladt Sjøkrigstjenesten da han i c. 25-Aarsalderen (c. 1564) kom til Norge²⁷ og blev som ovenfor nævnt gift med den «høybyrdige» og rige Anne Eriksdotter Orm til Vatne, Valvatne, (Smiurslægtens ældgamle Gods) med flere Eiendomme paa Stord²⁸. Han har formentlig havt beskæftigelse nok med at bestyre disse store Eiendomme og erhverve sig nye: som Kaarhuus, Kylltvedt, Haaland og tillige mange Parter af Gaarde rundt om paa Fastlandet. Han sees at have undertegnet og beseget den norske Adels Hyldning af Christian 4de paa Herredagen i Osloe 1591²⁹. Vistnok havde han «udi det Pestilentzens och Hungersdødens Aar 1592 været noget krank udaff Hoffvude-Syge og anden Verck, «nafnlig fordi hands Bloeds Gange gjen-nem dend Pintel? en Tiid ginge», (Aneurysma «Aareknude»); hand doch udaff store Kræffter udi sit Legeme war (af stærk Legemskonstitution) och hand derfor snarligen tilfrisknedis bleff»³⁰. Sikkert er det, at han iallfald var i Live og i fuld

Vigør i 1595, og har han formentlig levet ikke alene Aarhundred ud, men som det synes en 5 à 7 Aar af 1600-Tallet.

Han kom i bitter Strid med sin Hustrus Slægt: hendes Faster Elnas «Sønner» (af den urgamle Ænes-Æt og Sønner af Elna Eriksdotter Orm, hvis Farfar Orm Eriksson Orm blev i 1517 halshugget som Oprører mod Christian II). «Elnas Sønner» klager over «den mangfoldige Overlastelse, Roff, Woldt, och Schade, Fortrædelse, och Hoffmod» som Hr. Ottes Folk «oss wederføiet haffuer» . . . «och att oss forhiælpe, saa vi doch ved Guds Huielp nogen Hueswalelse igjen haffue kand». Ifølge et Document fra 1590 (opbevaret paa Gaarden Aadland paa Stord) maatte «Lehnsherrene til Aggershuus, Bergenhuus og Wardøhuus: Gyldesstjerne, Skeel och Thott dømme Parterne imellem. De dømte til velædte Hr. Otte, hans Favørs, og han fik saaledes end mere Jordgods og «war en saare godsmächtig och strenger Herre».

Han havde en «duelig Skibshöffvidsmand warit», men han havde «dock sin mühevolle Hyre» med sin selvraadige Hustru, og Forholdet dem imellem var nok saa som saa «eftersom de første Elskoffs-Tiider henrundne ware»; thi huorledes han end var med Hensyn til «Gods-Begjærelser» hvori hun nok ikke var uenig, men «hannem snarere tillskyndtze» — saa han «dock en stauter Adelsmand med höffviske Hoffsinde-Lader war», medens hun derimot «war aff ringe Omgengeltz udi saadanne Sckicke och Lader, fast hun en stormächtig och fager Quinde war, och saa dette særdelis kunnte, naar hun det blott willte». Dette hendes Sjuskeri og hendes «lystne Elskoffs-Gemythe» var formentlig en Arv fra hendes fyrstelige Stammor, «hin Sverrigs Printzesse, som visselig kunde være storsindet (hugpruud) men doch bedreff et uskieligt och løsachteligt Leffnet (sic)»³¹. Tjenerne paa Vatne titulerede sig imellem i Arrigskab sin Frue med Slængenavnet: «Suine-Mær», huilcket udi deres Tale er ligerviis som det Klaffuer-Naffn: «Soe-Tæve». Dette satte naturligvis stadig ondt Blod mellem Ægteparret. Senere som Enke med 4 Børn var hun letfærdig og lysten nok til at indlade sig i Forhold til en ufri Mand «nafnlig Jens Mo-

genssøn, huilcken formedelst sin angenehme Kroph (sic) endoch hende forførit haffte». Hun maatte derfor «bide i det sure Apfell og till Spott og Spee for sig selfver och sin høymæchtige Ætte (sic) giffte sig med den Ufrie; (hun fortroede sig fast til «att bliffve lexe» — nedkomme — ved Jonsoks Tiid), men da Følgerne udeblev, var hun meget harm over «sin egen Foriileltz och hands standhaffige Offverhængelse», och «offverøsedede hun hannem — den ufrie Quant (Skalk) — med uhørlige (sic) Calumnier».

Hun blev ham forresten snart «quuit». Han druknede en mørk Høstnatt paa Sjøen; «hun tog sig intet Sørgskaff (sic) udaff denne Tilskikkelse, da dend siuntes hende sær beleyligen»³². «Hon finge den Løcke att bliffue den Quantz quitte.»

En Tiid efterat Hr. Otte havde fæstet Bo paa Vatne kom til ham fra Danmark hans Brorsøn Eric Jenssøn Orning (Søn af ovennævnte Jens Thomassøn Orning til Abildgaard, Elingaard och Huolgaard, og Frue Edle Lauritzdotter Basse). Det var en «giæffer Ungersvend af fagert Siun». Han fik en Sønnedatter af den ovennævnte «Elna» kier, en ren Saga-skikkelse: «huilcken war en stauter och williefast Quind, saa ung hun end monne være». «Hr. Eric och den unge Møe ware iffrigen til Sinde att hinanden finde, och bewiirkede den Gud Amor, huilcken gemenligen driffuer till at søge Adelskab at opnaae, ved denne Leylighed justement til Adelskab at niderlægge.» Hendes Slægt var «særdelis hatskeligen (sic) och hasteligen imod de danske Adelsmænd, eftersom en dansk Lehnsherre havde bevirket at deres Farfar uretteligen havde mistet sit ældgamle Adelskab, «och Hr. Erics Farbror jo oss nyssens suarligen forurettet haffver». Och siger Eline hin Unge til Hr. Eric: «Først maa I Eders gamle Adelschiold bryde och Eders Værge smide om til Jordgreffue!» Och melder igien Hr. Eric: «Jeg giffuer Døden och Dieffuelen udi mit Schiold och Sverd, huissom de min Vey til Dig monne stænge!» Han aflagde da sit Adelskab «høymodeligen till Thinge udi dend Bergens Bye», giftede sig med Eline og slog sig ned paa Stordøen. Dette Ægtepars Datter «bleff ligedanne giffet med en Ufrie» (sic) (forresten

en Præst) og denne Gren af den dansk-norske Adelsæt Orning sank saaledes ned i Borger- eller Bondestanden.

Otte Thomassøn Orning og Fru Anne Eriksdatter Orm havde «tilsammet» 4 Børn: 2' Sønner og 2' Døtre, hvoraf den ene Lisbeth Ottesdatter O. blev gift med Hr. Lauritz Johanssøn Galtung til Thorsnæs, «Foged offver Halsnø Kloster och Hardanger Lehn, og blev Moder til Admiral Lauritz Lauritzøn Galtung, Lehnsherre offver Lister Lehn»³³. Den anden forblev ugift.

Begge Hr. Ottes Sønner kom i Sjøkrigstjenesten: Den ene, Otte Ottesen Orning, døde tidlig af et «ulægt Skudskaar udi een (sic) Træfning» og var ugift. Den anden er den, som skulde blive den navnkundigste af alle de mange danske som norske Orninger, og som tjente de tvende Riger «paa de blaa Bølger» og derfor har faaet en fremtrædende Plads baade i Fædrelandshistorien og i Slægtskrøniken. Fru Karen Andersdotter Mouatt, Enke efter General-Admiral Orning berettede at ifølge Siigelse udaff sin Svigerske Lisbeth Ottesdotter Orning Galtungs — «hUILCKEN doch ligerviis en Suurpotte at være erakteditz» — skulde hendes Far og Karens Sværfar Otte Thomassøn Orning, «hUILCKEN den første af de Orninger som til Norrige ankom, och Skibshøffvidsmand war», i sin Alders Dage have ladet komme tilsiune en Hoers-Dreng formedelst en Bisloper-ske oder «Trompetine» (sic) eller «Wederquægelzes-Dulle» (sic) med særdelis forlockendis Oyensmiil. Och war denne Dreng immer tilhuuse hos sin Moderquinds ældre Bror ved Nafn Thorlaug, huis Nafn han tilforne anammit haffte. Och udi Anno 1630 den tilforne Dreng Præst udi Wikøer bleff, och hand da sig uloffligen det Adelsnafn Orning tillagt hafver med den Titulatz: «Hr. Thorlacijs Ottesøn Orning»..»

Senere (udi 1700-Tallet) har en af Slægten pegt paa, at Fru Karens Aandsevner visseligen var svækkede, men formentlige dog «at naar som der en Orning er paatruffitz, «synderligen udi Bergenhuus end nordoffre», til hvis Platz paa den Adelstavle der ey Rum monne være, da kunde det være «Børens-Børner» (sic) eller Efterkomster (sic) udaff denne Præstemand, hvilken siges endoch ey at copuleret været haffte».

Erik Ottesen Orning, f. 1582, † ²/₂ 1645, 62 Aar gl.
General-Admiral och Lehnsherre.

«Semper pro rege et patria in armis».

«Erik Otteson» (han skrev — og kaldtes — stedse saaledes uden Tilføielse af Slægtsnavn, men altid med det Orningske Sigil udi Aftryk) var Søn af Otte Thomassøn Orning og Anne Eriksdotter Orm til Vatne. Han var Forældrenes yngste Barn og formentlig født i 1582. Han havde en ypperlig Forstand og et hurtigt Nemme. Han fik tillige en god boglig «Dannelse af en Præceptor familiaris (vor senere «Huslærer») en Studiosus fra Rostocks Universitet, som var havnet paa Vatne, og forblev der til sine Dages Ende³⁴ og «hvorsom var vellært, nafnlig en udi Latinen».

Den unge Hr. Erik var en af dem «hvilke altid forud for sin Alder ware, och havde han et alvorligt och roligt Væsen med en stoffelig Mine, men var ellers allestider — self fra Barn af — redebond og villigen till at forhielp med sin draffelige Arm-Kræffter, naar nogen hanses Huielp monne dem paakalde». «Eftersom han tilvoxede, tilegnede han sig letteligen de almindelige «humanistiske diciplinæ»³⁵, men hans hele Hu og Interesse var dog fornemmelig optaget med de «mathematiske, astronomiske og nautiske» Videnskaber och Studier, «hvori hand dog ey nogen synderligen For-Huielp derudi udaff dend Studiosus haffte». Han maatte «derfore ocksa affhuielp sig selfver ved sin egen

scarphe (sic) Forstandighedz (sic) och sin særdelis grantz-kendis Tancke ³⁶, * ock ved sit klare ingenium udgreidede han de «difficile och indflockede regulæ, disciplinae och phainomina» (Huslæreren). «Han en høivoxter, af Aaziun «juvenis pulcher» udaff den romerske Imperator typus samt med en Gladiators Legems Kræffter bleff» (formentlig Huslæreren). Naarsomhelst han kunde komme till, laa han «i Snecke (Snauw) paa den wildene Søe och seyledede och peyledede i svarligste Storm, desto gildtere och huor det Weir war, huor ingen anden unødt ud paa den Vove at faere willte, der seyledede hand lysteligen affstede langt drauszen (derude) tillhaffs» (fremdeles Huslæreren).

Der er en mærkelig Beretning fra hans 14de Aar. Han skulde i et Huus-Erinde reise til en Mor-Frænde paa Fastlandet over Høifjeldet med sit fantastisk vilde Præg og uhyggelige enslige Øde. Han red en af disse udmærkede Fjordheste (formentlig Hest af den nu saakaldte Nordfjoring-Type). Der fandtes i den Tid kun knappe og yderst vanskelige Stier paa Fjeldet ³⁷, og saa maatte han passere over et Fossejuv, hvor kun en smal Klop førte over Stupet «och huor Døden selfver opkiigede mit sin Haupt» fra alle Kanter.

Det var i Skumringen ved Høsttiden og midt paa Klopen er der en Jente, som sorgløs og likegla' kommer springende «uden paa den Hors at achte». Ingen af dem kunde nu komme frem eller tilbage. Jenten — neppe en Framslænge — kaster sig med et vildt Skrig ned og famler med Næverne omkring for at søge Støttepunkt ved Bjelkerne, eller rettere de kun afkvistede Træstammer. Hesten staar heldigvis som plantet fast, holder Hodet nedover og snuser til Pigen. Da bøier Hr. Erik sig raskt forover, griber Jenten i hendes lange lurvete udslaatte Haarmanke og trækker hende saa roligt med kraftig Haand op foran sig, medens den anden «Næffue» med støt Greb i Tømmen hjælper Hesten i dens farlige Balanceren med den dobbelte Byrde. Hesten gaar da ogsaa med stø Gang roligt frem og kommer vel og vakkert over. Men «Berlo» (Bergljot) — som ellers var en

* Læseren gjøres specielt opmærksom paa denne Note.

staut Framslænge — tør ikke for sit Liv nu forsøge at gaa den Klop tilbage, den, hun tidligere saa ofte og sorgløst havde passeret. Hun klamrer sig til sin Redningsmand og vil ikke fra ham; hun fik da Lov til at følge ham til hans Frænde³⁷, og der forblev hun (som var slægtløs og hidtil havde levet halvt forvildet og rent hedensk i en Stenhytte i Fjeldet sammen med et par Gjeiter) en Tid. Men saa et Fjerdingaar efter er hun i bratteste Fjeldstier krafsende, paa Landeveien traskende, tilsjøs i skrøbelig Farkost med usigelig Møie og Energi plaskende «og kommer en suur Dag — Lillejuleaften — men alligevel noksaa flidd (hun var en Fjeldets lyse, ranke, fagre Datter) endelig frem til Vatne», (Fru Karen Mouatt, Hr. Eriks senere Hustru, hendes Siigelser), og der forblev hun Resten af sin korte Levetid. Vistnok brummede Hr. Otte, og hans Frue var suur, men det «bleff nu som Hr. Erik det willte». Hr. Eriks ovennævnte Hustru har fortalt denne Historie til sin Svigerdatter Fru Siselle Juel og la hun til, at denne Berlo fulgte — naar hun saa sit Snit dertil — Hr. Erik «ligerwiis som en Dogge», og Hr. Erik tillod det og var altid venlig mod hende. Snart efterat Hr. Erik for godt havde forladt sit Hjem (vel et Aar efter) for først at hospitere ved et skotsk Universitet og saa gaa i Fædrenelandets Orlogstjeneste, døde denne kraftige Natur-Kvinde, denne ægte, næsten Oldtids Hedendomssjæl. Tjernerne paa Vatne hadde hørt hende paa det Sidste «galdre, mane og jøike om, at hun fra nu af skulde for altid følge Hr. Erik som hans gode Fylgie' og værne ham mod Farer til hans Skiæbne var fyldt «efter Vernans Raad» (Nornen Verdande)³⁸.

Saaret og forarget over sin Mors Væsen og Færd forlod, som sagt, Hr. Erik sit Hjem, var en Tid ved et skotsk Universitet og kom snart udi Orlogen og fik i de følgende Tider god Anledning til at uddanne sig for Tjenesten og vise sin Dygtighed. Han steg snart til Underbefalingsmand «oc bleff hand særlig duelig til at styre, lodtze oc beseyle (manuffrere) et Schiff» og hans Fæller fik se, at hans rolige Mod aldrig svigtet. «Han søgte med Iffver at komme udi Nærkamp (sic), huor hans kolde Mod og store Armkraftt

bewirkede det, att han allestider bleff seyrendis». Engang «paa Stædet» (Togt til Vestindien) fik dog en kiempestor «Blaamand» («Negertyrk») Morian, git ham en «draffelig Flænge udi det hans Aaziun, saa Bloedsprudset (sic) kom nedsildrendis udoffver hans Kniefflingsdugh³⁹ («Spitzenkragen») oc hans Bryst-Pfantzer, men saa hugg hand saa lidet gelinde till dend Tyrken, att dennis Hoffuede mestendeelslig (sic) affskaaritz bleff». Hans Vaabenfæller mælede: «Nu blottede Ornen sin scarper Tand»! Efter adskillige Aars Fravær tog han Orlov hjem, men kunde ey det udholde at være paa Vatne, hvorfor han tog paa Gjesteri til sin Slægt paa Hovland (Mouatt'erne). Der blev han nærmere kjendt med sit Syskendebarn Karen Andersdatter (Mouatt) «oc bleffue disse twende snarest troeloffuede»; thi er «dette et Træck udaff Elskoffuens Forløb udigjennem den hele Menneskeheds Tildragelser: att Ynden ufrivilligen Kraften følger «særligt huis och huorsom denne tillige er angenehm at skue», thi «war hand schiøn och mächtiger af Aaziun, huorlunde en Imperator, høffvisk udaff Sæder og tapfer ligerviis som Rolandus (sic), dertil war han roligen och i sit Væsen offertalende och allenstider dend ledendis, och till huilcken-somhelst Begiffuenhed att udklare med sin villiefaste Persons gantzke pondus». (Formentlig den tidligere Præceptors Udsagn.)

Denne evnerige Mand havde aldeles indtaget og fortryllet den unge Karen, og man behøvede ikke at tye til den Forklaring, som Datidens overtroiske og sladrevorne Kvinder gjerne vare genegne til «at gribue», at dette skyldtes «de hugwendendis Urter, hvilcke han haffte dem lægget under hendis Hoffvudd-Pudde» (sic).

Karen Andersdatter Mouatt (Mowatt) som snart skulde blive Erik Ottesens Hustru, var født c. 1592, Datter af Skibshøffvidsmand Anders Bertilssøn Mouatt til Hovland og hans 2den Hustru Karen Axelsdatter Gyntelsberg (hvad den danske Adels Ordbog formener og som maaske er det sandsynligste) eller hans 3die Hustru Else Christophersdatter (Rustung) til Semb (der som Enke levede endnu 1609).

Slægten Mouatt (skotsk Forvanskning af Montalto-Montalti) var en Gren af en italiensk høitanseet Adels-Æt; den kom først til Skotland (Orknøerne) hvor en af Slægtens Ældste Michael de Montealto i 1252 var Iustitsarius Scotiæ; derpaa kom en Gren til Norge med Karens Farfar Bertil Mouatt⁴⁰. I Norge besad Ætten meget Jordgods, men efter faa Slægtled uddøde den her i 1675 med Karen Andersdatters Brordatter Fru Karen Axelsdatter Mouatt (Datter af Admiral Axel Mouatt hin rige). Hun var gift med Friherre Ludvig Rosenkrands. Han oprettede for det store Jordgods han fik med hende, Baroniet Rosendal i Qvindherred, men den norske Rosenkrands-Æt uddøde i 1723⁴¹. og Godset faldt til Kronen, som senere afhændede det til en adelsgal Snob.

Karen Andersdatter havde ætstor og mægtig slægt udi Skotland: hendes Farmor Barbara Saint-Clair, Lady Raffenshall, levede paa den Tid endnu, hendes Halvbror, Gilbert Mouatt (af Farens første Ægteskab med Skotlænderinden Ursula Tallagk af Foblisetter) var Laird af Gurisfurtt og dennes Datter, Ursula Mouatt, var gift med Andrews Bruce Lord af Mouns paa Shetlandsøerne. Desuden var en af Karens Stammødre af dend Æt Heppburn, og saaledes var hun, omend fjernt, i Slægt med den engang saa mægtige James Heppburn, Jarl af Bothwell samt Hertug af Orknøerne og Dronning Maria Stuarts 3die Mand, medens hendes Mor — hvad denne enten var Fadrens 2den eller 3die Hustru — var en Systerdatter af «Skottefruen»: Anna Christophersdatter (Rustung eller Trundtheim) Jarlens Slægtning samt første og norske Hustru «Skottefruen» «huor som af dennem efterladen bleff»⁴². Desuden var Karens Mor Barbara og Bothwells mor Agnes begge af Storslægten St. Clair, omend længere ude beslægtede.

Karen Andersdatter Mouatts Education war særdelis Scottisk (næsten helt skotsk). Hun havde haft en skotsk «Hoffmester-Qvind» (Guvernante). Hun talte og skrev bedre skotsk end norsk og var hun tillige kyndig «udi de wælske Languages», italiensk og fransk, senere lærte hun tysk og hollandsk. Om hendes Udseende er der en Udtalelse af en

Samtidig, «Literatus udi Kjøbenhaffn», som saa hende ved flere Leiligheder der, hvor hun paa Grund af sin høibyrdige Æt og sin Mands fremtrædende Stilling, «særdeles udi de høyeste Credtze (sic) (cercle) herself to more». Det var rigtignok 20 Aar efter hendes Giftermaal, og Fru Karen var da en ældre Dame og Moder til 6 Børn, men desto mere smigrende er jo Beskrivelsen. Han siger: «Hendes mørke italiske Øyen war ligerviis ved sortblaa Sømmets Glandtz att vergleichen (var af fløielsdyb Farve) och hendis Aaziuns Huud som en persicoens Skindz (ferskenblød Hud) och hun tillige de dybeste Wangengrübchen haffte. Hendis Legemets Schaffning war at anse som et Mester-Stycke, huissom Naturen ved at creere hendis Legems och Aandsfuldkommeligheder ligesom sig selver udtømmitz haffte». «Hun parlerede och schreff paa flere Langaguer (Languager), och amüssirede hun sig med Wers och Tone-Artzer och desliigeste Skialdre-Konster. Denne riigelige begaffuede Edelfrue war derhos sin Mandt och Huusbond saare angenehm udi Hengiffuelse och troe ligerviis som det Guld — huilcket ey altid udi saadanne Cercler fandt Sted — saaledes at denne udi sine Embedsz-Forpligtelser saare nedfordybede Ægtemandt ingen Grund haffte till at lade sig forulempe aff Aabryne (Jalusie) huilcket heller icke nogensinde war hørtes eller fornummitz.» Tillige war hun godgiørendis och godlidendis, mot sine Tieneste-Folck, huis Aarsag de for hende megen Æstime och Hengiffuenhed haffte; «self endoch de impertinente Hoff-Springere, hvorsom hendis mange Tillokkelser maatte have kiildret, beegnede hende udi Ærbødigheds Bevisninger».

En Beskrivelse af en Samtale, Svigermor og Svigersøn havde selve Bryllupsdagen (i 1608) paa Hovland fortjener at meddeles. Den var nedskreven af hendes Svigerdatter Fru Siselle Børgesdatter Iuel (Stierne-Iuel) adskillige Aar efter Fru Karens Død og kom derefter til dennes Sønnedatter Fru Else Elisabeth Orning (gift med Morten Grünwald). Den lyder saaledes: Min Moder (Sted-Moder?) spørger Hr. Eric om huorledes hans Fæstmøe ham monne behague, och Hr.

Eric suarede: «Huissom hun mig icke saa saare behaguet haffte da jeg aldrig till hende beylet haffte. I huorwel jeg hende som min Frænde længe kiendt haffuer, och i huorwel hun en schiønne Schaffning, særdelis et deyligt Aazuin och elskeligzte Gemythe haffuer, det dock meget længere fra de Tancker war at mig giffte willte formedelst mit Kriegsliffs mange Tillschickeltzer och Æffentuerier».

«Mens en Dagg, huorledes jeg saae hendes ehrbare Gelath (sic) och hørte hendis elskelige Tale, bøyede Gud mit Hierte och Tancke till hende och jeg fick hende hierteligen kier. Min Moder svarede: «Gud sielff haffuer mit Hierte rørt at samtøcke». Hr. Eric tacket hinder och sackte, att hun det aldrig schulte fortryde att samtøcke haffte och att Gud hendis Dotter fremdeles rigeligen wellsigne willte».

Efter Copulationen, hwilcken giordis udi den gamble Kircke, (huis Capellum til Grunden længetiden (sic) plat nedbrottin været haffte), og den meget omstændelige Bryllupceremonie med særligen fornøvelig Mummenschantz (Maskeoptog) og den rigelige Bespiisning, fortæller Bruden i hellig Enfold ganske ligefrem (med inderlig — næsten ophøiet naturlig uskyldig og rørende Oprigtighed, der var langtfra, hvad vi forstaar ved «naiv — enfoldig»; thi dette var hun mindst af Alt): «Derpaa stegg vi i Guds Nafn udi Ægtesengen oc holdt oss tilsammens som Ægtefolck, favnede hinanden oc kyssidis oc tillbrachte den hele Natt med yndeligen Sammensværentz oc Samsnacken. Oc siiger jeg: Jeg haffuer Eder saa hierteligen kier, min dyre Huusbonde oc haffuer allenstider Eder saa kier hafft udi mit Hierte, særlig den Daug (sic), I begierede mig, att jeg det icke med Oerd udsige kand. Mens nu tørs jeg aabenbare Eder mit Sind oc Hierte, att dersom I mig icke begieret haffte, worde jeg mig alldrig giffet».

«I Synderlighed jeg Eder derfor kier haffuer, att al dend Stund, I haffuer været udi min Omgengelz, I Eder saa saare tuchtig mod mig forholdet haffuer». Och Brugommen — siger Svigerdatteren — udtalede disse Oerd: «Selfver war hun en særtuchtig Qvinde, men doch aff et hett og særdelis

kiersommeligt Gemythe, huorsom hun aff «old-gambel» italisk (sic) Adels-Bloed war».

«Men» — som det Ordtøche siger — «efter den søde Kløe foelges dend suure Swie», saaledes gik det ocksaa her: Brudgom og Brud havde ikke kieret sig om den Omstændighed, at de vare kjødelige Syskendebarn eller ialfald beslægtede i Kirke-Ordinanzens forbudne Grader (Danmarks Adels Aarvog udtrykker sig temmelig vrient etsteds saaledes: «Han var hendes Mosters Dattersøn», et andet Sted: «Hun var hans Mormoders Søsterdatter», et tredie Sted: «hand war en Dattersøn udaff hendes Moeders Syster?») og derfor ikke ansøgt om Kongens Tilladelse (Dispensation) til Ægteskabet. Ægteskab mellem kjødelige Syskendebarn, Tante og Onkel, (ja endog mellem Tremænninger) var nemlig forbudt efter Christian den Fjerdes nysudkommende Kirkeordinantz af 1607 og forudsat at Brudgom og Brud virkelig kjendte til Ordinantzen⁴³ var det formentlig og forhaabentlig ikke af Pengehensyn, men i Overensstemmelse med Lutherdommens frie og sande Aandstanke, at de aldeles ignorerede dette latterlig rigorøse Forbud.

Men saa kom Straffen «trods deris høye Byrdd ock fornehme Adelsschaff». En høi Prælat var særlig forarget og «iffrig». Ægteskabet blev dog ingenlunde erklæret opløst; det blev som fuldbyrdet lovlig anerkjendt: «dock deris Egteschaff vid Magtt at stande». Men ved Kgl. Ordre (administrativ Forføining) blev Ægteparret forviist Land og Riger indtil Videre; de maatte, som det i Danmarks Adels Aarvog siges «flygte og leve udenlands i fulde 18 Aar (1608—27)». De drog da til Skotland, hvor de, som oven omtalt, havde meget nær og fornem Slægt, hvoraf flere Medlemmer var i høie sociale Stillinger.

Erik Ottesen fik snart Ansættelse i den skotske Orlogstjeneste som Befalingsmand, og hans Dygtighed og «Kunndskaffuer udi nautiske Affairs» blev anvendte og «udviidedis sig» baade paa Orlogs-Togter og ved skotske Skibsværfter. Under disse Togter «bleff han eet Par Gange udaff Saa'er bemødet». Han foretog — formentlig omkr. 1612 — sammen

med «sin Hustrus Brordatters Mand: den unge og «gantzke lærde» Lord Andrews Bruce, en Reise til London. Der «opleffuede de» ved et rent lykkeligt Tilfælde «et saare ange- nehmt Effuentyr». London var da hovedsagelig i sin gamle Skikkelse⁴¹; i det store Hele rent gammeldags bebygget, væsentlig med mindre Huser af Træ og Bindingsværk, men med adskillige store praktfulde Slotte og Paladser af Sten med «Hauger och Ziir-Træer», «huilcke siuntes», skal Erik Ottesen have sagt, «ligerviis som Øer udi eet Træ-Haff be- liggendis». Reisefællerne havde været i det da befæstede City for at beskue Guildhall (Raadhuset, bygget 1411) med den «colossalactig» store «Gilde-Sahl». Da de paa Hjem- veien til Herberget vankede vildfarne om i de trange Gader, og «Smugg», «bleffe de udi Skumringen» (der var ingen eller kun daarlig Gadebelysning) «aff en Flokk bevæffnede Ugierningsmænd antastede» (London var paa den Tid be- kjendt for sin Usikkerhed). Et Slagsmaal «med Skriigen, Raaben ock Klirren udaff Waffen», var begyndt, som kunde have endt med Drab, det var dengang noksaa almindeligt — da Røffuerne pluzzeligen till alle Kanter iffrigen sig adspre- dede». Der kom nemlig «en stor Reyse-Woggn» (Carrosse) med bevæffnede Svende forann ock baggod ock med twende blæsende Luursvende tillige forude.» Lord Bruce havde faaet sit ene Kjoleærme opsplittet og en ubetydelig «Riefft udi Skinnetz» (sic).

Herren i Vognen lod standse og forhørte sig venlig om de Overfaldnes Tilstand. Da han hørte at der var Intet i Veien og at begge de Fremmede var Adelsmænd, den ene endog skotsk Lord, inviterede han dem til at følge med sig hjem til «hansis Pallatz (sic) or Pallast» for at udhvile sig. Det viste sig, at Værten var «dend berømmelige Stats-Styris- mand ock lærde Philosophicus, nafnlig Lord Bacon» (den lærde empiriske Philosoph Francis Bacon, Lord af Verulam St. Albans, Storseglbevarer og Lord-Kantsler af England). Hos ham fik Gjesterne — Beretningen gjør her et Tilløb til Vittighed — «visseligen et offerflødigere Tractement end det paa Herberget forekommitz haffte, ock tillbrachte

de en særdeelis behaguelig Aftenstunde med dyffsindige Colloquier».

Efter flere Aars Ophold i Skotland bosatte Ægteparret sig adskillige Aar i Holland, da Hr. Erik vilde videre uddanne sig særdeles m. H. t. Skibsbyggeriet og Orlogsfartøiernes tidsmæssige Udrustning, og heri var Hollænderne vel paa den Tid Mestere. Da han nu havde haft en goed Forskole og var meget «lærenemmer» blev han snart meget «dugelig udi Kunsten». Den lange Vaabenstilstand mellem Spanien og Holland (1609—1621) gav Hollænderne Tid til at øve Fredens Gjerninger: Skjøtselen af deres Søvælde og Handelstrafikkens Udvikling; fra 1600-Tallet af og den største Del af hele Aarhundredet udigjennem var Hollands Handelsflaade Verdens største. Efter Vaabenstilstandens Udløb var Hr. Erik med som Underbefalingsmand paa et af Orlogsskibene, som convoyerede en mægtig Handelsflaade til Ostindien, hvor Holland havde erobret Kolonier paa Java og lagt Grunden til sit Herrevælde paa Sunda-Øerne. Under dette Togt fik han Anledning til, under en vanskelig Stilling at vise sin Dygtighed i at manøvrere sit Skib til Schout-bij-Nacht'ens⁴⁵ «særdeelis Tilfredssiigelse (sic) og til at efter giffue sig sin Lyst til Nærkamp med «Spaniolere og Portugalere». (Portugal var fra 1580—1640 forenet med Spanien, og det første Land tabte nu næsten alle sine Kolonier til Holland) men i denne «sioe-Campagne fik Hr. Erik end ikke een Gang en Saarelse (sic), endock ey een Rieffte» (sic).

I denne 18-aarige Landsforvisningstid havde Ægteparret kun ringe, for ikke at sige saagodtsom ingen Forbindelse med Fædrenelandet. Brevskrivning var et «perpetualy» Særsyn dengang, og Brevbefordringen, væsentlig den private, «grangiffveligen alldeles paa Lykke og Fromme»⁴⁶. Ikke destomindre vides hele «twende» Breve i Løbet af disse vel 18 Aar at være kommen de Landflygtige ihænde; de var Familiebreve: det ene fra Erik Ottesens Syster Fru Lisbeth Otte-dotter Orning, gift med Lauritz Johansen Galtung til Thorsnæs, det andet fra Erik Ottesens Hustrus Bror, Admiral Axel Andersen Mouatt til Hovland m. fl. (Axel «hin rige» kaldet.)

Indholdet er af ingen Interesse; men Overskriften og Slutninghilsen kan man næsten sige «er det Artigste». Disse Introduktioner og Finaler stige fra sin trehundreaarige Fjernhed frem med næsten rørende høitidelig og troværdig Inderlighed ligesom svage hendøende Toner fra «gamle Lyre-Guitarer eller och Spinetter»:

1. «Min systerlig kierlige Hilsen altid tilforn skrevet med vor Herre Jesus Christus! med Huad vi formaaer udaff Godt!»

.
«Min Husbond lader Eder hilse med mange gode Nætter og befalende Eder den alsommægtigste Gud til evig Tid!»
Lisbeth Ottesdatter,
Lauritz Johansen Galtungs.

2. «Jeg hilser Eder ock Eders kiere Hustru med Tusinde gode Nætter!»

.
«Karen ^{46b} ock Jomfruerne her lader Eder sige ligerviis Tusindgode Nætter. Befalende Eder Gud!»
Axel Anderssøn (Mouatt).

Erik Ottesens Hustru havde i Landflygtigheds-Tiden født ham sex Børn, som alle fik «sømmelig udenlændigsk Optugtelse udi Tale-Siigelse (sic), Sæder oc Schicke, særligt Jomfrue Barbara ock Hr. Bernt». Kong Christian 4de, som havde hørt Tale om den Anseelse, Hr. Erik havde «forerhvervet sig udi Hollandsk Orlog» og som trængte til «dugelige ock forfarne Siømænd» kaldte ham tilbage i 1627 «ock gaff ham foreløbigen Ansættelse som Skibschef (Offverskibshøfvidsmand) (1628). To Aar senere (1630) blev han Admiral og ikke «længer Tiid derefter» udnævnt til den vigtige, men for en ærlig og ærekjær Mand vanskelige Stilling som «Admiral paa Bremersholm» ⁴⁷, eller Chef for de store Værfter og Værksteder, hvor den dansk-norske Flaade fik sin Udrustning.

En gammel philosophisk Sætning lyder: «Evnen er medfødt og udvikles i Ensomheden, men Karakteren dannes i Verdenslarmer».

Erik Ottesen Ornings naturgivne Temperament havde ved alle hans ikke almindelige Livsførelser og Omskiftelser

udviklet ham til et Mønster for en saadan Arbeidschef i de Tider, næsten til en «Typos-ton mellonton» (Forbillede for Fremtiden); han maatte i den Tid virke som «noget for sig Enestaaende, Eiendommeligt»: han var ligefrem — hjertelig, alvorlig, rettænkende, paa engang staalhaard og varmhjertet. Hans Ordre var altid klare, greie, nøiagtige og ikke — overdrevne. Under de særdeles vanskelige Forhold, han ledede Arbeidet paa Holmen med dets mangfoldige og vexlende Enkelt-Grene og Detaljer havde han, af den for en stor Del af de værste Forbrydere bestaaende Arbeidskraft, forstaaet og formaaet at danne en Arbeidsstok, der følte sig saa pas tilfredse, som under Tidens og Stedets Vilkaar og Tryk paa Sæt og Vis kunde opnaaes. Ja mere end det: denne Arbeidsstok syntes at være et villigt, bøieligt Redskab i hans stærke og tillige varsomme Haand, den ikke alene fandt sig med nogenlunde Resignation i ham som en taalt «Strenger-Herre» — som i bedste Tilfælde tidligere havde været Tilfælde med Bremersholmer-Admiralerne — men Arbeiderne dreves til, og nødtes uvilkaarlig til at føle en Tillid og en Slags Hengivenhed for hans Person; de maatte erkjende og erkjendte ogsaa, at han virkelig betragtede og behandlede dem som Mennesker af Kjød og Blod, som Medmennesker og ikke som blotte og bare Arbeids-Maskiner, som det gjaldt med Tugtens Svøbe at presse saa meget Arbeide ud af, som muligt: de følte tilsidst, at de dog for ham endnu havde Menneskeværd, og at han af et oprigtigt Hjerte vilde deres Vel. Det Frasagn gik siden om ham blandt hans Arbeidsstok: «Han var en vildener Orne med et høymodeligt Løffwe-Hierte».

Han var noget i den Retning, man i vore Tider vilde betegne som en ypperlig Arbeidsherre, en ideal Arbeidschef⁴⁶. Den nævnte Litteratus siger om ham i sit gammel-dagse Ordlag: «Admiralen var af omfattende Viden med Hensyn til «fast Alt Orlogens betræffenditz», stor i Erfaring om Menneskesindet og Bedømmelse af Tidens Forholde, af særligt Skarphed og Dyphsindighedtz udi Tanken».

Men farligere var Kongen selv; thi var Erik Ottesens

Stilling vanskelig og prekær i og for sig, var den ligefrem hazarderet, rent ud «vovet»⁴⁹ under en saadan Konge. Christian 4de — siger hans mange tildels kritikløse Beundrere — var en Mand med meget godt Nemme og havde — iallefald i praktiske Henseender — faaet en ypperlig Opdragelse — «han tilegnede sig uden Vanskelighed de forskjelligste Indsigter, navnlig interesserede han sig for Skibsbyggeriet og Søvæsenet i det Hele», «han var der virksom och forstandig och tillige i sine yngre Dage retsindig». Ja, han var dygtig og — det er vist — meget arbeidsom, meget virksom, man kan trygt sige «umaadelig geschäftig» — en Arv efter Moderen, Enkedronning Sofie, som sad paa Nyborg Slot i en vidstrakt Landbo-Næring, hvor hun holdt 3 à 400 Mennesker «til Manufakturier». Men — som Moderen — vilde han helst — særlig i sine senere Dage — se paa og undersøge Alting, endog de mindste Smaating. Han udstedte sine egenhændige Ordres — ligesom Moderen — om selv de største Ubetydeligheder! Men ved denne Skjødesynd i Smaating oversaa og ignorerede han som oftest det Hovedsagelige. «Han var en mærkelig smaaskaaren Personlighed», og fik aldrig det store Overblik, som dog i hans Stilling var det Nødvendigste. Han var yderst sparsom, utrolig pirket og knuslet, mestendels i de reneste Bagateller⁵⁰; thi hans Sparesands blev som oftest rent forkjert anvendt, «han sparede ihærdeligen paa Skillingen, men lod ligegyldigen Daleren gaae», især til de dyre unødvendige Bygninger (f. Ex. Runde-Taarn, Slotte, Rosenborg, Fredriksborg) og han «den store Økonom och nøiagtigen granskende Huusholder» blev meget ofte «grundigen og ynkeligen snydt, særligt af udenlandske («udlandsche») Skjelme (Tyskere). Det stod kleint til med Statskassen. Kongens Valgsprog: «R. F. P.»: «Regnum Firmat Pietas», (Fromhed styrker Riget) tydet Folkelunet til «Riget Fattes Penge». Han var dygtig, men neppe stort anlagt, «och fortabede sit ingenium udi Smaating» — Petitesser — (Axel Oxenstierna).

«Det er jo indlysende, at med en saadan Overherre, som greb stadig og forstyrrende ind i det daglige kurante Arbeidslivs mange Smaating («han stod udi Dagbrækningen op fra

sit Leye paa Rosenborg, annammede sit Øllebrød og war gierne tidligen paa Morgenkvisten paa Holmen») kunde en Mand som Erik Ottesen, som baade besad Overblikket og tillige var nøie inde i alle Detaljer⁵¹ og fuldiligen skjøjte, hvorvidt disses rette Tilgodeseen kunde og burde i Tilfælde forenes med den økonomiske Hensyntagen til den store Virksomhed paa Holmen og dennes Trivsel i det Hele, ikke til Stadighed samarbeide uden at Rivninger af og til maatte finde Sted, hvormeget end Hr. Erik søgte at undgaa disse; thi han var altfor selvstændig, kyndig, dygtig og viljefast Mand til paa nogen Sæt og Vis at give efter for Kongens utrolige Smaaskaarenhed, naar han syntes, at Værkets Interesser derved vilde lide Skaar. Da sa' han djærft og mandigt fra. Og Kongen pleide ogsaa for det Meste at respektere ham, om han end mangan Gang var unaadig. Kongen skulde engang ha' sagt til en af sine Hofsinder: «Dend Erik Ottesen er en diærfferer Karl, som sin egen Mening haffue will, men han forstaaer dock vel sine Ting». Han stod i det store Hele «i sær Guntz och Bevaagenhed hos Kongen, særdelis formedelst hans akkurate Ordenskab (sic) udi Tienesten och hans hurtige Raaeds-Snildhedz». «Han forlehnedes i 1634 ochsaa som Lehnsherre offver det Halsnø-Kloster och Hardanger Lehn». Engang lod Kongen «endoch sin private Naades-Soel ham offerskinne, idet han lod sin egen Liff-Batskier» (Livlæge) tilsee ham («lade ham, Hr. Erik Ottesen, bekiige»), da denne var blevet saaret («hans Hoffvud war nær skyddet i Tu») paa et af de Togter, hvortil han af og til efter sit eget Ønske fik Commando⁵², for at holde sig i Øvelsen (à jour) i den aktive Tieneste. Men i 1641 var der en større Rivning mellem Kongen og Admiralen. Det dreiede sig om noget Reparations-Materiel; Kongen var gram i Hu og mente, at det var en Forsømmelse af Admiralen, at denne ikke særligt havde undersøgt om «disse Bielker med mindre Bekostelighed kunde fra de kongelige Skoffue været at erholde». Men saa viiste Admiralen «med Maal, Passer, Winckelmaal och Liniale och andre wederlackte Angiffuelser» at dette saa langtfra var Tilfældet

og at de da vilde blive betydelig dyrere og mindre brugbare — og Kongen maatte bide Skraben i sig igjen⁵³. Men der blev nok altid under saadanne Rivninger en Braad igjen hos Kongen, selv om han i sit Hjerte maatte føle, at han havde Uret; thi det er altid Tilfældet med Personer, der er af en smaaskaaren Natur.

Saa kom Afslutningen.

De tidligere danske Konger, og for den Sags Skyld ogsaa de senere, kunde ikke glemme Landets fordums Magt-Stilling i Norden. Sveriges Løsrivelse fra Unionen og dets nu begyndende Storhedstid var dem en Torn i Øiet. Det naget særligt Kong Christian IV dybt, at hans store samtidige Gustav Adolf⁵⁴ havde indtaget den Plads som Protestantismens seierrige Bannerfører i Europa, som han selv havde drømt om og kjæmpet for, men ikke kunnet magte. Før Gustav Adolfs Optræden i Tyskland, vilde han endog angribe Sverige «som har Hænderne fulde». Det var Takken for Gustav Adolfs gjentagne høimodige Tilbud om Hjælp i Nødens Stund. Istedetfor at glæde sig over Sveriges Fremgang i den gode Sag, som han selv havde hævdet, arbeidet og kjæmpet for, han og hans Land ikke mindst havde lidt for, blev han mere og mere avindsyg over Nabolandets stigende Storhed paa alle Omraader; han brugte «allehaande» hemmelige Stemplinger og Trakasserier for at hemme og modarbejde dets nu europæiske Magtstilling. Den svenske Rigskansler Axel Oxenstierna, som førte Regjeringen i den unge Dronning Christinas Navn, foretrak derfor aaben Krig for dette hemmelige Spil og besluttede at komme den lurende Fiende i Forkjøbet. Han sendte 1643 Kong Christian en Skrivelse med alle sine berettigede Klagepunkter. Den blev — som beregnet — optaget af Kongen som en Krigserklæring (den anden uheldige Ufred med Sverige, som nævnes 2-aars-Krigen 1643—45 i Norge «Hannibals-Feyden»). Feltmarskalk Lennart Torstensson besatte i en Fart Hertugdømmerne og Jylland, Feltmarskalk Horn Skaane og Blekinge. Svenskerne havde tillands aldeles Overhaand i selve Danmark, hvor den danske Landhær overalt blev slaat,

medens det bør tilføies, at den nye norske Hær af 1641 gjorde sine Sager upaaklageligt, den erobrede Venersborg og truede Göteborg. Jemteland og Herjedalen dækkedes. Krigen kaldtes i Norge og for Norges vedkommende: «Hannibalsfeiden» efter Statholderen Hannibal Sehested, som styrede (administrerede) «med ligestor Dygtighed baade i Krig och i Fred».

Men saa havde jo Danner-Kongen Christian sin gode Flaade igjen, og den stolede han paa, dog ogsaa den slog klik. Vistnok var Kongens Prætensioner som dygtig Felt-herre blegnet i Tyskland «i den ulykkelige Krig (1625—29) for Protestanterne mod den Tyske Keiser og Catholikerne», men en «modig Kriger var Kongen og Admiral frem for Alt»; dog var han nu 67 Aar gammel og havde Side om Side med sit arbeidsomme ført et, hvad man kalder «raskt» Liv inter Bacchum et Venerem⁵⁵. Han var vistnok noksaa svækket og havde mange Regjeringsvanskeligheder med Rigsraad og Adel og megen Hussorg; han var vel ikke langt fra hvad man kalder en «brudt Mand». Men den uforfærdede Kriger ranket sig op. Flaaden blev hurtigt og godt udrustet (især hans eget Slagskib «Trefoldigheden», hvor Kongen selv fungerede som Skibschef, medens han nok ellers ved sine Ordres desværre greb oftere ind som suveræn Over-Admiral). Flaaden var i 4 Escadrer (en af disse førtes af den gamle lærde Peder Galt, en anden af Erik Ottesen, medens Rigsadmiralen Jørgen Wind havde Commandoen over den hele Sømagt). Den svenske Flaade, ført af Claes Fleming, var gaaet ind i en Vig af Kielerbugten ved Femern: «Kolbergerheide». Her stod $\frac{1}{7}$ 1644 det navnkundige Søslag, som i lange Tider har været betragtet som Glandspunktet i Kongens Liv, berømmet af Historikere og Hofsmigrere og besunget af Poeterne. Det udløste sig hos en virkelig Digter (Johannes Ewald f. 1743, altsaa ca. 100 Aar efter Slagdagen) i den inspirerede Slagsang: «Kong Christian stod ved høien Mast», en rent gribende National-Hymne! — Men et er Digt — et andet Virkelighed! Den danske Flaade bestod af 40 (tildels mindre) Skibe, den svenske af 31 (tildels større). I 10 Timer sloges der tappert fra begge Sider, men ved

Mørkets Frembrud, «da Solen alt waaer undergaaen», trak begge Parter sig tilbage; ingen af dem kunde tilskrive sig Seieren, men ikke desto mindre var der i begge Lande «Takkefester til Gud for den herlihe (sic) Victorie».

Baade Kong Christian og Claes Fleming var begge misfornøiede med flere af sine Officerer. Kongen skriver, at han gjorde sig stor Fortrøstning til «Steyler ock Hiul»⁵⁶. Kongen selv blev saaret, fik en stærk «Contusion» (Stød) paa det høire Øie og et Par Tænder udslaaede, men allerede nogle Dage efter følte han sig «vel», saa hans legemlige Skade har formentlig været betydelig mindre end hans Hof-Poeter og Smigrere har fantaseret den op til, hvad Kongen ogsaa selv bedyrede «med et Slags beskeden Stolthed». Rigsadmiralen var dødelig saaret.

Efter Slaget trak den svenske Flaade sig «udi Synder ind i (indesluttet sig i)» Kielerbugten, medens den danske foreløbig løb ind under Femern, men «udi friedt Farvand», saa den maa vel siges at have beholdt Valpladsen og var i den gunstigste Stilling.

Men fra nu af er der saa store Uoverensstemmelser, Modsigelser, «bevidst tilsigtede Forvridninger, Forvrængninger og Manøvreringer med Oerd, Udtryk og Vendinger», at det er fast umuligt at løse op denne sproglige Floke til en klar, grei, nøktern Udredning. Tidligere Forfattere hævder naturligvis, at der ikke kan være Tale om nogen Skyld hos den ypperlige Søhelt, den ufeilbare Konge; af de senere søger flere at undskylde ham, andre gir ham rent ud Skylden; thi de er alle enige om, at det var hans uheldige, uklare, «contrarie» og forsene Ordres, «som voldte Katastrofen eller Katastroferne». Havde han overladt den gamle 65-aarige Peder Galt, hvem han efter Ancienniteten gav Overcommandoen, til selv paa eget Ansvar at handle som ham rigtigt syntes, saa vilde Udfaldet muligens blevet anderledes, (?) men se det vilde ikke Kongen, han vilde selv greie Braserne! Og gik det galt, veg han (og hans Eftersnakkere) ikke tilbage for at fralægge sig Skylden og overføre den paa et Offer «som det bequemme-ligen dette at paadutte wahr». Situationen er efter vore Fami-

lietraditioner denne: «Admiral Galt skal passe paa (den indestænkte) svenske Flaade og skulde den mod al Formodning forsøge at gaa ud, da skal den første svenske «Truppe» (Troupe — Trop, Hob, d. v. s. Afdeling) af Oss Elskelige Peder Galt empfanges» d. e. «han skal tage mod det forudsatte Afdelingsangreb, men ikke selv angribe». Nu havde Torstenson (da Claes Fleming var falden for en Kugle, som fra et Landbatteri fra Labo spillede paa hans Skib) givet Overcommandoen over den svenske Flaade til den endnu ikke 30 Aar gamle Carl Gustav Wrangell (som fra sit 24de Aar hidtil havde været Ryttergeneral). Han havde aldrig gjort Flaadetjeneste, men var enhver Stilling «instinctmæssig voxen», ligesom «medfødt raadig»; han var et Phænomen, et rent Særsyn af Aandskraft, energisk Vilje, skabende Handlekraft, et Geni. Han foretar den dristige Handling at seile hele sin Flaade ud, men Galt angriber ikke, efter sin (og den ordrette) Forstaaelse af Instruxen, Galt blir flux afsat og «Oss Elskelige Erik Ottesen» (som utvivlsomt havde ført sin Afdeling vortreffligen ved Kolbergerheide) udnævnes til General-Admiral for den hele dansk-norske Sjømagt ⁵⁷. Saa kommer en uklar og «contra-rie» Ordre, «en twefoldig værre Ordre, end huor ingen Ordre war», som forhindrede General-Admiralen i at angribe strax, «huad han sig fortrøstet til haffte», og saa «endelig» Ordren om at forfølge, men da var det forsent, den skulde være givet strax. Nu var Svenskerne komne i rum Sjø, paa Veien mod Bornholm, Blokaden brudt, Bevægelsen atter fri, «Fienden undslippitz war».

Kongen var yderlig forbitret paa Galt, som blev tiltalt paa Ære og Liv og dømt (²³/₈ 1644) til at miste Livet, fordi «hand ey den svenske Flaade angreff», dog med Indstilling om Benaadning, den Kongen, hævnjerrig til Fanatisme, ikke ænsede. Den gamle, dygtige og tapre (om end «ey fremstaaende»), grundærlige og særdeles lærde Admiral Peder Galt blev halshugget ³¹/₈ paa Pladsen foran Kjøbenhavns Slot i Kongens eget Paasyn. Kongen gik under Executionen «flere Gange til Vinduet udi Friserer-Kappe med Kammen udi Hænde, for ret at nyde det sørgelige Skuespiltz».

Erik Ottesen var bleven «qvæstet», særdelis et slemmer Saa'er udi Hoffuedet, næstendels ved det Sted, huor han i en tidligere Træfning war saaret bleffen, «ock träckte hand dend Heppburn-Kiede — huorsom ocksa dend Ornings-Kieden benæffntes — om sin Pfantzer-Kraffue «kringelgeschleudernt». Men «Hardhaus», som han war, ock formedelst de crepeerlige Begiffuenheder, haffte han ingen Tiid forhaanden til at skiøtte sin Schade». Han var inderlig harm over Kongens vaklende Ordre «nafnlig, at han ikke itide fik Angrebs-Ordre»; da han endelig fik denne da unyttige Ordre, skal han for et Øieblæk have tabt sin vante Selvbeherskelse og rasende og høilydt udraabt: «Dueffelen vloit (Holl. Ed) dend Kongen, han tror allenstider, at han schiønner sig paa Alting». Denne Ytring blev rapporteret til Kongen, og i den irriterede og gammelmandsiltre Stemning, denne nu var, kom Meddelelsen om endnu et Uheld for hans Sømagt. Den tapre Normand Admiral Pros Munds Flaade havde lidt et Nederlag (atter under Femern el. Laaland?) mod en forenet svensk-hollandsk Flaade, atter under Wrangell. Pros-Mund var falden. «Kongen bleff aldsaa (sic) iffrigen harm paa Normændene», og «Erik Ottesen fik sin Afsked udi Unaade». Nu fik han endelig Ro til at pleie sit Saar, men det var forsent. Det forværredes vel ogsaa ved hans Sindsstemning: berettiget Harme over Kongens urimelige, uretfærdige og utilbørlige Opførsel mod ham. Men inden han døde, var hans Bitterhed forsvunden, mener Familiekrøniken; han var ingen religiøs Natur, men hans rolige Sjælsstyrke bevarede ham fra at overgive sig hjælpeløst til det, man kalder den blinde Skjæbne: han lærte tilbunds at forstaa, at Lidelsen kun er et forbigaaende Onde, hans stolte Standhaftighed frigjorde ham helt, og han gik bort: rolig og behersket, større end sin Skjæbne. «Det siuntes for hans Venner, at hans faste Rolighed udi Dødens Mørke endoch mere at achte war end den, han allentidens udviiset haffte udi sin Lyches Glantz». — «Han afgik ved Døden dend $\frac{2}{3}$ Anno 1645, vel 62 Aar gammel».

Den før omtalte Ven (og Beundrer) af General-Admiralen, som var en særdeles kyndig Skibschef, siger om ham: «Aff

alle de giæffe Admiraler udi Kong Christians Tienetz liger-
viis som Jens Munk, Owe Gedde, Pros Mund siunes mig
doch ingen at være diærffere och dueligere end Erik Otte-
sen. Han war endoch fremfore selver den Kongelige «Stor-
Admiral», der ogsaa sin Anfortroelse till ham udi Nødens
Stund tog och ham til General-Admiral over dend Rigens
Flaade ansatz, omend hand end en Normand monne være.
Och att denne det ey udrettitz, huad ventendis war, det visse-
lig den Majestætz egen Feyler formedelst hans Contrarie-
Order och forsene Bestemmelsz war»⁵⁸.

Erik Ottesens Hustru Fru Karen Andersdatter Mouatt
«effterleffuede» ham i over 30 Aar. Ifølge Adelsmandtallet
levede hun endnu 1655; hun antages at være død i 1675, «nær
88 Aar gambel».

Erik Ottesen og Fru Karen Mouatt havde 5 Sønner og 1
Datter.

General-Admiral Erik Ottesen (Ornings) og Karen
Andersdatter Mouatts 4 «remarquabliste» Børn:
Jørgen (Erikssen) Orning.

«Ad Arma pro Donna!»

Jørgen Erikssen Orning var General-Admiralens ældste Barn, formentlig født $\frac{1}{1}$ 1609 i Skotland. Han — ligesom de øvrige 8 Børn — lignede «mestendels udaf Aazuin deris Modder (sic)», men efter «deris Fader war de af meget høy og kraftig Skaffuelse (Figur)». Hr. Jørgen havde som alle Børnene — nydt en god Opdragelse og havde han tillige «studerit ved Universitetet udi Holland». Han kom ogsaa tidlig til Orlogen udi Holland, og, da Familien efter sin Ud-lændighedstid kom tilbage i 1627, fik han strax Ansættelse i den danske Flaade, hvor han snart steg til Overskiffs-Høffvidsmand. En Tid var han «en Condition» som Secretarius udi Cancelliet (1642—44) «huor han en immer goed Tieneste formedelst sin lærde Education och sine særlige Kunnschaffter udi fremmede Languager (sic), det gjorde».

Han var — «ligerviis som sin Fader», en modig, dygtig og uforfærdet Kriegsmand og havde han udi «adskillige Treffninger nafnlig lagt udi Dagen en sær Formueffenhed (ypperlig Evne) med Skiffs-Schwingungen och Manoeuffvringer». Han «war en særdeles vel anseet Siømand udi den gantze Orlogen».

Han var ellers ikke god «at komme ud for», han vilde altid hævde sin Stilling og han bar sit Hoved høit som «Adelsmand av gambelt Bloed» og «tapper Krieger». Han var særlig paa Kant med en Slægting af sin Brorsøns Hustru: Dragoncapitaine Johan Budde, og naar de af og til mødtes, var der jævnlig Trakasserier dem imellem. Saaledes melder Slægtskrøniken, at engang ved et saadant Møde havde Hr. Jørgen med Sjøkrigerens Overmod ligeoverfor Landkrabben tituleret Hr. Johan for «Fastlands-Capitaine», medens denne riposterede ved — ligesom med «Spotte-Gøgerie» att kalde Hr. Jørgen for «Vand-Capitainen». Værtsfolkene maatte lægge sig imellem for at der ikke skulde blive nogen Duel-historie af; thi hos begge sad Sverdet løst i Skeden. Men nogle Aar efter, da Hr. Jørgen var bleven Ofverhøffvidsmand (Commandør) og Hr. Johan Oberst, traf de atter en vakker Dag sammen i Malmø; begge tilbeylede de høiligen dend unge 16–17 aarige Adelsdame Ingeborg Pallesdatter Rosenkrands⁵⁹. Dengang var det Hr. Johan, som fuld av Aabryne (Jalusie) over, at Damen saa synligen foretrak den meget vakre og mandige Hr. Jørgen fremfor ham (der nok var en baade af Ydre og Indre mindre tiltalende Person) blev saa nærgaaende ubehagelig, at Hr. Jørgen med «Løve-liig Bisterhed» paa Stedet udfordret ham. Hr. Jørgen, som her foragtede at bruge nogen Forsigtigheds-Manøvre, stod i hele sin Høide og Bredde stolt og rolig foran Pistolmundingen, medens det nok var Obersten, som her «manøvrerede snildeligen» og med det Resultat, at hr. Jørgen blev skudt lige i Hjertet (Vaaren 1643 «udi en lille Lund ved Malmø»). Den stakkels Ingeborg Pallesdatter, som nok havde elsket Hr. Jørgen høit, blev aldeles utrøstelig fortvivlet og derefter syg næsten lige til Døden. Hun kom sig dog, men taalte ikke nogensinde, at man nævnte Oberst Buddes Navn. Hun blev ellers 16 Aar senere i 33-Aars Alderen gift med Hr. Jørgens yngste Bror Christopher Erikssøn Orning, til Haaland og Orninggaard, Skibshøffvidsmand og Amptmand over Wardøehuus Ampt («alter serit, alter metit: Den ene saaer, den anden høster»). Hr. Christopher lignede i Udseende og ellers meget

sin faldne Bror Jørgen. Danmarks Adels-Aarvog fortæller forøvrigt — hvad Slægtshistorien ei kjender til — at det var mod hendes Slægts Villie og Samtykke, at Hr. Christopher i 1659 eller 1660 ægtede Ingeborg Rosenkrands og udaf Riget bortførte, men dog derfor fik «kongelig Tilgivelse — for denne Gang! (sic)». Slægtskrøniken siger, at Ægteparret levede et godt Samliv, men vil vide, at Fru Ingeborg Pallesdatter Rosenkrands aldrig kunde glemme Hr. Jørgen Orning.

Barbara og Otte Orning.

(Børn af General-Admiral Erik Ottesen og Fru Karen Andersdatter Mouatt).

Barbara Eriksdatter og Otte Erikssøn Orning synes at have været Tvillinger og fødte i Skotland i 1611; men da Forældrene et Par Aar efter bosatte sig i Holland, fik de der sin gode og grundige Opdragelse efter Datidens «Edu-cations-Læreskikke». Af alle Erik Ottesens vakre stoute og intelligente Barn var Barbara den skjønneste og den som i Udseende lignede sin Moder mest. Som jo vanlig er Tilfældet med Tvillinger holdt disse to sig mest til hinanden, og under Opvæksten var Hr. Otte en beundrende og ridderlig Kavaller ligeoverfor hende «saa det siuntes ligervis som om han hende næsten adorerede». Barbara voxede saavel derfor, som paa Grund af sit Temperament op til en altfor selvraadig Dame. Hun tog sjeldent noget Hensyn, «huad hun willte, det willte hun» og fik altid Medhold af Hr. Otte. Naar Alt gik efter Ønske var hun blid og med sin betagende Skjønhed, sin Ynde og sine besnærende Talegaver uimodstaaelig, men naar hun mødte Modstand «særligt knubbede Oerd, Fynker eller Gluffer», det være fra hvem-somhelst, kunde dette bringe hende i stærk Lidenskab, og hun ansaa da «hvad hun foretog sig, som en gantzke excu-sabele Aarsag». Da hun med Forældrene kom tilbage til Danmark, var hun 17 Aar og en saa fager Qvinde, at «Mand-Folkene, særligt Orlogs-Officererne, hende med Øyen-Smiil immer beegnede». Der var paa hendes Fars Skib ansat en

Franskmand, som «aff Ædel Adelslægt war, nafnlig Sieur Marlin de Crômarlin». (Navnet er næsten ulæseligt og kan forøvrigt være ligegyldigt) men han tjente i Flaaden under et antaget almindeligt, tarveligt, borgerligt Navn: (Colin eller noget Sligt). Han blev med en Sydlændings hele brusende Hæftighed forelsket i Jomfru Barbara, som ogsaa paa sin Side syntes at have givet ham nogen Aarsag dertil, især til sin Bror Hr. Ottes største Forbitrelse och Aabryne! Hr. Otte tjente ogsaa som Underbefalingsmand paa samme Skib som Franskmanden, og disse to stod jevnlig paa yderst spændt Fod med hinanden. Saa kom Katastrophen.

Barbaras Mor, Fru Karen, var ikke streng, men hun vilde dog have noget Opsyn med sine Børn, særligt disse Tvil-linger, som nok var hendes Yndlingsbarn, og kunde imellem være hvass. En vakker Dag gav hun sin Datter en «gandske spitzer Snibbe», fordi denne — paa en uærbødige eller dri-stig Compliment af Franskmanden — «paa en fiante wurren Maade smilet haffte ock icke skarper riposteret». Denne Tilrettevisning taalte ikke den stolte og stridige Datter. Hun lod sig da i Desperation bortføre af Franskmanden og «saa listeligen var dette af ham arrangiret», at der gik Dage hen, inden Bortførelsen opdagedes. Det var Hr. Otte, som var Detectiven, og han forfulgte øieblikkelig Parret, rasende og fortvilet. Men han naaede dem ikke førend paa Crômarlins Slot i Normandie — eller maaske snarere — i Berry. Han faldt i Tvekamp i selve Slotsgaarden for Bortførerens Haand, og det Rygte gik i Slægten, at Fru Barbara — thi det var hun nu: de var blit viede underveis — ikke havde synderligt at indvende mod Udfaldet. Det siiges ellers, at Fru Barbara blev Oldemor til en Baron de Crômarlin, en berygtet Bondeplager, hvem hans Bønder — under den franske Revolution i 1789 — klyngede op paa Borgporten, efterat de under Baronens fortvivlede og resolute Modstand — havde med Stormhaand taget og plyndret hans Slot. Fra Bortførelsen af var Barbara for bestandig uden nogen Forbindelse med Slægten; hun var helt ude af dens Saga.

Men hendes Mor, Fru Karen Mouatt, tog sig saa nær

**Admiral Bernt Orning til Vatne,
f. 1614, falden 1677 paa sit Slagskib Glückstadt
foran Marstrand.
(Billedet er desværre delvis ødelagt.)**

af disse sine Tvillingbørns sørgelige Skjæbne, og af, at den «Snibbe», hun gav sin Datter, skulde blive det sidste Oerd, hun sa' til hende her i Livet, at hun «sær melanckolischer bleff». Hendes Mands «urettelige Tilskikkelser», og snart paafølgende Død forøgede hendes Tungsindighed. Hun forlod Kjøbenhavn og flyttede efter 37 Aars Fravær tilbage til Norge til sin Søn Skibbs-Offerhøvidsmand Bernt Ornings Eiendom Orninggaard, som denne allerede i 1649 havde givet hende «Afstaaelses Brev» paa, og hvor hun hos sin Svigerdatter var under Sønnens Værgemaal. Der nød hun til sine Dages Ende al den ømme Pleie, som den ædle og kjærlige Svigerdatter kunde hæge hende om med, særligt efter at denne som Enke (i 1677) havde taget Ophold paa Orninggaard, som nu almindeligvis blev «benæfnt Frugaard.» Fru Karen havde et stærkt Legeme og stor Livskraft og levede der «ongefehr 30 (31 à 33) Aar» efter sin Husbonds Død. Hun formodes at være død i 1675 eller 1679, nærmest det sidste Aar og skulde saaledes bleven vel 88 à 90 Aar gammel.

Bernt Orning, Øfferste Skibshøffvidsmand:
«Norges Admiral».

(Søn af General-Admiral Erik Ottesen og Karen Andersdotter Mouatt).

«Ligesom i Tidens Morgen byder Eva fremdeles frem Slangens og Nydelsens Æble og — vi griber det med fulde Hænder».

Sollte ich das Leben hassen und in Wüsten fliehen, wann auch immer die Blumlein Mädchen reifen?

Bernt (Erikssøn) Orning, almindelig benævnt (selv i Documenter, Breve og andetslags Skriftligt) alene: «Bernt Orning — ligerviis som en extraordinaire nafnkundig persona,» — var General-Admiralens næst yngste Søn og formentlig født i 1613 eller 1614 i Holland, hvor han fik sin Barne-Opdragelse og Unggut-Undervisning. Denne sidste fik et baade raskt og grundigt Forløb, da han havde et ypperligt Nemme «och saavel udaf Aands — som auch udaff Körper-Stärke sin Vater mest liig var, och haffte han aff dennem arffuet ingenium Mathematicae et Astronomiae».

«Hans Aaziun och Figure-Schaffning war ligerviis mest udaff hans Vaters dennis hochaufrechte Gestallt, medens hans gantz und gar dunkelgrau Augen Moderens udaff hendis italisk-schottische Ursprung war».

Ingen af Erik Ottesens Sønner kunde maale sig med Hr. Bernt: «han var som Moderen udaff grøster Aaziuns An-

muth, aber mit sehr Mänlichkeit vereint og som der Vater muthig, tapher och klug och mit grozer Körperkrafft», ja han muthig war «endoch til det Effentyrlige»: «huissom det sjuntes som om Faren ey for ham till war».

Af Væsen var hans rolige Koldblodighed en Arv fra hans Far, men med Hensyn til hans sterke «sinnliche Antriebe» var det ham «huercken fra hans Vater, noch mindre von Mutter, men visseligen en Arff udaff hans Vaters Mutter». Han havde netop begyndt Orlogstienesten i Holland, da Faderen blev hjemkaldt 1627 og han forblev endel Aar i denne. Saaledes var han Adlerborst (Cadet) paa et Skib, som førtes af den senere saa navnkundige Admiral Martin Herperzoon Tromp, og som Adlerborst ombord var och Ian van Wassenaer, den senere saa omtalte Admiral Baron de Opdam, som reddede Kjøbenhavn fra Overgivelse 1659⁶⁰. I Begyndelsen af 1630-Aarene gik han over i Hjemlandets Orlog, hvor han paa Grund av sin særdelis gode Forskole, naturlige Anlæg («Adhue» = Ad. Hug = Interesse) og kraftige Villie gjorde en rask Carriere. «Han var ligerviis som sin Fader — koldblodig, men och ligerviis «forvoffen, huorsom effentyracktig udi Kamphen (sic.)»: «ligerviis som en Løffve dristigen, som en Reff listigen». Som Skibshøffvidsmand (Capt., Skibschef) kjæmpede han i Admiral Erik Ottesens (Faderens) Escadre i Slaget ved Koldbergerheide $\frac{1}{7}$ 1644, særligt tappert mod selve det svenske Admiralskib «och bleff han — ligesom sin Far — temmelig bleseret («af et Stykke af en Qvartove-Kugle bleff hans Hovede pløiet ligerviis som udaff en Plough») uden det, att han dock det ikke villte sin Commando affgive, men det udholdet, indtil Slagets Endeligt (sic) war».

Bernt Orning var Størstedelen af sit Liv knyttet til Orlogen i sit Fædreneland Norge. Han var en særdeles ivrig Skibschef, hans Skib var hans sande Hiem, Søen hans Tumbleplads, Seilladsen med alle dens Overraskelser og Farer stod som en ren festlig Dystleg for hans kjække Mod og eventyrlige Sind. Denne Viking var derfor idelig til Orlogs, flere Gange paa de lange Søtogter.⁶¹ Han gjorde ogsaa flere Togter til Vestindien («paa Strædet»).

I 1647—48 faar han atter kongelig Tilladelse til en saadan Langfart: «Eftersom Oss elskelige Bernt Orning till Vatne m.fl., bestaltet Skibshøffvidsmand underdanigst haffuer begiærendis, at vi ham naadigst ville forlove at giøre een Reise eller twoe «paa Strædet» (Vest-Indien) da vi ham naadigst bevilger og imidlertid ham Besoldning ligesom han i vores virkelige Tieneste war, nyde, dock med dend Condition, att han skall være i Beredskab at indstille sig udi vor Tieneste, naar han behøffves eller paakræves». Dagen efter er følgende Brev fra Kongen sendt til Hr. Bernt Ornings Morbror Hr. Admiral Axel Mouatt till Hovland, m. fl. «Vid, at eftersom oss elskelige Bernt Orning (o. s. v. som ovenfor) og derfor ikke kand forestaa hans Moders Oss elskelige Fru Karen Mouatts Værgemaal ⁶², da efterdi ingen nærmere efter Loven være kand end Du, bede vi Dig, att Du Dig for nævnte hendes Værgemaal paatager og dermed have Indseende, indtil hand igjen hjemkommer». Christian Rex.

Skibshøffvidsmand Bernt Ornings Anseelse som Orlogsmand blev ogsaa bemærket af fremmed og fiendtlig Magts Repræsentant. Den svenske diplomatiske Resident i Kjøbenhavn, som siden de stadige Krige mellem hans Land og Danmark holdt godt Øie med det sidste Lands Krigsmagt, siger i en Indberetning (findes i kgl. Geheimearchiv: danske Samling, no. 400 b. B.) følgende: «(Lars Galt och) Berent Orningh (sic) ⁶³, haalles för wara dee beste Capiteener och förfarne Siömenn».

Det bør ogsaa atter noteres, at Hr. Bernt havde som sin Fader gode mathematiske Anlæg og Kundskaber, att han holdtes for en særlig god Navigatorius med megen Kyndighed udi den Disciplina: «Astronomiquen (sic) haffte».

Den samme Kjøbenhavner-Litteratus, som havde berømtet hans Mor, sagde om Hr. Bernt Orning, efterdi han flere Gange saa ham i Hovedstaden: «Han war sin underskiønne Moders mandigskiønne Søn. Hans stolte och skiøntformige Hoffuede och Aasiun war ligerviis som en romersk Imperators Facies, endoch mand kunde sige som den Guden

Mars's, och hans høie Statura war som dennis». Han stod i saa stor Gunst hos det smukke Kjøen, at samme Litteratus kan sige: «Ligerviis som Venus och Nympherne udi Oldtiden inclinerede for dend Gud Mars, saaledes war der ingen Qvinde — hun være sig Adels-Dame, Borger-Mø eller Almuetøss — uden att hun jo ønskede det, «at Hr. Bernt hendes «kiere war».

Og Hr. Bernt var nok paa sin Side altfor imødekommende med sin sterke erotiske Sandselighed; det Oerdtøcke meldtes: «hand de Qvinder galen efter war, och de Qvinder efter ham galne ware». Det heder i Slægtskrøniken derom «Denne chameleontiske Sælsommelighed» (sic) siger hans Dattersøns Frue, min Tip-Oldemor, Fru Justine v. Reichwein, (Fru Justine synes her — paa sine ældre Dage — at have til-egnet sig et nogenlunde almindeligt dansk-norsk Idiom: ellers (især tidligere) brød hun temmeligt paa det tyske), «synes at haffve twende Naturer udi een Persona. Udi sin Omgængeltz med Adels-Damer — huilcket han dock ey siuntes at amysere sig synderligen med — beegnede han disse med den galantigste Høffvidskhed och Tækkelighed, men helst doch «gantzede» han sig med de letfærdige och løse Duller och Deyer; da ikledte han sig ligerviis som grofft Stoff-Tøy udi sin Person, disse amyserede han sig med, jo frækkere, jo liederliche, jo unverschämte, desto bedre; da kunde hand være udaff sær groff Kiæfftz med groffe Oerd, Sværgen och Banden, huilcket hand ved sin stadige Verdeltz (Thun und Treiben) udi Orlogen sig tillagt haffde; thi Orlogen war ligerviis som hans Liffsentz Lyst och Orlogsskibet ligerviis som hans sande och kiere Hiem».

Det er noksaa betegnende for Forholdene og Adelens store og mange Særrettigheder, at denne saaledes skildrede Hr. Bernt Orning til Vatne, bestalter Skibshøffvidsmand — «denne homo impius, fortasse Atheistus opinatus» — som Bispem betegner ham i den senere Retssag — i 1648 fik jus patronatus til Stordøens Kirker d. v. s. han blev Kirkeherre eller Kaldsherre med Ret til at bortgive Præstekald («kalde Præst eller Degn»).

Samme Aar var Bernt Orning en af de mange Under-
skrivere af «al Adelen i Norge, deris Indlægg om Privilegi-
erne»; thi Hr. Bernt var — ligesom sin Farfar — ikke uden
Adhu for Goeds. Skiønt Samtiden vistnok i nedennævnte
Tilfælde gjorde ham Uret og navnlig Geistligheden afviste
den Grund, han selv angaff, at det «til Affventage for kongelig
Majestætz och Riiget» war (om det och end kunde
være til hans personlige Fordel tillige).

En ved Aarlandselvens Udløb liggende Gaard «Nedre
Aarland» var dengang Præstegaard. Nu ønskede Skibshøfvidsmanden, som jo eiede Vatnes Adelsgoods ved Aar-
landsvandet at erhverve sig Præstegaarden for — som man
mente — at blive Herre over Elvemundingen for Fiskeriets
Skyld⁶⁴. Ved Kgl. Befaling af ²⁸/₆ 1646 fik Befalingsmanden
paa Bergenhuus Hr. Henrik Thott ogsaa Ordre til at under-
søge Sagen om Mageskiftet, «att Skibshøfvidsmanden maatte
bytte en af sine Gaarde (Tyse) med Præstegaarden», uagtet
denne laa bekvemt for Præsten lige ved Kirken, medens
Tyse, som nu blev Præstegaard («det publique tillfyllizt
och fuldt Werd effter mit aabne Breffues Krafft») og frem-
deles er det, ligger over 5 kilometer fra Kirken. Mageskiftet
fik kongelig Sanktion af 29. Agusti 1648.

Præsten maatte altsaa værsø flytte, hvor ubekvemt det
end faldt ham. Bebyggelsen paa denne tidligere Præste-
gaard var ikke videre standsmæssig, «doch huorudi war en
stor Sahls-Stue med en Wind-Ovn med fire Messing Føder
(sic) under och en «Koberpibue» (Kobberpibe) deroffver». Dette er den samme Gaard, som efter Bernt Ornings Er-
hvervelse efter den Tid er bleven kaldet: «Hr. Orning og
Frues Gaard» eller «Orninggaard» («Frugaard») og forblev
i Orning-Ættens Eie fra 1648—1710 «da Lieutnant Martinus
Grønwalld (Grünwald) maatte den sælge». Den omtales som
en saare skiøn Eiendom med herlig Frugt — och Ziir —
Urtegaard, «huilcken øndige (sic) Urtegaard war den gamle
Bondehaugue tillagtz och huorudi war allehaande Urter och
Ziir-Væxter och desligiste Trær fra fremmede Landte ind-
førtis och store Urtepotter fra det Landt Holland»; «der

war ocksaa et smuggt (sic) «Huus til Lyst» udi den Urtegaard, samt en angenehme Carruuse-Dahm» (sic).

Den war och «den Hr. Ornings og Frues Yndlingssted»⁶⁵ naar — lægges der til — «Hr. Høffvidsmanden stundimellem war hiemme». Hvad selve Bygningen angaar siges blandt Andet om Stor-Sahlen, at den efter «Hr. Ornings Tiid war beprydet med Stohle med Gylden-Læder betrukendis och po (sic) de Vægghe (sic) ophængitz Imaginer eller Billeder udaff hanniz (sic) berømmelige Geschlecktz-Personæ udi fullt Pfantzer, som alle draffvelige Søe-Kriegsmændter (sic) været haffuer, særdelis den høye Lehns-Herre och Offuer-Admirale Hr. Erik Ottesen». Dette gjælder formentlig det Vaaningshus (Huse-Vaaning), som Hr. Bernt lod opføre, og som i en Beretning omtales som en «stor Stue-Sahl med Kakkellovn, et Kiøken och et Spisekammer nedenunder och offenpo twende Kambere, och war der udi Enden af dend Stue et tømret Ildhuus med offenofver et Lofte». Af andre Bygninger war der en Borgestue och i dens Nærhed «en liden Stue eller Sengebod»; der syntes at være adskilligt flere Huuse, men udi Tidens Løb, «bleffue de» — endoch i Hr. Bernt Ornings Daghe — «udi horribelt Forfaldtz».

Men mindre Held havde Skibshøffvidsmanden med at faa fat i Gaarden Øvre Aarland, som nu laa imellem hans Hovedsæde Vatne og hans nys erhvervede Gaard Nedre Aarland «och denne Intention var visselig udaff Godsbegier». I en Beretning om Sagen, opbevaret paa Øvre Aarland, er der meget gammeldags vrient intimeret: «En Søn af en «udaff de» (under Otte Thomassen Orning — Hr. Bernts Farfar) «dennis Levnetsløb omtalte Elnas Sønner — Peder Erikssøn (af Ænes-Ætten) var den daværende Eier af Gaarden».

Da Peder Erikssøns Mor var en «ufri» Qvinde (forresten en Præstedatter) havde hans Far ved dette Giftermaal ifølge de dengang gjældende uhyrlige Bestemmelser tabt sit Adelskab og sine adelige Rettigheder, og hans Adelsbreve var af daværende Lehnsherre til Bergenhuus (Hr. Jens Bielke) affordrede ham til Kassation. Dette benyttede nu Skibshøffvidsmanden (Hr. Bernt Orning) til som Adelsmand og

Odelsmand at gjøre retslig Paastand om og paa at nyde sin Frænde Peder Erikssøns Fars efterladte frie Adelsgoods for en billig Løsningssum «at taxere», men vedkommende Underdommer afviste Sagen og dømte Hr. Bernt Orning til at betale Peder Erikssøn 10 Rigsdaler i Kost og Tæring.

Nu utstede Skibshøfvidsmanden Kongestevning til Herredagen i Bergen mod Lagmanden for hans Dom mod Peder Erikssøns Fars Arvinger. Stevningen er paa Embeds Vegne udstedt af Hr. Ove Bielke til Østraat, Høfvidsmand paa Bergenhuuis Slot, Hr. Bernt Ornings dengang gode Ven; men saa la — ifølge Slægtskrøniken — Hr. Bernts ædle Trolovede, Siselle Børgesdatter Juel sig imellem («hun sig det svarlige Mod tog till for sit Hiertes Godheds Skyld») og ved sine indtrængende og bønlike Forestillinger fik hun for denne eneste Gang sin Villie sat igjennem. Hr. Bernt tilbagekaldte Stævningen i 1650 og vedtog, at de rette Arvinger skulde beholde Gaarden til evig Odel. Efterkommerne siges at sidde paa «Eiendommen den Dag idag, («medens de Orninger forlængst ere «goedsafløste» (sic) — skal formentlig være — eiendomsløse».)

Bernt Orning var ca. 1650 i 35-Aars Alderen bleven gift med den 16—17-aarige Siselle (Navnet er ogsaa skrevet i et Retsdokument «Zizelle» = Cecilie) Børgesdatter Juel, Datter af Skibshøfvidsmand Børge Mogenssøn Juel og Blancheflor Knudsdatter Bildt til Morland och Lungegaard («huis Olde-Forældre Hr. Ridder og Dr. Vincentius Lunge ock Margrethe Nilsdotter Gyldenløve vare»). Hun var af «Stjerne-Juelernes» gamle Æt, «ock en Stjerne war hun udi Alt, dock udi adelsactig Schiønheit undtagitz»; thi «havde hun visseligen et baee (sic) friskt ock rød-blomsterligt (blomstrende) Aaziun aff en sær hyggeliger och rundletter Skikkeltz ock med særdelis store skionne Øyene (sic) ock war udaf stor ock meget velskafft Skaffuelse (Figure), men det manquerede hende dock, at hun Intet af fornemt Udseendis det haffte ock att hendis Næse noget liden ock som en gemen (almindelig) noget opstaaendis udaff Danneltz fast den dock gandtze tækkeligen war, (nu vilde den formentlig

kaldes «nez piquant retroussé») ock hun af Landets bedste Adels-Blood war»⁶⁶. Svigermoderen sa' om hende «at hun en Engel udi jordisk Klædebondt monne være». Og ikke mindst skinnede hun som en vemodig lysende Stjerne høit over den mørke skyfulde ægteskabelige Himmel, som hendes letfærdige Mand hvælvende over hendes Hoved. (Fru Kirsten Tordenstjerne Grønwalds Siigelse.)

Fru Siselle havde alle de Egenskaber, som særtegner en Helgen og en Martyr og den himmelske Blidhed og Godhed, som straaledede ud af hendes store blaa dyffve ock tungsindige Øyen — disse «oculi profundi», som en Præst sagde — gav hendes Blik et Tryllerie, som Ingen — det skulde da være hendes Mand⁶⁷ — kunde modstaae. Hun var meget «gudfrygtsom», men forsømte dog ikke, eller «justement derfor ey», sine jordiske Pligter mod Husbonde, Barn og Tyende i den meget «stræffsommelige» Hus-holdning paa den store Sædegaard Vatne, hvis Drift hun fra sit Ægteskabs første Tider (ca. 1650) med «megen Due-lighed, Flittighed och Forsiunlighed» forestod⁶⁸, da hendes Mand «allenstider udi Orlogen war, och tillige ey de Pfen-niger dem achtede, naar nogenslags Intenzion (Hang, Til-bøielighed) ham attaquerede». Hun forelæsedede dagligen aff sin «Huus-Postille» og af og til, naar hun dertil saa Tid for sine mange Gjøremaal (for at holde Hus og Hjem sammen, «da hendes Mand var en svare Goeds-Forøder»), tydet hun for sine Barn og Omgivelser opbyggelige Historier om Helgener og Martyrer, («der hang endock da meget udaff Papismetiden igjen») og verdslige som den om «Flore (Flores) ock Blanzeflor (Blancheflore)⁶⁹ = «Rosen og Lilien», en Middelalderens «hiertedeylige» Ridder-Roman. Og dertil var hun meget «forfaren saavel udi Musiquen, som udi Skialdre-Konsten». Naar hun, tonekyndig som hun saaledes var og lykkelig ved sin Mands tilfældige Nærvær, tog sin Luth (Hr. Bernt «war meget kier udi Musicque») da blev der en festlig Stund! Med sit Blik usigelig sødt, mildt og blødt med et Udtryk af næsten dueagtig varm og øm Hen-givelse og uendelig Kjærlighed hvilende paa Manden, sang

hun med sin lyse klare Stemme de gamle vakre — mest danske — Kvæder: enten de gamle Psalmer med deres «hiertetagende Oerd ock Melodonter» («huad» — mærkelig nok — «hendes Mand allermestens skiøttede om»), eller Ridderviserne om «Ridderen mellem de grønne Trær» eller den om «Drosten Hr. Peder og Helle-Liden». Eller den nye Vise «om Bothwells Afsked med Dronning Maria Stuart». Den er i den gamle skotske Riddervise-Tone (medbragt fra Skotland af Fru Karen Mouatt) og skildrer den Begivenhed, som nedennævnte Note ⁷⁰ skizzerer. Eller den ogsaa nyere «drøffelige Viise» om hendes (Fru Siselles) Oldemors Syster: «den ulykkelige Lucie Nilsdatter Gyldenløwe ock hendes uloffelige Elskoff till sin Svoger Hr. Ridder Niels Lykke, han som den Thrundtheimer-Erkebisp Julen 1535 lod «røge till Døde» (d. e. «brænde som Kiætter»).

Da — særligt ved Psalmerne — sænkede en Stemning fra en høiere Verden sig dulmende nedover Hr. Bernts «wild-somme» Sind, og for Børnene «flettede Tonerne ind i Drømmenes Verden ligesom lysende Traade, vakre længselsfulde Tanker, fra et fjernt og himmelsk Land» ⁷¹. (Efter Datteren, Else Elisabeth (min Tip-Tip-Oldemor) hendes «Siigelse».)

Bernt Ornings Giftermaal var ifølge Traditionen istandbragt — som saa ofte i den Tid — ved Moderen, formentlig i den Tanke, at Samlivet med den ædle Fru Siselle, — som elskede Hr. Bernt med en sværmerisk Ungdoms hele umiddelbare og opofrende Kjærlighed, i usigelig Ømhed og dyb Hengivenhed — skulde virke forædlende paa ham, virke til hans moralske Forbedring ⁷². Og det skal lades ham «at han satte Pris paa hendes mange Tækkeligheder» (sic) ogsaa «fordi hendes fuldkommelige Legems Skaffuelse och hendes dypfe Ægteskabs-Hengiffuelse forlystede ham stundomsviis med sær større Fornøyerelser end de uloffelige, huorsom ellers hansis intention och Wane war». Og i Hjemmet i de dog særlig korte Stunder, han dyrkede Familielivet, var han den mest exemplariske Ægtemand og kjærligste Fader med «høffviske Sæder och Lader». Men de var kun korte de gode Øieblikke. Det syntes som om den «twesin-

dede» Hr. Bernt havde været omtrent ligeglad, med hvem han var bleven gift, naar han kun fik en god Husbestyrerinde til Hustru og ellers uhindret kunde leve sit Sultanliv blandt sine grovkornede Duller. «Han siuntes for sin Hustru meget udaff Høy-Agtelse, men mindre udaff Elskoff at have hafft». Hun tiltalte hans bedste Følelser, men neppe hans Sandser, «huilcke til de Dullers unverschämte Grobkörnigkeit zugewandt war».

Der skede liden eller ingen Forbedring med Hensyn til Hr. Bernts moralske Holdning. Han fortsatte sit Haremsliv i nøieste Forbindelse med sit virksomme Vikingeliv og sin eventyrlystne Orlogsfærd paa de muntre blaa Bølger. Der var han igjen den dristige barske Sjøulk med Vikingemod under Dagens Krafftseillads, medens Kvælden og Natten saa ofte «tidkortedes» med grovkornet Spas «hos Dullerne udi Cajuten»⁷³ og med «at drikke Gesundheit-Salut». Ved en saadan Fest optraadte engang «Hauptdullen Diwert fra Geelmuyden i rødt Sammets (Fløyels) Skiørt med gyldne Galoner, en grøn broderet Silkenattrøie uden Ærmer og eet Sobels Halseklæde — men sin Serck hun efterglemt haffte». (Citat af den senere Retssag.)

Det er «bleven sagt og ogsaa beviist», at Hr. Bernt Ornings «letfærdige Liv ombord var kun i en ubetydelig Grad — «om end ock det» — værre end saamangen andens af Datidens Skibschefers»⁷⁴. Hvad der fældede ham — som vi senere skal se — var hans — Atheistens — aggressive Forhold ligeoverfor Kirken. Denne var — dengang iallefald — overmaade streng, «naar det gjalt at haandhæve den formelle Side af den kristelige Diciplin, den udvortes Tugt og officielle Ærbarhed», og hertil kom, at Hr. Bernt stod i stærkt fientlig Forhold til flere af sine Dommere, særligt til Norges Kantzler, som var en af dem og som tidligere havde været hans meget gode Ven, men var bleven hans bitre Uven formedelst et privat Forhold, hvori Uretten var udelukkende paa den nærige Kantzlers Side. Og Skandalen kom ikke meget længe efterat Hr. Bernt «for sin store Dygtighed och Iffver udi Orlogs-Tienesten til Øverste Skibshøffvidsmand (Commandeur) udnævnet war».

Ifølge den Hr. Ove Bielke paalagte Ordre blev ^{10/8} 1655 Hr. Bernt Orning, «Øverste Skibshøffvidsmand», «tiltalt for Adskilligt, som Biskopen udi Bergen offver ham angivet haffer ⁷⁵, (cfr. Note 75 og Sognepræsten til Stord Peder Svegning) och Sagen siden til Herredagen att indstæfne».

Bergens Biskop viste sig «synderligen nidkier» i Sagen mod Øverste-Skibshøffvidsmanden, særligt paa Grund af dennes «aabenbarlige och «canaillösische» Misbrug af sin jus patronatus».

Jeg skal saa meget som muligt la' være at gjengive de mange fra Vidnerne ved Forhørene faldne Gloser og Gluffer, fast det er et Dilemma, en ren Balancerkunst: paa den ene Side formentlig utvivlsomme og krævende Sandsagn (for ikke at faa Beskyldning for partisk Afvigelse fra disse); paa den anden den misforstaaede Decents, den skye Ærbarheds- og Sømmelighedsfølelse, der har saa let for at falde over i affekteret og dybt fornærmet Pruderie — altsaa at referere upartisk de mange af Datidens pornografiske Ord, Udtryk og Vendinger, som forekommer i denne Process. Dog maa nogle citeres som karakteristiske for Datidens ligetille ugenerte Talemaader; de er nemlig overmaade løierlige «hartad mere løyerlige och snurrige» end «vemodelige» (d. v. s. skikkede til at opvække Vemod over Tidens ligetille drastiske Ugenerthed i Udtrykkene). I sin uforbeholdne Lige fremhed synes Tids-Tonen ikke at have det svageste Spor af nogen Undseelses-Følelse for at fraadse, i de mest curiøse Udtryk fra Datidens meget righoldige og saftige Kippe-Sprog ⁷⁶.

Øverste Skibshøffvidsmandens fornemste «Bislopperske» eller «Haupt-Dulle» var — som før sagt — et hollandsk Fruentimmer, nafnlig Dywert fra Geelmuyden, et Distrikt eller Sogn i Holland. Navnet betyder «de gule (lyse) Mørs Land», hvorfra i den Tid Amsterdams og andre Sjøbyers «Jomfru-Huuse» væsentlig rekruteredes. «Hun en sælsom «Quindespersona war med stærke Drifter udi sit Kjød och andet Ondt Tøy behæftet». Han havde maaske i sin Tid till sin egen «u-løche» taget hende med fra Holland og

ialfald beholdt han hende længe. Der havde dog i den senere Tid været «jevnlige Mundthuggerier» mellem Hr. Bernt og hans «Tovelille», og «war han nu grundigen kied aff dette maledidede Hespetræ och Spektakkel» og var der de øiensynligste Mærker og Aspekter til, at hun «ligerviis som et sleipent Sø-insectum udi Senhøsttiden at gustnetz og bliffue flossetz udi Kanterne» begyndt war.

En Aften udi Cajuten kom de op i «ugemene Skienderier och da et løyt Wæsen ingenlunde hans Spil war», skal han paa Tysk ha «udhaanet» hende og bl. Andet have henkastet: «Du bist so sehr abgenützt» — en diger Gluffe, som blev yderligere pointeret ved, at Hr. Berents Livtjener, Leporello og onde Aand, en vis Peder Olsen ⁷⁷ fra Stordøen foreslog en «Raaheds-Siigelse» som var saa kolossal saftig, at jeg kvier mig for at genere Læseren ved at anføre den, men tillige saa kolossal vittig, at Hr. Bernt med Bifaldslatter antog den (Citat under Forhørene).

Den forbitrede Quind, som skionte «huorledis hendis Dage nu til Endis ware», begyndte «at lamentere och at riffue paa sine Klæder och derefter at henfalde ligerviis som udi Daanelse, huilcket Anstaltmageri doch ey afficerede Hr. Bernt det Ringeste; och suor hun derfor udi sin Obsternatz Hævn ved alle Djeffulens Kunster». Da hun «war saare dreffuen udi Forræderi och Forsnildelser och derhos kløgtig udi sit Snakke-Tøys Forvrængelser, annammede hun Gehør baade hos Bisp och anden Øffrighed, som dend Offer-Høffvidsmand sær ublide ware».

I disse for «sensationelle Affairs och sandsepirrende Begiffuenheder aff saavidt stor publique Forløstelse» mere «nokterne Tiider udi Norge», gav Processen og dens Forløb et yderst velkomment Underholdningsthema, særligt for Vestlandets Adel, og et Samtaleemne i Synderlighed for Datidens ikke ganske faa Levemænd af de høiere Stænder («Haamænd») i By og Bygd, der naturligvis især gouterede de mange anstødelig-fornøielige Udtryk, der fremkom under Vidneforhørene. Og «Sladder og Rygter war fast uden Ende». Der var dog blandt Adelen, særligt Slægtene: Mouatt, Juel'er,

Rosenkrands'er m. fl. en ubetinget og ublandet Forbitrelse over at en «høy Embitzmand af saa tapfert Rye och till och med udaff gammel Adel till Spott och Spee for den høyer og gemene Almue-Pøbelatz (sic) skullte bliffue»; en Rosenkrands «en stor Aristokrater» udbrod i særdeles Oprøethed: «Ney, som Guds bitter Død schallt doch denne famøse Rechts-sache lade sig stantze.»

Men «ved Bispens famotze och halsstarrige Iffver paa sin kierkelige Diciplinations-Ret» gik Sagen sin Gang og der var mange curiøse Vidneudsagn og mangelunde grintzenhafftige (sic) Seitensprung och «Gambitter» (sic) och «fornøye-lige Mellemspil, Entraqtuer (sic) (= Entracter), Digressioner og Episoder», som bleffue til megen Genance och Incommoditet for Bisp och Øffrighed». Det gav nemlig den ualmin-delig frække «och mallescioetzke» (malicieux) Knegt Leporelloen Peder Olsen⁷⁸ med sit hurtige og opvakte Hode en rig og kjærkommen Anledning til «at schlaae och riffue omb sig med Schoser og Gluffer baade ligeoverfor «Øffrighed», som hand syntes hartad ey synderligen at æstimere, och Mot-vidner, som hand sig forløstet med Klenge-Naffne til deres Beskiemmeltz att exclamere». «Han suarede contantement och tillod sig at haane Øffrighed och Bisp for deris nidkiere Iffver mod Hr. Øffverste Skibshøffvidsmanden, som han bedyrede ikke at være «hallft saa slem som visse andre Haamænd» (høie fornemme Mænd) hvorved han efter Sammenhængen absolut sigtede paa saavel den verdslige som geystlige Øffrighed «udi deris verslig-fornøyelige Tiidkort» (sic). Han fremhævede ogsaa at de -- for at komme den Tiltalte tillivs -- uretteligen og til største Forfang og Bekostning plagede Vidner, som de paa Forhaand kunde skionne Intet udi Sagen at kunne hvide (sic), med at trække dem frem «mange ukesjøs» (et Længdemaal tilsjøs — 1 Mil) paa hiin Side Stord til ingen Verdens Nytte». o. s. v. «Men aller-værst foer hand — som en tutafet (tout à fait) Rappenskralde udi Oerd war — med de Mot-Vidner, disligiste med Dywert Geelmuyden, huorledes hand med Spotte-Gøgeri kallede hende en «from och særdelis dyderig Matrone» och «stillede

hende ud til Beskuelse och Beteelse ligerviis som udi en Gabe-Stock». «Men Diwert hun jo ocksaa ham schielden Suar schyldigen bleff», men hendes Gluffer mod Peder Olsen «ware saa særdelis groffelige», at de helst bør helt udelades (f. Eks. hun: «at hand burde indsættes udi Bøddeliet ock for sin Hoerdoms Last klæde Steyler ock Hiul o. s. v.), han: «fast de (Spotte-Oerdene) jo lyde ugemenligen til Latters Opvækelse, naar de fremkomme i en saa saare «skidentlig» (sic) Mundt hos en Qvind, som netop war udi samme Uteerligheder offermaade forfaren och som ey kjendte til Blufærdighed». Han: «beneficerede hende for Sibbens-Dulle» (Sibbens — farlig Udslet — «framboesia scotica»), ock «Koffardi-Tæve» (holl. Koopvardij). Det var endda moderate Gluffer; mere graverende var: «Haar-Hore, huisom Lockerne afskjæris burdis og hun udledis af skikkelige Folks «Slaberatzer», samt iføres saadan Hoffud-Pynt og Scham-tøy, huisom for Byens løseste Qvindfolk paabuden war og beviiste han: «huorledes icke aleneste Haamænd, men «larmenterendis Vey-tas och farendis Fant» stændigen hos hende Huus-Rum och Hierte-Rum end sige «Senge-Rum» fundit haffte, och att dette berøgtede Qvindfolk burde med Hudens Affstrygelse eller Af-suielse med Kagen straffis och derefter indsættis i Spindehuus» o. s. v. (Citater af Vidneførselen).

Capitulets Dom udi velbyrdige Øverste Skibshøffvidsmand Hr. Bernt Orning er der ikke Anledning til at meddele, men Dommen over ham, afsagt ved Herredsdagen ^{29/7} 1656, lød saaledes:

«Kongelig Majestæt, som selv var nærværende ⁸⁰, og Rigets Raad: Hr. Cantzler Christian Thomæsen (Sehestedt) Hr. Statholder Nils Trolle, Hr. Henrik Rantzau, Hr. Axel Urop og Norges Kantzler Jens Bielke, Deres Doms Slutning paa Velbyrdige Bernt Ornings, Øverste Skibshøffvidsmand, Stevning over Capitulets Dom udi hans og Peder Olsen paa Stordøen, deres Handel: Da efter Tiltale, Gjensvar og denne Sags Leylighed efterdi Bernt Ornings Forseelse med adskillige Qvindfolk befindis, han og ikke søger Kirken og Guuds Huus, men mere Kirken tillukker og Guds Tieneste

forhindrer, er derpaa af Retten afsagt: «at han for saadan Forseelse bør staa aabenbart Skrifte og af Bispen afløses og give til Hospitalet i Bergen et Hundrede Rigsdaler og sig derefter saaledes forholde, at saadan Forargelse ikke mere Straf foraarsager».

«Actum Aggershuuis Anno Christi 1656 den 29. Julii).

(Underskrifter.)

I Regnskabet for St. Jørgens Hospital i Bergen staar anført ang. Indtægter af tildømte Mulkter:

«Anno Christi 1656 ^{29/7} er Øffverste Skibshøffvidsmanden Velbyrdige Hr. Bernt Orning dømt til at betale 100 Rigsdlr. til Kassen for sit «liderlige Levnet, sin Banden och Swärgen».

Dette sidste staar rigtignok ikke i selve Dømmen, men som en Notits vedk. en Kritik af Dømmens Indhold forøvrigt, udtrykker det formentlig den almindelige Opfatning.

Denne Dom generte nok ikke i nogen Maade Øverste Høffvidsmanden. Skriftemaalet og Absolutionen tog han — som vi nu vilde si' — «med knusende Ro» ⁸¹. Hvad der derimod af sær Betydning for ham var det Faktum, at hans høie Anseelse som Orlogsmand ikke havde lidt noget-somhelst Skaar, «hans Ry och Fortieneste udaff Sø-Værnet war nemlig dertil altfor forsuarligen grundfæstet». Vistnok synes det, at hans store Dygtighed burde ha' betinget en raskere Carrière, og Dømmen har formentlig virket forsaa-vidt, at han ellers forlængst var bleven Admiral. Men ^{26/5} 1667 skrev Admiraliteten en saa stærk Anbefalingsskrivelse til Gyldenløve, at Overskibshøffvidsmanden udnævntes til «Høistkommanderende och Inspector over det norske Kystverns Galleyer-Flotille», huilcke Galleyer vare byggede som hollandske Kriegs-Fartøyer ock med Folk bemandede, som havde slaaes med Tyrken och nedenfore Gibraltar-Strædet alle været ⁸². Umiddelbart efter blev han «Øfferste Comman-derende ⁸³ offer alle Orlogs-Fartøyer udi Norge, «huad och «Norges Admiral» benæffntes» ⁸⁴.

Han havde saaledes naaet den eneste Stilling, han attraaede og satte Pris paa «at hans Fædrelands vigtigste Orlog laa i hans stærke og erfarne Haand», — men efter en henimod

Morten Gronwalld
i
Den Haag
Capitain ied Bergen
housike Infanterie
Regement
A: 1680.

Morten (Martinus) Gronwalld.
Lieutn. 1680.

10 Aars Virke i sin betydningsfulde Stilling blev denne Haand lukket af Dødens. Det slet lægte «Saar udi hans Hoffuede» — et Minde fra Slaget ved Kolbergerheide — gik op ved et Streifskud, der han paa Skandtsen af sit Slagskib Glückstadt commanderede i Angrebet foran Marstrand⁸⁵ (Danmarks Adels Aarvog). Han fik en hurtig Død (1677: 64 Aar gl.). Han havde flere Gange udtalt som sit bestemte Ønske at sænkes i Bølgerne «huad han for en Siømands schiønneste Graff-Hvælv at være ansaae». Formentlig er dette skeet, men derom tier Krøniken. Men den siger, at hans Næstkommanderende udtalte nogle schiønne Oerd om Admiralen: thi sagde han «at aldrig en stoltere och kiækere Siømand det widt (sic) strackte Haff pløyet haffte eller en kyndigere Orlogsmand dets stolte Schlagskibe commanderet».

Det kan vel retteligen siges om Bernt Orning, at han var en mild Despot, hvor hans Vilje ikke fik Modbør, f. Ex. i sit Hjem, men hensynsløs og brutal udadtil i sin fulde Overtydelse om sin suveræne Krafts Berettigelse (ogsaa med Hensyn til sine erotiske Udskeielser) sin Styrkes og sin Dygtigheds Ret, sin brutale Viljes enevældige Magtbegjær.

Som en Formodning om at Admiralens Lig blev sænket i Havet er den Omstændighed, at en Mindestøtte over ham og hans langt senere — ca. 1700, formentl. 1707 — afdøde Frue blev af hans to Døtre: Blanchefflor Catharine, gift med Lieutenant Daniel Andersen Fogeth (Vogt) og Else Elisabeth (gift med Lieutenant Morten (Martinus) Grünwald — Grønwald) ikke opsat paa Kirkegaarden⁸⁶, men «i den schiønne Hauge» paa Orning og Frues Gaard: Orninggaard. Det var «efter deres daværende Leylighed» en simpel hjemmearbeidet Sten «fra det Marmorbrudd, som Admiralen engang haffte Parter udi», med 2de Indskrifter:

1. «Semper pro rege marique in armis» og
2. «Zu Andenken unser theuren
Im Gott vereinten Aeltern
die dankbaren Toechtern».

Som vi har seet var Fru Siselles Stilling ligeoverfor sin Mand den elskende, ydmyge og tilsidesatte Hustrus; hun har derfor neppe fortrøstet sig til at fremkomme for ham med nogen advarende «Kassandra-Rop», hvad naturligvis heller ikke var bleven agtet paa. Saa for hende var Dommen ialfald ikke kommen overraskende, hun var altfor gudfrygtig og retfærdig til ikke at indrømme dens Berettigelse; at mange andre, maaske de fleste af Datidens Skibschefer ikke var et Haar bedre end hendes Mand, kunde for hendes oprigtige sanddrue Karakter, for hendes ubestikkelige Retfærdighedssands, for hendes dybe Gudsfrygt naturligvis ikke have nogensomhelst Betydning. Hun tog Dommen som kjærlig advarende Vink fra oven til hendes Mand om Bod og Bedring, som en stræng men gavnlig Tugt, et alvorlig Paabud om at forandre og forbedre sit Sind og sit Levesæt. Selv om der foreløbig fra hans Side ingen Selverkjendelse fandt Sted, ingen Selvanklagens pinefulde Smerte (hvad Krøniken Intet melder om) og selv om det til en Begyndelse forholdt sig saaledes, at Lasten snarere kunde siges at forlade ham end han Lasten, saa hører man iallefald ikke mere om offentlige Forargelser. Man faar derfor tro det Bedste, at han ved sin Hustrus ømme og selvfor-glemmende Hjælp efterhaanden virkelig er naaet frem til Selverkjendelse og sand Bedring, «huad der visseligen ey formentis kunnte, at være efterkommitz uden førstens en dyph och harmdirrendis Smertelighed udi hans haarde och adelsstolte Sindelav».

Men Fru Siselle standsede ikke ved det, hun gik for sit Vedkommende videre. Hendes stærke religiøse Sands i Forbindelse med hendes noget sværmeriske transcendentale (oversandselige) Aandsretning eller mystiske Dybsyn (Intuition) førte hende til end yderligere at «sich versenken» i Martyrernes og Helgenernes Levnetsløb, «huisom de prentede var udi de gamble Helgen-Legender udi de sacra scriptura, huilcke hun aff sine catholiske Stam-Mødre arffuet». Maaske kom ogsaa dertil et Tænkesæt, en Arv fra den catholske Tids Forestillingskreds, som stemte saa godt med

hendes Sjæls Dragen henimod Martyriet, lige hen mod hensynsløs Selvopofrelse. Thi Erfaring stadfæster, at paa det religiøse Omraade omlægges (eller omlagdes i de Tider ialtfald) med Hensyn paa grundgaaende Tanker, Begreberne ikke i Løbet af kun et Par Generationer. Den gamle Lære havde nok ikke endnu paa den Tid sluppet sit Tag over Sjælene, saavel — som her — med Hensyn til de indre Rørelser, som til de ydre Foreteelser (som før er berørt i Stykket om Otte Thomassøn Orning).

Alt dette virkede derhen, at Fru Siselle fuldt ud sluttede sig til den genuine catholske Troes-Lære om «thesaurus ecclesiæ»: denne af Christus og Helgenerne ved deres «opera supererogata» (opsparede Overskud af gode Gjerninger) dannede uudtømmelige Kirkeskat, som kunde komme enhver af Kirkens Lemmer, der i Tro begjærede den, tilgode⁸⁷. Ja hun tilegnede sig endog den udvidede Lære om, at med tvende Personer, som ifølge Skriften stod i det allernærmeste Forhold til hinanden, f. Ex. Mand og Hustru, der kunde det samme finde Sted, saaledes, at det af en troende Hustru ved de dybeste mest opofrende Kjærlighedsgjærninger opsparede «Plus» kunde komme hendes Husbonds «Minus» tilgode, saaledes, at der opstod den fornødne Balance-Sum for sammen at slippe ind i Himmelen⁸⁸.

Denne sværmeriske Idé havde hun ogsaa forsøgt at indgive sine Døtre og dertil sigtes formentlig ved Ordene paa Mindestøtten: «im Gott vereinten Aeltern». Om Fru Siselle kunde visselig siges: «denn mein Herz gehört den Toten an!».

Ja, en troende, elskende og opofrende Hustrus Kjærlighed er selv et Vidunder, et helligt Mysterium! Og Fru Siselles Tanke er ialfald saare skøn og maatte være kvægende og styrkende for en syndefuld Mand⁸⁹.

Martyrinden Fru Siselle Børgesdatter Juel levede omtrent 28 Aar efter sin Mands Død, levet et Liv i opofrende Kjærlighed. Thi hun var helt gennemtrængt af Jesu Aand, den virkelige Christendommens Aand, «det Sindelag som er villigt til at ofre og lide». Hun havde den Glæde at kunne holde sin Dattersøn Else Elisabeth Ornings og Lieutenant

Morten Grünwallds ældste Søn: Bernt Orning⁹⁰, hendes høit elskede Mands Navne, over Daaben. Danmarks Adels Aar-bog noterer hende som levende i Bergens By (vistnok midlertidig) ^{11/11} 1690. Saafremt hun levede (paa Orninggaard) til 1707, hvad synes at fremgaa af en mere indviklet Combination, hvis Udredning ingen Interesse frembyder, vilde hun ikke ha' opnaaet en høiere Alder end 73 å 74 Aar⁹¹.

Der er uforgjængelige Livsværdier i Næstekjærlighedens og Udødelighaabets Livstro. Oldkirken siger i sit manende Bud og dens Forgjættelse: «relique omnia et invenies deum» (forlad Alt og Du skal finde Gud). Hun naaede visselig Maalet, Forgjættelsen, men ikke ved at afstænge sig fra Alt, men netop ved at virke, ved at opfylde sine Pligter i den dybeste, mest opofrende Kjærlighed. Og det er maaske vel saa godt! Hun levede sin «krancke» Tilværelse med sin hele og fulde Personlighed inderligen fordybet i «Livet med Christo». Fiat mihi secundum verbum tuum! (Det ske mig efter dit Ord!)

Hun levede i den sande Ydmyghed, som er Kilden til Religion, Poesi og Samfølelse, i de gode Gjerningers fromme taalmodige Mildhed, hvori «fornemmes den stille hellige Susen fra Guds Aande».

Som en Smaating, men dog som et Curiosum fati eller — om man vil — Tilfældets underlige ahnelsesfulde Spil kan bemærkes Følgende:

Den i Norges Historie bekjendte Generalmajor Georg Reichwein⁹², cfr. ¹²¹ og ¹³⁴, han — som 2. December 1658 havde tilbageerobret det ved Roskildefreden i Februar s. Aar til Sverige afstaaede Thronhjems Lehn og By, og derefter flux var ilet til Grænserne for at væрге disse (Halden, Kvistrum Skanse), — var siden Februar 1666 Stigtbefalingsmand i Bergen, hvor han tidligere havde commanderet det Bergenuusiske Regiment i Christian 4des Hærorganisation af 1641. Sommeren samme Aar (1666) gjorde Fru Siselle, ledsaget af sin da omtrent 11—12-aarige Datter Else Elisabeth (min Tip-Tip-Oldemor) en Reise fra Vatne til Bergens By i et Anliggende vedkommende Vatnegodsets Privilegier. Hun havde

da Foretræde for Stigtsbefalingsmanden, der som ægte Ty-sker særlig gouterede den gamle «Arveadel» (Uradel) og som selvsagt modtog den «høybyrdige» Frue og den unge meget smukke Datter, «der særligt sin Moders dyphe (sic) och sjælsriige Øyen arffuet haffte» med «galantigzte (sic) Høffveligheds-Beviislighueder». «Det Pigebarn, som Generalen ved denne Leylighed med sær Velvillighed udi sine Øyensmiil beobachtede och mit so sehr Vergnügen conversiret, «weil sie schon so gut Deutsch sprechen konnte⁹³» (hvad Moderen neppe kunde) blev siden Svigermor til Generalens Sønnedatter Justine Cathrine Reichwein (Datter af Dragon-Capt. Friderich Christian Reichwein til Nes Sædegaard og Else Cathrine Bildt) som i 1720 blev gift med en af Else Elisabeths Sønner: Dragon-Capitaine Fridr. Chr. Grønwald». Dette Ægtepar var forøvrigt — omend langt ude — beslægtede (gjennem «de Bildter»).

Skjønt Admiral Bernt Orning selv havde arvet og tilgiftet sig store Eiendomme, og endog en Tid forøget sit Goeds, mener en geistlig Herre at han døde som en næsten uformuende Mand, hvad ogsaa maa siges at være Tilfældet; han ser dette som en Nemesis, fordi han (Admiralen) var en Antagonist mod Ecclesiam och ey med Urette kunde benæfnes «Præstehader».

General-Admiral Erik Ottesens to andre Børn: Erik (Erikssøn) og Christopher (Erikssøn) Orning.

Foruden de før nævnte 4 Børn havde Erik Ottesen (Orning) tvende Sønner til, hvorom Familie-Krøniken ikke har meget at berette. Under Jørgen (Eriksen) Orning har vi allerede omtalt den yngste Christopher (Erikssøn) Orning til Haaland og Orninggaard⁹⁴. Denne var først Skibshøffvidsmand («han havde som gantzke ung været med i Slaget ved Kolbergerheide») og underskrev Suverænitetets-Akten i 1661. Derefter var han fra 1661—1666 «Amtmand offer Finmarken och Slottsherre paa Wardøehuus og blev senere gift med Broderen Jørgens «Flamme» Ingeborg Pallesdotter Rosenkrands. De havde kun eet Barn, en Datter, som døde «gantzke ung».

Familietraditionen har ikke stort Mere at anføre om Amtmand Christopher Orning, men fra andre Kilder -- som Trondhjems Stiftsarkiv -- kan anføres Noget fra hans «Embedz-Tiid».

I Slutten af 1500-Tallet, men især i Begyndelsen af 1600-Tallet var Justitsen i Finmarken meget «opskiørtet» med Hexe-Processer. Finmarken havde fra «Arilds Tid» været anset for Trolddommens Hjemland og «utallige vare de Djæfulens Konster», man tiltroede dens Udøvere, især Evnen til selv at paatage sig og paakaste Andre «Dyreham», «Trold-Mænd» og Trold-Quinds» indfangedes og «bleffue de ufravigeligen «proberitz» paa Sjøen». Denne Vandprøve var meget anvendt i Norge, særligt i Finmarken uden det ringe-

ste Hensyn til de ofte afskrækkende Temperatur-Forholde. Den Mistænkte blev afklædt og «med Tommeltottene og Stortæerne korsviis sammenbunditz» kastet paa Vandet med Taug bunden under Armene. Sank hun (el. han) var Vedkommende at anse for uskyldig, flød Personen derimod som «ligerviis en Dubbel», ansaaes den Mistænkte for skyldig, det var en klar Sag, en hævdet Regel.

Hexeforfølgelserne var allerede i den katholske Tid sat i formeligt System af den hellige Fader Innocens 8de (1484—92), en værdig Forgjænger for den skrækkelige Alexander 6te (Borgia) som menes at have aflivet ham. Innocens havde allerede som Cardinal i den Grad ignoreret sit Kydskhedslofte, at han med et helt Harem af Courtisaner havde avlet mindst 16 Barn (hvorfor han af Romerne kaldtes «Fædrelandets Fader») og som han paa den mest skamløse Maade berigede. «Den hellige Fader elskede Courtisaner, men affskyede Hexer».

Det var ingenlunde saa, at Reformationen gjorde Ende paa Hexeprocesserne, tvertimod, de florerede. Magister og Slotspræst Absalon Pederssøn (Beyers) Enke: Anne Pedersdotter, der allerede i sin Mands Levetid var dømt for «Mordsti og Kirkefred» og synes at ha' været et «arrigt» Væsen, dømtes til Baalet og blev brændt som Hex 1590. Det samme var Tilfældet med «den fuule Troldquind Mumpe Guron». Der er en Mængde andre Tilfælder (endnu saa sent som 1690 er der dansk Høiesteretsdom over en Hex; i Sverige forefaldt det endog i 1750, i Glarus i Schweiz brændtes en Hex i det Herrens Aar 1801 og i Rusland saa sent som i 1850. Skjønt Thingbøgerne fra Finmarken for ca. 1680 er ufuldstændige, viser de dog — som antydet — at Hexeprocesserne er noksaa talrige der i Hexernes Hjemland.

Siden 1661 er Øverste Skibshøffvidsmand (Commandør) Hr. Christopher Orning Amtmand og Slotsbefalingsmand paa Wardøhuus, og «har han strænge Paabutz faaet om de Hexer at udrydde». I 1663 er der Kronaar paa Hexe (men Uaar paa Fiske). «Embitz-Mændene ligefra Slotsbefalingsmanden (som «nyssens ey var længest ifra sit Liff

at miste formedelst (Attentat ved) Stick med Koppitz-Naaler») til Finmarks-Fogeden och Underfogeden udi Wadsøe vare alle eendrægteligen udi sin Iffver til Udryddeltz udaff de Hexe.»

«Endoch var der et 8-Aars Barn.» Hun Datter war aff en brændt Hexe, der haffte paa det Vandet flydet ligerviis som en Fiske-Dubbel, och willet den Landsherre (Slotsherren Orning) affliffve «och haffte sig udi en sort Kats Ligneltz indsmygitz udi det Rum, huor selfveste Slottsherren och hans Jomfrue (Frille, vistnok af Bænkestokætten) laa udi Suemnen, men efterdi samme Jomfrue «meget gudachtig war», da «den Hexe doch Intet uskikkeligen udøffve kunnte». Och war det 8-Aars Piigebarn kommit til det Slot «at øffve sine «Forgiørelser» och krybbet hun da under den liden Port udi Skikkeltz udaff en Rotte; och effterspørgede hun sin Moder och da det aff den Slots-Vægter bleff det Suar giffuet, att hun war som en Hex affbrænditz, hun derpaa antog en Skikkeltz udaff en Maase-Kylling och affflyvitz.»

En aff de Anklagede fremvise de en af den Ondes Mærker: «en opswulnitz Arm ligesom en Bidtz udaff spitze Tænder, da hand (den Onde) indtruffitz war udi Ligneltz udaff en svarter Hundt»; en anden «Hexquind haffte po sit vinstre Knæ de lange Striber hvorsom udaff scarffve Kløer, med huilcke hendes Herre Zacharias «hende ammusiret och kiildret», och haffte de tilsams fløytet effter det Schiff, huorsom de verliesen (sic) willte; en tredje «gaff effter Tangreb» Tilstaaeltz om, att hun een Quind' med Barsgrøod forgiort haffte och derpaa ligerviis som en Maase udenfor Wardøehuus dend Skipper Jens Prall aff Bergens Bye forfylgt haffte for hanses Aande udaff ham att krysste».

I sin Norges Historie peger O. A. Øverland paa et Thingsvidne af 1667, hvorefter «Lehnsherren Christopher Orning lod aflive nogle Hexe efterat have underkastet dem Tortur paa grusomste Viis, effterdi dend Slottzherre sær iffrigen deris Hiemsøgelz udaff Ambtet att forhindre war, huilcket ham och paabutz war».

Men «Nemesis rammede adskillige Aar efter den strænge Lehnsherre»: Som nævnt blev han i senere Alder gift med den høibyrdige Ingeborg Pallesdatter Rosenkrands; de havde kun eet Barn, en Datter Ingeborg, kaldet «Vesla», som ifølge Overleveringen var «saare schøn, med Dyder begaffvet och dertil udaff særlig Begriffuelse» (klog). Men hun døde ung, «hvorudoffer hendis Fader och ligerviis hendis goede Moeder begge synderligen udi Sorg och Klager ware».

Cfr. Note ved Stykket om General-Admiral og Lehnsherre Erik Ottesen «Orning».

Den anden Søn af Erik Ottesen og Karen Andersdotter Mouatt var Erik (Eriksen) Orning til Eide og Mæhre i Sparbu Præstegjæld, som formentlig var født i Skotland ved Juletider 1609. I Henhold til Danmarks Adels Aarvog skal han først — ligesom sin Broder Christopher og de andre Brødre — ha' gjort Tjeneste i Flaaden, hvor han paa Grund af sin «særdelis Duelighed» meget tidlig steg til Skibshøffvidsmand. Men saa gik han «offer udi de Dragoner», hvad der ikke saa ganske sjældent fandt Sted, og endte som Obrist for det nordenfjeldske Dragonregiment, «da han var udaff stor Duelighed och sær Rytterfærdighed», (han nævnes som saadan i Oberst Gulowsens Skrift «Fra Dragontiden»). Dette Rytterregiments Hestebestand bestod «aff bare uudsøgte Hingster, och gaff det et saare kriegeriskt Syn», naar det saavel «manuffrede (sic) escadroneviis som och allermestens (sic) naar det mit sin hele «honneur-fryggt-bydendis (sic) Samling (Ensemble) frembruusede». «Han var meget tidlig udi Ægteskaff» (19 Aar gl.) med Mette Christensdotter Harbue og havde 2' Sønner: «nafnlig Mathias (Mads) der var Capitaine ved samme Regiment⁹⁵, «ogh Fader til den Maleficanter» Anne Christine Eriksen Orning (hvorom senere) og den berømmelige Søren (Søfren) Eriksen Orning (født 1630, døbt i Ribe s. A.), Skibslieutn. 1653 s. A., Capitaine til Lands og Vands (D. A. Aarvog). Han udmærkede sig — som tidligere er omtalt — under Stormen paa Kjøbenhavn 1659. Paa Grund af manglende

Oplysninger er han tidligere feilagtigt bleven henregnet under de danske Orninger, men nu er disse til saadan Overflod tilveiebragte, at Danmarks Adels Aarbog har resolveret sig til at gi ham sin rette Plads som norsk Orning og Generaladmiral Erik Ottesens Sønesøn, hvad vor Slægts Krønike altid har gjort. Han var gift med Adelheid von Köllen und Grossen Grabow, men børnløs.

«Norges» Admiral Bernt Ornings og Frue Siselle Børgesdatter Juels 6 Børn.

Deres ældste Barn var Blanchefflor (Blanzefflor) Cathrine Orning: en høi, kraftig, mægtig bydende, storslaaet Kvinde, som var født 1651; «(hun angives død i 1748, som over 100 Aar gammel).» «Hun offver 100 Aar gammel bleff, men til sin Dødsdag aff Sjælens och Legemets Kræfter fuldelligen war» (Udsagn af en Dattersøn Hr. Galtung til Thorsnæs). Hun arvede de ganske betydelige, men vistnok ogsaa behæftede Sædegaarde Kaarhuus og Kyllvedt og blev circa 19 Aar gammel (i 1670) gift⁹⁶ med Lieutenant ved Aggershuusiske Musqveter-Compagnier Daniel Andersen Fogeth (ogsaa skrevet «Voget» og «Vogt»). Han døde 1709 i Christiania, «huor han søgte Helsebod for Saaer och Affkræftelz formedelst Krigen».

Danmarks Adels-Aarvog siger, at hun blev gift med Lieutenant Daniel Andersen «Foged», en ren og yderst besynderlig — for ikke at sige forvirret Forveksling eller Sammenrøring af Embeds-Benævneelse og Familienavn⁹⁷. Svigerinden Fru Else Elisabeth Orning, gift med Lieutenant (Fændrik) Morten Martinus Grünwald (Grønwalld, Grønwald) siger noksaa spydigt om ham: «han en gantzke gemen (almindelig) Haamand (Herremand) udi røed Kiøle war» og «han huerken udaff Figure huad heller aff Aasiun, men ichun udaff Næseschafft mächtig war».

Efter Mandens Død flyttede hun forgodt til sine Eienomme, som hun synes at have bestyret, selv endog naar hun delvis havde sin Bopæl andetsteds (paa Østlandet, hvor

Manden ogsaa var ansat en Tiid) «eftersom hun ingen Skyelse (sic) for «vovsommelige» Reyser det haffte». Der opdrog hun sin store Barneflokk (7 Sønner og 1 Datter), som alle kaldte sig «Orning»⁹⁸ og førte «en stoer och widløftiger» Husholdning. Trods hendes Dygtighed og Energi skal hendes Formue efterhaanden være smeltet sammen; «hendis Børn for hendis Formuffue (sic) eet sandfærdigen Schlucht und Schlarfe ware» og hun synes heller ikke at ha havt Held med Hensyn til deres Opdragelse eller Fremgang⁹⁹. Datteren, «den meget smukke» Blanzeflor — som af de alle lignede sin Mor mest — blev vistnok Standsmæssig og godt gift med en Slægtning, «en Mand udaff gambel Adel» nemlig Lieutenant udi Orlogen Lars (Lauritz) Galtung til Thorsnes¹⁰⁰ (Hans Farmor var Generaladmiral Erik Ornings Datter, hendes Mor Sønnedatter af samme General-Admiral).

En af Fru Blancheffors Sønner var juridisk Embedsmand udi Bergen, og nogle af Sønnerne og Sønnesønnerne kom udi Kriegstienesten. Men med Undtagelse af Wilhelm Orning, som var Lieutenant 1719 ved 2. vestre Bergenh. Inf. Regiment, men tok Afsked 1734 formedelst Beenskade, naaede de ikke høiere end Underofficeers-Graden «och two bleff udi Kriegen faldne». En af hendes Sønnesønner «endoch Kandestøeber-Dreng¹⁰¹ udi Bergen war»; men «war han doch ey een rettelig Orning att regne, men alleniste kuns een «Vogt» (Fogeth) och døde han ung, formedelst en Uløcke».

Fru Blancheffors yngste Søn David Friderich Orning døde 1772 som «kuns Klokker i Vik, schiønt hand som Viisdoms-Dreng meget vel instruiert och oplært war¹⁰², medens hans Børn derimod indehaffte en frønteligere Tilskikkelz». Klokkerens Søn Hans Henrik Mathias Orning viste sig at være en høit begavet Gut, som født 1737, allerede «neppeligen elleffe (sic) Aar gambel (1748) war udi Mesterlectien udi Bergens latiniske (sic) Schule snarligen til det Universitet udi Kjøbenhaffn att demiteritz». «Han reyste derefter fluksens til Tyskland, huor han med megen Fremme ved forskjellige Universiteter der udi Landet hospiterede». Han tog en høi

Doctor-Grad og var en Tid Professor ved et Universitet i «de Baltiske Provindtzer» (formentlig i Dorpat: Lifland) og døde som Biskop i Reval i 1828 over 91 Aar gammel. Han skal have været gift og efterladt sig Børn.

Klokkerens «Datter og Biskopens Syster Anne Sophie Orning var født 1728 og døde 1830 «næsten 103 Aar gammel». Hun lignede meget sin kloge, dygtige og storladne Farmor «Fru Blanchefflor Cathrine Orning till Kaarshuus och Kyllvedt». Hun var gift med Detleff Christian Reusch (død ^{22/11} 1794), Capitaine ved Bergenhuusiske Infanteriregiment (Mousquetterer) og senere Postmester i Bergens By. En Sønesøn eller Sønesøns Søn var den bekjendte Geolog dr. Hans Reusch, Professor og Chef for den geologiske Undersøgelse (født 1852, død 1922 ved et Ulykkestilfælde)¹⁰³.

Admiral Bernt Ornings og Siselle Juels 3die Barn var ogsaa en Datter, Else Elisabeth Orning, (min Tip-Tip-Oldemor) som formentlig var født i 1655; hun lignede meget sin Farmor og tillige sin egen Mor «særligt hafte hun særdelis schønne Øyne, hvorsom hun tillige samschlægtede (sic) sin Fader paa udi den høischaffte Figure (sic)». Hun skal efter Slægtstraditionen ha været meget klog («af sær Sindrighetz» (sic), «och udaff stor Wilie-Fornuffenhed» (sic) och meget kieck och freydigen udi sit Snakketøy och sine Gewandtheiter (sic) och særdelis contantement att giffue Schnibber och Answerter».

Hun blev c. 1680 gift med Fændrik ved søndre Søndhordlehnske Compagnie af Bergenhuusiske Inf.-Regiment Morten (Martinus) Grønwalld (Grünwald)¹⁰⁴. Ifølge Danmarks Adels Aarvog og Oberstl. Hirsch Militær Kalender var han avanceret til Lieutenant ved Compagniet 1686. I en gammel Stamtavle over Slægten nævnes han endoch som «Capitaine». Imidlertid nævner Familie-Krøniken ham i sin Omtale altid kun som «Fændrik» og i det nævnte Dokument af 1699, som forresten er skrevet af Retsskriveren, er hans Embedstitel den samme: «Fændrik», men dette har vel sin Aarsag i, at han ved sit Giftermaal kun indehavde denne Befalingsgrad, og at han — naar har senere nogle Gange er omtalt —

der har faaet beholde denne Officers-Charge, da baade Danmarks Adels Aarvog og særligt Hirsch's Officers-Lister (der holdes for særdeles paalidelige — ialfald hvad Militæravancementerne angaar omend ikke altid med Hensigt til Genealogiske Anførsler) faar staa til Troende. Forøvrigt er hans Officers-Grad en mindre vigtig for ikke at sige en temmelig ligegyldig Ting. Ellers kommer jeg senere under Afsnittet «Officersslægten Grönwold» (Grünwald) til nærmere at omtale Ægteparret paa dette sit rette Sted.

Saa havde Admiral Bernt Orning og Fru Siselle 4 Sønner. De to yngste døde tidlig og ugifte. Familie-Krøniken omtaler dem kun ganske i Forbigaaende, men efter en mundtlig Tradition, skulde de være gaaet i Hollandsk Orlogstieneste og er enten faldne¹⁰⁵ eller «blevne borte» udi Kriegen, hvad der i den Tid ikke saa sjelden hændte. Om den ældste Søn Hr. Kristen, «en uregerlig Herre», formenes det, at han ogsaa «var gaaet udi Orlogen i Holland», men mere end dette ved Traditionen ikke. Den 4de Søn Fridrich Christian Orning svigtede Familiens hidtidige Orlogs-Tradition og blev «Landkrabbe», hvad hans Farbror Oberst Erik Eriksen Orning altsaa ogsaa gjorde, endoch hand forude «Skiffshøffvidsmand værít haffte».

I 1690 nævnes Fridrich Christian som Lieutenant ved Marschalls Dragonregiment og i 1711 som Capitaine ved Oetkens. Familiekrøniken beretter, at han «paa Grund aff et unheilbare Saaer annammit udi Storkriegen» tog Afsked i 1715 og døde paa «Hoff i Haaebøl». Han var gift med Rebekka Margrethe Matheson (vistnok en Officersdatter) og havde «tvende Sønner och en Ene-Datter» (sic). Denne sidste var gift med Regimentsfeldtskiær ved et Dragonregiment I. C. Bentz.

Af Sønnenne døde den ene, Bernt Orning ugift som Dragon-Lieutenant (formentlig 1722). Den anden, Wilhelm Fridrich Orning, var foedt «sent udi Ægteskaffet» i 1703, bleff Underofficer ved Brochenhuus's Dragon-Regiment, 1735 Lieutenant, 1747 Capitaine, 1755 Terts-Major, 1756 Second-Major, og 1761 Obrist-Lieutenant. Han var gift 1739 med Anne Aga-

the Zitlow Kaas (Muur-Kaas) Datter af Capitaine Lauritz Kaas og Frue Anne Dorothea von Hadelen. Oberstl. W. F. Orning tog Afsked 1773 og døde ^{8/10} 1784: 81 Aar gammel. Han havde 4 Døtre og 1 Søn.

Datteren Rebekka Orning var først (1776) gift med Statschirurg i Christiania Henrik Hess, siden med Dragon-Major Paul Jørgen Beichmann ¹⁰⁶ (som først havde været gift med Systemen Anne Margrethe). Louise Orning var gift med Haandværker-Matadoren, Bager paa Grønland (Chr.ania) Johan Schjøberg. Frideriche Orning blev 1773 gift med Slægtningen Kjøbmand Jacob Kaas (Muur-Kaas). De to sidste Ægtepar var Børnløse ¹⁰⁷. Sønnen Ove Ramel Schested Orning døde ugift i 1786 som den sidste af Adelsætten. Han er omtalt tidligere.

Anne Christine Orning.

«A spiritu fornicationis libera nos domine».

Den i næst foregaaende Stykke nævnte, i 1629 fødte Dragonritmester nordenfjelds Mathias (Mads) Eriksen Orning til Eide og Mære i Sparbu Præstegjæld, (Søn af Dragonoberst for nordenfjeldske Regiment Erik Eriksen Orning og Sønesøn af General-Admiral Erik Ottesen) var gift første Gang med Anne Margrethe Budde (af Adelslægten) død 1675, og anden Gang med Beate Elisabeth v. Wargas, Datter af Generalmajor von Wargas. Med sin første Hustru havde han en Datter: Anne Christine ¹⁰⁸.

Beretningen om hendes Skjændselsfulde Daad («hvor- som hun sin gamble Adelsstand och Høye Æt den suarligen blamirede udi sit stridige Sindelavs Forvildelser och Ondskaffs Fuldførelse»), hendes «unheimliche Liff och Leffnet» falder i Familiekrønikens korte Hovedtræk sammen med en, af den bekjendte historiske Forfatter Øverland given, mere detailleret Fremstilling, som jeg tildels følger.

Familiekrøniken siger ganske kort og nøgternt, at Anne Christine Orning til Eide og Mære var i ung Alder gift med Dragoncapitaine Iver Mogenssøn (Galskyt), «hvem man næsten hende paatvunget haffte», at han var en Drukkenbolt og Ødeland, hun en Kvinde af mørk determineret Karakter, med messalinske Tilhøieligheder, et «utucktigt Fruentimmer, som synbarligen sin Stammer, dend letfærdige svenske Prindsesse ock dennes ligervise høybyrdige ock «letteffuendis» Afkom, (hendis Farfars Farmor — General-Admiral

Erik Ottesen Ornings Mor: Anne Eriksdotter Orm til Vatne), dem paaslæctede formedelst hendis ugemene (ualmindelige) Kjødets Lyster och Begiærligheder»¹⁰⁹, at hun flere «Elskoffs eller Amours-Affairs haffte» og at hun «i det Herrens Aar 1696 med Rotte-Krudz sin Mandt forgaff for at kunne ægte sin nye Galan og sine Børns Skolemester, «en vis Studiosus Hans Sim», at hun siden blev arresteret paa sine Børns Angivelse, men «udaff Fængslet ausrinnet bleff och til Holland undtviaget».

Øverland sætter Begivenheden i mere dramatisk Stil og fortæller følgende: «Paa den fra Sagaerne bekjendte Gaard Mære, den senere adelige Sædegaard Mæhre i Sparboen, førtes i Slutningen af 1600-Tallet et vildt og ryggesløst Liv. Eieren, Dragoncapitaine Ivar Mogenssøn var en stor Drukkenbolt, men i sine nøkterne Stunder, som nok ikke var ret mange, en godslig og snil Mand, men derimod kunde det samme ikke siges om hans «Frue Anne Christine, som var af Orninernes berømmelige Slægt». Der gik sære Rygter om hende, at hun var «et sælsomt Væsen med stærke Driffter udi Kjødet oc andet Ondt tøy behafftet» og at hun indlod sig med Elskere, navnlig en Lieutenant (af Mandens Compagnie) og at af det kvindelige Tjenerskab, («de Qvinds-Thiennere») hun omgav sig med, og som var meget talrigt, var der ey en eneste, som ikke i det mindste een Gang havde udstaaet Kirkens Disciplin, «och icke aff denne er bleffuen forglembt».

Hun holdt det ikke længere ud med den hende næsten paatvungne Mand, formedelst «dend Mand allenstider drucken ock udi Trætte med hende war, ock hendis store Arffuegoedz (Mære Storgaard) forødede». Hun fik fat i «Rodte-Krudtz, huilket hun udi Smør «knised» (sic) haffte, ock da han deraff ædet haffte, maatte han til Senges siug gaae ock dend nogle Dage beligge ock bruckte til Chureen (sic) Grøed, huilken ydermere forgiffet war». Der blev anlagt Sag mod hende paa hendes Børns Angivelse, og hun blev ført i Arrest hos Foged i Inderøen Johan Thorson. «Hun søgte først at udsnoe sig for de begangne Forbrydelser,

men derefter tilstod hun, men med «haaniske» (sic) Miner. En Nat flygtede hun med sin sidste Elsker en vis Hans Sim, som havde været Huslærer for hendes Børn. I al Hemmelighed var en Baad holdt i Beredskab, og paa denne kom de ombord paa et Skib, som førte dem til Holland. Det var den almindelige Tro, at Fruens mægtige Slægt¹¹⁰ havde ved Fogdens Bistand hjulpet til med Flugten, forat hun skulde undgaa den Straf, som efter Indstilling: «da hun er undtwigt herfra och haffuer taget Sagen paa sig och dermed end ydermere haffuer confirmeret sin Bekiendelsze och derfor formenes, at hun bør Exemplairiter att straffitz». Overhoffrettens Dom af 11. Januarius 1698 lød saaledes:

«Anna Kristina Orning, som med Forgifft efter egen aabenbare Bekjendelse haffuer ombrackt sin Mand Dragon-Capitaine Iver Mogenssøn, och det paa ganske udædiske Viis og siden er af sin Arreste untvighet, bør, naar hun antræffis, kniebes af Scarpreteren med gloendis Tænger, først udenfore det Stedd, huorudi Mordet er begingits, siden tuende Gange paa Retterstedet; saa schal hendis høiere Haand levendis affhuggitz med een Øxe, huorlunde Legemet aff Natt-mandens Folck scall henfør is och læggis paa Steyle og Hoffvudet tilligemed Haanden fæstes til en Stacke offer Legemet: det med Rette¹¹¹. Hendis Hufuedlod er Kongl. Majestæt hiemfalden».

Foged Johan Thorson, som var stærkt mistænkt for at have hjulpet med Flugten, blev dømt til at gjøre sin corporlige Eed paa, at han ikke var Medvider i Sagen.

Om hendes senere Skjæbne vides Intet¹¹².

Til en Slægtning, som «saae» hende vel ombord, fortalte Skipperen, som lod til at være en relativ «dannet» Mand, ialfald kunstinteresseret, at da han fulgte den høye berygtede Frue til «Cajuten», havde hun om sin smukke Mund et fint Smil af ræveagtig Tilfredshed, som han engang havde seet Mage til paa et kvindeligt Billede af en berømt og famøs Hofdame, malet af en af hans store Landsmænd i Malerkunsten. Det kan hænde, tænker jeg mig, at det har havt Lighed med det forborgne og tvetydige Smil, som en

stor Psycholog af en Kritiker tror er den rette Opfatning af den berømte Mona Lisas hemmelighedsfulde Smilen.

I Note 112 anføres Exempler paa, at de hyperfrække Holstenere ogsaa i enhver Skamløshed overgik sine Samtidige. Hedevig v. Blome, en Slægtning af en tidligere omtalt Frækfant Hr. Achim, nægtede sig Intet med Hensyn til skandaløs Vellyst. Baron W. v. Pogwitz oversaa i sin exempelløse Arroganz' Alt, selv sit eget Eftermæle. Han generte sig ikke for i sit Testamente at indsætte sin sidste mangeaarige Bislopperske til Hovedarving med den vertuefelt-unbefagne Begrundelse: «for lang og tro Tjeneste»!

Den kjække og ridderlige Dame af Orning-Slægten,
som formentlig altid skal forblive «naffnløs eller
uunæffnt».

« — ich weiss nicht, wass ich will,
am liebsten möcht ich sterben,
dann wär's auf einmal still! »

Denne Fortælling om en — man faar vel kalde hende «anonym» Orning-Dame — var optegnet paa Bagsiden af et Løsblad, som syntes at være utfalden af en «militær Copii-Bog», der havde tilhørt en af Fru Else Elisabeth Ornings Sønner, — min Tip-Oldefar, — Dragon-Ritmester Friedrich Christian Grønwald (1692—1757, gift med Justine Cathrine v. Reichwein). Der bestaar ingen anden tænkelig Forbindelse med ham og Fortællingens Hovedperson end den, at muligens en af hans Søstre var den, som der spillet Hovedrollen. Der var en af dem, om hvem nok saadant kunde tænkes. Men var det saa, da var hun jo en Grünwald (Grønwald), uagtet hun bar Navnet Orning¹¹³, og Fortællingens Plads skulde altsaa ikke være blandt de agnatiske Orninger.

«Tante Lisa» havde ikke indlemmet Beretningen blandt Familiekrønikens Papirer og vilde ikke nævne mig vedkommende Dames eller Herres Navn, og da Tante var en meget bestemt og myndig Kvinde, som ikke lod sig rokke i hvad hun efter moden Overveielse havde bestemt sig til, nyttede det ikke at gjøre Spørgsmaal, anstille Gjætninger eller Combinationer; det likte hun simpelthen ikke. Skjønt Fortællingen saaledes maa siges at være berøvet den Fordel, den

Interesse, som ligger i, at den kan henføres til en bestemt Personlighed, synes den mig dog alligevel saa eiendommelig karakteristisk, at den fortjener at meddeles.

Denne navnløse Dame havde en Mands Mod og Hjerte. Hun var af en gammel afdanket Corporal (eller Capitaine des armes), som spiste Naadsensbrødet i hendes Forældres Hus, bleven helt fra Barndommen af undervist i den ædle Fægtekunst og Pistolskydning. Corporalen sa' beundrende om hende: «Denne høviske og fine Jomfru fornøyer sig med Pistoler og Stødkaarder ligerviis huorsom andre Qvinder med Naal og Sax!» «Hun var sky overfor Mænd, og Kvinder sky ligeoverfor hende», en ensom Skabning, en Valkyrie fra den gamle Sagatid, født til Verden Aarhundreder for sent og derfor ude af Stand til at føle sig til rette i sin Tidsalders Forholde. Hendes Renhed var som Jøklernes, Isbjergenes Kjølighed og for en Kvinde med hendes Natur kunde det, at hendes Person blev en Mands Eiendom, kun føles som en Ydmygelse. Ikkedestomindre var hun — strax hun var bleven voxen og meget smuk som hun var — af Forældrene bleven — efter Tidens Skik — bortlovet til en noget ældre adelig Officer. Om hun end ikke rent afskyede ham, saa følte hun dog det stærkeste Ubehag ved Tanken om at i det Hele gifte sig, naturligvis særligt med ham.

En Dag, han var i Besøg i hendes Hjem, gjorde han paa en brutal og ækkel Vis Forsøg paa at overvælde hende med Kjærtegn og Kyssen. Det fandt Sted i den gamle Corporals Rum. Jomfruen river sig harmfuld løs, griber en af de to Stødkaarder, som hang krydsvis paa Væggen og sa' kort og bestemt: «I tage den anden, en garde!» Uvilkaarlig adlydende hendes kraftige Villie ta'r Officeren den anden, og Duellen begynder, vistnok i Begyndelsen som en Slags uhyggelig Spøg, men Uvillien og Krænkelsen paa den ene Side og Ophidselsen paa den anden virkede i Forening til, at det endte i bitter Alvor. Thi pludselig raaber Damen — ærlig og ridderlig som hun var — med et truende Udtryk i sit skønne Ansigt: «Nu værge I Eder, Marquard, saa mandigt I kan, nu gjælder det Liv eller Død!» Om ikke længe

ridser Officerens Kaarde op Jomfruens venstre Arm, saa Blodet oversprøiter hendes lyse Kjole, men i næsten samme Øieblik sad hendes Kaardespids i hans Hjerte, og han sank livløs ned for hendes Fødder. Der blev Intet gjort ved Sagen, som vel paa Grund af Duellanternes Byrd blev betragtet som en ulykkelig Hændelse. Der stod ellers efter den Tid en respektfuld Gru over hende, men hun slap iallefald for det, hun afskyede, at indgaa Ægteskab.

Forøvrigt blev hendes Saga kort. Hun var en dristig Rytterske, og en Dag, hun vilde tvinge sin modstræbende Hest over et Stengjærde, faldt hun af Hesten og knuste sin Tinding.

Duellen maa ganske vist være foregaaet i den første Fjerdedel af 1700-Tallet. Vedkommende faldne Officer, hvis Fornavn altsaa var Marquard, synes ifølge Combinationer, som ikke her nærmere skal udredes, da Sagen forsaavidt er uden synderlig Interesse, at have deltaget — i høiere Officers Stilling — i en Episode af den store nordiske Krig.

I Indledningen til disse Familie-Krøniker har jeg i en Note pegt paa de Vanskeligheder der er, og den langvarige Arbeidstid, der maatte paakræves, for kun paa en nogenlunde tilfredsstillende Vis at kunne give en samlet Opgave over de norske Orningers store Jordgods, som hovedsagelig laa i det Bergenske og Trondhjemske. Dette kan jeg som sagt ikke indlade mig paa at forsøge udredet. Jeg kan dog ikke ganske forbigaa at nævne Ættens økonomiske Forhold, thi Besiddelse af Jordgods var Kjendetegn paa og Udtryk for en Slægts materielle Velvære og Trivsel. Og i denne Henseende havde de norske Orninger ingen Grund til at klage. Lige fra Stamfaren for den norske Gren hin godskjære Otte Thomassøn Orning havde den været «godsriig», altsaa en særdeles vel situeret, endog meget formuende Æt. Jeg nævner imidlertid kun de vigtigste af Hovedeiendommene og disse ogsaa blot «i grove Træk».

Ifølge Kraffts topografisk-statistiske, men langt fra udtømmende Beskrivelse eiede Orningerne bl. A. følgende Hoved-eiendomme:

Vatne paa Stordøen med Helleflot (Hatleflot) $4\frac{1}{2}$ Løb, $3\frac{3}{10}$ (c. 15 Skylddaler). Denne store og smukke Gaard vestenfor Aadland-Vandet har i mange Aarhundreder været adelig Sædegaard. I 1300-Tallet tilhørte den Slægten Smiur (Rigsforstander Svale Jonsen Smiur 1390). Den gik ved Giftermaal over i Slægten Orm. Erik Orm blev i 1500-Tallet gift med Christopher Thronæssøn (Rustungs) Datter Magdalene. (Søster til Anna «Skottefruen», som var gift med James Heppburn, Jarl (Hertug) af Bothwell). Erik Orms Datter Anna (opkaldt efter «Skottefruen») blev (c. 1580) gift med Otte Thomassøn Orning. Deres Søn igjen var den bekjendte Erik Ottesen (Orning, ogsaa kaldet «Bølle» eller «Vove») Admiral paa Bremersholm, Lehnsherre over Hardanger Lehn og Befalingsmand over Halsnø Kloster (senest General-Admiral). Sønnen Skibs-Offerhøfvidsmand Bernt Orning eiede den i 1665. Under den laa 9 andre Gaarde. Senere (c. 1675) kom den til Baron Ludvig Rosenkrands (Karen Axelsdatter Mouatts Mand).

Valvatne paa Stordøen, en smuk adelig Sædegaard, $2\frac{1}{2}$ Løb, $2\frac{4}{5}$ (c. 7 skylddaler) beliggende ved Stovandets Udløb med «Skov, Saug og Kværn», tidligere tilhørt Slægtene Smiur og Orm, kom derefter til Ætten Orning. Den brugtes som Avlsgaard inden Vatne, men den var af Bernt Orning før 1657 bleven pantsat til den nærliggende Fjældberg-Præst Anders Brose, som snart annammede den ved Eiendoms Dom».

Orninggaard paa Stordøen med Kalletvedt, Døsen og Myren, $2\frac{2}{3}$ Løb, $3\frac{1}{2}$ (c. 9 Skylddaler). Om Admiral Bernt Ornings Erhvervelse (ved Mageskifte) af denne Gaard — oprindelig Nedre Aadland — og som i Almindelighed blev kaldet «Orning og Frues Gaard» eller «Fruegaarden» (Frugaren) er talt tidligere; den brugtes af Bernt Orning som Avlsgaard under Hovedgaarden Vatne, og var tillige hans Orlogs-Station. Admiral B. Orning overlod Gaarden til sin Mor Fru Karen Andersdatter Mouatt, som beboede den endnu 1679;

efter 1677 beboedes den tillige af Fru Siselle Juel, Admirals Enke, til hendes Død 1705 eller 1707, ligesom af dennes Datter Fru Else Elisabeth Orning, (gift med Morten Grønwald, — Grünwald —), hvem Gaarden var tiltænkt som Arv. (I 1684 pantsatte Fru Siselle en betydelig Del af Orninggaard til Svigersønnen Lieutenant M. Grønwald, som 1707 som ret Odelsmand blev tilkjendt den hele Gaard) og som tildels havde opholdt sig der ogsaa af og til i nærmeste Tid efter sit Giftermaal. Eiendommen kom — som før nævnt — «i den snedige Kjøbmand i Bergen, Severin Seehusens, hands «griske och langfingrede Næffuer», udi Juli Maaned 1710». Denne Riigmand kjøpte sig i 1720 Adelskab under Navn Svanenhielm og Svanøe-Godset i Søndfjord; «men var hand en stor Skielm». Han var «i offer» 12 Aar (til 1724) Stigts-Skriffuer udi Bergen och bleff der udi hans Sterffboe (sic) ifølge særdelis mange Tillsuarelses-Poster inddreffuet mindstens 73,000 rdl.» Hans Adels-Nafn bleff udi «Folkemindtz» omdannitz til det Spotz-Nafn, nafnlig «Schwigenhielm» eller «Snydenhielm» (ogsaa Snydenskielm).

Kaarhuus med Kylvtedt, Nessim og Skruenæs: 4 Løb, 3¼ (c. 15 Skylddaler) i Skiolds Hovedsogn i Ryfylke, adelig Sædegaard, tilhørte Admiral Bernt Orning til Vatne og gik, vistnok behæftet, i Arv til hans ældste Barn, Datteren Blancheflor Catharine Orning, gift med Lieutenant Foget (Vogt), men «maatte hun dem pantsætte och affhuende, da hun ved sine Børens Depentzer dertil nødt och twungen war, och maatte hun udi sine senere Dage sig paa det Adelsæde Thorsnæs tage Ophold, hvorsom den Husfrue dend Blancheflor Galtungs hendis Dotter war».

Sandvig: 3½ Løb (c. 12 Skylddaler) i Kvindsherred. Denne gode og smukt beliggende Gaard var adelig Sædegaard, tilhørende Erik Ottesen og hans Enke Karen Andersdatter Mouatt.

Haaland i Tysnes Præstegjeld 3 Løb, 6 Mrk. 2⁹/₁₀ adelig Sædegaard tilhørte General-Admiral Erik Ottesen og efter ham hans Søn Skibshøvidsmand, senere Amtmand og Slotzherre paa Wardøhuus Christopher Orning, som i 1649 over-

lod den med Tilliggelser til sin Morbroder, den stenrige Admiral Axel Anderssen Mouatt til Hovland, kaldet «hin rige». Den kom tilligemed Hovland, den største af alle Præstegjeldets Gaarde, til Axel Mouatts Svigersøn, Vicestatholder Friherre Ludvig Rosenkrands (ved dennes Giftermaal med Karen Axelsdtr. Mouatt), som af sin Hustru «viidstrakte» Ejendomme med Hovland som Kjærne oprettede Baroniet Rosendal (1675). Om Parter se Note 114—116.

Eide og Mære adelige Sædegaarde med Tilliggelser i Sparbu Præstegjeld, temmelig store adelige Sædegaarde tilhørte Erik Ottesen Ornings Søn, Oberst ved nordenfj. Dragoner Erik Eriksen Orning og derefter hans Søn Dragonritmester Mathias Erikssøn Orning og saa dennes Datter «Giftmordersken» Fru Anne Christine Orning.

En Jordgods-Statistiker har ved en omtrentlig (ikke fin-sigtet) Beregning anslaaet Orningernes samlede Jordgods til c. 100 Skylddaler; «og er det ikke forlidet, saa er det ialfald ikke formeget», mente han.

Orninggaard eller «Fruegaarden»¹¹⁷ var bestemt at skulle tilfalde Admiralens 2den Datter Else Elisabeth (gift med Morten Grünwald) «i Lignelse med» (i Lighed med) at Systemen, det ældste Barn, Blanche-flor Cathrine (gift med Lieutenant Daniel Andersson Fogeth — Foget, Vogt —) havde faaet de tvende Adelsgaarde Kaarhuus med Kyltvedt. Hvorvidt der — før Else Elisabeths Giftermaal — af hendes Farbror Amtmand Christopher Erikssøn Orning «war bedrefuet Fixfaxerier denne Sædegaard betræfendis» saaledes, at den var adskilligt forringet og hun derfor opgav sin Ret, («resolverede sin Ret att entwighe») faar staa derhen; Faderens («Admiralens») økonomiske Misère synes dog at kunne være en afgjørende Aarsag til dette Skridt, saameget mere som han før hendes Fødsel havde givet sin Mor, Fru Karen Mouatt, (midlertidig betinget?) Aftrædelsesbrev paa Eiendommen. En anden Sag er, at Admiral Bernts Enke Fru Siselle Juel — som før paaapeget — senere maatte (for Laan) pantsætte Størstedelen af Orninggaard til sin Svigersøn Lieutn. M. Grønwald (Grünwald) og at denne efter Sviger-

moderens Død (1707) forsøgte at holde den til Slægten, men nødtes i 1710 at tilskiøde den til Creditoren, Slyngelen Severin Seehusen «han som senere købte sig Adelsnavn Svanenhielm» og «Svanøe Gods» men snød den Stigts Kasse for mindst 73 000 Dalere (hvorfore han blev kaldet «Snydenhielm»). Dette er før omtalt i en Note: «Och bleff hendis Moder och hun selver der boendis, saalænge dette dem lystedis: men tog de af og til till dend By Bergen, huor de doch ey trivedis ved Mindelsen om «de uforglembelige Daghene» paa dend schønne «Orning och Frues Gaard»; og efter Datterens Giftermaal i 1680 blev Fru Siselle boende paa Orninggaard til sin Død (1707).

Fra Admiral Bernt Ornings Dage (ja endog i hans senere Tiid) synes det fast i enhver Henseende, særlig med Hensyn til Goeds, at være gaaet tilbage med Ætten, som Historikeren Øverland kalder «Orningernes berømmelige Slægt» saavel med Hensyn til dens officielle Anseelse som sociale Stilling, «endskjønt de forbleffe at være Officerer (Dragoner)¹¹⁸. Dens tidligere saa anseede Position gik tilbage, om «endoch ey den deelte i saadan Henseendis (sic) Lod med ey gandtze (sic) faae andre gamble Adelsætter, huorsom neppeligen paa Maal med de gjæffe Orninger staae kunnte». Her sigtes blandt andre til den meget gamle norske Adelsæt «Galtung» (oftere besvogret med Orninger) som — skjønt den fik sin Adel fornyet i 1600-Tallet — alligevel efter Admiral og Lehnsherre Lauritz Lauritzens Tiid¹¹⁹ (han «huis Moeder Lisbeth Ottedatter Orning Syster af General-Admiral Erik Ottesen war») ved hans Søn — Godsforøderens «laute» (flotte) Depentzer «sank ned i Gaardbrugerstanden», medens den dog vedblev at «eye och beboe» sin gamle adelige Sædegaard Thorsnes i Hardanger, og Slægten Mund, som sank endnu længere ned (i Haandværkerstanden).

Orningernes tidligere saa fuldt berettigede sociale Ambition syntes sløvet, dens gamle Kraft og magtfulde Energi syntes, ja var formentlig næsten opbrugt. Navnlig med Hensyn paa «Økonomisk Lykke» gik den hurtigt tilbage¹²⁰ og de Orningers «store Jordegøeds gick offuer i andre och

ey beschlächtede Familiers Eye» «Trende udaff den Offuerhøffvidsmands Hr. Bernt Ornings Søner annammede dend fuule Død unge och ugiffte». Den eneste gjenlevende Søn Capitaine ved Dragonerne tog Afsked 1715 og døde snart efter paa Grund af et ulægelig Saaer «annammet udi den store Krieg». Denne, Friderich Christian Orning synes kun at ha' havt en nogenlunde betydelig Eiendom Hof i Hobøl — Haabøl—. Hans tvende Søner, begge ogsaa Dragon-Officerer, synes derimod ikke at ha' eiet Jordgods, medens dog den ene: Oberstlieutenant Wilhelm Friderich Orning var en — hvad man kalder — «holden» (formuende) Mand. Han døde 1784. 2 Aar efter: 1786 afgik ved Døden hans ugifte Søn Premier-Lieutenant Ove Ramel Schested Orning som sidste Mand af den «dansk-norske» Adelsæt Orning.

Saaledes var ogsaa «de norske» Orningers Saga tilende. En lærd Philologus af Slægten, som altid yndede at «expectore» sig paa Romernes stolte Sprog, gav det Udtryk i en høitidelig og klassisk Vending, idet han sa':

«Sic transit gloria Orningia»,

«den Blomst, som engang har blomstret, dør for Tiid och Ewighed».

En nulevende meget bekjendt og anseet skjønlitterær Kritiker har om disse Fortællinger om «Orningerne» udtalt, at de kunde — meget romantiske som de er — give en historisk Forfatter af samme Skrot og Korn som f. Ex. den danske Carl Ewald taknemmeligt Stof ikke alene til historiske Noveller, men ogsaa til Romaner.

B. Officersslægten Grønvold i Norge: 1650—1850/1920.
(Det oprindl. Navn formentlig «*Grünwald*», fra 1650—1750
«*Grønwald*» (Orning-*Grønwald*) senere «*Grønvold*», fra ca.
1770/1800 til Nutiden: «*Grønvold*».)

— — — — —
«Och de Schyggheer de stige aff sin Hwile opp,
Och lege de udi Scherritz aff de wehmodelighe Minndher.
Hworsom ock de Ellfwer dantze udi Maanens Schiin».
(Brudstykke af en gammel dansk Vise.)

Denne fra ca. 1650 norske Officersslægts¹²¹ oprindelige Navn var visselig von «*Grünwald*», men det skreves formentlig allerede fra Slægtens Skaanetid (ca. 1530—1658) «*Grønwalld*» («*Grønwald*»). Disse flere Skrivemaader forefindes i norske offentlige Dokumenter: Officers-Rullerne (Militær-Calendere), Retsdokumenter, Skifteakter, «*Embetz-Breffue*» o. s. v. Ifølge Rigsarkivar H. J. Huitfeldt-Kaas's Oplysninger i hans i dansk personalhistorisk Tidsskrift optagne Afhandling: «Generalmajor Georg Reichweins Efterslægt»¹²² er Navnet i offentlige Dokumenter oftere skrevet «*Grünwald*». Denne Navneform er efterhaanden helt fra Skaanetiden bleven saa at sige nationaliseret til «*Grønwalld*, *Grønvold*», og er omtr. i de sidste 200 Aar sædvanligvis bleven benævnt og skrevet «*Grønvold*», eller senest (i ca. 150 Aar) «*Grønvold*» (hvilket jo indebærer en rent saglig Forandring i Navnets sidste Led).

I et offentligt Retsdokument af ¹⁸/₁₀ 1699 fra Valvatne paa Stord underskriver den norske *Grünwald*-Slægts Stamfar i

Norge (født ca. 1650): Morten el. Martinus sig «M. Grønwald»¹²³. Det bemærkes derhos, at de 3 af hans Sønner, som beholdt sin Fars Efternavn (de øvrige 6 Officerer benyttet Mors-Navnet: «Orning») skrev det «Grønwald». Sønnerne af to¹²⁴ af disse («Dragoncapitainerne Fridrich Christian og Haagen Otte Grønwald»): nemlig Brødrene «Oberstlieutenant Fridrich Martinus (1721—1803)», (Stamfar for Gullaug-Gr.) og «Oberstlieutenant Bernt Christian (1729—1797)» (Stamfar for Ulleberg-Gr.) samt Fætteren «Capit.: Johannes Broderius» (en «Tordenstjerne» el. «Stenshorne-Gr.») skrev Navnet: «Grønwald», en saglig Forandring, men med Bibehold af w («Dobbel-t-w'et» fra «-wald»). Sønnerne af de nævnte to Oberstlieutenanter (tilsammen 8 Officerer) fornorskede yderligere Navnet i Formen: «Grønvold» (med «enkelt-v»).

Altsaa beholdt af den norske Stamfars mange (mindst 9) Sønner kun 3 hans Navn næsten uforandret, medens Sønnesønnerne foretog en mere saglig end hørlig Navneforandring ved at bruge Endelsen: — «wold»; og alle Sønnesøns-Sønnerne næsten udslettede Sporene af den oprindelige Form: «Grünwald» ved den end yderligere — men urigtige Fornorskning: «Grønvold».

Den Form, hvori Stamfaren i Norge benyttede Navnet (alene en Oversættelse af dettes første Led) havde vistnok — som oven bemærket — fæstnet sig allerede i Skaane (da hørende til Danmark), hvorhen vor norske Stamfars Farfars-Far (Oldefar) skulde være «intruffitz (sic) fra Landet Baltien» (Lifland) ca. 1530. I dette Land var denne Æt «urgambel».

Dette paastodes med «unerschütterlich Bestimmitz» (sic) af Oberstlieutenant Fridrich Martinus v. Grønwalds særdeles gode Ven og Frænde, den norske Capitaine (og tysk Baron) v. Kalckreuth, og er tillige mere og mere sandsynliggjort ved flere Data, som efterhaanden i det følgende vil blive omtalt paa de Steder, hvor de naturligen hører hjemme.

Slægten er som fremmed indvandret Slægt forholdsvis gammel her i Landet; den nævnes omtr. ved 1600-Tallets Midte, da den indkom fra Skaane, «da dette til Sverige falden bleff», som det siges i et gammelt Handschrift («Stame-

Taffle och Mindte-Krandtz»). En dansk Personalhistoriker har hentydet til, at den skulde stamme fra Ridder Østein Grønvoll (Grønevoll), som er besungen i en baade dansk og norsk Kiempe- eller Ridder-Vise (tidligere meget kjendt og udbredt i Danmark — Skaane — og tilgrændsende svenske Bygder, samt i Norge — særligt i Borgarsysla: Smaalenene), men dette synes at være en blot og bar ligetil Gjetning paa Grund af Navneligheden. Der er ogsaa fablet om, at den første af Slægten her i Landet, nemlig Fændrik (senere ifølge Danmarks Adels Aarvog: Lieutenant Martinus Grønwalld) som efter Slægts-Traditionen og ovennævnte «gamble Stamme-Taffle» c. 1658—59 som Dregebarn forlod Skaane, da dette Landskab ifølge Roskildefreden «kom til Schwensken», (eftersom hans Slægt «ligerviis som den Slægt Maaneschiold det ikke willte, dend Konung utaff Swerige at lyde och hörsom wære»), og blev hand (da en 7—8 Aars Gutunge «af de Maaneschiolds medtagitz» til Norge) — ogsaa skulde være en agnatisk Orning. Han skulde været Søn af en Jørgen Orning og Hustru Anne Pedersdotter Maaneschiold, Enke efter Thomas Madssøn Straale. En Genealog har fremsat den Formodning, formentlig støttet paa en Anførsel af den danske Oberstlieutenant Hirsch i hans bekjendte og særdeles paa-lideligt, næsten ufeilbart, anseede Værk «Samlinger over danske og norske Officerer til 1814»: Kgl. Bibliothek, Kjøbenhavn. Det anføres nemlig der:

«Morten Grønwald, Second-Lieutenant ved søndre Søndhordlehnske Comp. af Bergenhuus'iske Infanteri-Rgmt. 1686—99, antager Navnet «Orning», men der lægges til: «efter sin Hustru». — Det betones, at Hirsch's Angivelser af Officerernes militære Vita ansees, som sagt, for næsten ufeilbar, (ikke derimod hans undtagelsesvise Anførsler om disses genealogiske Forhold), og Bemærkningen om, at M. Grønwalld som Second-Lieutenant antog Navnet «Orning», maa derfor absolut være en Feiltagelse, da han baade i Officers-Calenderen og i Danmarks Adels Aarvog benævnes «Grønwald (Grønvold)». Selv skulde han altsaa i Dokument af 18/10 1699 undertegnet sig: «M. Grønwalld».

Jeg har altid holdt af Tanken om, at jeg ogsaa paa den fædrene Side var af ren nordisk Æt, men efter de mange Data ser det ud til, at man formelig nødes til at mene, at den maa være af tysk Herkomst (altsaa dog heldigvis af germansk Race) og at Traditionen og Kalckreuths «verschwörne Behauptz» skulde faa Ret.

Morten (Martinus) Grønwald (Grønwalld) var ca. 1 Aar før sit Giftermaal ca. 1680) bleven ansat som Fændrik ved ovennævnte Comp. med «Folck till Foedz» og man kan vist antage, at han forud har gjort militær Tjeneste ved et eller andet Rytter-Regiment (derfor det udhævede Tillæg «til Foedz», cfr. en senere Note om hans Ryttertids). Slægts-Krøniken nævner ham ellers i de faa Tilfælder, han senere omtales, kun som Fændrik¹²⁵ selv efterat han vitterligen var bleven «Lieutenant». Om den sandsynlige Grund henvises til hvad derom er anført i Stykket «A: Den norske Gren af Adelsætten Orning». I ovennævnte gamle Stam-tavle benævnes han endog «Capitaine», men da Danmarks Adels Aarbog, der dog ikke er ufeilbar, kun nævner ham som Lieutenant (hvad ogsaa Hirsch, som er ulige paalideligere med Hensyn til «de Officerers Vitæ», gjør) maa det antages som givet, at han ikke har naaet højere Officers-grad end denne (Lieutenant) hvilket er saameget rimeligere, som han allerede tog Afsked i 1699¹²⁶.

Morten (Martinus) Grønwalld, der skulde være født «nogle Aar efter Trettiaars-Krigens Sluttelse» (ca. 1650—52) blev i Begyndelsen af 1680-Aarene «copuleret» med den flere og tyve-aarige (formentl. f. 1653 el. 1655) Else Elisabeth Orning, Datter af «Offerhøffvidsmand till Skiibs», «Norges Admiral» Bernt Orning til Vatne, som var falden foran Marstrand 1677, og Siselle (Cecilie) Børgesdatter Juel (Stjerne-Juel); se Stykket om Orning'erne.

Formentlig maatte Fændrikken ha' været af god Byrd, siden han i de Tider — da Adelige fremdeles endog mistede sit Adelskab ved at ægte Uadelige (cfr. Slægten Hvass) — kunde med den nærmeste Slægts fulde Samtykke blive gift med en Admirals Datter, en Sønnedatter af en General-

Admiral og — hvad dengang fremdeles var endnu mere — af gammel Adel paa alle Kanter. Man tog nok ellers Sagen paa den Tid ikke længere fuldt saa strængt i Norge som tidligere (cfr. i saa Henseende i Stykket om Bernt Orning, hans Proces angaaende den fordums Adelsgaard Øvre-Aarland). Ifølge Traditionen var vistnok Fændriken (el. Lieutenanten) en i legemlig Henseende mere end almindelig vel udrustet Herre: et Sted siges: «han fra Isse til Foed-Saaele oder Hæl hartad mere end trende Tomber (sic) offuer trende Ællener war», et andet: «Hannems Körperlänge mit twende siue-tal bezeichnitz kunnte»¹²⁷. Med sin ualmindelige Høide og rene Kjæmpe-Statur («ligerviis huorsom een Kiempes war») med et renskaaret fagert friskt lyslet nordisk Aaziun, med langt lokket gult Haar bølgende nedoffver det Pfantzer (sic) — hvad Portrættet af ham viser — kunde det nok om ham siges: «Hands Aussehen war ligerwiis huorsom en nordisk Kiempes det wärit haffuer och ligerviis som om dend Heidenolds Gud Thord (sic) atter udi det Landt niedergestiegt haffte».

Men legemlig Skjønhed alene kunde vanskelig i den Tid overvinde den kløvende Standsforskjel, derfor taler Sandsynligheden for, at hans Byrd ogsaa var «god» (adelig)¹²⁸. Hvorvidt Lieutenant Martinius (Morten) ogsaa i aandelig Henseende var vel udrustet, derom nævner Traditionen kun dette, at «han goeder Begaffuelz udi Kriegskenntnitze (formentlig er ment «udi Exercits») haffte» och — ved en Leylighed — at han var «geschärfpter udi Penden» (sic) det vil sige: «skrev godt for sig»¹²⁹. Men sikkert er det, at flere af hans «Børen», særligt de tvende: den ældste Søn Dragon-Oberstlieutenant Bernt Orning jr. og Dragon-Capitaine Fridrich Christian Grønwald, samt adskillige af disses Efterkommere var meget opvakte Personligheder «kloge udi deris Begriffelser», men det kan jo ogsaa skyldes hans Frue, Stammeren i Norge, Else Elisabeth Orning, som baade ifølge Traditionen og «vitterligen» war en særlig kløgtiger Qvinde, och haffte hun viel Klugheit udaff sin Vater, hanses Vater (Generaladmiralen) arffuet».

De tidlige mandlige Generationer af Slægten, der som i Tiden nærmere dens Stamfar i Norge vel kunde haft bedre Anledning til at faa Greie paa Afstamningen¹⁸⁰, syntes at ha' været temmelig ligegyldige for Spørgsmaalet. Maaske kan det — ved Siden af deres stærk Selv- og Uafhængighedsfølelse og Frihed for alslags Snobberi — ogsaa ha' haft sin Grund i, at deres Slægtskabsforhold til Adelsætterne: Mouatt, Orning, Stierne-Juel, Bildt, Ravensberg, Rosenkrands, Rosensværd, Tordenstjerne, Reichwein o. fl. (fremfor alle Orning) har git dem en Følelse af, at dette kunde være bra' nok og at de derfor ikke gad bemøye sig med at granske efter en Slægtsoprindelse, der tilslut maaske kunde vise sig som en Chimære, som de forgjæves havde ofret sin Tid og sine Penge paa at forsøge opklaret. Dette særligt, da en af Stamfarens Sønner (min Tipoldefar Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønwald) som vistnok havde Interesse for Sagen, netop i den for Undersøgelsen beleilige Tid «paa Grund udaff sin cavallerachtige (øedsle) Leffemaade og Depentzer» ikke da var «synderligen» godt økonomisk stillet. Paa de efterfølgende Generationer, som derimod var i Velstand, ja for Gullaug-Grønwald'ers Vedkommende i endog særdeles gode Kaar, virkede maaske Tidsaanden med sin sædvanlig smittende Evne. Dragoncapitaine Fridrich Christians tvende Sønner, Obrist-Lieutenanterne F. M. og B. C. Grønwald, synes ialfald at have været meget ligegyldige for den Efterretning om Slægtens Oprindelse¹⁸¹, (og dens daværende Repræsentanter i Norge, deres Krav) som skulde være kommen hid til Landet ved Brev fra Biskopen i Reval H. H. M. Orning (Fogeth-Orning), hvorefter senere skal fortælles.

Og Aandsluftningerne og «Omslags-Stemningerne» fra den store franske Revolution brød netop da indover Landene i det øvrige Europa. Vistnok var Oberstl. Fridrich Martinus v. Grønwald ikke uden et vist romantisk Drag i sit Temperament, men saa neutraliseredes dette i nogen Grad ved hans Hustrus «verdslig-kloge og nøkterne praktiske Sands», som reagerede stærk mod at inklade sig paa «eventyrlige Vidløftigheder».

Specielt for Gullaug-Grønvoldernes Vedkommende kom ogsaa dertil, at — hvad den derpaa følgende Generation angaar, der levede helt inde i Revolutions-Tidsalderen — min Farfar (Majorens) Svoger, mine Onklers Onkel (Morbror): den visselig begavede og kundskabsrige, men eensidige, næsten fanatiske, Krigsraad Pierre Paumeau Flor¹⁸² var ved en lunefuld Skjæbnens Ironi i politisk Henseende af dengang rødeste Rødt. Han sværmede fanatisk for den franske Revolutions Helte og Grundsætninger, for Stikordene «Frihed og Lighed». Han var intelligent og aandskraftig nok til i nogen Grad at kunne paavirke sine Omgivelser, især Ungdommen; dog kunde han ikke faa Gehør hos sine tvende aristokratiske Systre, min Farfar (Majorens) Fruer. Politisk Uoverensstemmelse satte ogsaa dengang — som nu — ofte varigt Skille endog mellem Syskende. Med Majoreren stod han heller ikke paa den bedste Fod; thi hvor god Herre, Majoren end kunde være ligeoverfor sine Tjenestefolk og Husmænd, var han nok ellers i sit Hjerte en Aristokrat og «en strænger Herre over sine Børn og sin Slægt» og «demagogische Umtriebe» bød ham imod.

Som i Indledningen sagt havde det væsentlig været Kvinderne i Slægten, som har vedligeholdt og hæget om dens Overleveringer. Det var fremdeles Tilfældet; Onklerne, specielt den «myndige» Onkel Arild (min Farbror), haanede dem i Regelen som taabeligt Fantasteri ligeoverfor den kolde, haarde, nøkterne Virkelighed. Og som Exhibition i Railleri kan det ikke nægtes, at Præstationen var udmærket. Onkel Arild var just ikke meget talende (dog mere meddelende end den yderst faamælte Onkel Jens); men — som tidligere berørt — naar han af og til slap sig løs, saa var det i de skarpeste, i de mest knusende og i de for Øiemedet mest træffende Ord, Gloser og Udtryk: han var en ren Ordkunstner. Han valgte — synes mig — med raskt Overlæg og Skjøn hvert af sine knusende Ord og gav hvert nøiagtigt den Betydning, det indebar, han hævdede sig da op til en formelig Kunstens Høide i oratorisk Persiflage. Men selv han kunde dog ogsaa imellem ligesom tø op, og, synes mig, med en

Slags Tilfredshed, ja endog med dulgt Sympathie, lytte til Tante Lisa — Slægtens sidste Kronikør — hendes Fortællinger om «de gamle gode Tider» og de dels rystende, dels hjertegribende Minder, disse Minder, som ogsaa husede Overleveringer, der — om man ei om dem vilde bruge saa stort et Ord som ærefulde — dog var høit hævet over det sædvanlige Hverdaglige.

Han var dog vist — det har jeg Føie til at tro — i sin dybeste Grund ikke uden Sands for sin Slægts gode Byrd og ialfald dens gamle gode militære Traditioner.

Nu er det formentlig for sent at kunne faa nogen skraasikker Greie paa, nogen autentiske Bevisligheder om Morten (Martinus) Grünwald (Grønwald), hans Afstammingsforhold. Det kan jo forsaavidt være, om ikke ligegyldigt, saa dog mindre paakrævet, naar man lever i et saa quasidemokratisk, for ikke at sige affekteret — folkeligt Samfund som vort, i en Tid, hvori dens ledende Mænd neppe kjender sin Slægt — eller maaske af gode Grunde ikke ønsker at kjende — den høiere op end til Far og Mor og ofte knapt dette, og dertil sætter en personlig-egoistisk Honnør-Følelse (jeg vil ikke bruge et saa stort Udtryk som «Ære», men kanske amerikansk «Jingo-Ambition» kunde passe) i at vedkjende sig, ja endog «briske sig af» denne Uvidenhed¹³³. Officers-Slægten «Grønvold» (som den i de senere Generationer kaldes og skrives) er — som den er — eller rettere, som vi hidtil med absolut legitim Sikkerhed kjender den — gammel nok, ialfald i og for dette Land. Den har nu levet her i Landet i over 7 Menneskealdre og gennem Orning- og Reichwein-Ætterne nedstammer den fra de ældste og høibyrdige norske Lendermands-Ætter. I Tiden fra ca. 1650—1850 (ca. 200 Aar) har den «leveret» ikke mindre end ca. 35 Militærpersoner (hvoraf ca. 30 Officerer og 5 Underofficerer eller Capitaines des armes) til den norske Hær¹³⁴, vel neppe fremstaaende (den høieste Charge var Oberst)¹³⁵, men staute, i det Hele dygtige Officerer med «sana mens in corpore sano, artes liberales et romantiquam aliquot propemodum adjecta», — som min

Oldefars Syskendebarn den lærde Generalinde Huitfeldt («der ligerviis saa mægtig lærd udi Latinen vissom en Professor och Doctor war») udtrykte det.

Slægten er derfor, ialfald i dette Land, i sig selv god nok, selv om man ser bort fra den næsten sikre Formening, at den stammer fra den gamle baltiske Æt «von Grünwald»; en honorabel Antagelse, hvor smigrende den end kan være i rent genealogisk Henseende, denne her gamle Officers-Slægt dog ellers saa særdeles godt kan undvære.

Disse fra Ægteparret Morten (Martinus) Grünwald (Grønwald) og Hustru Else Elisabeth Orning i Agnat-Linien nedstammende 35 Militær-personer kaldte sig: dels «Orning», dels Grünwald (Grønwald, Grønvold); de fleste naaede ikke høiere op paa den militære Rangstige end til Capitainer, 7 à 8 af dem indehavde dog Stabs-Officers-Grad som Majorer og Oberstlieutenanter, 1 som Oberst*. De havde — som i en Note tidligere bemærket — gennemgaaende været «udi Feldten», været med «udi Krigen». Flere af dem var blevne «lifskrancke» formedelst «grumme Blessures» eller som det et andet Sted heder «haardeligen blesserede», saa at Virkningerne af deres Saar forkortede deres Levetid «och døde disse sær hasteligen». Oberstlieutenant ved Dragonerne Bernt Orning jr. blev som Premier-Lieutenant i Slaget ved Helsingborg 1710 («den store nordiske Krig») næsten sønderhugget «udi drei Parten» (Feldtskjærens Udsagn); han kom sig saa nogenlunde, men hans Kjæmpekraft var brudt; han døde kun lidt over 44 Aar gammel. Hans Bror Dragon-capitaine Fridrich Christian Grønwald (min Oldefar) havde været udi adskillige Feyder och haffte idelig og allenstider immer «Ryckkelser och Værke-Flugtelsler (sic) udaff et tiefgehend Pallask-Hugg och Degen-stick udi vinstre Schullter» aff twende ham «attaquerendis» (sic) Swenskere, «och fældede han doch den Ene» (hans Frue Justine Cathr. v. R.'s Siigelse). En tredje Bror: Dragon-Capitaine Haagen Otte Grønwald, «huilcken udaff en Carabine-Kugel udi sit Halse-

* Oberst Hans Mow Grønvold (en Ulleberg-Grønvold). Se en tidligere Note.

Hofvud» (sic) schieffuer bleffuen war (huorføre hand stundomsviis tituliridis (sic) spøggsviis med det Naffnet: «Haagen Schacke» — Skakke —) døde ligerviis hasteligen af sin Schade. (Udsagn af hans Efterkommer — en Tordenstjerne-Grønwald —). En fierde Broder — den 18/19-aarige Otte Marquard Grønwald var som Dragon-Cornette gaaet «udi Englands Krigstjeneste» under den berømmelige «Ober-General» Malabrock* (sic) och bleff udi det nafnkundige Schlacht «Malplaket» (Malplaquet) falden «udfor Haanden aff sin Frænde Capitaine Hans Henrik Rekvín» (sic: skal være Reichwein) «huilcken udi dend französische Tieneste war»¹³⁶. (Siigelse af Hans Henriks Enke: Margrethe Maaneschiold af Wese.) «Tvende Capitaines des armes aff det berømmelige Nafn Orning bleffue udi Krigen (den store nordiske Krig) huggede nieder».

Af Lieutenant (Fændrik) Morten Grünwalds (Grønwallds) og Else Elisabeth Ornings agnatiske Efterslægt er — saavidt vides — den med Navnet «Orning» (den talrigste) agnatisk uddød; af den med Navnet «Grünwald» (Grønwald — nu: Grønwald) er der kun Efterkommere af de to Grene: «Gullaug-Grønwald» og «Ulleberg-Grønwald»**, der begge nedstammer fra en af Ægteparrets Sønner: Dragon-Capitaine Fridrich Christian Grønwald (1692—1757) og Hustru Justine Cathrine Reichwein (1688—1784) (mine Tipolde-Forældre)¹³⁷.

To Sønner af en af mine Farbrødre har for ca. en Menneskealder siden antaget Navnet «Orning», men de «Orninger», som nu yderst sjelden af og til kan træffes (dukker op) er i Regelen Cognaters Cognater (som f. Ex. af en Slægt «Hein-Nilsen»), maaske en enkelt er af illegitim Herkomst (af en Stenshorne eller Tordenstjerne-Grønwald).

Allerede et Par af Lieutenant Martinus Grønwallds Sønner — saaledes Major Ludvig Orning og 2 af hans Sønner

* John Churchill, Hertug (duke) af Marlborough, den engelske Overgeneral i den Spanske Arvefølgerkrig 1700—1714. Kjæmpeslaget ved Malplaquet 1709 i samme Krig.

** «Tordenstjerne-Grønwolder» paa Stenshorne er forlængst uddød paa Agnatsiden.

— havde været Elever af det i 1713 oprettede «Landcadet-Compagniet» (den danske Krigsskole i Kjøbenhavn) og det samme var Tilfældet med flere af de senere «Orninger» (Grønwald-Orning) og «Grønwalder», f. Ex. med 2 Sønner af Dragonoberstl. Bernt Orning jr. og med tvende af Oberstlieutenant Bernt Christian Grønwolds (Ulleberg) Sønner, medens af de 7 samtidige Officerer af Gullaug- og Tordenstjerne-Grønvolder de 5 havde frekventeret den mathematiske Skole (den norske Krigsskole) i Christiania, oprettet af Fredrik den 5te 1750.

Denne saakaldte «frie matematiske Skole» blev altsaa ved Midten af 1700-Tallet «erricktet» i Christiania. Den baade benævntes og blev senere til «den norske Krigsskole». Tre af Gullaug-Grønvold'er, 2 af Ulleberg-Grønvold'er og maaske 1 af Tordenstjerne-Grønvold frekventerede (som nævnt) denne. Søgningen var frivillig, men «Cadetterne» ansaaes for at have et «Præ» til de høiere Officersstillinger.

Artilleri-Lieutenant Bernt Grønvold og hans Farbror Oberst Hans Mow Grønvold (begge Ullebergere) var de sidste, som døde i Tjenesten, den første i 1839, den sidste i 1849; Obersten var tillige den sidste Officer i Slægten. Siden den Tid har der ikke været regulære Officerer af vor Agnat-Slægt i Armeen, hvor den før var saa talrig; thi jeg regner ikke med, men skal blot nævne, at en Fætter af mig, en Sønnesøn af Major Fridrich Helle v. Grønvold (Gullaug-Grønvold) der antog Navnet «Orning» (og som tidligere havde været Cadet) som Reservelieutenant gjorde sin aarlige Krigstjeneste i den Bergenske Brigade; han var Forretningsmand (Vinhandler) i Frankrig og døde i yngre Alder (1907). Heller ikke, at en Sønnesøn af Capt. Just Christian v. Grønvold (Chef for Fronske Compagni, Gudbrandsdalen), Real-Candidat og amerikansk Cand. medicinæ Just Christian Grønvold (ogsaa en Gullaug-Gr.) af Lyst til Krigs-Eventyr, blev Reserveofficer, deltog som Officer i den nordamerikanske Borgerkrig (1861—65) og commandede et Compagni ved Richmonds Indtagelse; han døde som Læge i Wisconsin 1896, var gift med en norsk-ameri-

kansk Dame Ely Brandt og efterlod flere Barn, som er Amerikanere.

Jeg har i en anden Forbindelse ovenfor kortelig nævnt Slægtens Stamfar i Norge, Lieutenant Morten (Martinus) Grønwallds (Grünwalds) Udseende: hans 77 Tommer høie Statur, hans lyse Leth, gule Lokker, renskaarne friske vakre «Aaziun» og skal tilføie, at denne Legemstype holdt sig hos Efterslægten i mindst 4 Generationer. En «offermaade gambel» Feldtskjær har — ifølge Traditionen (Fru Justine Cathr. v. Reichwein) — paa sit snurrige dansk-tyske gebrokne Idiom, som jeg omsætter, udtalt om 5 af Lieutenantens 8 à 9 Sønner: Dragonoberstl. Bernt Orning, Dragoncapit. Haagen Otte Grønwald, Dragoncornette Otte Marquard Grønwald (han som faldt ved Malplaquet), Dragon-Capitaine Fridrich Wilhelm Orning, men særligt om Dragon-Capitaine Fridrich Christian Grønwald (min Tipoldefar) «at deres lange muskelstærke Ben bar meget hærdebrede, sjelden kraftige Overkroppe, men at deres Legems Længde var saa stor, at den kraftige Overkrop ikke borttog Indtrykket af den hele Legemsbygningens udsøgte Slankhed, och» — la' han til — «at denne Legemsbygning-Harmonie gjorde, at de ikke «anschuitz» saa paafaldende «hochgestaltliche», undtagen naar de stod sammen med almindelig høie Folk». Traditionen siger videre, at Dragon-Oberst-Lieutenant Bernt Orning var vel 73 Tommer høi, havde et ganske vakkert, men fremfor Alt behageligt-klogt og værdig-roligt Ansigt med en alvorlig-krigersk Mine og at hans tvende Brødre Dragoncapitainerne Fridrich Christian (min Tip-Oldefar) og Haagen Otte Grønwald var begge, den ene «vel», den anden «neppeligen» 74 Tommer høie, thi særdeles den første havde den «Vorrang» og ware de dertil endog «offermaade schjøne udaff Aaziun mit romersk Imperator-Nasen».

Dragon-Capt. Fridrich Christian Grønwald (1692—1757) var «noksaa» lyslet, («hans Hy faldt udi det Lysachtige efter hannems Fader»), men «med de Orningers mørke ildfulde, mandelformige Øyne». Denne Dragon-Capitaine Fridrich Christians ældste Søn «Oberstlieutenant Fridrich

Martinus v. Grønwald» (1721—1803): Gullaug-Grønwald (min Oldefar) har Traditionen særligt og indgaaende omhandlet. Den siger, at han var «meget lys udaff Haar og Leth med ualmindelig store Øyne udaff reneste blaae, næsten «høst-himmelblaae» (sic) Farve og aff en aabenspaltet, mandelformig Dannelse, som ey mere fuldkommelig bliffe kunde» (sic). Hans Næse var velformt (sic) og ret (ved høyere Alder doch fint krummig (sic), och war Munden særdelis velschafft med røde fyldige Læbber ¹³⁸ (sic) «och justementer bequemme till Kyss at giffue och tague, och war der nafnlig udi Itzehoe særdelis Anwendelz (sic) till Wexellering (sic) och Omsættning (sic) udaff denne Slags Courante». Han maalte «75 Tommer udi sin Legemes Høyde» og var af saa «særdelis udsøgt elegant» («ausgesuchter» hed det i Itzehoe), Slankhed, at han under Feldttoget i Holsten (1758—62) af sine dansk-holstenske Krigskammerater i Itzehoe ¹³⁹ blev kaldet «dend schlancke norske Gran».

Kalckreuth erklærede engang, at han (Fr. Mart.) var altfor smuk til at kunne undgaae at blive tilbedt af hver Kvinde, han mødte, men at han var aldeles ikke blevet bortskjemt, dertil var han for rolig-koldblodig og for lidet, altfor lidet, selvgod: «medens andre, især Qvinderne sang hans Lov, satte han alligevel altfor liden Priis paa sig selv, han var noksaa retiré og ligesom noget bly-undselig». Men derimod, «i sin Færd som Officer var han den mest koldblodig-dristige Karl, man kunde se for sine Øine, og det viste han da ogsaa flere Gange i Holstener-Felttoget».

Dette Fr. Martinus's mere end almindelig gode Udseende og hans chevalereske Ridderlighed i sin Maade at være paa («sich att verhalten») skaffede ham en høi Stjerne hos de holstenske Damer (og han indlod sig kun med virkelige Damer; «saapas Aristokrat var han da») og deres «særdelis Gunztigheder» (sic). Om en af hans flere Historier derfra vil senere blive fortalt.

Hans 7—8 Aar yngre Bror Oberstlieutenant Bernt Christian v. Grønwald (Ulleberg-Grønwald) var ligeledes en høi (ca. 73 Tommer) vakker Mand med «meget mørkblaae

Øine og mere «mørknet», ved høiere Alder endog meget mørkt Haaer». Han hentede sig en Brud i Altona, der han laa udi Kvarter under Holstener-Felttoget. Hans eneste Barn med hende, Sønnen Friderich Johannes v. Grønwald, Lieutenant (senere «Krigsraaden») var høi som Faderen, og «endog meget vakrere, næsten smuk», men, lægges der til, «hans Skiønhed» var af den kiølige Artz, den svarede formentlig nærmest til hans «egoistiske, meget kritiske og «despoterlige» Gemythe». Han var 4 Gange gift «och af en tyranniske Charakter ligerviis som af Arten «Blaaskiæg»; ogsaa Oberstlieutenant B. Chr. Grønwalds øvrige Børn («3 Officerer til og 3 Døtre») var alle meget høie: Sønnerne 72 à 73/74 Tommer, særligt den næstældste Capt. Jens Chr. og den yngste, senere Oberst Hans Mow Grønwald (ca. 74 og 73).

Ovennævnte Oberstlieutenant Fridrich Martinus v. Grønwald (Gullaug-Grønwald), «Itzehoe-Adjutanten» kaldet, havde 4 Sønner — alle Officerer naturligvis — og 2 Døtre, som alle — ogsaa Kvinderne — var meget høivoxne af Skikkelse og med vakre, formskjønne Ansigter, alle med mandelformede store blaa Øine og med overmaade velproportionerede fint krummede Næser; om en af Sønnerne, senere «Major» Fridrich Helle v. Grønwald (min Farfar) gik der store Ord, «at han holdtes for at være omtrent Armeens vakreste Mand» («General Harboe»). Han var — som sin Farfar — «fuldeligen 74 Tommer høj paa Hosesokkerne» og var som sin Far Oberstlieutenanten (der ellers var 1 Tomme høiere) «rank som et Lys»: hans 3 Brødre var 72 à 73 Tommer høie; alle var de «lyslette med friske rødmussede Ansigtifarver». En Kjender, en Officer, som hos mig fik laane nogle Familie-Billeder til en Udstilling, sa' — da han ved samme Leilighed saa nogle Miniatur-Portrætter af begge Oberstlieutenanterne, de 4 af Gullaug-Oberstl.'s Sønner og 2 af Ulleberg-Oberstlieutenantens, de ovennævnte: Fridrich Johannes v. Gr. (Blaaskjæggen) og Broderen, den senere Oberst, Hans Mow v. Gr. — «men de har jo rene Imperator-Ansigter alle tilhobe!»

Oberstinde Mejländer sa' engang til mig, at hendes Sviger-

mor (Generalinde Dorothea v. Mejländer — en Ulleberg-Grønwald) havde fortalt hende følgende Ytring af en Dame d'honneur (af Slægten) om Oberstl. Fridrich Martinus v. Gr. og hans 4 Sønner (Gullaug-Gr.) samt disses Fætter Fridrich Johannes (Ulleberg-Gr.): «de vare alle saa très distingues» og saa «très beautes», at de burde have baaret «masques for sine Ansigter» for ikke at lede «amoureuse» Qvinder udi Fristelse, og jeg ved ikke, hvilken jeg skulde ansee for den mest «irresistible», enten selve «Grand-Pappa» eller Sønnen Fridrich Helle (da Lieutenant, senere «Majoren»), men jeg tror dog den sidste; thi «Grand-Pappa» er nu bleven næsten «colossale» af Figure (det var ikke længere «den slanke Gran») «skjønt hans Face endnu doch er næsten ungdommelig schön og hans «mandelformige Øine «heltz» har sin gamle Charme», hvorhos hans Fraicheur er remarquable for Alderen»¹⁴⁰.

Hvorvidt de ovennævnte Slægtspersoners aandelige Egenskaber stod paa Høide med de legemlige er kanske tvivlsomt eller maaske rettere: ikke rimeligt, da disse sidste jo var saa fremragende. Dog maa vistnok de fleste mandlige Individer betegnes som dygtige, enkelte som endog som mere end almindelige, og de syntes næsten alle at have været i Besiddelse af en personlig mandig Egenart og stærk Uafhængighedsfølelse, der hos flere af dem ytrede sig som en næsten stædig Fasthed, som grænset til Uskaansomhed: «de var ikke veke, hverken med Hensyn til Legeme eller Sind».

Jeg indskyder her den Udtalelse, som Generalinde Ingeborg Huitfeldt lod falde til Tante Rosing om hendes Slægt: «Det Chevalereske og Eventyrlige, det Letsindig-romantiske, det Djærve — kraftige i Temperamentet (Lynnet) havde sin Repræsentation hos Mændene, den religiøs — mystiske Indderlighed i Følelseslivet og den gjæstfrie indkoselige Hjemmehygge i en harmonisk Overensstemmelse prægede med sin Charme Qvinderne».

Om Stamfaderen Lieutenant Morten (Martinus) Grünwald, (Grønwald), ved vi saa godt som intet Andet end hin Udtalelse af Regimentschefen om hans Dygtighed som Officer

og hans imponerende og smukke Ydre; etsteds siges dog «at han sine Intentioner udi Penden at føre gantzke duelligen war». Hans ældste Søn, Dragon, Oberstlieutenant Bernt Orning († 1729) var utvivlsom af «særdelis god Forstandighed (sic) og haffte derhos sær Kunnskabshed (sic) udi Mathematica och Regne-Konnsten (sic) och taledede han ochsaa særdelis vel det tydtzke (sic) Sprock». «Hand derhos udaff stor Anseelse som en habile Kriegs-Mandt baade udi Felt-tiensten¹⁴¹ och udi Fredens militariske Handlinger war». Han befattede sig ogsaa med flere økonomiske Foretagelser¹⁴² «och viiste han et stort Ingenium och Betæncksomhed och det ingenlunde hans Feyler (sic) war, att saadant ey allens-tider lyckkedis». Om hans Bror, Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønwald (1692—1757), min Tipoldefar, siges, at han «war udaff megen Forstandighed och Geizt (sic) och mächtig udi Tydsken och med Kunnskabshed udi mathematica». Hans Oberst udtaler i en «Indberetning» af 1735 (hvori Regimentscheferne sædvanligvis «afflæmpede sine Charakter-Ytringer» saameget som muligt for i Tilfælde at være angerløse) «att han war en braff, dygtich ock vakker Officér», hans Kammeraters Lov war: «hand war en Fandens Karl tilhest och en remarquable Dragone-Officer til att manoefferere (sic) Compagnie och» — lægges til — «ocksaa gut til Polcalen att svingue (sic) och tømme».

Om hans Søn Oberstl. Fridrich Martinus v. Grønwold (f. 1721 † 1803) (Gullaug-Gr.) min Oldefar, berettes, «att han duellig war, sit Compagnie att exerzere och manuffrere, och hans Mandtschaber derhos ham baade fryctede og achtede formedelst hannems baade imposante Stature och nøye Obserwantz udi Exerzition (sic) och dertill for hans særdelis Nedladelse och Omhuer (sic) for dem udi dereses Qvar-teer-Herberger». ¹⁴³ Videre: «att han god Sanssning (sic) udi Sprock haffte, nafnlig det tydzke och endoch aff det Latinske noget Lidet, huilcket en Tiid dend fordums Præceptor paa den Nes Sædegaard ham instruiet haffte»; men mestens ingenium war hos hannem for Musique och den Konnst at «tegnskildre» (sic) = at tegne med Vandfarvebelæg huor-

hos han var en meget perfecte Schribenter (d. v. s. en stor Kaligraph) och Kartenprenter (Croquis af Kart, optaget efter Øiemaal: «oculært croquis»), men uden nogen sær Lyst for Mathematica («huorudi han doch ogsaa Noget var underviiset aff hin alerte Huus-Lærer hos de Reichwinner (sic) paa Nes». Fra Oberstl. Fridrich Martinus skriver sig vistnok den stærke Hang, det næsten romantisk-fantastiske Drag til Tone- og Tegne-Kunsten, som særtegnede flere af hans Efterkommere (Gullaug-Gr.) og drog dem bort fra nyttigere Anvendelse af deres Evner (for gode Evner havde de) uden at deres Musik-Libhaberi og Tegne-Pirkeri blev til noget Større og Alvorligere,¹⁴⁴ men kun til en tidsspildende Hindring. Min Far havde dog vistnok meget gode Gaver i begge Retninger, vel mest for Tegning, men han havde aldrig haft nogen ordentlig Undervisning deri, kun i den ubetydelige Landcart-Tegning, som dengang gaves paa Krigsskolen og som vel nærmest tog Sigte paa Landcart-Skizzer. Han gjorde dog gode, imellem endog kunstneriske Portrætter. En anerkjendt Kunstmaler sa' engang om ham: «det kunde blevet til noget Betydeligt, hvis han havde haft Undervisning og Anledning». Hans Far, Major Fridrich Helle Grønvold (1767—1834), havde ligesom to af hans Brødre i et Par Aar frequenteret den under Kong Fridrich V oprettede saakaldte «mathematiske Skole» i Christiania, en Prototype for den senere Krigsskole og hvor Eleverne fik den bedste — man kan vist sige — eneste theoretiske Uddannelse for Krigstjeneren, som dengang gaves her i Landet.¹⁴⁵ De ikke ret mange, som da frequenterede denne Skole, ansaaes derfor ogsaa med Rette som prædestinerede til at opnaa de høiere Officersstillinger. Majoren (min Farfar), og hans Bror Christen Martin holdtes ogsaa for meget gode Officerer og vilde vistnok ha' naad høiere frem, om Lykken havde været dertil.¹⁴⁶ De havde faaet vel de bedste af alle Landets Compagni-Commandoer, Majoren det Akerske og Capitainen det Askerske. Men Capitain Christen Martin døde som ung Compagnichef i 37-Aars Alderen (1809) og Majoren blev nødt til at tage Afsked af Familiehensyn. Faderen (Oberstl. Fr. M.

v. Gr.) døde nemlig i 1803, og hans Mor sad i uskiftet Bestyrelse af Gullaugs store Eiendom lige til 1809. Og i disse for Landbonæringen meget vanskelige Aar («de 7 magre Aar») kunde hun — hvor dygtig hun end var — ikke greie det temmelig store Gods, om det end var privilegeret. Det begyndte at gaa tilbage, og Majoren var den eneste af Sønerne, som var skikket til og duede til at faa det paafode igjen. Oberstlieutenantens Bo var vistnok særdeles godt — for ikke at sige endog rigt — efter Datidens Forhold; men Tiderne var som sagt precære og Arvingerne mange. Majoren var en «framifraa» Landmand, men havde selv en stor Barneflok og havde ogsaa — ledet af sit gode Hjerte — paataget sig Forsørgelsespligt af endog fjærnere Slægt og alle var fra Fædrenehjemmet vant til god og rigelig Levemaade. Under disse Omstændigheder kunde det i det lange Løb ikke la' sig gjøre for Majoren baade at skjøtte og reise op igjen Gaarden og tillige at udføre sine militære Pligter i det Omfang og med den Kraft «som han som ivrig og samvittighedsfuld Officer» fandt at være fornødent. Han maatte vælge, hans Valg viste sig at være det rette, om ikke — desværre — netop for ham selv, saa iallefald for Familien og Slægten.

Han var i 1809 bleven hædret med Dannebrog-Ordenen, i 1812 udnævnt til Major og tog 1813 Afsked i 45-Aars Alderen.

Hvad Ulleberg-Grønvolderne angaar er at sige, at Oberstlieutenant Bernt Christian v. Grønwold (1729—1797) var en mere end almindelig flink Militær, hans Regimentschef karakteriserer ham som Capitaine og Compagnichef som «en meget dygtig Officer, men af noget melancholisk (sic) Temperament» (han var nok af «trist-barsk» Karakter og «adskillig tyrannisk»). Han havde «særdelis Anlæg for Mathematica og Geometria, saavel med Hensyn til den ordinære Landmaaling som endoch den Marckscheide-Konnt» («geometria subterranea») «huilcken han udi den Campagne udi Holsten sich erwerbett haffte». Dertil var han en særdeles flink og forstandig Jordbruger og drev sin Gaard

(Bygssel) Ulleberg (Brunlanæs) op til en ren Mønstergaard «endoch for de Kanter aff Landet at være».

Ullebergeren Oberstl. B. C. Grønwalds fire Sønner var alle — naturligvis — Land-Officerer, flinke baade som saadanne og i almindelig Betydning, særligt var den senere Oberst og maaske en kort Tid konstitueret Brigade-chef Hans Mow v. Grønbold en mere end almindelig fremstaaende Officer. Obersten og den ældste av Brødrene, Fridrich Johannes (Lieutenant, senere Krigsraad) havde begge — ifølge Hirsch's Officer-Lister — gaaet paa den mathematiske Skole i Christiania, medens derimod Lieutenant Nicolai Fridrich Reichwein og Capitaine Jens Christian (de to mellemste) ifølge en Optegnelse af Præsten Chr. Aug. Grønbold (en Søn af Nicolai Fridr. R.) begyndte sin militære Løbebane som Cadetter i Kjøbenhavn og havde begge som Fændrikker havt Ansættelse i den danske Hær. De syntes alle at ha' havt særlige Anlæg for Mathematik og de reale Fag. En Søn af Lieutenant Nicolai Fridr. Reichwein (og Bror af Præsten Chr. August) Artilleri-Lieutenant Bernt Christian (1803—1839) havde foruden at være en «extra god Mathematiker» — tillige (efter Datidens Fordringer) «særdelis Kundskaber udi Chemye», som han med «største Interesse havde studeret i Udlandet». Af Ydre var han mager og tør med et klogt, tiltalende men slet ikke vakkert Ansigt (vel snarere stygt — efter Moderen), men af en kraftig, slank og næsten kjæmpehøi Skikkelse ¹⁴⁷.

Oberstlieutenanten (B. C. v. Grønbold) og hans fire Sønner (Ulleberg-Grønvolder) var alle meget høie af Statur og «særdelis kraftige Karle» (særligt Capt. Jens Chr. Grønbold) med renskaarne friske Ansigter; «Haaret og Lethen faldt i det mere mørkagtige». Dog havde Capt. Jens Christian og end mere Broderen, Lieutenant Nicolai Friderich Reichwein, temmelig tilbagegaaende Pander (Arv efter Moderen Kirstine Elligers, Datter af en Kjøbmand i Laurvik), hvorfor de «tog sig bedst ud med bedækkede Hoveder» ¹⁴⁸. De to andre: «Krigsraaden» og «Obersten» havde derimod Faderens høie, brede, kraftige, klare Pande; dertil var de «meget

vakre af Ansigt» særligt Krigsraaden (Blaaskjæggen) der dog «trods sit særdelis gode Udseende ikke virkede sympathisk, for han havde altid en saa kold og satirisk Mine» (Oberstinde Mejländer).

Med femte Generation har det været forbi saavel med «Grønvold-Orningernes» som med «Grønvoldernes (baade «Tordenstjerne»-«Gullaug»- og «Ulleberg-Grenens») deres militære Clanforhold til Staten, deres — man kan næsten sige efter Tidens og Tidsaandens Medfør — arvelige Stilling som «Officers-Stamme» i den norske Hær. Denne deres Caste-Stilling eller arvelige Stand kan dog ikke udelukkende og i første Række siges at være hidført «per genitivum» (— ved Fødsels-Rettighed), som det spøgende siges om saadanne Forrettigheder; den havde dog ogsaa tillige sin Grund deri, i den Virkelighed, at de indtil den Tid gjen-nemgaaende med Hensyn paa legemlige og aandelige Evner netop havde været særligt skikkede for denne Stilling «med dens historisk arvelige Forudsætninger».

I femte og sjette Generation kan der vel slænge en Lieutenant hist, en Cadet her, men som privilegeret Officers-Stamme er Slægtens Saga for længe siden helt ude.

Siden den Tid har der i den nu ikke længer talrige Officers-Slægt og som siden 1849 ikke tæller end en eneste legitim Officer, kun været Civilister: en 12–15 Studerende, hvoraf 6 Embedsmænd: (2 Præster, 3 Jurister, 2 Overlærere, 2 Lensmænd, 2 Læger, 2 Lærere (Philologer)), 3 Malere, hvoraf de to tillige er akademiske Borgere, 1 Landmand, flere Sjømænd, Ingeniører og Forretningsmænd o. s. v. Ulleberg-Grønvolderne er høiest i Antal og vel ogsaa de dygtigste, særligt de officielt justerede Embedsmænd. En af dem, som er i Besiddelse af stor Intelligens, er naaet høit paa Rangstigen med tilhørende Decorationer (Kabinetssekretær hos Kong Haakon 7de, Hans Aimar Mow Grønvold — Ulleberg-Gr. —), men selv han kan dog neppe staa paa Maal med den i 1896 afdøde Læge Just Christian Grønvold, 1837–96, (Gullaug-Grønvold), hvis Evner og Kundskabsfyldte var henimod enestaaende. Men denne i aandelig

Henseende ¹⁴⁹ rigt udrustede Personlighed havde saa altfor meget af Slægtens gamle Eventyrlyst i Blodet til at kunne finde sig tilrette i de da nøkterne Forhold, som et almindeligt Embedsliv i Fædrenelandet forudsætter. Han var nok desuden — som hans Tipoldefars Bror fra 1600/1700 Tallet, hin Cornette fra den spanske Arvefølgekrig — blevet krigsgal; han maatte ud paa «Viotta» for at tumle sin store baade aandelige og fysiske Kraft, «sin Livskrafts Vilje», under større Forhold, under en Storkrigs eventyrlige Farer med romantisk-forvovne Hændelser. Forlængst Realkandidat, gik han i 26—27 Aars Alderen ind paa det militære Cursus, som uddannede de første saakaldte «Reserve-Lieutenanter» for at deltage i Borgerkrigen mellem Nord- og Syd-Staterne i America 1861—65. Han blev Officer i Nordstatsarmeen og var som Capitaine med at storme Richmond. Han tog senere Lægeexamen og endte som praktiserende Doktor paa Landet blandt Landsmænd i Wisconsin, i en Stilling, hvor der dengang forekom, ja nødvendigvis maatte forekomme, saamange livsfarlige og sælsomme Eventyr, at selv han maatte synes at kunne faa nok af det. En praktiserende Læges energiske Virksomhed paa Landet i det fjerne Vesten kan vistnok være interessant, men hans utrættelige, selvforglemmende og selvopofrende Virke i sit Kald, det slitsomme Liv og hans personlig uvørne Færden, hans uførtroede Reiser paa Wisconsins vide, veirhaarde Sletter, dræbte selv hans Kjæmpekræfter.

Siden femte Generation er der ogsaa foregaaet en næsten paafaldende Forandring med baade Gullaug- og Ulleberg-Grønvold'er med Hensyn paa Legemsbygning og Udseende. Istedetfor de tidligere høireiste, slanke og dog kraftigt byggede, aristokratisk i sin hele Holdning virkende og fremtrædende (hovedsagelig blonde — mørkblonde — og rødmussede Skikkelser, der især var Gullaug-Grønvoldernes Særkjende) har der som Regel gjort sig gjældende den kortbente, vulgære, robust-ordinære Type (et Tegn paa Forfald og Nedgang fra den tidligere fremragende Legems Statur, den jeg atter vil betone med det træffende Ord «aristo-

kratisk», fordi det kommer af det græske Ord «αριστος» — bedst). Dertil er kommen den — som Anthropologerne synes at være enige i — tilsvarende mørkladne Haarfarve og graalige Leth (Hy). Dette skyldes udelukkende de Kvinder, som i den senere Tid ved Giftermaal er kommen ind i Slægten og har «forringet den, eftersom de gennemgaaende har været smaaskaarne udi deres Legems-Appartioner med tilhørende Kleinigkeiten». Nogen Exempler. Den over 74 Tommer høie, lyse, rødmussede Major Fridrich Helle v. Gr. (Gullaug-Gr.) var gift med to Søstre Flor (Floer), vistnok intelligente og ansigtsvakre Damer af høiere Embedsstand, men af ordinær Figure med mørke Øine, mørkladen Hy og meget mørkebrunt Haar. De havde 13 Børn. Af de 8 Døtre var 5 af Figur lig Mødrene; 3 derimod høie og blonde som Faren, ja en af Døtrene var paafaldende høj og slank. Af de 5 Sønner var den ene (Jens Fridrich) mørk og netop af middelhøide, men meget bredskuldret og ellers særdeles velskabt, de 4 andre temmelig høie, en af dem («Onkel Peer») endog ualmindelig høj, (vel 73 Tommer, kaldet «den Lange», men meget mørkladen), tre af dem mørke — to endog meget mørke af Haar og Øine — den 4de (Arild) derimod meget lys. To af dem — Arild og Bernt Martin — min Far — var derhos særdeles stærkbyggede og sjælden hærdebrede: de havde ogsaa ualmindelige Kræfter og der gik i og udenfor Slægten mange Frasagn om de — det maa lades dem — ufrivillige Opvisninger af deres Styrke. «Dissane to Major-Gutta» — sa' Husbondskaren paa Gullaug — «har overlag svære Kræfter jussom de gamle Kjæmper æ' sjilra». Men af disse 4 høie Sønner var Benlængden for de tre's Vedkommende alligevel for kort efter klassisk Normalregel og især efter den Maalestok, som havde særtagnet deres Forfædre opi 4 Generationer.

Min Far (Bernt Martin) blev i 26 Aars Alderen gift med en neppe middelsstor Kjøbmandsdatter fra Christianssand. Hendes Far var en liden «kortbent Nurv» med et ganske pent klogt Ansigt, men med Legemsbygning af fuldstændig Jædder-Type, skjönt han vitterlig stammede fra den gamle

jæve «Bjarkarheim-Æt» (hvorom senere). Hans Hustru — af god gammel svensk Æt — var derimod temmelig høi og meget vakker. Min Mor lignede desværre — ligesom de fleste af Børnene — sin Far af Figur, men Moderen af Ansigt; og havde — som hun — en paafaldende lang fintbøiet Hals («Ingeborg med Svanehalen» som Veninderne kaldte hende), men som neppe harmonerede med hendes øvrige Legemsskabning og maaske derfor blev saameget mere iøinefaldende. Hun havde meget mørkblaa Øine, mørkagtig Hy, stærkt mørkebrunt Haar og paafaldende røde Læber. Vi 5 Børn var alle (maaske med Undtagelse af en Syster, som døde i 12—13-Aarsalderen og tegnede til at blive høi og slank), af Middelstørrelse eller neppe det, men to af os tre Gutter havde dog «ligesom en Mindelse af vor Fars kraftige Overbygning», dog uden at besidde Noget af hans Styrke. Men heldigvis havde vi dog — til Gjengjæld — ikke ellers «nogen trait d'origine» af Morfars Jædder-Type. Alle var vi mere eller mindre mørke af Øine, Hud og Haar.

Ogsaa Ulleberg-Grønvold'erne har netop været omtrent samme Ændring undergivet. Oberstinde Meyländer fortalte derom som Exempel Følgende: «Min Mands Morbror Lieutenant Nicolay Friderich Reichwein v. Gr., en i sin Tid meget rig Mand ¹⁵⁰ (bosat i Staværn) høi og anselig som alle ældre Ullebergerne, var gift med en liden Kvinde: Rise Prebensen, Dtr. af en Skibskaptein Martin(?) Preben Petersen fra Bøgeskoven ved Larvig og hans kloge Hustru Anniken Bakken» ¹⁵¹. Af deres mange Børn var alene Artillerilieutenant Bernt Grønvold høi (men han var det ogsaa tilgagns), de øvrige af vel Middelstørrelse eller under denne, saaledes Præsten i Bergen, Christian August. «Men saa havde denne en kraftig bredskuldret Figure, et vakkert Hoved med smuk Pande og brune intelligente Øine, dog var hans Næse — efter Moderen — vel bred og kjødfuld». Af Præstens Børn er flere af Middelstørrelse, en over, en under denne; en Datter (Augusta) er derimod en meget høi, velskabt og distingveret Dame.

Den før nævnte Lieutenant (senere Krigsraad) Fridrich Johannes (Ulleberg-Oberstlieutenantens ældste Søn) var meget høi og meget vakker; han havde Børn kun med sin 4de Kone Petronelle Cathrine Flor (Syster af min Farfar «Majorens» 2 Koner og neppe saa middelstor som disse) nemlig en Søn (død ung og ugift som Skibskaptein) og flere Døtre; de fleste af Middelstørrelse, en under denne (gift med tidligere Capit. i Generalstaben, senere Toldkasserer i Tønsberg, Jacob Bendixen Hoff).

«Oberst Hans Mow Grønvold, den høieste af sine høie Syskende (vel 73 Tommer høi)^{151 b} var gift med en middels stor, meget vakker og feteret Dame, Junine Kirstine Olafsen (Datter af Islænderen Professor, Oberberghauptmand paa Kongsberg Olafsen). Af hans 4 Børn var alene en af Sønerne: Præst paa Modum, Bernt Christian Olaus Grønvold, høi (c. 72 Tommer), de tre andre middelstore, Datteren neppe dette». Den høie Præsts Hustru var en Dame (Høst) af Middelstørrelse, (medens derimod hendes hele Søkendeflok ellers var høie). Af Præstens 6 Børn er de fleste middelstore, en Datter (Fru Barth) er temmelig høi med et impo sant og betydeligt Ydre; en af Sønerne Kabinetssekretær Hans Aimar Mow Grønvold har et smukt, renskaaret Ansigt med friske mørkblaa, intelligente Øine og et Væsen, som uden at antyde nogenslags Pretention, alligevel ved sin egen Pondus virker meget distingveret og fornemt; dette er saameget mere at observere, som han er under Middelstørrelse.

At Slægten er gaaet tilbage i fysisk Retning synes mig at være udenfor al Tvivl; hvorvidt den tillige er i Nedgang i intellektuel Henseende er dog maaske mere tvivlsomt, min Mening er, at den — paa et Par større Undtagelser nær — er det, men iallefald tør det være utvivlsomt, at den aandelige Kraft, som har ytret sig i Fortiden, med Hensyn saavel paa Karakterens staute Uafhængighed som Temperamentets Styrke og det deraf betingede imponerende Væsen er det forbi med; dette er maaske en uafvendelig Følge af de senere Tidens Vilkaar, de forandrede sociale

og ikke mindst økonomiske Omstændigheder, af Forholdenes Ugunst ligeoverfor de rankere Personligheder, der gjør disse det saare vanskeligt at hævde sig og af Tidsaandens grusomt nivellerende Tryk, men — det synes mig, at det beklageligvis dog er en Kjendsgjerning.

Det er tidligere anført at af Slægtens Stamfar Lieutenant (Fændrik) Morten Grønwalld (Grünwald) og Else Elisabeth Ornings mange Børn (mindst 13 ilive, hvoraf 8, maaske 9 Sønner) kaldte de fleste sig «Orning», naturligvis fordi det var et gammelt i Danmark-Norge anseet «Adels-Navn», medens Navnet «Grønwald» — endog i den Form han brugte det: «Grønwalld» — lignede formeget det nationale Gaard-Navn eller Plads-Navn: «Grønvold» og tillige smagte formeget af national Borgerlighed.

Tre af Sønnerne kaldte sig dog med Farens Efternavn «Grønwald», nemlig min Tip-Oldefar Dragoncapitaine Friedrich Christian Grønwald (1692—1757), Dragoncapitaine Haagen Otte Grønwald og den unge 18—19-aarige, kjæmpestore Dragon-Cornette Otte Marquard Grønwald, som faldt ved Malplaquet 1709.

I Rigsarkivet findes flere Skrivelser fra hin ovennævnte Tip-Oldefar Dragoncapitaine Fridrich Chr. Grønwald, saaledes en Skrivelse, dateret «Hafslund Gaard den 16. November 1733 til «Hans Excellence Høyædle och velbaarne General-Major och Stigts-Befalingsmand v. Rappe» angaaende Formynderskabet for «min salig «Broder» Obristl. Ornings Børn». I den før nævnte Oberstl. Hirsch's i det Kgl. danske Bibliothek i Kbh. beroende «Samling over danske og norske Officerer» staar: «Fridrich Christian Grønwald, Søn af (Fændrik) Morten Gr. og Else Elisabeth Orning, f. 1692, † 1757 o. s. v. (hele hans militære Vita).

I en over halvandet hundrede Aar gammel sidst hos Slægten paa Gullaug opbevaret Stamtavle opføres de ovennævnte tre som Børn af Morten Grønwalld (Grünwald) og Else Elisabeth Orning og altsaa som kjødelige Syskende til disses øvrige Børn (der alle som nævnt kaldte sig «Orning»). I en af Rigsarkivar H. J. Huitfeldt-Kaas og Overlærer Kinck

udarbejdet Stamtavle er det samme Tilfælde. En af Grundene til at min Tip-Oldefar Dragoncapitaine Fridrich Chr. Grønwald som ung Lieutenant lærte at kjende sin senere Hustru Justine Cathrine Reichwein (Dtr. af Dragoncapt. Fridr. Chr. Reichwein til Nes Sædegaard og Else Cathrine Bildt) var netop den, at de var beslægtede gennem hans Mor: Else Elisabeth Orning, hvis Mormor var Blanchefflor Knudsdatter Bildt til Morland (Morlanda) og Lungegaard. Endelig vel det mest afgjørende Bevis — næsteften Skrivelsen til General og Stigtsbefalingsmand v. Rappe og det ovennævnte Citat af den i det Kgl. Bibliothek beroende Officers-Fortegnelse — er, at den sandhedskjærlige, genealogisk videnskabelige anseede og fremfor alt ikke flau-flotte, men kritisk nøgterne Rigsarkivar Henr. Jørgen Huitfeldt-Kaas i førnævnte dansk personalhistorisk Tidsskrift af 1901 om «Generalmajor Georg Reichweins Efterslægt» har en meget udførlig Fremstilling af Fridrich Christian Grønwalds militære Vita og bl. Andet siger: «Justine Cathrine Reichwein blev 1720 copuleret med Dragonlieutenant Fridrich Chr. Grønwald (i Militær-Kalenderen — ligesom sin Far Morten (Martin) Gr., Fændrik ved Bergenhusiske Inf. Rgmt. — oftere skrevet Grünwald) — og Else Elisabeth Orning, efter hvem en anden Søn Bernt Gr.¹⁶² antog Navnet «Orning» o. s. v.

Som ovenfor med saamange Vidnesbyrd (der til Overflod kunde forfleres f. Ex. ved Brevskaber og lignende Skrivelser) bevist er Forholdet altsaa dette, «at min Tip-Oldefar: Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønwald var Søn af Officerslægten Grønwalds norske Stamfar Fændrik (Lieutenant) Morten Grønwald (Grünwald) og Hustru Else Elisabeth Orning», det er en sikker Kjendsgjerning, en absolut genealogisk Sandhed og som Mundheldet lyder: «ligesaa sikkert som Amen i Kjerka!»

Men hvorfor — kan Læseren blandt Familien spørge — anvende saamegen Tid og anføre saamange Beviser — hvoraf hver enkelt maa synes afgjørende — for det skraasikre Faktum, som vi alle i Slægten kjender og som ikke Nogen hidtil har betvivlet, eller har kunnet finde paa at

betvivle? Jo, fordi vi atter har stødt paa en Bommert, en «ignorantia» i Danmarks Adels Aarbog, ligeoverfor hvilken den tidligere paapegede Irring m. H. t. Familienavn («Foged» istedetfor «Fogeth» el. «Vogt») under Stykket: «Adels-Ætten Orning» maa betragtes som forholdsvis uskyl- dig; thi, om end uheldig, gjælder det der en uddød Cognat- Gren af Slægten, medens det her — hvis ikke en fuldgyldig og kraftig Berigtigelse fandt Sted, kunde tænkes at kunne faa en skadelig Virkning ligeoverfor fremdeles levende Gren af en fremdeles eksisterende Slægt. Jeg sa': «kunde tæn- kes o. s. v.», men vil strax tilføie, at dette Tankeexperiment — efter de ovenstaaende Oplysninger — visselig er unødigt og kan ikke blive aktuelt. Dog er — som sagt — en kraftig Imødegaaelse paa sin rette Plads ligeoverfor Aarbogens utilladelige og flot affeiende Anførsel. Danmarks Adels Aarbog (vedk. Bind er fra 1907) siger nemlig om Lieutenant Martinus (Morten) Grønwalld (Grünwald) og Else Elisabeth Ornings Efterslægt: «Deres Børn kaldte sig Orning». Altsaa: det ser ud som Adelsbogen mener, at alle dette Ægtepars Børn kaldte sig Orning. Nei! Det var altsaa netop det, de ikke gjorde, eftersom 3 — tre — af Sønnerne kaldte sig med Faderens (lidt forandrede) Navn «Grønwald». Dette er ovenfor tilfulde bevist for min Tip-Oldefar (Dragoncapt. Fridrich Chr. Grønwald) hans Vedkommende og er natur- ligvis ligesaa skraasikkert hvad de to andre Brødre angaar, vi har ogsaa flere andre Beviser, f. Ex. Breve, herfor, men jeg skal ikke trætte mine Læsere ved udførligere og til den rene Overflod at bevise denne sikre Kjendsgjerning.

Jeg føler isandhed ingen skadefro Glæde ved atter at gribe Redaktionen af Adelsbogen i endnu en Urigtighed, ja denne Gang mere end det, en ren Kapitalfeil, thi med Danmarks Adels Aarbog ihænde kunde jo En, som havde den rette Kulsviertro til Bogens Ufeilbarhed (og Ufeilbar- hed i saapas vigtige Ting burde jo dette Værk prætere) ræsonnere som saa: «da efter Adelsbogen Martinus (Mor- ten) Grønwalld (Grünwald) og Else Elisabeth Ornings Børn kaldte sig «Orning», hvorledes kan da de ovennævnte 3

Officerer af Navnet «Grønwald» være Sønner af Ægte parret?» Og det danske Kammeraderi — eller forlorne Compatriotisme («Landsmands-Skaber») — er jo meget stærk baade itide og utide; det kunde tænkes, at Spørgeren i sin fanatiske Følelse heraf gav Fanden i enhver Berigtigelse, om denne end maatte kunne overbevise enhver Anden med logisk Slutningsevne og Ansvarsfølelse.

Feilen kunde jo lettelig være undgaaet, hvis Redaktionen havde konsulteret (hvad den burde have gjort) enten Rigsarkivar Huitfeldt-Kaas's mindst 6 Aar iforveien i et anerkjendt og netop dansk genealogisk Tidsskrift indtagne nævnte Afhandling eller den danske Oberstl. Hirsch's i Kgl. dansk Bibliothek beroende Officers-Fortegnelse; det havde da formentlig ikke været uoverkommeligt for Redaktionen at anføre det Rigtige med de faa Ord: «de fleste af Morten Grønwalds og Else Elisabeth Ornings Børn kaldte sig Orning», eller endnu bedre (forudsat at den i sin knusende Overlegenhed ligeoverfor formentlig Uadelige havde nedladt sig til at tage saapas Hensyn og Tid til sin Raadighed) «de fleste af M. Gr.'s og Else Elisabeth Ornings Børn kaldte sig «Orning», nogle «Grønwald». Andet og mere behøvedes ikke, men det burde nok have staaet istedetfor den paaklagede flotte, urigtige og affeierende Anførsel. Personlig tager jeg Sagen med største Ro, da som sagt min Tip-Oldefars Sønneforhold til M. Grønwald og Else Elisabeth Orning er et udisputerligt Faktum; men jeg beklager Redaktionen af Dansk Adels Aarvog, som prætenderer at levere et Standard-Værk og dog debiterer saadanne Urigtigheder, en saa ren og skjær Kapitalfeil, som ikke burde findes i et Standard-Værk og som — hvad der næsten gjør den saa paafaldende flau — netop saa let kunde været forhindret, hvis Redaktionen havde gidet foretage de ovennævnte letvindte Undersøgelser.

Jeg sa' ovenfor, at jeg tar Sagen med Ro, og det gjør jeg ogsaa «i og for sig», i Bevidstheden om min og min Slægts gode Ret, men jeg kan ikke nægte for, at jeg ærgrer mig over at skulle være nødt til at anvende saameget af

min knappe Tid til at imødegaa og berigtige den paaklagde Feil af den danske Adels Aarbogs Redaktion, hvad denne burde ha' sparet mig for, og hvad — som før paapekt — saa lettelig kunde have været Tilfældet, naar den kun saa nogenlunde havde gjort sin Skyldighed.

Danmarks Adels Aarvog er udgivet af «en Forening», den angives for 1907 at være redigeret af H. B. Hiort-Lorenzen og A. Thiset.

Under en Samtale med en anseet, kyndig og sandhedskjærlig norsk Genealog kom jeg til at nævne Sagen og spørge om, hvad vel Grunden kunde være til saadanne flotte og for vedk. Slægt uheldige, feilagtige Anførsler som oven paavist. Da kom Genealogen rent i Harnisk og sa' — jeg gjengiver hans Ord omtrent verbotenus: «Det ikke alene synes, men det er desværre vist, at de gode Herrer (Adelsbogens Udgivere) behandler de Personer af «uadelig» eller «formentlig ikke adelig» Byrd, som har indgiftet sig i Adelsætter, med en aabenbar hovmodig Legerthed, en friskfyragtig Overlegenhed, som paa mange kyndige har virket dels saarende, dels forargerligt, dels latterligt¹⁵⁸. Disse Redaktører, som fordetmeste selv er af borgerlig Stand, ofte af yderst borgerlig Herkomst, er under sin megen Syslen med adelige Stamtavler selv blevne — som netop Danskerne saa satirisk udtrykker sig — «bidt af en gal Adelsmand», er blevne besat af den rene Adelsgalskab i den Grad, at de vistnok betragter borgerligt Indgifte i Adelskab som en næsten kriminel Forbrydelse. Anderledes kan det ikke godt opfattes. Dette kan nok forklares som en psykologisk Foreteelse hos svage submisse snobete og let paavirkelige Naturer, men jeg maa tilstaa, at det paa mig gjør et modbydelig Indtryk. Hvad jeg mindst kan begribe, er at disse Personer for sin egen Skyld vil udsætte sig for en berettiget Omtale for Adels-Snobberi og resikere, at denne slette Følelse forleder dem til en saa ligegyldig Behandling af de borgerlige Personer, som har — efter deres Mening — trængt sig ind i adelige Slægter ved at «begaa» Giftermaal med Adelsdamer, selvom For-

holdet er saa gentlemansmæssigt legitimt som muligt. Men — paa den anden Side — er nu en saadan Indbruds-Kandidat selv bleven adlet — ja da er Alt «fair play», da har vedkommende Indbryder Krav paa ømfintlig-sympathisk hensynsfuld Behandling, uanseet hvor lidet smagelig, ja ofte rent ud «sjofel» Grunden til Nobiliteten monne være, f. Ex. Besvangrelse «in flagrante crimine» af en til Undervisning betroet adelig Ungmø eller det modbydeligste Spyttslikkeri i den høiere Lakeitjeneste som Hovmester for adelige Pøbel-Junkere, eller det reneste Vare-Kjøb: et indvandret useligt hanseatisk Gnier-Par (Fatter i Nathue, Mutter i Natkappe) har i sin Høkerbod i Christiania ved daglig Anvendelse af tysk shylocksk Næringsvet og siden (da Høkeriet gik over til større Forretning i de saakaldte fire Species) i Forbindelse med Stats-Tyveri (indbringende Toldsvig) altsaa «pr. fas et nefas» som det heder, erhvervet sig en stor Formue. Sønnen er uden al Fortjeneste, kan end ikke paaberaabe sig Giftermaals-Indbrud i Adelsfamilier, end ikke i smaa saadanne (han var gift med 2 meget borgerlige, dog naturligvis formuende Kvinder) men er i særlig Grad besat af «honnet Ambition», forfængelig-adelsgal og erhverver sig ved paatrængende Paagaaenhed et Adelspatent pr. Kontant¹⁵⁴ af den trængende, altid pengelæns Stat. Nu spør jeg hæderlige og ærlige Folk: har saadanne og saaledes nobiliterede Familier¹⁵⁵ større Krav paa at behandles hensynsfuldt end f. Ex. anseede Familier, som de gamle militære Slægter: Reiersen, Rye, Motzfeldt, Beichmann, Dietrichson, Michelet, Røde Hals¹⁵⁶, Hagemann, Frølich o.s.v., i senere Tider Seiersted (Seierstad), Meydel, Ræder, Heyerdahl og Fougner¹⁵⁷; (i seneste Tid) Borchgrevinck¹⁵⁸, fordi disse kun er borgerlige? Ja det maa jo Redaktørerne af Adelsbogen altsaa synes. Og nu Deres egen Slægt, den skulde dog vel — genealogisk seet — ved sit Indgifte i flere, deraf oldgamle Adelsætter, og deraf følgende Slægtskab med saamegen Adel endog Uradel — vel ogsaa — naar der er Tale om Gradation — være en Hestelængde foran de nævnte, som den staar paa Siden af, ja for manges Vedkommende

endog overgaar i militær Ælde! Havde forresten Redaktørerne havt Anelse om at deres Slægt sandsynligvis nedstammer agnatisk fra en baltisk Baron-Æt, saa skulde visselig Piben faaet en hel anden Lyd, saa skulde de upaatvivelig lagt for Dagen Iver for, og Omhu efter at undersøge Forholdet og vist Accuratesse for at redigere den nævnte Passus i Adelsbogen saaledes som Sandheden byder, og denne var jo, som sagt, til og med saa nærliggende og saa overmaade let at finde. Istedet herfor har de med dansk friskfyragtig Flothed naturligvis ræsonneret (Pyt — det gjalt jo blot formentlig «Uadelige!») som saa: «Børnene af Blanche flor Cathrine Orning (som blev gift med den uadelige Officer, som de behager at kalde «Foged» istedetfor hans virkelige Navn, — det vistnok inferiøre og Bedrifts-lydende Navn — «Fogeth» eller «Vogt») tog alle Navnet «Orning» som Efternavn, følgelig har Børnene af Systemen Else Elisabeth Orning (som ogsaa «begik» — som de antog paa Grund af Navnets norsk-borgerlige Klang — uadeligt Giftermaal med Lieutenant «Grønvold» (Grønwalld)¹⁵⁹ gjort det samme og alle kaldt sig med Efternavnet «Orning».) Men saadanne flau-flotte Ræsonnements ere ogsaa farlige, de kan «hævne sig» som man siger.

Den indignerede Genealog sa' tilslut: «Skriv et hvast Brev ned til Redaktionen af Danmarks Adels Aarbog og forlang Berigtigelse, tag Synderen haardt i Frakkekraven, det har han godt af, fordi det er fortjent!» «Nei!», sa' jeg, «mine Optegnelser, om de udkommer, er æslet kun for Slægten og den bryr sig neppe om Berigtigelse, hvor Sagen er saa aabenbarlig klar!» «Ja» — sa' Genealogen — «det kan saa være, jeg vilde nu i Deres Sted gjøre det; Redaktionen burde ikke dø i Synden, men — paa den anden Side — jeg kjender Danskerne! De kunde maaske resikere et af disse flau — aah, saa flau «danske Grin», istedetfor Anger, Tak og Bod; thi endog danske Videnskabsmænd ere tilbøielige til — naar man gaar irecte med dem — at gribe til dette ægte og ækle danske Universal middel mod berettiget Paatale af Feiltagelser!»

Saaledes talte Genealogen, jeg gjengiver hans Udtalelser — uden Commentar.

Det vilde ikke være rigtigt at slutte min Omtale af Adelsbogs-Redaktionens Forgaaelser uden i denne Forbindelse at sætte Fingeren paa følgende Besynderlighed af min gamle Ven og Frænde Rigsarkivar Henr. Jørg. Huitfeldt-Kaas, den man ikke skulde ventet at finde hos ham, den ellers til det Yderste nøiagtige Mand. I sin i ovennævnte Afhandling om General Georg Reichweins Efterslægt næsten pinlig nøiagtige og saglige Omtale af Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønwalds vita kalder han ham (ligesom hans Far, Lieutenanten: Else Elisabeth Ornings Ægtefælle) «Grønwald» (hvilken Form er den fuldstændige — men urigtige — Nationalisering af Navnet, men som imidlertid først skede med Dragoncapitainens Sønnesønner ca. 1780). Dette er dog — som oven paavist — en ikke saa rent ubetydelig Forskjel fra den norske Stamfars her i Landet brugte Navn: «Grønwald». Ingen vidste bedre end Rigsarkivaren, at Dragoncapitainen kaldte og skrev sig «Grønwald». Dennes Søn var jo kjødelig Fætter af Generalinde Ingeborg Huitfeldt, og Rigsarkivaren havde i sin Tid fundet frem til mig vedkommende Brev eller Skrivelse til Generalmajor og Stiftsbefalingsmand von Rappe (der blandt andre Dokumenter beviser dette, det beror i Rigsarkivet under Personalia «Orning-Grønwald»). Dertil kom, at han hældte stærkt til Capt. Kalchreuths Forsikring om og stærke Tro paa, at Grønwald-Slægtens Stamfar (Lieutenant Morten eller Martinus) var af baltisk Æt, og at Grünwald (v. Grünwald) var det oprindelige og rette Navn og dog — jeg noterer dette ogsaa uden Commentar.

Efter denne isandhed for mig ubehagelige, men nødvendvne og tidsspildende Digression, som nødvendigvis maatte forme sig som en verbal verberation ligeoverfor Redaktionen af Danmarks Adels Aarbog for 1907, gaar jeg over til at meddele, hvad Familie-Traditionen stadfæstet ved endog retslige Dokumenter ellers har at melde om Ægteparret.

Lieutenant Morten (Martinus) Grønwalld (Grünwald),
f. 1650/51, † 1715/17 — og Hustru Else Elisabeth Orning,
f. 1655 (1657), † 1725/30.

Det bemærkes, at de militære vitæ, Data, «Anbringeltz, Erkundningen» og Avancementsforhold, hvad man nu vil benævne det, vedkommende Officersslægten «Grønwald (Grünwald) — Grønwald eller Grønwald» (Orning-Grønwald), dens enkelte Officerspersoner i et Par Aarhundreder fra den staaende Hærs Oprettelse er saagodtsom uden Undtagelse hentede fra Standard-Værket: Oberstl. Hirsch's: «Samlinger om danske og norske Officerer til 1814» i det Kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn¹⁶⁰, enkelte er confereret med og supplerede ved Oplysninger fra Rigsarkivar Henrik Jørgen Huitfeldt-Kaas, samtlige er jævnførte med Regiments-Officers-Rullerne (Militærkalendere) altsaa fra de bedste Kilder, som existerer, de falder i det Hovedsagelige sammen med Slægts-Traditionens «Siigelser och Optegneltzer».

Idet jeg henviser til hvad tidligere under Stykket A «Adelsætten Orning» og i Indledningen til Stykket om B «Officersslægten Grønwald (Grünwald) eller Orning-Grønwald (Grønwald, Grønwald)» anføres, er ogsaa at sige, at Traditionen ikke har Stort at berette om deres Livsførelse udover disse Anførelser «och som doch ey er saa gandtzke lidet eftersom de Tiiders Kleinigkeitz' udi Huusliffvet war».

I en gammel Stamtavle anføres, at Ægteparret i en «ey kurz-wierig Tiid Dugg och Disk paa det schønne Orninggaard haffte»¹⁶¹. Fru Else Elisabeth war denne «deylige

Sædesgaard» (sic) erachtet til Odel og Eye, men under de mange «Tracasserier» — formedelst Admiralen (Bernt Orning) hans mange «Handeler och Depentzer och Dependrentz» (sic) — mente hun af sin Farbror Offerskiffshøvidsmandt (och senere Amtmand) Christopher Orning (der skrev sig en Tid «till Orninggaard») at være bleven forfordelt, idet endel Marker oc Skoffuer war mod ringe Wederlag bleven dend store Gaard fraliistet (ochso formedelst «min Vaters Morbror dend Admiral Axel Mouatt, «hin riige», huilcken en begierige Goeds-Annahmer war») for en særdelis ringe Pengesum udi Wederlaguen». Och dette maatte vi gebøhren (sic) (nøies med), «efterdi den aarlige Welferts-Ydelse (Gage) neppeligen til 300 Rdr. udi denne haarde och dyre Tiid andragitz». Maaske boede det (Ægteparret) om Sommeren nogen Tiid ved Statt, hvor Fruen havde en Eiendom eller Part (sammen med Slægtingen Mandrup Brahe eller hans Arfvinger). Men, som det synes, boede de mestendels i senere Tiider, og i allefald vistnok stadig fra 1710, («da Lieutenant Morten dette Aar udi dend «Maaneth (sic) Julius» maatte affhænde dend Orninggaard for den reneste Spottepries» (sic), i Bergens By,¹⁶² hvor flere af Sønerne, som Bernt Orning jr. (senere Dragon-Oberstl.), Ludwig Orning (senere Major), Fridrich Christian og Otte Haagen Grønwald (de senere Dragoncaptainer) havde gaaet paa den latinische «Schole»). Lieutenant Morten (Martinus) Grønwalld døde «hasteligen (ca. 1715—17) udi sin Alders store Krafft¹⁶³ ved en Uløcke, imedens hand selfver nagelschnittet und ausbesserte sin arffuede Pantzer (Rustning)». Fru Else Elisabeth, om hvem det Mundheld gik «at hun ligerviis saa klug som schmukker war», sad længe Enke «och bleff hun goed tilaars (73 à 75 Aar) doch ey saa langtlieffendis (sic) som sin Syster «Frue Blancheflor Orning (Daniel Andersen Fogeths) huilcken 100 af Aar bleff». Ægteparret (Lieutenant M. Grønwalld og Frue) «mindstens» 12 Børen udi Lifve haffte, huoraff 7 end 8 Sønner, huilcke alle Officerer bleffe». «Det et stort och bekosteligt Huus war och viel Geld anwenditz: «Till Oppfostring og

de Sønners Anstellung wie Officirtz (sic) och widere Avancementz (sic) och till Uttklädning (sic) = Udrustninger (Kriegsgespäck)» f. Ex. til den kriegsgale Dragoncornette Otte Marquard Grønwald. Denne tog nafnlig Tieneste udi den engelske Væffning (Væbning) under den nafnkundige Obergeneral «Mallborro» (Marlborough) och bleff han «ihielstocken udi et stort Kriegs-Schlacht udaff sin Frænde dend Capitaine Hans Henrik de Reckvin (Reichwein) huilcken udi den fransosische Vortrabz (sic) (Avant-Garde) war», «och» — lægges til — «bleff den Guld-Kiede, Otte Marquard offer sin Halsdugg bar, ganz und gahr zerschmetteret». ¹⁶⁴ «Till alt dette» ¹⁶⁵ — siger fremdeles Datteren — «ginge der til mange blanke Rixdaler-Stücker, huorfore worres werslige och timbelige Goeds immer ringere bleff effter worres regenschaffuers Offerviisninger». «Doch haffte de (Forældrene) noch till deris Dødes-dagg, om endoch deris «Øell och Broede»* ey saa offuerflødigen war end som udi førre uforglembelige Tiider paa den schiøne Orning og Frues Gaard paa den Stord-Øe». «Och» — lægger hun til — «war der endochsaa intet lidet udi det Boe at arffue» — vistnok særligt formedelst Arven efter Mor-Moren, Frue Siselle (Zizille) Juel. — Der er en Tradition «om den egentlige Opfostrelzoder Børenstugt», meddelt af en af Sønnerne, Dragoncapitaine Fridr. Chr. Grønwald och «antegnet» af dennes Frue Justine Cathrine v. Reichwein. Den lyder: «Hr. Morten tock sig etwas kleinfüglich udaff dend (Børnetugten), huilcken effter Tiidens Schick dend Huusfrau gewitz anhørte. Hr. Morten, wenn hans Tiid dertil wære, doch mecket wachtsahm war de Drencke udti Fichtekunst und Waffenschuzen att øffve och die Mutter strenckeligen in Observantz de Jomfruers Tuckt at ophuielpe mit Napp undt Plock och andten widtbørlichen Handtschmitzen att begegne». Else Elisabeth Orning, Lieutenant Morten (Martinus) Grønwallds Enke, døde formentlig 1727 eller 1730 (73 à 75 Aar).

* «Øell och Broede» er i de Tider synonymt Udtryk for «daglig Kost».

Lieutenant Morten (Martinus) Grønwallds (Grünwallds) og Hustru Else Elisabeth Ornings Børn.

Den ældste Søn: Dragon-Oberstl. Bernt Orning, den formentlig anden eller tredie i Ordenen: Major Ludwig Orning, Dragoncapitaine Wilhelm Orning samt de fleste (vel ialt 10) af de 13 — 14 Børn som levede op (1 — maaske 2 — død som Smaabørn) kaldte sig med Efternavnet «Orning»; kun 3 af Sønnerne, nemlig: 1) Dragoncapitaine Fridrich Christian (1692—1757) — min Tip-Oldefar — 2) Dragoncapitaine Haagen Otte og 3) Dragon-Cornette Otte Marquard, falden udi Kriegen 1709, kaldte sig med Faderens noget ændrede Efternavn: «Grønwald» eller «Grünwald», som det oftere skrives i Officers-Rullernr. (Militær-Calenderne).¹⁶⁶

Der er Træk i Traditionen om flere af Ægteparrets Børn, som vel ikke ofte frembyder sælsynt Interesse (hvad de dog engang imellem har), men de staar alligevel over en almindelig Livsførelses Einerley, thi den orningske Villiekraft og hede Temperament havde trods de skiftende Tidens dæmpende Indflydelse alligevel afsat sig stærkt. Disse træk er — som før antydet — sammenfattede «en bloc» (i Bunke). Senere vil specielt omtales og «behandles» mere bemærkelsesværdige Personligheder: Oberstl. Bernt og Major Ludwig Orning samt de tre ovennævnte, som bar Efternavnet «Grønwald». Jeg ser bort fra den kronologiske Orden med Hensyn til Fødselsaarene og gir de to ubetinget interessanteste Brødre-Par: Dragon-Oberste Bernt Orning, jr., og Dragon-Capitaine Fridrich Christian Grønwald en fyldigere

Omtale ogsaa af den Grund, at begge disse efterlod sig en talrig Efterslægt, hvoraf — saavidt vides — alene den, som stammer fra sidstnævnte: Dragon-Capitaine Fridrich Christian Grønwald, 1692—1757, (min Tip-Oldefar) fremdeles den Dag i Dag eksisterer paa Agnatsiden.

1. Der var en Søn — maaske den tredie ældste — *Owe Orning* (Grønwald-Orning) tidligere Capitaine des armes, senere Cornette ved vesterlandske Compagni af Kruuses Dragoner 1717; han blev 1727 dimiteret paa Grund af Alder og «Svagelighed», hvilken sidste Dimissionsgrund var i høi Grad selvforskyldt. Oprindelig var han «en Kiæmpe och red ligerviis huorsom en Kenttaure» (sic). Men naar man har døiet et langt Felttogs «Fatiguer» og bagefter sidder fra Morgen til Aften i Sadlen paa Pladsen og saa derefter pocaliserer fra Aften til Morgen og dette i uafbrudt Vexling: Dage, Maaneder, Aar, (ja hele Decennier) igjennem — saa kan nok tilsidst endog en Kjæmpe faa Anfald af Svagelighed; det Mærkeligste var, at han kunde holde det saaledes gaaende i samfulde 10 Aar (hvor dygtig Rytter han end var), men i Anno 1730 var han helt færdig. Heldigvis var han ugift. Der havde dog nok engang i hans første Cornette-Dage været et «Ganteri» (snarere Liaison: en saa chevaleresk-romantisk Historie, at jeg forbigaar Detaillerne — for at Traditionen ikke skal blive beskyldt for at fare med Fabel og Skrøne — mellem ham og en Dame af Slægten (Galskytt?). Den ægte Kjærlighed var udelukkende paa hendes Side. De skiltes; thi den smukke, muntre Cornette foretrak saa afgjort Pocalen, at han om den med fuldeste Grund kunde med en senere Digter sige:

«Ensom er jeg dog ei ene; Du, Tilbedte, er hos mig!»

Det har ellers af en Quasi-Personalhistoriker været gisnet, at han i sine sidste Aar ikke havde kunnet undgaae at gifte sig med den «uundgaaelige Gjertrud v. Treubler», der som Enke ogsaa skulde overtat en Capitaine v. Brüggemann.

Traditionen fortæller, at Hr. Owe havde en Tvillingbror ved Nafn *Morten Orning* (Grønwald-Orning), som var *Capiti-*

Justine Cathrine v. Reichwein,
(f. 1688, † 1783) 97 aar gl. (Datter af Dragoncapt. Fridrich
Chr. R. og Else Cathr. Bildt, † 1709. «Den sidste norske
Bildt»). Gift 1720 med dav. Lieutenant (senere Dragon-
capitaine) Fr. Chr. Grønwald, f. 1692, † 1757.

taine des armes, och en «dueliger Fichtekunstner», men at han «affgikk udi særdelis ung Alder ved et uløckeligt Degenstick, medens hand med megen Iffver udi ein Skrømp-Duel (sic) ficktede». Hand særdelis høyvoxen monne Wäre, men war hand endnu ey heelt udvoxen udi sin Kørperlængde», «oc war hans Modstander en Officer udaff samme Regiment oc han udi sin Drøffelse sich selffer ihielsticke villte, men bleff dette af Hr. Owe høymodeligen hindritz».

2. Der var en Datter Karen Mouatt Orning (Grønwald-Orning) «den skiønneste for Sjunet udaff de skiønne Systre». Hun var gift med Lieutenant ved Dragonerne Anders Høeg, maaske, ja temmelig sandsynligt, en Slægting af hendes Svigerinde Fru Justine Cathrine Reichwein (gift med hendes Bror, daværende Dragonlieutenant Fridrich Christian Grønwald). «Lieutenant Høeg var en kraftig, vakker, stadselig Mand». Han «yderst hoffærdig udaff sin urgamble Adel og en stor Tyran, ret en Diæffuel mod sine Mandtschaffer war;» — men han «erweichtes wie Wox udi sin skiønne Frues fine huide Hænder».

Ægteparret var barnløst.

3. Der var nok en Datter ved Nafn Blancheflor Orning (Grønwald-Orning) som «udi Lignelse med» (sic) sin Mors Faster Barbara Orning løb bort fra «Hiemstaffnen», men ikke med en slig gjæv Erobring som denne gjorde i den franske Sieur (se Adelsætten Orning). Hand «en gantzke gemen Skrædder-Piilt» var; men han «doch udaff respectable Folkens (sic) nafnlig Knagge (Knage, Knag) aff de «conditionerede» Knagge och Casper (Castberg?) var, «huorudaff en riieger (sic) Fogeds Afkom sig Adelskaff med det Nafn «Knagge-Hielm» (Knagenhielm) med store Penge tiltuskede(?) och hursom Adelsgoeds sig forhvervede och tilskiødede, kalditz Kaupanger, huilcket den Foged tidligere hafte sig tilhandlitz (det oldgamble Lusa-Kaupanger «saaledis ved Nafn, fordi de diur dersteds sig særdelis tiltoge och formeritz»)). «Och denne Schneider-Pilt indesiddet hafte paa hendis Hr. Faders sin Kambers och hans slitne Broge bødede, och med hannem fartede hun fluxens afstede». Ryg-

tet («Siigelsen») gik, at de søgte hen til Kaupanger, men hendes Slægt hørte ey Meget til hende sednere, naar undtages hendis Broder Dragoncapitaine Wilhelm Orning «den riiege» (sic) «hvilken sig kristeligt udaff den kranke Qvinde tog».

4. Der var en Datter Margrethe Juel Orning (Grønwald-Orning) som efter «Frasagnet» nok kunde ha' været istand til at optræde saaledes som skildret er i den Fortælling under Adelsætten Orning, som er givet Overskriften: «Den kjække og ridderlige Dame af Orning-Ætten, som formentlig altid vil forblive «naffnløs eller unævnt». Margrethe Juel Orning var en Slags Amazone, «hun døde hasteligen ved «een (sic) Uløcke til Hests» (sic) udi sin Ungdoms Skjønhed och Friiskelse (sic)».

5. Der var fremdeles en Søn (Fridrich) Wilhelm Orning (Grønwald-Orning), der i 1729 opføres som Fændrik ved Oberst Brochenhuus's Regiment, i 1735—42 som Premier-Lieutenant ved Oplandske Dragon-Regiment og i 1747 som Dragoncapitaine. Han er formentlig den samme som Oberst Gulowsen i sin Bog «fra Dragontiden» omtaler som værende med i den store nordiske Krig. «Han skulde ha' været flere (3?) Gange gift. Første Gang med en luudfattig Dame, men af gambel, ypperst Adelsæt (Løvenbalk?), «anden Gang med en riieger (sic) och formuffende Fogeds Enke, huis «Ende» han saae», och «dereffter med den fager Unger-Møe, nafnlig Eline Rawensberg, som aff sær Adelsbloed war». Han døde børnløs i 1753. Da han «war en Mand udi goed Huld (sic) och uden Børen (sic), gaff han sin uløckelige och kleinmodige Syster, som udi fordums Tiider bar «det stoltzerendis Nafn Blancheflor Orning», men sednere «blot en uselig Madam Schrædder-Knage bleff, goed Understøttelz med mange blancke Ricsdalere, men med den Knagge eller Casper-(Castberg-)Yngell willte han doch Intet udaff Mengeschaff haffue».

6. Saa var der Tina (Martina eller Martinette) Orning (Grønwald-Orning), som ikke bør «forglembe» (sic). Hun var meget høi, slank, lys og fager med store lysbruune mandel-

formige Øyen, och haffte hun et Aaziun, huorsom en Madonna». Hun «war særdelis tænksummer och quicker — och nem udi Bogen, endoch noget udi dend Latinen». Hun særdelis ofte gjestede udi det Schaanenland (Skaane), huorfra hendis Fader kommen war, hos sin Moders dennis Farbrors Frænder» (formentlig de skaanske Rosenkrands) «och war hun — offermaade meget ung — kierforbundet (sic) med en skaanisk-svensk Haamand (Adelsmand) udaff Ætten som «stupade» ved Gadebusch» (1712). Siden var hun «mestendels hiemme hos sin Moer, som hun pleyede vel». Men hun gjorde «doch affen och till Reyser til sine «Brødre-Folks» paa Østens-Landet (Østlandet)». «Hun lystede dend Søe och de Søe-Fahrter och fik hun iæfnligen aff dend Schiffer Loff til det Schiffs Fähring att bestyre» «och dann lyste hendis store milde Dufve-Øyen scharpe huorsom en Høeges och siuntes hun liigerviis som en Schiold-Møe». «En Uweders-Dagh (sic) ved Aftenstiider ud paa den Bukke-Fiord bleff hun udaff dend Segelbomme udi Hafuet slagen och drucknede hun dersteds».

En Ungersvend och Studiosus udi Theologica, som ombord var, berettede til hendes Moeder, at da hun «udi det svære Haff schlagen bleff, hun da det græsiske (sic) Oerd: «ποντος» — Pontos — (Hav) udraabet haffte»; men hendis Moeder (Else Elisabeth Orning), som nu Encke war, uudsachte (sic), at hun visselig forstod «noget lidet» udi Latin-Maalet, men intet udi det Græsiske (sic), men «haffte hendes Fæstensmandt, som ved Gadebusch falden bleff, det Nafn: «Pontus» til Fore-Nafn».

7. Bernt Martinus Orning (Grønwald-Orning). Om ham vides intet Andet end at han var Fændrik 1729 og Second-Lieutenant 1730 i Oetkens Dragon-Regiment och att han døde særdelis hasteligen i 1732 udaff en «sær hitziger Kranckheit».

8. Dragon-Cornetten Otte Marquard Grønwald, som faldt i Slaget ved Malplaquet 1709. Søn af Lieutenant Martinus (Morten) Grünwald (Grønwalld) og Else Elisabeth Orning.

«Jag helsar Dig, flygande Standart!»

Han var ligefrem kriegsgal: «han elskede Krieg och Kriegs-Farer ligerviis huorsom man beyler till en kiersommelig Bruud!¹⁶⁷ Han var — ligerviis som sin Vater en «Kiempe» af Størrelse og Styrke» och hafte han — hartad sin Drengedom uagtet — giort Tieneste udi et Dragonregimente som Capitaine des armes formedelst sin store Vaabenfærdighed och Riede-Konnst». Hans hele Hug stod til at komme med udi den store Krig (spanske Arvefølgekrig), som «Europa versetzte in Wuth». Der var ikke liden Bekostning med Hensyn «Udgiffuelser och Reyse Gepäck och Zehrgeld»; thi pressirte (sic) (-pressede) han sin Moer iffriigen dertil, efterdi han hendes Yndlings-Søn¹⁶⁸ var «och tillige skienkede hun ham «den Heppburnske Läncke-Kiede» udaff gott Gull, huilcken hendes Farbror Offer-Skiffshøvidsmand Jørgen, som udi Twekamph (sic) med den Obristen Budde udi Malmøe falden bleff, getragt hafte». ¹⁶⁹

Saaledes kom han sig afsted til det Land, «Engelandt» («han taleder sehr gut Englisch formedelst de Orningers Sprach-Sandtz och en Siømandt udi Prisonnen») og kom som «Dragon-Cornette at gjøre Tjenetz udi Arffue-Kriegen (den saakaldte «Spaniske» 1700—14) unter den store General «Mala-Brook» (Feldtmarschall John Churchill, Duke of Marl-

borough). I den franske Hær (unter Marschall Hector Villars) tjente ved samme Leylighed «dend Kriegs-Effentyrer och iffrige Duellanter, Capitaine Hans Henrik de Reichwein», den navnkundige Generals næst yngste Søn. Hr. Otte Marquard og Hans Henrik var altsaa Landsmænd («ja endoch udi langsommeligt (sic) Verwandtschaft»), men «havde de ey seet hinanden, førend det saaledes indtruffitz», at de «mit Waffen udi Hænde» stod ligeoffer for (hinanden) paa Slagmarken vidt Malplakket (Malplaquet). «Hans Henrik R. var vel 50 Aar gambel och en kraftiger erfaren Krieger och Douellantz (sic); Otte Marquard ikkun c. 18 Aar ock kiempstærk, men neppeligen doch saa særdelis vaabenfoerlich (sic) som dend Hans Henrik».

Ubekymret om det skræmmende Frasagn bar Cornetten, som «aff Kieden sehr amusiert war» i Medfør af den Tids krigerske Aand og paa den Tids Officerers Viis («de smykkede sig til Kamp ligerviis som till en Festlichhet»). Kieden om den Spitzenkræffue offer sit Brystphantzer». Da Otte Marquard — «efter lang och braff Fichtning» — fik Dødshugget af Hans Heinrich, gik med det samme «dend Kiede udi flere Støcker, och spredtes de Læncker». Otte Marquard Grönwald, som lod til at have mere Interesse for Kieden end for sit Liv, raabte, da han faldt: «Donner und Blitz, min Kiede!» — «och war han auf einmal ganz todtt», som Hans Henrik udtrykker sig i en Beretning derom til Hjemmet udi Breffskab til sin efterladte — for ikke at sige forladte — Hustru Fru Margrethe Maaneskiold af Wese. Ved Hr. Otte Marquards Udraab forstod Hans Henrik, at han havde fældet en Landsmand og fik senere Rede paa, hvem denne var. Han fik ogsaa en Del af Lænkerne samlet og lod dem i Paris sætte sammen til en «Konnstfærdig ugemen prunkendis Uhr-Gehänge». Den reducerede Kiæde, som fra nu af brugtes kun som Uhr-Dekoration, «ihuorvel en særdelis pompøsisch (sic) saadan» kom efter flere «Widewärtigkeiten, vexplende Omtumlinger och Mummeschantzrier¹⁷⁰ tilsids udi Hænde hos en af Otte Marquard Grönwalds mange Brødre, nemlig:

9. Major Ludvig Christian Orning, (Grønwald-Orning).

9. *Major Ludvig Christian Orning*, (Grønwald-Orning) (Søn af Løitnant M. Grønwalld (Grünwald) og Else Elisabeth Orning). f. 1689, † 1769, 80 Aar gl.

Han boede paa Holen Gaard i Lessøe (Lesje) i Gudbrandsdalen og var siden ¹⁸/₈ 1747 Capitaine ved Søndre Gudbrandsdalske Comp. ved 1ste eller Østre Oplandske Infanteri-Regiment, ²⁶/₁₀ 1752 Capitaine ved Lessøiske Comp. af samme Regiment eller Obriste v. Lautzau's (Lowzow's) Regiment. Hans militære vita er ifølge Hirsch: «dansk-norske Officerer»: Landcadet i Kjøbenhavn, ⁹/₃ 1716, Fændrik 1730, Lieutenant 1736, Capitaine af Landeværnet ¹³/₈ 1747, Capitaine af Linien i samme Regiment ²⁶/₁₀ 1752, Major ¹⁹/₈ 1761.

«Han» — siger Traditionen — «en vældig Nimrod war af stor legemlig Styrke og Hærdelstz, huorfore han en stauter Officerer (sic) till at taale Kulde och Hede om hinanden med lige Villighed war, och tillige meget dugelig til Compagnie att manøffrere». Major reformé. Afsked ¹/₅ 1765 ¹⁷¹. Han fik altsaa Uhr-Gehænget, men den «Uløcke» som altid timedes Besidderen, skulde han heller ikke undgaa, «fast det wahrede nær en Menneskealder, inden denne indetræffitz» (sic). «En Dag i hans 80de Aar (1769) havde han en Høstdag paa Jagten kun med sig en Unggut fra Schulte-Bakken i Vaage for at hjælpe til med at bære Byttet. Paa Hjemveien gled og faldt Majoren i en styg Uer, og Jagtgeværet rusede ned i et Vashøl «och bleff det ubruge-

ligt for den Dagg». Strax efter raakede Majoren paa en «biørn, och uachtet det, at hand waabenløs» war, willte hand dennem icke entwighe, men gik modig paa svingende sin «Musquedonner huorsom en Kølle och gaff dend Biørn mit dennem drei Schläge «och Saaer udi Schallen». Men «u-Dyret» (sic), som en stor «han-Biørn» war, «fik indtfangitz dend Major udi sin Faun och krystede hannem hannems Aande udaff». Da Folk, tilkaldte af Gutten, som — istedetfor at hjælpe sin Husbond — var vetskræmt, særligt af «dend Biørns Uhling», fløiet til Bygden, — endeligen kom till, «war den stærke Major och dend store «han-Biørn» döder baee twoe!»¹⁷²

Om Kjædens (eller Gehængets) «Endskaff» fortælles det videre, at den «arffuedes» af en af Majorens tre Sønner, alle Officerer. Han hed Fridrich Christian (f. ca. 1741), Fændrik ^{31/3} 1762, Secondlieutenant i Sydenfj. nationale Dragonregiment ^{20/8} 1772, Premierlieutenant ^{17/11} 1779. (De to andre var *Berend Orning*, Secondlieutenant i Sydenfj. geworbne Infanteriregiment 1780 og *Christian Orning*, Fændrik 1763, Secondlieutenant ^{12/11} 1772 i 2 nationale Bergenh. Infanteriregiment, Premierlieutenant ^{4/3} 1773, Capitain-Lieutenant ^{25/4} 1788.) Han (Fridrich Christian) var som Faren en stor Jæger, og efter Familie-Traditionen var han ugift. En Dag (1781) paa en Jagttur druknede han i Lesjøskogens Vand. Der paa Sjøens Bund laa nu Resterne af «Kjæden fra Malplaquet», og saaledes vil det skjæbnesvangre Smykke ikke længere «anrette nogen uløckelige Tillschickelser (sic) udi Släckten!»

En indskudt Episode om min Tipoldemors Bror, Capitaine Hans Henrik v. Reichwein.

Skjønt den før- og nedennævnte Capitaine Hans Heinr. Reichwein, som fældede Dragoncornette Otte Marquard Grønwald i Slaget ved Malplaquet (1709) vistnok var langt ude beslægtet med Otte, og min Tip-Oldemor var Brordatter af Hans Henrik Reichwein, kan denne vel neppe siges paa den Tid at tilhøre vor Slægt, da jo Svogerskabsforholdet først indtraf nogle Aar efter at han faldt ved St. Denain. Men han spiller dog en temmelig directe Rolle for flere af Grønvold-Slægten. Jeg har derfor troet her at burde lade ham faa en anden Plads end i en Note, og give en kort Omtale af denne kjække Eventyrers senere Dage og Udgang. Emnet er noksaa romantisk.

Riksarkivar Henrik Jørgen Huitfeldt, som var af Slægten, har i Dansk-Norsk pers. Tidsskrift 1900—1901 git en temmelig udførlig Skildring af hans Vita. Nedenanførte er fornemlig hentet fra H. J. Huitfeldts Fremstilling, dog er der tilføiet nogle nyere Momenter.

Lidt om Capitaine Hans Henrik Reichwein.

F. 1659, † 1712, (en Farbror af min Tip-Oldemor Fru Justine Cathrine v. Reichwein).

Han var næstyingste Søn af den «nafnkundige» General Georg Reichwein og 3die Hustrue Inger Olufsdatter Rytter til Østby og Brandsthorp. Han havde nydt en omhyggelig Opdragelse, var noget af en Lærd, havde megen litterær Dannelse og var «særdelis musiqualk» (sic). I det af hans Informator (den senere Præst til Drangedal, Fr. Andersen Bølling) «udgifne Schriff» har Hans Henrich skrevet et latinsk Æresdigt (et Distichon i 14 Linier), som vidner om meget gode Kundskaber «udi Latinen» og om at han ialt-fald ikke forgjæves var sin «meget lærde» Fars Søn. Modern, Fru Inger Rytter,¹⁷³ klager ellers over hans urolige, reyselystne «och verschwenderische» Natur og noterer, at hun til en af hans Reiser har givet ham 525 Rdlr., 4 Skiorteknapper med Demanter, en Skiortespende med 5 Demanter, 2 Buxeknappe med Bemmerske (Bøhmiske) Demanter, alt tilsammen ansat til 150 Rdlr. «och desuden» et digert Sølv-Bæger, (sic) huilcket han «ligerviis som een Grand-Sieur havde begaffuet den Schipper med, fordi Seylatzen gick saa Fandens hurtigen». Til 2 andre Reyser havde han oppebaaret 215 Rdlr. og endoch 415 Rdrl. og medtaget sin Faders (Stedfars) store og kostbare «Viola de Gamba» (Violoncel) «och en meget dyrebar Demant-Ring», hvilke begge Ting han bortgav, «da saadan Intention och Grillenfanggss hannem attaqueret haffte».

Hans Henrik var af en saare urolig, krigslysten og strid-

bar Natur, «och war han meget paafærde, huor Krieg war». Han var gift med sin Svogers Syster «nafnligen Margrethe Maaneschiold» og kom naturligvis i Uenighed med ham i Anledning af den Maaneschioldske Sædegaard Wese med Tilliggelser i Baahus Lehn, «huilcket adeligt Goeds paa Viig-Siden bleff confisqueret till dend Svensche Crone, da Herschafferne (Maaneschiold'erne) siden har leffvet under Dansk Regiering». Hans Henrik havde været i udenlandsk Krigstjeneste baade her og der, saaledes endoch udi Moschau (Moskow), hvor han under Czar Peter den Store havde kjæmpet mod Strelitzerne (1698) och ocksa mod «de Tyrcker». Skjønt «copuleret», faldt der dog aldrig Ro paa hans Slaaskjæmpe-Natur. Han manglede altid Penge; «thi han sehr verschwenderisch war». Fra Kjøbenhavn tilskrev han saaledes ^{10/6} 1681 sin Mor: «A madame, madame Inger de Rytter, dame de Kopperwiig», (hun boede da paa sit Goeds Koppervigh ved Drammen) «ma très cher mère humblement à Bragnæs, sin dydzirede hierteallerkiæreste Moder» og beder om en Vexel udi Kjøbenhavn at annamme «eftersom der nu gives skønne Leyligheder at komme ud, och det ser ud till braff Krieg alle Steder». Den og mere til fik han (1200 Rdlr.) och foer fluxens udi Feyde, men angaaende Resten af Arven (den da meget betydelige Sum af ca. 4000 Rdlr.) opstod vedkommende Renteberegningen formelig Proces (1689) mellem ham, som nu var i Krigsfærd udi de Mozcowiters Land, och hans hiertenskiæreste Moder, i hvilken Anledning Birkeskriveren motiverer en Kjendelse angaaende Udsættelse i Sagen saaledes: «især da Sagen mellem Moder oc Barn af saadan høyadelig Stand, hvor det for Alting ey er vel anstaaeligt med hverandre udi Uenighed og Trætte at lefve». Fru Inger Rytters Svigersøn Capitaine Mathias Maaneschiold, der som nævnt havde mistet sit adelige Fædrenegods Wese i det til Sverige afstaaede Baahus, fordi han ikke vilde lyde under den svenske Konge, var naturligvis ogsaa i Forlegenhed for Penge og gik ligervis temmelig «inquisitorisk» ind paa Svigermoren, i hvilken Anledning hendes Tjener Christen Kierulf¹⁷⁴

oplyser «att hun fra Kobberwigen til Christiania kun havde medtaget endel Løsøre».

Saavidt Riksarkivaren, som ey da kjendte Hans Henriks senere Skjæbne, men dennes Brordatter Fru Justine Cathrine Reichwein Grønwalds meddeler: «Da Hans Heinrich havde faaet sin Arff udbetalt, strøg han atter affsted og var snart her, snart der i udenlandsk Tjeneste»,¹⁷⁵ og af og til hjemme igjen, huor han deden laae udi stændige oc continuerlige Stridigheder oc Kranglerier med dend Schwoger, Capitaine Mathias (Maaneschiold)». Hans Heinrich synes at «leffendegiøre de gamble Codottier-Befalingsmænds Levesæt», huorum det i Leietrop-Visen hedder:

«Snart er jeg der, huor Brødet er huit oc Pigen sort.
snart er jeg her, huor Brødet er sort oc Pigen huid» (lys).

Efter de første Aar af 1700-Tallet viser Hans Henrik sig ikke mere i Fædrelandet. Han var nemlig blandt andet saa heldig at faa sin Lyst styret til at komme med i en «saare braff Kriig», idet han som Capitaine deltog i Tiden fra ca. 1709—1712 paa fransk Side i den spanske Arvefølgekrig (N. Riksarkiv. gen. Samling Reichwein). I denne 14-aarige Krig (1700—1714) opererede større Hære og levedes blodigere Slag («vexillæ regis prodeunt») end i nogen tidligere Krig i den nyere Tid. Vi har oven nævnt, at Hans Henrik i det berømmelige Slag ved Malplaquet (¹²/₉ 1709) fældede en Landsmand, som tjente i de engelske Rækker, og at denne var den unge Dragoncornette Otte Marquard Grønwald, der var Bror af min Tip-Oldefar Friedrich Christian Grønwald, som senere blev gift med Hans Henriks Brordatter Justine Cathrine Reichwein. I dette Slag faldt altsaa den 18-aarige Cornet «efter megen Manddom oc braff Ficktning», for den 50-aarige Kamphanes Haand.

Endel Aar efter fik Hans Heinrichs Hustru Underretning om, at hendes Mand var falden i Slaget ved St. Denain (1712) i Spidsen for Avant-Garden i Regimentet Flandern. Saa sad den saa ofte forladede og forglemte Fru Margrethe

Maaneschiold af Wese og sørgede over sin Hans Heinrich, som hun havde elsket høit. Thi skjønt urolig, vegelsindet og stridslysten, var han dog modig og tapper som en Løve, og skjønt han var af tyrannisk Natur og derfor «særdelis commanderendis» i sit («kiere») Hjem, naar han dann og wann var der, kunde han dog være «saare velbehagelig». Skjønt «værende udi Egtestand leffuede Fru Margrethe mestendeels som udi Enkestand»; nu var hun bleven virkelige Enke-Quind (sic) og sørgede over sin Hans Heinrich med «rindendis salte Taarer oc stærcke Klague-Skriig och» — huorsom dend Prophet Joel det erlanger — «med Faste, med Graaed och med Hylen». Men Kvinderne var mere romantisk-kriegsvenlige i de Dage: hun syntes at finde megen Trøst ved Tanken paa den schønne Død, som hendes Mand «bekommet haffuer». Derom siger hun, at Wincentz (se Note 170) — formentlig en Slægtning af hende, som ogsaa tjente i den franske Hær — havde «udi Breff giffuet hende en Beskriffuelse, særdelis quægendis oc saaledis liudendis»: «Det var en mørk Dagh med tungsommelige Sckyer. Plutzeligen frembrydis Phoebi Straaler aff den sortladne Himmel, ock i samme Øyeblikke schinckrede Kriegs-Hornenes ock de Trompeters Lieud det hitzendis Kampf-Signum: «Angevantz» (sic) («en avant») ock Avantz-Garden for det berymmelige Regiment Flandern rykkede hasteligen frem ock gjorde draffeligen Anfall. Da bleff Hans Heinrich falden!»*

Dermed slutter denne Episode af Hans Henrik Reichweins Vita, og vi gaar over til Fortsættelse af Fortællingerne om Morten Grønwald (Grünwald) og Else Elisabeth Ornings øvrige Børn.

* H. J. Huitfeldt-Kaas gisner, at den Corporal Otte Marquard Reichwein, som 23 Aar gl. døde «uaffet ulegeligt Saer fra den sidste Storkrieg» og begravedes i Grue, var Hans Henriks Søn.

10. Dragoncapitaine Haagen Otte Grønwald (og Efterkommere).

[Søn af Lieutenant Morten (Martinus) Grønwalld (Grünwald) og Else Elisabeth Orning.]

Capitaine des armes 1712 och Cornet 1719, Lieutenant 1737, Capitaine 1738 ved Oberst Beenfeldts Dragonregiment, † 1743, «hasteligen udaff det Saar-Meen aff huilcket han stedse var plaquet, efterdi han aff en Kugel war bleffuen skieffer udi sit Halse-Hofvude (sic), huorfore han stundomsviis titulateridis (sic) spøgsviis med det Nafnet: «Haagen Schakke» «och dette Saaer han udi dend Stor-Krieg annammet haffte».

«Han bleff i 1713 giffit med den fager oc høybyrdige Christine Christophersdtr. Tordenstjerne (Arving til Stenshorne¹⁷⁶), som døde meget ung udi Barselseng med dend Søn Jørgen Christopher i det Aar 1714, och bleff han, (Dragoncapitaine Haagen Otte) atter udi Aaret 1719 copuleret med Abigael Dop, Dotter aff dend Provst Dop udi Tune, och haffde disse sammens fiire Børen».

Hans første Hustru havde — trods sin Ungdom — levende Interesse for sin og sin Mands Slægt, navnlig havde hun mange Fortællinger fra «Schlæcktens» Stamsæde Gullaug, som var de «Tordenstjerners Haupt-Sæde», særligt om de Tiider, da «den ætstore Fru Maren udaff den uradelige Gentz (sic) Mylting, der skaltede og waltede».

Fru Christine Tordenstjerne («Grünwalds») var en af de i Indledningen nævnte 12 Kvinder, som særligt var med at vedligeholde Traditionerne fra de gamle Tider. Om de

Tordenstjerne og Gullaug var synderligen hendes «Arffuesagn». ¹⁷⁷

Der var, trods Steds-Afstanden, adskillig Forbindelse mellem Brødrene, de to Dragon-Capitainer: Fridrich Christian (min Tipoldefar) og Haagen Otte, deres Sønner Oberstl. Fridrich Martinus Gr. og Fætteren Jørgen Christopher v. Gr. ¹⁷⁸ paa Stenshorne (Christine Tordenstjernes Søn) og dennes og Hustru Helle Christensdtr. Mechlenburgs Søn, Grenadier-Capitaine Otte Johannes Broderius v. Gr.) Det var vistnok disse Stenshorne- eller Tordenstjerne-Grønwald'ers Gjenfortællinger af deres Mors og Farmors Beretninger, som gav det første Stød til, at Oberstl. Fridrich Martinus v. Grønwald i 1780-aarene, da han forlod Krigstjenesten, købte den gamle privilegerede store Eiendom Gullaug, idet han — skjønt temmelig tilaars — dog følte sig endnu virkelysten og særlig havde Lyst til (da han var en dygtig Landmand) at overtage og bringe i god Stand og Orden denne længe forsømte Gaard. Og det havde han ogsaa — hvad der trængtes — Penge nok til, da han var en meget velhavende Mand, ja, mente Mange, han var endog betydelig rigere end han (eller rettere hans Frue) «vilde være ved».

Der kom ellers noget før de Tider en «Kurre paa Traaden» mellem Frænderne Stenshorne- (Tordenstjerne) og Gullaug-Grønwald'erne. Det kom sig saa: Capitaine Otte Johannes Broderius v. Gr. havde indkøbt til sin Bror Nicolai Mechlenburg Grønwald en af disse «udmærkede Gaarde paa Eger, som kastede saameget af sig» hvortil Oberstlieutenantens Søn, daværende Fændrik Fridrich Helle (den senere «Majoren», min Farfar, som trods sin Ungdom var meget klog, og efter sin Moder førte en yderst skarp satirisk Tunge, og tillige senere viste sig at være en endnu bedre Jordbruger «end endog Faderen»), spotsk-lakonisk bemærkede: «Ja, kjære Fætter, det siges om disse Eienomme, der som oftest er behæftede for det hele Areale til endoch Husenes Møne, at de kaster saameget af sig, men jeg har hørt sige, at Ingen har seet dem kaste Noget af

sig» «undtagen Eieren og det, naar han har siddet der i den kortest mulige Tid!» En ironisk-bidende Forudsigelse, der virkelig ogsaa indtraf, men Capitaine Otte Johannes Broderius v. Grønwald var alligevel eller maaske netop derfor i lang Tid fornærmet.

Om Dragoncapitaine Haagen Otte Grønwalds Liv og Levnesæt er kun at sige, at det forløb i pligtopyldende Einerlei for den for en Officer og stor Eiendomsbesidder sædvanlige Maade. Hans Efterslægt uddøde i Agnat-Linien med Sønnesonnerne.

II. Obrist-Lieutenant ved Dragonerne Bernt Orning (og hans Efterkommere).

Født 1684, † 1729, 44 Aar gammel.

«Pro patria et rege egregie dimicavit;
Propterea fama non delenda est».

Ingeborg Huitfeldt.

Søn af Lieutenant Morten (Martinus) Grønwalld (Grünwald) og Else Elisabeth Orning (Dtr. af Overskibshøfvidsmand «Norges Admiral» Bernt Orning til Vatne og Siselle Børgesdatter Juel (Stierne-Juel¹⁷⁹).

Han havde i sine Barndomsdage frekventeret Latinskolen¹⁸⁰ i Bergen, men meget ung begyndt Krigstjenesten. Om hans militære Vita siger Oberstl. Hirsch i sit navnkundige Værk Følgende:

«Han skriver i Marts 1703, at han er en ung Person, hvis Forfædre alle have været brave Soldater¹⁸¹; han har nu i 2 Aar været Lærling i Artilleriet paa Kongsvinger og ansøger derfor om at faa Pas som Fyrværker-Officer (Artilleriofficer) for at gjøre en Campagne i Udlandet (ref. Sag. ^{25/8} 1703 § 25). Fændrik i Dragonregiment i keiserlig Sold i Ungarn (Gersdorff) ^{22/4} 1706¹⁸². Lieutenant ^{29/7} 1707, v: Lieutenant ^{6/4} 1708. Regimentet vender hjem til Danmark i Efteraaret 1709¹⁸³. Capitaine i Vølchersahms Dragoner ^{24/5} 1710, Capitaine for Guldalske Compagni af nordenfjeldske Dragoner (Halcke) ^{22/8} 1711 (Reg. No. 1252/1711), Capitaine i Kruuses Dragonregiment (vesterlen. Comp.) ^{2/1} 1712 (Reg. No. 3/1712), Major ^{3/7} 1716 (Reg. No. 1441/1716),

Obristleut. ved Dragonerne Bernt Orning.
f. 1684, † 1729, 44 Aar. Søn af Lieut. Morten (Martinus)
Grønwalld og Else Elisabeth Orning.

Anne Lange,
Dtr. av Stiftspr. i Chria. Hr. Peder L, gift med Obrist-
Lieut. ved Dragonerne Bernt Orning (f. 1684, † 1729).

Chef for østre Romerikske Comp. af s. Regiment $24/12$ 1717. Oberst-Lieutenant $16/7$ 1725 (Reg. No. 531/1725) ved Oberst J. F. Brochenhuus's Dragonregiment = I. søndenfjeldske Dragonregiment. † $24/6$ 1729. * 1. $14/3$ 1705 Anna Lange († $13/4$ 1725), Datter af Stiftsprovst i Christiania Hr. Peder Lange. * 2. $5/4$ 1727 Birgitte von Heidemarch, Datter af Cornet Jacob von Heidemarch og Kirsten Baar.

Bernt Orning var sine Forældres næstældste Barn (Der var en ældre Syster, som døde strax efter Fødselen «formedelst Fruerpigens Uvørdsomhed» (Uvorrenhed) og absolut den ældste Søn samt ubetinget den dygtigste af alle de mange Barn. Han syntes i mange Henseender at slægte paa sin Mors Farfar Generaladmiral Erik Ottesen Orning, var, ligesom han, «fremfor sin Alder», havde et roligt alvorligt Væsen og et Temperament, der allerede tidlig bar Præg af en uselvisk ridderlig Velvillighed ligeoverfor sine Omgivelser. Han havde ikke alene gode, men næsten fremragende Evner, særligt med Hensyn til matematiske Fag, hvorfor hans Lærer mente, at han kunde være blevet en Lærd i den Retning, hvis ikke hans hele Hu, hans Slægts Traditioner og Forældres Ønske havde anvist ham Militær-Tjenesten som den rette Plads for hans Fremtids Virke. Hans Legemsdannelse og physiske Evner var tillige fortrinlig skikkede for Krigslivet. Særdeles høi og kraftig, spænstig og smidig havde han arvet meget af sin Fars høireiste, imponerende formfuldendte Ridderskikkelse, om han end ikke kunde staa paa Maal med dennes næsten enestaaende Kjæmpe-Statur, der ligervis som Sauls var næsten uden Lyde «och eet Hoffvud øffver alt andet Folck».

Han kom altsaa temmelig tidlig i Krigstjenesten, hvor han gjennemgik Graderne med en saa interesseret og livlig Opmærksomhed og intens Nøiagtighed, at det vakte hans Overordnedes udelte Bifald; han sparede aldrig sig selv og gik aldrig afveien for eller søgte at unddrage sig et Arbeide, som kunde synes haardt eller endog ligge over hans Alder. Skjønt yngste Officer i Artilleriet (Fyrværker) var han i 3 Aar Dragon-Officer i Keyserlig Sold udi

Ungarn 1706—1709) i Gersdorffs Regiment. Hjemkommen herfra kom han midt oppe i den «store nordiske Krigslarm (1700—1720)», avancerede hurtigt og gjorde sig bemærket ved sin gode Uddannelse, Dygtighed og rolige Mod «och war han med Bravour udi Schwenske Kriegen (1716) endoch imod dend Konge Carolus den Tolffte, hamb selfver», hvorom senere udførligen skal berettes. Han var allerede i 1709 bleven Premier-Lieutenant, men i 1710 saa det ud til, at hans saa forhaabningsfulde Krigerliv skulde faa en brat og blodig Afslutning. Han blev nemlig udi Slaget ved Helsingborg¹⁸⁴ (Marts 1710) «særdelis haardt saaret, fordi hans rolige Mod og Manddom bød ham at staa fast, huor de fleeste visseligen skulde have versuchet sig at salvere¹⁸⁵.» En Feldtskjær (en fordums Barbersvend Steffens, vistnok Farfar eller Farfars Bror af den berømte Filosof Professor H. St.) beretter derom til hans Hjem: «han bleff udi Kampfen kløffvet fast udi drei Parten mit eine Sense, scharfer wie ein Schermesser, aber hans robuste Nature och min Konnst «heilehte» (sic) hannem till». Dog havde han «derudaff stærke Meen udi særdelis de sednere Tiider, da dend Feltskiær-Konnst ey besynderligen nelsebodelig war». Men allerede i 1711 var han — tilsyneladende iallefald — saa vidt restitueret, at han kunde overtage det Compagni Dragoner (guldalske af nordenfj. Dragonregiment) til hvis Chef han var udnævnt. Men «braff» blev han aldrig. Desto mere var det at «beobachte», at hans intense Energi var saa stor, at ingen skulde tro, at han bar paa en indre Skade, som vilde ha gjort de Fleeste til Invalider, thi «var hans Villie-Kraft saa horriblement», at han kunde hærde sig op til, ved en jernhaard Disciplin Gang paa Gang i Løbet af hele 19 Aar at overvinde de Udbrud, som den indre Skade truede med; det var et herkulisk — frygteligt heroisk Arbeide i daglig Udfoldelse af Villiestyrke; men det hærdede og høinede tillige hans Aandskraft.

Siden $\frac{2}{1}$ 1712 var han Chef for vesterlehnske Comp. af Oberst U. Chr. Kruuses Dragonregiment. Da Obersten den $\frac{9}{3}$ 1716 ved Riser i Høland var slagen og fanget paa Æresord

af Carl d. 12. selv, blev Bernt Orning som den dygtigste Compagnichef beordret til at overtage Commandoen over Regimentet. Som saadan ledede han Regimentets Deltagelse i Affæren (^{30/s}) ved Onstad Sund ved Glommen. Den omtales ganske kort i Familie-Krøniken, hvor det heder, at «han havde vist stor Dygtighed under de remarquable Forhold, at han endog commanderede Aaziun till Aaziun mod Carolus den Tolfte, ham selfver».

I det danske Rigsarkiv findes imidlertid en detailleret Beretning som Oberst I. Gulowsen har optat i sin Bog «Fra Dragontiden», deraf skal jeg citere Følgende: «Kl. 4 om Morgen kom Kongen af Sverrige selv med en betydelig Styrke Dragoner og Infanteri i den Hensigt at overfalde Oberst Kruuses Regiment som da stod paa Østsiden af Sundet — noget skilt fra Armeen. Bag Regimentet var opført en «liden Forskantzning af Ener-Riis ock Tømber», huori var 100 Mand Infanteri. Saasnart Patrouillerne havde meldt Fiendens Ankomst, sad Regimentet, som om Natten havde staaet sadlet, op, rykkede frem og gjorde Front. Fienden marscherede da op med sin venstre Fløi til Græt-nes Bro og «repouserede» der en liden norsk Postering Infanteri og Dragoner. Til al Lykke kom «General Grev Sponneck»¹⁸⁶, der var bleven Fiendens overlegne Styrke waer, over Sundet. Da Generalen saa, hvor aldeles umuligt det var for Dragonregimentet, der paa Grund af tidligere Tab kun var 400 Heste stærkt, at optage Kampen med det talrige svenske Rytteri, lod han Regimentet rykke ind i Forskantzningen. Her tog Capitaine Bernt Orning, som havde Commandoen over Regimentet (da, som nævnt, Oberst Kruse var Fange paa Æresord og tillige syg) med sit Compagni (det Vesterlehnske) Arrieregarden, hvorfor der blev sat af og Dragonerne dirigeredes tilvolds for at modtage Fienden med sine velrettede Skud. Herved standsedes denne i Attaquen. Imedens blev en Bataillon af Aggershuusiske Infanteri-Regiment sat over Sundet for at assistere Dragonerne paa Volden. Som den første, som kom over, nævnes Capt. Systerfleth (en meget omtalt Duellant) med sit Compagni.

Medens saaledes Fienden opholdtes den største Del af Dagen, lod General Sponneck forfærdige et Retranchement lige ned ved Elven for at have det at trække sig videre tilbage i, om man skulde blive drevet bort fra det første. Samtidig lod han Hestene transporteres over Vandet, medens Dragonerne fremdeles stod tilvolds og Fienden beskiød under Capt. Bernt Ornings Commando. Da var det, at Capt. Orning befalede sin Livskytter Baard Andersen Holsmark, Dragon fra Lier¹⁸⁷, at skyde ned de høye svenske Officerer, som under deres Recognoscering vovede sig for meget nær os. «Med det første Skud skiød han (Baard) ved Kongens (Carl den Tolvtes) Side en af hans Generaler, med det andet Hesten under Kongen sjelver, saa at begge styrtede i Bakken og blev saaledes længe liggende. Med det tredie Skud skiød han atter en høj Officer af Hesten, med det fjerde bleserede han en Officer, det femte og sjette og syvende traf paa lignende Maade høye Officerer, det ottende og niende gjorde god Virkning i selve Troppen». Imedens blev der skudt fra vore Kanoner fra vestre Side hvoraf eet Skud gjorde Skade i det fiendtlige Batterie.

Ved General Sponnecks kraftige Ledelse — han tog selv Spaden ihaand og arbeidede — var Retranchementet nu bleven færdigt langt ud paa Eftermiddagen uden at Fienden formaaede at hindre vore Folk derudi, og Dragonregimentet, som altsaa var tilfods, blev transporteret over til den vestre Side, hvorfor ogsaa Infanteriet forlod begge Trancheer og kom vel over. Imidlertid var hele den fiendtlige Hær i Anmarsch. Denne kom om Aftenen til Borge. Indberetningen slutter saaledes: «Lovet være Gud som hialp Kruses Regiment med det Infanteri, som stod der og kom til secours: havde Fienden udi sin Furie gaaet derpaa, saa havde ikke een Sjæl kunnet komme derfra¹⁸⁸. Dette er altsammen saaledes Ord for Ord udi største Sandhed passeret».

Det oplyses videre at «for ovennævnte Skud og for bortskudte høye Officerer och Kongens egen Yndlings-Hest under ham, bleff samme Aften och Morningen derefter 5 Gaarde brændte op udi Bergs Sogn mitt for vor Armées Øyne».

Trods onde Anelser og Forventninger kom altsaa dog Svenskerne ved Overgeneral Barthold v. Lützows nølende Uvirksomhed (selv siger han: tvungne, Andre: ubesluttsomme, de synes at have forundret endog Statholderen og Slotsloven) over Onstadsundet, for at gaa til Angreb paa Fredrikshald og Fredrikssten Fæstning (Mai—Juni 1716).

«Capt. Bernt Orning var bleven udnævnt til Major med Chefs-Stilling for det vesterlehnske Comp. i den Hølandske Canton (Chef Generalmajor Cicignon)».

Det tilføies i Familiekrøniken at: «samtidig var Capitaine Bernt Ornings Broder Fridrich Christian Grønwald, «siden ²⁵/₃ 1715 Fændrik ved det vesterlehnske Comp. af Oberst Oetkens Dragoner af den Smaalehnske Canton»; han skulde «haffe udi en Attaque med de Swenscke der wärit och særdelis braff sig beteet udi dend Treffning med Obriste Löffwen (sic) (Ringerik-Trefningens Slutningskamp) og bleff han fluxens Lieutenant» (nemlig efter knapt et Aars Tjeneste som Fændrik).

Bernt Orning skal ogsaa snart efter Hølands- og omtrent 2 Maaneder før Onstadsunds-Affæren ha' været med «udi den berømmelige Ringerig-affaire (²⁸—²⁹/₃ 1716) mod den schwenske Obriste Loewen» (han beskriver selv Riddet som «en yderst anstrængende Marsch», se Note 189; cfr. Undernote 3 til Note 182), och huor udmærkede sig flere Dragoner, «saaveller Officerer som Menige och Bønder, ja sogar Qvinder som den kiække Præstefrue Anne Colbjørnsen Ramus», som af den gode Schlækt Colbjørnsen war, «hvorudaff war de twende Brødre paa Halden». Familiekrøniken har ingen nærmere Beretning herom.

Men Historikeren A. Faye har i sit Skrift «Carl XII i Norge», Christiania 1868, noget derom. Han siger, at Overgeneralen Barthold v. Lützow «bød strax Oberst v. Oetken med sine tjenstdygtige Dragoner at gaa mod Fienden. Tre Compagnier under Major Kaas og Capit. Knud Gyldenstjerne Sehested brød op Kl. 2 og naaede Steen Kl. 9 Aften. Oberst Oetken med 4de Comp. kom samme Aften. Der blev ogsaa udkommanderet 3 Compagnier af Kruses Dragon-

regiment under Anførsel af Major Budde, Capitaine B. Orning og Capitaine N. F. von Heinen, men da de havde vel 2 Mile længere at ride, kom de forsent til at deltage i Kampen paa Ringeriget»¹⁸⁹. Af Oberst Gulowsens Skrift «Fra Dragontiden» ser det dog ud som om de kom «tidsnok til at deltage i Slutningskampen»¹⁹⁰.

Oberstlieutenant Bernt Orning, som tidligere havde været «en formuende Mand», var i 1720-Aarene trykket af sin økonomiske Stilling, der særlig var foranlediget af hans patriotiske Opofrelse ved Deltagelsen sammen med Oberst U. Chr. Kruuse og flere Officerer — i den frivillige Udrustning af et Rytter-Regiment og ved Tab han led paa sin Andel af det «Oudalske Kaaberværk»¹⁹¹. Han maatte derfor hen i 1720-Aarene sælge sin vakre, værdifulde Eiendom Thesi (Thesen) i Næs Sogn. Endnu i 1722 eier og bebor han Gaarden, som det sees af følgende Brev:

«À Monsieur, monsieur de Suerdtfeger, General-Commissaire de Guerre de sa Mays. le Roy de Danemarch et Norvegue! à Christiania.

Høyædle och Welbaarne Hr. General Kriegs Commisarius!

Deris meget Høyt ærede Respective Skriffuelser ad 5 Martz haffver jeg d. 2 hujus bekommt och som jeg icke har besuaret før end som nu; da beder jeg icke ilde at optage det, at jeg ey før har kundet besuare; jeg takker meget derfore saavel som for det Rare nyt som for tilsendte auiser. Ellers huad min Hr. General-Kriigs-Commisarius behager at melde om de 8 gul-blecke hester til et Spann med herud Extremitet, da Kand jeg paa min Ære forsikre, at jeg icke mackter saamange à 6 Aar tilsammen at bringe, om De end wilde giffue 100 Rdrl. for Støcket at høyde som Dragonhester, med Mindre de maatte søges ved Dragon-Regimenterne, da jeg ogsaa knapt tror Nogen skulde wilde tillade det, saasom her nu icke findis Hester ad' høyds at faae isteden igjen; jeg wilde gierne Erwise min Tieneste derudi, men jeg wed icke paa hvad Maade

man kunde bringe saamange Egale hester af dend Bonited sammen, saasom de icke er nogen Steds at findis. Ellers wilde jeg herved forønske min Hr. General Krigs-Commisarius med alt Kiært haffuendes en glædelig och løcksalig Poscke-Fest; jeg Recommanderer mig og med al Respect forbliffuer

Høyædle och Welbaarne
Hr. General Krigs-Commissarius
allerydmygiste
tienere
Berendt Orning».

Thesie d. 12. April
1722.

Efter Salget af Thesie Gaard synes Oberstl. at have boet en Tid paa sin Chefsgaard tilsidst en kort Tid i Christiania.

Den fordums saa kraftige Mand, men som i de senere Aar var lidende — trods sin Villiekraft — «formedelst sine tidligere suære Saar och Blessures och aff Møysommeligheder var entortilleret (sic) och af sine Penge-Opoffringer pro patria ingrata (for det utaknemmelige Fædreneland) war misereret» (sic) hensov i den forholdsvis unge Alder af 44 Aar, den 26. Junius 1729.

Jeg vedlægger efter en i Rigsarkivet beroende Afskrift (Personalia «Orning», Rigsarkivet) af General-Auditørens Indstilling om Udnævnelse af «Skifte-Commissærer udi Boet», forsynet med Kongens Approbation og egenhændige Under-skrift (Resolution).

Allergnädigste Resolution.

Wir approbieren Unsers General-Auditeurs hiergethane Vorstellung hiedurch allergnädigst, haben auch zu dem Ende den Obrist-Lieutenant Erich Tien aus unserer Kriegs-Kantzeley und der Voigt Michel Gamborg¹⁰² aus unserer Danischen Kantzeley beordret, des abgelebten Obrist-Lieutenants Berend Ornings Sterbbude als Schickt i Commissarien zur Rechtigkeit und Endschaft zu bringen.

Geben auf Unserm Schlosse Friedensburg 1. Augusti 1729.

Friderichk.

Revenfeldt.

«Allerdurchleuchtigster Grossmächtigster König, allergnädigster Erb König und Herr. Ew. Königl. May^{ts} have hierdurch allerunterthänigst vortragen sollen, dass der Obrist-Lieutenant Orning, von dem den Obristen Brockenhuus allergnädigst betrautem Dragon-Regiment mit Tode afgegangen, da er nun eine Wittve mit vielen unmundige Kindern sich hinterlassen und die Erbschaft von weniger Bedeutung seyn soll, stelle in allertienst Untenthänigkeit, ob nicht zweien Schichte-Commissaire vorgenommen und vernichtet werden könne den Major Erich Tien von gedachten Brockenhuusischen Dragon-Regiment alsz von dem Militair und den Voigt Michel Gamborg von dem Civil-Etat hiemit in allerunterthänigsten Vorschlag bringe. Ich ersterbe

Ew. Königl. May^{ts}. allergnädigsten Erb König und Herrn».
Chr. 9. July 1729.

Men Oberstl. fik — efter Sigende af en Officer i Følget — en pompøs Ligbegjængelse. Officererne i Regimentet var særligt stemt herfor: de vilde hædre den tapre og afholdte Chef og Kammerat, og Militærstyrelsen fandt, at en Officer, som havde ofret Formue, Blod, Helbred og tilsidst Livet — omend ikke paa selve Slagmarken (hvad der havde været bedst for ham) saa dog tilslut Livet paa Grund af Saarskaderne fra Slagene fra den sidste Svenskekrig — burde hædres: «patria ingrata» var altsaa her med som «patria caeremonia sepulcrorum grata» (Fædrelandet viste sig taknemmelig ved Begravelses-Høitideligheder), som Fru Ingeborg Huitfeldt senere ved en Omtale satirisk bemærkede. Der var Sørgeparade af en Deling Dragoner, Trompeters klare og Paukers dumpe Lyd, Æres-Skud og — efter Baaren blev Oberstl. sorte Stridshest, pyntet med Sørgefjær og sorte Duske (Pomponer) ledet frem af hans gamle Livskytte Baard Andersen Holsmarch¹⁹³ og ellers stort Følge, fornemlig af Officerer. Saaledes har en Officer i Følget fortalt Svigerinden Justine Cathrine Reichwein; thi Broderen, hendes Mand, Dragon-Lieutenant Fridr. Chr.

Grønwald, og de øvrige Brødre kunde paa Grund dels af de lange Afstande, dels Militærpligter o. s. v. ikke være tilstede.

Oberstløjtnanten var 2de Gange gift. Med sin første Frue Anna Lange, som var Datter af Stiftsprovst i Christiania Hr. Peder Lange, havde han 10 Børn, hvoraf 6 Sønner; med sin anden: Birgitte v. Heidemarch, Datter af Cornet ved Dragonerne Jacob v. Heidemarch og Hustru Kirsten Baar, havde han tvende: en Søn (Jens Jacob) og en Datter (Anna Lange O.).

Oberst-Lieutenant ved Dragonerne Bernt Ornings (Grönwald-Ornings) 12 Børn og deres Efterkommere.

Oberst-Lieutenant Bernt Orning havde ogsaa en Eien-
dom i Enebak Præstegjæld; der boede Enken og nogle af
Døtrene mindst til Aaret 1748; dette fremgaar af følgende
Skrivelse fra Sognepræst til Enebak P. Kinck¹⁹⁴ til Biskop
Dorph:

«Ifølge af den fra Deres Høyædle Høyærværdighed Hr.
Biskop Dorph givne Befaling af 5. Aprilis angaaende een
(sic) Fortegnelse over Adelen af begge Kiøn, som i Sog-
nerne kan findes, da meldes underdanigst herom dette, at
her i Eneback Præstegjæld befindis 3 af Sal. Bernt Ornings
forhen Obriste-Lieutenant ved det første Dragon-Regimente
her i Norge, som og siges af alle at have været af Adelig
Byrd:¹⁹⁵ Hans efterladte Børn, nemlig en Datter af første
Ægteskab med Sal. Provstens i Christiania Mag. Peder
Langes Dotter Anna Lange ved Navn Ide Sophie Orning¹⁹⁶,
som er giffet og tvende Børn af andet Ægteskab med den
nu her i Sognet efterlevende Enke Birgitte Heidemarch¹⁹⁷,
nemlig Jens Jacob Orning, Underofficier ved det 2' Aggers-
huisiske Infanteri-Regimente (= den nedenfor under No. 5
nævnte Premier-Lieutenant Jens Jacob O.) og een Datter
Anna Lange Orning, som er ugift¹⁹⁸.

Videre vides intet herom at melde, ei findes heller her i
Sognet andre Personer som til Adelig Byrd kand henregnes.

Enebach Præstegaard, d. 25 Aprilis 1748.

P. Kinck».

Oberstl. Bernt Ornings ældste Søn *Marquard Otte Orning* (f. 1711, † 1756) skulde naturligvis have været Officer, men en Legemsskade (Benet) i Barnealderen forhindrede dette. Han blev en dygtig, meget søgt Overhoff-Rets-Procurator i Christiania. Han var gift, men havde kun Døtre. Tre-dobbelte Cognats-Efterkommere fra hans Datter Gjertrud Dorothea Øllegaard Orning og hendes Mand Lensmand paa Eger Jacob Heyn har i den senere Tid antaget Navnet Orning.

De fem andre Sønner, som alle blev Officerer, var: 1) *Capitaine Peter Martinus Orning*, (Fændrik $12/3$ 1733, Sec.-L. 1736, Prem.-L. $19/6$ 1743, Capitaine $12/6$ 1756, † 1759. Lollandske gen. Inf. Rgmt.), som var gift med Anne Margrethe Sophie Fursmand og efterlod en ugift Datter. 2) *Capitaine Hans Christian Orning*, (Landcadet $26/3$ 1734, Sec.-L. $2/8$ 1743, Prem.-L. $19/2$ 1749, Capitaine $27/10$ 1762 i Sjæll. nation. Inf. Rgmt.). Han skulde været gift og havt en Søn, som havde været Cadet, men paa Grund af «irresistibel» Lyst til Eventyr drog til Vestindien «oc der borte bleff». 3) *Bernt Orning*, f. 1720, 12 Aar gammel Landcadet, † 1734 «aff et Kaardestick». 4) *Lieutenant Berendt Orning*, (f. 1724), som formentlig er = den i 1781 afdøde 57-aarige Lieutenant ved det syndenfjeldske Regiment og andet Grenader-Compagni, hvis Skiftekommissærer var Capt. Søren Brun Hals, Second-Lieutenant Joh. Peter Vossgraff og Auditør Niels Sverdrup. Hans Bo bestod af følgende Aktiva: «nogle Blank-Dalere udi en Leddique», endel Gangtøy, «nogle gode gammeldags Meubler: ligesom en pragtfuld Drage-Kiiste (sic) med indfældet Adels-Vaaben», fremdeles: «endel Vaaben: 1 Stød-Kaarde, et Par Pistoler og et Jagtgevähr, som han haffte faaet af sin gode Ven Sehested»; medens der kun var denne Passiva: «Dend Afdødes Vasche-Kone Anne Marie Olsen fordrer for Vasch efter Regning saalydende:

«S. T. Hr. afdøde (sic) Lieutenant von Orning, Debet.

Een Watt-Skiorte.

Et Par Støvle-Mandschetter.

For at Underlægge liighet udi Kiisten 2 & 16 β».

(Originalen i Rigsarkivet.)

5) *Jens Jacob Orning*, (af andet Ægteskab), f. 1726. Han døde som sindssvag. Han havde været Lieutenant, (K. Second.-L. 1749, Fændrik 1750, Second.-L. $1\frac{1}{4}$ 1751, Prem.-L. $2\frac{1}{10}$ 1758, Afsked $\frac{4}{5}$ 1763), og tidligere «en særdelis dygtig Officer». Han var gift med Hedevig Eleonore Smitt, Datter af General-Auditør Smitt og havde en Søn *Ritmester (Dragon-Capitaine) Johan Mangelsen Orning*¹⁹⁹, som var bekjendt for sit særdelis gode Udseende ligesaavel som for sit «propre och elegante (sic) Wæsen, men doch mest for sin Dychtighed udi den militariske Tieneste», og «bleff han tillige meget omtalet och udraabet formedelst sine mangeslags Widerwærdigheder». Dragon-Capitainen, som blev Major 1803, tituleres omtrent overalt, hvor han omtales, kun som Ritmester. Han laa jevnlig paa Reiser, da han havde sin Mor boende i Aarhus; her afskrives følgende Ansøgning om «Reyse-Tilladelse».

Todderud i Stange Sogn den 7. Augusti 1781.

Second-Lieutenant Johan Mangelsen von Orning ved det 3' sydenfieldske Dragon-Regiment søger om Permission at Reyse til Aarhus For at besøge sin Moder.

Underdanig Promemoria.

Jeg har for nogen Tid siden baade mundtlig og skriftligen ansøgt Hr. General-Major von Zepelin om Tilladelse at reise til Aarhus i Jylland For at tale med min Moder om et og andet min Velfærd angaaende. Men uformodentlig fik jeg med denne Post Svar, med de Udtræk, at jeg skal forblive ved Regimentet indtil enten Hr. Obriste von Kiøperen eller min Moder tilskriver Hr. General-Majoren og udbeder mig Permission.

Naadige Herrer!

Jeg beder saa underdanig, at de høye Herrer naadigst ville udvirke en brugelig allernaadigst Tilladelse for mig paa 6 Maaneder at reise som meldt er til Jylland, da det er min Velfærd vedkommende.

I. M. Orning.

Han fik sin Permission.

Omtrent 10 Aar efter — da han som Dragon-Capitaine blev ansat ved Dragon-Livregimentet, som var stationeret i Itzehoe i Holsten og var paa «Reyse did med Skibs-Leylighed», men ikke var fremkommen til rette Tid og Sted — skriver Regimentets Chef følgende Efterlysnings-Skrivelse:

Pro Memoria.

Til

Det Kgl. Generalitets- og Commissariats
Collegium i Christiania.

Det Kongl. Generalitets- og Commissariats-Collegium var saa genegen at give Liv-Regimentet Dragoner Efterretning den 2' April, at Ritmester v. Orning, huis Opholdssted i forrige Vinter skal have været i Faaberg i Guldbrandsdalen, den Tid med Skibsleylighed vilde afgaae fra Christiania til Regimentet, men hidtil er bemeldte Ritmester ey endnu indtruffet ved samme, og har siden efter, hverken ved ham selv eller ved andre Veie noget bragt i Erfaring om ham, hvorfor jeg atter igjen er nødt til at være besværlig det høitpriselige Collegium, Lif-Regimentet Dragoner dog med den Efterretning behagelig at lade foregive, om og naar denne Officer virkelig er gaaet til Søes for at reise herhid eller om og ved hvilke Aarsager og Skiæbner han maatte forhindres at indstille sig ved Regimentet, det samme er mig magtpaaliggende at træffe sine Foranstaltninger derefter.

Itzehoe, den 8' July 1791.

Ahlefeldt.

Familie-Krøniken ved at berette om at Ritmesteren kom til sit Regiment nogle Dage efterat Ahlefeldts Efterlysnings-Skrivelse var afsendt. «Han kunde sig ey alene godt og vel entschylde» (sic) men Sagen geraadet ham ifølge en Styrmands Erklæring til «megen Fortieneste, Ære og Anseelse udi Regimentet och hans fremtidige Kriegs-Cammerader». Han var reist paa en Schleswigske Jagt «som var paa Hiem-Reyse til Flækken eller det Sundstedt (ogsaa kaldet «Strand-Kvast») Cappelen ved Slien, men Jagten havde «under Seylatzen» mange Uheld underveis, den blev af Stormveiret

slaaet offver Skagerak udi dend Nord-Siøe til henved Doggers-Banken, huor den aff en Pirat-Baad angreben bleff och maatte sig siden møysommeligen imod den contraire Wind krydse tilbage, stod ochsaa en Tid noget fast ved Skaggens Reff», men kom sig løs og endelig tilbage til sit Hjemsted Cappelen. «Siøe-Declaration bleff optagen och forekom der Forklaring aff en Nordmand, som var Styrmand ombord, saalydendis: «De forslagne af Weyret langt tilhaffs ware udi dend Nord-Siøe och bleffe aff en Røffer-Seyler antastede; ved den Leylighed tog dend tapfer och siøevane Ritmester Commandoen fra dend forfjamskede (sic) Schipper, navnlig Capplen, paa dend Jaggt, som intet videre Waffen haftte. Och dend Ritmester tog en Pistole udi huer sin Handt og nedskiød et Par Mandt udi dend Røffer-Baad, som entre willte. Dann roede de Røffvere hasteligen affsted».

Ritmesteren var forlovet med «den søde Alette v. Flinck», en Datter af Oberst v. Flinck, men Partiet gik overstyr. Herom fortæller Fru Conradine Duncker i sine Optegnelser Følgende: «Alette Flinck var en sød Pige. Hun blev forlovet med Ritmester Orning, en Mand med et særdeles behageligt Udvortes; han lod hende sidde og giftede sig med en riig Enke (Madame Andersen, født Prom, Steddatter af en Doctor Schmincke). Den arme Alette døde af «a broken heart».

Han levede siden som Grand-Seigneur paa sin skjønne høitliggende Eiendom Bleker i Asker «udi særdeles megen timelig Velvære, men han følte sig — siger Familie-Kroniken — aldrig lykkelig, og — lægger den til — det var ogsaa ret tilpas for ham; thi havde han et varmt elskende Hierte knuust og den sødeste af alle søde Piger bragt til Døden, han den smukke, men kolde, denne verdenskløge, men i mine Øine foragtelige Mand: han havde solgt sin sande Lykke og sin udødelige Sjæls Ro og Fred for Mammon; thi at han alligevel har elsket Alette og kun hende aleneste, synes mig utvivlsoomt, denne Judas!» (Halvcousinen Tante Rosings Udsagn). Ogsaa hans Hël-«Faster» Anna

Lange Orning, senere gift med Tolf-Præsten Thulesius, skal ha' meget misbilliget hans Opførsel mod Alette v. Flinck.

Om Oberstl. Bernt Ornings 7 Døtre, som alle «vare vakre og vellærte er at berette, at Ide Sophie Orning i sit første Ægteskab med Fændrik reformé Mogens Kinck er Stammor til den nulevende anseede Forfatter Hans E. Kinck, som har skjænket sin Samtid saamange Arbeider, lødige og dybe i sin aandfulde Kritik. Anden Gang blev hun gift med «Sparre til Bodal».

To af Døtrene blev gifte med Lieutenanterne Erik v. Ruud og Hans v. Bergh «och bleff den tredie Mette Marie, som var født Anno 1722, gift med den «godbyrdede» (sic) Lieutenant Bernt von Kreutz²⁰⁰ udi Anno 1744. (At von Kreutz udtrykkelig betegnes «godbyrdet» har formentlig sin Grund i at Traditionen vil fremhæve ham som en Mod-sætning til Erik v. Ruud og Hans v. Bergh, som begge var norske Bondesønner.)

Karen Torm Orning, som var «meget smuk, høy og statzlig (sic) af Figure bleff til Hoffet kaldet» (sic), formentlig som en Slags Erstatning²⁰¹ for Faderens patriotiske Opofrelser i «Svenske-Krigen». «Hun døde udi sin Stilling». Hun siges i Familiekrøniken at ha' været «ligerviis som var hun smuk saaledis hun ock klogeligen war» (sic). Ved Dødsfaldet skulde det «værit kommet op» at «hun til en Grand-Seigneure ved det Hoff wiet at haffue wärit, men udi Hemmelighed; thi han havde nok «sine Grunde till att agere sig som ugiff». Hendes «særdelis Skjønhed bevirkede, at hun var meget omkredtzet udaff Herrer, særligen af de Hoffsinder till sin Mands Ofteligen (sic) Fortrydelse eftersom han var meget jalousisk (sic), endock udi Høyden opp».

Men den skjønneste og klogeste af alle de vakre Døtre var *Anna Lange Orning*²⁰² (af Oberstl.'s andet Ægteskab), født 1729 (samme Aar, som Faren døde). Hun var i sin Tid en meget «nafnkundig» Christiania-Dame, bekjendt for sin Skjønhed og Klogskab, «begge Dele besad hun i sær Maalestok», siger Fru Dunker — som personlig havde kjendt

hende — i sine Erindringer. Men mest bekendt er hun dog bleven som Ægtefælle til den endnu mere «ud af Fama udbasunerede», ja rent ud «berygtede» Grobian, den daværende Christiania-Verdens «snaaleste» Figur Hr. *Ole Thulesius*, Tredie-Præst (Tolvpræst) ved Vor Frelsers Kirke. Om Ægteparret, særligt om Manden, som Samtiden og Efterverdenen har skildret i flere Skrifter (Fru Dunkers «Optegnelser» og andre Erindringer som Klokker Bastian Svendsens Utrykte Præstehistorier) har Historikeren Øverland en noksaa vidtløftig Beretning, som dog i enkelte Punkter afviger fra Familiekrøniken, hvilken sidste for et Punkts Vedkommende er absolut rigtig.

Da Øverlands Fremstilling er meget malende og humoristisk og mere detailleret end Krønikens knappe, nøkterne (og dog ikke uden Lune) benytter jeg tildels ogsaa den første, idet jeg berigtiger særlig et Punkt, hvori Øverland, følgende «Fru Dunkers Optegnelser», har taget Feil. Hvad et andet Punkt angaar omtales det hverken af Fru Dunker eller af Øverland og det med meget god Grund; thi det er af mere intim Natur og skulde ellers vanskelig komme udenfor en Familiekrønikes Omtale. Jeg tilføier, at det første Punkt (en absolut Feiltagelse) er noksaa ligegyldig og kunde forsaavidt passere uden Bemærkning, men da det er en vitterlig Urigtighed, ved jeg ikke, hvorfor jeg ikke — Sandheden i Ære — skal berigtige den, naar Anna Lange Ornings eller Fru Thulesius's Livshistorie fremstilles.

Hvor fristende det end kunde være at gjengive Øverlands Fortælling i sin Helhed, skal jeg dog indskrænke mig til at omtale endel i Uddrag.

Anna Lange Ornings Mand Trønderen Ole Andreas Thulesius var født i 1708 og blev i en Alder af 43 Aar i 1751 udnævnt til Trediepræst (Tolvpræst) ved Vor Frelsers Kirke, i hvilket Embede han blev siddende i hele 47 Aar indtil sin Død i 1798. Han var med Hensyn paa Udseende af ikke fuldt Middels-Høide og meget plumt bygget, men saa med Hensyn paa Ansigtet «ganske antagelig ud, naar man ey gjorde netop de større Fordringer udi sin Kritique».

Georg Reichwein til Aker og Disen,
f. 1693 i Marburg, Hessen, † 1667 som General og
Stigsbefalingsmand i Bergen. * 1) i Tyskland. 2) Karen
Lucht Toller. 3) Inger Olufsdtr. Rosensværd Rytter.

Høiere op i Aarene blev han «tyk og fed». Stemmen var dyb thrøndersk Bas, og hans Maalføre dette ubeskrivelige uudsigelige afkuttede «Thrønder-Staccato», dette Idiom, der — selv om det end aldrig saameget (ligesom Søsterdialekten: det nordlandske) kultiveres ved endog ihærdig Træning i renere Tonart, dog trods Alt eller alligevel aabenbarer saa klart som Dagen: «Du est en Gallilæer, dit Maal røber Dig!» Hos Hr. Ole Thulesius fremtraadte det upaavirket og upaavirkeligt i hele sin fulde lødige idiomatiske — næsten raakomiske — Maalegenhed.

Han maa — mener Øverland — ha' været en næsten lærd og indsigtfuld Mand med Sandhedskjærlighed og Retsind «forsaavidt hans egen Interesse eller den honnente Ambition ikke blev for stærkt berørt» (en Undtagelse eller Indrømmelse der jo gjør Regelen aldeles illusorisk). Hans Væsen — siger Ø. videre — var derimod yderst frastødende; thi han gav sin brændende Hidsighed og uvorne Hensynsløshed frit Løb. Dette satiriske Rim blev læget om ham:

«Denne Præst er en Præst blandt de andre Præster
Som et Asen er en Hest blandt de andre Hester!»²⁰³.

Alvorlige Folk som Raadmand Saxild og Justitiarius Berg mente, «at Thulesius ey ret har opfattet sit Kalds høie Værd, ikke ret stræbt at vaage over Standens Ære»²⁰⁴.

Han havde tidligere været et Øieblik Hører ved Throndhjems Skole, men viste sig umulig ved sin Brutalitet, blev saa ordineret til Personelkapellan, men — kom naturligvis paa Kant med sin ellers meget medgjørige Præst; derefter gik han en Stund Throndhjems Bys Præster tilhaande, men var altid umedgjørig. Saa fandt han paa at drage til Kjøbenhavn som Embedssuppliant og det lykkedes ham virkelig at faa den ovennævnte Embedspost, som han altsaa i næsten 50 Aar «levede af og døde paa». Men hvorledes han med sine Antecedentia og sit Rygte kunde opnaa et saapas godt Embede, det var for forstandige Folk «hartad ubegribeligt».

Thulesius var Ungkarl og der var naturligvis støt og stadigt Spektakel mellem ham og hans Tjenestekvinder,

som han af og til gav en «banket Ryg»; den gamle Pebersvend faldt det derfor ind «at forandre sig».

Blandt sine Konfirmander Sommeren 1755 — siger Øverland — havde han Frøken Anna Lange Orning, der tilhørte den bekjendte gamle norske Adelsfamilie af dette Navn ²⁰⁵. Den unge flinke Kvinde vandt flux hans Hjerte, og allerede Ugen efter var det uden hendes Vidende en aftalt Sag med Moderen (Fru Birgitte von Heidemarch) at Anna skulde blive den aldrende, vel 47-aarige Præsts Hustru. Det fortælles endnu den Dag idag inden den nærmeste Slægt, at Th. blev hende præsenteret som hendes Brudgom just som hun gik og bød The rundt til ham og de øvrige Konfirmationsgratulanter. Det maa holdes det stakkels Barn tilgode, at hun blev saa altereret over denne Nyhed, at hun slap Bakken og Alt som paa den var i Gulvet, saa det knustes ²⁰⁶.

I 1755 blev altsaa Trediepræst Ole Andreas Thulesius ægteviet til Anna Lange Orning. Det viste sig snart, at Fruen, foruden sine andre Fuldkommenheder, ogsaa havde Ben i Næsen. Thulesius «bleff vel ikke en almindelig Tøffeldanser», men det var dog altid Fruen, som bestemte, «huor Schabet skulde staae».

Fru Dunker, som kjendte begge Ægtefæller, fortæller i sine Erindringer: «Fru Thulesius var en meget klog Kone, ja saa klog, at hun som Svensken siger, kunde mere end «supa och sitta ved». Hun gav sig af med at give (gode, fornuftige, praktiske) Raad i Sygdomme, «huorfor hun ey af de Medici yndet war». Og hun styrte sin Grobian af en Mand meget snildeligen. Naar han vilde fare ud af Skindet for Bagateller, anstillede hun sig endnu værre, saa han sa' til hende: «Nu, nu det er ey Umagen værd at lamenterere sligt over saadanne Smaating!»

Madame Thulesius var al Agt og Ære værd, og hun har tilvisse været et Mønster for sin Samtid. Hun, isærdeleshed hun, ja ogsaa Præsten, var meget godgjørende; der vistes Fattigfolk i Thulesii Gaard nede i Dronningens Gade lige under Kirkegaarden en udstrakt Godgjørehed».

I Christiania vedblev Thulesius at leve paa en spændt Fod med sine Embedsbrødre og sine Overordnede «formedelst hans slemme Mund» og yderst irriterende hensynsløse Optræden: der var Forgaaelser mod Præsterne Daniel Busch og Johan Cornisch; thi Thulesius, som endnu i sin høie Alderdom gik med en Stiftsprovst i Maven, ansaa enhver Forfremmelse, som blev disse tildelt, for en personlig Chicane mod ham selv. Der er Historierne om, at han havde slaaet Præsten Bruun ved Tugthuset engang denne forrettede i Vor Frelzers Kirke, mod det store Skab i Sakristiet, at han sammesteds havde givet Præsten Cornisch een rigtig klaskende Ørefigen i Nærværelse af Klokker Hass, som skulde være indkaldt som Vidne. Hass's Vidnesbyrd lød: «at Thulesius var gaaet op og ned ad Gulvet i Sakristiet og klasket i Hænderne; da han gik Hass forbi, havde han dreiet dennes Paryk om, saa han havde det Bagerste som et Dække for Øynene; næsten i samme Øieblik lød der et Klisk-Klask, og da Hass endelig havde faaet vendt Parykken om igjen og faaet Øynene frie, gik Thulesius som før og klaskede med Hænderne». Men disse Historier — som jo er noksaa «artige» — menes ikke at være sande.

Med Klokker Hass laa Thulesius selvfølgelig i Strid og «war dend Hass ochsaa noget næsviis». Thulesius skulde havt 3 — siger og skriver — tre constante Prædikener, som han holdt afvexlende; thi han holdt aldrig andre. Da Klokkeren engang temmelig fripostig gjorde Præsten opmærksom herpaa, sa' denne: «Kan I dem udenat, Far?» Da Klokkeren ikke kunde svare ja til dette, sa' Thulesius: «Saa vil jeg better knø* (sic) bli' ved dermed saalænge til I kan det!»

Folk gottede sig længe over, at Thulesius engang skulde have «pudzet» Stiftsprovst Lumholtz paa følgende Vis. Engang skulde Stiftsprovsten, Thulesius og andre Præster gaa ind af Sakristidøren paa samme Tid. Thulesius var

* Skal formentlig være den gjængse thrønderske Eed (Verwünschung) «Better Dø», forvansket til «Better» eller «bitter» «knø».

første Mand, men han traadte «med et keitet Buk» tilside for Stiftsprovsten med de Ord: «Bjæll'-Ku' først!»

Udi Aaret 1776 var en gammel dansk Skolelærer Studiosus theologiæ Jens Jyderup — i Christiania kaldet «Ytterop» — bleven Lærer paa Sagbankens Fattighus (det laa ved det nuværende Jernbanetorv: en fæl, gammel Rønne, som blev reven ned i 1861) og følte sig stærkt baade som indfødt Dansk og i sin nye Værdighed. Der blev snart Strid mellem «Ytterop» og Thulesius; thi denne var særlig oprørt og rystet over den hartad mægtige Uvidenhed, som et Par Døds kandidater af de kvindelige Fattiglemmer la' for Dagen og foreholdt Læreren dette. Den vigtige Ytterop, Danske- ren fra Hovedlandet, blev mægtig forbitret og tog brutalt den gamle Præst i Brystet og slængte ham mod Væggen i hans egen Stue. Da Jyderup gik ned ad Gaden, raabte han høit til hvem, der vilde høre, at saaledes havde han trakteret «den Asenpande», «den syndige Præst», «den Hundsvott», «den Abekat», «den skabbede Hund», o. s. v. Der udspandt sig en langvarig Retstvist, med Vidnesbyrd og Vidnesbyrds Vidnesbyrd, men — med Undtagelse af en gammel Tyvekjærring og en forfyldt «och offverluset Førkje» — stod Vidnerne paa Thulesii Side, og Jyderup maatte ud med Slagsmaalsbøder og Sagsomkostninger til en anseelig Sum.

Thulesius aflagde Husbesøg efter hver af de store Høitider for at takke for Offer, at sige, hvis Vedkommende havde ofret mindst een Rigsdaler. Sendte nogen ham en Curant-Daler eller Slett-Daler (kun $\frac{2}{3}$ Værdi af Rigsdaleren) gik han aldrig ind i Vedkommendes Hus, men indskrænkede sig til at standse udenfor og brøle ind ad Vinduet: «Tak for den slette Daleren Jeres, Di Far!»

Da Kronprins Fredrik (senere Kong Fredrik den 6te) i 1788 var i Christiania, spurgte han den ærværdige Olding, da denne forestilledes for ham:

«Er De Stiftsprovsten?»

«Nei, Deres Kongelige Høihed, men æg børd' vært 'et!»
lød den Ærværdiges beskedne Svar.

I 1790 fik Thulesius paa Ansøgning sin Svigerson Præsten Job Dischington Bødtker²⁰⁷ ansat som Medhjælper, man mener som Følge af Audiensen.

I sine sidste Levedage laa han længe tilsengs; Benene svigtede, men baade Tunge og Hænder ydet fuld Tjeneste. Fru Dunker fortæller, at han — liggende paa Leiets — udskjældte alle og enhver, som kom i Nærheden af ham, og «havde han ogsaa en lang Kjæp, som han slog om sig med for at give Skjældsordene den tilbørlige Eftertryk».

Han døde i 1798 i en Alder af henved 90 Aar. Hans Hustru i Mai 1808; hun var den første, som «nedlagtes» paa Menighedens nye Kirkegaard. (Fru Dunkers Erindringer.)

Den fra Oberstl. Bernt Orning stammende Slægt er uddød i Agnatlinien.

12. Dragon-Capitaine Fridrich Christian Grønwald ²⁰⁸.

Født 1692, † 1757: 65 Aar gammel.

Wir wissen nicht wo und wann,
Wir wissen nicht wohin,
Wie kann es dennoch kommen,
Dass wir so gleichfroh sind?

Han var Søn af Lieutenant Martinus (Morten) Grünwald (Grønwalld, Grønwald) og Hustru Else Elisabeth Orning (Datter af «Norges Admiral», øverste Skibshøfvidsmand Bernt Orning til Vatne m. fl. og Siselle (Cecilie) Børgesdatter Juel — Stjerne-Juel —).

Han var født 1692 paa Orninggaard adl. Sædegaard paa Stord og tilbragte en længere Tid af sin Barndom der og i Bergens By. Der henvises til hvad tidligere er anført om hans Udseende som voxen, at han havde et «meget skjønt Aaziun med romersk Imperator-Næse», var noksaa lyslet (cendré) men med Orningernes «mørke, ildfulde mandelformige Øine, som tillige var meget store», var godt og vel 74 Tommer høj och meget herdebred. Det tilføies, at han «til disse legemlige Fuldkommeligheder ²⁰⁹ (sic) ockso var meget klog och hafte han desligeste gode Kunnskaber udi Mathematica», ligesom han taledede «geläufig det tydske Spracke» (sic). Men han havde nok ogsaa «meget af Lanzenknechten udi sin Nature» (Fjær-Hatten paa Snur, Kaarden ved Beltet, den ene Haand om Pokalen, den anden om Pigens Liff) «eftersom han ey uden Grund en Dattersøn aff den letlifendis och quindkiere Admiral Bernt Orning til Watne monne være».

Men der var to Naturer i Fridrich Christian. Ved Siden af Landsknægten var der en fra hans fromme Mormor i dybere kristelige Tanker och Speculationer bundende Undergrund af Sjælsrørelser; det brød imellem frem i Selvforgt, Anger og Vemod, men disse temporære Sjælsrørelser fik nok desværre lidet Raaderum. Disse Selvpinsler synes i det Hele at virke mere hidsende end beroligende, end sige afværgende og ledet ikke til en varig Selvovertindelse ligeoverfor den rimeligvis meget traditionsbundne, nedarvede Natur og dens Lyster. Derfor har jeg sat det dybsindige tyske Epigram som Motto over Skildringen af hans Temperament og Livshistorie.

Han blev tidlig ansat som Capitaine des armes «och gjorde hand braffeligen Tieneste», blev ²⁵/₃ 1715 derfor ansat som Cornette ved Oberst J. W. Øtkens Dragon-Regiment, ved hvilket han allerede ²⁵/₆ 1716 «paa Grund af særdelis braff Betragen (Holdning, Opførsel) udi Kriegen» ²¹⁰ blev Premier-Lieutenant ved det Smaalenske Compagnie af Regimentet, kom 1726 som saadan til 2. nationale Dragon-Regiment søndenfjelds under Generalmajor Øtken (vestre Smaalenske Compagnie: Major O. R. Sehestedt) og fik ²⁶/₁₁ 1732 Capitaines Charakter ²¹¹.

Han var en fuldendt Rytter og ellers en ren «Heste-Kar» med «endoch weterinarische (sic) Innsichter» udi «huorledis de Hors att retteligen pleyitz och omgaaitz», og bleff hand derfor «anfortroet» til Medlem af den Commission «til Undersøgelz udaff dend Hestebestand vit Dragon-Regimenterne, som «efter Statholder Ditlev Wibes Forslag (af 1728) angaaende Stuterierne war giffet Ordre til». For Generalmajor Øtkens Dragon-Regiments Vedkommende foretoges Undersøgelserne i 1729 af Major Ove Ramel Sehestedt, Premier-Lieutenant F. C. Grønwald og Second-Lieutenant C. Paalstrup ²¹².

Hans levelystne, fändenivoldske Landsknægt-Natur kom mere frem i en ældre Alder eller iallefald mere tilsyne, maaske nærmest fordi han da, svækket ved muntert Leben og Krigsstrabadser (han havde i Krigen erholdt flere alvor-

lige Blessurer, «næfning hadde hand immer Mindeltz «med Ryckelser» udaff et draffveligt Hugg udi venstre Schuldter», se Forord), taalte saameget mindre end før. Men et Liv, særligt ved Fester og Bægerklang, er ikke til Baade hverken for Helbreden, Pligterne eller Pungen. I en længere Omtale ²¹³ af Dragon-Capitainens militære Vita har Forfatteren, Rigsarkivar N. J. Huitfeldt-Kaas, som sees at være godt inde i Forholdene, hvad ventelig var af ham som baade lærd og sandru og dertil af de Reichweiners Slægt (og langt ude ogsaa af Orning-Ætten), ikke alene ikke taget med Silkehandsker paa ham og ikke alene anvendt de mest unødige og uskaansomme Udtryk, hvad jeg forøvrigt ikke netop — Sandheden i Ære — vil dadle ham for, om han end overdriver, men hvad der ikke ligner den Sandhedens Mand er, at han endog fortier, hvad der dog burde været anført paa Dragon-Capitainens Creditside som f. Ex. at Spørgsmaalet om at gjøre ham til Major, iallefald har været Gjenstand for Forhandling hos Autoriteterne. (Pussig nok nævner samme H. ham i en (forresten tidligere) Afhandling om en norsk ætstor Stormand, hvorfra Dragon-Capitainen nedstammede, som Major, hvad han altsaa ikke blev.)

Huitfeldt oplyser: Dragon-Lieutenant Fridrich Christian Grønwald — i Militær-Calenderne (Regiments-Rullerne) ligesom Faderen oftere skrevet «Grünwald» (eller nøiagtigt «von Grünwald», som er den oprindelige Form for Navnet) var Søn af Morten (Martinus) Grønwalld, Fændrik (rettere ifølge Danmarks Adels Aarvog: Lieutenant) ved Bergenhuisiske Infanteriregiment 1685—99 og Else Elisabeth Orning. Han var født i 1692 og blev 1720 (før Mai) copuleret med Justine Catharine Reichwein ²¹⁴. Hun var Datter af Generalmajor og Stiftsbefalingsmænd Georg Reichwein ²¹⁵ og Frue Inger Rytters ²¹⁶ yngste Søn Dragon-Capitaine Fridrich Christian v. Reichwein og dennes første Hustru Else Cathrine Bildt (eneste Barn af Major Anders Bildt til Nes Sædegaard i Borge og Fru Anne Eilersdotter Høeg og tillige den Sidste af de norske Bildter «som Hovedgrenen war»).

Huitfeldt omtaler hans ovennævnte Avancementsforhold til han under ²⁶/₁₁ 1732 blev Dragon-Capitaine og oplyser videre, at Capitainen til en Tid blev sat ud af sin Anciennitet formedelst sit drikkfældige Liv, «men» — skriver Regimentsobersten H. E. Lützow, — «saa haver han sig dog nu til Bedste og Aventure forandret, saa at udi min Tid jeg ey andet haver erfaret end Ædruelighed og hvorfor jeg efter disse Omstændigheder og Justice Eders Kgl. Maiæstæt hannem allerunderdanigst til ermeldte vacante Vesterlænske Landværns-Compagnie foreslaar». ¹⁵/₇ 1750 blev han (58 Aar gammel) udnævnt til denne Stilling. Men 4 Aar senere er det igjen galt, og han foreslaaes ¹⁹/₁ 1754 sprunget forbi til Major, da han nu ey egner sig til Avancement. Capitainen andrager da om mod Vederlag at fratræde sin Post til en anden som er villig. Oberst B. H. Lützow anbefaler dette i Brev til Feldtmarschallen og skriver: «Den ved mit Regiment staaende Capitaine ved Vesterlehnske Compagnie Fr. Chr. Grönwald er nu dels af sin Alder (63 Aar) og lange Kriegstjeneste samt deraf foraarsagede Fatigue og Blessurer (jfr. de før omtalte «Degenhugg og Stick») i den Tilstand, at han ikke længere kan forestaae sin Charge og ikke en Vintercampagne udstaae og befindes tillige saa «forfalden og skrøbelig», at han plat til Kgl. Tjeneste at forrette er duelig, og Regimentet ved ham er embarrassed; men da bemeldte Capitaine jeg dog i hans bedste Aar haver kjendt som en smuk og brav, dygtig Officer ²¹⁷, hvorfor nu hans Skrøblighed er desto beklageligere og ervækker Compassion» (Medfølelse). Han haaber derfor, at denne «gamle og nu fattige Officers Ansøgning maa støttes, da saamange andre gamle Officerer vederfares saadan Kgl. Naade» ²¹⁸. Naturligvis blev Ansøgningen bevilget, og i Januar 1755 fik den da over 63-aarige Dragon-Capitaine Fridrich Christian Grönwald Afsked fra sin lange Tjenestetid. (Breve i Rigsarkivet. Generaliteten. Personalialia Grönvold.)

Den fordums raske, dygtige, smukke Rytter-Officers Livsløb fik saaledes en trist Afslutning. Han havde dels ved Arv efter en Morbror, dels ved sit Giftermaal med en

af Arvingerne til Nes store Sædegaard i Borge i sine yngre Dage haft adskillig Formue²¹⁹, men det flotte Liv, som han — ligesom Rytterofficererne — jævnlig i de Dage førte, havde givet Pengene Ben at gaa paa; af et Brev fra hans Hustru til Svigerinden General Nicolai Fridrich v. Reichweins Frue Anne Marie Lillienschiold²²⁰ sees dog, at det ikke stod saa rent ilde til med de økonomiske Forhold, som man af Regiments-Oberstens Indberetning kunde formode.

Dragoncapitainen var i sine yngre Dage som antydet en dristig og uforfærdet Rytter, «der fandtes ey dend wilstre (sic) Hors udi Regimentet, at han dend jo machte att kunnte och dend tåmmitz (sic) att gjøre». Han var derhos en ivrig, modig og udholdende Jæger og havde ved «flere Leyligheder giffuet sig endoch uden «Følge-skab» (sic) i Kast med store och wilde u-Diur (sic) udi Skoffvuene, och bar hand udi sin Side et grosser (sic), och immer siunlicht Mærke-Tegn udaff en biørne-Klou, huilcken biørn hand sellfver alleniste mit en lang Jagt-Kniff, nafnlig Hirschfänger, ihielstucket haffte». «Och dette indtruffitz po den Tage, huilcken benæffntes «Marimesse»», lægger hans Hustru til.

Ægtefællerne boede i Begyndelsen af sit Ægteskab (1720) paa Nes Sædegaard i Borge²²¹ (i Nærheden af Fredriksstad), men eiede Gaarden Korseberg²²² sammesteds; Capt. Fr. Chr. v. Reichwein «mageskiftede 3 Huuder med Bygsel i til sin Svigersøn Lieutenant Fridrich Christian Grønwald mod 1 Tønde 73/189 Setting Hartkorn i Nes og 1 Huud med Bygsel i Kjelsaas.

Den $17\frac{1}{2}$ 1725 solgte Svigerfaren²²³ Nes Sædegaard med de mange underliggende Gaarde til sine «Børen», og to Dage senere ($19\frac{1}{2}$) solgte disse den igjen med underliggende Bøndergods til daværende Dragon-Capitaine (senere General) Knud Gyldenstjerne Sehestedt til Thorshov (Thöse). Lieutenant Grønwald og Hustru havde i 1722-23 tilflyttet Korseberg, som de dog solgte i 1724 og købte den noksaa store Gaard Finnestad i Tune (8 + 3 Skylddaler). Ved disse Eiendomstransaktioner brugte han, siger Huitfeldt, Familien

Ornings Vaaben, men ikke det von Grünwald'ske, hvoraf dog et Sigillum dengang endnu var i Slægten. (Vaabenet havde ellers over Hjelmkammen kun den almindelige Turnerhjem og ikke Baron-Krone, da det ser ud til, at i «Ætten von Grünwald» — som i saamange andre gamle tyske — havde kun dens til enhver Tid første Linie «Baron-Rang».)

Paa Finnestad boede Ægteparret i mange Aar med Undtagelse af at de i 1730-Aarene boede paa Hafslund Sædegaard, som sees af følgende Brev ²²⁴ (som vistnok var et Svar-Brev) fra Dragon-Capitainen til General og Stigtsbefalingsmand i Aggershuus Friedrich Otto v. Rappe:

«Deres Excellence,
Høiædelig og Velbaarne General-Major och Stigtsbefalingsmand v. Rappe!

Efter Deres Excellences naadige Løffte erindres at tages til Formynder for min salig Broders Obrist-Lieutenant Ornings Børn, er disse o. s. v. . . .

Min Søns Naffn er Friderich Martinus. Recommanderer mig stedse udi Deres Excellences naadige Affection och med største Underdanigste Submission skal leffue.

Deres Excellence,
Høiædle och velbaarne Hr. General-Major och Stigtsbefalingsmands underdanigste Tiener.

Hafslund, den 16. Nvbr. 1733.

F. C. Grønwald».

Han døde -- to Aar efter sin Afsked — paa sin Eienomsgaard Finnestad ^{27/7} 1757: 65 Aar gammel; «er hatte aber gute Kräfte zum Schlusse». (Fru Justine.)

Hans Hustru Fru Justine Cathrine, som var ca. 4 Aar ældre, overlevede ham i 27 Aar og døde — 97 Aar gammel — først i 1784 hos sin anden Søn Oberstl. Bernt Christian v. Grønwald paa Ulleberg (Ulleberg-Grønwald) — i Brunlanæs ²²⁵. Et oliemalet Portræt (Brystbillede) af hende ²²⁶ og en Copi er i Familien. Deres Børn vare alle døbte i Tune, medens den ældste Søn Fridrich Martinus (Oberstl.,

Gullaug-Grønvold) formentlig var født paa Nes adelige Sædegaard.

Foruden Fortællinger om Dragon-Capitainens Meriter som Hestebetvinger og Jæger, har Familie-Krøniken flere Historier om ham, som vidner saavel om selskabeligt Galanteri og Ridderlighed, som om ualmindelig Styrke, resolut Mod og Manddom, men ogsaa om formegen ligeglad Sorgløshed ved Siden af hans friske Freidighed og gode ridderlige Sind. Der er til Exempel Barnerovs-Historien: En Tid «efter Freden med Sverrige» (altsaa udi 1720-Aarene) var Lieutenant Fridrich Christian og to af hans Venner, hans Svoger, Capitaine von Koppelow (Coppow) og Lieutenant von Stud²²⁷ budne til et større Selskab «med Dantzen» til en Slægtning, en rig og levelysten Terz-Major (Huitfeldt eller Reichwein?). Det var i Exercits-Tiden, og de tre Venner fik Permission, strax Formiddags-Øvelserne var endt, da Verten boede en god Mils Vei fra Pladsen. De kom frem udpaa Eftermiddagen «och bleff Ballets Løffver» hos Damerne, som vare «særligt artige, adorable och leffeliere». De tre «traadte Dantzen med klingende Sporer och coulante Sving och vuggede sine Damer til Tonerne af Viola, Gamber och Giger, Fløiter, Klarinetter og Oboer gjennem Festsalen i smeltende Sarabander, Molinasquer (Moulinaguer, «Møllédantz»), Fandangoer och Menuetter». De courtøiserede «med artige Baslemaner»²²⁸, pocaliserede, særligt ved det righoldige Aftensbord — og morede sig til Kl. 2 udpaa Morgenen, da «de traadte dend sidste feendis Dantz».

Da holdt Hestene foran Trappen, og de maatte afsted meget «incommoderede» ved Tanken paa, at nu skulde Rivalerne raade Grunden alene og fortsætte det «amusante» Bal til langt ud paa den lyse Morgen. Men de fik den Tilfredsstillelse, at tre af Ballets smukkeste Damer, ledsagede af Verten, kom ud paa Trappen, netop som de sad i Sadlen. Medens Terz-Majoren stak Reise flasker i deres Sadeltasker, «credentzede» og rakte hver af de unge Damer hver sin Herre²²⁹ et Bæger med «Canarie-Sect»: Afskedsbægeret,

som modtoges med mange «Galanterier» och alskjöns Complimenter och Baslemaner», og naturligvis tømtes tilbunds! Med Fjær-Hatten løftet til Afsked og Sporerne i Hestens Side red de raskt ud i den lyse Nat. De kortede Veien med Kapridt og jevnlig Drag af Reiseflaskerne. Da de paa den Vis var naaet saalangt frem, at de i Ro og Mag kunde have naaet Exercer-Pladsen til rette Tid, stødte de paa en Bondekone liggende næsten halvdød af blodige Slag, Udmattelse og Graad i Veikanten. Fridr. Chr. Grönwald springer af Hesten og faar støttet hende op. Hun hikster ud, at om Natten havde et Fantefølge brudt ind i hendes — en Enkes — enligt beliggende Hytte, en halv Mills Vei derfra, røvet hvad der var at røve, ogsaa hendes eneste Barn, en 5-Aars Pige, og da hun vilde søge at hindre det, havde de slaet hende tilblods og isvime. Kommen til Bevidsthed havde hun trods sine Smerter, med usigelig Møie fulgt Bandens Spor saalangt som hid, men saa var hun faldt sammen. Med skjælvende Haand pegte hun op mod en ikke langt bortliggende Skov: der holdt de nu til. Fridr. Chr. udbrød bevæget: «Guds Død, det skal de Canniller faa undgjælde for» og vendte sin Hest om i Retning mod Skoven. De to andre protesterede mod at følge. Lieutenant Stud, fordi han var aldeles mør og udkjørt og dertil «fuld som en Stut», Capitaine v. Koppelow fordi han ikke vilde udsættes for Reprimande for en «skidt Bondetøs»'s Skyld. De fortsatte Veien til Pladsen, mens Fridr. Chr. raabte efter dem: «Saa rider jeg alene, jeg bryr mig Fanden om Reprimander, jeg vil, saasandt jeg lever, redde den stakkels Kvindes Barn!» Saa sa' han hurtig til Konen: «Nu, svar geschwindt, Kvinde, hvordan er Pigen til Udseende og Klær?» «Hu' er lys me' langt gult Haar, men Gu' bære mei, Kæftein, hu' har nok inte mer' en' Særken paa, for de to' a' ve' Nattesti'er u'tor Benken!» Fridr. Chr. sporer sin Hest op mod Skoven, idet han raaber til Konen: «Gaa til Pladsen og spørg efter Lieutenant Grönwald!» Da han naaede Skoven, binder han Hesten ved første Træ og med Sabelen i Haanden sniger han sig som en erfaren

Jæger raskt frem mod et Baal, som han saa lyse inde i Skoven. Kommen frem styrter han pludselig ind paa Banden, napper med den ene Haand Barnet (som til en Begyndelse først skreg angst op, men strax efter slog Armene om hans Hals) og svang truende sin Sabel mod de overraskede Fanter. Et Par af dem forsøgte at komme ind paa ham med Kniv, men den kjæmpestærke Mand slog omkring sig med flad Klinge, saa de trimlede om. Saa gik han rolig — som hans Officers-Honnør bød ham — med Pigebarnet paa Armen og uden at se sig om, ned til Hesten. Fanterne vovede ikke mere at hindre ham.

Saa satte han i strak Galop over Skigarer og Enge den bene Vei mod Pladsen, som han naaede med Pigen foran sig paa Sadelknappen netop som Compagniet var ifærd med at stille op. Barnet blev af en Leirtjener overgivet til «Marquetentersken», og Grønwald indtog sin Plads og exercerede hele Formiddagen som om Intet var hændt, og som om han havde tilbragt Natten «i sødeste Søvn istedetfor med Dantz, Sviir og Effentyr».

Da Exercitien afsluttedes ved Middagstiden, kom Regimentschefen (det var naturligvis General Johan Øtken, da Grønwald stod ved det Øtkenske Dragon-Regiment) ridende og kaldte Lieutenanten frem for Fronten. Generalen sa' omtrent som saa, «at ihvorvel Lieut. Grønwald ey var mødt til Exercitien i ganske reglementeret Antræk, vilde han dog, at dette ey skulde komme ham til Forkleynelse, men snarere til Honnør, eftersom han havde forholdt sig mandeligt og ridderligt og til megen «Ambition» for det Regiment, han var hørende till».

Men med de to andre Kammerater gik det ikke godt. Stud var paa det sidste Stykke af Veien faldt af Hesten, havde stødt sit Baghoved og øieblikkelig falden i blytung Snorksøvn; v. Koppelow havde havt et langt og strævsomt Arbeide med at lempe ham op paa Hesten og binde ham fast der. Saa satte han sig tilhest og ledede i Skridtgang Hesten med den bundne og snorksovende Lieutenant Stud efter sig. I dette bedrøvelige og yderst latterlige Optog

kom de næsten en Time forsent til Pladsen. Stud fik Straf, hvorledes det gik v. Koppelow, derom kunde Meddelerens Hjemmelsophav Intet sige. Dette Lieut. Grønwalds eventyrlige Ridt kaldtes ogsaa «Solopgangsridtet»²³⁰.

Derimod gik det saaledes til med det tabte og gjenfundne Barn. Officererne i Regimentet Øtken skillingede sammen en Gave til «Lieutenantens Barn», som Pigen heretter jevnlig kaldtes. Moderen turde ikke længere bo i sin ensomme Hytte, fik denne solgt og med disse rede Penge, som var rare Sager i de Tider (1720-Aarene) drog hun til Fredriksstad, hvor hun med Smaahandel slog sig igjennem. Datteren, «Lieutenantens Barn» voxede op til en vakker, takkelig Pige, ægtede en velstaaende Kjøbmand — jeg tror det var i Fredriksstad, og blev — det er sikkert — Mormor til en af vore dygtigere Eidsvoldsmænd i 1814.

En anden af Dragoncapitainens Rytterbedrifter bør vel ogsaa medtages. Familie-Traditionen benævner den «det Grønwald-Koppelowske Ridt». Grønwald og Svogeren v. Koppelow (da formentlig Second-Major, senere General) var anseede for de bedste Ryttere. For at faa afgjort, hvem der havde Forrangen, blev der under en Leirøvelse foranstaltet et Kapridt dem imellem. Hvor lang Distancen var, er ikke meddelt, men den var nok ikke saa ganske liden, (man red nok ganske godt ogsaa i de Dage). Der skulde rides ud fra Leiren til et bestemt Punkt og tilbage til Leiren. De havde begge gode Heste, særlig nok Koppelow, og holdt sig temmelig jævnsides. Men paa Tilbageveien fik Grønwald Forspranget, som øgedes lidt efter lidt. Men saa sprang en Spænde i hans Ridetøi og det sinkede et Øieblik og v. Koppelow fór forbi; men i næste Øieblik var Grønwald efter ham og snart næsten oppe paa Siden af ham. De svingede i det Øieblik ind paa en Bro, som førte over en strid og temmelig dyb Elv i Nærheden af Leiren. Tilfældet vilde, at en svær Høivogn netop da var kjørt ind paa Broen fra den modsatte Side og ved sin Bredde fuldstændig spærrede Passagen.

Koppelow holdt sin Hest an, saa den næsten gik bag-

over, men Lieutenant (Capt.) Grønwald dreide sin Hest til Siden og satte Sporene ind, saa den med et vældigt Hop gik over Rækværket og ned i Elven. Dette Vovestykke turde eller vilde ikke v. Koppelow foretage, og Grønwald kom saaledes — rigtignok drivvaad og tilsølet fra Hat til Spore — men dog som Førstemand ind i Leiren under Tilraab fra Officererne i Regimentet Øtken. Men Regimentschefen lagde en Dæmper paa den høie Stemning. At Lieutenant Grønwald Ingenting havde nauet var øiensynlig, men han befalede strax en Undersøgelse af Hestens og Sadeltoiets Tilstand. Hesten viste sig noget forslaaet, men ellers uden Mén, og Sadelen var i feldtmæssig Stand paa det nær, at den var drivvaad og endel Spænder sprængte. Vistnok roste Regimentschefen Lieutenant Grønwalds Rytterfærdighed og Mod, men han saa sig dog nødt til at diktere ham en Dags Feldtarrest, fordi han ved sin Dristighed havde udsat «Kgl. Majestæts ham anfortroede Hest og Munderingssager for uden Nødvendighed oc blott for Tidkorts und Wettreiten oc Effventyres Skyldt at lide möglicher Molest».

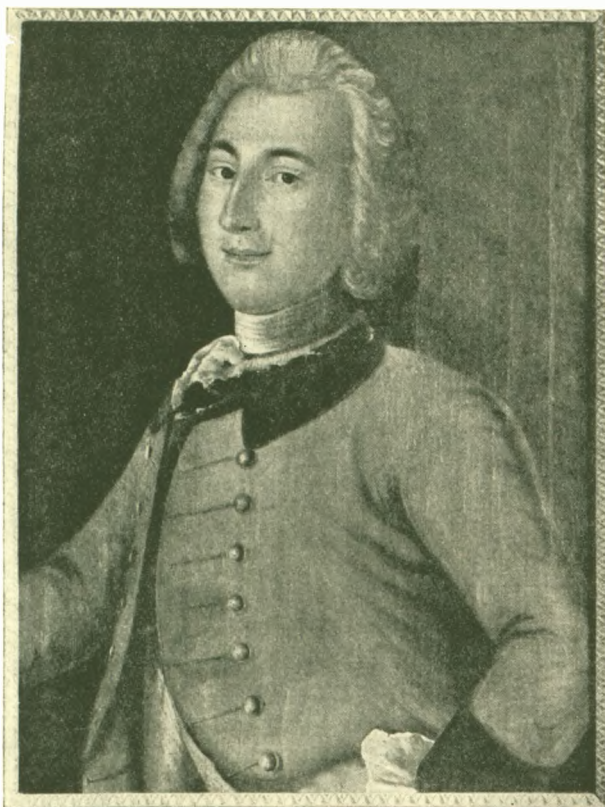
Men disse Lieutenant Grønwalds Rytterbedrifter vakte de menige Dragoners Beundring, som fik sin poetiske Udløsning i en Vise. Med Hentydning til Navneligheden med den i de nordiske Kjæmpeviser og i Smaalensbygderne navnkundige Ridder Eystein (Østein) Grønevoll — i Sverige Grønwall — han som kjæmpede «mens han stod i Blod tilknæs og vandt Prinsessen», gjorde de sin beundrede «Løgtnant» til Efterkommer af hin gjæve Ridder og benyttede Riddervisens Omkvæd ogsaa til Omkvæd for sin Vise:

«Eystein Grønevoll, Eystein Grønevoll,
Og han rider der endnu!»

saaledes, at de istedetfor «Eystein» indsatte «Løgtnant»²³¹.

Som før anført døde Dragoncapitainen paa sin Gaard Finnestad i 1757: 65 Aar gl.²³².

Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønwald og Frue Justine Cathrine v. Reichwein havde ialt 5 Børn, men af dem levede kun den ældste og yngste Søn op, nemlig:

Bernt Christian Grønwald,
f. 1729, † 1797 som Oberstlieutenant (Ulleberg-Grøn vold).
Søn af Dragoncapt. Fr. Chr. Gr. og Justine Cathr.
v. Reichwein.

- a. *Fridrich Martinus*, f. $17/8$ 1721 paa Nes Sædegaard, men døbt i Tune Sogn.

Testes (Vidner) Madame de Reichwein (Moderens Stedmor) født v. Storm (Datter af General Arvid Chr. v. Storm til Hollby og Enke efter Oberst v. Koppelow).

Frl. v. Schlösser (Søskendebarn af Moderen, Dtr. af Oberst og Commandant v. S. og George Elisabeth de Reichwein) Oberstl. v. Hausmann, Lieutenant Stud.

Fridrich Martinus v. Grønwald døde 1803 paa sin Eien-
domsgaard Gullaug privilegerede Sædegaard i Lier som
Oberst-Lieutenant $82\frac{1}{2}$ Aar gl. Han er Stamfar for de
saakaldte *Gullaug-Grønwald'er*.

- b. *Bernt Christian*, f. $10/8$ 1729 paa Finnestad i Tune Sogn,
døbt i Juli samme aar.

Testes: Madame de Reichwein, Frøken de Reichwein
(Moderens Søster Anne Marie).

Mr. Jens Werenschiold til Borregaard. Capitaine v.
Koppelow (sammenbragt Bror af Moderen).

Bernt Christian v. Grønwald døde $10/8$ 1797 paa sin
Bygselgaard Ulleberg i Brunlaugnes: 67 Aar gl. Han er
Stamfar for de saakaldte *Ulleberg-Grønwald'er*.

a. Gullaug-Grønvold'er.

Obrist-Lieutenant Fridrich Martinus v. Grønvold.

Født $17/6$ 1721, † $12/12$ 1803: $82\frac{1}{2}$ Aar gammel.

«Han høyere och fagrere end alt Folket war».
(Moster Rosensværd).

«Der siuntes helt og fuldt din Viking-Toe,
Du stolte «norske Gran» i Itzehoe!»
(Kalckreuth).

Stamfar for de saakaldte Gullaug-Grønvold'er: Fridr. Martinus var født $17/6$ 1721 paa Bildt'ernes gamle Stamsæde: Nes adelige Sædegaard i Borge (Smaalehnene). Han var ældste Søn af Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønvold og Hustru Justine Catharine Reichwein (Dtr. af Capitaine Fridrich Christian Reichwein og Hustru Else Cathrine Bildt til Nes, «huilken war den sidste norske Bildt och den sidste aff Hoffud-Stammen»).

14 Aar gammel indtraadte han i 1735 ind i Krigstjenesten og hans militære Vita var ifølge Oberstl. Hirsch's ofte omtalte Fortegnelse: 1736 Sergeant i Grenadercorpset, Fændrik i 2det Agershuussiske nationale Inf.-Rgmt. 1739 (Næs'iske Compagnie), Second-Lieutenant 1741, Premier-Lieutenant $18/8$ 1745, Capitain-Lieutenant $25/2$ 1755, charakt. Capitaine $7/7$ 1756, virkelig Capitaine og Compagnichef $25/8$ 1756, er udeladt i Etat 1769 og stod paa Vartpenge, da Regimentet blev nedlagt $1/7$ 1767, men han blev atter ansat i det $1/6$ 1767 gjenoprettede 2det Agershuusske natt. Inf. Rgmt., Second-Major med Anc. fra $18/10$ 1774,

Chef for Follougske Compagni. Premier-Major og ¹⁵/₈ 1788 Oberstlieutenant; Afsked ³⁰/₁ 1789 med 300 Rdl. Pension.

«Han ansaaes for en meget kieck och flink Officir» med et roligt støt paalideligt Væsen. Han var tillige meget øvet udi legemlig Idræt, f. Ex. det som da kaldtes «Skiedløb» (Skisport) «hvilket han ihærdeligen øffvede dengang han Fændrik och Lieutenant ved Næsiske Compagni war.» Hans Datter Anne Holter (Tante Rosing) siger, at Kalchreuth ytrede sig derom saaledes: «Han var ved sine kraftige Beens Længde och sin Krops goede Liigevægt och særdelis sine Kræffter iøvrigt item sit baade dristige og koldblodige Moed en vortrefflicher Løber paa de Field-Schieder, huissom ochso brugedis oftere udaff Soldater och andre Almues-mæn'».

Med Hensyn til hans Udseende henvises til den almindelige Karakteristik, som tidligere er udtalt om den ældre Grønvold-Slægts høireiste Skikkelser «at deres lange muskelstærke Been bar hærdebrede sjelden kraftige Overkroppe, men at Legemslængden var saa stor, at Overkroppens Vældighed ikke borttog Indtrykket af den hele Strukturs ud søgte Slankhed». Den passer isærdeleshed paa Oberstlieutenant Fridrich Martinus, som var ca. 75 Tommer høi og meget hærdebred «och udi sin Ungdom och tidligste Manddom af særdelis schlancker Schaffning». (Han kaldtes under Feldttoget i Holstein i 1758—62 af Holstenerne — særligt af Damerne — «den norske Gran»). En Slægtning af Fridr. Martinus' Mor (den urgamble Moster «Rosensværd») skulde engang ha' ytret: «Hans særdeles høireiste Krieger-Skaffuelse och hans lyslette faure Aasiun war som det tilforne sacht war om hans Vaters Vater (Farfar) ligerviis som «dend Kriegsgud Thordz» (sic) at neffne war, och alles ifra den Tiids, hand Fæhndricks war, — ja endoch førre dette — alle de Qvinder, der hannem paatruffitz, hannem — som det auch om hans Vater sagt wære — adorablement ginge med Øyen-Smiil udi Møde och de ligerviis schaadede med langsommelige Øyen-Kast ham effter». Hans Moer — siger Tante Rosing — sachte engang:

«Han en særdelis fiin och friischer Aasiuns-Haudt haffte, saa at de Qvinder derfor ham misundte maatte, men hans Hoffvud war sitzendis paa en særlig hocherrichtet och kraftvoll Hals och hans mächtige Bryst som en Kiempes udaff Schickeltz wäre». «Men» — la hun til — «udi siine gegenwartige sechzig Alter bliffver han gar zu schwerlich udtaff Körper (Krop)»²³³.

Hans Ansigt beskrives som overmaade vakkert «udaff den ægte blonde nordiske Slags med særdelis store aabenspaltede mandelformige Øyne udaff den reneste høsthimmelblaae Farve», et «friskt, rødmusset Aaziun af sær velbehaguelig langachtig Rundhed och dertil offermaade veldannet och fyldig Læbe-Mund».

Denne staccato-Beskrivelse, der var nedskrevet paa et pergamentagtigt Papir, tjente i sin Tid som Omhylle for hans Miniatur-Portræt (malet i Itzehoe ca. 1760 — da 39 Aar og Capt. og Adjut. for Regimentet Reichwein, — og ansees af Kjendere for et meget godt og kunstnerisk Billede). Det gik paa Omgang i Slægten til Beskuelse. «Beskriffuelen» er formentlig henkastet af Cousinen Generalinde Ingeborg Huitfeldt, som havde stor Sympathi for «sin meget kiære Cousin». Hans ligeledes kjødelige Syskendebarn Anna Lange Orning (senere Madam Thulesius) fandt — ligesom Fridrich Martinus' egen Kone naturligvis — som «och de holsteinske Møer» og adskillige andre — at han «de deyligste Øyne udi al den Verden haffte»²³⁴.

Med Hensyn til hans aandelige Habitus saa er det før berørt, at han havde et ganske letteligt Nemme og war ey aff ringe Kunnschaffer (sic) udi det Tydske och «Noget udaff Latinen», men «mest Ingenium for Musique och Tegnekunsten haffte och war en perfecte Cartenprenter, men ey udaff synderligen Lyst och Indsichter (sic) udi Mathematica, huorudi han doch haffte sig forhvervet en god Attestatz af hans Lærer hin gamble lærde Pædagogus, som tidligere havde været udi saadan Tieneste hos de Bildter paa Nes Sædegaard». Dertil «war han meget duelig och observantz till sit Compagnie att exercere och manuffrere (sic), særligen

vid Omforandringsvendinger udi Formationer» (Kalckreuth). Hans Moer mente doch, at han alligevel ey kunde maale sig med «Bernt Christian» (Broderen) med Hensyn til «Aandens Instinctuer» (sic) nafnlig udi de mathematiske Fach och Kriegskunnschaffer, men vistnok stod han dennem offver udi Konnst-Talenter (sic) og særligt udi Legemets Fuldkommelighedtzer (sic), ihvorvel Bernt Christian ochso en vakker och anseeliger Officir war».

Capitaine Kalckreuth, hans Ven og Slægting, (gjennem «den v. Grünwald, som fra Baltien (Liefland) kom til Schaane» i 1500-Tallet) en dannet, verdenserfaren og intelligent Herre, havde kamperet sammen med ham i Holsten og der og ellers seet Prøver paa Fridrich Martinus' Mod og svære smidige Muskelkraft. Han sa engang til Generalinde Ingeborg Huitfeldt: «Deres Naades Cousin Fridrich Martinus er en fuldkommen Apollo-Skikkelse i Ansigt og Statur forenet med en Herkules's Kraft i sine smidige Staalmuskler: han er et Exempel paa Grækernes «καλλοκαγαθια» (kallokagathia) (harmonisk Udvikling), og heri var den lærde Dame fuldt enig. Kalckreuth sa' videre, «at Fr. M. aldrig viser sin Kraft uden hvor Forholdene gjør det absolut nødvendig; udenfor dette er det rent tilfældig, at man kan bli' Vidne til hans kolossale Styrke. Han er «lissom bly («ræd» = uvillig) for at «vise sig» eller som Almuen si'er «for at breske sig»».

Tante Rosing berettede, at Kalckreuth oftere til mig næsten «kjytte» af Far. Han sa' engang omtrent Ord til andet: «Hans pragtfulde Legeme, hans rolige Apollo-Aasiun og hans Jernhelbred, som taalte Alt och war uimodtagelig for Kriegs- og Leir-Sotter, gjorde ham i legemlig Henseende til et Unicum. [Hans Moer Fru Justine, hendes Siigelse: «Schon von Knabenjaheren hand genegend an sein Körper sehr att wasche mit Wasser undt Twetning undt Baden, huilcket ey damals allgemein wære», han var alt-saa ualmindelig personlig renslig.] Han havde aldrig været syg end en eneste Dag i sit Liv ialfald efter at han kom i Kriegstienesten, og da var han omtrent ved 14-Aars Alder; han var hartad en Naturens Fuldkommenhed! Saa kom

dertil hans ligevægtige, næsten filosofiske Sjæls-Sundhed och hans altid rolige, uanfægtede Moed och baade uforfærdede och omtænksomme Tryghed med Contenance udi alleslags Forhold; han lod sig ikke nogensinde forvirre ved nogenslags plutzeligen arriverendes Fare: «sana mens in corpore sano», det har jeg flere Gange beobachtet udi Feldten». Om hans Karakter och Temperamentum sa' K. videre, «at han var altid naturlig ligetil, meget velvillig och meget behersket, netop en virkelig godartet sand og sund Aristokrat uden nogenslags Brammerie och Schaberie». — «Han havde megen Sands for «Historia», navnlig Fædrelandets: han kiigede immer udi Thormodii Thorfæi historia rerum norvegicarum och Arild Huitfeldts «Krønike». «Och havde han endel andre «Historiae-Scripta» samt en latinsk «editio» udaff «Virgilio» udi sit Bog-Skriin». (Tante Rosing.)

Oberst-Lieutenant Fr. Martinus v. Gr. var en særdeles dygtig Landmand og en navnkundig Jæger; om flere af hans Jagteventyr vil senere blive berettet.

Som ung Lieutenant ved det Næsiske Compagni (af 2det Agershuusiske nationale Infanteriregiment) lærte Fridrich Martinus at kjende den ældgamle, rige, baade paa Romerige og i Oplandsbygderne meget anseede «Holter-Slægt» fra «Stor-Hvamb i Udnæs Sogn³³⁵, Næs Præstegjæld, Romerige» og blev i 1753 gift med Karen Holter³³⁶, Dtr. af Lensmand i Næs: Helle Holter og Hustru Anne af den ætstore Colbiørnsønske Slægt fra Solør, nær i Slægt med de to berømte Brødre, Stor-Juristerne Jacob Edvard og Christian Colbiørnsen. Karen var Husets ældste Barn (f. 1735, † 1822: 87 Aar) og ved sit Giftermaal lidt over 17 Aar. En anden Version er, at Giftermaalet var i 1751 og at Bruden da var ca. 15 Aar (saaledes lyder Slægts-Traditionen) men den første synes at være den rigtige, da deres angivelig ældste Barn var født i 1755, medens de sex «opvoxendis» Børn var fødte mellem Aarene 1763—72. Fru Karen havde 3 Syskende: 1) Marthe Holter (gift med Foged over Ringerige Christian Dorph: 6 Døtre). 2) Cand. juris Christen Holter († 1818), Eier af Hvamb med Tilliggender (ugift) og 3) Cancelliraad

Nils Holter, gift med Heide (hvis Datter igjen var gift med en Tybring)²³⁷. Karen Holter var tillige Næstsystendebarn til det i Datiden bekjendte Syskendepar Generalkrigscommissær, Cancelliraad og Zahlkasserer Peder Holter²³⁸ (f. 1723, † 1786) og Systemen Karen Holter (f. 1725, † 1782), der første Gang var gift med Justitsraad Poul Lachmann Vogt — af den ældre virkelige Vogt-Slægt — og anden Gang med General-Lieutenant Carl von Wilster. Dette Syskendepar var Børn af Præst (Feldtpræst og Cappelan i Odalen hos Faderen Sognepræst i Odalen H. Peder Holter) Anders Holter og Anne Leuch, Datter af Storborgeren Morten Leuch paa Bogstad; hun giftede efter Mandens Død Oberst Adolph Carl v. Helm. Præsten Anders Holters Far: ovennævnte Præst i Odalen Peder Holter var et kjødeligt Syskendebarn af den førnævnte Lensmand i Næs Helle Holter. Helle Holters Farmor var en Hollænderinde Anna Freyling, bekjendt for sin «Deylighed och Duelighed». Det sagdes i Slægten, at den ogsaa «den Lycke hafde at arve hendes twende goede Egenskaber, men særlig syntes det sig paa de tvende Kvinder, som bleve gifte ind i Slægterne Grønwald og Blich». (Karen Holter gift med Oberstl. Gr. og hendes Brordatters Datter — en Tybring — som blev gift med Licentiat medicinae B. (Søn af Artilleriøberst B.) (Optegn. af Tante Lisa.))

Fru Karen Grønwalds Mor Anne Holter af den «anseede Colbiørnsenske Æt udi Solør» var en stormægtig, stræng Kvinde, som havde opdraget sine Børn: «nafnlig de twende Døtre» med Datidens ikke læmpelige Tugtemidler: «synderligen deres Education war hartad strængeligen og saa saare de det, omend lidet fortienede, beegnede deris Moder dennem med Napp och Plock och Riisquister och anden Straffeltz paa dend deris bare Ende». Hvad angaar «deris Læsning och Schriffning och deris Verstands Ausybung (sic) udi fremmed Sprog och fornødne Sprachen-Artz», saa var der paa Hvamb en lærd Stodiosus, som i saa Maade war deris Præceptor med megen Geleerighed» (sic).

Fru Karen var hvad man dengang kaldte «et godt Gifte»,

«huad ey formuendis Officerer saavel ifølge dend Affaires Natur och udi Ambitionens Medgiffuende, ja endoch legaliteter maatte tage vedbørligen Hensyn til», men var hun ellers en «meget vakker, høi och statzelig-Kvinde med en aristokratisk fint buet Næse och store mørkeblaa Øine, en Hud ligerviis som «Roeser och Lillier» och en rundlet noget imposant Hage, och war hendis Haar lysgult och lokket» — kort hun var nok det værd «at eye ochsaa uden Pfenninger». Dertil var hun meget klog og meget husholderisk, men ogsaa noget vel tilbøielig til «at haffue sin egen gode Willie». Hun stod saaledes ikke paa den bedste Fod med sin Bror, Eieren af Hvamb, Cand. juris Christen Holter, som forøvrigt paa sin Side var en Særling i flere Henseender; idetmindste opfattede Slægten det saa. Saaledes lod han sig mod Tidens Aand og Opfatning og trods sine gode Evner, Examina og betydelige Formue ikke bevæge til at slaa ind paa Embedsbanen. Han vilde ikke bytte sin Stilling som uafhængig Mand paa sit kjære og storslaaede Hvamb Gods med en Statstjeners ofte afhængige Stilling og ubehagelige Dilemmaer. Dette kan den nuværende Slægt nok bedre forstaa og — billige. Men dette huede ikke Fru Karen, og heller ikke de to Officerer, Capitainerne John Collet Müller (senere Oberst) og Ed. Nicolay Finne (senere General) som var gifte hver med sin af hendes 6 Systerdøtre: Foged Dorphs Døtre. De kom saaledes alle paa Kant med Særlingen, Hvamb-Matadoren.

Hen i Tiden fik Broderen en sørgelig Satisfaktion ligeoverfor Søsteren, som altid vilde have sin Vilje, med Hensyn til, hvad denne Egenviljes Tilfredsstillelse kunde føre til. Fru Karens ældste Søn var Capitaine Nicolay Fridrich v. Reichwein. Som Unggut havde han stærk Lyst til at studere, hvad Faderen vel ikke billigede, men heller ikke modsatte sig, men den viljefaste Fru Karen sa': «Alle Orning-Grønwolder skal tiene sin Konge som Officerer, det er fast Slægts-Tradition, som ikke skal brydes». Hun fik da sin Vilje, men det fik hun liden Glæde af. Den smukke høie statelige Nicolay Fridrich var — hvad det

Ydre angaar — som skapt for Militærtjenesten og havde tillige godt Lov fra den mathematiske Skole, som han havde frekventeret. Men han likte sig aldrig i sin Officersstilling, som han dog nok ganske tilfredsstillende skjøttede. Men efterhaanden begyndte han, trykket af sin Ulyst og muligvis paavirket ved Slægtsarv fra Farfaren, «den svirendis» Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønwald, at trøste sig ved Bægeret, hvori han mere og mere fordybede sig. Han tog allerede ^{5/12} 1797 Afsked som Capitaine, kun 32 Aar gl., og henlevede sine sidste toddyfyldte 15 Aar paa sin Eien- dom Nyhuus i Næs, pleiet i de sidste Aar af Moderen, som siden 1803 var Enke, med opofrende Omhu, efterat Moder og Søn var blevne høitidelig forsonede ved en salvelsefuld-sentimental Præsts Arrangement. Capt. Nicolay Fridrich v. Reichwein skulde engang ha' udtrykt sig meget strengt om sin mægtige Mors overvældende Egenvilje og brugt de haarde Ord: «Hun fortjener ey at benæffnes Moder». (Tante Lisas Siigelse.) En Dag paa Gullaug i mine Gutte- dage som Tante Lisa kom til at nævne, at hendes Farbror Reichwein døde tidligt (47 Aar gl. i 1813) spurgte jeg, hvad han døde af. Tante Lisa, som gjerne var ligefrem, ofte drastisk oprigtig, sa' da: «Jo det skal jeg si' dig, min kjære Gut, han drak sig ihjel i Brændevin og Toddy!» Og saa fik jeg hele hans sørgelige Historie. I Svaret paa det Sørg- brev, som Fru Karen sendte sin Bror, «Hvamb-Matadoren», Christen Holter med Underretning om Dødsfaldet, siger denne til Systemen temmelig ubarmhjertig spydigt: «Huis Du forstod det latinske Sprog, saa vilde jeg have mindet Dig om, at saaledes kommer den Tilskikkelse, som Romerne benævnte «ius talionis» (Gjengjældelsesretten).

Fru Karen Grønwald var, som sagt, en meget myndig Kvinde, og hendes rolige, godmodige og meget velsindede Mand lod hende ogsaa faa saa temmelig frit Raaderum, saadan i Hverdagslivet; men naar noget Vigtigere skulde afgjøres, blev det dog i Regelen ham, som maatte lydes. De levede et godt og kjærligt Ægteliv sammen, og kun een Gang kom der en alvorligere Knude paa Traaden, som

det nok tog nogen Tid at løse op. Det var i Anledning af den Affære, som Fruen kaldte «Itzehoe-Amouren». Den forefaldt, da Fridrich Martinus var med «udi Kriegen» i Holsten²³⁹ (1758—62). Han var da Capitaine og Compagniechef for Follougske Comp. og Adjutant hos sin Morbror Generalmajor Nicolay Fridrich v. Reichwein, som var en af de flere norske Generaler i Feldttoget (Qvarter: Itzehoe). Han var dengang en endnu yngre Mand (ca. 36 Aar) og havde i flere Aar været gift med sin Karen.

Da Fridrich Martinus von Grønwoold var Adjutant hos sin Morbror Generalmajor Nicolay Fridrich Reichwein, Chefen for det i Itzehoe i Syd-Holsten stationerede Regiment Reichwein, havde den smukke, statelige, kjæmpehøie Capitaine (han var ca. 75 Tommer høi og slank; han gik blandt de holstenske Møer og Herrer under Navnet: «den norske Gran») naturligvis en udmærket Position der, hvor han havde sit stadige Qvarter. Han kom som Generalens Adjutant og Systersøn saaledes immer mit udi den vornehme und stattliche Welt. Han gjorde der Bekjendtskab med og indlod sig snart udi Amours med en «angenehme Edel-fräulein», som «manuffirte» saa godt med ham, «at han ey fik sig besindet derudi, att han doch en verheirathet Mandt war»²⁴⁰. Der skulde nok til og med ha' været en Duelhistorie (ca. 1758) mellem Adjutant-Capitainen og en af Frøkenen tilbagevist Rival, en tysk Officer²⁴¹. Den smukke Edel-fräulein var nok ellers af et determineret Weibergesinn «och en stor Sjølebetvingerske». Medens Capt. Fridrich Martinus efter Felttogets Slutning med sit Compagnie «embarquerede» och paa den kongelige Flaade seyledede tilbage til Norge och landede ved Moss, var das Fräulein, som nok delvis var reist Landeveien gjennem Sverige, allerede der og mødte op paa Bryggen «til Sladdersiskeners och Kringel-drifferes Mundtpladder ved saadanne piquante Noviteter att anhøre och beobachten» (sic). Det saa ud til at trække op til en Skandale, men saa fik Fru Karen, som var endnu mere «for sig», Nys om Sagen, reiste sporenstregs til Moss, fik skilt sin galante Urian af en Mand aff med Edel-fräuleinen

og denne fluxens hjemsendt til Holsten «och saaledes war denne Amours udjaget udaff Landet». Men denne Affaire kostede ikke saa lidet pecuniært Offer og forringede Fruens Privat-Kasse (Karenslyst-Kassen) betydeligt ²⁴².

Affairen blev for en Tid et ømt Punkt mellem Ægtefællerne og begunstigede naturligvis Fruens Herskelyst. Det varede dog ikke saa ret længe inden den gode Forstaaelse blev gjenoprettet. Fruen, som jo var den forurettede, var nemlig saa dybt betagen af sin smukke og state lige Mand, at hun ikke i Længden «kunde holde ud at se suurt til ham».

Foruden Itzehoe-Amouren var der samtidig en tankeløs Tilsidesættelse, som ogsaa «kreperede» Fruen. Fridrich Martinus havde fra Holsten medbragt flere smukke og kostbare Silketøier og deriblandt et, som i Særdeleshed var mere end almindelig elegant og særlig anbefalet af hans Ven: den franske Colonel-Adjutant hos Generalissimus Grev St. Germain (hvorum senere). Saa, nogen Dage forinden Afmarschen fra Moss til Hjemstedet (Skoftestad i Aas ved Drøbak) fandt Sted, aflægger han Visit hos sit kjædelige Syskendebarn den lærde Fru Ingeborg Huitfeldt til Elingaard, som for Tiden opholdt sig paa Moss, og havde med sig det fineste Kjøletøi for at vise hende det og muligens faa Ros for den virkelig gode Smag, han med sin Kunstnersands altid la for Dagen. Fru Ingeborg blev saa henrykt over Tøiet og roste det i saa superlative og clas sisk elegante Udtryk med saa fine Complimenter til hans gode Smag, at Fridrich Martinus med sit Anlæg for Grand-Seigneur-Flothed overvældet udbad sig «den Contentement och Fornøjelse at maatte offerere sin hierte Cousine Tøiet, som ikke kunde komme i bedre Hænder och i mere forstaaelsesfuldt Eye». Fridrich Martinus var ikke uden Anlæg for at sige smukke Artigheder og det var bleven udviklet i Itzehoe-Livet. Og da det allerede da stod mindre godt til med Huitfeldternes Økonomi ²⁴³, tog den hierte Cousine, som formentlig ikke paa mange Aar havde faaet Silketøi, end sig saa elegant «Waahre» (sic), med den «øyenlystelige

Fornøjelse och affable Lader mod denne pretiøse Gaffue aff sin kiere Cousin». Fru Fridrich Martinus fik vistnok ikke «Null und Nichts», men maatte nøie sig med «twende andre, mindre remarquable» Silketøier, men dog ogsaa meget angenehme, den ene blaa (violet), den anden guul, begge med haandpaasyede «særdelis prachtvolle» Blomsterpyrdelser (bouquets d'amour).

Men denne hendes Gemahls utidige Flothed var vistnok Fru Karen til mere «Trauer och Ærgerey» end hun godt kunde eller vilde være bekjendt, mente Tante Lisa, Sønne-datteren.

Kjolerne — som de var skaarne og baarne — kom efter Fru Karens Død (1822) i Datteren Anne Holter Grønwolds (= Tante Rosings) Eie. Disse to staute høireiste Kvinder fyldte dem udmærket; senere kom de som Arvegods til Tante Rosings Broderdatter (en af «Majorens» 8 Døtre) Frøken Lovise Grønvold, som blev gift med sin kjødelige Fætter Lensmand Carl Holter Grønvold paa Gjøsegaarden i Vinger Sogn (Søn af Infanteri-Capitainen (Just Christian) paa Graffer — Gudbrandsdalen). Men der fandtes da ikke længere nogen Kvinde i Slægten, som kunde bruge dem som de var, maaske med Undtagelse af tvende af Majorens Døtre: Tante Jensine Fridriche (Tante Sina) og Fru Hanna Rynning paa Skinderbøl (Skinnabøl); men de var nu engang ikke deres og selv om de havde tilhørt den sidste, vilde hun vel neppe ha' brugt disse af Snit og Façon gammeldagse Sager. Kjolerne laa vel nedlagte i en ældgammel Kiiste som «antique» Helligdomme²⁴⁴.

Noget før Holstener-Felttoget var følgende Historie hændt: Fruen havde af sin Karenslyst-Kasse udtaget ca. 150 Rdlr. i «gode Penge» (Sølv), som hendes Mand skulde paa en Tour til Moss medtage for at gjøre Indkjøb for Huset ved en større «fin» Auktion. Men her træffer han sin Frænde Major Christopher Christian Huitfeldt til Kjølberg, en Mand, som var endnu mere paa Knæerne end Broderen, da Oberst Valentin Hartvig. Majoren led saa at sige af kronisk Penge-mangel og generte sig ikke for at «laane» naarsomhelst,

hvorsomhelst og hvadsomhelst — ialfald af Slægten. Dette kjendte Ingen bedre til end Fridrich Martinus, hvem Major Huitfeldt skyldte adskillige Penge fra før af. Men hvad sker? Da den fiffige og raptungede Major i rørende Ordslag havde afhaspet sit sædvanlige Litanie og skildret sin — en Adelsmand af slig ældgammel Byrd — saa uforskyldte (?) Nød, endte han — som sædvanlig — med følgende Anmodning: «Och nu, Monfrère och hierte Fætter, maa Du, dyre Død, laane mig dine Penge: Du haffuer jo nok alligeveller, men Du skønner, at jeg for Øieblikket er udi en meget stor Forlegenhed!» Fridrich Martinus's gode Hjerte kunde ikke modstaa denne Appel, og Majoren fik alle de Penge, han havde paa sig + Summen fra Karenslyst-Kassen; han kom tilbage fra Touren med intet andet end det Huitfeldtske Laanebevis, som naturligvis — ligesaalidt som de tidligere — ikke nogensinde blev indfriet²⁴⁵. Fru Karen, som fortalte denne Geschichte til Sønnedatteren «Tante Lisa» tilføiede, at hun ærgrede sig mest over, at Huitfeldt — ligesom til Undskyldning for eller til «Schalckenschiul» for sin stadige Paatrængenhed vilde insinuere, at Fætteren var en «riig Mand»; thi det — sa hun — «var vi med vore mange Børn og ellers store Husstand» visselig ikke netop dengang, om vi end sad udi god Velmagt; men Tabet den ene Gang efter hinanden af saamange «gode og rede» Penge, som østes ud «udi det Huitfeldtske Schlugg war immer føleligt!» Oldemor la' til: «Ach ja, min Mand var en smuk, offermaade schmukker Mand, dertil en snille, meget snille Mand, men Vorherre bevares, han var meget for høymodig og altfor, altfor godtroende!»

I en foregaaende Note er omtalt, at Tjeneren Hans Rustad «udi Drengestua» ofte fablede om, at «Kafteinen hadde vært udi Twekamp i Holsten». Det var nok «beretta aat Frua», men hun fæstede sig ikke synderlig ved det, «da Rusta'n var en forvrøvlet Skrønemaker», og hendes Mand aldrig havde hentydet til noget sligt. Fridrich Martinus var af Naturen en meget rolig og meget faamælt Herre; han havde Sky for «at gjøre sig til eller endog give sig

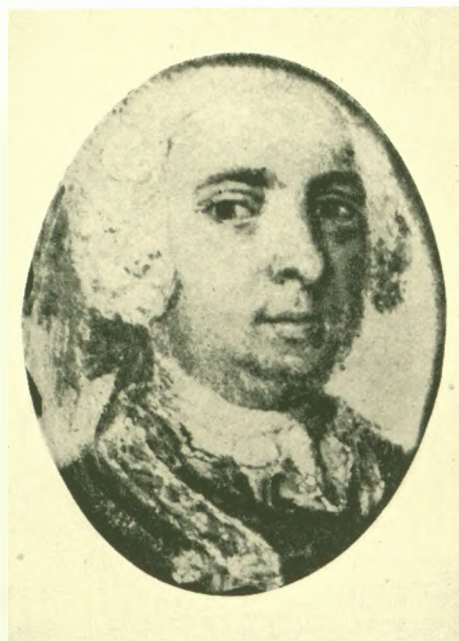
Skin af at briske sig». Den livlige Kalckreuth kaldte ham ofte for Spøg «min Harpokrates» (Taushedens Gud). Men til at tie med Historien om Duellen havde han jo desuden selvsagt god Grund. Men saa kommer en Dag hans gode Ven og Frænde den ellers saa kloge Capitaine von Kalckreuth²⁴⁶ til ufrivillig at forsnakke sig; det kan jo hænde selv den Klogeste, men nu maatte K. bekjende for den gløgge og dybt interesserede Frue, der var ingen Bøn for det: «Jo», maatte Kalckreuth tilstaa, «der havde virkelig fundet Sted i en Skovsnare ved Itzehoe Høsten 1758 en Duel mellem Fridrich Martinus og en tysk Officer angaaende den tyske Freilein». Og det gik saaledes til: Capitaine Fridrich Martinus blev udfordret paa Kaarde. Nu var han vistnok en dygtig almindelig militær Fægter, hvor hans overordentlige Legemskræfter kunde komme saa nogenlunde til sin Ret; men Duelfægter med Kjendskab til alle Kunstens Finesser, var han naturligvis ikke. Men saa vilde Heldet, at han siden den tidligste Tid af Felittoget havde faaet en hengiven Ven i en af Overgeneral St. Germain's Adjutanter, en fransk Colonel²⁴⁷. Han, en udmærket Fægter, paatog sig i Løbet af de 3 Dage inden Duellen kunde finde Sted, at habilitere Fridrich Martinus. Med det gode Materiel, denne frembød for Dressuren, lykkedes det virkelig Colonellen saa godt, at han turde sige, at nu kunde hans Ven: Capitaine Martin de Grandval (han kaldte ham saa, da dette faldt nemmere for ham end Martinus «von Grøn-wold») tage det op med hvilkensomhelst Tysker. Det viste sig ogsaa paa Dueldagen. Vistnok fik Oldefar sin «fineste Vaabenkiøle» spjæret op og et «godt» Kjødsaar i Armen, men til Gjengjæld vippede han med en Kraftmanøvre Vaabenet ud af Haanden paa sin Modstander (et Snit — Trick — i Fægtekunsten, kaldet «battere» — som Colonellen havde lært ham netop var for Kraftkarle) og satte sin Kaarde-spids lige mod hans Bryst. Modstanderens Liv var i hans Haand, men istedetfor at støde til, trak han sin Kaarde tilbage og sænkede den mod Jorden. Modstanderen stod et Øieblik ligesom forbauset — fjetret, saa greb han Fridrich

Martinus's Haand og de to Modstandere trykkede Hænder til lydelige Tilfredsyttringer fra Tyskerens to Secundanter og den ene af Oldefars, som var Vennen Kalckreuth²⁴⁸. Men Colonellen, Oldefars anden Secundant, var derimot saare utilfreds. Den duelgale og blodtørstige Franskmand sa' — fortalte Kalckreuth — gjentagne Gange til Oldefar: «Aber Du hattest ja den Kerl aufs Körnen genehmt — nur ein Stoss mit dem Degen durchs Herz — maus todt — caput!» Han kunde ikke begribe sin Ven de Grandval's «Don-Quichoterie» og var heelt fornærmet over at hans Ven havde forspilt sin ypperlige Chance og hans Dressur sin Satisfaction! Men saa blev Opmærksomheden henledet paa, at Blodet sildret meget livligt ned fra Fridrich Martinus's saarede Arm, og Chirurgen (Feldtschæren) kom til for at forbinde. Oldefars sunde, stærke Krop taalte ellers godt denne rigelige Aareladning, selv mente han «særdeles godt», og Saaret var ogsaa snart lægt.

Oldefar havde ingen Bebreidelse at gjøre Kalckreuth for hans «Snablisering», men han sa' i Fortrolighed til ham (Vennen Kalckreuth var den eneste den faamælte Mand af og til betroede sig til) at det Værste var, at, da han og Karen skulde tilsengs om Aftenen, vilde hun — som gjaldt for at være lægekyndig og praktiserede sin Kunst i Hjemmet — partout grundigt undersøge hans Arm, hvor Arret endnu var meget tydeligt. Denne Undersøgelse fandt Oldefar rent pinligt kjedelig, «det var som om en Nævefægters Saar blev inspiceret og controlleret» og — saa fik han naturligvis en Opfriskelse af den gamle Sparlagensprædiken om hans Amourfærd i Itzehoe, forenet med Bebreidelse for den uforsvarlige Dristighed at udsætte sit for Kone og Børn dyrebare Liv paa en saa skammelig hazardiøs Maade og «det for en skidt Tyske-Tøs's Skyld» — men saa endte Prækenen dog med en Jubelhymne over den elskede Ægteherres mandige Mod og hans særdeles ridderlige Adfærd, der vandt hendes fuldeste Bifald. «Og saa fik jeg» — sa' Oldefar — med sit lune Humor — «sandelig Kys — ikke de almindelige adiaphoriske ægteskabelige Vane-Kys²⁴⁹,

men varme, ømme Kys, næsten lige saa friske og sødme-fyldte som i vore første Ægteskabs-Aar».

Oberstlieutenanten — som i Modsætning til sine Standsfæller i Almindelighed og til Tidens Medfør og Tone var en meget nøgtern Herre — udmærkede sig som ivrig og udholdende Jæger. Han og hans fire Sønner — alle Officerer — var viden bekendte som «framifraa» Jægere og Idrætsmænd, først i Follo- og Smaalehns-Egnene og siden (da Gullaug Sædegaard i Lier blev Familiens Hjem) i Lier- og Røken-Trakterne. Paa Skoftestad i Aas opaledes der med en fra Holstener-Felttoget hjembragt «fin» Jagthund som Stamdyr en Race, som medbragtes til Lier. Et Exemplar af denne Race var «Diana», der blev saare «nafnkundig» omtalt «och omspurgt» baade blandt Jægere og Befolkningen i Lier. Den vil blive omtalt paa flere Steder senere. Selv langt oppe i sin høie Alderdom kunde Oberstlieutenanten ikke undvære Jagtens friske og herlige Glæder. Man har en morsom Historie fra Gullaug-Tiden. En Eftermiddag — han var da midt oppe i 70-Aarene — kom han hjem efter en særdeles heldig og behagelig flere Dages Jagttour, hvor dog Tilbageveien artede sig noksaa anstrængende. Gjennem Krat og Skog gik det. Bækkefar passeredes, man jompet over myrlændte Steder, aset opover bratte Skrænter og presset sig frem gennem tæt Underkov og rev Klæderne i Filler paa Tornebuske. Det faldt sig saa, at det var en Lørdag, og Fruen, som var et svare Ordensmenneske med Vask og Puds (der var jo hollandsk Blod i hende efter en Oldemoder) havde pyntet og prydet sine Stuer paa det Bedste til Helgen. Men Oberstlieutenanten, som var «lidt træt» efter Turen, labber vaad og med tilsølede Jagtstøvler (hvad han ellers ikke gjorde) naturligtvis med Diana «ligesaa upudset» i Hælene ind paa det rene pyntede Gulv og sætter sig — som han er — i sin store Øre-Lehnestol. Den yderst fortørnede Frue vover det Foretagende at jage den næsten forgudede Hund ud og befale sin Mand øieblikkelig Marsch af Stolen og Stuen og ind i Sovekammeret for at skifte. Men dennegang adlød ikke

Nicolay Fridrich von Reichwein,
f. 1694, † 1761. Generalmajor, Chef for
Regiment Reichwein.

Fridrich Martinus. Den behagelige Følelse af Hvile efter Jagtens Anstrængelser var forstyrret og ødelagt, og han var desuden meget krænket paa Dianas Vegne ²⁵⁰. Han reiser sig pludselig op fra Stolen, tager sin høie, svære, skjændende Frue om Livet, løfter hende med sine Kjæmpekræfter op i Veiret og sætter hende op paa en temmelig høi Dragkiste («Bildte-Kista») medens Krukken med syltede Roser skubbes tilside og «Admiralens Guldstager» trimler overende. Saa gaar han med sin stadseligste Anstand nogle Skridt tilbage, bukker sig dybt med en chevaleresk Bevægelse og Haanden paa Hjertet for sin Frue ²⁵¹ og siger paa Tysk med kold ironisk Spøg, men bestemt og med Torden og Lynild i de ellers saa rolige smukke Øine: «Madame von Grünwald née de Holter und van Freüling ²⁵²: Nun, gnädige Frau, sitzen Sie hier bis an der Affect Euch abgegangen ist!» Da tog den gløgge Frue det Parti at slaa hele Historien hen i Spøg, og snart var den lille Misstemning bortblæst og glempt, iallefald fra den aldrig langsindte Mands Side; han løftede først zirligt Fruen ned fra Dragkisten og forføiede sig derpaa godmodig ind i Sovekammeret og klædte sig om.

Livet og Forholdene paa Chefsgaarden Schoftestad (Skoftestad) i Aas Præstegjeld artede sig og vare omtrent som ellers i Officers-Familier i den Del af Landet; kun gjorde Familiens Velstand, Byerne Drøbaks og Moss Nærhed og den Omstændighed, at Slægt (Kalckreuth, Huitfeldt, de Sundt) og Venner (f. Ex. Brüggemann) boede 1 à 2 Mil fra Stedet (og som man da regnede for næsten Naboskab) at der var mere Indryk og Selskabelighed paa Schoftestad end ellers vilde have været Tilfældet. Men det daglige Livs Krav blev ikke forsømt. Second-Majoren (det var siden 1774 Fridrich Martinus's charge) var en overmaade dygtig og interessant Landmand og drev sin Gaard op til henimod et Mønsterbrug. Han havde havt Øinene med sig, da han var «udi Feldten i Holsten» og nyttiggjorde paa Schoftestad de Impulser med Hensyn paa Agriculturen, han der havde faaet, om det end ikke lykkedes ham at indføre Potetes-Dyrkningen paa Skoftestad ²⁵³.

Men de forsømte ikke Børnenes «nødvendige og fornødne Education», særlig var Fru Karen her den ledende og drivende. Børnene havde paa Schoftestad en Tidlang en meget flink Huslærer, en dansk-norsk Studiosus (en Præstesøn, formentlig fra Stavangerkanten) «navnlig» Hagerup, og da de var lærenemme, tilegnede de sig lettelig de almindelige Skolekundskaber, hvori blandt for Gutternes Vedkommende var noget Latin, som de vistnok ikke vilde faa praktisk Brug for, men som Læreren gjerne vilde de skulde faa lidt Kjendskab til. Forresten var de 3 ældste Sønner fra deres 14—15 Aar Elever, hver i 3 Aar, ved den matematiske Skole i Christiania, Prototypen for den senere Krigsskole, og hvor Eleverne fik den bedste theoretiske Uddannelse for Krigstjenesten, som dengang var at faa i Landet og som prædestinerede for høiere Officersstillinger.

I sin Huus-Postill (af Biskop over Sjælland C. E. Brochmand, trykt i Kjøbenhavn 1751) har Oberstl. Fr. Martinus v. Grønwald opskrevet sin, sin Frues og 11 Børns Fødsels-datumer ²⁵⁴. Jeg afskriver nogle af disse gammeldags naive, tidskarakteriserende Notitser:

Paa Bladet foran i Bogen :

Anno 1721 d. 14. Juny Er ieg fød til denne syndige Verden. Gud bevare og opholde mig i denne Verden fra alt ont (sic) saalænge Gud behager ieg skall vandre udi den, det beder ieg i den Herres Jesu Nafn.

F. M. Grønwald.

Anno 1735 onsdagen den 30. Martz Klocken 3 efter Middagen Er min Kiere Kone fød til denne syndige Verden, Gud styrke og opholde hende, Gud til Ære, mig til Glæde og Fornøjelse, hendes Nafn Er Karen Holter, Gud velsigne hende timelig og ævig ynsker hendes Kiere og troe Mand.

F. M. Grønwald.

Paa de tre Blade bag i Bogen :

I Jesu Nafn.

Anno 1763, denn 4de Februarii Klocken 4re om eftermiddagen blev min Kohne forløst med en Pige til denne

syndige Verden, navnlig Anne Holter, Gud lade hende opvoxe Gud til Ære, os Forældre til Glæde, sig selv til ævig Ære og fornøjelse.

Fødselsdagen udi Almenacken heder Veronica. Datum ut supra. Schoftestad.

F. M. Grønwald.

Anno 1765 denn 10. Januarii Kloken 2 om eftermidagen en Søn kaldet Nicolay Friedrich v. Reichwein. Gud

Fødselsdagen paa en Onsdag kaldet Marcellus. Datum Schoftestad ut supra.

F. M. Grønwald.

Anno 1767 den 14de Martzi Kloken 5 om Morgenen En Søn, ved denn hellige Dob kaldet Friedrich Helle. Gud han er fød paa en Løverdag, navnlig «Evytychius». Datum Schoftestad ut supra.

F. M. Grønwald.

Anno 1769 denn 25de Februari, navnlig Victorinus paa en Løverdag blev min Kone en Søn; hand blev i den hellige Daab kaldet Christen Martinus. Faderne vare Madam Bærøe (Sorenskriverens Kone) som holdt ham over Daaben og Frøken Anne Cathrine v. Stirich stod hos. Herr Capitaine v. Kalckreuth og Monsieur Hans Colbiørnsen.

F. M. Grønwald.

Anno 1771 Fredagen den 21de Junius navnlig Albanus blev min kiere Kone en Søn. Hand blev udi den Hellige Daab kaldet Just Christian. Hieme Døbt af Capelannen Hr. Studt. Gud Hans Daabs Stadfæstelse blev holden ved Aas Hovedkierke. Herr Frue Obriste-Lieutenant-Inde von Brüggemann holdt ham ved Daaben, stod hos Frøken Stiboldt, Obristel. von Brüggemann og Major v. Stiboldt samt Herr Lieut. Lem.

F. M. Grønwald.

Anno 1772 den 4de Augusti En Tirsdag ved Nafn Dominicus blev min Kone En Datter, som ved den Hellige Daab blev døbt ved det Navne Marte Elisabet. Min Kone

holdt hende for Daaben og Madam Stoltenberg (Præstens Kone) stod hos. Mandsfadderne vare Sorenskriver Bærøe og Capt. Grønwald (Ullebergeren). Gud udi den Herres Jesu Navn. Ammen.

F. M. Grønwald.

(Alle disse «sex opleffendis» Børn vare fødte og opdragne paa Gaarden Skoftestad i Aas Sogn (en stor Gaard paa ca. 16 Skylddaler) — medens Oberstl. dengang var Capitaine og Chef for Follaugske Comp. Ungdomsdagene derimod falder for de flestes Vedkommende i Gullaug-Tiden.)

Disse sex Syskende lignede hverandre meget af Udseende: meget høie, velskabte af den lyse rød-mussede nordiske Type. Ogsaa de to Systre var høyvoxne, særligt var Husets ældste Barn Anne Holter Grønwald en paafaldende høi, smuk og stadselig Kvinde. Hun blev i 1782 trolovet og samme Aar copuleret²⁵⁵ med daværende Sogneprest til Næsodden Hr. Thomas Rosing, en meget dygtig og noget lærd Herre, som 3 Aar efter blev Sogneprest til Spydeberg og 1797 Sogneprest til Store Næs paa Romerige, hvor han døde 1799²⁵⁶. Om Vielsen tilskrev Oberstl. sin Moder Justine Cathrine von Reichwein, som dengang var 94 Aar gammel og boede i Huset hos sin anden Søn Oberstl. Bernt Chr. v. Grønwald paa Ulleberg i Brunlanæs. Jeg aftrykker dette Brev som Prøve paa den baade kjærlige, respektfulde og underdanige Tone, som karakteriserede Forholdet mellem Børn og Forældre i de Tider. Brevet er saalydende:

Allerhøystælskelige Hierte Moder.

Inderlig ønsker jeg og Mine, at dette maae indhændige Hiertælskede Moder udi ald Velgaaende, som intet Glædeligere Kand være for mig og mine at Høre end samme.

Jeg har vel for nogen Tiid siden tilmeldet Høystælskelige Moder, at Sogne-Præsten til Næsodden Herr Thomas Rosing har begiæret af mig og Kone, Vores Kiære Datter Anne Holter til ægte, hvortil Vi har gifvet Vores Samtykke saa vel som Vores Datter.

Saa er det ieg herved Pligtskyldigst giver mig den Ære Communicere, at ieg i Guds Navn har berammet, at Deres Copulation Skal gaae for sig her i mit Huus, førstkomende 19. hujus Kl. 2 omtrent eftermiddagen.

Da ieg nu ikke Kand Skattere mig saa lykkelig at Have min Allervelsignede Moders Nærværelse den Dag, for at See og Høre den Hellige forretning der Ved bliver holden, saa beder ieg ydmygeligen Min Velsignede Moder med sin Gudelige Bøn Vil udbede den Allerhøyestes Velsignelse Over Brudeparret, at den Dag, og Deres indgang udi ægtestanden, maae være ævig velsignet, baade udi Deres Timelige og ævige Vel, Os forældre og Slægt til Glæde og fornøyelse.

Vi samtlige lever alle vel, og er Gud være æret ved Hilsen, dernæst aflægger Vi Samtlige Vores ydmyge Compliment og Recomendere os udi Velsignede Moders bestandige Kiærlige Godhed, og lever ieg altid med allerstørste Respect —.

Skoftestad den 6te Nowember 1782.

Hiertælskelige Allerkiæreste Moders
lydige Søn og tiener
F. M. Grønwoold.

Angaaende samme Begivenhed skriver Oberstlieutenanten til sin Kones Broder Cand. juris Christen Holter paa Hvamb følgende Brev:

Allerhøystærede kiære Svoger og Broder!

Dersom disse mine faae Linnier maatte forefinde kiære Broder udi bestandig Velgaaende skulde det glæde mig med Mine mangfoldig.

Herr Broder Erindrer sig vel, at ieg for en føye Tiid siden har tilmeldet, at Sogne-Præsten Herr Rosing paa Næsodden har begieret af mig og min Kone Vores Dotter Anne Holter til ægte. Samme har vi bevilget, og vores Dotter samtykket det. Saa har vi i Herrens Navn besluttet, at lade deres Copulation gaae for sig paa førstkommende 19de huius Kl. omtrent 2 eftermidagen udi mit Huus. Til den Ende er det ieg med min kiære Kone er begierende

(: om Mueligheden tillader det :) at Høystærede Herr Svoger og Broder vil beære Vores Huus med sin Nærværelse og gjøre Brudeparret den Ære at være een Tilhører paa den Hellige forretning som derved bliver afhandlet, og dernæst tage tiltakke et tarveligt Midags-Maaltid som mand ved Leylighed kand afsted komme; Vi bede alle at nyde den Ære, om det som forhen meldt, er muligt.

Høystærede Herr Broder! ieg længes inderlig efter Brev angaaende Ole Wægstad: hvor og naar ieg faaer Pengene, da de burde været iforveien indsat før Copulationen skeet, nu vil det være mere Bryderie og Correspondence formedelst Beregningen med Renterne og alt dette er dog Ole Skyld udi, men hand vil ikke lægge Noget til bekostningerne, som hand dog er Volder til. Det gjør mig Ondt at ieg incommoderer Kiære Broder saa ofte hermed, men ieg stoler paa din Godhed og Resonable Løfter at være mig behielpelig der oppe med huad Gud i Naade har forundet mig.

Kiære Broder har vel bekommet fra Herr Lieutenant von Feldtman mit sidste Brev. Nu har her sned i 5 Dage og Nætter og er Sneen over 2 allen høy paa slet Mark og ingen Mand her kand mindes den saa meget af denne Aarsens Tiid.

Jeg vil afbryde med min og Mines Compliments-Formeldelse til hierte Herr Broder og dernæst henleve ald min Tiid med ald Oprigtighed og Estime.

Skoftestad den 6te November 1782.

En Vor Svoger og Broders
opr. Tiener
F. M. Grønwald.

Svigersønnen Sognepræst Thomas Anton Rosing skriver til sin Trolovedes Mormor Madame Anne Holter paa Hvamb, Enke efter Lensmand Helle Holter paa Hvamb, følgende Brev med Melding om Datter-Datterens Forlovelse med ham. Det har følgende complimenteuse Udenpaaskrift:

À Madame
Mad: la veuve de Holter

à Hvam.

P: M: Velædle Madame vilde ikke forundres, at jeg som maaske endog af Navn forhen har været Dem ubekjendt, tager mig den Frihed at tilsende Dem disse Linier; den vigtige Alliance Gud har gjort mig saa lykkelig at opnaae med (S. T.) Hr. Major von Grønwalds Frøiken Datter den Elskværdige Anne Holter Grønwald skal kunne undskylde min Frihed, saameget mere som det bliver min Pligt at opvarte den Fødselen har givet min Kiæreste til Gramamma og hvis Navn hun tillige har den Ære at bære: tillad min Pen da at udrette det, Tiden og Embedet hidtil har nægtet mig personlig nemlig at bede om Alderdommens ærværdige Velsignelse, at recomendere mig som Deres tilkommende Datter-Søn og at tilvende mig Deel i den Yndest, Kierlighed og Forbøn De skal imer have værdiget min Kiæreste med. Behag iøvrigt at troe, jeg med Guds Naade daglig skal stræbe efter et Forhold, som ey skal forvolde Forminskelse af min Frøikens Kiærlighed eller hendes Beslægtedes Bevaagenhed. Jeg slutter med at tilbede Allerhøystærede Madame al lægemlig og aandelig Velsignelse af Gud.

Næsoddens Præstegaard d. 16. April 1782.

Henlevende med tilbørlig Høiyagtelse
en ydmyg Tiener
T. A. Rosing.

Et Par Aar efter Bryllupet ønskede Sognepresten sig et bedre Kald, særligt Spydeberg i Smaalehnene. Efter Tidens Forhold nyttede det ikke at sidde med Hænderne i Skjødet og vente paa, at Embeder ifølge Dygtighed eller Anciennitet blev tildelt Ansøgerne. Nei, man maatte bruge sine Forbindelser paa høiere Steder, sine Connexioner og opnaae gode Recommendationer. Nu stod Oberstlieutenanten (Premier-Majoren) i gammelt Kjendskabs- og Ven-skabs-Forhold — ja vistnok ogsaa gjennem Bildt'erne i

Slægtskabsforhold — til Sehesteds paa Nes Herresæde (Bildt'ernes gamle Stamsæde), da hans Far Dragoncapitaine Fr. Chr. Grønwald havde i 1725 som Medarving været med at sælge Gaarden til Major Knud Gyldenstjerne Sehested for «en rimelig Penge» d. v. s. for «en hartad urimelig billig Priis». I Anledning af Ansøgningen om Kaldet fik Oberstlieutenanten (Majoren) følgende Brev fra Generalinde Eimhaus, født Sehestedt ²⁵⁷:

Høyvelbaarne Hr. Ven!

Jeg skal med posten tilskrive Hr. geheime Raad Thott, som Har med de geistlige Affairer at bestille, er en Slægt af mig og har immer viist en slags Agtelse for mine Recommendationer, intet skal staa igjen paa min side og ieg vil ønske det maae Reusere til fordeel.

Næssgaard * d. 4de November 1784.

Høyvelbaarne Vens tienstskyldige tienerinde
M. Eimhaus,
née de Sehestedt.

Sogneprest Thomas Anton Stockfleeth Rosing fik ogsaa i 1785 det ansøgte Embede.

Pro Memoria!

Efter 6 Ugers udstaaende (sic) Smerter behager Forsynet ved een (sic) sagte Død den 3d. Juny d. M. at henkalde min elskværdige Mand Fogden Christian Dorph udi sit 64 Aars Alder. — Denne høistbeklagelige Tidende for mig og Børn finder jeg mig pligtig at berette Høystærede Hr. Svoger, da jeg fuldkommen er forvisset De herudi tager Deel. Den Allerhøyeste frietage Dem og Deres fra at prøve et saa haard Stød.

Svar frabedes.

Anno 6. Juny 1788.

Velbaarne
Hr. Major von Grønwald,
til Gullaugs privill. Adelsgaard, Lier.

Ærbødigst
Anthonette S.: Dorphs.

* Bildt'er og Reichweins tidl. Sædegaard i Borge.

Denne for den Tid noksaa karakteristiske og for os «snaale» Dødsfald-Meddelelse er altsaa fra Antonette Dorph, født Sverdrup; hun var Fogdens anden Kone, men børnløs. Oberstl. Grønwalds Hustrus Syster Marthe Holter havde været gift med Fogden i 1ste Ægteskab, og de havde sammen 6 Døtre, hvoraf en Datter var gift med Oberst John Collett Müller († 1834), og en med Generalmajor Edv. Nicolay Finne († 1844), og en med Justitsraad, Sorenskriver i Næs Nils Nilson († 1829) (af Hovedgrenen til den Sidegren af Nilson-Slægten, som siden 1779 kaldte sig Vogt, «den yngre Vogt-Familie»).

Disse Foged Dorphs 6 Døtre og Oberstlieutenant Fridr. Mart. Grønwalds 6 Børn var altsaa kjødelige Syskendebørn og altsaa alle Systerbørn af Cand. juris Christen Holter, den meget rige Eier af Hvamb. Da denne Magnat døde i 1818³⁵⁸, var der ingen af Grønbold'erne (som havde Fortrinsret) af Müllerne eller Finnerne, som vilde overtage denne store, yderst værdifulde Eiendom. Man mente ellers, «at Dorphe-Svigerslægten (især General Finne) ikke undte Fortrinsslægten at overtage Godset». Det blev derfor solgt for den mest fabelagtig rene Spotpris til en Tømmermærker i «Handelshuset Collett»: Bredesen fra Solør. Dennes Søn var den i 1850—60-Aarene meget bekjendte Storsvindler John Collett Bredesen. En kynding Forretningsmand sa': «havde John Bredesen holdt sig til Hvam — som hans Far fik for ringere end Spotpris, for Ingenting — og drevet pent og fornuftig dens uhyre Skove, istedetfor — med de store Penge, han aarlig presset af Hvam, som (endda saa ribbet det blev) i hans Bo var den største Indtægtspost — at drive alslags Eiendoms-, Fabriks- og Skov-Svindler baade i Norge og Sverige, saa kunde han været en af Landets rigeste Mænd; thi Skog og Skogdrift forstod han sig paa; men grundmuret, stiltfærdigt, jevnt fremadskridende Forretningsdrift var ikke spændende, ikke raskt nok for hans hazardiøse Tømmermærker-Natur». Hvamb, der som tidligere sagt havde været i Holter-Familien siden umindelige Tider, gik saaledes ud af Familiens legitime Slægt for Null und Nichts.

Det var nok saa, at «dannede Folk» paa den Tid ikke havde særligt Syn for de store mægtige Naturomgivelser og var mest paavirket af de mere «tamme Vuer» og fremfor Alt de pyntelige Ziir-Hauger som næsten udelukkende var Qvindernes Domaine (cfr. Tante Rosings senere omtalte Haveanlæg paa Spydeberg Præstegaard: hendes kjære domicilium). Men jeg tør dog af mange Udtalelser i vor Families Tradition tro, at ligefra Fru Else Elisabeth Ornings Tid laa der en sandere og sundere Følelse i Slægten for den store mægtige Natur, og den blev formentlig næret og forhøiet hos den mandlige Del af denne derved, at de var yderst interesserede og ihærdige Jægere og uforfærdede Friluftsmænd og derved fik mere Blik for denne Naturens storslagne Vælde end det ellers var Sædvane. Gullaugs storskjønne Omegn maa dog siges at høre til de mere tamme.

Siden 1756 i samfulde 31 Aar havde Fridrich Martinus som Capitaine og Compagnichef boet paa sin Chefsgaard Schoftestad (Skoftestad) i Aas nær Drøbak men i 1787 købte han (som da var Premier-Major, strax efter Oberst-Lieutenant, men tog Afsked 1789 over 68 Aar gl.) den privilegerede Sædegaard Gullaug i Lier, Tordenstiernes gamle Herresæde. Traditionen siger, at Oberstl. altid havde beundret dette herlige Sted «dels af Selvsyn, dels af megen Omtaling (sic) særligt af Steenhorne-Grønvolderne, som af den Slægt Tordenstjerne war». Dette Sted, saa idyllisk afsondret beliggende ved Drammensfjorden i Lier havde tilhørt hans Tantes (Fasters) (en Tordenstiernes) Slægt²⁵⁹ og senest eiet af en Onkel af hans Kone (Cancelliraad Holter). Herresædet blev fra da af og indtil 1858/59 i henimod 3 Menneskealdre hans og hans Efterkommeres (Gullaug-Grønvoldernes) skjønne Hjem. Skjønt reduceret og vanskjøttet var Gullaug endnu en stor Gaard (ca. mindst 20 Skylddaler: Mellemgullaug var da ikke fraskilt) med udmærket Jordsmon og mange Herligheder (baade Privilegier i og for sig, som og flere betydelige Laxefiskerier o. s. v.). Den laa i smilende naturskjønne Omgivelser paa en Odde i Syd-Lier

ved Drammensfjorden, (den sidste Gaard paa de Kanter, aldeles afgrændset fra Omverdenen) med de skjønneste vidtstrakte Strande. En meget stor gammeldags Have «en Blomsterhauge (Ziirhortilanus) og en stor Frugt- og Urte-Hauge» anlagt allerede i længst forsvunden Tid, da Godset tilhørte Kronen, men udvidet og «moderniseret» af en dansk Urtegaardsmand i 1500-Tallet (formentlig den Gang Fru Maren Mylting «herskede, skaltede och waltede»). Denne romantiske «Ziir- och Urte-Hauge» strakte sig sydvestover «begrændsede af de skiønt ud- og indbøvede Linier aff den yndefulde Strand».

Her fik Oberstlieutenanten Anledning til i større Maalestok at vise sin Dygtighed som Jordbruger og Fruen til at vise en endnu større paa det indre Husstels Omraade ²⁸⁰, og den oprindelige Velstand gik — vel kanske for det meste ved ikke ubetydelige Arvefald — over til en saa gunstig økonomisk Stilling, at den uagtet de ikke ubetydelige Krav, der sattes til den og («trods Herskabets Modvillie til at betegne Barnet ved sit rette Navn» som en Bekjendt udtrykte det) maatte betegnes som det, man dengang kaldte Rigdom; saaledes var den store, værdifulde Sædegaard aldeles ubehæftet.

Nedenfor skal jeg meddele endel Beskrivelser fra forskjellige Kilder om Gullaug tildels in extenso. Derved kan der vistnok ved Sammenstillingen blive overflødige Gjentaelser. Men heller det end at gjøre Brud paa Extensumet.

Den privilegerede Sædegaard Gullaug.

«Du Lierdalen er fager, men fagrest er Stranden ved Gullaug». (Gammel Regle).

Sorenskriver i Mandal Jens Edvard Kraft (1784—1853) siger i sin topografisk-statistiske Beskrivelse over Kongeriget Norge: «Gullaug (nu tre Gaarde) tidligere een Kronens Sædegaard, en smuk Beliggenhed ved Dramsfjorden. Den betydeligste er Søndre Gullaug, som har været adelig Sædegaard siden 1505, da Eieren Nils Svendsen ^{20/7} 1505 blev af Kong Hans adlet for sin under Krigen mod Sverige udviste tro Tjeneste og Tapperhed, især ved Erobringen af Venersborg Fæstning i Vestre Götland. Familien, som førte Navnet Tordenstjerne og af hvilken Nils Audensen Tordenstjerne til Søndre Gullaug erholdt Fornylse paa sit Adelskab ved stadfæstet Patent af ^{5/2} 1734, eiede Gaarden til 1764, da den formedelst daværende Eier Hoffunker, siden Kammerjunker Ouden Nilsen Tordenstiernes «Tungsindighed» blev afhændet ved Auktion, hvorved Kammerraad M. Heiberg Bacche blev Høystbydende paa denne Sædegaard tilligemed Mellem-Gullaug, som brugtes underet dermed samt Kovestad og Mørk, Alt i Lier og Ødegaarden Houkelien i Røken. Efter Cancelliraad Nils Holter, som døde 1787, har Gaarden tilhørt den Grønvoldske Familie (og eies nu af Capt. J. F. Grønvold). Den havde forhen et ikke ubetydeligt Jordgods, hvilket i Aaret 1624 udgjorde, Hovedgaarden iberegnet, 58 Tdr. 11^{1/2} Setting Hartkorn. Gaarden har god Jord, (nu) ingen Skov men indbringende Laxefiskeri»

Af en Optegnelse om Kong Fredrich V's Reise i Norge (1749):

«Paa Gullaug, et gammelt Herresæde, bor den eneste Levning af den norske Adel Tordenstjerne, nafnlig Ouden Nilsson vel studeret og ønsker sig nogen Employe»

«Ouden Nilsson Tordenstjerne kom til Kjøbenhavn, blev $\frac{10}{8}$ 1753 Sekretær i danske Cancelli, $\frac{26}{9}$ s. A. Hofjunker, $\frac{13}{6}$ 1769 Kammerjunker, men døde ugift, børnløs (i Norge) allerede $\frac{21}{2}$ 1771; Ligsten paa Frogner Kirkegaard i Lier i det Tordenstiernske Gravkapel»

«Gullaug adelige Sædegaard vedligeholdt dog fremdeles sine Friheder paa Grund af de senere Besidderes Stilling som Rangspersoner». Hovedgaardens Huse opførtes igjen 1568 — efterat Svenskerne under dend Syvaarskrigen (1563—1570)²⁰¹ «haffte affbrændt de tidligere Huuse» (undtagen Syd-Fløien) «da de ved samme Leylighed oocksa (1567) dend Borg Aggershuus paa Odden ved Siøen udi Aggershaguen berendede forgiæffis»²⁰². Bygningen udmærkede sig ved Tømmerstokkenes usædvanlige Længde og Tykkelse. «Der hængte i dend Riddersal en gammel Ridder-Rustning, Stormhat, Skiold, Sværd och fuld Harnisk fra Haand til Foed»

«Nils Svendsøn Tordenstjerne blev nobiliteret af Kong Hans ved Breff aff $\frac{20}{7}$ 1505». Familien holdt sig nogle Slægtled gjennem ved standsmæssige Ægteskaber (som Calips, Maaneskiold, Mylting) men fra 4. Led nedover giftede Døtrene sig med Bønder, og Sidelinierne gik ogsaa «over i denne Stand», med Undtagelse af Linien paa Stenshorne paa Eger

«Gullaug i Lier ved Drammensfjorden var, efter Adskillelsen af en mindre Del (kaldet Nordre Gullaug) hvilket sandsynligvis skede i 1400-Tallet, ifølge Biskop Eysteins røde Bog 4 Markebol = efter nyere Skyld 24 til 27 Skyldaler. I 1780-Aarene indkjøbtes den af daværende Premier-Major, senere Oberstl. Fridrich Martinus v. Grønwald, hvis Farbror Dragoncapitaine Haagen Otte Grønwald var gift med Christine Christophersdatter Tordenstjerne til Steenshorne»

I 1761 udkom i Kjøbenhavn en eiendommelig, «snaal», men ikke ufornuftig Bog, betitlet «Physisk Oeconomisk Beskrivelse over Lier Præstegjeld i Aggershuus Stift i Norge efter egen Undersøgelse forfattet af J. Essendrop». Den er naturligvis ellers efter Datidens kvalme, men maaske nødvendige, Skik dediceret en Patron: «Hans Excellence Høi- og Velbaarne Hrr. Hans von Ahlefeld, Ridder m. m. Geheime Raad m. m. m.» i de mest ydmyge, submis-smigrende Udtryk af den «i dybeste Underdanighed henlevende Tjener» Jens Essendrop.

Denne er formentlig den samme som i sin Tid var Huslærer paa Gullaug adelig privilegerede Sædegaard for den sidste Tordenstjerne, Hof-Junker Ouden Nielssøn Tordenstjerne. Bogen med en Forfatter-Dedikation til Hofjunkeren fandtes i Gullaugs Brevgjemme, men er bortkommen (formentlig brugt til Lokum-Papir).

Den er inddelt i ikke mindre end 22 Capitler og 199 §'er og tæller 205 Sider. Jeg kan ikke nægte mig den Fornøielse at anføre Lidt hist og her fra dette Værk. I §§ 1, 2, 3 og 4 siger han, at «i gamle Breve, saa og hos Snore Sturleson (sic) finder man at det (Præstegjeldet) kaldes Lidum og Lier» og gir en chorographisk Beskrivelse af Grænserne. Han nævner det store Vand «Holtz-Fjorden», hvis Dyb er befunden umaaleligt og siger, at i Aaret 1755 den 1. November «da den almindelige paa vor Jord-Klode skede Rørelse og Jordskjelv indtraf, lod sig samme tydelig fornemme i denne Fiord, idet Vandet voxte adskillige Gange langt over sine sædvanlige Høyder og med stor Brusen mellem Stenene faldt tilbage; men og at en Ild-Straale med stærk Fart fra vestre til østre Side lod sig tilsyne».

I § 5 siges: «Formedelst saadant Beliggende falder overalt en smuk og behagelig Prospect; men allerdeiligst til Forlystelse for Skjønnere af Naturens Herligheder viser den sig, naar man har «opnaaet» Høiden af Paradisbakkerne. Øiet ser her i et Kast Vande med hosliggende Byer og Skibe, udflydende Elve, Sletter prydede med smukke Agre og Enge, grønne Lunder, dyrkede og beboede Bakker, ophøiede Fjelde, bedækkede med grønne Skove, huor

Naturen har samlet sine Herligheder til Sindets og Øinenes Forlystelser; man slutter heraf, «at disse haver været anseet som et Jordisk Paradis, hvorefter de ovenmeldte Bakker udi ældere Tider skulde have faaet sit Navn (!!)

§ 19: «Leer-Jord (hvoraf Jorden i Lier bestaar) er nest Mulden den beste, giver rigest og meest Kiernefuld Sæd, udhærder længst, naar mislige Aar indfalder. Af alle Leer-Arter er den nylig opdagede Mergel (Marga) den beste, det har Steen Biørnsen i sin Afhandling beviist»

§ 46: «Der meddeles, at i denne Fiord (Dramens Fiord), hvis Indskiærelse i adskillige Bugter, foruden at give en behagelig Prospect, paa flere visse Steder giver Anledning til Fiskerier (af Lax og Øreder) skulde være i forrige Secula seet en «Sø-Orm». J. Ramus beretter, at den i Aaret 1687 skulde «have ladet sig tilsjune» og er antegnet af Hans Høi-ærværdighed Biskop Pontoppidan i Norges naturlige Historie Tome II pag. 336».

I Capitel 6 «Om Fiske-Slægterne og Fiskerier» siges i § 55: «Dramens Fiord er derudi den beste og rigeste; thi «opstiger» af samme den overalt bekjendte Lax og fanges ved det, som her kaldes «Ring-Fiske» eller «Snige-Fiske» (vidløftig Beskrivelse), paa samme Garn fanges Øreder, Abor, Skall, Flirer, Flyndrer, Mort, Rokker, Siig, og undertiden en Giedde»

I Capitel 10 «Om Hindringerne til Agerdyrkningens Opkomst» drager han i § 104 stærkt tilfældts mod Odels-Retten, da den desuden er «en Sæd til de allerfleste og meest ødelæggende Processer i Landet», efterdi «den sætter ei alene Odelsbaarne og Fremmede i Haar sammen, men og Odelsbaarne indbyrdes»; vistnok sætter de kiære Landsmænd saa stor Priis paa denne mere i Indbildning end Virkelighed bestaaende Herlighed, men jeg er dog af den uforgribelige Mening, at Odels-Retten, som Landet i mere end en Tilfælde høist skadelig, beqvemmelig kunde Tid efter anden indskrænkes. I § 105 siger han om Tienden: den Frihed, som Loven hjemler Tiende-Tagere, i Kraft af hvilken de haver Magt at opdrive Tienden paa det høyeste, den Frihed

maa alle Upartiske tilstaae at være Agerdyrkningens Opkomst hinderlig i ligesaa høi Grad som Odelsretten, om ikke høiere, thi Jorde-Brugere skal nøie yde Tiende til andre, saasom Laugmands Told, Offerskieppe, Klokker Told, Lænsmands Told, Skydskafter Told, Sandmænds Told o. s. v. og har en Jorde-Bruger aldrig saa snart forøget sin Avling «førend de nøyeregnende Tiende-Tagere mistroer hans Angivelse og angriber hans Korn-Lader med Kastning og Tærskning».

I Capitel 14 om Skov og dens Behandling taler han i § 134 om «Galler-Asp», «Brakel» og den slags Bierk, som kaldes «Vahl-Bierk», som brugtes i ældre Tider end mere end nu til «Drikke-Kar»; om Gran, hvorav dannes Gierdes Fang eller Skie-Vehd og det haarde Træ Lou (Løn), der søges med Begiærlighed «for at skjære sig Tolle-Kniv-Skaffte» samt Troid-Vehd eller Ulve-Vehd, ligervis om «Musepis-Træ», der, naar det gnides, udgiver en ubehagelig Urin-Lugt, og om Been-Vehd, som ligner Ulve-Vehd. Træet, «som Fanden flaaede Geden under», benævnes ogsaa med Navnet «Trol-Vehd», naar Tiden ei tillader at nævne det ovenbenævnte lange*. I Capitel 16 om tamme og nyttige Kreature taler han i § 143 om, at det Dyr, som kaldes Faaer eller «Souer» er af slet Art og bør forbedres; han anbefaler Hr. Friderich Hastfers Bog om dette Emne, «da den kun koster 24 Skl.»! I § 145 lovtaler han Svinet, «som dog ei bringer nogen Nytte eller Fordel, førend det kommer paa Fadet», og anbefaler at røgte det vel, samt Gaasen som det bedste og nyttigste Dyr; «men kalkonske Høns, Ænder og Duer ser man ei uden hos de «Fornemme»»

Capitel 17: «Om vilde Dyr og Fugle»: I § 148 siges: «Af de vilde Dyr fortæner Biørnen med Billighed det første Stæd». I denne Egn findes ingen Mængde. De af den store Art kaldes «Heste- eller Mærre-Bjørn», de mindre «Myr- eller Mour-Bjørn, saa og Moure-Tasz». Hun-Biørnen kaldes «Binna», hvilke Ungerne følge og «er da ei med det beste at komme i Møde». I § 149: «Ulv kaldes «Graabeen»

* Skal formentlig være Forsøg paa at si' en Vittighed.

med et andet almindeligt Navn: «Trol». Ræve er overalt i Mængde. Af Los eller Goupe er trende Slags: «Ulve-Goupe», «Ræve-Goupe» og «Katte-Goupe», men de fornemmes sjelden paa disse Kanter, ligesom og Maar, Hermelin eller Røs-Kat, Grevling, Pindsviin eller «Bust-Dyvel» og Oter ere alle rare

Af vilde Fugle nævnes i § 154 en hel Del f. Ex. «Glente», en stor Rov-Fugl, der søger sin Føde af Fisk og derfor kaldes «Fiske-Jon» samt Krage, «der lader sig see i største Overflødighed, fornemmeligen om Høsten, naar Kornet modnes, «hvori de farer afsted som Sviin». Ravn kaldes «Korp» og sees i Mængde baade Vinter og Sommer, ligesaa Skaden og den graa Spurv, der findes i den mangfoldigste Overdrivelse og som «med Billighed ansees i Kornladerne endog ligesaa skadelig som Muus»

Capitel 21. Om Indretninger i Præstegjeldet. I § 175 siges om «Skole-Væsenet»: Ifølge Kgl. allernaad. Forordning er i 1741 grundet og oprettet «en Fundatz» og 4 Skoleholdere antagne, som bestandig skulle læse i de 4 Fjerdinge. De flötter med Skolen hver Uge Gaard fra Gaard. De Unge nyde saaledes om Aaret i hver Fjerding 3 Maaneders Lærdom og Undervisning og Skolemestrene faar paa hver Gaard sin sømmelige Kost og Underholdning. Denne Indretning fortjener derfor sin billige Berømmelse. Ogsaa «Fattig-Væsenets» Indretning saaledes, at hver Fattig har sin Lægd paa en eller flere Gaarder, hvor han nyder sin nødtørftige «Forflegning» var en priselig Foranstaltning, indtil for nogen Tid, da de «omløbende» Betlere fripostigen indfinde sig fra adskillige Kanter og løbende fra et Sogn til et andet frembringe Uorden og skadelig Uskik; thi «hvis Bøide-Vægtene vare i alle Sogner beskikkede og bortføisede de fremmede af Bøiden, kunde Bøidens Egne forblive uanfægtede og ukrænkelige udi sine egne Lægder».

I § 189 siges: «Foruden de tidligere benævnte skyldsatte Gaarde (99 fulde, 49 halve, 47 Fjerdings el. øde Gaarde med 230 Husmands-Pladse, som udreder 64 Dragoner og 80 Soldater) findes her i Sognet en eneste adelig privilegeret Sæde-

Gaard Gulloug, som i Aaret 1505 d. 20. Juli af høilovelig Hukommelse Kong Hans («Johannes» 1483—1513) blev fri-given til den daværende Eier Niels Svendsen, der tillige blev adlet og givet det Navn «Tordenstjerne» (o. s. v. som tidligere omtalt). Gaardens Huuse og Bygninger ere alle af Træ. Hovedbygningen er rar (af sjeldent Udseende), saavel af det usædvanlige store og lange Tømmer, som bestaar af saadan Længde og Tykkelse, at hvis mannd vilde opføre en Bygning af lige svært Tømmer, vilde den uden Tvivl blive ligesaa kostbar som Grund-Muur²⁶³, som og af sin Ælde, da den er bygt i Aaret 1568, efterat denne Gaard (med flere) af Fienden var afbrændt²⁶⁴. Under Gaarden ligger viidstrakte skønne Agre og Enge, liden Skov, efterdi Swendskerne dem brændede og huuserede ned, men gode Laxefiskerier. «Formedelst Drammens Fiord, som den ligger ved og den fri Udsigt til Drammens Byer og ellers rundt om, er Gaarden paa et smukt og behageligt Sted beliggende».

Capitel 22 (sidste Capitel) om Folket, Leve-Maaden, Nærings-Midler og Udgifter siges i § 192, at da Byen Bragnæs er dette Præstegjeld saa nær beliggende, saa begribes lettelig, at Bondens (Liungens) Levemaade er bleven mere paa Kjøbstad end Bondeviis indrettet; den gamle høisttienlige Tarvelighed har længe været i Aftagende²⁶⁵, dog ikke saa kjendelig som i den senere Tid saavel med Hensyn til Leve-maade, Klædedragt, Huser og Bygninger med Indretninger og Meubler; Misbrug af Brændevin er stegen til en høj Grad, men derpaa har Kongelig allernaadigst Forordning gjort en mærkelig og ønskelig Virkning. Ønskelig var det, at saadant Afhold maatte vedvare bestandig, da vel ingen vil misunde dem undertiden til Maadelighed at drikke den nu overalt, endog her blandt Bønder, bekjendte Pouch (sic). I § 197 tales om de Midler, ved hvilke Liungerne skaffer sig Penge: Endel har endnu Skove, hvoraf de aarlige ud-drive Bielker og Brænde-Vehd, som til Dramens Borgere forselges, ligesaa til Kul, som leveres til Dikemarks Jern-Værk og til det Jarlsbergske Sølvhaltige Bly-Værk. Den

største Del, som har ringe Tilgang til Skov, søger at erhverve det Fornødne ved Kjørseler af Bord, som Drammens-Kjøbmændene lader føre til sin By og derfra om Vinteren udkjøre til Lade-Stedet Svelvigen. Saa falder og nogen Drift eller Kiørsel af Steen fra Marmorbruddet i Annexet Tranbye, hvor en Marmor Rude paa adskillige Gaarde «i Aaret 1744 har ladet sig tilsyne» (marmor variegatum stratosum: hvidblaa med adskillige andre stribeviis fordeelte Farver). Men da Betalingen af al denne «Trafique» for det meste forud er optaget «saa er denne Fordel mere maadelig end man kan forestille sig». Naar de aarlige tvungne Udgifter til Tienden, Lækter-Vehdens Fremdrivelse til Kongsberg Sølvværk, som paaligger og Tieneste-Folkenes Løn tilregnes, saa maa man undre sig, «hvorledes en Opsidder med sine Indtægter kan holde Lige-Vægt med sine paaliggende Udgifter». Saa er det sluttelig en Slags statistisk Tabel, hvoraf blandt Andet fremgaar, at i Aaret 1722 (da den store nordiske Krig (1700—1720/21) sluttede og Soldaterne kom hjem) var der i Lier af 85 formedelst dem «Fødde» ikke mindre end 14 Uægte: en ganske vakker Procent («Usædeligheds-Procent»).

Om Gullaug, dets Bygninger, særligt «Riddersahlen» siges Følgende:

«Gullaug ude paa Næsset ved Drammensfjorden, sidste Gaard i Syd-Lier mod Røken er bekrandset af Fjordens Vover, Aaserne omkring fortoner sig i svagt bølgende Linier med lidt Sneeglitter fra de Blaaner langt mod Vest, og strækker de lange skjønformede, bølgelignende Strande sig sydover langt forbi Lahelle. Den ligger aldeles afsondret, rent for sig selv, afsperret fra Omverdenen, ingen Vei fører forbi Ejendommen, den er en Perle for en Jorddrot med Forstaaelse, et Tusculum for Eensomhed og Roe»

«Paa Gullaug er der en udaff sin Figure Form ligerviis som et umaadeligt Hierte mærkelig stor Steen ved Stranden. Lidt høiere op ved Sydvest-Siden af Haugen, nogle Skridt fra Sidebygningen (den røde Fløi) er der et endnu mærkeligere Unicum — en stor Kjæmpehaug. Haugens

Top krandses af Graner, og en reen Kjæmpe-Birk kroner dens Top. Der er ogsaa en mindre lignende Haug lidt længere nede mod Siøen. «Der menes twende Vikinge-Kjæmper att være grafflaggde». Hovedbygningen var tidligere «udi twende Stokwerk», en temmelig lang Bygning med Gavlene omtrent Nord-Syd. I underste Stokverk var Beboelsesrum med bred Svalgang foran. Over begge disse gik i hele Bygningens Længde den meget store «Riddersahl» med en Række «Vindøyer mod den schønne blaae Fiords Vande». Der var der fordem lange Borde og (tidligere) gammeldagse Bænke, «sednere Rococco-Stohle og udi et Hjørne et lakeret Skab udi Sort og Sølv forziiret och med udskaaret Schenktisch och en kjæmpestor gambel Ege-Stohl med Offuer-Tagg (Himling) ligerviis som «een Throne-Stohl». Der var Nischer och Feldter «med Ridder-Figurer och Skaffelser» udi, særligt udi Østvæggen. I Nordvæggen var der «dend Kiempediggre Peisz eller Kamine (sic) och udi Syd-gavlen eet Waffen-Kamber» (sic) — Vaabenkammer — med «twende Breffgjemmer udi», men i senere Tid adskildt ved en Skydedør. I Vaabenkammeret var der lige til Salens Nedrivelse (1843) mange gammeldagse Vaaben (baade Hugg- og Skyde-Vaaben fra Grønvold-Tiden) og tillige en Tidlang der opstillet en næsten hel Ridder-Rustning (fra Tordenstjerne-Tiden). Over flere af disse Nischer og Feldter var malet Slægts-Vaaben, baade «de Tordenstiernes och med dem indgiffuede (sic) adelige Ætters». Øverst prangede «udi een stor Figure-Skaffuelse» de Tordenstiernes aff Sølv och Sort twedeelte Stjerne med 3 Odder udi Sølvfeldtet, men med twende udi Sortfeldtet. Offer dend Søilverne Hielm een Stjerne som udi Schioldet mellem Sølv och Sort deelte saakaldetz «Wesselhorn». (Widderhorn, Vædderhorn).

I mindre Forhold fremtraadte de indgiffuede Slægters Vaaben:

«Der war Calips Slægtens twedelte Vaaben aff Roedt og Sølv». I det første Feldt «en springendis huid Hiort udi Roedt och udi andet: halffve blaae Lillier jæffnsides med

en halffver blaae Hiort» (saalunde som det siuntes udi Sigillum aff Norges Riges Kantzler²⁶⁶ Hr. Oluff Calips udi 1500-Tallet).

Der war «det Maaneschiolds-Vaaben, huori de trende gyldne Halff-Maaner schiennetz nedoffver ud fra dend azure-blaae Himmel, effterdi Feldtet udi Blaafarv var med en gylden Hielm deroffen paa» (Uradel).

Der «war de uradelige Mylting'ers twende roede Wessel-Horn offver en roed Bielke udi Sølvne Feldt och twende Sølv-Wesselhorn, huer belaggt med een roed Bielke».

Ovenover et før udekoreret Vægfældt var — efter Oberst-lieutenant Fridrich Martinus v. Grønwalds Overtagelse af Sædegaard, formentlig af hans Søn Capitaine Christen Martin, som var en god «Carten-Tegner och Tegn-Maler» — «afskildret» en Forening af det Orningske og Reichweinske Vaaben. I det øverste tverdelte Fældt bølgede de tre blaa Orningske Strømme (Bølger) frem gjennem det blodrøde Fældt, medens i det nederste «den Reichweinske gyldne pantzrede Arm, strakt frem fra en Tordenskye, holdt «dend Viindrue-Klasse» i dend pantzer-handtskuede Næffue», alt udi blaafarv Fældt. Ovenpaa Ridder-Hielmen hang fra 7 lange Landser de 7 Orningske Fahner ned, i Midten den store Ridder-Fahne «udi Blaafarv», derefter affvexlende i Rødt og Blaafarv de 6 andre Rytter-Fahner. Dette Vaaben syntes Alle tog sig bedst ud ligesom ogsaa det udfyldte et Savn. Ligeledes var der fra omtrent samme Tid, ligerviis over et tidligere udekoreret Vægfældt, paa en mere beskedne Plads nærmest den store «Kamine» malet det tyske (baltiske) «von Grünwald'ske Vaaben» efter et gammelt Sigillum i Slægten. Det var «sehr prachtvoller»²⁶⁷ og havde i sin Tid taget sig meget anzeelicher ud. Men nu var der kun tilbage «rudis indigestaque moles (det rene Virvar) som ingen Forestilling kunde give om dets fordums «Glantz», desformedelst, at der en Vinterdag udi Slutten af 1700-Tallet, da Salen skulde opvarmes, var af den gamle Tordenstjerne Indlægs-Qvind optændt et slikt mægtigt Baal udi Kaminen, «att Gnista føik plent paa Sjellerie' aa afreide' de' saalesjens,

at de' inte meire var nyttanes'». Og der var ikke senere gjort noget Forsøg paa at «reconstruere och renovere det Wappenfelt».

Denne store Sal tog sig paa Festdage — naar de mange i Væggene anbragte Lampetter (Candelabre) og den fra Taget nedhængende meget gamle og «effuentyrlig-snurrige», noget groteske, af Tin og Messing legerede, «Lyskrandtz» (Lysekroner) straaledede «feierlich» op — særdeles stilfuldt, «standtmæssigt» og overmaade dekorativt ud. «Oc mange ere de stadtzelige Herrer oc mange ere de høffviske, attrac-tiffe oc høibaarne Qvinder, som i Løbet af henved tre Aar-hundreder nafnlig udi Frue Maren Myltings Herrschafft-Dage har traadt de gamle ziirlige stimmungsvolle Dandtze paa dens Dielen (Tillier)».

Fru Justine Cathrine Reichwein, Dragoncapitaine Fridr. Chr. Grønwalds Enke (min Tipoldemor) skriver:

«Min schmucke, ziirlige och — ach! — udi sin Ungdoms schöne Blomstertiid saa hasteligen och bratt affgangne Svigerske, den vornehme Fru Christine Tordenstjerne, som med min Mands Bruder Haagen Otte Grønwald, dengang Cornette (sednere Capitaine) ved Dragonerne, gifft war, har niederskreffuen denne Beretning (Ballade) om en Festlighed paa Gullaug, dens Riddersahl, hvilken Fortælling hun haffte af sin Vater hans Vaters Vater, som tilstede war, ock erklærede han, at det war det største Gjæstebud, huorsom paa Gullaug været haffte: ock ich tillægger, at saadanner (sic) ey heller senere will holden bliffe». Hun (Christine) skriffuer:

«Det var da den høybyrdige, uradelige, stormæcktige, fröhliche och ferme Frue Maren Mylting var Husfrue paa Gullug gamble Adelssæde och der «schaltet och waltet», att den Høst var mange af hendes Slægt der fra Danne-marcks Landt. Deriblandt var en anseeliger Mandt med stor Wandt-Commando (sic) (Commando Zum Wasser = høi Søofficer), huilcken meget udi fremmede Lande reyst haffte, och hand udi Dantz, Skuekonnst (Skuespilkunst) och Mummenschantzerier (Masquerader) forfahren war, och

hand amusirede med att sætte om och darstelle en dansk Riddervise med Fixfaxerier och alleslags Galanterier udi Dantze-Lege och Tures (sic) att føre ud til Fløyters och Gigers Liud och tillige aff Siungen aff den Ridder-Vises flerfoldige Wers. Ock dend Riddervise, dens Omqvæde var paa det norske Sprog saaledes høffveligen omstillitz och omsattz saalunde:

«Och Dantzen gik gennem Riddersahlen
Med Mær fra Dannemarck, Bragnæs och Lierdalen».

Men den sidste och pompösiche och gloriösiche Dantz-tour war ligerviis att ligne med dend Dantz, huorsom udi Scottlandt «Sværdt-Dantzen» benæffnes. Och ginge den sig fore saalunde: «De dantzende Sieurs eller Caballeros stille sig op, two och two med deres Aasiunner mod huerandre dend hele Række nedoffver, huorsom att de danne ligerviis en smalle Vey eller Stie och udtrække de sine Kaarder oder Epeer und Glavind och holde disse krydtzviis offuer deres Hoffueder, saalunde att de danne ligerviis som een Spidtz-Bue udaff Staael offuer dend Stie. Och deden gingede dantzende Damer ind fra dend niederst Ende aff dend Staael-Vey: een effter een och med huer deres høyere Haandt paa den foranskriidendis Dames Schullder och stoltzere de langsommeligen och meget høytidsfulde under det Staael-Tagg. Ved dends Ud-Gang samles de udi en Rund-Kreetz och dereffter opløser sig dend Staael-Veye och Caballeros danne en større Ring omkring dend Dame-Kreetz och dennem hilse med de dragne Kaarder foran deres Aaziun. Den schiønneste och anseeligste blandt Qvinderne burde immer vælges til at føre an; thi benæffnes hun for «Sværd-Dronningen», och war det dend Aften udi Riddersahlen paa Gullug een (sic) adorable Adelsdame af dend Old-Adel Maanschiold aff Wese udi det Lehn Baahuus». «Och» — tilføier Fru Justine — «war der derom en Ballade, hvorhos bleff och sednere en Qvinde udaff samme Slægt nafnlig Margrethe Maaneschiold af Wese copuleret med min Farbroder den tappre Krieger Hr. Capitaine Hans

Henrik de Reichwein, som tillige en lærd Mand war, och udi eet stort Feldtschlackt udi dend store spanische och französische Krieg bleff hand falden». (1712).

Der meddeles her et Forsøg paa at reconstruere et Brudstykke af den nævnte, men «taphte» (bortkomne) Ballade om en Fest paa Gullaug i Fru Maren Myltings Tid, hvorved Sværd-Dansen første Gang blev opført, ialfald paa de Kanter. Fru Maren af de Myltingers urgamle danske Adel var gift med Herremanden (en Tordenstjerne) og førte paa Gullaug et særligt «feierlicht Liff och Regimente», «huisaarsag den goede Vermoegen zurück geht», og maatte Stykker af Sædegaarden afhændes (Nordre Gullaug?).

Visen var maaske laget eller ialfald «gjemt udi Sindet» (og nedtegnet) «efter en tilstedeværende Forfaders Fortælling» af Christine Tordenstjerne til Steenshorne († 1713) som havde været gift med Dragoncapt. Haagen Otte Grönwald («Haagen Skakke»). Balladen selv var allerede bortkommen strax efter hendes Død. Men «war den erinnerungs- und bruchstück-weise», kun vocabularisk (glosemæssig), optegnet af Svigerinden (min Tipoldemor Fru Justine Cathr. v. Reichwein, gift med Dragoncapt. Fridr. Chr. Grönwald) i hendes sære Blandingsprog. Om der har været flere Vers vides ikke. Der var ialfald ikke Gloser nok til at kunne opkonstruere mere end de følgende tre. Jeg er ikke ansvarlig for andet end den maaske defecte Viser «Sammensætning», som forøvrigt har forvoldt meget Besvær og Stræv, da det har været mig magtpaaliggende at bruge de optegnede Gloser i sin Originalitet og jeg ingen Forandring hverken ønsket eller turde vove med saadanne «sacro-sancte Hinterlassenschafter». I Noter gir jeg delvis Oplysninger om Fruerne Christine Tordenstjernes og Justine v. Reichweins formentlige henholdsvis «Anparter m. H. t. Gloser og enkelte Stropher». Angaaende Balladens Melodi staar kun, «at den siungitz bleff effter en gambel Ridder-viise-Melodie».

*Ballade om en Darstellung
aff Schwert-Dandtzen paa dend Sædesgaard Gullu (sic).*

1.

I Riddersahlen er atter Fest,
Der spørges will offver Lieder¹;
Thi Maren Mylting en Frue est
Vor (for) de Beslemaner²-Tiider!
Fru Maren sidder i Himlings-Stohl³
Med guldomsnoet⁴ Pande,
Des Aaziun schimmert som en Soel;
Det maatte de Giester sande!

2.

Den gamble Lyskrandtz kaster Schiin
Paa krydtzendis Sverd, att de luer,
Oc ædle Damer stolzeritz derind,
Alt undter de Staalets Buer!
Und frölich pfeifen⁵ de Giger opz⁶
Till Oboe-Fløyters Sams-Toning⁷,
Oc Schwerter heffues høyt till Topps
Für deris kaarede⁸ Droning⁸.

3.

Men stundom udi flerhundred' Aar,
Naar Fuldmaane schinner i Sahlen:
«De Tause» klædtz sich i Liffvets Kaar,
Oc leege de «Dandtzen paa Valen».
Oc Maren Mylting i sin Stohl
Med snoet Guld om Panden
Ey mer' sie schimmert wie ein Soel¹⁰,
Men døbbleg paa Afgrundtz-Randen¹¹.

¹ Lierdalen.

² Beslemaner (spansk): «Høviske Complimenter mod Damer».

³ En Slags Thronstol, indført fra Danmark.

⁴ En Kiede udaff det pure Guld snoet om Panden.

⁵ Pfeifen = huiner.

⁶ Hele Strophen altsaa ogsaa den «snaale» Skrivemaade af Præpositionen op («opz») — formentlig en tysk Ord-Form -- som «vor» og «für» for at skjelne mellem de forskjellige Betydninger af vort «vermengende einerleie» «for» maa tilskrives Fru Justine Cathr. v. Reichwein Grønwalds.

⁷ og ⁸ «Toning» og «Droning» (Dronning) — det sidste vel «for Rimets Skyld» — tilskrives rettelig Fru Christine Tordenstjerne.

⁹ Den Aften var en af Tordenstjerne-Ætten: Jomfru (Kirsten?) Maaneschiold af Wese udraabitz til «Suerd-Drotning».

¹⁰ Hele Strophen er af Fru Justine Cathrine v. Reichwein.

¹¹ Ifølge den catholske Lære og Tro, at Gjengangere vare fortabte Sjæle.

Dog ogsaa i Hverdagslivet var den (Riddersahlen) om Sommeren i stadigt Brug, efterdi den netop da var et behageligt Tilholdssted ved sin Svalhed mod Dagens tryk-kende Varme, maaske allerede i Tordenstjernernes Tid, men iallefald hen i Grønvold-Tiden.

Men Stuerne og Kamrene nedenunder i Hovedbygningen var uhensigtsmæssig arrangerede; de var ordnede omkring «ligerviis et stort Langkors» med særskilt Indgang fra Gangene til hvert Rum. Der var 6 Rum: «Storstue» (Salen), «Dagligstue», «Kammeret», «Sengkammeret», «Capitainens Kamber», og «det særdelis store Kiøken med rummeligt Fadebuur». Udi Sidefløyen, (Rødfløien), som stod igjen efter Svenskernes Ildebrand udi Sjuaarskrigen: «Rødkammeret», «Blaakammeret», samt et «stort Rum deroffenpaa», ialt 9 Rum til «Herskaffet selver». «Udi dend Rødfloy war ocksa Drenge-Kambrene offenpaa det store Bryggehuis med Arns Ilde» paa «vinstre Side aff dend store Rødport ud imod den Ziirhaug».

Udenfor Storstuen var Svalegangen, som meget brugtes om Sommeren; den kunde lukkes «och huor war der atsjillig (sic) Møblere (sic) hvorlunde en prægtiger Draggkieste af Eegetræe och en stor och bred Schiænk». (Udsagn af den gamle Tordenstjerne-Qvind, som «forefandtes» paa Gullu efter Tordenstjerne-Tiden, til Tante Lisa). En Eiendommelighed var, at der i hvert af disse 9 Rum og selv i «det store Kiøken» — «Storstuen doch undtagende» — hang i Grønvold-Tiden et och andet Vaaben, mest «Skyder-Waffen», ja endoch i «dend Daglige-Stue»: der hang nemlig Husherrens (her Oberstlieutenantens) bedste Jagtgevær for «dennem næmt ved Haanden att haffue».

Onkel Arild (Majorens 2den Søn), siden 1830-Aarene Gaardens Eier, var en praktisk grei Mand. Han havde seet sig daglig lei af Rummenes Uhensigtsmæssighed, og da Pietets-hensyn ikke veiede stort for ham, vilde han i Længden ikke finde sig i Ulemperne; i 1843 omkalfatrede han Bygningen omtrent fra «Grund til Møne» — til stor Sorg for flere af sine Syskende — særligt Tante Lisa. Han rev den

stilfulde, minderige Riddersal totalt ned og omdannede den til «et sværanes» Loft og ordnede de 5 Rum nedenunder (undtagen det store Kjøkken og Fadebuur) mere sammenhængende tidsmæssige, hvormed det første Stokverk vandt betydeligt med Hensyn til Bekvemhed, Rumstørrelse (der blev bl. Andet en meget stilfuld Stor-Sal med henrivende Udsigt mod Fjorden) og Lunhed og en stor, næsten elegant Entrée. Svalgangen tog han selvfølgelig rent væk. Det blev et ganske nyt Hus, rigtignok mere bekvemt, men — i det Ydre ialfald — mindre, ligesom trykket og lidet stilfuldt; det var ligesom bleven lemlæstet, og Syskende og Omgangsvener kjendte sig i Begyndelsen aldeles fremmede i dette omkalfatrede Hus, der nu tog sig ud kun som et almindeligt «noksaa pent», lidet Vaaningshus paa Landet mod det stilfulde Ridder- og Herskabs hus, det før havde i sær Grad givet Indtryk af²⁶⁸.

Men den i ret Vinkel med Hovedbygningens sydlige Hjørne staaende Sidefløi i «twende Stockverk» (den røde Fløy)²⁶⁹ blev dog aldeles urørt. Den var ved en stor næsten herskabelig Portaabning, som førte ud til «Ziir-Haugen», afdelt i tvende Dele. Tilhøre for Porten nærmest Hovedbygningen var der i nederste Stokverk tvende mindre Stuer («Hofjunkerens Rum»), hvor den sidste Gullaug-Tordenstjerne, Auden Nielsson, havde henvegitert sin sidste sørgelige Tilværelse i dybeste Afsondrethed fra Omgivelserne og Verden. Paa den modsatte Side var der et mægtigt Bryggerhus med Redskabsbod ved Siden og over disse i 2det Stokværk var 3de større Rum, hvoraf to var til Tjenerne (og der var ikke faa af dem paa Gullaug); det 3die var et meget hyggeligt temmelig stort Kammer for et tilfældigt Besøg af en ikke altfor ceber Person; Onkel Arild brugte det selv meget om Sommeren til Soverum, da det var saa koseligt og kjøligt. Over Hofjunker-Stuerne var Rummet derimod nu kun et større Loft, hvortil ingen Adgang længere førte. Da den daværende Eier i 1880-Aarene rev denne Sidefløi ned, fandt man der, støttet op til Loftsbjelken lige ved Laftsluggen, en næsten 2 Meter lang Harpe af meget

gammeldags Konstruktion (den er nu i Drammens Museum)²⁷⁰. Dette forklarer de sælsomme, ofte saa himmelsk-skjønne Toner, jeg i mine Guttedage hørte lyde over mit Hode, naar jeg paa Gullaug laa i «Tordenstjerne-Sengen» i Hofjunkerens eget Rum (mit Værelse paa Gullaug, «da jeg var Odelsmanden») særligt ved Høsttider. Jeg spurgte engang Tante Sina (Husstyrersken paa Gullaug) hvorfra disse Lyde kunde komme, men hun, som var noksaa barsk og skeptisk og gjerne vilde hindre, at der føiedes ny Mystik til Gullaug, hvor hun syntes der kunde være nok iforveien, affeiede mig kort med den Forklaring, at det formodentlig var en Streng, som en af Gutterne havde behaget at anbringe paa Taget (Æolusharpe). Denne Tonestrøm skrev sig altsaa fra en virkelig (og det «særdeles eiendommelig») Harpe, hvis Strenge Vesten-Vinden af og til satte i Bevægelse. Det var selvfølgelig den Harpe, som den «gale» Tordenstjerne saa ofte skulde ha' rørt; han var nok meget «musikalsque» (sic) og ofte «siddet hand udi Maanens Schiin och legede med den Harpes Strenge och udskiungede sine sørgmodige Tancker om sin forspildte och taffte (sic) Elskoff och sit ryggesløse Liff och Leffnedz» . . . «huorsom hand och ofte quædede de sørgsommelig-lystige (sic) Viser om de mange adorables amours, ham paatruffitz udi den Glædens Stadt det plaisante Paris, men visseligen ey til hands egen Avantage».

I Riddersalen, hvorhen Faa eller Ingen turde gaa op om Natten (førend Majorens Sønner brød Fortryllesen), opførte Skyggerne fra hin Side Graven de mest dramatiske Scener. Saaledes kunde i klare Høstnætter, helst i straalende Maaneskin, en synsk Person faa Lykke (eller Ulykke) til at blive Vidne til Tvekampen mellem de tvende røde Officerer — to Fætttere af Grønvold-Slægten — med Masker for Ansigtet. De kjæmper i Duel paa Liv og Død og gjennemborer tilslut hinanden gjensidig, medens den høie hvide Dame staar nær og fortvivlet vrider sine Hænder. (Dette av vrøvlet Stuepike-skvalder opstaaede Sagn (Løgn-Sagn) vil senere bli udførligt omtalt og berigtiget).

I mørke Vinternætter kunde det pludseligt lyse stærkt op i Salen ligesom af brændende Faklers Skin. Dette Flammeskin havde baade i tidligere Tider og senere var-slet f. Ex. ved «Majorens» bratte Død — og, forsikrede Lars, det skulde ha' gjentat sig fra Tid til anden, naar nogen i Slægten døde (helst ved Ulykkeshændelse). Af og til hørte saa det ene saa det andet af Slægtens Medlemmer jern-tunge, sporeklirrende Trin ud fra Vaabenkammeret hele Riddersalen udigjennem. Det var Ridderen (den ældste Tordenstjerne) som steget op af Gullaugs Gravkapel, hvor han hvilte, havde fyldt sin Rustning «fra Hielmkrandtz til Foed» og nu vilde ud, ud for atter gaa i Leding med Kong Hans mod Sverrige. Det spaaede altid Ondt for Slægten.

Til denne Ridderrustning knytter sig ogsaa en desvære kun altfor virkelig og sørgelig Begivenhed. Den forefaldt i Slutningen af 1700-Tallet. En ung Tjenestegut paa Gaarden skulde gjøre sig til for at vise sig som «Kar» for en af Pigerne, han «havde slik sværannes Hu' (Hug) tell». Han svor paa, at han paa Slaget 12 om Natta skulde gaa op igjennem hele Riddersalen ind i Vaabenkammeret og med en Hammer «klinke» Ridderen paa Jernhatten (Hjelmen), saa det klang ud til de øvrige Tjenere, som ventede i Haven nedenfor Vinduerne. Saa blev gjort, Klangen lød, men saa hørtes et forfærdeligt, næsten ikke menneskeligt, Skrig, saa — et Fald ligesom af ramlende Jern, og saa blev alt stille. Under Vaabenkammeret var Herskabets Soveværelse. Der laa Fruen (Meddelerens Oldemor) og hendes to Døtre: de for skræmte op. Gaardens Eier, den gamle kjæmpestore Oberstløjtnant Friedrich Martinus v. Grønwald, der som yngre Officer under Felttoget i Holsten i 1758—1762 havde vist, «at han icke schræmmidis for Noget», var med sine to yngste Sønner (Officerer) paa en Jagttur; der var ikke andre Mandfolk paa Gaarden end nogle Tjenere, og ingen af dem turde gaa op i Salen, selv ikke den gamle Vice-Korporal Rustad²⁷¹, som havde været med Oberstl. i Holstener-Felttoget og «den Tia», efter eget Siigende lagt «slikt utrulig Mot aa Manddom tilsjune udi

Kria». Da nu Ingen af Tjenerskabet turde vaage sig, tog den ene af Døtrene, Tante Rosing, en meget modig Dame (hun var gift og netop paa Gullaug i Besøg) Fruen, «som ikke lichte sig» og den koldsindige Søsteren med sig op i Salen. De fandt Gutten liggende bevidstløs under Ridderrustningen, som var falden ovenpaa ham. Ved Faldet var Læderremmene, som bandt Rustningens Dele sammen, sprængte, og flere Stykker sprædte ud over Salens Gulv. Et Søm i Hjelmen eller Kanten af samme var trængt ind i Guttens Hoved og havde saaret ham haardt. Men «det Rare», «det Mystiske», «det Uforklarlige» var, at Ridderrustningen og Gutten laa langt fra Vaabenkammeret næsten midt ude i den store Riddersal. Siden den Tid var den før saa blomstrende Unggut en halv sindssvag, kraftløs, ikke arbejdsfør Raring, som til sin Dødsdag spiste Naadsensbrød paa Gaarden og drog sig sky omkring i Krogene.

Noget over Midten af 1700-Tallet (formentlig 1759) kom den sidste Gullaug-Tordenstjerne Hofjunker²⁷² Ouden Nils-søn Tordenstjerne efter et længere og bevæget Kjøbenhavner- og Pariserliv tilbage til Gullaug og sin ensomme gamle Mor, som var Enke. Han — som nu var bleven en ren Særling, en Raring, en «Enstøring» — indesluttede sig med en Tjener i de tvende Rum i Sidefløien: Rødkammeret og Blaakammeret. De var mindre og meget mørke Rum med hver sit Vindue, hvor Lyset havde Vanskelighed for at trænge ind gennem de smaa blyindfattede Flaskebundsrunder; de tætte Lindetræer og den vældige «Kiempe-Colline» (Haug) udenfor Rødkammerets Vindu mod Havens Vestside forøgede Dunkelheden ofte til det rene Tusmørke. Hofjunkeren lod sig aldrig se om Dagen af Nogen uden af Tjeneren, og det sagdes: heller ikke af Moderen uden med Maske for det — som man vel medrette mente — herjede Ansigt. Den daglige Kost modtog Tjeneren gennem en firkantet Aabning i Døren med Skydebom indenfra. Om Aftenen og Natten vankede Junkeren med sin sorte Maske og i sin mørke Kappe ledsaget af Tjeneren i sin Burnus hvileløs om i den store deilige gamle Have og

langs de vakre Strande. Saaledes henlevede han sit sørgelige og ødelagte Liv. Da Tjeneren — mærkelig nok — var en Neger (eller maaske snarere Mulat) i Folkemunde en «Tryntørk» — af hvilken Menneskerace der vel vanskelig nogensinde har været seet noget Exemplar i Lier — stod der stor Stygge i Bygden over disse sælsomme og uhyggelige «Sonderlinger» og over den Gaard, hvor deres sære Liv førtes, og dog laa Gaarden saa afsides fra Alfarvei og saa alene for sig selv som vel muligt. Efter Sagnet døde Hofjunkerens ²⁷⁸ i Rødkammeret i en stor ældgammel Omhængsseng (hvori ogsaa efter Sagnet «Ridderen» henimod Midten af 1500-Tallet var hensovet). Tjeneren forlod Landet, men døde snart efter. Naturligvis gik disse to «Svartestygger» igjen, og Sagnet havde travelt med rent uhyggelige Fortællinger om deres Dødninge-Færd «udi Gullaugs allerskiønneste Ziir-Hauge».

Jeg har Fortællingen fra min oftnævnte hukommelsesstærke Faster Tante Lisa, som i høieste Grad interesserede sig for al Slægts-Tradition. Hun, som var født i 1797, fortalte, at i hendes Barndom (ca. 1807—10) levede fremdeles paa Gaarden et noget før Midten af 1700 (ca. 1742) født gammelt kvindeligt Tyende, som var et Slags Arvegods fra Tordenstiernerne. Hun var blit igjen paa Gullaug fra «Tordenstjerne-Tiden» og var en levende Huskrønike. Den da ca. 68-Aarige gamle Qvind var som Framslænge kommen i Tjeneste paa Gullaug, medens Hofjunkerens endnu «som levende Lig» vegeterede og stolprede omkring der ca. 1760-Aarene (1758/59—65). Nysgjerrig og dristig som hun var, havde hun vovet en Senaften at snige sig ud i «Hagan», hvortil Adgangen ellers — ved de Tider — var strengeligen forbudt og havde fra sit Skjul udspeidet «de to Svarte», der de som «Nattens Skygger» vankede om i «Hagan og Stranna» «me' utrulie Koklementer» til det «tok til at lysne aat Da'en». Hun «fortælte» tillige: «Ei tili Agust-Morra hadde hu Netta, Kjerrin'a tell 'n Syver Husman' paa Berje, hat den Minste me' sei i et Snarærin' oppe paa Ga'len; hu' hadde sat «Vesla» fra sei uti Røpo'ten før

atte a' skulle roa sei me aa glane paa alle de vakre Blomstera uti Hagan, maatru. Men ret saa de' va'l, satte hu Vesla i et bæljanes Ilskrik for a' hadde set Junkern aa den svarte Tryntørken has, maatru, som hadde sinka sei i Stranna, staake op åt Allén. Hu Vesla smaatuta aa ga' sei aa kunne itte holle Vanne sit tebars heile Da'en att, desformels Skræmslen ta de' ofyselie aa okrestelie Sjaa ta demses Fortapelsens Aasjun, maatru!»

Meddeleren, som var Slægtens sidste Odelsmand til Gullaug, havde som Skolegut paa Drammens Latinskole i 1847—55-Aarene mit Stade i Hofjunkerens eget Rum (Rødkammeret) under mine hyppige Søndags- og Feriebesøg paa Gullaug og sov i den svære rummelige Tordenstjerne-Sengen med sit pompøse tunge Omhæng, som var prydet med de Tordenstjerners Vaaben («sorte og sølverne» Stierner) i Miniatur indsyede paa mange Kanter i det mægtige Stof. Mere end een Gang har jeg, alene i denne Sidebygning, afsides, i Nattens — særligt i Høstnattens Mørke — udstaaet Angest for at Hofjunkeren, som efter Sagnet var død i samme Seng (og hvor ogsaa «Ridderen» skulde ha' strakt sine Vaaben) kunde vetskræmme mig ved at lade sig tilsyne . . Og det skede, at han kom! Det er ved Midnatstimen en stormfuld Høstnat: Lindetræernes Grene daskede ind mod Blyruderne, medens Maanen af og til mellem ilende forrevne mørke Skyer kastet Straaler ligesom med «Dødninge-Skiin» ind i Kammeret gennem de smaa grønne ældgamle Flaskebunds-Glasruder — da aabenbarer Junkeren sig!

Jeg er kommen ind i Rødkammeret for at gaa tilsengs, men har glemt at medtage Lys. Der er med engang et pludseligt Ophold i Uværet. Der er bleven en lydløs ligesom lurende Stilhed. Været «holder lissom Pusten» i ængstelig lyttende Forventning om at noget Oversandseligt skal finde Sted! Da dæmrer i det svage akavete²⁷⁴ Maanestreif frem for mit Syn en høi tynd Skikkelse i Dragt fra 1700-Tallets Midte. Han har intet Ansigt, i dets Sted kun noget Ramsort (en Maske). Han staar pludselig ved Døren i en Stilling som om han fæstner Blikket i Retning af de bly-

indfattede Ruder ud mod Havens Vestside. Han synes ey at «vøle» min Nærværelse, og det gav mig et Slags Mod til at holde mig i rolig iagttagende Forventning. Men hvad der tog mest paa mig var, at «Gespensten», han staaer der og — «vrider, vrider sine Hænder i dybeste Qvide» og sukker tungt . . . aa saa haabløst tungt!

Saa er han i et Nu «væk», og Uværet brød ud med forstærket Vælde og rullende mægtige Tordenbrag! Men Reaktionen kom, det blev en slem Midnat for mig.

Men lad endda det passere, at mit Syn kunde være fremkaldt ved nervøs Hallucination (Synskvervning, Øienbedrag) og paavirket ved det vældige Uveirs Ilinger, saa kan vel saadan neppe forklare følgende mystisk-fantastiske Foreteelse (Fügung): den Aabenbaring i Spukstundens Mystik, da den næsten 400-aarige historiske Gjenganger hjem-søgte min Bror, den senere afdøde Sjømand Lorentz Nicolay Reichwein, en ganske anderledes nervestærk og modig Gut, ogsaa en Midnatstime ved Høsttider i samme Kammer.

Nicolay ligger i den svære Tordenstjerne-Seng. Et Bord med tændt Lys, Vandkaraffel og Glas staaer — lidt skakt — ved Sengen. Han puster Lyset ud og griber i det samme noget under Bordpladen omtrent i Høide med Sengkanten — i Bordbenet for at rette . . . Da lægger en iiskold svær, jernklædt Haand — ligesom de gamle Ridderes «pantzrede Neffuer» — sig over hans med et stærkt og sælsomt Greb: han skvætter «tilbars», medens en dyb, ru-ironisk, men dog ligesom godmodig Latter lyder dæmpet til ham som om den kom fra den fjerneste Krog af Loftet over Kammeret. Men Nicolays stærke Nerver udholdt denne mid-delaldersk-sælsomme Paakjending; snart roer og maker han sig godt i den rummelige Seng og sover sødelig ind med en kraftig Ungdoms ukuelige «fandenivoldske» Sorg-løshed.

Han mente ellers — af hvad der senere indtraf — at det maatte være Næven til den første Tordenstjerne, Stamfaren, «Ridderen», som la sig fortrolig — manende over hans for at «varsle». Han var ogsaa nogen Tid efter

i stor Livsfare: han greiede sig ved et raskt og særegent Kneb (Trick) med Næven, det var noget i Retning af Ridder Tordenstiernes Jerngreb ²⁷⁵.

Da Riddersalen blev revet sønder og sammen i 1843 og omkalfatret til «et sværanes» Loft, fandt man indenfor det almindelige Brevgjemme i Vaabenkammeret et godt skjult mindre saadant — et Slags hemmeligt Aflukke i Væggen. I det var der en Del «gamble, gulnede Scripturz» (sic) betitlet «Documentz och Breffskaffuer», mere og mindre paavirkede af Tidens Tand. Af et Brev fremgik det, at det med Hofjunkeren var den «ældgamble» Historie, som saa ofte gjentager sig: Hofjunkeren havde haft en stærk Tilbøielighed udenfor sin Stand til en Gaardmandsdatter (Bondedatter) i Bygden eller Nabobygden Røgen (Røken) — men havde maattet opgive sin Kjærlighed for Forældrenes ²⁷⁶ Villie og Standens Krav. Saa døde Pigen en tidlig Død, og Hofjunkeren blev en svare Bonvivant og var i Aarrækker levende død; hinc illæ lacrimæ (derfra disse Taarer, deri stak Ulykken) ²⁷⁷.

Men om Ridderen (den første Tordenstjerne) vil Sagnet vide, at hans hele Hug skulde «som i Live saa og i Gjenfærds-Tiden» være vendt til Kamp mod Sverige. Derfor brød han stundom, helst i Maaneskinsnætter, ud af Vaabenkammeret, «huor hans Pantzer, Jarnhat og Suærd haifte sine Platze haft» og «ginge udi heele och fullde Harnische fra Hielmcrantz til Sporer med hæffvet Glaffvind och med voldelige sporeklirrende Jernskridt drønnende Riddersahlen heelt igjennem»; han vil ud «at kriege for dend Ædeling Kong Hans mod de sledske Swenskere»!

Det var ogsaa i Sverige at den Begivenhed foregik, som kunde bleven Nicolays Bane, men som efter hans Mening blev afværget ved Ridderens manende ligesom skjærmende veiledende Jerngreb.

Hverken Nicolay eller jeg fortalte vore Oplevelser til Nogen end ikke til Tante Lisa, som visselig vilde ha' været forstaaende. Vi var nemlig bange for, at det skulde komme vore Onkler og de andre Tanter, (især Tante Sina) for Øre,

og vi vilde nødig udsætte os for deres ironiske Smilen og vantro Miner, men fornemlig for den barske og skeptiske Onkel Arilds grusomme, chicanøse Spot.

Fra det Tragiske til det Hverdagslige er der ofte kun eet Skridt. I samme Brevgjemme, hvor man fandt Beretningen om Hofjunkerens Kjærlighedshistorie, laa et Dokument, som noksaa godt belyser Tidens økonomiske Forhold og Herskabets Behandling af «Tjenestefolka». Det var en Kontrakt fra Tiden nær 1700-Tallet, vistnok fra et af 1690-Aarene; den angik Husmænds og Onnearbejderes Kosthold. Til Gullaug laa der flere meget rige Laxefiskerier og naturligvis blev Tjenere paa Godset, de ikke faa Husmænd, naar de var paa Arbeide der, og «Onnefolka» trakterede med Lax, som dengang var rigelig forhaanden og saaledes en billig Spise, i saadan Overflødighed, at de ækledes. Derfor maatte Herskabet (den sidste Tordenstiernes Bedsteforældre) i hin Kontrakt gaa ind paa ikke at paatvinge sine Arbeidsfolk denne Spise mere end 3 Gange i Ugen. Der er vist ikke nogen Grund til at formode, at saadan Overenskomst hverken nu eller i Fremtiden maatte fornødiges, ialfald ikke paa de Kanter af Landet.

Saa er det Historien om «Spøgelsehunden» eller «Helveds-Hunden» fra Gullaug. Min Oldefar, den oftnævnte Obristl. Fr. Mart. v. Grønwoold havde fra Felittoget i Holsten hjembragt en Hundehvalp af rigtig fin Race og af Hunkjønnen, en Gave fra hans Ven «Colonellen», Adjutant (Adlatus) hos Overgeneralen St. Germain. Oberstlieutenanten, som dengang var Capitaine og Chef for «Follougske» Compagnie og boede paa Chefsgaarden Schoftestad (Skoftestad) i Aas Sogn (ved Drøbak) var en meget ivrig Jæger og opalede der ved rationel Krydsning en dengang i Egnene omkring for sin Ypperlighed bekjendt Jagthundrace. Da han senere som Premier-Major købte Gullaug, havde han med sig en «remarquabel» Hvalp, det bedste Exemplar, som Racen nogensinde havde ydet. Der er tidligere nævnt en Episode i Herskabets Dagligliv, hvori den spiller en fredsforstyrrende Rolle. Det var en stor høybenet sort Hund af Hunkjønnen.

Oldefar havde selv afrettet dette yderst lovende Dyr med største Ufortrødenhed og den mest minutiøse Nøiagtighed, og det særdeles kloge Dyr havde tilegnet sig al Dressur hurtigt og fuldkomment. Hunden stod efter Premier-Majorens Formening paa Høiden af ethvert Standpunkt, som en Dyresjæl kan naa. Sin gennemtrængende Kløgt, mente han, beviste den ved en ræsonnerende Tænkekraft og en logisk Slutningsevne, som stod meget over hvad selv ganske brugbare Mennesker (som f. Ex. Rusta'n) kunde præstere. Om Hundens fænomenale Energi og store Sluhed gik der Ry og mange jægerinteressante Historier i Bygden. Den gjorde en hel Del Genistreger, og den gav sig aldrig før den fik utført de utroligste Forehavender. Det at den saa sit Snit til at snige sig ud til Jagt paa egen Haand og komme tilbage med Haren i Munden var næsten en jævnlig Sport for den. Men der var blandt andre ogsaa den Historie om, hvorledes Hunden med næsten sælsynt menneskelig Sluhed opnaaede at dræbe en Hun-Ræv og dens Unger. Denne Hun-Ræv levede nu i Enkestand efter en talrig Række Forbindelser med Han-Ræve, som havde underholdt sig og sin Husstand «redelig og rundelig» ved Tyveri og Udplyndringer, men som alle var blevne mortificerede ved Ondskab fra fiendtlige Folks og Dyrs Side. Den sidste Gemahl var bleven bidt tildøde under Dianas Tænder ved et raskt og efter de stedlig vanskelige Omstændigheder genialt udført Greb i Nakken. Denne udmærkede Ægtefælle, der tydeligvis maatte ha' været Expert med Hensyn til Boligspørgsmaal, havde efterladt Familien, som da bestod af Enken og 5 store; forslugne Unger, i et Hie under Røkenaasen, der var saa listeligen og utspekuleret skjult og utilgængeligt, at det «hartad var sælsomt» som Oldefar udtrykte det. Enken ernærede sig og sit Huus ved Hjælp av sine voxne Ungers veludviklede Næringsvet saagodtsom udelukkende ved stadig Beskatning af Omegnens Fjærkræbestand og dennes Ægafkastning. Ved sin fænomenale Kløgt, sit ubetvingelige Mod og sin sælsynte Bidskhed i inderlig Forening opnaaede «den overlag slue» Diana

sin morderiske Hensigt. «Den rødda tor heile Hærke», sa Rusta'en beundrende. Ja, den ikke alene ryddet hele Bulen, men den transporterte de avsjælede Beboere efter Tur frem til Gullaugs Kjøkkendør og anbragte dem foran denne tydeligvis til behageligt Eftersyn²⁷⁸.

Men sint og bidsk var Diana ligeoverfor Alle undtagen Oberstlieutenanten, som den elskede, medens den respekterede Familiens Lemmer, særligt Husfruen og den ældste Søn Capt. Nicolay v. Reichwein, og kun med nedladende Taalsomhed fandt sig tilrette med at opvartes af den tidligere Vice-Korporal Hans Rustad, hvis Stilling paa Gaarden nu var reduceret til en interesseret Hundepassers + lidt Hjælp ved Fiske «saan inemellom». Men alle andre Væsener var for dette sære Dyr «lissom bare Lufta» — som Ingenting; den oversaa dem alle med absolut suveræn Foragt. Den bragte ofte Uhygge, Ulemper og Bekostning over sin Herre ved sine voldsomme Udbrud af rasende Bidskhed, hvorunder den skambed baade «Folk og Fæ». Men dens Herre, der som hele Slægten var næsten altfor dyrevenlig, kunde ikke bringe det over sit Hjerte at lade skyde dette ædle Racedyr, denne stolte Dame; thi en saadan var hun, og dertil formentes hun at have den mærkelige og naturstridige, «idiosynkratiske» Eiendommelighed, at hun ikke lod sig parre. Hun, «Diana», henlevede sin Tilværelse i kold, kydisk, utilnærmelig Jomfruelighed ligesom sin Navne hin Jagtens høie Gudinde! «Hu' har meir Men'skevet end Folk flest!» var Corporalens beundrende Udtryk om Hunden. Tilsidst blev Diana stanget ihjæl af en olm Oxe paa Gaarden «ock denne Uløcke tilldrog sig paa en Løwerdag, nafnlig Euty chius» har Oberstløitnanten «vemodeligen» skrevet i en gammel Almanak. Men saa «gik hun igjen» — jeg havde nær sagt — naturligvis, og det saa det forslog. Havde hun i Livet været til Skræk, blev hun efter Døden ligefrem til Rædsel! Hundens Gjenfærd vetskræmte Folkene paa Gaarden ved sine pludselige og haarreisende «Aabenbarelses», og der var ikke Ende paa alle de «vederstyggelige» Historier, der fortaltes om den fordømte Spø-

gelsehund eller «Helvedeshunden», som de i sin harmfyldte Frygt benævnte den. Den hjemsøgte saaledes sin Drabsmand Oxen hver Nat, skræmte, plaget og red den som en Mare, saa Budeien hver Morgen fandt den skumvaad af Sved. Det før saa vilde Dyr blev spagt og skjælvende, og en Morgen laa det død paa Baasen. Naar Taaken, især ud paa Vaarparten, lagde sig over Fjorden, og forvildede de Folk, som færdedes paa de da skrøbelige og farlige Isveie, naar Skaadden tyk og tæt fyldte Gaardsrum, Have og alle Gaardens Omgivelser — saa var «Helvedeshunden ude». Da hørte man snart hist, snart her inde fra Mørket tassende Lyd og saa to glødende Ildkugler funkle ud af et usynligt Hoved, som det syntes et stort Dyr ligesom søgte at løfte op over Taagehavet; da spurgtes det, at Folk var druknet eller havde været i Livsfare ude paa Drammensfjorden. Men for Oberstløjtnanten selv eller nogen af hans Familie viste den sig ikke, og selvsagt allermindst for dens tidligere Oppasser, Vice-Corporalen Hans Rustad.

Sidste Gang man fornåm Spøgelsehunden var ved Oberstløjtnantens Ligbegjængelse, som med Datidens militære Pomp foretoges til Gullaugs Gravkapel: Da vilde Mange i Følget have tydelig hørt ligesom Gangen (Tassen) af en Hund ved Siden af Kisten; det var Diana, som ledsagede sin Herre, det eneste Væsen hun havde elsket, til hans sidste Hvilested.

Spøgelsehundens Saga syntes ude, den var næsten glemt, man var kommen en Menneskealder frem i Tiden; det var i 1820-Aarene, (nøiagtigt i 1825) men da hændte det Forunderlige, at Spøgelsehunden tilkjendegav sig een Gang til og — saa aldrig mere ²⁷⁹.

Det gik saaledes til, og Fortællingen er saa objektiv sand som vel muligt. En af Oberstløjtnantens Sønner: den næstældste Major Friedrich Helle von Grønvold var da Eier af Gullaug, og baade han og hans Børn — «ialfald Sønnerne» — var vel at mærke — overmaade lidet troende med Hensyn paa slige oversandselige eller hemmelighedsfulde okkulte Foreteelser. I Hofjunkerenes Rødkammer stod

dengang en gammel Dragkiste (Bildte-Kisten kaldet, da den var Arvegods fra Oberstløjtnantens Mormor, som var en Bildt fra Nes Sædegaard og tillige den sidste norske Bildt; den er nu i min Besiddelse). I Kistens øverste Skuffe stod et altid laaset Skrin, hvori laa blandt andre «Kosteligheder» to Ting, som Majoren vogtede vel paa: det var hans Kors som Ridder af Dannebrogordenen og et smukt Vaabensigil i Krystal (indfattet i et meget udziret «Ornement» af ægte «fransk Guld»). Det havde tilhørt den General Georg von Reichwein, «som tog Thronhjelm og Lehn» tilbage fra Svenskerne i 1659» og som var hans Farmors Farfar. Pludselig blev Signetet borte og forblev borte i vel et Halvtaarstid. Saa kommer hjem til Gullaug i Juleferierne en af Majorens Sønner (Meddelerens Far) som dengang var Landcadet. Han var vel ikke mere end henimod 17 Aar gammel, men stor og kraftig, i Besiddelse af et ypperligt Nervesystem. Hans Kvarter var Rødkammeret, og han ligger der en Aften i Tordenstjerne-Sengen og læser meget interesseret i en «Historiebog» (Arild Huitfeldts Krøniker) og tænker mindst af Alt paa Spøgelshunden, som han naturligvis havde hørt Tale om mere end een Gang, men som for ham stod som et Sagn. Det lakker ud paa Natten; Cadetten mente, at Klokkeren kunde være vel 12, da han pludselig hører en Lyd som om en stor Hund staar paa Toben og snuser op til den øverste Skuffe i den høie Bildte-Kiste. Saa tasser «det» over Gulvet, og det høres som om Hunden lægger Forpoterne fast paa Armen af en Stol, som stod ved Sengen, saa fast, at Cadetten syntes det klirrede i hans Sabel, som hang paa Stolarmen. Men han saa Ingenting. Dette gjentar sig to Gange til lige paa hverandre, og saa høres Hunden tasse ligesom lige lukt igjennem den lukkede Dør ind i Blaakammeret. «Der har vi s'gu Helvedeshunden» — var Cadettens Tanke: han puster i det samme Lyset ud, hopper ud af Sengen, aabner Blaakammerdøren og gaar — som han staar — efter ind i Kammeret. Det var en klar Maanenskinsnat, og Maanelyset faldt saa stærkt ind i Kammeret som de smaa Ruder tillod. Paa Væggen i Kammeret hang

et Tæppe, hvori var indvævet eller indsyet Bildt'ernes og Reichwein'ernes forenede Vaabenfelter. Nu er Reichwein'ernes Vaabenmærke «en pantsret gylden Ridderarm, som holder en Viindruffe-Klase udi sin jærnklaedte Næffue». Cadetten saa først et Par glødende Øine rettet mod sig, saa forekom det ham som om Klædet blev sat i en stærk bølgende Bevægelse, hvorunder «Næffuen» paa den Reichweinske Arm, klart belyst af en Maanestraale, ligesom pegte hen paa et bestemt Sted paa Væggen. Den modige Cadet var koldblodig nok til at mærke sig Stedet godt og vel. Saa syntes han, han havde faaet nok og — med Indrømmelse til sin 17-aarige Guttealder — vilde han ikke vende Ryggen til, men hopede sig baglæns ud tilbage til Rødkammeret og Sengen og — sov som en Sten til langt paa Dagen.

Saa blev under Majorens interesserede Ledelse det Sted, Ridderarmen havde pegt paa, undersøgt og — det Mærkelige indtræffer: man finder en Hulning i en af Vægbjælkerne, skjult med et Dække af Kit, som ved nøiere Eftersyn viste sig at være tilsat eller overklinet med en Farve, som skulde efterligne Væggens. Da Kittet blev fjernet — fandtes Vaabensignetet skjult inde i Hulningen.

Helvedeshunden: den jomfruelige Diana var endnu engang steget op af Graven for at redde en dyrebar Ting for sin gamle Herres Søn og for Slægten.

Man havde vistnok Mistanke til en Tjenestepige, som var flyttet ved de Tider, Signetet forsvandt, at hun, forledet af dets pragtfulde Indfatning, skulde have seet sit Snit til at nappe og gjemme det bort for senere at faa fat i det; men da hendes tidligere Herskab var, hvad man kalder «snille Folk» (særligt mod Tjenerne), og hun var flyttet for at gifte sig og nu var Husmor, blev der Intet gjort ved Sagen. To Gange senere har Signetet været væk, men begge Gange kommet tilbage uden nogen mystisk Hjælp, dog den sidste Gang under noksaa paafaldende Omstændigheder. Beretteren, i hvis Eie det nu er, skal tilføie, at medens han i 1870-Aarene læste til Artium med

en Søn af en Haandværker her i Byen, som eiede en af Raadhusgadens gamle Gaarde, kom Artianeren en Dag og viste frem et gammeldags vakkert, men ellers ikke ualmindeligt Staal-Signet med tre rhombiske Flader; det var fundet ved Nedrivningen eller Reparationen af en Væg i Gaarden og — besynderligt — netop i en hul Bjelke. Det viste sig — endnu besynderligere — at ogsaa dette var et Reichweinsk Vaabensignet. Det havde tilhørt General og Ridder af det hvide Baand Lorentz von Reichwein, (f. ca. 1680), som tidligere havde været Tvillingrigernes Gesandt i Wien, og som da af «den romerske Keiser», som var ham sær gunstig, var bleven hædret med en særdeles kostbar Gave (Cadeau): en Diamantring til en Værdi af 3000 Keiserlige Gylden ²⁷⁹ b. Derefter var han fra 1725—31 Amtmand i Rendsborg og fra 1731 til sin Død 1735 Stigtsbefalingsmand over Aggershuus Stift ²⁸⁰ og havde derunder beboet netop hin Gaard, som da tilhørte Staten og var Sæde for Stigtsbefalingsmanden. Det ser efter dette næsten ud som — om end ikke andre Ting — saa dog Vaabensigillerne søger tilbage til Slægten.

Jeg nævnte foran, at blandt «Spøgerierne» i Riddersalen var det meget dramatiske om de to maskerede røde Officerers Duel. Tante Lisa mente, at Begivenheden var gaet over til Sagn ved en nervøs Stuepiges Vrøvl om Hofjunker Tordenstiernes Nattefærd som Pigen havde hørt «jæti om etter» den gamle sagnstærke Indlægskone fra Tordenstjerne-Tiden. Hun hentede altsaa Træk fra Fortællingen om de to maskerede Svarte (Hofjunkeren og hans Mulat) fra Rødfloien og slog dem sammen med følgende Hændelse. Begivenheden var ellers noksaa realistisk ligetil om den end heldigvis ikke var af de ganske almindelige. Det hændte i 1799 et Par Aar før Oberstlieutenantens Død. Tante Lisa vilde ingen Navne nævne, og hun kunde være stædig, men det var ligetil at forstaa, at «Capitainen» var Oberstlieutenant Fr. Martinus Grønwolds 3die Søn «Capitaine Christen Martin v. Grønvold», som døde 1809 som Commandant paa Fortet Kongsten (Fredriksstad) og «Lieutenanten» (Ulleber-

geren) maatte være «Lieutenant Hans Mow Grønvold» († 1848 som Oberst), Søn af Oberstlieutenant Bernt Christian Grønvold paa Ulleberg, altsaa tvende kjødelige Fættre.

Der var i Besøg paa Gullaug en dansk høiadelig Dame, en Baronesse, langt ude beslægtet (gjennem Reichwein og Huitfeldt). Hun var smuk, meget sød og begavet — kun ikke med Penge. Hun og en af Oberstlieutenantens 4 Sønner — Capitaine Christen Martin — fandt hinanden, men de fik ikke hinanden; thi Moren, den kloge nøgterne Fru Karen — forstod jeg — hindret Forbindelsen; hun syntes snarere at sætte Pris paa de praktiske solide Værdier end paa ideale Fortrin, høie Følelser, Hjertets Stemme, høi Byrd m. m. og hendes Yndlingssøn døde ca. 10 Aar efter som en ensom sørgende Mand. Saa kommer paa Besøg en Dag en Brorsøn af Oberstlieutenanten, en Ulleberger. Denne blev heftig «charmeret» i Baronessen, som var temmelig kold mod ham, da hun jo var «anderswo engagiert». Det fortaltes, at da Ullebergeren ved det første Bekjendtskab busede ud med en temmelig ligetil Udtalelse om, at Baronessen var meget skjøn, da skal hun noksaa spidst have gjenmælt: «Tak! er det Noget, jeg sætter Pris paa, er det sandeligen en saa fint cacheret Compliment som denne», et Svar, som fremkaldte mere eller mindre skadefro Latter hos de Tilstedeværende og megen Flauhed hos Lieutenanten²⁸¹, som ellers var en meget intelligent Herre. Men den skjælmske Eros kan nok forlede til at gjøre ganske andre Galskaber end som her til kun at sige en Flause. Fættre uglesaa hinanden og laa i stadig Disput, væsentlig om det da gjængse Samtaleemne: de politiske og militære Forhold i Frankrig, der blev som et Vehikel for deres Jalousi. En Dag (det var ud paa Sommeren eller ved Efteraarstid) var oppe i Riddersalen de to Officerer, Baronessen og den lille Karen (Kaja) Grønvold, (Lieutenant, «Majoren» Fridrich Helle Grønvolds Datter, Oberstl. Sønnedatter) et nydeligt og fremmeligt 5—6 Aars Barn med Farfarens store mandelformede Øine, men meget mørkere (mørkegraa), usædvanlig slankt bygget, kjæk og «for sig» langt over

Alderen baade med Hensyn til Ydre og Indre. Baronessen trak dette Barn med sig overalt, dæggede for hende og kaldte hende stadigt «*ma chère petite et hardie marquise*». Saa ryker Fætterne som vanligt i Disput sammen, men denne gang saa voldsomt, at de tilsidst trækker sine Kaarder (Datidens Officerer gik altid i daglig Uniform) og en regulær Tvekamp begynder trods Baronessens fortvivlede Protest, men til den kjække Lille-Karens inderlige Fornøielse; hun raaber ned til Farfaren, som holdt Siesta i Svalgangen under Salen: «*Grand-Pappa*²⁸², *Grand-Pappa!* Kom op, kom op, her er Morro! Onkel Captein og Onkel Løitnant slaas med Kaarder, og Onkel har stukket Ullebergeren, saa Blodet fosser! Det er som paa Theatret!» (Hun havde i Foraaret seet en Røverkomedie i Drammen, given af en omreisende dansk Trup)²⁸³. Oberstlieutenanten gjør, trods sine 80 Aar og sin længere Svaghedstilstand, Trappen i faa Sprang, slaar Salsdøren op og roper med tordnende Commando-Stemme: «*Holdt Ih Hanekyllinger!*» Derpaa commanderer han: «*Capitaine Grønvold, høire om! Lieutenant Grønvold, venstre om! Ret! Presenter!*» Den stramme militære Disciplin virker: Officererne adlød øieblikkelig, instinctmæssig: Side om Side stod de nu der med Kaarderne hævet foran sig. Saa igjen: «*Captain! Marsch ind i Vaabenkammeret og forbliv der! Lieutenant! Marsch ud af Salen og til sit Rum og se til at salvere sin Skade!*» (Det venstre Kjoleærme var splittet op, og Blodet randt fra et forresten let Kjødsaar). Oberstlieutenanten bød saa med sin vante ridderlige Anstand den næsten daanefærdige Baronesse Armen, og med Ulleberg-Lieutenanten, flau men med hævet Kaarde i Spidsen, togede de ud af Salen. Men Lille-Karen blev igjen for yderst interesseret at granske Blodsporene paa Gulvet og conversere Onkelen, som ikke rørte sig fra den Flækken, han stod paa i Vaabenkammeret, om den Iagttagelse, hun havde gjort, at vistnok var han og Ullebergeren næsten som Kjæmper og næsten ligesaa store som hendes egen Far, «men Grand-Pappa han er nok større end Dere alle, (han var 75 Tom-

mer paa Hoselæsten) og saa mestrer han Dere saa inderli' godt da!»

Fru Karen fik en kjærkommen Anledning til at vise sin Lægekyndighed ved at forbinde Saaret og stille saa godt med det, at det meget hurtig lægtes; Ullebergeren reiste om ikke let i Sind, saa dog let paa Taa og lod som om Intet var hændt; snart efter reiste Baronessen — til Fru Karens Tilfredshed, fordi heller ikke Noget var hændt mellem Damen og Sønnen; men med Fru Karens Søn var dog dette hændt, at hans Livslykke var tabt; han var af dem, som ikke kunde glemme!

Denne tosset flauue Duel-Episode, som den kritiske Tante Lisa benævnte den, havde vistnok ingen direkte eller afgjørende Indflydelse med Hensyn til at Forholdet mellem de Elskende blev afbrudt, men den kastede dog ind en Misstemning, som Fru Karen vistnok klogeligen benyttede. Imidlertid dannede den saakaldte «Duel i Riddersalen» Grundlaget for det temmelig ferske Sagn, som strax gik igang om «to duellerende maskerede Officerer i Ridder-salen». Det udstyredes med megen svulstig Pathos: Officererne skulde gjensidig ha' gennemstukket hinanden, og den hvide Dame daanende — næsten døende — faldt sammen over deres Lig. Det var den nervøs-sentimentale Fadeburspiges blødsødne (tendremente) Heroide.

Det er et Exempel paa, hvorledes en drastisk Given efter for en ubehersket Irritation kan, naar Omstændighederne paa saamange «Maader og Punkter» ligger gunstig derfor, udvikle sig til et Sagn — som her — om en dramatisk Bloddaad med ikke mindre end trende Lig paa Baare!

Tante Lisa var yderst forarget over, at denne «tossete» Hændelse skulde «faa den Ære», som hun sa', «at ophøies til Sagn blandt de saamange «ærværdige, pompøse», som spøjte paa Herresædet». Hun syntes at mene, at der var en «betydelig distingué» Gradsforskjel mellem de gamle fantasifyldte romantiske, virkelige Sagn og saadanne «tosset-forvirrede confuse Psevdo-Sagn (Lyve-Sagn) eller «forklædte, formummede», det «rene Tøsekammers-Sludder og Skval-

der», som hun med Haan udtrykte det. Og dette kunde hun jo ha' Ret i!

Ja, der var virkelig megen sælsom, gaadefuld, men dog «honorabel» Mystik paa det gamle Riddersæde! En Slægtning ønskede partout, at jeg skulde samlet, paa eet Sted, opregne de «remarquableste» Syner og Sagn. Jeg forment, at de fleste nævneværdige (med Undtagelse af enkelte aldeles rædselsfulde, rystende, som jeg ikke vil nerveslaa Læserne med at faa høre om) var omtalte hver paa sit Sted og i sit Sammenhæng. Men han fastholdt, og jeg maatte — altfor imødekommende som jeg er — gi mig. Men det var dog med Protest, og jeg gjorde Paastand paa min Side om at fastholde de ovennævnte Rædsels-Sagns Fortielse og kun give tilbedste de saa at si «lindeste» og end ikke disse paa langt nær udtømmende, og saa forbeholdt jeg mig ogsaa at bruge Staccato-Maneren, naar nu denne unødige og efter min Mening mal à propos-Opregning endelig — til Overflod — skulde foretages endog til Gjentagelsernes Kjedsommelighed

Altsaa: Der «spøgede och spukte, der legede, forlokede og skjæmte og pludrede Sagn, Gespenster, Spuk, Effentyrier (sic), Mummenschantzerier och anden Romantique» paa den gamle Riddersahl i det udstrakte Rum med sit egenartede, fordem saa arrogant-fornemme, stormægtige, men nu noget medtagne ligesom svækkede Præg og Pragt. Det «puslede» i de smaa gamle middelalderske Stuers Kroge, det «var» i Ziirhaugens och Urtegaardens Buske, ærværdige Trær og snoede Gange, det «tonede op» fra Kjæmpehaugens mægtige Gestalt, naar de gamle Vikinger «rørte paa sig» derinde, «dybt inde i Høyens Indre», ja Mystiken aabenbarede sig snart her, snart der fra nær sagt hver Plet af den gamle Sædegaards vidstrakte Marker, Enge og Skovsnarer, endog fra «Kilden» ved Udkanten af Godset, og fra Aaens Dyb klagede Nøkken i Maaneskin sin trøstesløse Sang til den overjordiske Freia. Og denne stemningsrige Romantik fandt Forstaaelse hos saamange af den gamle Slægt, særlig blandt flere af dens Qvinder (f. Ex.

Kirstine Tordenstjerne og Tante Lisa), «och disse gjemte den forstaaelsesfuld och inderligen udi Hiertet och bevarede den udi et troefast Sind och en troe Ihukommeltz».

Udi Riddersahlen hørtes der «Tid om anden», helst ved Maaneschiin mægtige «sporeklirrendis, ausdonnerte Triin»: det var den første Tordenstjerne «Ridderen», som i fuld Rustning fra Hielmkam til Sporer med jernfaste Skridt stoltzerede fra det gamle Vaabenrum, «huor hans «Rüstning» (sic) och Waaben engang haffte sin Platz», hele den lange Sahl ud igjennem: «han vill bryde ud og atter drage i Leding under Kong Hans mod Sverrige och de sleedzke Svenskere samt dennems liistelige Høffdinge de Sturer och de Natt och Dagg'er».

Saa er det «Oplysningen» («det svingendiz Lysschiin») i Riddersahlen, «i mørke Natta, naar no'en i Slækta slokner», som saamange Tjenere paa Gullaug hadde opsalvert «baae i «To'sjerntia» aa «Grønvoldtia», som f. Ex. Hosbondsgut Lars Roll, da «Majoren» (Major Fridrich Helle v. Grønvold) «bleiv i Dramsfjø'len aa som a Marte Stuepika aassaa hadde fornummit den Natta, for hu' laa vaken ta Bringesuug aa Miltehogg, aa ho va'l naa saa paalitli, maatru». (Cfr. Labussas Syn af Helvedeshunden «Diana» ved selve Begivenheden) — se strax nedenfor).

Saa var det dette «Fortvivlelsens Skriig — helst udi Fuldmaanenætter — fra Riddersahlen»: det huuser al Verdens Vee och Jammer. Det skulde skrive sig fra den livlige danske Gullaug-Frue Maren Mylting, som skaltede og waltede och feestede udi Slæktens ældre Tiider²⁸⁴ (for dens Formue «til stoer Vaade, som fik de Been at raade»). Det var Angerens vaandefulde Qviide (sic). «Oc efterdie (sic) de huileløse Aander deris Ostentumz-Tancker (sic) ey hindriz huercken udaff Tiid eller Rum, war hun immer till Widentz om, huilcken oløckeligh Scheffnue (sic) hendis Ættling «dend Junker Auden» (den sidste Tordenstjerne, Hofjunkere Ouden Nilssøn) «monne faae ockso vid hendis Forgaaeltz»²⁸⁵. (Mange og ikke nervøse Vidner).

De twende fra Ziirhaugen, Hofjunkere Ouden Torden-

stjerne med sort Maske for sit «uudherjede» (sic) Aaziun och hans svarte Tiener (Mulat) som ey behøffede Masche, «efterdi hans udaff dend Nature saa alligeveller suart war»; disse «two suarte Styggingsane, dissane Eenstøringer, vanka qvileløst kring i Hagan och ve' Stranna, fast den heile Natta, «heilt fraa Aftenstier ymse tell Daggbræk» (historisk Virkelighed).

Torkel Tambur, som havde vært me' «Majoren» (min Farfar) «udi twende Kri'er mot Sverje (sidste Gang 1807/9) hadde ei Nat inte lankt (sic) fra sidste Krias Slut, lissom han kom him fra et Gravøl, set «det frøktelie Sjaa utaff en Høp me' Spær aa Spyd rustanes Manner i Jarnhatter aa Panzerrokker svinge om ve' Mellemgullu aa ruse fortanes fram mot sjøve Gullu»: de' val natligvis Jespenzer ta de Swensker, som i Sjuaarskria (1563—70) berennade aa «stack Gullu Herresæde uti Brantz (sic) formedelst Tjære-Piile». Men «Torkel val naa inte aa lite paa, naar han vørti full, aa de' val en altis i Jæstebu, maatru. Og saa tælte han alsti øffer sei». (Sandsynligvis Fylle-Snak, sammenblandet med Sagn om «Gullu Hofvedbuurs Opbrændeltz af Schwenskerne formedelst Tjære-Piile».)

Der var Oberstlieutenant Fridr. Martinus v. Grønwoold (min Oldefar) hans viden nafnkundige Jagthund Diana, «som bleff stanget ihjel aff den «diævelsk-siinte» Stor-Oxe paa dend ulykkebringende Løwerdagg, nafnlig Evtychius», denne mærkelige store sorte Hund, som stammede fra den Tispe, ogsaa kaldet Diana, som Oberstlieutenanten havde med sig fra Felittoget udi Holstein (1758—62); den var en Gave fra hans Ven «Colonellen», som var Overgeneral St. Germains Adlatus. «Aa baee dissa Dyra gik att, aa skræmte Vette ta baee Folk aa Fæ, aa særli' va'l ho Diana (Diana No. 2) ute aa spøkte, naar Folk var i Nø' paa de farlige Isveier i Mørke utafør Gullu». (Mange paalidelige Vidner).

Hans Fisker saa flere Gange utfor Engershavn, helst i maaneklare Nætter «Færten ta den «kjæmpestore Gullu-Lax», som var reint sølvqvit (sic) af Alderdom, at den roligen svamm me' langsommelige Finne- og Roveslag att aa fram

kring Rusa, aa da blei de' allestier overlag stor Fangst. Aa han Hans var aldeles paaliteli', for han drak aldri' aa sjøtte sin Dont me' sværanes Iffver, aa blei han ossaa derfor en riig aa glup Kaxe me' stor Ga'l i Røken aa to-tri mæktie Skuter paa Sjøen».

Et Curiosum:

Derimod var der en anden Fisker, som ikke var af den paalidelige Slags. Han hed ogsaa Thorkel og var Sønesøn af den Torkel Tambur, som havde været ved Majorens Compagni og med Majoren, som dengang var Capitaine, «i to Krieger med Sverige» og som havde set «Jespenzerne ta de Svensker, at dom i Sjuarskria rusede fram mot sjelve Gullu aa stak Höfvidsbuuret udi Brandtz formedelst Tjære-Piile» — som før er fortalt. Denne Thorkel Fiskergut var en uforbederlig Skrønemaker, og der var ingen Ende paa Størrelsen af de Lax, han «hadde tii tor Rusa». Han fisket virkelig ogsaa en af de største, som i senere Tider var. Onkel Arild, hvis Humor dengang endnu ikke var dunstet væk, sa: «Hver Gang Thorkel Fiskergut snakker om den digre Laxen, han tok i Rusa mi' hin mindeværdige Morra, saa voxer den et Par Tommer, aa da han skrøner saa ofte om Fangsten sin, saa er Laxen naa blit saa lang som fra Gullu-Rusa til Lahelle» (en ganske pen Rotur).

Saa var det den senere Hosbondskar Lars Rolls «Syner» i Anledning af «Majorens» Død. Majoren «kjørte sig bort i Dramsfjorden en Vaarmorgen», en Begivenhed som «Lar-bussa» (den jordvindende Ærindgangerske paa Gullaug) bedyrede at «ha' set me' sine eine Auer», da hun «om Morran var paa Vei ofver Isen til By'n»: «Aa je kjente vel den overlag høge Hosbon', som va'l større end som alle, aa denna svære, svarte Gampen has, aa saa flau tesmer Jespensen ta dennane Helvitsbikja (Diana) ve' Sia aat honom». Denne min Farfars Ulykkes-Død vil blive udførligere nævnt under Skildringen af hans vita.

«Tri af Husmandsfolka hadde hat et rekti skjelli't Syn den Natta, dei kom fra Fiske paa Fjor'en. Dei jik opætter Hagan for aa lægge se' ind i Drengestua tel Gaalsgutta for

Fridrich Martinus v. Grönwold (Grünwald),
Capitaine og Adjut. for Regimentet Reichwein
(«Itzehoe-Adjutanten»), f. 1721, † 1803 som
Obrist-Lieutenant (Gullaug-Grönwold). Søn af
Dragoncapt. Fr. Chr. Grönwald og Justine
Cathrine v. Reichwein.

dei va'l saa slitne, at dom inte orka aa gaa heilt him, maatru. Aa ellersens hadde dom inte æti haarken Vaat el Tørt, saa dem var fastanes nok, maatru. Men den Tia, dom kommer op i Hagan utme dennane Pælen, saa sto der til Amindels om hannom dennane digre aa glupe Hestekaren ta Skjylfolka te' Hosbon' som atte Fransmænna dræphte i denna Storkria dernere, (Dragoncornetten Otte Marquard Grønwald, som faldt i Slaget ved Malplaquet 1709) saa sto' han, forsyne mig, uti Fjørhat aa Panzerhyre aa me' blanke Sæbelen i Hanna aa lissom truanes mot han Truls, Søn te' han Syver paa Berje, som dom sa, hadde — sams me' Far sin — tii Plata has (Mindeplaten over Cornetten) te' aa dytte et Høl i Stua paa Berje! Aa han Truls, han skreik akkerat som ei Purke vørti stokken — aa saa flau vi, jore vi, reint vetlause tversover den vesle Dammen saa Vas-Spruten sto' tevers for aa komme frå Jespensteren aa ta Snarvegen om Jørne (Hjørnet) aa komme vors fort in' i Drengestua».

Dette fortalte en af de tri, men det var ikke «han Truls», han tog det Parti, aldrig at mæle et Ord om den Aabenbarels, som — mente man — nærmest var rettet mod hans Person, der jo havde begaaet Sacrilegiet²⁸⁶.

En brat Aas-Stigning mod Øst, som afgrændsede Sædegaarden mod Røken, kaldtes spøgvis «Jutulfjeldet». Det var jo noksaa høit, steilt og relativ til Omegnens Høider ganske skarpt udskaarret, men ellers slet ikke «Noget at snakke om.» Det var der, at jeg paa Ski en vakker Vinterdag holdt paa at slaa mig fordærvet (i det saakaldte Daumands-Skar) hvorom jeg senere har en kort Notits. En Skvæt fra Jutulfjeldets sparsomme Væde sildrede imellem ned gjennem Kløften (hvilket tarvelige Naturphænomen forledet en vittig Gulluhusmand til haanende at ytre: «Naa jør han — Jutulen — sei ja'gu vaat igjen») og ved Udgangen af Daudmandsskaret faldt de tynde Klask lissom fra en «spyanes Kjæft» (atter Husmanden) ned i en Kulp ved Foden af Fjeldet. Kulpen var noksaa dyb, men i hede Somre næsten tør; kun i Vaartiden, i regnfulde Somre og

især om Høsten, kunde den være heelt fyldt af iiskoldt Vand. Denne uselige Tagdryp benævntes (fremdeles Husmanden) alligevel «Gullu-Fossen» — en ren og ubevidst Parodi paa den af Navn næsten ligelydende storslagne Gull-Foss paa Island, som er turist-berømt; en engelsk Globetrotter-Lord bedyrer, at den er absolut Verdens skjønneste Vandfald!

Jeg fik en Eftersommer efter en usædvanlig stærk Nedbør se Gullu-Fossen, formentlig i sin relativ største Vælde sprøjte sig ud fra Kløften noen Meter over Fjeldets Fod og ned i Kulpen. Det var ved sen «Eftastid». Aftensolen formelig «baket» den faldende Sprøjt i Sprøjt, og alle Regnbuens Farver spillede i Vandstraalernes fine Støvslør: et fortryllende vakkert Syn — men et rent Lilleput-Fald!

Sagnet vil vide, at længe før Gullaug blev Kongsgaard (Kronens Ejendom) havde en ufri Qvind, som netop havde bragt Tvillinger til Verden, druknet den ene, formentlig ikke levedygtige, i Kulpen: et Slags hedensk Offer, som benævntes «at bære ud igjen sit Afkom».

Fra ældste Tordenstjerne-Tiden («Riddertiden») har man Historien om de twende Væbnere (eller vel rettere Ridder-svende, et Slags «Pager»?), som begge elskede «Ingegerd fra Dalen» og som slogitz med Daggert der en Kvældstund saalænge, at den ene «hjartastungen» stupte uti Kulpen, mens den anden «utpaa Natta» blev funden som Lig nogle Skridt derfra! «Ingegerd fra Dalen» skulde nok ha' været en efter norsk Smag saa staut Fremtoning, at det om hende kunde siges, hvad ved de Tider en letsindig, men aandfuld Stormand udtalte om en af disse henrivende franske Riddertids-Kvinder: «at Besiddelsen af denne fuldendt skjønne Skabning var et Syndefald vel værdt!» (Qvinden, som dræbte sit Barn, og de two Væbnere, der som Rivaler affivede hinanden i Tvekamp, gik naturligvis «att» som Spøgelser ved Kilden.)

Der er forresten adskillig flere noksaa mærkelige Historier f. Ex. om «Helvedeshundens mange Aabenbareelser» og fra nyere Tider om mit Syn af den sidste Tordenstjerne

og om min Broder Nicolays uhyggelige Situation, da han en Nat i Rødkammeret pludselig følte det iiskolde Greb af «Ridderens» jernklædte Næve om sin Haand. Disse Spøgerier er ellers omtalt paa sit Sted²⁸⁷. Men jeg vil slutte denne unødige og paatvungne Opregning og heller som Afslutning meddele en lystigere Narration, et Curiosum om den snaale Hosbondskar paa Gullaug, Lars Roll. Det er ogsaa et Kulturbillede, som illustrerer en forlængst aflagt og forglemt Maade at «beile» paa ved «at daare med Kastekjep» (anvende «ristede Stikker» ved Frieriet).

Efter Hr. Lars's flere mislykkede Inklinationer (en fortælles i en anden Forbindelse) fæstet hans altid «sværandes Korasi»²⁸⁸ sig ved en ung staut Budeie Tilla, og forat hans meget verdsligsindede Elskov ikke dennegang atter skulde lide Skibbrud, anfortroede han sig til sin intime Ven den meget omstreifende Nils Kjær, som ellers nok forstod sig paa Lidt af Hvert og navnlig var Expert i den for Lars ubegribelige Kunst at «haandtere» Qvinder og «opvække deres Adhu». Nils raadet stærkt til at anvende de aldrig feilende Koklementer²⁸⁹, især ved den uforgribelige Methode: at «daare» vedkommende Qvind ved Anvendelsen af Kunsten «at fixe med Kastekjep» eller «at kaste med Elske-Kjep»: et ufeilbarligt Middel til at opvække «Korasi i Hugen» hos vedkommende Qvinde. Kunsten bestod i at indprente en «Remse» eller «Elske-Rim» paa den slue (og ogsaa møisommelige) Maner, at de Ord, som dannede Versificationen, blev — hver for sig — indridsede i peent formede og skrapede Træstykker eller Stikker. De Stanzer, som Lars og Nils efter megen Hovedbrud og Spekulats — hvorunder det tidligere varme Venskab dem imellem holdt paa at fryse bort «formedelst Nils's underfundige Fliren», som den gravalvorlige Lars «med Drøvelse opsalverede og med Nidkjærhed paatalede» — lød for Lars's just ey meget poetisk opfattende Øre aldeles ubegribelig tiltalende og overbevisende:

«La vors binne vorses Hierter sams me Elskens baan',
Saa dei aldri ska' dætta tor hverandre.»

Der udfordredes altsaa 17 vakkert dannede og fint skrapte Træstikker, thi paa hver Stikke skulde kun staa eet Ord, men tydeligt indridset med en Kniv, «som hadde lakt i Jola paa Kjærkgaalen ei Nat tel Søndaa aa tii att Søndaa morra, før atte Fan fekk Sko paa Beina».

Dette møisommelige Hocus-Pocus Arbeide havde taget en Tid af omtrent et Par Maaneder «formedelst Lars's Nidkiærhed anbelangende Prenting aa Pus» — men «saa va' l aassaa Alt i si' Rektihe'», og disse ristede Runer (kaldet «Elske-Kjepper») blev — efterat Tilla var gaat tilsengs i det fælles Pikerum — i dybeste Tysthed anbragt foran Døra» i det Haab, at hun, som var tidlig oppe om Morraen for «aa gi Krøttera», skulde «fystens» betræde Fliserne, saa at de indgravede Ord kunde vise sin hugvendende Styrke i hendes Sind.

Men saa indtraf et Uheld. Husets Inde-Hund, Fruerhunden «Snafsekongen», fandt oftere paa at invitere sig selv til at tilbringe «Natta» i Jentekammeret «aa altis søkte'n Tillas Seng», hvor han roet sig godt ved Sengeenden, og Tilla likte det, «for han værma saa trufast Beina hennes heile Natta». Men netop den Nat var Snafsekongen mod Sædvane meget urolig paa Grund af en splendid, men meget gjærende Beværtning ved Aftentide, og Tilla forstod, at hun maatte «slep 'en ut for hu ville naa inte ha' «Det» i Senga si, maatru.» Strax Snafsen var kommen ud i Gangen, brød det løs og skamskjendte hele det møisommelig opstillede Runestel. «Det» forspilte saaledes aldeles den tilsigtede og forhaabede Virkning, medens Lars af sine Medtjenere (ogsaa af Tilla) og Onnearbeiderne paa Gaarden blev udhaanet paa det Ubarmhertigste. En digterisk inspireret Gut paa Gullu, som havde obsalveret Lars's Koklementer med Stikkernes Forfærdigelse og Opstilling, bragte Lars endog i Folkemunde paa Egnen ved dette ligetille og ukunstlede Impromptu:

«Lars Roll han ville ha Tilla,
Men Tilla ho inte villa,
Og Lars han leit den svare Tort,
At Bija svinet hans Stikker me' Lort».

Efter dette sidste føleligste Uheld opgav Lars Roll for bestandig sine Elskovs- og Giftetanker og «resolverte sig til herefter ikke at æstimerer Qvindfolka det granne»; han døde som qvindehadende Ungkarl omtrent 3 Menneskealdere gammel.

Jeg har svævet i Angst ved en (flygtig) Tanke om, at vore Litteraturhistorikere, baade de videnskabelige og de uvidenskabelige, skulde faa Syn paa eller Øre for dette Leilighedsrim og som lydhøre ligeoverfor nærsagt hvilket-somhelst Udslag af Folkepoesien skulde føle en Slags Forpligtelse til at fæste sig ved dette enkle og ligetille, men dog ved sin naive Fordringsløshed tiltalende og i sine Virkninger aktuelle Udtryk for en vistnok indifferent, men dog ikke aldeles dagligdags Begivenhed, men jeg har beroliget mig med, at jeg visselig har unødigt skræmt mig selv og forhaabentlig Intet resikerer i den Retning ved at meddele dette Curiosum om en næsten samtidig «curiøs» eller — som vi siger — «snaal» Person.

Gaar man gennem den røde Fløis Port er man lige ude i den «vakre gamle Hauge»²⁹⁰, som vidstrakt skraaner langelig nedover mod Fjorden med de yndig bølgesvungne Strande mod Vest og Syd. Den ældgamle Hauge havde oprindeligt været i middelalderlig Stiil med sine standsmæssige Træer og Prydebuske og sine næsten høifornemt arrogante Gange, men Tiden havde med sin forstaaende Aand og Haand ligesom udjævnet dette Præg. En vakker Allé af slanke lyse Birke, som om Sommeren i sin friske Skjønhed lignede hvidklædte Brudepiger, strakte sig i senere Tider lige ud og langt frem, men der var til Venstre endnu igjen alderstegne ærværdige Løv- og Frugttræer fra Urtegaardens ældre Tid med sine næsten feudale Minder. Om Aftenen med Solen i Nedgang og der paa Aftenhimmelen vældede op Tinter med alle Farver fra Violet til Orange og gyldent Gul-Rødt, som kastede sit Speilbillede paa Fjordens Flade, men særligt i Maaneskin var der svundne Tidens

tause Drømme under de hundreaarige Trær og sagte Fortidssuus i deres Løvhang! — Vaarens og Foraarets forløsende Tegn har været der. Denne svangre Tids Luftninger har sat de sprættende Spirer og Knopper i Bevægelse: Bakkeheldet mod Stranden har blaaret af Blaaveis, Vaaren er steget op af Jorden med den syrligæggende Drift og Duft, der vækker alle de vake anelsesfulde Minder, som alene denne gjærende, spirende Tid formaar at vække. Der er Em af groende Jord, Duft af Løvspræt og af Vold, som begynder at grønnes. Og nu da Vaaren havde fuldbyrdet Forløsningen i sin Befrielses yrende, sydende Kraft, og Foraarets Brus havde helt fuldendt Overgangen, nu laa Haugen og Urtegaarden der i Sommernattens Fred, svøbt i den lange lyse Nats zarte blege Farver. Fjorden laa der ubevægelig stille som var der et vatret blaait Silkebaand udbredt langs Strandens fine Sandflader, Aasene stod med bløde Konturer og Fjeldet mod Øst saa ud som en sovende Jutul, der duppede forover. Alt hvilte i dyb Ro, i eftertænksom Hvile som i gamle Erindrings minderige og mindefyldte Stemningsluft. Til Venstre laa den ældgamle «Hauge». Den havde tidligere, da Gaarden tilhørte Kronen, vistnok været haugeskjøttet, men vel neppe gartnerheget, men fra Begyndelsen af 1500-Tallet af var den af en kyndig dansk Urtegaardsmand udstykket som virkelig «Ziir-Hauge och Urtegaard», krandsat af Æble-, Pære-, Plomme- og Kirsebær-Trær. I Morgenbelysningen var Farverne gylden-blaalige som lapis lazuli og den syrlige Æbleduft, den svage sødlige Em fra Sukker- og Ægge-Plommetræerne blandede sig med den sommerlig bløde lune Duft fra alleslags Ziir-Væxter og Ziir-Urter i Høisommerens Lys og med dens frodige, yrende Liv. I Overgangen mellem Foraar og Forsommer var der Skyer af lyserød Æble-, blegrød Mandel- og hvid Kirsebær-Blom: Frugthaven var fuld af dryssende Blomstring. Om Forsommer og Sommer Klynger af blomstrende Syrener og Kaskader af dryppende Guldregn, blaa og blaanende Striber af Violer, gul og gylden Krokus og Iris, Buske med røde og hvide Roser,

Tulipaner, Sneklokker, Pæoner, Riddersporer, hvide Daglillier, blaa Hyacinter, stadselige Hybenroser, blege Pintse-lillier, bly Blaaklokker; jeg ved ikke at nævne alle de Væxter, som var strøet ud rundt om: Der flød ligesom med Bølger af farverige Planter, de fortonede sig for det henrykte Øie til en ren Farve-Symphoni i Hvidt, i Violet, i Rosenrødt og Dybrødt, i Himmelblaat, i Mørkeblaat, i Guult, i Gyldenguult — i alle Spektrets Kulører med Accompanement af summende Bier, brummende Humler og sommerlig Lyd af alslags «Fly». I den smukke lille Dam (Tjern) omkranset af Stedmorsblomster og Blaaveis laa de sarte Vandlillier og drømte, helst ved Aftentider, om sin egen hemmelighedsfulde overjordiske Skjønhed: sin blege mystiske Ynde, medens Solefaldets violette og gyldne Farvetoner ligesom aandede henover dette henrivende speculum Dianæ (Dianas Speil). Der var over denne minderige gammel-dagse «Hauge» en rolig vemodig Værdighed fra henfarne Tider, der aandede en dyb Poesi, der lød ligesom dæmpede Toner fra fjerne Fortids Drømme-Spil.

Man maa ellers ikke tro, at denne Del af Urtegaarden var gartnerheget, iallefald ikke i min Tid; i ældre Tider havde den været det i høi Grad efter Datidens stive Maner, men Havens Pleie ligesom alt Andet forfaldt i de sidste Tordenstjerne-Tider. I Oberstlieutenant Fr. Martinus v. Grønolds Dage kom den nok op igjen, om end paa en anden mindre fagmæssig Vis; thi Fru «Oberstlieutenant-Inde» Karen var som en Følge af sin hollandske Afstamning et næsten fanatisk Ordensmenneske, havde sine vagtsomme Øine overalt, ja hun mentes at have holdt Pusse-Vask endog paa Familie-Portrætter foran de store kirkelige Høitider!²⁹¹ Men Majorens Fruer tog det meget rimeligere og mine Onkler mente, at naar den egentlige Urtehave blev godt skjødtet og Gangene passede og revne paa tilbørlig Maade, fik ellers Græsset og Væxterne i Almindelighed Lov til at udvikle sig af sin egen Fylde uden denne Naturen ofte hæmmende og plagende Gartnerpleie. Heri fik de absolut Medhold af Lord Riccardo

efter hans egen Ytring paa Stedet, hvorom skal fortælles senere.

Der var «siden længst forsvundne Tiider», da en indgiftet livlig og selskabelig dansk Adelsdame af ældgammel Æt havde sat et lysere Stempel paa Omgivelserne, en munter, næsten saa at sige «beleven» Stemning over denne Del af Haugen, men tilhøre havde den et dystert — ligesom ægte nationalt, høitidelig — mørkt Præg: nogle faa Skridt fra «Tordenstjerne-Kamrene» laa den mægtige «Kjæmpehaug», ragende stadselig og stolteligen op som en «Viking i fulde Hærklæder» med høie mørke Graner omkring — ligesom en Vikings Hærfølge af Svende — og en vældig Bjerk kronede og thronede i Midten af den temmelig store cirkelrunde Plads paa selve Toppen. Ikke langt fra Høien stod et smukt Aspetræ med sine «altid skjælvende» Blade (efter Legendens fordi i Tidens Morgen, da Vorherre vandrede paa Jorden og alle Træer bøiede sig i dybeste Ærefrygt for Altets Skaber, kun den stolte Asp stod kneisende kry med stive, ligesom protesterende Blade; den fik den Dom, at herefter maatte de gjenstridige Blade skjælve i bævende Angst).

Kjæmpehøien dominerede og skyggede den øverste Del af Havens høire Side, men den havde unægtelig sin eendommelige sælsomme Skjønhed. De mørke Graner om dens Fod pegede mod Himlen: slanke og høitidelige hævede de sig op ligesom baarne paa Bølger af Grønt og fik rødligt Skjær af den langsomt dalende Sol, som var ifærd med at stige ned bag de bløde lubne Aaser paa anden Side Fjorden. Disse saa et Øieblik ud næsten som Banker af Roser, men netop i Nuet (en September Eftermiddag) blev Luften lissom fyldt af en Flok fra Havet fremseilende Maaker, som jagedes af Uvær: de seilende Vinger fik Stænk af Solefaldets Farver, og en Septembraftens friske Luftninger begyndte at suse henover de mørke Lindetræer udenfor Hofjunkerens Kamre med de ældgamle smaa bly-indfattede Flaskebunds-Ruder.

Der er mange stemningsfulde Minder fra Gullaugs Urte-

gaard, fra Sædegaardens vidstrakte rige Marker, Enge²⁹³, Agre, «Skoff-Snaruer» og andre Natur-Omgivelser «ved natura naturans dens mange Ypperligheder», særligt fra de vidunderlige Strande ved den storskjønne Fjord. Kun Skade, at jeg saalidet formaar at skildre dem som de burde og skulde: «voluntas est, sed vis deest».

Jeg husker en vakker Høsteftermiddags Vandring i tidlig September hen gennem de vide rige Marker, hvor den gyldne Grøde viftede saa blideligen for en lindelig Luftning; det var «Kornets Bølgegang i Vind» i Eftermiddagens svalende Kjølighed; det saa ud som om en usynlig Haand mildt kjærtegnende havde sagtelig strøget henover dets blonde Haar, og Kornets gyldne Bølger vuggede sig langt, langt i det Uendelige ligesom paa en gyngende Flade: et Hav af Gyldent-Gult, indtil de standsede brat under de grønklædte Røkenhøyder, der ligesom beskyttende ludede sig over dem. Og jeg husker min Tanke: hvilken henførende Livslod at kunne leve og virke som Landmand paa denne herlige Eiendom, der laa ligesom aldeles bortgjemt, saa rent for sig selv²⁹³, et «Tusculum purum, satis erat».

•Oh Feld und Wiesen-Einsamkeit,
Die mich erfreut — oh wie erfreut,
Feld-, Mark- und Wiesen-Einsamkeit!»

Paa Tilbagegangen gik jeg ind i Haven. Den lempe-
lige Vind var næsten stilnet af, Sjø og Himmel tonede nu
de samme Farver, Fjorden syntes at staa i Brand under
sin snart aldeles rolige glasklare Flade. Himlen var lige-
som oversaaet med henstrøede Rosenblade og gyldne Fjær-
dun, de endnu blidt og langsomt gyngende Bølger var farvet
med Rosa og Guld, glitrede med Blink af ædle Stenes Glands
og gled saa sagtelig nynnende ind mod Stranden for ligesom
der at gaa tilhvile. Men snart falmede Guldet og Rosaen
bort for skyggende Skyer; disse var efterhaanden blevne
violette, men gjennemsigtige som Flor, og gennem dette
lette Slør strøede den opgaaende Maane sit Lys som Sølv-
støv og ligesom spredte bort den vinfarvede Aftentone.

Jeg dvælede længe i Haven: Fuldmaanen hævede sig over Trætoppene og sagte lune Vindpust fik Bladene til at skjælve. Fjordens nu aldeles rolige Vande kantede Strandbredden som blaalige Sølvborder, og Haven laa snart i Maanens fulde gyldne Lys med sin romantisk stemningsfulde drømmefyldte Pragt.

Der er et andet Billede fra en Septemberdag i den klare friske Efteraarsluft. I Solrenningen er Fjorden som et Speil mellem Land og Himmelbryn, der er en overjordisk Fred, en Stilhed og en gjennemsigtig, ren Klarhed i Luften, som lar alle Gjenstande træde hildrende frem. Ved Solefaldet forvandler den synkende Sol en Mængde smaa Skyer, der vælder op, til rosenrøde Fjær, men saa forsølves de efterhaanden af et vidunderligt Lys, som tændes i Horizonten, og da den halve Himmel har fortonet sig som et Sølvfeldt, glider ligesom en Guld-Dukat frem glimtende gyldengul. Al Solefaldets Gløden, som nu er gaaet over i dunkel-rød Skimmer, blev ligesom opslugt af den gyldne Strøm af Maanelys, og Himlens Farveskjær er som Undertone efterhaanden gaaet over til dybt blaa-violet. Da kommer som tindrende ædle Stene Stjerneerne frem, klare og funklende, strøede med rund Haand omkring paa en Aftenhimmel, som efterhvert mere og mere gaar over i det dybeste Blaafarve, medens Røkenfjeldet og Aaserne paa den anden Side Fjorden blev som dunkle Skygger under Stjernehvælvet. Det er som om Alt i Naturen synes stemt i Samklang med dens lokkende og daarende Sirenesang.

Der er en Foraarsaften med en kraftig frisk gennemlysende Klarhed i Luften. Himlen er paa de fleste Punkter næsten skyfri og helt belyst af alle Solefaldets Tinter. Men i Baggrunden er der endnu Felter af Blaafarve. En Solstraale lyser stærkere paa nogle enkelte Smaaskyer, som endnu hænger der under Himlens Blaafarve, og de rødmer dybere og dybere under Dagens sidste Kjærtegn. Saa kommer der en fin grønlig Tone, som gaar over i det Violette og derunder ligger saa det lange gyldne Solbelte, som gaar fra bleggult over til gyldengult og derpaa til det mest Ildrøde

af alt Ildrødt, der skinner som i Brand henover Himmelbrynet. Det dalende Himmellegeme, Solen, synes at sænke sig ned i et Baal af Ild og Flammer!

Men der var ikke altid saa lyse idylliske Stemningsbilleder.

Det er en Høstdag i September. Der er lyse friske Farver og stor Stilfuldhed, næsten effektiv Theater-Greb (Coup) i de stedlige Omgivelsers Arrangements. En let Bris har feiet Himlen: den er ren og skinnende blaa, og Fjorden har faaet en mellem Lazur og dyb Ultramarin farvet Tone, som stod saa overraskende godt mod det endnu temmelig friske Sommergrønne, som — i Modsætning til de høstløvfarvede Træer og Buske — dog endnu var Havens herskende Grundfarve. Men ud paa «Efta'en» og Kvælden blev det «rekti triva'ligt», det var som om Himlen saa suurt til, at Sommeren endnu var «obsternasig» nok til at ville hævde sig. Den begyndte «lissom at bli muggen ihu» og overtrække sig med surmulende ubehagelige, nærgaaende og næsvise Skyflokker. Og mellem dem slingrede sig snart frem en Fuldmaane, rød-blisset som en indbarket Fyllefants Fjæs, — legende Gjemsel fra Skydot til Skydot — ligesom en ranglende gemytlig Drukkendidrik, der, fuld som en Alke sjangler fra det ene Værtshus over i det andet!

Men Solnedgangen, den var ubetinget den tarveligste, som Himmelleget overhovedet kunde præstere, hvis man da vil betegne dets næsten fanteagtige Bortgang med dette pompøse Udtryk for Bevægelsen! Denne var nemlig saa uromantisk som vel muligt, saa rent tarvelig almueagtig plat i sin husvilde Lazzaron-Slentren. Den ellers saa pragtfulde Helios sneg sig saa sørgelig usselt bort ligesom forskræmt hen i Krokene; den rent fantegik saa pøbelagtig lavsindet i sin Anomalie, at den umulig kunde være sig bekjendt den skutrende, lusagtige, rigtig sky og trevne Maner, hvorpaa den fandt for godt denne Kvældstund at luske sig væk fra Lierdalens Horizont.

Dog — der er atter et helt fortryllende Billede en herlig Septemberaften. Solen er ved at gaa ned og Himmelen

har antat en mørkere og mørkere Tone i Sortblaat. Og i et Nu farves nogle lette hvide Skyer af Solens sidste Straaler: de lyser mod den mørke Grund ligesom rosenrøde Dunfnugg, der drysset dalende nedover et dybblaat Fløielsteppe! — Der er en tidlig Høstmorgen. Det uendelige Hav af snehvid Taage fra Natten ruger med klammende Fugthighed over Fjorden og Gullaug med Have og Marker. Saa blir Himlen i Øst lys og gjennemsigtig helt ned til Trætoppene i Urtegaarden. En frisk Vind, en Solgangsbris jager ind, det er som Taagehavet blir overskyttet af et andet Hav af Lys, og som travle Koster begynder rosenrøde Skyer at feie Taagehavet til alle Kanter; det forsvinder efterhaanden, opslugt af det tindrende Lyshav, som nu breder sig ud i hele sin smilende Ynde. Soløiet hviler kjærtegnende paa de høie Trætoppe, som glitrende af Dugperler stak op over Taagen, der endnu dvælede i de lavere Lag. Luften er snart aldeles opfyldt af Lys, Taagen er veget helt, og Himlen er overalt straalende blaa. Brisen friskner mere og mere til og gaar over til en stærk Blæst, som sender ind over Stranden raske Bølger, der opløser sig i flødevidt Skum.

Men over Havens Flora sænker sig dog en Høstens Stemning og en Tone ligesom af resigneret Vemod. Det er den døende Sommers hektisk straalende, men dog saa sørgmodige Smil: dens sidste Afskedssmil, som leger henover det sidste Afskedssuk!

Det er en deilig Vaaraften i Haven, frisk i sin kjølige Skjønhed med alle Vaarens forgjættende Løfter i sit Skjød; paa den klare Himmelhvælvning hersker de pragtfulde Stjerner, den første av alle: «Sirius», denne mægtige Sol, som man lige fra de babylonisk-ægyptiske Astronomers Tid til langt ned i Nutiden holdt for at være centrum universitatis, den som funkler med veksellende Farver: Topasens gyldne Ravskjær, Smaragdets sjøgrønne Klarhed, Safirens funkellende Blaa, Amethystens vinblaa Glød, «tindrende som et ustandseligt Væld fra purpurrøde, sølvblaa og irgrønne Lyskilder». Melkeveien er som en Strøm af dæmpet Lys og

paa dette pragtfulde Teppe skred Guderne frem paa sin stolte overjordiske Gang mod Olympen! Langs denne via triumphalis flammede som Kjærter mægtige Stjerner som Castor og Pollux, Aldebaran og Adtaïr, men fremfor alle Sirius den klareste og største Stjerne i Stjernebilledet «den store Hund». Ægypterne kaldte den «Tahaut» (Hunden) fordi den som en Vagthund gav Varsel: Varsko om Nilens Stigen, og fra sit Vagttaarn speidede den ægyptiske Stjernettyder med Ærefrygtens hellige Gys efter «Tegnet», dette himmelske Tegn, som var skjæbnebestemt for Land og Folk. Det stod efter nogle Ægyptologers Formening i nær Forbindelse med Mythen om Solbaadens Gliden frem paa det himmelske Ocean efter den skønne Hymne i Dødsbogen, der begynder saaledes: «Skin paa mit Aasyn, at min Sjæl kan ledsage Dig paa din stjernestrøede Vei, der den seiler ud, sødmefyldt i Cheperas-Baaden!»

Jeg husker en sen Eftermiddag i Sommerferien paa Gullaug, jeg husker den grant som var den igaar, at jeg tog Baaden fra Bryggen for med de blide sommerlige Luftninger at seile den stemningsfulde Tur langs de storskønne Strande «med de vidunderlige svungne Linier». Fjorden laa der mild, smilende blaa, lysende i Solskinnet og sendende sagnetlige vuggende Smaabølger ind mod Strandens graahvide Sandflader. Jeg havde en intens Følelse af, at Gullaug var Verdens skønneste Sted: der var ikke en Plet, mit Øie kunde hvile paa, der ikke for mig fortonede sig som en inderlig og uudsigelig Forening af stor Formskjønhed og den sarteste, næsten discrete Farvepragt. De bløde blomsterfyldte Vindpust gled som balsamiske Luftninger med mig fra Ziirhaugens Blommer og fulgte mig langt paa Vei hen til den næsten skønneste Plet paa hele Eiendommen: Bugten ved Engershavn²⁹⁴. Den salte Tanglugt var her skarpere, Vandet faar her mere Tilsig af friskt Sjøvand: det lugter som friske Agurker eller Rødder af Planter, netop trukne op af Jorden. Det ser ud som Sjøen her har mange forskjellige Farver: den er som et Speil med let grønlig Tone, et Speil, hvori Lysstraaler brydes

og gjenspeiler de forskellige Omgivelser: der ligger det idylliske lille røde Hus (men med sine anselige Udhuse) oppe paa den mest pittoresk-romantiske Skraaning af en Bakke; der løber Stien ned til Baadhavnen, hvor blaa og grønmalte Sjægter vugger sig i de krappe Bølgeskvulp, som vasker og vasker; der lidt udenfor ligger de tvende mørke Laxeruuser, hvor Laxen formelig kappes om at søge ind og — saa glider en stor hvid Dæksbaad for fulde Seil som en Svane frem om Odden med Damer og Herrer i lyse brogede Sommerdragter ombord, med Sang, Spil og munter Stemning: et livfuldt, fængslende Billede fra en vakker østlandsk Høisommerdag.

Idet Seilbaaden vendte om for at stævne tilbage, istemte en Mandskvartet ombord en særdeles tiltalende Sang: enkel og meget melodios. Jeg syntes Ordene lød: «Over Bølgen hist, hvor Skyen daler og hvor Rosen strør sin røde Pragt» eller noget Sligt. Da Baaden var ret udenfor min Sjægte, faldt en meget kjendt Damestemme ind. Den tilhørte en Sangerske eller rettere Sangerinde ²⁹⁵. (Hun fik senere mention honorable i flere europæiske Storbyer og i Amerika.) Baaren af Melodien steg den herlige Stemme paa Tonehavet høit over de andres i de klareste Triller, i bedaarende Coloraturer (melismata), i de mest henførende Variationer!

Og i dette Væld af Toner fjernede Baaden sig langsomt fra Gullaugs Strande og gled ombølget af Solefaldets stærke flammende Pragt, men i efterhaanden svindende Farver i Blaafarvet, Carmin og Guld, sagtelig over Fjorden mod Vest — ligesom lige ind i Aftenrøden!

Men det mest Betagende af alt Betagende var dog Sommernattens vidunderlige dybe kvægende Fred, hvor Alt er tyst og stille i den lyse nordiske Nats ophøiede, rolige, ja hellige Skjønhed!

Gullaug, Gullaug, hvor vare dine Omgivelser storskjønne, hvor var de Stemninger, de fremkaldte, fortryllende, betagende, kvægende for Sindet! Men hvor har dit Tab været smærteligt for Slægten og særligt for mig, som var dens sidste Odelsmand! Hvor blir de af de skjønne Fortidsdage,

som svandt for os? Nogle lyser i Straaler af Purpur og Guld, og vi blev dem først rigtig bevidste, da de svandt ved Solefaldet, nogle — ak, de var faa — smiler tilbage mod os, vistnok med en Stænk af deres lyse Foraarsstemning, men nu i Vemod; nogle (og det er de fleste) har hyllet sig ind i Sørageskrud med Taarer paa Kind, men alle, alle haster de tilbage, tilbage med ilende Fjed henad den samme Fortidens grønklædte Sti og tager hver og alle ligesom Dele af vort Sjæleliv med sig, hvor gaar de alle hen? — i Erindringens, de vemodige Minders Gjemme! Sjælen alene vandre eensom de gamle Stier om og om igjen — atter og atter og svøber dem i de minderige Erindrings gyldne Drømmeflor!

«Poesiens den blaa Blomst», som Realismen troede ganske at ha' udryddet, har atter løftet sin deilige dunkelblaa Kalk! I en eneste lysende Sommernat springer Blomsten ud og dens underfulde Duft bølger i den hellige lysblaa Nat og aander sin ædle Skjønhed ud over troende Hjerter. Og den vil leve, dufte og blaane i fagre Ungdomsdrømme, om disse end faar den Skjæbne kun at leve i Mindernes dvælende Aftenblaane! Som Digteren siger:

«Blaa som en Vaarnat, fuld af store blinkende Stjerner,
sænk Jer i Mindernes gyldengrønne Hav!»

Ja, disse Minder — disse Erindringer med sit vaxlende gammeldagse vemodige Farveskjær — om baade søde og saare Erlebungen, de var med levende Sands indsuget af Efterslægten, væsentligt af de i Fortalen nævnte 12 Slægtskvinder, de blev ogsaa forstaaelsesfuldt tilegnede som menneskelige Virkelighedsbeviser (documents humains) bevarede i oprigtig Troskab og gjengivne med Sandhedens Præg: ligetil og uden fristende Udsmykning. Det var ogsaa Fortællinger om en gammel stærk Slægt, hvis Individuer i længst forsvundne Dage havde indtaget saa pas høie Stillinger i Samfundet og i sin Virkekreds og øvet saavidt Daad med Magt og myndig Kraft, at de efterlod Noget, værd at mindes. Dette kan iallefald siges om Adelsætten Orning.

Dette gjælder dog vel væsentligst Tiden før 1700-Tallet om Orningerne. Men ogsaa efter den Tid er Oplevelserne af — enkelte — for ikke at sige «de enkelte» — Individuer af Slægten Grønvold ikke saa ganske dagligdagse og derfor ikke uden Interesse; den synes mig fornemlig at maatte være det for Officersstanden, som Slægten i 16 og 17-Aarhundredetallet udelukkende tilhørte. Individuerne af Adelsætten Orning var fra 1370—1786 (400 aar), da den uddøde, alle Officerer, fornemlig tilsjøs. De «af Officers-Slægten Grønvold (Grünwald) i Norge var derimod Landofficerer. I Tiden fra ca. 1650—1848/49 — ca. 200 Aar var der af Slægten mindst 33 Officerer tildels under Navnet Orning (Grønvold-Orning). Riksarkivar Huitfeldt, der var beslægtet, udtrykte det saaledes: «Det var en — og vel den ældste — af alle de Slægter, der som en slags militær Clan leverede Officerer til den «norske Landarmé».

Og naar de fordums saa staute, kraftige og spænstige Grønvolder — baade Gullaug-, Ulleberg- og Tordenstjerne-Grønvolder — de høyreiste Officerer af den gamle Slægt selv var blevne tilaars med hvide Haar og mindre stø Gang, da tog en eller anden af Børn, Børnebørn eller Paarørende, helst av Kvinderne, dem omsorgsfulde under Armen og sammen vandrede de omkring i sine Ziirhauger og Urtegaarde i Aftenstilheden og Aftensvalen.

Men med Oberstlieutenant Fridrich Martinus v. Grønvold paa Gullaug var der forresten desuden den Særhed, at han helst vilde ud og det ubetinget alene, naar der var rigtig Uvær, og han vilde ikke standses. Naar Tordenen slog, Lyn blinkede og Regn strømmede, da tog han sin Leirhue, slog sin gamle Militærkappe om sig, «træv» den største af de gamle Partisaner (Hellebarder, Korsværge) der altid stod i Gangen, som Støttestav og bevægede med sindige Skridt sin svære Krop ud i Urtegaarden hen til sit Yndlingssted, den gamle Kjæmpehaug. Oldemor forment af en mumlende Yttring, hun troede engang at ha' opfattet, at han da — under Elementernes Oprør — særlig lod sine Tanker kredse om sin faldne Ven og Frænde Kalchreuth og ofrede

*Oberstl. Fridrich Martinus v. Grønwald (Gullaug-Gr.),
f. 1721, † 1803.*

Fru Oberstl. Karen Hellesdr. Grønwoold, f. Holter.
1735, † 1823.

hans «manes» et «piis manibus» («manet alta mente repostum») en Mindetanke paa dette Sted, som saa godt svarede til denne djærve, intelligente, ridderlige og stolte Krigers inderste Væsen.

En Bekræftelse — og det en enestaaende og fuldgyldig — paa Gullaugs, dens Beliggenheds og Omgivelsers Skjønhed hidsættes: En herlig Sommerdag i Juli (vistnok 1854 eller 1855) gaar min ca. 55/56-aarige Onkel Skibskaptein Jens Fridrich Grønvold (tidligere «Odelsmanden til Gullaug») som vanligt i Haven og baade inspicerer og hygger sig; han var, som han pleiede om Sommeren, vistnok anstændigt klædt, men i en gammel indgaaet bekvem Dress for ikke at hæmmes af Klæderne, naar han af og til tog et Tørn, hvor han syntes det behøvedes. Det var en meget smuk Mand, med et stilfærdigt fint Væsen, saa at han selv i Filler vilde ha' tat sig ud som Gentleman. Saa lander netop en engelsk Lystjagt ved Stranden, og to af de ombordværende Personer gaar lige op i Haven og træffer der den venlige gamle Onkel. De præsenterer sig som de to Englændere: Lord Ricardo og Sir Morton Peto, begge kjendte her i Landet som de, der finansierte vor første Jernbane (fra Christiania til Eidsvold). Lord Ricardo var formentlig Søn eller Sønnesøn af den i 1823 afdøde engelske Nationaløkonom og Bankier David Ricardo (vel oprindelig af italiensk-jødisk Slægt) som var bleven nobileret. Sir Morton Peto var en bekjendt engelsk Ingeniør. Lorden, som slet ikke var stiv som Englænderne vanligt har Ord for at være, men snarere en livlig Herre med et internationalt Væsen, førte Ordet og fortalte, at de paa en Seiltur fra Christiania var løbet op i Drammensfjorden, men ikke noget Sted, — selv i denne vakre Egn — havde seet saa skjønt formede Strande og en saa smuk gammeldags Have som ved denne Gaard, hvorfor de havde tilladt sig at gaa op i denne. Onkel kunde godt greie sig med sit Skipper-Engelsk²⁹⁶ og viste dem galant og forekommende om i Haven og Omgivelserne i den een à een og en halv Timestid, de gjorde Ophold²⁹⁷. De besaa med Interesse den gamle

stilfulde Have, som Lorden mente netop var som den skulde være i sin forholdsvisse Uberørthed uden denne Gartnervang, og den morsomme røde Fløi med de smaa Hoffjunker-Kamre med de blyindfattede Flaskebunds-Ruder og de gamle smukke Lindetræer udenfor. Alt fandt de eiendommeligt vakkert og i høi Grad gammeldags interessant, ikke mindst den svære granomkransede Kjæmpehaug, som særligt stod Sir Morton an. Som de gaar ind i selve Frugthaven, hvor Onkel vilde vise to enestaaende Træer: et mægtigt Pæretræ og et Gravenstensæbletræ, faar Lorden Øie paa en halvnedsunken heldende Træstøtte, næsten overgroet af Stikkelsbærbuske; den saa ligetil ud som en almindelig Stolpe, hvad den ogsaa nærmest var. Paa denne skakke Pæl blinkede netop i Solskinnet Noget som af en gammel Metalplade. Paa Lordens Spørgsmaal sa' Onkel, at det nok var en Mindetavle over en Officer i Slægten, som var falden i engelsk Tjeneste under Duc of Marlborough, men han vidste intet nærmere om Sagen. (Han og mine øvrige Onkler, ja flere af Tanterne med, var temmelig ligegyldige med Hensyn til Slægten; jeg tror s'gu knapt, at Onklerne nogensinde havde giddet se til Støtten, om de dog maaske nok vidste, at en saadan var der²⁹⁸). Nu blev Lorden svært interesseret. «Lad os se!» sa' han. Han brugte sit fine Lommetørklæde og rensede ivrigt Pladen til den saavidt blev saa nogenlunde læselig og slængte Næsdugen bort som var det en Klut. Paa Platen stod klodset-idiomatisk indridset med gothiske Skriftbogstaver: «Till Aff-mindels aff dend Cornette Marquard Otte Grønwald aff den høiforneme Æt Orning, huilcken gjorde Kriegs-Affuenturier hos Engellandts Offver-General Malaboro och falden bleff ud for Haanden af dend Frænde udi franskösisch Kriegs-Tienst, naffnlig Hr. Capitaine Hans Henrik von Reichwein, der ocksaa en Nordmand war, udi det nafnkundige Feldt-Schlakt, nafnlig Malplakt: Anno 1709. Ætatis suæ 18.» Da Onkel saa nogenlunde havde stavet sig igjennem og oversat denne gammeldagse Mundart (af en Bygdeskolelærer i Borge), sa' Lorden ganske piqueret- alvorlig: «God damn,

Hr. Capt'en, De synes at ha' liden Interesse for Deres Slægts ærefulde Minder!» Saa maatte Onkel fortælle de Smaatterier, han vidste om Gaardens Historie og om Riddersalen og dens mange Vaaben-Dekorationer (det sidste vidste naturligvis Onkel fuld Besked om) og det lyttede Lorden meget interesseret til, men han syntes særligt at misbillige Nedrivelsen af Riddersalen, som han saa gjerne vilde have seet. Men iallefald maatte han ind i de gamle Hofjunker-Rum, især Rødkammeret, for nærmere at besigtige de gamle grønne Flaskebunds-Blyruder og se Tordenstiernes svære Omhængsseng med dens Vaabendekorationer; den var forøvrigt profaneret af flere af mine Guttessager: som en Botanisk kasse og mit fine lille Jagtgevæhr, som laa slængt ovenpaa Teppet.

Ved Afskeden gav Lorden Onkel sit Visitkort og sa': «Hr. Capt. kommer De atter til England, saa haaber jeg at se Dem paa mit Slot; vel kan jeg ikke vise Dem gamle Krigs-Mindesmærker eller «antique» Vaaben, men jeg kan dog vise Dem Ting, som selv De, Sceptiker, vil finde interessante!» Men Onkel Jens kom aldrig mere til England og, om saa var skeet, havde han ganske vist ikke aflagt Lorden Visit paa hans Slot.

Men i Senhøsttider eller om Vaaren i Isløsningen²⁹⁹ kunde det være mindre hyggeligt at færdes ude i Gullaugtrakten. Naar Mørket svøbte sig om Egnen i Høsttiden, naar vredladne blaasorte Skymasser hobede sig truende op, naar Luften dirrede af Uværet, naar man gennem Stormbygerne hørte Fjordens tirrede, oprørte Røst og tunge Bølgeslag mod Stranden, naar Vinden fór susende og stønnende frem over Bakkekammene, naar Regnbygerne piskede ned og forsøgte at drukne, hvad de kunde med sine overvældende Nedbør af Væde, sine Kaskader af Vandmasser, da kunde man nok føle sig ilde ude og slet til Mode. Men ubetinget værre var dog Taaken, der imellem om Vinteren, men især ud paa Vaarparten steg op fra Fjorden som et mægtigt hvidt Spøgelse og blindede Alt og forvirrede Folk, som færdedes paa de farlige og ofte skrøbelige Isveie.

Naar Skodden tyk og tæt fyldte hele Gullaageggen, væltede sig ind i Gaardsrum, Have og alle Gaardens Omgivelser, snoede sig frem klam og kold og indhyllede Alt i sit hvide Teppe, som syntes uldent men bedrog og i Virkeligheden var et græssende graahvidt Isteppe, — da var det ikke hyggeligt at være udendørs, da var det bedst at søge Ly, Varme og Gjestfrihed i de hyggelige Stuer paa Gullaug og blandt Gaardens mange sympathiske Beboere ³⁰⁰.

Før er omtalt Gaardens Hovedbygninger; det tilføies, at Laave, Fjøs, Stald og andre Udhus laa ligeoverfor Hovedbygningens Østside, tidligere noget nær indpaa denne og begrændsedes mod Syd af den røde Fløis Gavl og mod Nord-Øst af Indkjørselsveien. Paa den anden Side af denne, ret i Nord (ligeoverfor den røde Fløi) stod paa en naturlig flad Stenhelle af stort Omfang det mægtige Stabbur med sit høie Klokketaarn; denne Bygning ragede høit over de andre. Tilsammen havde Bygnings-Komplekset tidligere dannet en Firkant eller snarere et langagtigt Parallelogram med alle de forskellige Bygg om et stensat Gaardsrum; en stærk Vold mod Øst til Værn mod Landsiden (Befæstning) var der indtil Syvaarskrigen. Bag den gamle Laave havde Oberstlieutenant Fridrich Martinus opført en Laavetilbygning, da den gamle viste sig altfor liden til at rumme den rige Avl, han snart fik Gaarden drevet op til. Langs Hovedbygningens Side mod Gaardspladsen (Vest) laa der bekvemme flade Stenheller helt indtil Midten (Porten) af Rød-Fløien, og selve Gaardspladsen var stenlagt. Da man gravet ved Opførelsen af Oberstlieutenantens Laavetilbygning (mod Øst) fandt man Spor af Befæstningsvolden mod Landsiden; det var derfra Svenske-Angrebet kom i 1567 (Syvaarskrigen 1563—70), og som endte med, at endel af Gullaugs daværende Huse gik op i Luer.

Efter denne længere, men — synes mig — fornødne — Digression, særligt om den tidligere adelige, senere privilegerede Sædegaard Gullaug og dens Herligheder, er det paatide at vende tilbage til Fortsættelsen af Skildringen af Oberstlieutenant Fridrich Martinus's senere Dage

paa dette romantisk skjønne Hjem, som laa hans Hjerte saa nær.

Uagtet Oberstlieutenanten var ca. 67 Aar, da han begyndte sin Virksomhed som Reorganisator af Godset, tog han fat med en Iver og Kraft som var han en Midtaldersmand, og det varte ikke saamange Aar inden det blev et Mønsterbrug; han havde trolig og kyndig Hjælp i sin Hustru, om end ikke af sine Tjenestefolk, som han var altfor eftergivende mod. Efter 10 Aars forenet dygtigt Arbeide kunde Ægtefolkene — som ogsaa i denne Tid havde faaet nogen kontante Arvemidler — med rette kaldes og betegnes som — efter den Tids Maalestok — «rige» Folk, skjønt flere af Sønnerne — særligt Capitaine Nicolai Fridrich v. Reichwein og Lieutenant Just Christian — nok trak adskilligt paa dem, først til sin Uddannelse (3 af dem gik hver i 3 Aar paa den matematiske Skole i Christiania) og senere som Officerer, da de slette Lønninger fordrede Tilskud til saa pas fra Hjemmet godt vante Herrer, og Reichwein efterhvert udviklede sig til en «Turebasse». To af dem giftede sig ogsaa (den ene, Capt. Just Christian, med en absolut uformuende Dame, en Præstedatter) og ikke lidet Tilskud blev nødvendig til Hr. Just's Husholdning. Og naar det gjaldt nødvendige og fornuftige Øiemed, var Forældrene saa langt fra uvillige; Faren maatte betegnes som endog saare villig, medens Moderen var noget mere kritisk og oftere kom med generende Protester, særligt ligeoverfor Just Christian, inden hun indvilget. Min Farfar (Majoren) havde vistnok med sin Hustru faaet ikke saa liden Medgift og havde Udsigt til Mere³⁰¹, men lagt sig til en temmelig stor Eiendom (Semb) i Asker og fik snart en større Barneflokk at forsørge, medens Eiendommen — trods hans Dygtighed som Jordbruger (han var nok endog mere «framifraa» end Faren) — ikke viste sig saa rentabel som formodet, hvortil ogsaa stødte mislige Aarsvæxter. Han fik god Hjælp af Forældrene; han fik Gaarden op igjen og kunde om ikke længe betale tilbage Laanet med Renter og Rentes Renter. Han vilde saa, thi i Pengesager var han en endog generøs

Gentleman; medens de to andre lod fem være lige. Capitaine Christen Martin derimod forlangte aldrig noget Tilskud, men han var ogsaa Ungkarl og opholdt sig mest paa Gullaug, indtil han blev Compagnichef og i sin sidste Tid Underkommandant (paa Kongsten) ved Fredriksstad Befæstninger. Ikke mange Aar efter afgik han vel 39 Aar gl. ved Døden som en ensom sørgende Mand, som før er omtalt.

Oberstlieutenant Fridrich Martinus udmærkede sig ved sin ypperlige Helbred, men i 1797 havde han en «Malør», som han selv i nedenauførte Uddrag af et Brev betegner det, hvorefter han aldrig «blev som før». Han var rigtignok over 76 Aar, men fandt det alligevel ubegribeligt, at han ikke skulde kunne taale «ikke værre Støit» end den han fik, men det var dog nok saa, at hans Kjæmpekraft nu var paa Retour. Han vilde dog ikke være forsigtig, han drev fremdeles paa med sine ikke lidet anstrængende Jagtture, som han mente gjorde ham saa godt, «disse herlige Jagtdage i Guds frie Natur med muntert Følge og med den — trods sin Alder — herlige Diana i fuld Loos». Vistnok blev Diana ved de Tider stanget ihjæl — som før omtalt — men Oberstlieutenanten havde andre gode Hunde af sin Holstener-Race, og med dem fortsatte han sine Jagtture, «fast de (Hundene) ey kunde paa langt nær maale sig med hende (Diana)», ja endog tidlig paa Høsten samme Aar, han døde ved Jule-tider (1803) havde han en «frisk lille Jagt»³⁰², som han betegnede den, men som hans Frue fandt «uforsvarlig anstrængende for en næsten 83-aarig Mand, som til og med aldrig havde forvundet det nok meget alvorlige Støt, han fik for ongefåhr 5 Aar siden», men slig var nu engang Fridrich Martinus; han havde det ikke med at være forsigtig, han lod det staa til, «i Guds Navn», som han gjerne lagde til.

«Uddrag af et Breff fra Oberstlieutenant Fridrich Martinus von Grønwoold til Velærværdige vellærte Herr Rosing, Sognepræst for Spydeberg Menigheder, och Hustrue:

«Allerkiæreste,

Elskelige Børn!

Jeg med Mine aflægger vores Hiertelige Taksigelser til Elskelige Børn, fordi de vilde sig paatage udi dette Elendige Føre (sic) saa lang og bekostelig Reise, alene for at besøge os. Gud velsigne Dere Begge, hand opholde Eder, det er og skal blive vores daglige Ønsker indesluttet i vore Bønner.

Hjertelig skal det glæde os: om Dere kom vel hiem og befandt Alt efter Ønske, ieg tænkte mange Gange paa Eder Tirsdagen, da idelig Regnet her udflød, saa gjorde det vel paa Eders Vey.

.....
(Redegjørelse for diverse Nyttegjenstande, kjøbte af og afsendte fra en Drammenschjøbmand).

«En «Malør» hendte mig igaar; jeg gik paa «Buren» (Stabburet) og tog fra Loftet en gammel Jaa, som ieg vilde Smeden skulde bøye til en Sigd; da ieg skulde gaa udfor Trappen med Jaaen ihaanden, som ieg vel hundrede Gange hafde gaaet udfor, steg jeg feil og stupte udfor og bleff liggende paa Gulvet, hvori længe ved ieg ikke. Endelig kiendtes det, at ieg var kold udi Hovedet, men endnu laae ieg længe, førend ieg var god for at tage min Felthue og sætte paa Hovedet og komme mig saa vidt, at ieg kunde Reise mig op og blev siddende paa Gulvet en Stund, førend ieg kunde staa op. I mit Hode var Smærte udaff en Stødt paa Venstre Side og min venstre Skulder, som gjør meget ondt, men endnu værre er Smærten mellem mine Axler, naar ieg skal puste eller Nyssing kommer paa mig, saa gjør det saa ondt, som En stod og baarret mig med Kniff mellem mine Axler og vil mig Pusten betage; derfor har ieg idag maattet aarelade mig og kjender ligesom en liden Lettelse allerede. Ulykkelig var det Fall; men Gud være laavet, at ieg ikke faldt udi Jaaen; da ieg stod op, laa den lige ved Siden af mig. I Dag fik ieg Breff fra den forlorne Nicolay³⁰⁸ (Sønnen Capt. N. v. Reichwein). Han beklager sig over onde Mennesker og funderer paa, hvem har beløiet ham. Noget derudi kand være sandt, Noget

usandt; hand har dog vel Selff givet Aarsag dertil, ellers kunde ikke en Mand, en høy Officer, en Frænde og til og med af Landets bedste Adel skrive mig saadant Breff til under sin Haand (om) hans dengang førende Liv og Levnet. Gud give hand Wilde og Kunde forbædre sig; Herre Gud: hvor glad vilde jeg ikke da Være! Han undskylder sin lange Udeblivelse (med) at skrive allene for «formange Embedsforretningers Skyld», huilket kuns er Snakk. Paa Semb³⁰⁴ staar det ilde til med Kaja³⁰⁵; idag har hun hafft Feldtskiær hos Sig formedelst hendes Brøst, den stakkels Kvinde!

Paa Mandag skal Holstes³⁰⁵ Datter fornye sin Daabes Pagt udi Kirken. Moer³⁰⁶ holder hende over Daaben, og Martin³⁰⁷ er Fadder, men ieg kommer ikke, for min Axels Skyld af det Stød, ieg har bekommet. Moer var paa Semb til Onsdag formedelst det stærke Regn holdt hende, ogsaa (for) at see Kaja lidt tilgode.

Igaar fik ieg høy Bierget, Gud ved nu, hvordan det vil gaae med Kornet; næsten Alt er modent, men Regnen driver folkene af Ageren; lidt Bygg har ieg skaaret, som er sat paa Stør; Stør har ieg til det Andet, saavelsom til Blandkornet, men ingen tilovers, altsaa seer det ilde ud for mig, ifald Været ey forandrer sig.

Herren velsigne mine elskelige Børn, det ønsker og beder ieg daglig, saalænge Livets Aande er i mig».

Gullaug Sædegaard dend 8. Septbr. 1797.

Grønwoold³⁰⁸.

Oberstlieutenanten kunde ikke holde sig i Hjemmet som Patient længere end til al Grøden var kommen vel ihus. Allerede i Begyndelsen af Oktober, som netop var meget tør, smuk og eftersommerlig, maatte han ud paa en temmelig lang og frisk Jagttur, der «tilsyneladende bekom ham vel».

Svigersonnen, Spydeberg-Præsten (Rosing) var ¹/₁₂ 1797 udnævnt til Sognepræst til Næs paa Rommerige³⁰⁹, og Svi-gerfaren har med sin Hustru været i Besøg hos dem strax over Julen, i Januar Maaned 1799. «Kjøreturen», som Oberst-

lieutenanten kaldte den, var ellers temmelig lang; vel frem og tilbage en 15—17 Miil, hvorhos Veibanen dengang var temmelig «kronglete», men den lange Reise betragtet han som en «hyggelig og frisk Sviptur». Efter Hjemkomsten skriver Oberstlieutenanten et Takkebrev til Svigersøn og Datter, hvori forekommer endel gode Raad med Hensyn til hvorledes Sognepræsten bør forholde sig ligeoverfor sine Sognebørn, særligt de Tiendepligtige. Det bemærkes, at paa den Tid var «Tienden»³¹⁰ (Naturalydelse), Præsternes fornemste Indtægtskilde af vedkommende Kald. Jeg gjengiver kun Uddrag af dette temmelig lange Brev, hvor (til en Forandring) Datoen er anbragt paa 1ste Sides øverste høiere Hjørne, medens det ellers vanligvis var paa sidste Sides venstre.

Uddrag af Brev fra Oberstlieutenant Fridrich Martinus von Grønwoold til «Velærværdig, vellærde Herr Rosing, Sogne-Præst til Næss Menigheder paa Øffre Romerige».

Gullaug Gaard den 1ste Martzi 1799.

«Allerhøyst elskelige

Svoger og Datter!

For ald beviiste store Godhed og Kierlighed i Omgang med mig och med Mine paa det kiære Næss aflægger ieg hermed allerstørste Taksigelse.

Himlenes Herre forunde os den Glæde at samles oftere saa fornøiede tilsammen!

Tak for Følget til Vormsund; da jeg kom over og op for Bakken, saa jeg med Taarer i Øinene mine elskelige Børn sidste Gang. Vi reiste fort og kom vel til Christiania den Aften; fra Romsaas begyndte det at blæse stridt med Sne tillige. Vi tog ind til Bager Schiøberg³¹¹ for at hvile vore Heste, men han vilde aldeles ikke slippe os; vi blev der om Natten og reiste anden Dagen til Semb (i Asker, Sønnen Lieutenant Fridrich Helle («Majorens») Eiendom og Bopæl) og forefandt Alt vel der. Blev der til Fredag og reiste indenom Holst (Svigersønnen, Sognepræst Christian Holst til Røgen — «Røkenpræsten» —) og spiste der

til Middag. Kom saa hiem samme Aften og fandt Gud være lovet Alt efter Ønske; det var den 3. Februarii» . .

(Lang Beretning om Udførelse af «den Commission at købe et «8 Dages Stueuhr med Mahogni Casse (45 Rdl.)», «En Messing Lyse-Plade (R. 3-23)», «en rund Løgt (R. «-3-3)»», om Feilexpedition af en «Pige udi Wiederøes Gaard for-medelst Jomfru Møllerup», om Noget, som kaldes «piremons-Vand» (maaske Piramo- eller Peiramo-Vand — formentlig af πειραυ = forsøge), «Forsøgs-Væske»: et medicinsk Præparat, formentlig til Lindring af hans Hold, paadraget ved Faldet i Stabburstrappen; det har ganske vist været et «vældigt», da Oberstlieutenanten var en saa «særdelis svær Kar».

«Nu maa jeg melde Noget om vores Hustilstand. Efterat vi kom hiem, saa var Moer (Fruen) ikke «rigtig udi sine Been», især det «høyere». Fontenellen* vilde ikke «Slaae an», men holdt sig idelig tør; den 17. Februarii bleff hun saa betagen, at hun ikke siden den Tiid har kunnet staa paa dem, men holdt ved Sengen og med saadan Sprængning i Benene, at de er haarde som Steen og — naar man skal rede Sengen — maa 2 à 3 hjælpe hende op (hun var ogsaa meget høi og svær) hvad Ende det skal tage ved kun Gud; dette har opholdt mig at skrive til Dato for at kunne melde Noget om Bedring; hun sidder nu lidt oppe, men et Par Menisker maa holde hende under Armene og leie hende over Gulvet; men hun kan ikke løfte den høiere Fod, hun slæber den. Dog har vi lidt Haab om, at det skal blive bedre, som Alt staar i den Almægtiges hans naadige Bestyrelse!**

Da jeg kom sidst fra Christiania traf jeg Hr. Lechve*** udi Ravensborg****, saa tog jeg ham med til Semb, hvor han spiste Middag der og reiste ned til Dybdahl for at gjøre

* Fontanella, it. (i Lægekunsten) et kunstigt Saar, som holdes aabent og hvorhen de usunde Vædsker ledes til helbredende Udgang.

** Oldemor blev efterhaanden frisk og gjenvandt sin gamle Førlighed († 1822, over 80 Aar).

*** Lechve, en forholdsvis ung og dygtig Mand, var nylig udnævnt til Sognepræst i det store og indbringende Kald i Lier.

**** Et gammelt Skydsskifte i Asker.

nogen Aftale med ham angaaende Præstegaarden i dette Aar. Jeg kan forsikre — saameget skønner ieg — at han er en meget artig Mand, ikke af de opblæste Mennsker, som giøre sig modige af Lykken, saasom han i mine Tanker er en lykkelig Mand, der har faaet et saa stort Kald; jeg tror ikke han skal blive nogen for stor, men hans Omgang og Opførsel er kierlig og indtagende. Ved den Maade, han udtrykker sig paa, er ieg indtagen af ham i den korte Tid ieg haafte den Fornøjelse og Ære at tale med ham. — Tillad mig nu at berøre Noget og bede om Noget, som ieg ikke tror, min elselige Svoger og min elselige Datter ville tage ilde op. Begieringen er denne: vær ikke studs mod sin Menighed: giør Ære af den; for Alting: Hør alvorlig paa hvad de maatte sige at Aarstiden frembringer, men troe dem ikke*, og, huad Smaating bestemmende (angaar), bed Dem lade dette være uanmeldt og ikke bringe Saadant fore; thi det er saadanne folk alene om at giøre at forsøge at bringe sin Næste Fortræd paa Halsen, hvad de har imod En og forsøge derhos at bringe Elselige Svoger til at fuldføre deres Ondskab. Hvad grovere Forseelser anbelanger: er der Noget, bør tiltales, men for alting lad dem blive tiltalt i ald Kierlighed alene paa hans Kammer, at ingen hører derpaa, saa de ikke blive offentlig beskiæmmede; derved bliver han høytidsligt elsket: ieg kiender Folket deroppe af lang Erfaring. (Oberstlieutenanten havde i 1740—50-Aarene staaet som Second-Lieut. og Premier-Lieut. ved Næsiske Compagni.) Og nu min elselige Datter! giør Ære af Bønder-Erfaringerne, din Moer tror da, at Du kommer til at nyde Godt af deres gode Raad, vær venlig mod dem, bespis dem, følg dem ud, naar de Reyser: Gud, huor Du da bliver ophøiet!**

Vi hilser Alle og ønsker Herrens Velsignelse over Eder Begge!
Grønwald.

* Præsternes Indtægter bestod dengang hovedsagelig af Tiende af Naturalydelser, f. Ex. Korn.

** Disse Oberstlieutenantens Raad synes mig at være begrundet i en forstandig, næsten intelligent Forudfølelse af hvad der sidenefter blev den gjængse Mening, for saa derefter at ende i usund Folkeforgudelse.

Endnu er Just og Nicolay* hiemme, men Just tænker, naar «Bragnes-Marken» er forbi, at reyse til Hd. Nicolay blir «til han faar Ordre» af sin Oberst».

I det sidste Aar, Sognepræst Th. Anton Rosing endnu var paa Spydeberg, skrev han følgende Brev til sin Svoger Premierlieutenant Fridrich Helle v. Grønvold paa Semb i Asker (Oberstlieutenantens Søn og min Farfar, senere «Majoren paa Gullaug»). Jeg meddeler det, fordi det synes mig i Forhold til den Tids sædvanlige tørre og høitidelig-ceremoniøse Skrivelser at virke noksaa kvikt:

Spydeberg Pgd. d. 19 Juny 1796.

Hør min kiære Broder! mon de ere alle døde paa Gullaug? Dersom jeg eller min Kone faar Tid med dette Bud, som gaar til Christiania, vil vi gjøre samme Spørgsmaal did, dog omvendt saaledes: mon de ere alle døde paa Semb? og hvor jeg da først faaer Svar paa dette critiske Spørgsmaal, den er os sandelig allerkiærest. — Du veed hvor lang Tiid Du har paa din Samvittighed — Du maaske vil oprette det ved personlig at besøge os med din snille Frue — forgjæves har vi hidtil ret inderlig længtes efter Besøg — nu har jeg lit (sic) Frist en 2 Uger at gjøre den længe paatænkte Vams** Reyse — Planen er idag 8te Dage at tiltræde den nemlig d. 26 Juny — (NB. hvis ei uventede Forhindringer skulle atter komme: saasom Rygtet siger Lieutenant Thesen skal giftes med Karen Roll***) — Ja hun

* Nicolay Fridrich Reichwein, Capitaine, Oberstlieutenantens Ældste Søn. Just Christian, Lieutenant, hans yngste.

** Skal naturligvis være Hvambs. (Gaarden, Godset Hvamb (Store Hvamb)). Ubegribeligt at Sognepræst Rosing — selv i Skyndingen — kunde gjøre sig skyldig i en slig Bommert! Denne navnkundige, over hele «Oplandene» kjendte Gaard var jo hans Kones Farsslægts urgamle Eiendom. I det Hele synes mig, at Præsten neppe skrev bedre orthografisk end Oberstlieutenanten, som var næsten 2 Generationer tilbage. Han (Præsten) er svag i Brugen af Conjunktiv, og Interpunktions-Tegnene er faatalligere end hins; thi jeg regner ikke hans — (Tankestreger), som ingen Interpunktion er. Og dog var Præsten en endog lærd Mand, specielt stor Latiner

*** Karen Roll var af en Bonde- eller Gaardbruger-Slægt i Spydeberg. Denne Slægt skal ikke have noget at bestille med den i de senere Tider

skal være nødd til at skynde paa — vi vil da ey vide af Din Visit før efter d. 10de July, saasom intet skulle yderligere ærgre os end Du ey skulle træffe os hieme — og derfor skrives disse faae Linier; som sluttes med at hilse saa hiertelig Din Frue og Dig fra min Do. og den opofrende
Rosing.

At forrette 2 fuldkomne Kirke Tienester og derefter at skrive et saa langt og saa peent Brev som dette, gjør mig det efter? Vale! Velbaarne

Hr. Lieutenant de Grønvold
paa Semb Gaard i Asker Sogn.

Sognepræst til Næs, øvre Romerige, Thomas Anton Rosing, døde «hasteligen» den 26. Augusti 1799. Følgende høitidelige og oratoriske Sørgebekjendtgjørelse, trykt i Christiania hos Jens Ørbek Berg³¹², hidsættes:

Under haabefuld Udsigt til mange glade Aar

I Livets Middag

I Manddommens Kraft

Segnede pludselig,

Berørt af den frygtelige Lee,

Herr THOMAS ROSING*

den 26. Augusti 1799.

Han var født i Christiania den 3. Martii 1747,

Blev kaldet

Til residerende Capellan for Thunø Præstegjæld,

Den 1ste September 1773

Til Sognepræst

For Næsodden den 23. Februarii 1780,

For Spydeberg den 4. November 1785,

Og tilsidst for Næs paa Øvre Rommerige den 1. December 1797.

Hans hulde og troefaste Ledsagerinde paa Livets Bane var

Frøken ANNE HOLTER GRØNVOLD,

anseede Embedsslægt Roll, som skal skrive sig fra en lignende Opkomst (fra Gaarden Røl i det Thronhjemske).

* Hans fulde Navn var: Thomas Anton Stockfleth Rosing.

Hvis lydelige Klager gjenfordrer — ach! forgjæves —
 Den bedste Ven, den ømmeste kiærligste Mand!
 Som Religionslærer for mange Menigheder var Han stedse
 nidkiær for at befordre det Gode,
 At indskrænke Uordener, at fremme gavnlig Oplysning,
 Skulde Han end derved skabe sig Fiender
 Og vække sig Avind og Had.
 Selvbevidsthed var Hans Værn mod Miskiendelse,
 Og de Retskafnes Agtelse Hans Opmuntring;
 Denne savnede Han aldrig,
 Den fulgte Ham i Livet, den stod ved Hans Døds-Leje
 Som Tilskuer af Hans rolige Blidhed,
 Den hædrer Hans Minde
 Med mange uskrømtede Taarer.
 (Sørge-Decoration).

Sognepræsten til Lier: S. Lechve, hvem Oberstlieutenanten — efter et før citeret Brev — sees at sætte stor Pris paa, var anmodet om at melde Oberstlieutenanten Svigersønnens Død.

I den Anledning skriver Sognepræst Lechve følgende Brev til Enken (Tante Rosing):

«Velæddle Mad^m. A. Sal. Rosings,
 Født Grønvold!

Dydædle allerhøystærede Madame!

De ville tilgive, at jeg herved bevidner min og Kones oprigtige Deeltagelse i Deres tunge og uventede Skiebne. Gud, som er Skiebnens Bestyrer, forunde Dem styrke og Mandighed at udholde Prøven med taalmodighed og sand Hengivenhed i hans alvise Villie, der alletider er god og leder til Hæderfuldt Maal end og naar det skeer igjennem Livets Bitterheder. Dog, hvad nytter det, at jeg søger at trøste, Giid ieg i noget kunde være til Hielp! paa god Villie skulde det vist ikke mangle, naar vi kun vare hiinanden noget nærmere. Den tunge Commissⁿ, som De, ædle Madame! paalagde mig, at frembringe det sørgelige Budskab

for Deres Høytelskede Hr. Fader, udrettede ieg strax saa godt ieg kunde. Vel syntes han ved foregaaende Brev om Sygdommen, saavel som ved min og den fortræffelige Hr. Holstes³¹⁵ Samtale, at være fuldkommen beredt at modtage det alvorlige Budskab, men ikke destomindre havde det megen stærk Indflydelse paa ham, der tillige smertede mig; dog, da ieg om Aftenen forlod ham, viste han sig tilfreds med Albestyrerens Villie.

Jeg maa afbryde med min og min Kones kierlige Hilsen til Dem og Deres gode Familie, henlevende med sand Høiyagtelse

Velædle Madames Ærbødige Tiener
S. Lechve.

Frogner Præstegaard d/: 2. September 1799
i megen Hast.

Verte!

Tillad at jeg siger mine ringe Tanker: Det var vel ikke af Veyen, at søge om, at Naadens Aaret blev forlænget til Kaldets Bortgivelse, hvilket ofte forundes; ja ogsaa extra pension pleyer paalægges store Kald efter Ansøgning.

Gud velsigne Dem og lede Dem sine Veye!»

Oberstl. Fr. Martinus var — som gjerne er Tilfældet med Velstandsfolk og Rigmænd — noget utidigt bekymret for sin Datter, Præsteenken, Udkomme, særligt med Hensyn til den dengang temmelig store Caution, hendes Mand havde indgaaet for den dubiøse Foged Wangensten, som Boet maatte udrede og som blev en trykkende Gjældspost, da det i høi Grad nedsatte Boets Godhed og Enkens pecuniære Stilling. Han skriver følgende Brev til hende:

«Elskelig kiære Datter!

Herren forunde mig den Glæde og Fornøyelse, at disse mine faae Linier maatte forefinde Dig udi din store Sorg og Bedrøvelse i denne Tiid ved Hilsen og God Taalmodighed, Gud give Dig Styrke og Mod til at bære Herrens Refselse og ey affværge Dig ganske, men stedse

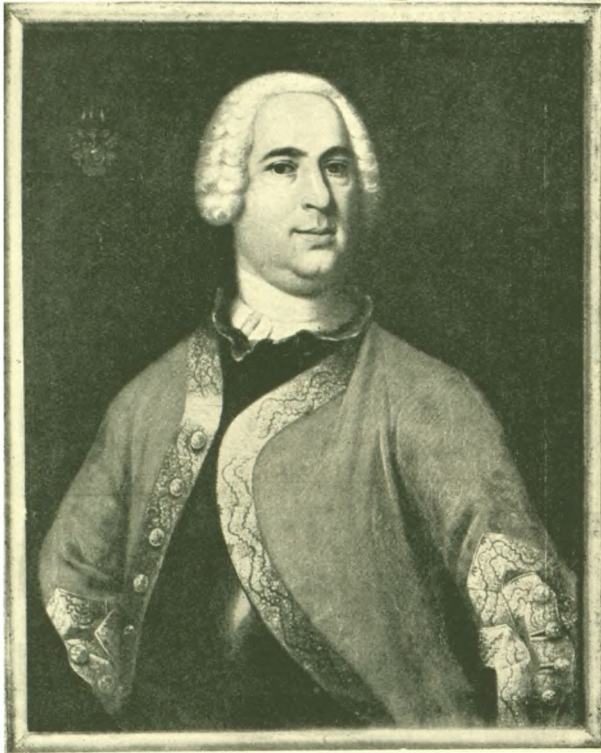
forfalle Dig i Herrens Vold og tænke bestandig: Gud lever endnu og Hand forlader Dig ikke.

Min allerkiæreste Datter: ieg skrev Dig til med Posten og ligesaa din Moder udi eet Brev, den 30te f. m. som din kiære Moder sagde mig da hun kom hiem den 7. h. om Eftermiddagen, at Du hafte ikke bekommet det Brev, som kunde været hos Dig Søndag Formiddag den 1ste h. a. Lad mig vide, om det siden er Dig indhændiget; hvis ikke, skal Postmesteren gjøre mig Rede, hvor det er afbleven: thi derudi var skrevet: mellem Barn og Fader, Mand og Kone hvad de kunde have at sige hverandre som var andre uvedkommende.

Kiæreste Datter: Nu maa ieg Spørge Dig: om Du ved, Hvordan dine Omstændigheder er, om de ere saaledes, at Du kan betale hvad Du kand være skyldig, Om Boet er tilstrækkeligt dertil, og Om Du kan tænke Noget bliver tilovers for Dig til din Udkomme at leve af ved Siden af en liden Pension. Kiæreste Barn! Tag dette udi Overveelse og Betænkning, førend du resolverer til nogen Ting enten at gaae ind udi Arff eller frasige Boet eller Arff. Tag din snilde Morbroder³¹⁴ udi Raad, fordi ieg er forhindret; hand leder Dig til Rette. Det Naadsens Aar, skulle ieg tro, bliver for Dig alene urømt. Som ieg har hørt, bliver vel lidet at Vente af Spydeberg, hvad din Sal: Mand hafde at vente derfra, de 700 Rd. Caution for Fogden Wangensten^{315a} skal vel ogsaa betales af Dig med Tiiden eller hvordan det bliver til Slutning dermed^{315b}?

Kiæreste Barn! Overlæg med Broder Holter, som foranmeldt og lad hans Raad være Dig Regel og Rettesnor, hvorefter Du frit og sikkert kan følge, ieg anbefaler Dig og hand skal suare mig for Gud, dersom hand ikke hjælper Dig; thi Gud har begafvet ham med stor Fornuft og Forstand og dertil et Redeligt Sindelag.

Gud ske tak, vi lever vel og slider Tiiden som vi kan, din Moder er ved det samme som hun Reiste fra Dig, ieg gaar som en Skygge³¹⁶ og takker forsynet inderlig, at det er saa, det kunde været værre. Jeg maa afbryde,

Lorentz Reichwein,
f. 1680, † 1735. Generalmajor og Stigtsbefalingsmand.
Ugift.

Budet til Posten haster. Herren velsigne Dig. Hils Nicolay og Alle. Vi hilser Dig Alle, ieg er din troe Fader til Døden.

Gullaug d. 13. Septbr. 99.

Grønwoold».

Brev fra Capitaine Nicolay Fridrich v. Reichwein (han skrev raskt, godt og meget kaligrafisk) til Broderen Lieutenant, Const. Capitaine (senere «Majoren») Fridr. Helle v. Grønwoold paa Semb, Asker.

Gullaug d. 2. Juny 1801.

«Allerede har Du vel, goede Broder! faaet mit Brev, som jeg gjennem Oberstl. Finne»³¹⁷ (senere «Generalen») «skrev Dig til — siden har din Kaja³¹⁸ været her. Hun fulgte med Anne Rosing og kom Løverdags Aften og reyste igjen Mandags Morgenen Kl. 5 slet. Din mindste Unge har Kopperne og har gyselig mange. Din Kone frygter, hun ikke overstaaer dem. Idag reyser jeg over til Frue Roede (Drammen) med den fornyede Obligation; thi den er først ude den 4de Juny, og jeg vil ey stille den ældre end behøves kand. Nu begynder da Laxen nogenledes at slaae til, og Aaret viiser sig ønskeligt. Oberstl. Finne har alt giort et stort Giestebud siden han kom hiem. Lieut. har og været hiemme nogle Dage. Nyt veed jeg ikke, Kjære! siig Du mig noget med det første — Vore Forældre ere som sedvanlig — men dog Gud skee Lov! saa brav muntre og undertiden ret fornøyede. Søster Anne er ferm! Din Kaja³¹⁹ ret snil og flink Unge, læser dygtig, syer og kan «giø» (formentlig «staccatisere») Alting utenpaa Fæla (= Klimpre), hun er særdelis musikalsk³²⁰ og mere end smuk med sine vidunderlige, mørke Øine, som ligner vores Fars udi sin Form. Alle hilser Dig hiertelig og inderlig ønsker Muligheden at see Dig snart. Auditeur Stockfleth er nu i Xania. Han kan ey leve om han ikke alt er død. Jeg sagde Dig jo i mit sidste Brev, at Martin var her forige Uge. Lev lykkelig og vel og erindre din troe

Broder

Nicolay».

P. S. «Beed Cap. Heubssch» (en Barndomsven) «erindre sin Kone — han er ingen brav Mand mod hende som fremmed og i yderlig Armod er; i flyvende Hast!»

Oberstlieutenant Fridrich Martinus von Grønwoold døde^{521 a} efter et ganske kort Sygeleie paa Gullaug den 12. December 1803.

Ved Oberstlieutenantens Død viste det sig, at Boet var, hvad man i disse mere beskedne Tider kaldte et rigt Bo. Oberstl. døde — som sagt — den ¹⁹/₁₂ 1803 om Morgen. Hr. Regimentsfeldtskjær Christian^{521 b} havde samme Morgen efterladt Oberstlieutenanten som Lig tilligemed en durabel Regning «for Reiser, Opvarning og Receptus hos den Af-døde i hans Sygdomstid». Man havde helst villet spare Oberstl. for disse bryssomme og unyttige Feldtskjær-Besøg, men Skik og Brug fordrede nu engang saadan Convenients paa Grund af Oberstl.'s gode sociale og økonomiske Stilling. Ellers var det noksaa «grinagtigt», at den altid pengeforlegne Søn Lieutenant Just Christian v. Grønwoold greb Anledning til at trække et pent lidet Forskud paa Arv. Just kunde heller ikke dy' sig for at sige den Vittighed (uagtet han holdt særdeles meget af sin Far) i Anledning af Feldtskjærbesøgene: «Aa Far dør nok nu alligevel uden at behøve Dokter til den Ting!»

Samme Dag indfandt sig paa Gaarden Sorenskriveren og optog en foreløbig Skifteforretning, saalydende:

Jørgen Tandberg⁵²²,

Sorenskriver over Lier, Røgen og Hurum,
Gjør vitterligt, at Aar 1803 den 12 December indfandt jeg mig med 2. som Vidner opnævnte eedsvorne Laugrettesmænd Torsten Helgesen Linnes og Ole Jenssen Gullou paa den privilegerede Sædegaard Gulloug i Lier Præstegjeld i Anledning af sammesteds boende! Hr. Oberste Lieutenant Friederich Martin von Grønwoolds dødelige Afgang denne Dags Morgen.

Den Afgangnes efterladte Enkefrue, Frue Oberste-Lieutenantinde Karen von Grønwald, fød Holter, var nærværende. Børn og Arvinger ere:

1. Ældste Søn Hr. Nicolay Fridrich von Reichwein, Capitaine af Infanteriet, men ude af Tienesten.
2. Anden Søn Hr. Fridrich Helle von Grønwald, Capitaine og Chef for det Aggerske Compagnie under det nordenfieldske geworbne Infanterie Regiment, boende paa Gaarden Semb³²³, Asker Sogn.
3. Tredie Søn Hr. Christen Martin von Grønwald, Capitaine og Chef for det Askerske Compagnie af sidstnævnte Regiment.
4. Yngste Søn Hr. Just Christian v. Grønwald, Lieutenant ved det Aggershuusiske Infanterie Regiment.
5. Ældste Datter: Mad: Anne Holter, Enke efter afgangne Sognepræst Hr. Thomas Rosing, boende i Næs Præstegjeld i øvre Rommeriges Fogderie.
6. Yngste Datter Marthe Elisabeth, død i Egteskab med her nærværende Sognepræst til Røgen: Hr. Christian Holst³²⁴, men efterladt en Datter: Marthe Fridricha.

Forretningen blev udsat indtil Videre og gjenoptagen 9 Januarii 1804, hvor Enkefruen fremlagde Kgl. Bevilling til at sidde i uskiftet Boe. Aar 1809 den 13. April blev af Sorenskriveren foretaget Registrering og Vurdering i et sammenheftet Hefte paa 94 store Foliosider, det egentlige Skifte, kaldet: «Skiftebrev efter afgangne Herr Oberste Lieutenant von Grønwald paa Sædegaarden Gulloug i Lier Sogn begyndt den 13. Aprilis og sluttet den 15. July 1809», over Boet tilhørende Sædegaarden Gullaug med Tilliggelser, Gaard Houchelien i Røgen Sogn, saa og en Qværn i Linnestykket samt Løsøhre efter Requisition fra Høybemeldte Enkefrue Frue Oberste-Lieutenantinde Karen von Grønwald fød Holter med hendes Børn og Arvinger, hvori ingen (anden) Forandring var end at tredie Søn, Capitaine og Chef for Askerske Compagnie, Hr. Christen Martin von Grønwald var død som Commandant paa Fortet Kongsten ved Fredriksstad for nogle Maaneder siden som Ungkarl,

og at den anden Søn Capitaine Fridrich Helle von Grønvold, Chef for det Aggerske Compagnie under det nordenfjeldske Infanterie-Regiment og den yngste Søn Just Christian v. Grønvold, Lieutenant ved det Hallingdalske Infanterie-Compagnie vare fraværende ved Armeen ⁵²⁵ i Krigen. Det gjældfrie Bo vurderedes til ca. 25.000 Rdl. Den ubehæftede Sædegaard Gullaug med Tilliggelser til 18.000 Rdl. To Ejendomme paa Næs i Romerige Nyehuus og Huusmoe (Moestue) overtog Fruen.»

Uagtet en hel Del Guld- og Sølv-sager (Smykker, Kandelabre og Lysestager, f. Ex. Admiral Bernt Ornings navnkundige Guld-Lysestager og «et meget kosteligt oldgamelt Howedwänds-Ægg ligervis som en leddet Fiisk» og en «prægtig Guld-Pandeloque») i levende Live var skjænket de 6 Børn el. deres Arvinger, forefandtes i Boet — foruden endel kontante Penge i Guld, Sølv og Sedler — Guld-Sager (Guld-Smykker og Gulduhre og det store sachsiske «Skue-Pengestykke af Guld» («guldforgylt Sølv») fra 1602, som viser de twende Brødre Johan Georg og August af Sachsen omrammede af 14 fint graverede Vaabenfeldter (efter Traditionen skulde en baltisk Forfader af Oberstlieutenanten været med «udi Kampen om Kuurhatten») som fordeltes.

Endel af de i Skifteakten nævnte Gjenstande skal nævnes:

1 Sølv-Ølkande med Aarstal 1670,
vægtig 115½ Lod	(Taxt 57 rd. 0 $\frac{1}{2}$ 3 β .)
1 Sølv Kaffe-Kande med Sølvfad,
vægtig 79½ Lod	(— 53 rd. 0 $\frac{1}{2}$ 0 β .)
1 Sølv Thee-Kande, vægtig 25 Lod
3 Qvintin	(— 18 rd. 0 $\frac{1}{2}$ 0 β .)
Sølvfadet til samme, vægtig 16 Lod	(— 10 rd. 0 $\frac{1}{2}$ 0 β .)
2 Sølv Sukkerfade, vægtig 17¼ Lod	(— 11 rd. 2 $\frac{1}{2}$ 0 β .)
1 Sølv Sukkerbøsse, vægtig 16 Lod,
1 Sølv Thee-Flaske, vægtig 10 Lod	(— 16 rd. 3 $\frac{1}{2}$ 8 β .)
1 Sølv Ølbægger, 1 Sølv Do., mindre,
vægtig tils. 25¾ Lod	(— 17 rd. 0 $\frac{1}{2}$ 16 β .)
1 Sølv Potage-Skeer, vægtige tilsammen
29 Lod	(— 19 rd. 0 $\frac{1}{2}$ 12 β .)

2 Par Sølvskospender, 7 Par Sølv . . . i Form af et Hierte.

En hel Del Sølv-Spiseskeer, Sølv Thee-Skeer og Sølvskaffede Gaffler, Sølv Sukker-Klyper, Sølvbægere, Støb af Sølv . . . ialt (150 Rdr.)

Det bemærkes, at det kun var det daglige Sølv, som registreredes, idet det gamle «Rosensværd-Rytterske» og «Reichweinske» (meget rigt og værdifuldt) betragtedes som Slægtarv, der eiedes af den hele Slægt og af Ingen hver især, undtoges.

Der var desuden en hel Del Metalgjenstande især af Kobber samt af Tin (til Tjenerne). Metalgjenstandene, navnlig de af Sølv, vurderedes efter Vægt. Paa alt andet Løsøre blev der sat meget liden Taxt, navnlig paa de saakaldte Husgeraad (Indbo) latterlig liden Taxt. Exempelvis anføres: «gamle smukke dekorerede Dragkister» af Egetræ til 3 à 2 Rd. Stykket; «tvende Spejleborde med Bildthuggerarbejde och forgyldte Fødder och Marmore-Plader til 2 R. 2 Sk.», «tvende store Øhrstole og tolf smaa Do. til sammen 12 Rd.». Een Lehnestol og 6 Stohle til 2 Rd. o. s. v. Men Arvingerne fordelte en hel Del mellem sig; Anden Søn: dav. Capitaine og Chef for Aggerske Comp. Fridr. Helle v. Gr. («Majoren») overtog senere Gullaug Sædegaard og da ogsaa meget Løsøre (Indbo) men grei, lovlig, upartisk Taxt ønskede han.

Som et Curiosum meddeles følgende Bidrag til Oplysning om Betaling for Folkehjælp i Datiden (Expresser, som jo da anvendtes meget).

I Skiftebrevet er ført Boet til Udgift «tvende Regninger i Anledning Expresser til Capt. Fridrich Helle v. Grønvold og Lieutenant Just Chr. v. Gr., der som oven i Skiftebrevet omtalt var i Feldten i Krigen mod Sverige (og England) angaaende deres «Samtykke til Dispositioner i Boet»:

1. For en Expresse til Brødrene ved Armeen om Deres «Samtykke til Salg af Gullaug privilegerede Sædegaard» 3 Rdr.
2. For at gaa Expresse til Brødrene «Hr. Capitaine Fridr. v. Grønvold og Hr. Lieutenant Just v. Gr. udi Krigen mod Sverrige angaaende deres Underskrift» 29 Mile . 5 Rdr. siger Fem Rigsdaler» Ole Jonsen Hajem ³²⁶.

Det første Skifte (foreløbige Skifte af 1803) var skrevet paa Stemplet Papir No. 4: 1804 (kostende 24 Skilling, men betaltes «med $\frac{7}{8}$ meere») den var paa 15 store Sider (Protokolsider). Det andet virkelige Skifte af 1809 og som betegnes «Skiftebrev efter Afgangne Obriste-Lieutenant Fr. Mart. von Grønwoold til Sædegaarden Gullaug i Lier Sogn begyndt den 13 April, sluttet den 15 July 1809» er skrevet paa Stemplet Papir No. 112: 1808 (kostende 115 Rigsdaler 30 Skilling) er et vældigt Opus paa 94 Protokolsider. Gullaug privilegerede Sædegaard, Sterbboets faste Gods i Lier, Ødegaarden Houchelien i Røgen Sogn saa og en Kværn i Linnes-Bækken taxeredes til tilsammen 18.000 Rigsdaler.

Boets Aktiva — efter Fradrag af den forholdsvis ubetydelige Gjæld — var 21.592 Rd. 1 $\frac{1}{2}$ 0 β .

Oberstlieutenantinde Karen von Grønwoold, født Holter, paa hendes Hoved- og Boes-Lod tilfaldt det Halve med

10.796 Rd. 0 $\frac{1}{2}$ 12 β

medens een Procent ifølge Anord-

ningen fradrages med 107 » 3 » 14 »

igjen at tildele Arv 10.688 Rd. 0 $\frac{1}{2}$ 22 β

hvoraf falder paa een Broderlod, altsaa paa hver af de 4 Sønner, nemlig: 1. Capitaine Nicolay Friderich Grønwoold von Reichwein, 2. Capitaine Friderich Helle von Grønwoold, 3. afdøde Capitaine Christen Martin von Grønwoolds Stervboe, 4. Capitaine (netop udnævnt til Capt.) Just Christian von Grønwoold hver 2.137 Rd. 2 $\frac{1}{2}$ 14 β
og paa en Systerlod med 1.068 » 3 » 7 »
altsaa denne sidste Sum hver til de tvende:

1. Enke-Madame Anne Holter Rosing, født Grønwoold, og
2. den umyndige Jomfrue Marthe Fridericha Holst*.

Skiftebrevet slutter saaledes:

At som foranført er passeret, udlodnet og deelt samt at dette Skiftebrev, som herved in originali udstædes, er conform med Lier, Røgen og Hurum Skifte-Jurisdictions Protocol, bevidnes herved under mit Navn og hostrykte Signet.

J. Tandberg.

* Røkenpræsten Chr. Holst's Datter og Oberstl. Fr. Mart. Grønwoolds Datterdatter.

Det fremgaar af Skiftebrevet af 1809, at «Fru Oberstlieutenantinde Karen von Grønvold med tilstedeværende Arvinger og skriftlige Erklæringer³²⁷ fra de to ved Armeen i Krigen mod Sverige (og England) «kjæmpende Sønner: Capitaine (senere «Majoren») Fridrich Helle v. Grønvold og Lieutenant (Capitaine) Just Christian v. Grønvold³²⁸ havde approberet et Tilbud af en slu Procurator og solgt Gullaug privilegerede Sædegaard tilligemed Gaarden Houchelien i Røgen og «Qvernen i Linnæs-bækken» i Lier for en Kjøbesum af 18.000 Rdl. Men det synes, at Capt. Fridrich Helle der — saaret som han netop var efter en Træfning — næsten blev overrumplet³²⁹ — hvad der under disse prekære Omstændigheder var noksaa rimeligt — og da han ved Fredsslutningen i Jönköping (Decbr. 1809) kom tilbage, ikke kunde bære det over sit Hjerte, at Gullaug gik ud af Slægten. — Han skulde derfor mod stort Vederlag (Houchelien, Linneskvænnen og tillige en Pengesum) faaet gjort Handelen om, og nu var han — den eneste af Brødrene, som kunde paa tage sig at greie Stillingen — Gullaugs Eier! Tiden fra Oberstlieutenantens Død (1803) til ud i Aaret 1810: 7 Aar, «de syv magre Aar», havde ikke været nogen heldig Tid for Gullaug-Godset; thi trods Fru Karens store Dygtighed «udi en Storgaards indvendige Stel» skulde der dog «en resolut, grei, kraftig Mand til at styre den «sværanes Ga'ren». Gaarden vedblev saaledes at være i Slægtens Besiddelse endnu i 50 Aar til; først i 1858/59 gik den endelig ud af Slægtens Eie, og Meddeleren var da Slægtens sidste Odelsmand. — — —

Efter Skik og Brug blev Oberstlieutenantens Jordefærd (4. Juledag 1803) foretaget med stor militær Pomp til Torstenstiernes Gravkapel paa Frogner Kirkegaard i Lier. De fire Sønner, Søsteren (Enkefru Rosing) og en hel Del Slægt var tilstede, deriblandt 2de af Oberstl.'s 4 Brorsønner, nemlig Ullebergeren Oberstl. Bernt Chr. v. Gr.'s Sønner: karakt. Capitaine Hans Mau Grønvold (den senere Oberst) og forhenv. Infantericapt. Jens Chr. Grønvold, som havde taget Afsked fra Krigstjenesten og fulgte sin Ungdoms Lyst: at bli Sjømand. Han var vist dengang Skipper.

Først samledes de talrige Indbudne, blandt hvilke naturligvis Krigerstanden var stærkest repræsenteret, i Sørgehuset til en meget tidlig («Frokost»-Middag) i Riddersalen, som ved denne Leilighed for sidste Gang prangede i sin relativ (forholdsviis mod før) fuldeste Puds, men nu med Sørge-Emblemer: sorte Drapperier (Tjelding), Floer og Granbar. Et mægtigt sort Vægteppe med gyldne Kanter hang ned fra den mest dekorative Plads, florumvundne var Lampetterne og den ældgamle, mærkelige og snurrige Lys-Krands (Lysekrone), Bænkerne vare beklædte med sorte Hverkens-Hynder: ogsaa Vaaben-Decorationerne havde faaet sit Sørge-Præg. Kisten — som indtil da havde været hensat i Rødkammeret — var nu opstillet i den temmelig store Svalgang, og to Marskalkstave med paahæftede Skjolde med det forenede «Orning-Reichweinske» og det «von Grünwaldske» Vaaben var lenede op til Kistens Forende⁸⁵⁰.

Det var en herskabelig Funeration i større Stil, ikke mindst i alskens bastant Mad og Drikke i Aarstidens Medfør og efter den Afdødes gode Vilkaar. Fru Karen havde Intet spart for at hædre den elskede Hedengangne ved at give et Gravøl, som skulde spørges vidt og bredt. De «directe» Omkostninger gik op til over 300 Rdl. (hvoraf hun generøst blev anvist 200 Rdl. godtgjort i Boet). For blot at nævne een Ting, som ellers pleier at være en Smaating, saa androg den forsvarlige Opildning af Riddersalen i denne kolde Aarstid til en ikke ubetydelig Sum. Kaminen, denne «Kjæmpe-Peis», var et rent Slug; det tog tvende Dages og Nætters uafbrudte Fyring med knastør Bierke-Ved for at lune den ikke altfor tætte Riddersal, og i den Tid var det kleint med Skogen paa Gullaug, og Veden maatte kjøbes i dyre Domme. Tante Lisa (Oberstlieutenantens Sønne-Datter) som da var 5—6 Aar, kunde opregne nogen af de talrige Fiske- og Kjødretter, som serveredes; hun havde igjen hørt dem nøiagtig opregnede af Søsteren, den 8—9 aarige «Lille-Karen», som var tilstede ved Gravøllet, og hun var en ferm og gløgg Iagttager. Tante talte om, at der af Fiskeretterne var fersk Torsk, Fiske-Pudding,

røget Lax med Æggerøre, og af Kjødretter: mægtige Skinke-, Oxe- og Gaasestege, Gaas, fyldt med Svedsker og Butterdeig i hvid Sause, Andesteg, Fuglesteg, sprødstekte Kyllinger og stærke Salt-Retter. Af Deserter var der en stor Variation, men fremfor Alt Fru Karens fra Skoftestad-Tiden berømte «tilslørede Bondepiger», som slørede sig ind i hele Kaskader af vispet tyk Fløde, der omhyllede dem som i et Slør-Dække. Og der var Brændevin og Vin af bedste daværende Sorter foruden det brune stærke hjemmebryggede Øl. Der maatte fyres godt op med kraftige Retter og hede Drikke for at den indvendige Varme kunde holde sig paa den lange via dolorosa i det langsomme Tempo, som Anstanden fordrede. Da man var kommen et godt Stykke ud i Maaltidet og «Mindebægeret» og «Æres-Credentzen» for den Afdøde, «laut tönend proponirt» af en Regiments-Oberst, var tømt, tog den Afdødes Svigersøn, Sognepræsten til Røgen, Hr. Christian Holst («Røkenpræsten») Ordet og holdt efter de gamle danske Præsters Forbilleder i deres «orationes vitæ et necis» en længere Parentation til Svigerfaderens Forherligelse. Den ualmindelig kloge Præst var aldeles ikke ufølsom for Ætstorhed og opregnede med synligt Velbehag de Slægtsforbindelser, Oberstlieutenanten fra sin Fars Side stod i til de gamle gjæve Slægter: den gammel-adelige Orning-Æt, de skotske Stor-Slægter Mouatt og Hepburn, den norsk-svenske Æt Römar-Gyldenløve, de dansk-norske «Juel'er» («Stjerne-Juel'er»), «Struds'er», «Lung'er», «Bildt'er» og fl. og fra Moderens Justine Cathrine Reichweins Side med «Rytter», «Hartgænger-Rosensværd», «Hardingmand», «Hæg» og atter med «Bildt'erne» og «Rosensværd», samt sluttede med Rosinen i Pølseenden, at Oberstlieutenantens fædrene Stamfar i Norge i 1600-Tallet ganske utvivlsomt «med en til Vished grændsende Sandsynlighed» var af den «baltiske Baron-Æt von Grünwald».

Efter det sidste Bæger og Afskedstagen med Obrist-Lieutenant-Inden og de øvrige kvindelige Efterladte blev den vældige og tunge Kiste³⁵¹ baaret ud af Capitainer og

Lieutenanter og sat paa den sort- og standsmæssig dekorerede Langslæde med tvende Heste (med sort Dækkentøi) foran³⁸². Derefter satte Toget sig i Bevægelse med tvende Fændrikker tilhest, bærende hver sin Marskalkstav paa den lange marche funèbre til de Tordenstiernes Gravcapel³⁸³ paa Frogner Kirkegaard.

Men Naturen, den ømme Moder, som tvende Nætter forud havde spredt sin dybe blændende hvide Sne over Landskabet, havde da med sin omsorgsfulde Haand dulmet alle Kanter, afrundet hvert Hjørne af Veien, jevnet hver steil Skraaning, mildnet hver Holding og ligesom bredt sit bløde Teppe over det Hele for at der ikke skulde være nogen skarp Fold paa det lune Dække, hvorunder Jorden sov sin Hvilesøvn i Forventning om sin Opstaaen i Vaarens Tegn.

Dette blev den Text, hvormed Liers veltalende Sognepræst afsluttede Høitideligheden paa selve Kirkegaarden, og hvortil han knyttede Forvisningen om den Afdødes levende Livshaab.

NOTER

NOTER.

No. 1. Foruden Vanskeligheden med den rent personal-historiske Del er det kanske end værre med Hensyn til vedkommende Slægters Jordgods. Orning-ættens var stort. Jeg kjender vel saa nogenlunde dens mange Hovedbøller, men den havde tillige saavel i det Bergenske som Throndhjemskke en Mængde «Parter» af Eiendomme. I baade trykte Beskrivelser af Landsdele (f. ex. Ullensvangs) Lehnregnskaber, Skattemandtal, som andetsteds, støder man hyppigt paa Oplysning om f. ex. «af denne Gaard eiede Karen Mouatt, Sidsel (Siselle, Cecilie) Juel, Erik og Bernt Orning (og Slægtningen Mandrup Brahe) saa og saamange Parter». Det vilde være næsten, for ikke at sige, aldeles uoverkommeligt for mig at samle sammen og blot udrede nogenlunde nøiagtigt alle disse Jordgods-Enkeltheder. Og til syvende og sidst vilde formentlig det saa nogenlunde (for det vilde i ethvert Fald kun blive «nogenlunde») udførte Kjæmpearbejde dog vise sig at være saa lidet interessant (om end ikke uden Værd) at vistnok selv Skjønnere, selv competente, vilde have beklaget saadant Tids- og Kraft-Spild. Hvad «Grønvold-Slægten» angaar er vistnok Sagen enklere. Den sees ikke at have eiet saadanne «Part-Skaber» i nogen Udstrækning, (Dragoncapitaine Wilhelm Orning havde dog nok endel i det Bergenske) og som heller ikke passede til de agrariske Forhold paa Østlandet, hvor de hovedsagelig holdt til. (Dragoncapt. Fridr. Chr. Grønwald havde som Arving en kort Tid en Del af Nes adl. Sædegaard i Borge, i Smaalenene). De eiede i Tidens Løb vistnok endel mindre og større, men samlede Eiendomme her¹. Men de større Eiendommene, de i den første og anden Halvpert og sidste Del af 1700-Tallet eiede, var de 3: *Stenshorne* paa Eker (Tordenstjerne-Grønvold), *Gullaug* privilegerede Sædegaard i Lier (Gullaug-Grønvold) og

¹ (*Korseberg* og *Finstad* i Tune, *Thesi* (*Thesen*) paa Næs, *Holen* i Lessøe, *Bleger*, *Semb* og *Gjyssestad* i Asker. *Sem* ved Borrevandet i Borre, *Nyhus* i Næs o. fl.).

Ulleberg¹ i Brunlagnes (Ulleberg-Grønvold); den sidste Eiendom var mindre end de 2 andre og desuden kun Bygsel.

No. 2. Jeg vælger med Hensigt en forholdsvis Ubetydelighed («Famoz Kleinigkeit» — som Fru Justine Cathrine Reichwein i sin skrevne Beretning kalder den) som Exempel paa Traditionens Gang for at belyse, at selv i Smaating var Overleveringen nænsom med at værne om den sandfærdige Beretning paa dens lange Vandring gennem Slægtens Mund, og at man som Regel kan ha' Tillid til Traditionens Ærlighed og stole paa den.

Om hin vakre Bøn, som Fangen paa Bremersholm bad for Admiral Erik Ottesen Orning (se Fortællingen om General-Admiralen) fortalte hans Hustru Fru Karen Andersdtr. Mouatt til sin Svigerdatter Fru Siselle Juel, og man kan være vis paa, at denne ædle Kvinde optog og gjemte den uforfalsket, purt og rent, i sit Hjerte. Fru Siselle fortalte den til sin Datter Fru Else Elisabeth Orning (gift med Lieutn. Martinus Grünwald). Fra hende kom den til hendes tvende Svigerdøtre Fru Christine Tordenstjerne (gift med Dragoncaptein Haagen Otte Grønwald) og Fru Justine Cathrine v. Reichwein (gift med Dragoncaptein Fridrich Christian Grønwald). Fru Justine (min Tipoldemor) nedskrev den tillige, da hun var meget skriffuefåhig (pennefør) — men paa sin Manøer og Facon, eller om man vil — Jargon — visselig dog sandfærdig i sit Indhold; men nedskreven blev den jo med hendes Tids Sprogførelse og i Tillæg tillige med Brugen af de tyske Gloser og Talemaader, som var gjængs for de Personer, der som Fru Justine talte og skrev bedre tysk end sit Morsmaal det dansk-norske.

¹ Ulleberg (siger L. Berg i sin store Bog om Brunlanes) hed tidligere Vlleberg, fra 1665 Ulleberg. Skyld (1836) 8 Daler 2 Ort 18 Skill. Gammelt Adelsods, havde tilhørt Hartvig Krummedike, senere Bille, Jernskægg, Lange. 1670 var U. tilføiet Gyldenløves senere Grevegods; fra 1757—92 havde Capitaine (senere Oberstl.) Bernt Chr. v. Grønwold Bygsel paa Gaarden. «Da han kom did var Husene mindre bra», men Gr. fik sat «Gaarden i ypperlig Stand baade i Henseende til Jordveie samt opførte paany alle Gaardens Huse». Et andet Sted siges, at da Ulleberg i 1836 paany blev matrikuleret, var en stor Del af det tidligere Jordareal fraskilt, saa at den Eiendom, som Oberstl. Grønwold skjøttede saa vel, i hans Tid var betydelig større. I denne Forbindelse skal tilføies, at da Oberstl. som Lieutenant var i Holsten under den store Udrykning (1758—62) for at «opsalvere aa paapasse de «løkitende» Russere», fik han, som var en særlig god Matematiker, Anledning til indgaaende at studere «dend Landtmesser-Konnst» och tillige endoch «dendt Markscheiderei» (Geometria subterranea). «Och haffte handt observeret sehr hinsichtlich Ackerbaulehre, huortil handt udaff Nature seine Augen überall haffte och huorudi die Holster (Holsteinere) sehr tüchtige und facile wære. Handt liege nemlich uti Einquartirung udti Altona och war der en Professor udti «Landtwesen mit Zübehöre», och denne hannem dendt sehr interesserte undt kluge Eleffe sein Konnst lehrte, huoruti handt ein Mester bliffve». (Siigelse af Oberstl.'s Mor Fru Justine Cathrine v. Reichwein.)

(Hun kaldte saaledes Bønehistorien «ein famoz Kleinigkeit (Bagatelle)», den burde vel rettelig karakteriseres som en agreabel (yndefuld) Ubetydelighed, naar man endelig skal bruge et fransk eller fransk—tysk, fra latin transkriberet Ord. Fru Justine fortalte saa «Kleinigkeiten» til sin Sønnedatter Anne Holter Grønvold (Tante Rosing). Hun refererede den atter til sin «Brordatter Tante Lisa» (Anne Elisabeth Grønvold). Denne min Fars Syster berettede den for mig ca. 1870. Den havde altsaa da passeret det betydelige Tidsløb af 235 Aar (1635—1870) uforandret i sit Indhold om end ikke — som antydet — i sin Form og Sprogføring; thi saaledes talte nok ikke «Ord til andet» hin Fange fra Bremersholm.

Et andet Exempel, ogsaa en Smaating i og for sig, men som, synes mig, ikke er uden Betydning for Besvarelsen af Spørgsmaalet om Slægten Grønvolds (Grünwalds) baltiske Afstamning (senere udførligere omtalt) er Episoden om hvorledes Slægtens norske Stamfar Lieutenant Grønwald (Grünwald) blev udhaanet og «nidkvædet» af de bergenske «Gatepilter», da han en Dag i 1600-Tallets Slutning viste sig paa Bergens Gader, iført sin lifland-skaanske Stamfars hele gammeldage «Rustnings-Pomp» paa sin Gang fra Kortegaarden til Bryggen, hvor Afseilingsskuden laa; (han skulde ha' lovet at vise nogle Krigskammerater dette vel dengang mærkelige Exemplar af en gammeldags Helrustning). Denne «Neben-erzählung» fortalte Lieutenantens Frue: Else Elisabeth Orning til sin Svigerdatter Fru Christine Tordenstjerne (gift med hendes Søn Dragoncapt. Haagen Otte Grønwald). Fru Christine berettede den igjen til sin senere Svigerinde Fru Justine Cathrine Reichwein (gift med Broderen Dragoncapt. Fridrich Christian Grønwald). Ved Leilighed, da det gjaldt at skille Sønnen, daværende Fændrik (senere Oberstlieutenant) Fridrich Martinus v. Grønvold (min Oldefar) fra hans Flamme (Anne Lange Orning) raadførte Fru Justine sig med Anne Langes Mor, sin «hierte Svigerinde Fru Birgitte» Heidemarch (Dragonoberste Bernt Ornings anden Frue), og ved samme Anledning fik Fændrikken av sin Stamfars Helrustning (som Farbroderen Oberstl. Bernt Orning hidtil havde eiet) Brystpfanzeret, som han brugte, da han som Capitaine i 1758 var med i Holstener-Feldtoget og «fyldede med Fuldkommelighedt». «Med dette bleff han och affskieldret aff en vortreffliche Mahler udi Itzehoe, och var det Pfantzer mangesinde heranbildet (moderniseret) effter Tiidens Leylichhet».

1) Denne Fortælling i Forbindelse med 2) Baronesse von Grünwalds fremsatte Formening om vor Slægts Afstamning fra en Bror af en af hendes gamle baltiske Forfædre fra 1500-Tallet, Hauptmann Martinus von Grünwald, og 3) Besiddelsen af det Grünwaldske Sigillum, som siden gammel Tid er i vort Eie, samt 4) Brevet

fra Biskopen i Reval m. m.: Alt tilsammen er noksaa vigtige Momenter for Spørgsmaalets rette Besvarelse, ved siden af 5) Kalchreuths Forsikringer og 6) mit «Treffande» med min Framsämia Frøken W. fra Skåne og hendes Udtalelser.

Denne Fortælling om vor norske Stamfars Udhaaning af «de bergenske Gategutter» er et vægtig Moment. Den fortalte Fru Justine Cathrine Reichwein Grønwalds til sin Sønnedatter Anne Holter Grønwald (Tante Rosing) og hun førte den i Pennen og meddelte den tillige til sin Brordatter «Tante Lisa». Den gjengives udførlig i «Krøniken» under Officers-Slægten Grønwald.

No. 3. Mummenschantzerier eller Mumeschanz var egentlig Maskeoptog, Maskerade, men i gamle Dage brugtes Ordet («Mummenschantzerier») om alskens fantastiske Forestillinger, baade om levende Personers Optog og om Fremstillinger af saadanne (Dekorationer etc.).

No. 4. Tante Lisa var forlængst gift langt oppe paa Romerike, ellers vilde vel dette ikke være skeet med Riddersalen; hun — klog som faa — var den eneste som ved sin forstandige, rolige og sindig overbevisende Tale kunde imellem — men ogsaa kun imellem — stage Onkel Arilds suveræne Selvraadighed og Fordgtbefindende.

No. 5. Flor (1775—1848) var bl. Andet en stor Jødehader, og jeg husker, at et af Wergelands Breve til ham endte saaledes: «Saa forbliver vi da, som hidtil, Venner — undtagen i Jødesagen».

No. 6. Onkel Arild og Grosserer Christian Collet var af Børresen opnævnte til at stille med Afviklingen af Boet. — Da det endelig skede i Slutningen af 1880-Aarene og Onkel kunde faa Ro til at ta' sig af sine egne Affærer og sætte Bo herinde, var hans fleste Syskende hjemfarne og saagodtsom det hele gamle skønne Indbo fra Gullaug var altsaa gaaet ad undas ved en af de hyp-pige Drammensbrande.

No. 7. De man tidligere, — saavidt forstaaes — benævnte magnetisk-hypnotiske (underbevidste) Phainomena, (Occulta), men som nu med det Opsving, den psychiske Forskning har tat, hævdes at ha' et typisk Grundlag som kaster Lys over Sjælens Existens og dens Virkemidler, uafhængig af de legemlige Organer?

No. 8. I enkelte Tilfælde har jeg udfyldt Fortællingen (Conversationen) noget udførligere, da Referatet ofte var for knapt. Ved Skildringen af Daabsfesten paa Skoftestad 1771 er saaledes i Fru Ingeborg Huitfeldts Meddelelser om Ceremonimester Buchardi og Sansovinas «Udsigelser» gjort forstaaeligere ved fyldigere Gjen-givelse af vedkommende Stykker af deres Skrifter, men indenfor Rammen naturligvis.

No. 9. Stammoderen var den svenske Prinsesse af «Steinkell

Huuset» Ingerid Ragnvaldsdotter, «huilken oc war løss paa Traaden». Hendes Søn war dend Norriges Konung Inge Haraldssøn med det Tillnafn «Inge med den krøgede Ryg», (= Inge Krokryg), falden udi Høffdingestriiden».

No. 10. Oberstl. — da Capt. — blev udfordret (formedelst en Edelfräulein). Han fik et godt Stik i venstre Arm, saa Blodet formelig sprøitede, men uanfægtet heraf gik han lige «hart» paa, afvæbnede sin Contrapart og satte sin Kaardespids mod hans Bryst, men undlod at støde til, hvad som indbragte ham alle de Paa-gjældendes Lovord undt. Oldefars Sekundants, den franske Colonels. Denne var formelig fornærmet over, at Oldefar ei støtte til og tog den tyske Officers Liv. Colonellen kaldte Oldefars Ridderlighed «utidigt Don-Quixoteri».

No. 11. Hos No. 2 og 4 er det absolut vist, men ogsaa hos flere andre af de fortællende Kvinder i Slægten tror jeg at kunne spore, og om en af dem jeg personlig har kjendt, ved jeg, at hun var besjælet af menneskelig Idealitet, Godhed, Uselvskhed, personlig Forsagelse, og alt dette under et Martyrium, netop det saa ofte skjulte, upaaagtede Dagliglivets Martyrium, som under en almindelig Existenses Trangheder kræver større Sjælsstyrke, end den, der øves i de store Øieblikkes glandsfulde Daad. Saaledes gaar det ofte de varme menneskelige Naturer, «de slappe, koldt egoistiske», siger Platon, «udsætter sig neppe for et Nederlag».

No. 12. Et brev fra Fredr. Julius Kaas — i lang Tid Geheime-Stats- og Justits-Minister i Danmark († 1827) — er meget morsomt; han skriver til sin Svoger, Sorenskriver paa Romerike, Justitsraad Nils Nilson (Kaas var gift med Sorenskriverens Søster) om, at denne burde sende sin (eneste) Søn Paul Christian (Tante Lisas senere Mand, død som Stiftsoverretsprokurator) ned til ham til Kjøbenhavn «saa skal jeg gjøre noget Stort ud af min Neveu, den begavede unge Mand, i Diplomatiets; «thi» — skriver han — «forbliver han i Norge, kommer han kun til at virke som en ganske almindelig Thingstud». Men Paul Christian, (dengang forlovet med sin mere end almindelig skjønne Slægtning Karen Grønvold, «Majorens» Datter, Tante Lisas ældre Syster, som han «næsten tilbad») vilde ikke for nogen Pris forlade hende og Fædrelandet.

No. 13. Sorenskriver Jørgen Tandberg var Oldefar af nuværende Biskop over Chr. Stift og Bispedømme J. F. Tandberg.

No. 14. «Tante Rosing», som ellers andre Steder benævnes «Frue», da hendes Mand da var Provst, tituleres her ganske rigtigt med det lavere «Madam», da Manden ikke længere var det, men kun almindelig Sognepræst; hun var saa at sige «degraderet»; en for Nutiden komisk Foreteelse, men ikke saa dengang i det titelsyge og titelredne Danmark-Norge.

No. 15. Den viden bekendte i sin Levetid af Almuen næsten med sky Frygt og Gru betragtede «Røken-Præst» Christian Holst (Far til den overmaade dygtige Statsraad — 1814—48 — Paul Christian Holst, hvis største Fortjeneste var Deltagelsen — og det siges, en energisk Deltagelse, til Norges Bedste — i Landets «Opgjør med Danmark»). Røkenpræstens Specialitet var «at mane Fanden bort», naar denne generede ved sin utvivlsomme, om end ikke altid synlige, Nærværelse. Han — Præsten — lever og vil formentlig altid leve i «Asbjørnsens Fortællinger», hvor han bl. A.: i Gullaugbakkerne mænte Fanden om til et «Kariolhjul» istedetfor det, denne havde afrevet under Præstens Kjøredning og tvang saa den stakkels omskappede metamorphoserede Djævel til i denne mindre bekvemme Stilling at stræve og rulle afsted som saadant opover de tunge kneikbratte Bakker «saa han sleit sig mest ihæl inna han, reint hugælen, kom ind paa Præstgarstunet». Men der slap Præsten ham løs, «aa saa flaug han, forsyne mig, me' 3 Ælners lange Byx, aa fræste jor'en me Ilmørje aa banna jor'en a' brænnane Ilske, saa det lokta long Veg ta'en baee me' Bækk (Beg) aa me' Svafvel».

No. 16. «Och hand udi sin Ungdoms Tiid immer udi Striid war paa det gode Schiff «Orne-Tand» med «de Hansamænd» (sic) særligt fra Lübeck. «Och» lægges til «seylede hans Schiffe engang offer det Haff, udi huis Dybffe geschintzte (sic) de karfuncklene Stene huissom Konning Wolmer røffvett haffte fra den goede Stadt Wuisbye».

No. 17. Det fortæltes i Slægten, at en Orning (formentlig Søren Svendssøn til Eget) udi Landgreffuens «Feyde» (1533—36) skulde «draffeliigen forsøgt Fru Anna Meinstrup att redde. Kjøbenhavnerne dræbte hende udi Grevens Feide «och foran dend Greffues Øyne», efterdi de særdelis «oppharnitz» (sic) ware offer hendes Uddhaaninger och giftigue Mundtzpladder och den Adel haardeligen eftertrachtis med schlige Oerd: «att de Ulffve ihelslagitz skullte, att ey nogen Unger efter dem bleffue».

«Och erbarte dend Greffue Kristoph (Christoph af Oldenburg) sig selfver ofte saaledis wie ein drucken Lantzeknecht. Hand Ohrenschlacht (Ørefigen) und Neffuehugg giffuet iflæng ud til den Hertugs (Albrecht af Mecklenburg, en Kronprætendent, huilcken den Greffue nidsaae) hans Befehlsmandter, och hand endoch den Hertugs Syster och høye Hofffrauleins saaledis tiltalitz och utthaanitz, hvorsom till de Lantzeknechter Deyer und Duller deres Treiben und Gewerben paszerlich väre konnte».

No. 18. Genealoger mener, at Slægten «Orm» stammer fra den navnkundige Høvding i de norske Borgerkrige «Orm Kongsbroder», Søn af den svenske Prinsesse Ingerid (Ragnvaldsdotter, Sønne-datter af Sveakonungen Inge Steinkilssøn) og Bror af Kong Inge

Krokryg (1136—61). «Och var denne Prindsesse till Gifte med den danske Prinds udaff Estridehuuset «Henrik Skatelaar» och med den norske Konung Harald Magnussøn kaldet Gille och senere med two norske Høfdinger, och haffte hun adskillige Børen baade udi och udenfor sine Giftermaal».

Ne. 19. Svend Madsøn Orning, Søn af Mads Orne hiin Unge, var ellers udi fjerner Frændskab med «dend Morten Vinstremand til Haffvelsgaard» ved Roeskilde, som ifølge Riddervisen maatte giffue dend Gaard till dend Roeskilde Bispestoel formedelst Forsyndelse mod Kirken. Hr. Morten Vinstremand var nemlig engang i Udlandet udi Kong Hans (1481—1513) hannems Tieneste, og Svend Orning var med; och imedens satte Bispen i egennyttig Hensigt Hr. Mortens Brud-Jomfrue (sic) (= Fæstemøe) udi Kloster. Da hand (Hr. Morten) kom hiem, klagede hand bitterligen denne Tort til Kongen, och «Svend Orning var immer med». Och Kong Hans haffte selfver saa ofte liidet for sit Elskoffssyge Sinds Igjenwordighedter (sic), efterdi hand saare høyt elskede den schiønne Edele af den Æt Iernskiægg, som dend Dronnings Jomfru været haffte. Och war hun giffit siden længe med Lehnsherren Hr. Torben Bille, och Kong Hans hende hyppigt besuchte, imedens hans anden Dronning Kristine sad «tilspærritz udi den berendendis Stadt Stockholm udi otte Maaneder». «Och han, Kongen, kom ochsaa tilsjunis ved hendis Dødsens-Leye.»

Da Edele «udi denne Qvide befængedis med Qvaler udi dend Samvittighetz», versuchte dend Konge att hende beruhige, og sagde hand dervide de offermaade schiønne Oerd: «Ædel warst Du udi Liffvet, ædel est Du udi Døden». Och siiger da Kong Hans ved denne sin Ellskoffs Mindelse saaledes til Hr. Morten Vinstremand:

«Ock hør, Du Morten Vinstremand,
Jeg raader Dig det, jeg kandt:
«Du tage din Jomfru af Kloster igjen,
Alt som Du est en Mandt!»

-- «Saa glad rider Hr. Morten da af Roeskilde med sin Jomfru.»

Men Haffvelsgaard mistede hand «och dend Gaard bleff et Klenod udi dend Roskildebisps utallige Ejendomme rundt dend Roeskilde-Fiord, der hand ejede offer de firti faste Slotte och Hoffvud-Sæder.» Der er ellers et gammelt fagert og skjønt sjungendis latinsk Vise-Vers (sic) fra Klostertiden om Rooskilde (ogsaa Roosernes Kildespring):

«Salve vas reliquiarum
Mons, qvo surgit fons rosarum,
Fons aquarum, flumen clarum
Regem Roe (Hroar) reficiens.»

Roeskilde Domkirke er nu fast den eneste Herlighed, som er tilbage fra den fordums rige Tid «men den er rent omdannet og de gamle Epitaphier og Ligstene bortkastet som gammelt Skrammel». Der var ellers en mandig Kraft og utrolig tarvelig Enfoldighed sært forenet i mange af Kirkens Kunstværker: især de Billedskiærerier. Derom har en Digter fra 1650—1700-Tallet forøvrigt haanende skrevet:

«Dog er det Alt saa plumpt, man maa med største Latter
Beskue Børn med Skiægg och Mænd med store Patter,
Ens Hofvud er saa stort som Liff och hele Kropphen
Mand intet «Kunstigt» seer i al Figure-Tropphen».

No. 20. Om den almindelige Krigssituation i denne Krig mod Sverige 1657—60 kun dette:

Mens Svenskekongen Carl Gustav gik sin stolte Seiersgang i det fjerne Polen, ophidsede Hollænderne Danmark til at erklære ham Krig. Men resolut og rask i sine Bevægelser ilte Carl Gustav med 8000 Kjernetropper gennem Nordtyskland ind i Danmark: hele Jylland og derefter Øerne blev oversvømmet af Svenskerne: Svenskekongens Næstkommanderende Helten fra Koldbergerheide (1643) Carl Gustav Wrangell, slog og fangede den danske Marsk og hans Hær ved Fredriksodde. Danmark maatte ved Fred til Roskilde 1658 (den mest ydmygende Fred, som Danmark nogensinde har maattet indgaa) afstaa $\frac{1}{3}$ af sit Landomraade.

Men Kong Carl Gustav angrede, at han ikke havde tat «hele Slunken» og fremsatte det urimelige Krav, at Danmark skulde stænge Farvandet for Hollænderne. Da Kong Fredrik afslog, gik Carl Gustav mod Kjøbenhavn, paa hvis Forsvar nu hele Landets Frelse beroede. Det faste Kronborg faldt, og paa begge sider af Kattegat raadede nu Svenskerne. Da kom den ventede Hjælp fra Holland, en Flaade under den navnkundige, dygtige, men ligesaa originale Admiral Baron de Opdam og to særdeles fremragende Underadmiraler, som af flere holdtes for vel saa dygtige som selve Opdam. Denne var Typen paa en forædt — og vel ogsaa fortrukken — Hollænder. Svær og uformelig «feit» af Krop formedelst Vellevnet og Genever kunde han neppe røre sin gigtbrutne Corpus fra Fødderne og Benene af op til Livet. Men med hans Mod, Aandsevner, energiske Vilje og vældige Lunger, altsaa med alle de vigtigste Livs-Funktioner ovenfor Midtkroppen var der intet iveien, tvertimod! Med indtullede Ben og omhyllede Fødder blev han plaseret og surret ned i en svær Armstol som var spikret fast til Dækket, og med Raaberen i de digre kraftige Næver!

Skjönt beskudt baade fra Kronborg (Carl Gustav Wrangell) og Helsingborg og alt hvad Svenskerne kunde samle af Skibe mod

ham i Øresund kommanderte Opdam fra sin Armstol gennem Raaberen med sin mangedobbelt forstærkede Røst saa det gjaldrede lang Vei over Sundet: han manøvrerede med Skibsbevægelser, Svingninger og Vendinger, han mit fürterlich Gewalt bombarderte och med al den voldsomste «brasa», saa Svenskerne blev aldeles «förvillade aff de der utomordentlige Skott i Skott». Saaledes slog han sig med overlegent Mod og Dygtighet i en sex Timers Kamp mod selve Carl Gustav Wrangell «durch und durch» ind til Kjøbenhavn, som han bragte Levnetsmidler, friske Tropper, og fremfor alt: nyt Haab!

Generaladmiral Ornings yngre Søn: Øverste Skibshøffvidsmand Bernt Orning (den senere Norges Admiral) havde i sin Ungdomstid i hollandsk Orlog gjort Tjeneste sammen med Jan van Wassenaer (saa hed Opdam dengang) under Schoutbynacht Martin Herperzoon Tromp.

Familiekroniken, hvorfra Ovenstaaende om Baron de Opdam er hentet, tillægger, at Jan van Wassenaer og Bernt Orning, der var omtrent jevnaldrende, da var særlig gode Venner og Krigskammerater og fortæller følgende Curiosum om Opdam: En Dag noget over Midten af 1660-Aarene huor (huorsom) som Offerste Skibshøffvidsmand Bernt Orning paa Togt var med en af disse gamle offer liggendis Noahs-Ark-Skudder, Galeyer kalditz, (Columbi Karaveller at ligne) «huilcke vi maatte trækkis med och tækkes till udi Norge huisom de bedste (tidsmæssige) vare udi Dannemarck», mødte han i Nordsøen en af disse nye store, praktfulde hollandske Orlogsseylere og gaar ombord forat hilse paa sin gamle «Adelborst-Kammerat», Schout-by-Nachten (de Salis?). Da de nu sidder udi «Cajuten» med hvert sit Genever-Bæger og snakker om gamle Dage, siger Schouten (jeg gjengir deres Samtale i mere modernt Sjøulke-Snak): «Har du hørt Noget om «Ian» (Opdam)?» «Nei, ikke siden jeg hørte, at han i Anno 59 havde bombarderet og jaget de svenske Skuder efter svært Slagsmaal tilhøire og venstre hele Øresundsrenna nedigjennem og gladelig seilet ind til Kjøbenhavn med Piber og Trommer, med fuldt Krigshyre og stort Mandskab». «Ja» siger Schouten — «men nu er Ian væk, han faldt ganske nylig ved Lowestoff» (i den 2-Aarige engelsk-hollandske Sjøkrig 1665—67) mod disse fordømte Engelskmænd! Det gik saaledes til: Ian førte sin store Flaade efter en ypperlig Slagplan. Han sat paa «Slagda'en» surra som sædvanlig fast i sin Armstol paa Dækket og kommanderte med sin vældige Stemme fra sin Raaber saa det gjaldede over hele Sjøen. Fuld var han som e' Alke, det havde han været fra Morraen af, det var netop en Mindedag i Slækta han festa for, «aa desuden tog han sig jo altid en go' Stoit paa sine Slagda'er, da han syntes at Flokta i Beina has blei lissom linnere da, aa hans

svære Hue var alti' klart, hvor mye han end drak! Han hadde netop tømt en Kagg med Genever aa skulde til som sædvanlig aa hive den bortover Dækket til ny Forsyning, da en a disse svære engelske «Fuld-Kugler» kom «aa smaddra Ian, Kagge, Armstol aa hele Greja i e' eneste Mølje!» Og den Tosken (han nævnte en almindelig uberømt Admiral, der aldrig havde «gjort sig» og som nu tog Kommandoen formedelst Ancienneteten, «netop af den Grund og ikke af nogen anden, maa jeg by' Dig det!») stelte det til slig, at vi blev grundig slaat! Men Ian, han havde nok greiet Brasene! for føre sin Flaade og slaas som e' Løve, det kunde han, hvor fuld af Genever han end monne være. Men saa havde vi naa den Satisfaction, at «Mikkel» (Admiral Michel Adriaanzoon de Ruiten (Røyter) hans rigtig gode Ven) seilte sine Skibe ret op i Themsen «med de haanende Koster anbragt i Mersene»¹, bombarderte Stranna til begge Sier aa løb lige ind til London, og denne Sodoma og Gomorra-By fik ornt'lig føle en hel aa fuld Blokades Tryk!»

Bernt Orning tilføier, at han var i Tvivl om, at Schoutens Beretning var ganske nøiagtig i sine Enkeltheder; det kunde nok ellers ganske godt ligne Ian, for reint uvorren var han, han «brydde sei aldrig de' Dusta» om Fiendens Skud: han sat i sin Armstol paa Dække, akkurat saa lik'gla' som i Stua si': «listi' som Ræven aa modi' som ei Løve», aa han brydde sei aldri me' aa ta' noen Forsigtighedsgreier for sei sjøll! aa Folka has sa': «at han aldrig manufrerte aa slos bedre end naar han havde faa't i mængdevis af Kagger med Genever gjennom Halsen!» «Men Schouten» — tilføier Bernt Orning — «var nok ellers en stor Satyricus, som til og med havde et Horn i Siden til Ian ligefra Adelborst dagene af». Og Bernt Orning hadde en noksaa forskjellig Opfatning af Admiral Opdam end disse tvende Historier giver Indtryk af. Men alligevel var det nok saa, at Schoutens fornøielige «Schnicksnack-Geschwatz» udtrykte den gjængse Mening om den originale Høllen-hund Baron de Opdams mange Sjøul-Snaalheder.

No. 21. Det er saa! Det er nu bevist ifølge en af Danmarks Adels seneste Aarbøger, at Helten — som formodet og som vor slægts-tradition altid har hævdet — var en Normand og Generaladmiralens Sønneson «Søren Eriksson Orning». Adels-Aarbogen siger om ham:

«I 1653 Skibs-Lieutenant, s. Aar Capitaine til Lands og Vands og udmærkede sig under Kjøbenhavns Beleiring 1659 som Chef for en Styckpram, tjente endnu 1676 og var gift med Adelheid von Köllen und Grossen-Grabow». Oberstlieutenant Hirsch siger

¹ En hollandsk Krigsskibs-Dekoration af ukjendt el. tvivlsom Opkomst og Udstyr, men som skulde haane Englænderne og altid ærgrede disse «til næsten vanvittig Harme».

i sine Officers-Portretter (Kgl. Bibl. Kbhvn.). «Han udmærkede sig under Kjøbenhavns Beleiring som Chef for en Styckpram.» Senere i den Skaanske Krig (Gyldenløv Feiden) kom hans Orlogsskib («Kjøbenhavn») paa Grund foran Göteborg i 1676 og Søren Orning blev fanget. Hans Hustru søger ^{16/8} 1677 om at han maa blive udvexlet og at han maa beholde Kongens «Naade». (Adelh. von Köllens Brev til Generalkom.) I samme Krig faldt hans Farbror «Norges Admiral» Bernt Orning paa sit Slagskib Glückstadt 1677 foran Marstrand (Se Stykket om Bernt Orning). Admiral Bernt Ornings Datter Else Elisabeth var min Tipolderfar Dragoncapitaine Fr. Chr. Grønwalds Moder.

No. 22. «De Stranger» var af særlig fin gammel og høibyrdig Adel — langt forudfor «Ulfeldt». Allerede paa Waldemar Seiers Tid, var den gammel og anseet i den Grad, at en «Strange» repræsenterede Kongen ved dennes Giftermaal med den bøhmiske Prinsesse Dagmar, som han med stor Pomp førte til Danmark (derom en bekjendt Riddervise, som senere citeres i en anden Forbindelse).

No. 23. Om Svend Wagnssøn Orning fortælles, at han aff særdelis Kræfter och Waabenfærd var, och hafte hand engang Anno 1597 som yngre Mand været paa den store Messe (Januar-Marked) udi den Statt Kiel. Der «huuserede de immer druckne holsteenske Adelsleute udi den Rathhauskielder och andre høffvelige Herberger sammesteds mit rohe Ødelæggelser och woldelige Mistackninger af Borgere. «Och, naar de druckne ware, de ikke eet Menniske det achtede mere end wie eet Kvægfael!» Der blev en stor Striid, och ware de fuuleste Zancksuchtige een Sehested, een Buchwald og een Pentz (af Holstens bedste Ætter). De dend Borgmester udi Kiel tødlich antasten wollte, eftersom hand dem deres Gewalter (sic) verbot. Da tager den Kiempe Svend Wagnssøn, som dend Borgmesters Giest och Følgesvend war, dend Sehested med sine baade Neffuer och «schlägt» (sic) med hannem — liigervis som med een (sic) Kølle — dend Buchwald och dend Pentz sur Erde.» Der bleff siden efther (sic) en stor Stilhed udi dend stridige Kielder, och Ingen woffvede sig mere at høyrøste och obsternazige, saalænge dend Borgmester och hans Giest war der» (Else Elisabeth Orning Grünwalds Fortælling efter en Beretning af hendes Farmor Fru Karen Andersdatter Mouatt). Hun tilføier, «at Fru Karen udi Kjøbenhavn engang offer en Menneskealder efter havde været til Gjæstebutz sammen med denne sin Mands nærmer Frænde, (han var kjødelig Syskendebarn af General Admiralens Fader om endoch meget yngre). Frue Karen beobachtede ham, och særdelis dette Frændskabs wegen, och anhørte hun med særlig Anziehung, huad om hans særdelis romanachtiger (sic) Lif och Leffnet erwähnt bleff, och siger hun: «det war en høyxoxent anseeliger

och schmucker Mandt med de angnehmeste och artigste och höffvitzke Lader, huad och rimeligen war, eftersom han udi saa langen Tiid Hofsinde været haffte och nydet megen Gunzt aff de Hoffjomfruer, och endoch meget høyere op. Thi de immer ham leffelkiere ware, och war hans Væsens Erscheinungen illigeveller særdelis bydendis ved sin Vilies offermaade Kraft — sin høye Alder och lange Hofftienester uagtet — eftersom dette et særligt Mærke war hos mange Mitglieder aff denne mandige, stolte och stærke Æt!!»

No. 24. I Mindetalen (parentatio vitæ et necis) over den sidste Orning i Danmark skulde vedkommende Geistlige blandt andet sagt: «Nu er den Uradelige Æt Orning uddød i Danmark. Den har været en paa Mandssiden saare tapper Slægt i saa mange Siøetræfninger Aarhundreder igjennem. Myndig men høymodig, ockso «paa Spindesiden». Men doch en egenraadig og ubøielig Slægt, och nærrede den immer stor Uvillie til den kongelige Suverenitet och den tyske Høyadels Tryk, hvem den hartad afskyede!!»

Ved Regjerings-Formens Forandring i 1660 tabte den danske Adel sin politiske Betydning; den trak sig tilbage fra Hoffet og det offentlige Liv, den gik tilbage i Anseelse, Rigdom og Antal og i dens Sted kom den «nye tyske Adel, Hofadelen», som navnlig fra Christian den 5tes Tid af (1670—99) overøstes med Naadesbevisninger og Privilegier, fik de nyoprettede Grevskaber og Baronier og andre større Forrettigheder end den tidligere nationale danske Adel. De nyetske Høiadelige var omtrent som Konger, hver paa sit Gods (udøvede Retspleien, Kaldsretten, Oppebørselen, Udskrivningen m. m.).

Høiadelen blev foretrukken og fremtrukken af Kongerne, som vistnok i Begyndelsen — kanske ikke med Uret eller snarere med delvis Ret — var mistroiske mod den indfødte Adel, men siden «blev saa «opvant» med at begunstige den tyske, at de vedblev med det, hvor der ingen Undskyldninger var længere og i Tilfælder, hvor netop Individier af dansk Roed var langt dygtigere end de konkurrerende Tyskere, «som altsaa gjevnlige (sic) blev foretrukne», for Exempel Bremeren Christopher Gabel mod Geniet Gunde Holgerssøn Rosenkrands, f. Ex. Anspacher-Præstesønnen I. Schulin mod det dygtigste Statsmandsemne i Danmark: Iver Rosenkrands og desværre mange flere Exempler paa de «deutschgesinnte» Oldenborger-Konger «Verkehrte und lange, lange daurend verhängniszvolle Sympathie».

Et rent drastisk Exempel var Mecklenburgeren Vincentz Hahn, som var «fræk og paagaende» endoch mere end som Tilfældet var med disse i Almindelighed: de kom ind fattige og forsultne og blev fedede, ja overgjødede i det Land, som de saa ofte handlede ilde mod i sin Utaknemmelighed. Hahn tøflet «tilføeds» ind i Landet som en fattig «Luuse-Knecht» men — ved sin utrolige Frækhed

och submisse Underdanished (sic) och modbydelige Smigrelse mod de Mægtige — endte han som Baron, Geheimeraad, Overjægermester och Elephantridder; han havde en fremragende Plads blandt Chr. 5.s Yndlinge og stor Indflydelse paa Kongen, efterat det var lykkedes Tyskerpartiet at styrte Griffenfeldt (1676). «Allerede da» — siger en fremstaende dansk Skribent — «haves der Exempel paa, hvad en fræk tysk Herre, støttet til Hofgunsten, turde byde de anseeligste Slægter af den ved Suvereniteten ydmygede danske Adel». Hahn tiltvang sig — vitterlig tiltvang sig — Forlovelse og Ægteskab med den 17-aarige ikke meget villige Sidsel Kaas og aldeles imod hendes Faders Villie. Hun var rig, meget rig, og eiede flere store Herresæder, det faldt alt i Hahns Eie, da hun mærkelig snarligen og mærkelig hasteligen døde. Hahn opnaaede ved skamløs Benyttelse af Kongens Gunst at forøge sine Godsers Antal betydeligt; han udpiinte og forhuggede dem «schmählich» aldellis til Nøgenhed og «har de heller ey senere rettet sig op». Han var en saare haard og streng Jorddrot, den reneste «udsugendis» Bondeplager, och der gaar igjen Sagn om den ulidelige Skræk, som stod af ham hos hans Undergifne och de Omegnens Bønder». Han døde i 1680. «Hans Datterdatter Anna Sophie Reventlow bleff Danmarks Dronning udi 1721, hvorvide Kongefamilien och Hoffet splittedis».

No. 25. Det berettes om en Stammer af Fru Dorthe Munk (Thomas Svendsøn Ornings) at hun, som var Jomfru ved Dronning Margrethes Hof, blev omtrent tvungen af Dronningen til at ægte en nybagt Adelsmand, Stamfader for Slægten Muus,¹ hvem Dronningen «undte et stort Gifte». Den adelsstolte Jomfru hævnedes sig ved i den Fæstensring, hun efter Skik gav sin Beyler, at lade indlægge en Kobberstift med den Indskrift: «Wahr dig, Kober-Nagel, Du huiler udi Guld».

No. 26. «Det forlødes (sic) om Hr. Otte, at hand udi sin allerfaureste Ungdom tilhuse war hos den stormægtige Hr. Eiler Erikssøn Hardendbergh till Madzerup och haffte dennis særdellis Guntz. Och stieg denne Eiler Erikssøn immer høyt udi dend Konge, dend Anden Friderichs, Bewaagenhed (1559) til Rigens høye Hoffmestere och Riigs-Raaed. Men der gick den Tale, att Hr. Eilers Datter, dend faure Kirstine Eilersdotter bleff aff dend Konge særdellis udaff Elskoff hitzigen tilbeylet. Men efftersom hun sine Øyen-Smiil paa en Adelsmand udi Faderens Tieneste kastet haffte, villte hun ey udaff dend ellers meget «kønne» Konge dette att æstimere och ændtze. Och det forlødes, at Hr. Eilers sednere Sendelz till «de Mosquowiters (sic) Fyrste» ey til Danemarcks,

¹ Den senere danske Familie Muus (og Grenen i Norge) har intet med den ovennævnte adlede slækt Muus at bestille; den er forlængst utdød.

dets Lykke och Avantage været haffte, och bleff den Rigens Hoffmester deden med Affsked fra sit Embitz bemødet och døde».

Kong Friderich II var ellers en meget gemythlig Herre, naar det ey sich om «Elskoffs-Affærs gelenkt» (sic). Han tog sit Bæger til bredfuldt Maal og forkortet sine Dage (han døde 1588, 54 Aar gl.) ved «sin ugemenlige Genusz udaff stærke Dricke». En Folkevise om ham lød:

«Han holdt Collatz med Adelen sin
Och gjorde den lystig och glader, . . .
Och drack med den den sødeste Viin,
Som Landsens Herre och Fader».

Et Curiosum: Da Kongen engang efter et lystigt Lag, der varede til udpaa den lyse Morgen, fandt paa at kapkjøre med Rigmarsken, Hr. Peder Gyldenstjerne, fra Timgaard til Tim Kirke, hændte Følgende: Peder Gyldenstjerne havde en hurtigere Hest eller kjørte bedre, ialfald kjørte han Kongen raskt forbi og raabte: «høyt udi sin rusige Lystighedtz och iffrige Frydet» gerade ind udi dend Konges Aaziun: «Pyt».

Men da bleff dend Konge bekränkt, och skreeg han endoch hølydeligere: «Jeg will ingen Pytten wiide aff, Peer!»

Jeg anfører denne Episode, fordi Talemaaden: «Pyt, sa' Per til Kongen», skriver sig herfra. Den blev saare almindelig i Tvilningrigerne og bruges visselig ogsaa hyppigt den Dag i Dag i begge Lande.

Der fortælles ellers om adskillige Raaheder ved det kongelige Hof, særligt naar «Kongen selfver war drucken, och det han som tiest war», men om lignende «Plumzerier» (sic) (Grossieriteter) som udøvedes ved Hoffet i Ferrara (og det mod den «guddommelige Dante») meldes der ikke.

Rigtignok var det ca. 200 Aar for Kong Friederichs Tid, men alligevel. Det fandt jo Sted ved et af disse Hoffe i Italien, navnkundig ved sin høie Kultur!

Dante, som ikke indgjød hverken Agtelse eller Anseelse ved sin «uselige» Person (liden, men naselang, skak lig en Flaggermus og ved sin uheherskede yderst latterlige Passion for smukke Kvinder) vankede, udstødt fra Fædrebyen, om fra det ene Hof til det andet og «aad den Landflygtiges bitre Brød». Han anvistes ofte Plads ved Siden af Hofnarrens, og denne nidsaa som oftest «den Udødelige» som en heldig og overlegen Medbeiler, og forsøgte ved at foretage de raaeste Løier med ham, at gjøre ham til Latter for de raabarkede Krigeres og i Manerer vistnok mere høviske, men i Virkeligheden hjerteraae Hofsinde Øine.

En Dag faar Narren fat i Dantes Hodeplag og har den uhørte plumpe Frækhed i hele det straalende Hofs Omgivelser ugenert paa

Stedet at forrette sin Nødtørft i den Guddommeliges Hat — til den voldsomste Raa-Latter af Hoffets samtlige Personale og dets Gjæster!!

Man førte dog vel adskillig bedre Sæder og Skikke i Norden, selv i nævnte Aarhundrede!

No 27. Hand (Otte Thomassøn Orning) menes dog at have som Skibschef frivillig gaa't med blandt de tapre Sjøkrigere, som Bergenhuus kjække Lehnsherre Erik Ottesen (Rosenkrands) havde under Erik Munk sendt op til Throndhjem for under Syvaarskrigen (1563—70) at hjælpe Throndhjems Lehnsherre Evert Bild med at jage Svenskerne ud af det Throndhjemske «huor disse under Claude Collart haffte sig fastzitzet» (sic). «Stenwicksholm bleff reprendret och dend Collart prendrit». Det siges, at da Erik Ottesen (R.) lod Budstikken udgaa til Almuen for at «mane til Huielp», havde han efter Tidens Skik med Hensyn til Brugen af Metaphorer, (billedligt Udtryk: Allegori) knyttet et Reeb til denne for paa denne symbolske Maade at antyde den Trusel «at hvo, der ey mødte, skulde uvægerligen blive hængt».

At Bergens Lehnsherre har grebet til saa drastisk Trusel formentes at være en Følge af Almuens ilske (men fuldkommen berettigede) Harme over Øvrighedens Vilkaarlighed og Overmod. Lehnsherren Evert Bild (en anden Slægt end Bildt) havde været en saa haardhændt Tyran mod Bonde og Borger, at det sandsynligvis for «at blive ham quit war», at Thrønderne «under Sjuuaarsfeiden» i 1564 næsten godvillig gav sig under svensk Styre. Og «de Lehnsherrers Fogder «foer frem med største Strengelz och Uebermuth». Som nu «dend Foged udi Lehnet, Hr. Per Seldner (Husmand) kaldet «Tysker». Han var foruden en ubarmhertiger Skattekræver «aff so übermenschlich liederlich Nature udi sine Driephter» (sic), at han paa sin Gaard «haffte et Jomfrue-Huus for sich selbst belegent, och war dette Elskoffs-Buur mit unge Pige-Quind's fra Landet och sehr erfarne und abgenutzte Skiøger ifra den By Bergen erfüllet» — saa «dend Almue det Embitz-Regimente ey særligt hørsommeligt war».

Det var i denne Krig, at Enno Christopherssøn (Rustung eller Thrundheim, Skottefruens Bror) som havde flakket Europa rundt paa «Kriegs-Effentyrier» og hvem den svenske Historieskriver Tegel kalder «en Hufvudjagare, Skålm och Tjuf» — tog Tjeneste hos Swensk-Kongen Erik 14de mod sit Fædreneland og erhvervede sig med rette Navnet: «Enno Brandrøk», da han «ihærdigen foer frem med Mordbrandtz og Skjændsler».

«Sjuuaarskrigen førtes med «raa Grumhed oc grum Raahed». I Norge blev især Hedemarken, Romerike og begge Sider af Wiighen

herjede¹ og de Byer Hamar, Osloe og Sarpsborg lagt «udi Gruus och Asche»; i Sverige var det Vester Samt Østre-Götland og Verm-land, som leed under Striiden: «Lindköping Stad, Alvastra Kloster, Vadstena og St. Birgittas Kloster oppbrunnitz». Man maatte faa Fred istand for ikke at begge Lande skulde gaa tilgrunde,

Et Curiosum: Viken og Dalsland slutter under Krigen en Bondefred; men det afsidesliggende Valdris «indgaær et forme- ligt Pactum» med Svenskerne.

No. 28. Hun var Datter af den ætstore Erik Orm hin Unge og Magdalene Christophersdatter Rustung til Sæheim (Seim) i Kvinds-herred. Erik Orm var paa Mødresiden af den høbyrdige Slægt «Smiur» (Rigsforstanderen Jon Svalessøn Smiur, Søn af Svale Jonssøn og Sigrid Gunnarsdatter Kane).

Som et Exempel paa, at de gamle katholske Forskrifter og Levere-gler endnu kunde ligge latente selv hos Geistligheden skal anføres, at vedkommende Præst, Hr. Capriclivius (Bokkelie), ved deres Vielse skulde have formanet Ægtefolkene til «at leffue gud-frygtigen, iagttage Fasten og sig verhalte kydske-ligen saavel om Søndagene som och om Fredagene».

Ligesaa og værre i Danmark. Der dyrkede man et Sted paa Landet «et Helgenbillede med mange papistiske Koklementer» (Complimenter, Ceremonier). Christian IV skrev til vedkommende Lehnsherre: «— — — at Du forrskreffne Helgens Imaginem eller Afflignelse udaff fornæffnte Kirke lader udtage, saaledes at fornæffnte Afguderi afflæggitz kand».

No. 29. Mod Slutten af sin «krancke Tilstantz huorsom det Riigens Hauptstadt» opnaæde dend Bye Opsloe dock twende locos splendidos (Lyspunkter m. H. t. sin Rang i Samfundet): «Konge-brylluppet i 1589 mellem Kong Christiani Quarti Syster Anna² och Jacobus 6te af Scotland». Der siges i en «gambel» Beretning, at de tilstedeværende Adelsmænd med Damer bød «Frøkenen» velkommen, medens «huer Mandt udi Borger-skaffuet affløsnede sin Mousquette oder Røhr, hendis fyrstelichste Naade till allerhøyeste Æres Erbydeltz och underdanichste Sallfue». Vielsen foregik i den store Sahl i Kristen Muules Gaard.

¹ Da Svenskerne brød herjende ind i Rakkestad, manede Præsten Eystein Baardsøn Hartgenger eller Rosensværd Almuen til at gribe til Vaaben. Da ingen vilde paatage sig Anførselen, satte han sig selvver iført sin Forfaders Pfantzer och Jarnhat paa sin Haupt og drev Fienden med stort Tab paa Flugt. I Kampen blev hans ene Ben «knuust udaff en Kølle med Jarn-pigger udi», hvorfor han siden maate «have eet Been udaff Træ aff Bierck konstfærdigen uddannitz og tilsnitzet». Han blev belønnet dermed, «at Gaarden Næs bleff hans Præstegaard tillagtz og att hans Søn Hr. Jens Rosen-sværd fik Kaldsbreff effter hanses Døed (sic) dend 22 Januarius Anno 1587».

² Anna decus Daniae Frederici filia Regis,
Norvegica qua vidit pulchrius ora nihil.

I 1591 var det «Kongehyldningen» (af Chr. 4de: $\frac{8}{6}$). Da saa Opsloe for sidste Gang Konge-Statz: Den brogede Skare «af de fremmødende Riddere, Adelsmænd, Lagmænd, Biskopper, Provster och Præster, Borgere och Bønder».

Det fortælles, att ved den Leylighed oder Festivitetz bleff och dend oldgambel Bisp, dend Frantz Berg (Bergh), huilcken wie Oldinge sehr klein och zuzammenfalden bleffen war, udaff Provster po demses Hærder oppløffitz «att han deden seinem Koningen anseehen kunnte».

«Och bleff der opdruchitz mange Ahmer med goede Rhinische och Spanische Wiene (sic) udi dend Raadmand Mikkel Funtin «handses» Wiinkielder, som hannem bewilget war udi Anno 1577 under den nye Raadstue efter Taxt udaff Lagmænd, Raad og Gjal-kare (Byfoged) att beligge».

Hyldningen er skildret udi et «Carmen Gratulatorum till Kongen» i «letflydendis» latinske Vers af den gamle Læsemester udi Opslo Halvard Gunnarsson, ogsaa Forfatter af det «navnkundige Schrift» kaldet «Præstepienen¹»: «en Spørgsmaahls-Bog udi huilcken er forfattet de allerlysteligste Spørgsmaal med deris dertil beskikede Giensuar till Underholdning ved Giestebuud» istedetfor Datidens Tidkort (Drukkenskab og Slagsmaal):

«Nunc certare iuvat poelis immanibus omnes
Immodique sibi frangere membra mero».

(Frit oversat):

«Nu er det Skik at overvælde Alle med de breddfulde Bægre
Att bryde Lemmer og tage Liv ved den kraftigste Drikken».

«Præstepiena» er nærmest en Morskabsbog; thi uagtet den vrimler af Bibelsprog er Spørgsmaalene¹ saaledes sammenstillede, andragne og anordnede, at Læseren absolut høster mere delectatio (Fornøielse) end meditatio (Andagt): man nødes under Læsningen til at tænke paa den Slags latterlige Bibelstyrke, som Holberg gjør Per Degn til Repræsentant for.

No. 30. I Løbet af de 50 Aar (1550—1600) herjedes Norden «udaff hefftighe Pezt-Sygger (formedelst de Winde, huorefter Pestis lader «sig tilsjune») dog mindst i Norge (hvor der forøvrigt ogsaa

¹ For Exempel i Præstepiena: Sp. Huor aff bliffue Quinders Person, som Ecktegifte, kaldeditz Fruer (tysk)?

Suar: Af Fryd eller Fryntelighed Thi de skulle och monne være deris Mænder «til Frygd, Trøst oc Wederquegeltz o. s. v.» (en fornøielig Etymologie!).

«Præstepiena» er ellers en Bearbejdelse af en tysk Original, som udkom i Sachsen ca. 1590 eller noget før.

var Hungersnød). I Aarene 1561—1563 skal 13 000(?) Mennesker være døde paa Lolland. I Bergen og Thronhjelm «foer Peztientzen ilde om, moxen ædel och uædel offerfallitz bleff».

No. 31. Dette var langtfra ualmindeligt, særligt i Danmark og Sverige, disse Forgaaelser af saa høie Personer som Prinsesser, «och det baade fore och sidenefter». Paavirket af sin Farbrors Dronning: Margrethe Sambiria af Pomern (kaldet «Sorte-Grethe» el. «Grethe Sprenghest») tog Erik Plogpenning's 2de Døtre Agnes og Iutta (ca. 1252) Nonnesløret, aflagde Kydskhedsløftet og gav St. Agnes's Kloster i Roskilde alle sine Godser «undt Habengut». Men saa blev de «luthleye» af det Hele, «særdelis med det Løftet, formedelst dettes Beswerde och Entsageltz, eftersom de udaff Naturen særdelis elskoffsye og leffelkiere ware, och «de undtveghe fra det Kloster, huilcket for et stort Scandalum ansaaes», særligt fordi «de toge sit Goeds tilbage, huilcket de solgte, mageskiftede och forbyttede bort udi Elskoffens Fortienester» (sic). Den overvættes skønne Jutta reyste saa affsted till Sverige, huor hendes Syster Sophie Dronning war och tillgiffte med dend Kong Waldemarius (— Waldemar Birgerssøn (1250—78) — en Folkunge). «Hand tabede alldelis sit Vett och sin Forstand, der «hon» — som svenska Krøniken siger — «trätta fram wid svenska Hoffvet udi Konungens Gaard likmätig en Engel från Himlen». Holberg udtrykker sig mere spydig-prosaisk, saalunde: «Hendes Svoger Kong Waldemar tog saa særdelis venligen mod hende, at den gode Klosterjomfrue bleff frugtsommelig og avlede en Søn med ham, huorudover hun blev idømt «till evigt Fængselse» (sic), medens han til Bod for sin Elskovssynd gjorde en Reyse til det hellige Land; thi «effter den søde Kløe kommer den suure Svie». Kong Waldemar blev senere afsat og holdt i mildt Fængsel af sin fremragende Bror Kong Magnus Ladulaas.

No. 32. Man har i Holsten i de Tiider adskillige mere haarreisende Exempler paa Adelsdamers Løstgighed. «Den udaff Legemet offermaade schønne, men aff Gesinnung fuule Appolonia Rantzau» anstiftede sin Mands Drab ved sin Boler. Hun maatte rømme Landet «i Mandsklæder effteratt have sit favre gule Haaer affklippet». En Dame af Slægten Ahlefeldt «begik dobbelt Ægteskabs-Brudd och war fast kiendt offver det gantzke Land for übermenschliche, ungemaine Liederlichkeit». Adskillige flygtede bort med Bolere af «gemenigste Standt, saasom: Meyere, Mähere (Slaattekarle), Fischere, Fegere (Feiere), och desligiste Geseller».

Anne Eriksdatter Orm, Otte Thomassøns Hustru, slægtede ellers meget paa en Forfader «udi sin Obsternatz och Umedgjøer». Denne Forfader fik «endoch den strenge Bisp Hr. Erik ey sin Raade med, særligt med Hensyn til de høyhellige Fastedague «end ey om det

ham allenest paabutz war, med huid Æde («Melkemad» (Rømme) og Æg) dem at helligholdiz».

No. 33. Lars (Lauritz) Johanssøn Galtung til Thorsnæs, Foged over Halsnø Kloster og Hardanger Lehn under Lehnsherren, Svogeren General-Admiral Erik Ottesen Orning, i Midten af 1600-Tallet nævnes som en «dugelig og braff Mand i alle Maader», ligesaa Sverke I. Dall og Offe Dall (forhenv. Skibshøfvidsmand) Nils Rosen-gjedde og nogle flere, og, lægges der til, «de vare ogsaa alle af adeligt Bloed». ¹ Ellers var særligt paa den Tid «Fogderne (Skatte-opkræverne) for noget ugudeligt Skarffue-Pakk at regne».

I denne Tid, kaldet «den danske Adels Glanztid» udkom i 1584 en merkelig Bog (Haandskrift af en tyskfødt Mand). Den kaldtes «den norske So» («Die nordtsche Sau») og hvor der siges om Fogederne: «De røde Haner» er de mægtige Fogeder som paa Kongens Vegne modtager Skatterne og Inddrivelse for adelige Gods-eiere. «Disse trodse sin Magt og plage de arme Folk, saa at Gud maa sig forbarme». Et andet Sted: «Fogederne» — hvad enten de ere Kongens eller Adelens — «er store Tyranner; de kaste quantwiis (snedigt) Had paa den fattige Mand. Har han en god Gaard, jage de ham med slu List fra den, tage Gaver och giffue da dend Gaard til dennem (= den Begunstigede) och beskatte uloffeligen med offerhændig megen Sølv og tage uretteligen «Kjendelse, Støvle-hud og Nattehold» samt tiltvinge sig «Gaver, Baadsmænds Ud-skriffelses Befrielse og andet hvorsom Ubilligt i alle Maader».

«Fogdernes Tjenere ere værre end Rafne, naar de udsendis at kræfve Landskylden; de den fordubler, de indkræfve med Volde-lighed og deres Hoeren er «über al Grentze och Bestialität» som f. Ex. den umættelige och ugudelige Hoerkarl og Udpresser dend Peder Twill». ²

I Danske-Tiden var Almuen offermaade stærk «skatteredne». Af de mange Skatter kan nævnes: 1) Adels- og Leilændings-Skatten, 2) Kap- og 3) Ildsteds-Skat en Kopskat ³ af hvert Menneske og hver rygende Skorsten i Landet, 4) Krigstyr til Hjælp for Kongen i hans Krige, 5) Tiende og Landskyld, 6) Korntiende, 7) Smaa-tiende; værst var 8) «Giengjærden» som blev betalt in natura: «Foge-derne toge Hester, Kjør, Griser og Sauer, Kopper og Kjøril, Sølv och Kobber och det de ellers monne rote frem och finde; de kræ-

¹ Om Offe Dall siges, at han «var tilgifte» med en ufri (uadelig) Kvind fra den hanseatiske Kjøbmandsstandt i Bergen «och gick deris Børn (Dall'erne) udaff Adelsstandt och offer udi Bondestandten»; af deres Ætlinger skal findes adskillige i Søndhordland.

² «Och burde dend Peder Twill derfore besonders benæfnes med det Bauersprache Twall («Asen») lægges til.

³ Direkte Skat (efter Kopf = Hoved) der paalagdes hvert Individ. Kap-Skat maaske en Vei-Skat.

vede Skatterne med Vaaben i Haand och sloge de ofte Bonden tilblods eller ligefrem dræbte ham». «Ingen aff Landsens Tienestemænd har til nogen Tiid været saa «inmari hati» som Fogederne». «Och rasede de som svarest udi Pestilenzernes haarde Tiider».

Der var ogsaa mange frygtelige Exemplarer af disse Ulve, f. Ex. Baltzer Knarre i Nordmør, og Lars Stabel paa Inderøen, Søffren Bondessøn i Sundhordlen, Mauritz Busch eller Bosted og hans Sviigersøn «den maledidede Hoerejægere» Albret Berner; disse tvende sidste afløste hinanden ved Lysekloster «med haarde og uloffelige Skatteopræffning og ugemene Hoereholdtz». Der kom Brev i 1633 om «at afskaffe» dem; thi «har de jaget flere Enker med faderløse Børn fra sine Gaarde». De blev endeligen afsatte, men havde de faaet Tid til at underlægge sig mange Gaarde som Fitjar (Kongsgaarden och Storgaarden Ask) og Penger. «De var offermaade riige saavel paa Penninger som paa Vellyster». (sic) «Omkr. 1700 var der en braff Foged i Tysnes Oluf Larsson, men om Sønnen Prost (sic) Lars Oluffson (Heiberg kaldet) i Tysnes siges «at han var so fæl aa drikka», och blev han vanligvis kallits «Brændeviins-Lars».

I 1672 blev Nils Resen (Bror af Præsidenten i Kjøbenhavn) afsat fordi han tog «Feler» (Feil) af sin egen og Kongens Kasse, «formedelst det var udi mørketiden». Foged Peder Alfson var glad i Penger og ublu i Skatteindkrævning. Hans Søn Alf Pedersen kaldet «Alf Pave» var indsat til Præst i Ringsaker, men det var ogsaa Ditrich Muus, «och sloges disse two udi selve Kirken, men Alf Pave jaged dend Muus udi Muusehul och maatte denne der giemme sig væk». Futerne var ofte rent fra laveste Hold og med skummel Fortid, hvad ogsaa deres Navne bevidnede, som: «Tjømes Morder», «Jørgen Litletjuv», «Jens Staldsvend», «Anders Skrædder», «Joachim Kusk», «Christen Smed», «Lars Stabel»¹ o. s. v.

No. 34. Kontrakten mellem Præceptoren og Vatneherskabet vedkommende hans Ansættelse maa synes meget løierlig i sine Udtryk for Nutiden. Præceptoren skulde — foruden en aarligen Løn af «goede Penge udi 4re Termini — have Naturalydelser, saasom et Kambers for sich selbst med immer om Vinteren «usluk-keltz (uudslukkelig) Ildebrantz» (= stadig opvarmet), huorsom Ædendis oc Drinkendis udi goede Maael oc udi fuule (fulde) Poter (Potter) allt efter sin Standtz oc Stilling udi Huuset».

No. 35. Hans Præceptor holdt ham for en offermaade scarp-

¹ «Denne Lars (Stabel) var udaff sin Moeder-Quind (sic) fødte under en Haug (Stapel) udaff Bord, worudaff Naffnet (Stabel) er opstaaitz och haafte han en talrige Efterkomtz» (sic), hvorudaff adskillige have sig opp-gaaitz til Anseeltz, men och nogle udi end mere Nedgangz niederløbitz og giffuet sig udi Landtløberie («Stabelfølget»). (I en gammel Indberetning om Fantefølger) — ogsaa bevidnet af en Frue af den finere Stabel-Familie.

sindig Dreng «udi sin Effne at sine Tancker retteligen att anbringe ved sine Studier oc Foretagelser, særligt at han syntes at haffue den rette ingenium naturae udi den philosophiske disciplina».

No. 36. Det var i den saakaldte julianske Calenders Tid. Denne Tidsregning var en Verdens-Foranstaltning under det romerske Verdensrikes daværende Styrer Cajus Julius Cæsar, hvorved Solaaret (365 Dage), istedetfor det tidligere Maaneaar (354 Dage), blev lagt til Grund. Tidsberegningen begyndte Aar 45 f. Chr. (annus confusionis — Forvirrings-Aaret — de astronomiske Epakter —), idet Aaret ved Berigtigelsen blev øget til 445 Dage. Den berømte alexandrinskgræske Astronom Sosigines er i Verdenhistorien blevet tillagt Æren for at være den videnskabelige Autor (365 Dage + Skuddagen). Men Cæsar fik Verdensryet «dervide, at hans Navn indaugurerede den nye Verdens-Tid: «den julianske Calender», og den brugtes i alle Lande og fremdeles i Rusland og de græsk-katholske Lande, iallefald indtil Sovjet-Røret.

Det maa dog betones, at der er al Sandsynlighed for, at Sosigines ikke er Far for denne forbedrede (julianske) Verdenstidsregning, men at han kun ligetil har copieret Ægypterne.

Thi i 1866 fandt den berømte tyske Ægyptolog Lepsius paa Byen Tanis Grund den nu saa navnkundige «Kanopos-Sten» med dens tredobbelte Indskrift: hieroglyfisk, demotisk og græsk. Den viser, at det ægyptiske Præsteskab (og Astronom-Collegium) var samlet i Kanopos By 238 f. Chr. og vedtog netop den selvsamme Tidsregning, 365 Dage med Skuddag hvert 4 aar (som altsaa over 6 Menneskealdre senere blev en Verdenstid under Navnet «den julianske Calender») cfr. den græske Text, hvor det lyder: «ἀπό τῶν νῦν μιαν ἡμέραν εορτήν (Festdag) τῶν Ἐυεργετῶν θεῶν επαγεσθαι δια τεσσαρῶν ἐτῶν . . .» («apo tou nyn mian hemeran eortén (Festdag) tōn Evergetōn theōn epagesthai dia tessarōn etēn»), «fra dette Øieblik (fra nu af) skal een Dag «saasom en Festdag for Guderne Euergetes (d. v. s. Skuddagen) tillægges hvert 4de Aar». Skuddagen blev nemlig givet Formen af en Festdag (εορτήν) (Mindetag) for «Kongeparret,» (Guderne): Ptolemaios Evergetes og hans Syster og Dronning «Berenike» for at hædre deres store Fortjenester af Riget og vel ogsaa for at faa Forandringen lettere indført.

Men heller ikke den såkaldte julianske Verdenstidsregning holdt Stik; den viste sig at være «ikke ganske correct»: man kom noget forlangt forud. Efterat Concilier og Paver forgjæves havde arbeidet med Forbedring, lykkedes det endelig Pave Gregor 13de (Jesuiter-Paven, 1572—83) i Aarene 1577—82 at bringe Verdenstidsregningen i den vistnok bedste Ordning, som overhovedet kan naaes (indtil et Verdensgeni à la Einstein(?) overrasker Verden).

Men da Pave Gregor var en fanatisk Protestanthader og en usøm-

melig Lovpriser af det skammelige og grufulde Mord paa de franske Hugenotter (Blodbrylluppet i Paris Bartholomæus-Natten 1572), kviet de protestantiske Stater som særligt vilde hat størst Fordel ved Brugen af denne nyeste «gregorianske» Tidsregning — sig for at antage den; først Aar 1700 blev den indført i Danmark-Norge (Astronomen Professor Ole Rømer). I England 1752 og i Sverige først 1753.

Fru Justine Cathrine Reichwein (gift med Dragoncapitaine Fr. Chr. Grønwald) havde (af sin Svigermor?) hørt,¹ at Admiral Bernt Orning af sin Far, General-Admiralen, var gjort opmærksom paa, at den julianske Calendar «ikke var at vertrauen (liede, stole paa», medens den af Pave Gregor 13de reviderede utvivlsomt var rigtig, hvad han selv troede at have «obsalveret») (sic). Ved en Samtale Admiral Bernt O. Aaret før sit Fald (i Gyldenløvefeiden) havde med Ole Rømer, (den navnkundige danske Astronom) fik han fuld Rede paa «at hans Fars og hans Antagelse var retteligen».

No. 37. Der havde vistnok i gamle Dage (tidlig i Middelalderen og fremover) været mere Samfærdsel i og over Fjeldet (ogsaa mellem Østland og Vestland) end man nu synes at tro: cfr. Normandsløbene, Sverre-Skardet, gamle Handelspladse (f. Ex. Nystuen, hvor en Kirke nu skal bygges), men disse Trafik-Aarer var paa daværende Tider kun lidet brugte, de var i rent Forfald. Fjeldet er vistnok et Skille, men ogsaa en Forbindelseslinie, en Samfærdsels-Vei for den Dristige.

Med Hensyn til Fjeldovergange beskrives de ved de Tider, Hr. Eriks Reise foregik, saaledes: «De er sammelige Steder saa steyle att riide, att det Hors faaar immer paa den Rumppe sig att sitze och sig nedeneffter lade gliede, och naar mand igien opoffvre skal, da dend Rytter maae afstaae, ellers dend Hors ey vil med hannem opgaae». Og var de mere almindelige (trafikerede) Fjeldfærdsels-Veie halsbrækkende, er det sandsynligt, at Fjeld-Veiene Bygderne imellem var, om muligt, værre.

Da Biskop i Bergen Erik Pontoppidan c. 150 Aar senere i 1749 skulde gjøre sin Konge (Fr. V.) sin Opvartning i Christiania paa hans Norgesreise, begyndte Biskopen sin Reise den $2\frac{1}{6}$ over Lærdalsøren² og Filefjeld til Valders og videre og naaede frem

¹ Fru Justines Udtryk er: «Hand, General-Admiralen, ingen ret Lidtz (Vertrauen) til dend Zeittafel hafte».

² Det menes, at det var ved den Leilighed, at Biskopen igjennemfoer «Norges Største Fieldhuule», den navnkundige «Dollsteinhule» paa Søndmør ved Stadthavet. Han har beskrevet den i sin «Norges naturlige Historie» 1752.

«Dollstein-Hulen» omtales i den islandske Flatøbok og er ogsaa beskrevet af Islændingen, Antikvaren og Historiografen Thormod Thorfæus (Thorfæsson) i hans Hovedværk «Historia rerum Norvegiarum».

først den 5 Juni, og det ansaaes for sjelden godt og hurtigen udført — dengang. Fjeld-Veiene var — siger han — «i høieste Grad livsfarlige. Paa enkelte Steder hang Veien rent udover Klippesiden ved Huielp af Støtter, medens Elven brusede med Foss i Foss i Dybet nedenunder».

Jeg blot antyder her den i sin lune Humor og med sine ligetille Udtryk næsten hypermorsomme Beretning om Hr. Eriks og Berlos Ophold en Nat paa Reisen i en Stenhytte (Steinbu) paa Grund af et overhændigt Uveir med Snefog i Fjeldet (Hr. Eriks Fortælling til Hustruen, fra hvem den er gaaet videre i Slægten). Denne «Kione» (Koj) — en virkelig «Troglodyter-Bo» — som Hr. Erik benævner den, var blottet for Alt, undtagen Unger, en Gjeit, et Par Høns og saa — Dunster, «Emm», som havde fortættet sig til en saa infam kompakt Miasm aff aen saa infernalsk Stank, at den skildres som en ren Forhaanelse mod Næsen som Lugteredskab (den klassisk dannede Gut havde her brugt det græske Ord: «μυκτήρ» («myktèr») som netop betegner Næsen som Lugt-Organ og ikke det andet og sædvanlige græske Ord (ἥρις G. ρινος), der alene betegner den som «ophøiet dekorativt Lem i Ansigtet» (Grækerne skjeldner her skarpt). Selv Emmen af den dampende Hest syntes som en forfriskende Vellugt i denne contagiose Atmosfære.

Med Hensyn til det ovenciterede græske Ord «myktèr» bemærkes: Beretningen er fortalt af Else Elisabeth Orning (Lieutn. Morten Grønwalds Hustru, som igjen havde den fra sin Mor, Generaladm.'s Svigerdatter Fru Sicelle Børgesdtr. Juel), men nedskreven af Fru Else Elisabeths Svigerdatter: Fru Justine Cathrine v. Reichwein (gift med Dragoncapit. Fridr. Chr. Grønwald). Begge disse Kvinder, Else Elisabeth Orning Grønwalds og Justine Cathrine Reichwein Grønwalds var netop sprogkyndige, men Græsk kunde ingen af dem, hvad der maa holdes dem tilgode. Fru Else har udtalt og Fru Justine har skrevet: «myggther», men Fru Justine Reichwein-Grønwalds Brordatter: den meget lærde Generalinde Ingeborg Reichwein Huitfeldts som baade kunde Latin, (dette til Fuldkommenhed) og tillige Græsk (meget godt) har studset ved dette apokryphiske Udtryk og fundet ud Sammenhængen. Jeg anfører dette saapas Udførligt, fordi det synes mig at vidne om baade Traditionens Paalidelighed og Beretningens Nøiagtighed.

No. 38. En gammel Fjøsquind paa Vatne, som stelte om Berlo, sa' at «ho hasteli'en før dess ho slokna — reeste seg i Bænk'jen aa jussom starråde stiffeli'en mot Gluggen aa forudgallrede Hr. Eriks Hærgang saalunde: «Du wart ein diger Kiempe aa slaar aa faar aassaa mykjet Hogg, men støt segrar Du aa stiger høgt — da er den senaste Striid aa Du er aassaa da seiersæl, men han som raar, er udi Twesinn — de' er Slutt'n! Akta deg for Konun-

gen!», «huilcke sidste Oerd hun udraabte særdelis høylydels» — blev det sagt.

No. 39. Traditionen siger, at dette «Kniefings-Werck» var fra Smiur-Slægten. Det skulde været af ældgammelt nationalt Virke (det saakaldte «Sprang» (Spitzenstick), en Kniplingskunst, som vistnok ved de Tider næsten var uddød (Rester af saadant Arbeide skal være fundet i Vikingegrave). Fru Ingeborg Huitfeldt, der ogsaa var Expert m. H. t. Vævekunst, Haandarbeide og Spinning (det fine Dækketøi, kaldet «Kastekjæp») kunde ikke noksom rose et saadant Sprangarbeide, hun engang havde set paa sin Far-Mors — (Bildt'ernes) Slægts-Sædegaard Nes, for Skønhed og Holdbarhed.

No. 40. Jeg ser aldeles bort fra, men vil kun nævne som et Curiosum, at der skal være fablet om, at den fordums Svinehyrde Felix Peretti, den senere saa berømte Pave Sixtus V (1585—90), skulde været af Slægten Mouatt. Professor Yngvar Nielsen skal have bemøiet sig med at ironisere over denne Antagelse, som hverken skriver sig fra Hovedslægten i Scotland eller Grenen i Norge, men formentlig er et velvilligt Snobberi fra en eller anden løs Historie-Skribler og anføre i det store danske Adelslexicon. Slægten Mouatt (Mowatt) er nemlig for god og gammel til at ville pryde sig med den Slags laante Fjær (Rove-Fjær, Stjert-Fjær) og som ellers — Rigtigheden af det utænkelige Skyldskab forudsat — aldeles ingen genealogisk Prydelse vilde være for Slægten. Sikkert er, at den store Pave, (en af de største pavelige Statsmænd) altsaa hed Felix Peretti og var født saa at sige paa aaben Landevei ved Ancona af en løsagtig og bortjaget Værthuspige. Faren var en Vagabond og Landeveisslusk, som naturligvis glemte at betale sin Fortæring i Herberget. Han (Felix) blev, efter berømmelig Fremgang, 1570 ophøiet til Cardinal Montalto (en Titelknag skulde han jo ha til sin Cardinals-Hat, og der er flere Montalti'er i Italien). Men denne genealogiske Nichtswürdigkeit har naturligvis Intet at bestille med den gamle uradelige italienske Slægt Montalto-Montalti, hvoraf en Gren kom til Scotland allerede før 1200-Tallet. Alt velvilligt Snobberi og al letkjøbt Ironi fra Udenforstaaende frabedes derfor som fuldstændig unødigt malplaceret og i høieste Grad uberettiget — ubilligt! — og mere end «forvirret — dum».

En Anekdote om Sixtus V. Der var en fanatisk Sekt, som kun vilde indgaa platoniske Ægteskaber. Den særdeles verdslig-kloge Pave sa: «Non si chiava in qvesta religione, non durera». Holberg oversætter Udtalelsen saa: «Da al Kjødslust er forbudt i denne Sect, vil den derfor ikke vare længe».

No. 41. Da «Rosenkrandserne til Rosendal» uddøde 1723, faldt Baroniet til Kronen. Denne altid trængende Institution solgte det i 1745 til den uhyre Adelsnob, forhen Hører ved Bergens Skole,

derefter Præst til Fane med kjøpt Titel «Biskop»: Londemann (en Slags Tjener) («Gjøglerdrengen» ogsaa fordi han formentes i nær Slægt til Holberg-Skuespilleren Geert Londemann). Han adledes under Navn: Rosenkrone og hans Arving baroniseredes under Benævnelsen «Hoff-Rosenkrone». Hoff-Rosenkrones Gods Rosendal er nu et Stamhus, som skal tilfalde Universitetet i Christiania, naar Slægten uddør. Se udførligere senere under Note 46.

No. 42. Da Bothwell (James Heppburn, Jarl af Bothwell og Hertug af Orknørerne, formentlig født 1536, havde paa een og samme Tid 3 Hustruer. 1) Slægtingen Anna (Anne) Christophersdatter (Rustung eller Thrundheim) «Skottefruen» 1564, som han — efter at have sat hendes Medgift overstyr — forlod og fuldstændig ignorerede. 2) Lady Jane Gordon (1565) som han paa en Slags Vis blev skilt fra og 3) Dronning Maria Stuart af Scotland (1567). Da Bothwell i Slutten af 1567, antrukken oc formummitz ligerviis som en offuerlazed Matros i gamble, reffnue, paltuge Baasmandshyre flygtede med tvende Skibe fra Orknørerne, blev han i Karm-sundet «optaget» af et dansk Orlogsskib og «indbracht» til Bergen, hvor han var uheldig nok til «flugs att paarende» sin første be-dragne Hustru: «Skottefruen». Hun indstævnedes Hertugen, som her kaldte sig «den ypperste Regenter i Scotland» for Retten, hvori Bothwells skriftlige Trolovelses-Løfte med hende blev oplæst, og beviste hun, at han paa een Gang havde tre levende Ehefrauer: Hun selffver, Lady Jane Gordon «som han sig haffte frikiøbt for» og sidst Dronningen af Scotland, Maria Stuart — hvorføre hun concluderede og formenede «at der Intet wed ham bewendendis war». Deri havde hun visseligen Ret. Hun blev tildømt en Erstatning: det ene af hans Skibe «med Anckker, (sic) Toug och ander Behøh-ringz» (sic) og «en rigelig Liffgedinge», som hun naturligvis aldrig fik. Derimod fik hun en gylden Kiede, «som dend Hertug paa sit uurskoffs-haarrige pectus (Bryst) gedulcht haffte, men ved en Hendeltz war tilsiuene kommit ved et Møde (Eintriffnung)», som Traditionen siger de «forhen» Ægtefæller (Eheleuten) udi Byen haffte. «Och komm dend Heppburnkiede sednere i Eie til de Frænder udaff Orning, dends Æt, och benefntes (sic) ogsaa med det Nafn «Orning-Kieden», och «der med denne mangelunde Mummen-schantzerier war».

Der blev nedsat en Ret (Commission) af 23 Mand under Lehnsherren Erik Rosenkrands's Forsæde «til videre Undersøgeltz af dend Hertug og hans Forhold». Blandt de Ting; Bothwell førte med sig, var hans Hertug-Diplom og det Scotiske Parlaments Hoffuede-Pris (mærkeligt nok, da det var paa hans eget Hode). Efterat Lehnsherren derpaa havde særdeles rigeligen beværtet dend Hertug och hans Adelsmænd paa dend Slotsborg, blev han

under paalidelig Bevogtning sendt til Danmark. Her blev Bothwell sat i et sikkert Fængsel (Statsfængslet paa Dragholms Slot paa Sjælland «eftersom han synderligen listeligen och anslägischer war»). Baade fra Scotland og England kom Anmodning om Udleverelsz, men forgjæves. Bothwell døde i sit Fængsel 1578 og laa begravet i Sognekirken i Odsherred, hvor en Ligkiste i lang Tid «udgaffues» for hans. Men for adskillig Tid siden er Bothwells Lig, der enten er balsameret eller har holdt sig forbausende godt (nær indpaa 400 Aar) at se i Faareveile Kirkes Krypt ved Lammefjorden. Den oprindelige Kiste er smuldret hen, men Liget er indlagt i en svær Egetræs Kiste med Glaslaag. Ligets gustengraagrønne Ansigt viser tydelige Spor af et Arr over Panden. Det høire Øie ligesom stirrer endnu; det venstre, som var blindt, er fladt og sammenfaldt — indsunket.

Den berømte engelske Marinecapitaine og endnu mere navnkundige Forfatter Fr. Marryatt saa det i 1840-Aarene og udtalte, da der var reist Tvivl om, at dette var Resterne af «James Heppburn, Jarl af Bothwell og Hertug af Orkn-Øerne», Følgende: «Jeg paastaar, at ingen upartisk Engelskmand kan se dette Lig uden paa Stedet at afgive den Kjendelse, at dette maa være Resterne af en hæslig Skotte!»

Bothwells anden Hustru, Jane Gordon, giftede sig senere tvende Gange, men «Skottefruen» forblev stedse ugift (Enke) og «gav sin Eiendom Sæheim 1607 til sin Syster Else, da hun døde.» Det er al Sandsynlighed for, at Skottefruen havde et Barn med Bothwell, og at den William Heppburn som Bothwells Moder Lady Agnes St. Clair tog til sig og testamenterede hele sin Eiendom, var Bothwells og Annas Søn. (Karen Andersdotter Mouatt, General-Admiral Erik Ottesens, hendes Siigelse).

Skottefruen var et Aars Tid i Skotland og menes at være blevet optaget blandt Maria Stuarts Hofdamer; men nogen Opreisning fra Bothwells Side var ikke at faa. I 1565 (Høsten) var hun atter i Bergen, och war hun (Anna «Skottefrøe») her Gjenstand for megen «Höfligkeit og var indbuditz udi flere Gjestebutz, hvor hun indtog fornem Platz».

I Absalon Pedersens Dagbog noteres f. Ex., at hun var i Foged Erik Hanssøns Bryllup med Jomfru Brynhild Benkestok. (Der er sagt, at den Jomfru, som var Amptmand oc Slotsherre Christopher Ornings «lille Kiere» (se senere) var Fru Brynhilds Datters-Dotter). Da var «Skottefrøe» udi «rød Damaskisk Kjortel oc offuen et Halsband udaff Ædelstene og en Perlekrandtz och Perlekiede och paa de Spanskes Viis, war der en Guldkiede omkring dend Pannen (Pandem) omsnoitz!» Ligesaa var hun Fadder til kongelig Befalingsmand Jørgen Daae og Fru Helvig, deres Søn Herluff.

Af andre Statsfanger paa Dragsholm kan nævnes Bisperne Ove Bille og I. Rønnow. Det menes ogsaa, at Nemesis her naade Knud Pederssøn Gyldenstjerne for en hemmelig Forbrydelse. Han, Christian 2dens gamle Uven, var i sin Tid beskyldt for Delagtighed med Torben Oxe i Forgiftelse af Kongens Elskerinde Dywecke. Da den sjofelt svegne Konge som Fange kom til Sønderborg, var Hr. Knud fræk og raa nok til at rive den keiserlige gyldne Vlies Ordens-Tegn i Kjæden fra hans Hals og udhaane ham paa det Groveste og Raaeste: Han drog f. Ex. Kongen i hans paa Reisen opleiede Skjæg og sa' «spottegögitz» (sic): «Oc i dette roede Luuse-skægg haffver din Tovelille, din Frille Düwecke hørsommeligen leeget med sine spæde Fingre!» Kongen mælede «ey eet Oerd», men saa skarpt paa ham med gjennemborendis onde Øyne og med foragtelig Mine, «huorefter tiede dend Calumnianter, dend Hr. Knud, oc affluudtzkede (sic) hand huorsom oc ligerviis en knurrendiz Hundt».

Den berygtede Lehnsherre i Nedenæs Erik Munk sad der for en Mængde Skurckenstreger, hvorsom for 1) «Mishandling af Bønder», for 2) «at udvide sine egne (private) Jordgods» flyttede han, aldeles efter eget Tykke de gamle Marke-Skjel. 3) «I at udgrantzke» Piindsel mod de Bønder, som ey ware ham Tillags, han en Djæfvul war. 4) «Han kaldede immer os fattige Bønder for Schalke och Tyfve och vores uselige och kleinmodige Qvinder for ugemene Hoerer». En dansk Historiker sidestiller Erik Munk med tyrkiske Paschaer, som ey respecterer Noget: hverken Overherren eller — og end mindre — Privatmanden.

Eiler Brockenhuus til Søndergaard sad der «for sit ugemene uterlige Leffnet, særligt med sine offerflodige Fadebuurs-Piiger». Ligerviis Siegwardt, Freiherr von Reinschat til Herningsholm «for Mishandling af sin Frue oc sine Bønder med Puust-Tagg och Næffue-Hugg, samt Staffs-Hugg». Steen Bille til Billesholm, var der «afsat fra sit Embedtz som Lehnsmænd i Throndhjem formedelst «Feighed»», den norske Adelsmand Isaach Pederssøn Maaneschiold «for Forræderi, Mytterie och Unverdrächlitz (Ufordragelighed)». Den balstyrige Hans Lindenow til Ørslev-Kloster, Søn af Lehnsherren den tyranniske Hans Lindenow, «for Sørøveri» och «Mundt-Klafferie mod selfver den kongelige Majestatz». Det vil ogsaa vides, at den nafnkundige Admiral Jacob Bagge endte sine Dage der. Han var Normand, Søn af Adelsmanden Thord Bagge, som gik i svensk Tjeneste. Admiralen siges at have foranlediget Udbruddet af Syvaarskrigen (1563—70) mellem Danmark-Norge og Sverige. I 1563 førte Jacob Bagge den svenske Flaade, som skulde hente Kong Erik 14des Dronning fra Tyskland. Ved Bornholm møder han den danske

Flaade under Brockenhuus. Denne hilser Admiral Bagges Flaade — som det menes ved en Feiltagelse — med skarpe Skud. Den stolte Admiral Jacob Bagge gjør øieblikkelig Gjengjæld, nedskyder Stormasten paa det danske Admiralskib og slaar Brockenhuus fuldstændig. Siden i Krigsaarene er Jacob Bagge ogsaa seiersæl, men blev fangen ved Øland, da hans Skib «Makalaus» eller «Jutehataren» sprang i Luften, og 1200 Mand omkom. Den svenske Konge søgte gjentagende, men forgjæves, at faa sin gjæve Admiral udleveret.

Det er ogsaa sagt, at den mærkelige Fribytter Magnus Heinessøn (Søn af Præst i Norland «Heine») var i sine sidste Dage fængslet paa Dragsholm. Men det er slet ikke Tilfældet. Han — født 1545 — var gjentagende Gange i «hollandsk Orlog, och hafte han særdelis Zeugnitze (sic) — Skudsmaal — som Orlogs-Schutt (Chef til Skibs) aff dend Printze von Oranien» (Wilhelm den Tause).

Af Fredrik II blev Magnus Heinessøn som Caper-Capitaine sat til at holde de «obsternatzige och grumme Siø-Røffvere udi Affve». Men han blev en Svøbe «ochso for hannems eget Landt», særligt paa Færøerne. Der tog han ideligen Winterleye udi dend Bye «Thorshaffn», og «der schaltede ock waltede hand och hanses ustyrlige Mandtschafft»: «De slagitz och druckitz alletidens ugementligen och offver de hundreder udaff Børen fremkommitz formedelst dem». «Hand ginge doch med stor Observantz og Krafft mod de Siørøffvere». Men Klager over tidligere Plyndringer «indtruffitz fra Englandt» og «blev hand tiltalet och zum Tode verurtheilt udi Kiøbenhaffn Anno 1588». Lehnsherren (Kongen gaff Her Magnus Lehn udi Danmark) var gift med «den Adelsjomfrue, naffnlige Sophia Gyntelsberg», hvormed han flere Børen hafte ¹,

¹ I Absalon Pederssøns Dagbog* fortælles, at han forlod hende og satte tilhavs med en af hendes Systre. En tredie Syster havde han besvangret: hun fødte hos en Moster i Nordlandene, og dette blev en Tid «dulgt udi Schiuul» (sic). Da hun saa blev gift med Lagmanden dersteds, oc han udi Brudenatten «formedelst iffrige Greff udaff sin Neffue udi hendes offverfyldige Bryster «formærkede, at der «Melck udi dem war», maatte hun tilstaae». Hendes Fader, den strenge Høffvidsmand, lod hende paa det Bergens Slotz indmuritz (formentlig internere i et afsidesliggende Rum, hvor hun forblev til sin Død). Der er ikke fortalt om der var lang Tid mellem «Indmuringen» og Døden.

* I den der citerede Dagbog 1552–72 af Absalon Pederssøn er der mange Navne, som vi med en vis Gefühl der Abweisung (Tilbagevisning) gjenfinder i senere og seneste Tidens Dagligdagsliv baade i det Bergenske og paa Østlandet; jeg tar i Bunken endel: Bang, Olaff (en Karl fra Danmark), Brun (Kok), Bosken (Böschchen). Evert, en Garp, Bremer, Paul (Kannegyder), Bødker, Henrik (Kjøbmandsskriffuere), Bugge, Mons (Foged), Flemming, Fres, Fris, Fras (Garper), Grøn (Lagmand), Claes: (Foged). (Ogsaa en Adelsmand af det Nafn, falden udi Træfning). Harmen og Hennings og Jacob (Garpere), Holst (Garper), Horn, Claes (Borger, med huem

men særdelis mange flere «Hoere-Børen» var der tilstede efter ham paa de Færøer, særdelis udi Thorshaffn. Af dem blev den navnkundigste Rasmus Magnussøn, der muthig och tapher var «och han døde 110 Aar gambel och haffe han ochsaa særdelis mange Efterbøren» (sic).

No. 43. Kircke-Ordinantzen var af 1607 (vistnok Høsten) Giftermaalet i 1608 (Vaaren — Martz). Det er derfor ikke usandsynligt, at de virkelig var ubekjendte med Forbudet. Denne Kircke-Ordinantz, som mentes at være «særlig affpasset for Norges «egne» Forhold og i den frie Lutherdoms Aands-Tancke» var i flere af sine Bestemmelser mere rigorøse end de mange urimelige — og saa ofte haanede — i den katholske Kirkes Ægteskabs-Love (endog Ægteskab mellem Tremænninger var forbudt). Konge og Geistlighed paaskjød dels moralske, dels sanitære Motiver, men da Tilladelse (Bevilling) kostede ikke saa lidet, og det blev strængeligen overholdt, at saadan maatte søges og indvilges og de to Magter broderlig delte Profitten, saa har vistnok de fremtrædende Jurister Ret, naar de har anskuet Sagen «væsentlig som en lukrativ Forretning for deres Kasser». Den ansøgte Tilladelse blev nemlig aldeles kurant, og der var ikke Tale om Betæneligheder — hverken af den ene eller anden Grund — naar kun Pengebeløbet erlagdes.

Denne norske «Kircke-Ordinantz bleff utvifflagtigen (sic) offerveyet och tillsickret paa dend Herredag udi Stavanger Anno 1607 «ved Høstens Tiider». Nogen endelig «Ordnung udaff Kircken, dens Styre och Ausübung» fandt dog først Sted ved den store Recess af 1643. I denne Forbindelse skal anføres, at det Tidsrum, som følger paa Reformationen, har faaet Navn af «Retroenhedens Tidsalder», der betegnes ved Kampen mod Krypto-Calvinismen (Lønlig Tilslutning til den reformerte Kirkes Lære) og med Krypto-Catholicismen (Do. til Catholikernes, væsentlig Jesuiternes Lære eller

Anne Danqvards kom i Fall i hendes Husbonds frauerelse), Klerk (Raadmand), Kok, Koch, Kock, Jochum (Garperkaptein), Krag, Peder Simonsøn (Skolemester) og Simon Jacobssøn (Raadmand), Møller, Hans og Zachrias (Borgere), Meier, Mejer, Meyer og Nolte, Hans (alle Garpere), Morgenstern, Christopher (Bundtmager) født i Sleusen (Schlesien) dets Offverlandt. Paaske (Paasche) en «arrig Dreng»: han stack Henrik Arnessøn, Hører i Bergens Schole udi Brystet med en Kniff, och døde hand (Henrik) fluxens. Prydtz (Prus) en Garper och Raadmand; Riber, Jens (Foged) og Niels (Gaardsfoged), Rosendal, Hans (Borger), Saxe (Borger), Schreuder, Samuel (Kapellan), Schröder, Iasper og Smit, Tønnes (Borgere), Smith, Hans (Slagter), Smed, Smit: Oluf Nilssøn (Raadmand), Tidemand? Herman (Kjøbmand paa Bryggen), Viborg, Jens i Sprost, Wesel (Hollænder) Borger; «giort æreløs formedelst utilbørlig Mundt», Wilkens (Borger), William (Borger), Winholt (Skomager), Wille, Jens (Schriffuer), Schelderup (Skjelderup) Jens (Biskop) og mange flere.

den i 1540 oprettede Jesuiter-Orden (Jesu Selskab). Jesuiterne udfoldede en rent fanatisk Iver for at føre de frafaldne (protestantiske) Lande tilbage til den catholske Kirke. Derfor søgte Styrelsen at bringe ogsaa det ydre Kirkevæsen i Overensstemmelse med Protestantismens Krav og for Throndhjems tidligere Erkestifts Vedkommende skede det ved «dend Throndhjemsk Reformatz af 1589».

Der var store Misligheder især paa Landsbygden. Throndhjems Lehnsherre klager: «Det gik udi Stiftet uskikkeligen og utilbørligen till ved Guds-Tienesten. Øldunken og Brændevinskaggen var altid med paa Veien til Kircken». («Brændeviin bleff «oppfunditz» ved 1500-Tallet, «och tilltog det till Fortrængeltz udaff det goede Øll») «och altid slogitz der under Helligfreden paa Kirckevolden med blancke Kniffue och de stridende raabede Uqvems-oerd och geckeligt Snakk efter hinandre lige ind den hellige Kircke-Dør igjennem». «Baade Mænd och Qvinder duppede och schnarkedede udi Schwemn och Ørske paa det hellige Stedtz, ja de endoch udspyede Øll och Brændeviin udaff Hals paa det høyhellige Gulff».

Efter Recessen (1537—39) valgte Bønderne selv sine Præster, og «Præsteenker gik paa Kjøb», og gjennem dem og Afkommet frembragtes en slags Arvelighed i Embedet og der dannedes en ved agnatisk og cognatisk Forbindeltz sammenknyttet — saa at siige — «Levy-Stamme» i Folket.» Det fandt f. Ex. «i Hundreder af Aar Sted udi Meldalen», «udi Stod i ca. 150 Aar», «udi Sande i 165 Aar», «udi Hjelmeland i 187 Aar». Disse Præster var som oftest sørgelig uvidende og mange vare aldeles uden geistelig Uddannelse,¹ og i Raahed, Usædelighed og Drukkenskab gav de de «raabarkede» Bønder Lidet efter (Biskop Pontoppidans Udsagn). Dertil kom ogsaa i den første Tid, at mange af dem var hemmelige Catholiker («Munke-Præster») endog «Jesuiter», f. Ex. «dend Lars Nilssøn (Kloster-Lasse), født i Oslo 1538, «oc bleff hand» — som Pontoppidan si'er — «af Jesuitieske Effentyrere bragt udaf Landet, og «afrettet» til at blive «en Apostel i de nordiske Lande», videre f. Ex. «de twende «Hiorte-Gutta» og «Herman Hanssøn», alle indviede Sognepræster. Den sidste (H. Hanssøn) skulde i et Bondebryllup ha' gennemstunget et Billetz udaff Luther och sigende: «Du Munk kunde din Kjæft holdt, saa haftte ey mangan Præst været saa ilde bryd som nu!» De dømtes alle fra Kappe og Krave. Det menes endog fra kompetent Hold, at ved denne Jesuiternes Virksomhed til Nordmændenes Omvendelse, svævede den norske Lutherske Landskirke i en alvorlig Fare; «thi den udaff falske Præster opfyldt war». Dog Faren drev over, men «først en rum Tid efterat Enevældet (1660) havde berøvet Almuen den Særret

¹ Efter flere af Asbjørnsen og Moes «Eventyr».

«selv at kalde sine Præster». (Biskop Pontoppidan fortæller, at i Menighedens Valgtid blev i «Skaanevig» valgt en Kraftbrøler, som — istedet for Psalme — valgte at kvæde den paa Værts-husene «populære Kjæmpeviser om Svend Feldings Bedrifter», og den yderst tilfredse Menighed vedtog at give ham en extra Ydelse: («Kalvetienden» kalditz.))

Der er flere Forklaringer paa det Faktum, at den saakaldte Retroenhedens Tidsalder fik sit mest karakteristiske Præg ved den for den senere Tid som idiotisk anskuede og latterliggjorte «Tro paa Hexeri, Troldom og Djævlbesættelser» og ved Kampen og Proceduren mod disse Foreteelser i denne Hexetroens og Hexeprocessernes Guldalder» (fremkaldt ved «Hysteri, Overtro og overvældende Helvedsskræk»). Men den rimeligste er den aandelige Gjæring, som en voldsom religiøs Omvæltning afsatte paa tildels (ialfald i Norden) endnu latent hedensk Grund; thi den catholske Ceremonie-Gudstjeneste var «blot til Prydz» og gik ey «ind udi Hjertets sande Opfattelz» (en protestantiske, Biskops Siigelse). Fra 1500-Tallets Begyndelse flammede Hexebaalene over hele Europa: fra Gibraltar til Nordkap, nærmest foranlediget ved den saakaldte «Courtisane-Pave» Innocents den 8des Bulle af 1484. Ved denne Bulle: «summ̄is disiderantes affectibus» gjenoplivet denne isolente (frække) og lascive Hellighed «de gamle Inquisition-Domstole for at opspore og straffe Kjettere og Vantro» til at ha' sin Opmærksomhed henvendt paa Hexeri og Troldom som Affald fra Gud og Hengivelse i onde Magters Tjeneste (Hexefølgelse). Dominikanerne overtog Ledelsen og lavet sammen en rent djævelsk Anvisning paa de frygteligste Fremgangsmaader mod Hexer (malleus maleficarum: «Hexehammeren»). Man fik den uvidende Mængde indbildt, at Hexene, hver og een, havde afsvoret Gud og forsværet sig til Djævelen «at være ham lydige i Alt og overalt med Sjæl og Legeme». Der skulde finde Sted store saa at sige internationale Hexe-Sammenkomster og sataniske Fester. For Norden og Tyskland var de paa Bloksberg (Brocken) Walpurgis Nat (1ste Mai) «den saakaldte Hexesabbat». Derhen kom Hexene med Kisteskaft-Skyds og mødte eller havde med sig hver sin Djævlegalan. «Der var stor Danse-Morro (Hexentantz) med alleslags utugtige Fagter og anden Ugudelighed, som forbigaaes paa Grund af deres hyper-epidosiske (Lemforlængelse) Details. Jeg afstaar ogsaa fra at skildre deres Menu (Spiseseddel): den er i sine talrige groteske og yderst plumpe Enkeltheder ikke for civiliserede Maver; den findes i «Geschichte der Hexenprocesse (Berlin 1845)». Under den Rædsel, som de umenneskelige Hexeprocesser i deres — man kan trygt sige — «sataniske Metoder» affødte, opstod der en epidemisk Galskab, en aandelig Omgangssyge, en fanatisk-fantastisk Selvtillintetgjørelses-Trang, en Opgivelsens

Vanvid, saa at endog de harmløseste, uskyldigste Qvinder «sig fortroede til at være virkelige afskyelige Hexe» (Suggestion).

Som Bevismidler i Hexeprocessen anvendtes blandt andre de saakaldte Hexepøver: «Vægtprøven, Taareprøven og Vandprøven». Den sidste blev næsten udelukkende anvendt i Norge; den vil blive omtalt paa et senere Sted (under Stykket om General-Admiral Erik Ottesen Ornings to andre Børn, Dragon-Oberst Erik (Eriksen) og Amtmand og Slotsherre Christopher Erikssøn Orning).

I Udlandet rasede Hexeprocesserne, især i Dele af Tyskland; i det Fulda-ske Omraade roste en Dommer sig af at ha' bragt 700 Personer paa Baalet; paa andre Steder tændtes der 10—12 Hexebaal om Dagen (i Europa skal der være brændt flere Millioner? Hexe). Fuldt saa galt var det nu relativt ikke i Norge, men det var alligevel oprørende nok her. Og det er det Skammelige, sørgelig-Latterlige, at Kjærnen i de fleste af disse Processer utvivlsomt er de mest oplagt dumme Løgne, Skrøner og Skræmme-Historier, eller de tarveligste, de frækkeste Skøierstreger af kaade, balstyrige, tildels sataniske ondsindede Personer. Naar man imidlertid hører, at endog i endnu senere Tider saadanne Herrens Mænd som Præsterne Jens og Erik à Møinichen, ja selve Thronhjemsbispens, den veltalende og lærde Eiler Hagerup¹, tror paa disse indlysende Urimeligheder, saa faar man dømme mildere Amtmand og Slotsherre paa Wardøhuus Christopher Orning, at han et Par Menneskealdre forud — efter udtrykkelig Paalæg af Regjeringen — skulde gaaet som det siges umenneskelig haardt frem mod en Hex (særligt, da hans eget Liv var bleven «efterstræbbet ved «grusommelige» (sic) Stick udaff Koppitz-Naaler»).

Et Curiosum. Det hændte ogsaa, at formaaende, men mindre samvittighedsfulde, Venner fik en Embedscollegas selverhvervede Skavank — for hans Rygtes Skyld — overført paa de formentlige Hexe. Herom har man en løyerlig og ugemeenligen Historie fra Christianssand saa sent som fra omtrent 1670; den bær absolut noteres. Der er en Magistratspræsident i Byen, naflig Niels Pedersøn (Samuel, sandsynligvis af Jødeblod). Han er en habil, ferm Embitzmand, fuld af Velvillie mod Medbrødre og tillige særlig «kiersinding (sic) mod sine quindelige «Næst'er» (sic) och med

¹ Han (Hagerup) gjorde i 1720 en Visitatsreise i Nordland og Finmarken. Af Optegnelserne fremgaar, at han tvivler paa, at der udenfor «Norges Kyster kan forekomme forskellige Hvalarter, men nærer en urokkelig Tro paa Existensen af «Sjøormen» og «Havkraken» og «en ond Aands Foretagende i Andenæs». Dette sidste maa ha' vær't den rene Skøierstreg, omend bevidnet som Trolddom af Stedets Præst Hr. Meyer, som var «bekjendt for sin overvættes Dumhed ved Siden af sin kolossale Ædelyst af nordlandske Faar og Multer». Det bemærkes, at de nævnte Geistlige var Holbergs Samtidige.

dem haffuer han immer amours heureux oder Elskoffs Lycke oc Behagueligheder». Han foretager en Reyse til Kjøbenhavn i Byens Anliggender, men fik rigelig Anledning til ogsaa der at dyrke sine egne galante Elskovshandler, formedelst en Danner-Quind udaff sær gehorsamer Gemythe, «huilcken hand udi det Herberge udi dend Hovedstadt antruffitz haffte». «Dend Præsident gebrauchte sich so sehr iffrig udi sein Wirken», at hand en Natt, som den Qvind, huorsom immer hans Leye deelte, netop innschwemnet war, «paa-kom eet (sic) Schlagg-Anfall, och verlohrede hand Mælet».

Den tilkaldte «Cuur-Smed» (Læge) som var meget duelig og kaldtes ved det Binavn «Epiktetos» «formedelst derudaff, at han for-troede sig til den philosophiske Grundsætning udi arte medica: en stræng Afholdeltz fra alleslags voluptates» (Nydelser, «Vellyster»). Hand «sehr emporz (sic) offer dend Præsident war formedelst dennes absolute Gegendruch seinen Lebensansichten wieder», och forordnede hand dend Præsidents øieblichlige Abreise, «da Afbry-delsen af dennes Lebensart och Siøereisen formentlig ham gut gjøre willte», medens Byens Affaire «so sehr beqvemeligen anders-weit aufgesetz bleiben konnte».

Hand (Præsidenten) var reist afsted wie ein rørig och «liffig» (sic) Mandt, han kom til sin Bye zurück wie ein rystendis Greis (Olding).

Skjønt Ondets Ophav saaledes tydeligvis var selverhvervet, havde hans Venner i Christiansand dog en anden Mening og paa-virkede Opinionen i Retning af at «hand udaff de «vermaledetede» Hexer forgiort bleffen war» under Reisen til Kjøbenhavn. Mis-tanken blev kastet paa et Par Hexe i Byen og Omegn, som ifor-veien havde et «leit Oerd po sich», særlig en Hexeqvind fra dend Straî (nu med engelsk Sving «Stray») — Gaard i Oddernæs.

Og nu hændte det absolut Fornuft- og Naturstridige: de for-modede Hexe opgav Ævret og — tilstode alt hvad der dichtetis dem po. De provede, at de en Nat «affløyetz udi forskjellige Skik-kelser» och gjorde de Wind, det Skiff att kuldseyle — uden Nytte; men da de (efter en Sviptur om Blocksbiere for der at bleffe in-strueritz) kom til Kjøbenhavn, findet de den Præsident udi Senge med een (sic) Hoerquind («dend danske quindelig Næste»). Denne laa udi Snark-Swemn, och da finge de Kantz att ham (den Præs-ident) ihælde Indholdet af et Støb med noget «Tøj» udi, huor-udaff han sin Schwakhedts annamitz». De blev alle brændte paa «Tangen udi Natvigs-Bokta» ved Byen.

Der var imidlertid dend Raadstue- och Byeskrifuer Hr. Johan Worm «en særdelis klog och unbefangen Herre, huilcken — «dess-unachtet at være efterstræbbet aff de Hexe mit sine Høns och Lambs, deris Forgiøreltz» — «alligevel ey samstemmitz udi dette Paahtiz willte».

No. 44. Efter 1666 optræder Byen London — hvor der i 1603 og følgende Aar havde hersket Pestepidemi — i en væsentlig anden og nyere Skikkelse og som mere sund og farsotfri. Ved den overmaade store Londonnerbrand 1666, «dend seniste ungeheure uløckelige Ildebrandz», røg de gamle Trærønner i de tætbygde miasmefyldte Slugter (Strøg), cliffs (nu Slums) helt og holdent.

Denne Brand vedkommer ogsaa indirekte i høi Grad Norge. Under Cromwells Styre af England udkom nemlig Søfartsloven (Navigationsakten) af 1651, som var beregnet paa at skade Hollændernes Søfart og Handel og hæve den engelske.

Fra «gambel» Tid var der nemlig stor Søfarts- og Handelsforbindelse mellem Holland og Norge. Men især fra den Tid, da Hanseaternes Handelsvælde var knækket: fra Slutningen af 1500-Tallet til langt ud i 1600-Tallet indtager Hollænderne deres Plads. I næsten hver Fjord og Havn af vort Land (ialfald i sydligere Strøk), laa hollandske Fartøier og indladede Tømmer: som i det inderste af Viken (Zoenwater — Son), Droogback (Drøbak) Kooperwik (Kobbervik — Kauparavik — ved Drammen). I Amsterdam var «de bergenske Fareres» Capel ved «Sint Olofs Poort» og en Gade der kaldes den Dag i Dag «Droogback-Gracht». Men fra henimod Slutningen af 1600-Tallet begyndte Følgerne af den engelske Navigationsakt at virke stærkt: det gik tilbage med Hollændernes overvældende Sø- og Handelstrafik paa Norge, og Englændernes traadte i Stedet.

Efter Loven (Navigationsakten) kunde nemlig hollandske Skibe ikke længer — som før i Aarhundreder — gaa i Fragtfart med norske Varer til England. Norsk Tømmer maatte fragtes til England kun i engelske eller i norske Skibe. Da nu London efter Storbranden 1666 trængte Masser af Tømmer, og England selv ikke havde overdrevent Skibrum dengang, blev det gyldne Tider for de norske Skogeiere og Rhedere, og store Formuer skabtes. Deraf kom det temmelig gjængse Ordsprog i den engelske Handelsverdens Mund paa den Tid: «Ja, Normændene varmede sig godt ved Londons Brand!»

James Collett, Stamfaren for den senere saa renomerte Storkjøbmandsslægt Collett (som efter den bekjendte Familienealog, Expeditionschef Alf Collett, ikke skulde ha' tilhørt den med William Erobreren indkomne Kriger- og Adelslægt Collett (hvad baade Slægten selv naturligtvis og ogsaa andre troede, thi den var forlængst uddød), men af en almindelig borgerlig engelsk Chapman-Slægt. (Navnet Collett skulde i den Tid ikke været ualmindeligt blandt den og lignende Bedriftsfamilier.) Han (James C.) kom til Christiania c. 1680 som Disponent (Procurist, Bestyrer) for et engelsk Handelshus's Filial «for at drive Handelstrafique udi Trælast» paa dettes Vegne. Han (eller hans Søn) frigjorde sig for sit Tjeneste-

forhold til Principalen i England, eftersom han saa, at «her var Noget at gjøre», og begyndte egne Forretninger, hovedsagelig i Trællest. Firmaet Collett erhvervede sig for særdeles godt Kjøp større Skogeiendomme i Landet, bl. a. Ullevold, (Ullevaal) i Aker. Hen gennem 1700-Tallet var dette Firma ubetinget den største Handelsforretning «i Trællest ialfald», sydpaa, vel ogsaa i hele Landet «det Ancherske Firma» end ikke undtaget, har man ment.

Det Ancherske Firmas Stamfar var vistnok en Geschäftsmann fra Lübeck. En Expert mener — hvad ogsaa Øverland i sin Historie slaar paa — at Stamfaren «en fattig fremmed Karl og Sr. Peter Barums Tjener fra Lübeck» i 1668 tog Borgerskab i Christiania og ægtede en Datter af Byens Stadshauptmand Lars Larsen og slog sig — dygtig som han var — raskt op, «och bleff Commerceraad». Han efterlod ved sin Død 1689 en betydelig Formue for de Tider. Hans Enke Maren Larsdatter fortsatte Forretningen. En Datter var gift med den rige Kjøbmand Henrik Carlsen. En af Sønnene, Bernhard Ancher, blev Præst i Land. En af Præstens Sønner Christian Ancher med Titel Justitsraad var en rig og virksom Handelsmand. Han er Far til Brødrene den navnkundige Bernt (Bernhard) Ancher (Anker): 1746—1805, den store Forretningsmand og Patriot, og Peder Ancher (Anker) Generalveimester, Eidsvoldsmand og efter Foreningen med Sverige Statsminister i Stockholm. Brødrene blev efter egen Ansøgning optagne i Dansk Adelstand under Navn: «Anker»¹.

Bernt Anker blev i 1802 Kammerherre og i 1803 Ridder af det hvide Baand, en sjelden Udmærkelse for en Nordmand og «ikke-Embedsmand og ikke Adelsmand, men allenesten en virksom og rig Manufacturier og Negocianter! (sic)» skriver en samtidig høiere Embedsmand.

«Den Paastand af Slægten», sa' Experten, «at Familien er Svensk og af den i Midten af 1600-Tallet uddøde Bottwida-Æt «Anckar» synes derfor kun det reneste Fantasifoster», «dog» la' han til, «Bernt og Peder var saa udmærkede og fremstaaende Personer, at enhver Slægt kunde føle det som en Ære at tælle dem i sin Midte», «men», siger han, «naar Bernt og Peder ey være af Bottwida-Ætten, saa havde de jo Intet med denne at bestille».

¹ I Øverlands Norges Historie siges det, at Bernt Ancher, der hidtil havde skrevet sit Navn saaledes («Ancher») og for hvem den diplomatiske Løbebane altid havde staaet i et lokkende Lys, med flere af sin Familie efter Ansøgning naturaliseredes som danske Adelsmænd og «blev Navnets Skrivemaade (Ancher) da forandret til «Anker»». Det menes, at han i 1803/04 opholdt sig i Kjøbenhavn for at — selv i den fremskredne Alder — at gaa ind i den diplomatiske Tjeneste, hvad den danske Regjering gjerne saa — men saa indtraf hans Dødsfald i 1805.

«Nu hvil dig, Borger, det er fortjent».

I Sagen (1746) angaaende Nægtelsen af at give Raadmand Johan Piper Udskjænkningens ret udhæves udtrykkelig, at der tidligere var givet Sr. Nils Leuch (tidligere tysk Skræddersvend) og Commerce-raad Ancher (den tidligere Sr. Peter Barums Tjener) Ret til Udskjænkning i «Potteviis och Glasseviis», fordi disse «Opfyllede» den Betingelz udi Artikel 16 af Bestimmelz angaaendis «at de (Leuch og Ancher) i den Negotien: med Pægle, Potter och andre Huulmaal fra Dreng til Svend ausgelehrte (sic) ware».

«De goede Penge, de saaledes formedelst «Potter och Glasser» sich erwerbbitz, fik sednere sin Anwendeltz: de store Geschäfte udi Trælast udi die Beine helfen», særligt for denne Anchers store Erhvervsgren.

Hvad det Collettske Firma angik, begyndte det altsaa strax paa Trælast-Trafikken som en given og naturlig Fortsættelse af sin Disponent-Stilling.

Det Ancherske og Collettske Firma blev snart Landets to største Trælastfirmaer «de bleffe fast ligerviis som Handels-Fyrster udi Trælast at regne» . . . «enestaaende Foregangsmænd udi de for Landet naturliche Geschäfte» . . . «efter Tiidernes Leylighed langt betydeligere Negocianter end de senere Firmaer, f. ex. Meyer, Egeberg, Heftye» (det sidste gik fra Kramkar og Høker senere over til Oprettelse af en Wexelbank och anden «Trafique med Penge») og, som det heder i en gambel Kjøbmands «Opskrift» (Optegnelse) — «fra Tjenerstillinger eller Subordiners paa deres «Skuldre» (eftersom de — undtagen Egeberg — ved Spottpris-Kjøb næsten plyndrede de to nævnte store Boer), hævdede sig op «udi Veiret». Det var særligt under og efter Napoleonstidens Misèrer, at de tog Ledelsen i de Bedrifter i Trælast, som derved (og for Ankers vedkommende ved Døden) var falden de ovennævnte to store Firmaer ud af Hænderne». (Professor Fr. Brandt og Høiesteretsassessor Thoresen, deres Formening).

No. 45. Schout-bij-Nacht — Chef om Natten. Hollænderne havde paa sine Orlogsflaader en øverste «Dag-Admiral» og en øverste «Nat-Admiral», som vexlede med Commandoen Dag og Nat. Schout-bij-Nacht = Contre-Admiral, blev senere optaget i den dansk-norske Marine: «Schoutbynacht» som en Admiralsgrad.

No. 46 a. Allerede Romerne havde ved Republikkens Slut en Slags offentlig Postforbindelse mellem «Urbs (Byen Rom) og det øvrige Land». I Tyskland havde Hansaforbundet ved 1350-Tiden en godt arrangeret Postbefordring. Denne blev i senere Tider et Privilegium for Huset Thurn und Taxis, «huilcket hæffvede sich op fra Geschäfts-Fyrste til Adels-Fyrste-Stilling».

I Frankrig organiserede Ludvig XI en Statspost ved ridende Courerers. Chr. IV indrettede i 1624 en Postforbindelse mellem Kbnhavn og Norge (Klingenberg). Den blev fra 1711 et Regale.

No. 46 b. D. e. «Karen Axelsdatter Mouatt», Datter af Brevskriveren Admiral Axel Mouatt «hin rige» og Frue Karen Bildt. Hun blev gift med Baron Ludvig Rosenkrands, som for hendes store Arv af Jordgods i Kvindsherred oprettede Baroniet Rosendal. Rosenkrandserne af Rosendal uddøde 1723 og Godset gik til Kronen.

I 1740-Aarene solgte Kronen det til Snobben den fordums Hører paa Bergens Skole, men nu Præst i indbringende Kald og meget rig. Han købte sig Adelsskab «Londemann af Rosenkrone» 1749. Han er tidligere nævnt. Her dette: Hans yngste Søn Marcus Gerhard endte som dansk-norsk Udenrigsminister og Greve († ugift 1811). Rosendal tilfaldt som Baroni hans Systers Sønesøn Major Hoff (bøhmisk Slægt) baroniseret 1812 under Navn Hoff-Rosenkrone. Ved hans Død overgik Baroniet til Stamhus (100 Skyldmark: 300 Bondegaarde, 150 Husmandspladse, 2000 Folk?) Hans Søn (Baron) Gerhard Hoff-R., en særdeles vel udstyret og særpreget Personlighed, tog fast Bopæl paa Rosendal og virket for Godsets Vel og for Befolkningens aandelige og materielle Kaar (oprettet Folkehøiskole) † 1896. Stamhuset gik saa over til Slægten «Weis», til en Systersøn af Gerhard Hoff-Rosenkrone. Naar den cognatiske Afkom helt maatte uddø, tilfalder Formuen Universitetet i Christiania. Men da denne cognatiske Slægt er meget talrig, er Universtitetets eventuelle Arveret temmelig langsigtelig. Cfr. Note 41.

No. 47. Bremersholm (Gamelholm, Nyholm) i Kjøbenhavn kaldtes saaledes, fordi Skibsbyggere fra Bremen, indkaldte af Christian III, nedsatte sig der. I Fredrik II's Tid, i 1563, blev der anlagt forskjellige Værksteder: Reberbaner, Smedier, o. s. v. for Flaadens Udrustning samt en Navigationsskole. Først i Christian 4des Tid blev Værfter anlagt (Nyholm). Tillige var den forsaavidt Straffeanstalt, som grove Forbrydere lige til 1739 dømtes «til Hendømmelse paa Bremersholm for at anvendes som Arbeidere der». En hel Del af disse til Arbeide paa Bremersholm dømte Forbrydere kom fra Forbrydernes Fristed ved det tidligere Esrom Klosters Enemærker. Der havde i sin Tid Erkebisp Absalon (Askerssøn) faaet udvirket hos «Pave Alexander III» en Særret til «att optage alle ulykkelige Mennesker angerløst for Vold, Ran, Tyveri, Mordbrand, Mandslet oc Voldførsel». Der strømmede naturligvis en vakker Bande til fra alle Kanter «oc om dennes Efterslægt kunde visselig siges: «at det Eble ikke langt fra den Stamme triller». «Oc ernærede de sig ogsaa ved at arbeyde som Kulsviere udi de (dengang) store eensomme Skoffve udi de Egne». «Det bleff en gantzke folksommer oc paa Skælmer riig By; den til Ære for den Pave: «Alexander — Torpe» kaldet bleff». Men Almuen kaldte den med sin sunde Forstand og Lune «Allesynderes Torp» (nu: «Alsønderup») og det paastaas, at endnu den Dag i Dag er der udi den Egn «megen

Mindelse fra deres høist besynderlige — «ligerviis huad som Criminelle» — Afstamning». «Med Reformationen bortfaldt iallefald hin mærkelige «Schuldlosigkeits-Tilstand i denne sære Syndefriheds By, om end ey før».

No. 48. Der var bl. Fangerne en Mand af en vis Dannelse, som ved uheldige Forhold havde begaaet en Forbrydelse, hvorfor han var blevet dømt til Arbeide der. Han var vild og uregjerlig og en Skræk for Erik Ottesens Forgjænger. Men Hr. Erik havde ved sin faste, men humane Fremfærd mod ham ikke alene stagget ham, men vundet hans Hjerte, og Fangen var nu Admiralen «særdelis hengiffuen». Nu led Admiralen, vel paa Grund af Ærgrelser baade fra Oven og fra Neden og mange private Bekymringer (Huus-Sorger med Børnene) ofte af stærk Søvnløshed. Dette var Fangen bekjendt og en Dag, denne takkede Hr. Erik for en særlig Gunst, la' han til med høitidelig Holdning og Stemme: «Ock saa saare en ringer, men oprichtiger og kraftiger Gebet naaer hen til den Almachtiges Throne, da willte Du schlumre ligerviis wie ein Kindt fredsahmt ock dypth paa dit Leye udi Nattens Stille, Høivelbyrdige Admiral ock Rigens Lehnsherre, strænge Hr. Erik Ottesen!» Dette for denne Tid og Forholde usædvanlige Stemningsudbrud greb Admiralen stærkt, og han fortalte det strax til sin for hans Stilling og Virke sympathiske Hustru Fru Karen Andersdatter «som bevarede det i sit Hjerte og meddelte det for Slægten».

No. 49. Erik Ottesens Ansættelse som Admiral paa Bremersholm gav en af hans Venner Anledning til at sige en Datidens Ordspil-Vittighed. Det er bekjendt, at Adelsmændene fra tidligste Tider til udi 1500-Tallet — som oftest — benævnte og skrev sig — som vore Bønder — kun med Farsnavnet (—søn) uden at tilføie Slægtsnavnet, selv om de ellers brugte et saadant (f. Ex. Rosenkrands, Urne, Bølle, Løvenbalk, Galle, Kane o. s. v.). Dette skabte Forvirring og Feiltagelser. Kong Fredrik 1ste forordnede da, at Adelsmænd herefter skulde bruge sit Slægtsnavn og skrive f. Ex. «Nils Holgerssøn Rosenkrands» istedetfor blot «Nils Holgerssøn». De som intet Slægtsnavn havde, skulde tage et saadant i Overensstemmelse med sit Vaabenmærke; men mange, som forlængst havde sit Slægtsnavn, f. Ex. en Gren af «de Rosenkrands», skrev sig fremdeles aldrig med dette Slægtsnavn, kun med Farsnavnet. Det samme var Tilfældet med General-Admiralen: han skrev sig kun: «Erik Ottesen». Derfor kaldte ogsaa nogle (selv Historikere) ham undertiden efter hans hosføiede Familie-Vaaben (Vaabenet i Segl blev nemlig altid tilføiet Underskriften) «Bølle» (Bølge), andre: «Vove». Hin Ven sa' i Hentydning til sidstnævnte Navn, da Erik Ottesen overtog sin Stilling som «Bremersholms-Admiral»: «Han er Dyrer Død Danmarks anden «Vove-Hals»».

No. 50. «Han var hartad utrættelig i Smaasager; han har Notitzer (sic) om at Tømmermanden skal gjøre Fjæl til en Port, om Trøien til Barnepigen, om at hans slidte Klær skal omsyes til Børnene, om sine Døtres Skjorter og Hoser, som skulde sendes til Farveren for at «fritzkes» (sic) op, om at «Skrædder Ernst Leopoldus» skal af de Bedste af mine slidte Klæder gjøre en Klædning til min Søn Grev Waldemar o. s. v. Der gik nemlig anerkjendte «Børen» af mindst 5 forskjellige «Bislopersker» rekende om ved Hoffet.

No. 51. «Der var en Mængde Arbeidere af alle Slags: «Matroser, Forbryder-Arbeidere, Rebslagere, Groffsmide, Kleinsmide, Wercksmestere och «allskyns andre Embitzmænd» ».

No. 52. Det var i 1634. Det formodedes, at denne Kongens Liff-Batskier, der fra et Sygebesøg hos en af Kongefamilien «som udaff den store Pestilentze hiemsøgetz war, dend Admiral auch mit denne Siugedom befleckitz» (Renligheden var nok ikke stor i den Tid, selv hos Læger) men hvorum Alting var, Admiralens sunde gode Natur greiede «de baade Krankenheiter».

Denne «grosse Pestilentia herjede i 1633 fürchtelich udi Europa, sonderbar udi de deutsche Landte»; den gav Stødet til de verdenskjendte mærkelige Passions-Skuespil i Landsbyen Ober-Ammergau ved Floden Ammer i Bayern; de fremstilles endnu aarlig.

No. 53. Jeg kommer i denne Forbindelse til at mindes en Historie fra vort Revisions-Departement fra 1840—1850-Aarene. I Revisions-Antegnelser var der mange Aar igjennem en stadig Post: noget Gnaal paa Oplysning om «nogen Egeknub», som efter en Reparation skulde ligge igjen paa Statens Værft (enten det nu var i Fredriksværn eller paa Horten) jeg formoder snarest paa det første Sted. Vedkommende Værftsfunktionær, som var en svare Ordensmand, en Perle af en Statstjener, havde længe ignoreret denne stadige taabelige Mindelse om nogen Ekefliser, som ingen Værdi havde. Da de ihærdige Udsættelser fra Departementet om denne Post nu havde gaaet i «syv lange og syv brede», blev han tilsidst saa nervøs-desperat, at han, denne yderst loyale Mand, endelig i oprørt Stemning besvarede Posten saaledes: «Jeg spiser ikke Egeknub!» Ærbødigst N. N. (Han hed ellers: «Hummel».)

Da taug Departementet angaaende denne Post og bed i sig den utilslørede Skose!

Ak ja — den Revision, som «sier Myggen af og nedsluger Kamelen!»

No. 54. Den meget begavede og kraftige svenske Konge Carl IX († 1611) havde vistnok drømt sine Storhedsdrømme for sit Land, men indklog eller overklog som han var, forstod han, at dets politiske Stilling var saa precær, at han maatte indskrænke sig til det vistnok absolut Nødvendige, men mere beskedne Virke at con-

solidere det og derved bane Veien for, at «det Geni af en Søn» skulde bli' istand til at udføre hans Tanke, «sed ille faciet» (men han skal gjøre det) som han sa' pegende hen paa dette Verdensgeni som Krieger og Hersker «Gustavus Adolphus».

No. 55. «Han en trinkfester Karl war och udaff et sært forliebt Sindelav med adskillige Elskovs Enthüllungen, Hændelser och megen Amours». En ham ellers særdelis sympathisk Biograph siger: «Kun maa man dadle de mange Elskovsforbindelser». De opregnes og blandt dem den med Borgerdatteren, den underskjønne Ane: den er rørende! Hun synes at ha' elsket Kongen med en «Folkets Datters, en oprigtig Danneqvindes hele uselviske, opofrende Følelse». Kongen havde nok «saadanne i det Hele en c. «7 faste Elskeqvinder» udenfore «de tilfældige», natürlicherweise».

No. 56. Jeg undlader at meddele «den authentiske Opgave over Antallet af Faldne og Saarede paa begge Sider for ikke at berøve Læseren den sidste Rest af den Prestige, han maatte nære for dette saa besungne Slag, men saa meget tør siges, at det var saa latterlig lidet, at man næsten fristes til at sige, at der maa være Maade med Alt, og det viser at Langsomheden var stor og Træfsikkerheden ringe. I de Tider gik det jo paa Krigsskuepladsen saare bedageligt til mod hvad der præsteredes senere (ikke at tale om nu). Derfor fik f. Ex. Torstenssons Ilmarscher — som vel ikke var saa overdrevne fra senere Tidens Præstationer betragtet, men var vidunderlige for sin Tid — rent europæisk Ry. Ja endnu paa Napoleons Tid var det nok saa som saa hvad Ydeevnen med Hensyn til Bevægelserne angaar: t. Ex. Preusserne og Østerrigerne marcherede i Fællesskab, de stramme og raske Preussere foran, de gnaalede uafsladelig paa en selvlavet Vise, hvis Omkvæd lød:

«Immer langsam voran, immer langsam voran,
Dass die oestreichsche Landwehr nachfolgen kann!»

Der var naturligvis ideligt og livligt Slagsmaal mellem de Forbundne.

No. 57. At en Normand: Erik Ottesen (Orning) som General-Admiral fik Overkommandoen over hele den dansk-norske Flaade var begrundet i Følgende: 1. Han ansaaes for Flaadens største Kraft. 2. Havde ført sin Flaade-Afdeling «uuswigeligen gandtzke uwurderligen och ungewöhnlichen brafft». 3. Den tidligere Rigs-Admiral var falden i Slaget og ingen ny Rigs-Admiral udnævnt, «da der ey nogen duelig dansk Mand dertil im Augenblick befinditz».

No. 58. Tre Aar efter (1648) døde kongen i 71 Aars Alder. Han sidste Aar var tunge at bære. Hans engang saa haabefulde ældste Søn Christian, den i 1608 udvalgte Thronfølger, var død Aaret i forveien. Kongen havde 3 Aar efter sin Dronnings Død

(1612) ladet sig vie til venstre Haand med Kirsten Munk (der senere fik Titlen, «Grevinde af Slesvig-Holsten»), og som skjænkede ham 10 Børn, «eftersom hun breed udaff Hoftor var til Børn at føde, hvilket hun och ihærdigen gjorde, omend ey med goeder Willie udi dend Geburtsstunde (sic) och i Nedkomstens Jammer». Dette forfærdelige Fruentimmer (Datter af Bondeplageren, den afsatte Lehnsherre i Thronhjem Ludvig Munch og Ellen Marsvin) var ikke alene en ren Messalina (hun foer «udi Utroskab» med mange: «Rhin-Greffuen», Peder Kokkedreng og med mange flere).¹ Men hun formentes «endoch dend Konges Liff efterstræbet at haffue», da han syntes hende for gammel og besværlig (det nafnkundige «huide pulffver»: «Rottekruetz»?) Kongens Hensigt «at lade hende tiltale for at faa Sagen opgreidet» blev forhindret af Svigersønnerne, særligt Corfitz Ulfeldt, men hun blev forvist til et af sine Godser: Boller i Jylland («hvor hun ligerviis, som et vildener Dyer udi sit Buur rasede og hoerede»). Kongens sex Svigersønner,² danske

¹ Kongen selv siger: «Hun lod sig ved Djævelen af Rhingreven forlede til letfærdigt Levnet med Kyssen og Klappen og andet Usckikkeligt (sic) ey agtende, huem der monne derpaa see. Hun dantzede og leegede Julestue med ham (Rhingreven) och andre (f. Ex. Peder Kokkedreng) medens vi laae udi Krigen och udi Armen bleseret bleff». Et andet Sted: «Ligesom Ingen kan læse Troesartiklerne uden at nævne Pontii-Pilati Navn, saa kan ei heller tales om Fru Kirsten Hoereries Begyndelse og Ende uden at Rhingrevens Navn bliver dervide Nævnt».

² Disse 6 Svigersønner mælte sin egen Kage noget ganzke gefæhrlich. De 4 var Ubetydeligheder — ikke stort andet end forsvirede Koneplagere. Men Corfitz Ulfeldt gjaldt endog for en stor Statsmand. I Virkeligheden var han dog kun — en arrogant — hoffærdig, yderst forfængelig Blære, men forstod at dupere oc blænde (blendire) med endel Sprogkundskaber og selskabelige Smaatalenter.

I Krigen 1643—45 spillede han den trygge og sorgløse Dum-Peters Rolle og istedetfor at lytte til den erfarne Konges kloge Advarsler oversaae han dem og haanede al Slags Varsomhed og praled med, at der ingen Fare var paaferde. Han forspildte saaledes — menes det — ved sin Kortsynthed og sorgløse Forsømmelse, ialfald et «heldigt Forsvar mod de svenske seiervante Hære». Kongen var særligt harm paa ham, men sendte ham alligevel som Danmarks Underhandler til Brømsbro «da han jo skulde være slig fin Diplomat». Han kunde faaet langt bedre Betingelser, thi Dronning Kristina var «mildere i sin Hu mod Danmark», men den fine Diplomats arrogante, stolte og bydende Væsen irriterede og bevirkede, at den virkelig fine og kloge Oxenstjerna opnaaede Alt. Men saa gik det i det væsentligste udover Norge, som for bestandig mistede to Provinser, hvad den overmodige Dansker ikke brød sig stort om. Kongen var imidlertid særligt forbitret. Da han havde underskrevet Fredsbetingelserne, skulde han i høieste Vrede og Ilske kastet Dokumenterne lige i Fjæset paa Ulfeldt og skreget: «Der har Du dem, saadan som Du har lavet dem til, din dumstolte Soe-Mikkell!»

Ulfeldts Svoger, Hannibal Sehested, søbede ikke Kaal med ham; de stod hinanden ikke nær. Hr. Hannibal ragede høit op mellem sin Samtids Mænd, var et opvakt Hoved med Virkelyst, og han styrede fra sin

og holstenske Adelsmænd — fik stor Indflydelse i Riget, erhvervede sig store Titler, uhyre Indkomster og Godser (Landsforræderen Rigshovmesteren Corfitz Ulfeldt absenterede sig senere med mindst 1 million Rdlr., en ganske umaadelig Sum, der svarede til Datidens hele Statsindtægter for 2 Aar). Hannibal Sehested havde som Statholder i Norge lagt sig til over 1100 fulde Gaarde, omtrent $\frac{1}{16}$ af hele Landets daværende Jordegods. Denne Svigersønnernes Gefräsizigkeit maatte Kongen ikke alene taale, men han følte sig næsten tvungen til formelig at begunstige dette og deres nøie Forbindelse med det mægtige Rigsraad, som han ogsaa gjorde store Indrømmelser for at disse Magter dels kunde opveie hinanden,

Eiendomsgaard, den forrige store Kongsgaard, Semb paa Eker, Norge i 9 Aar med større Myndighed og Dygtighed end nogen anden Statholder, og med saa stort et Hensyn til Norges særlige politiske Forholde og Vel, at Kongen endog mistænkte ham for separatistiske Hensigter, medens Sagen vel nærmest var den — mener en fremragende Statsmand — at Hr. Hannibal var tilbunds greben af den politiske Mare, der som en senere Storpoet udtrykker det, kan gribe en interesseret Statsmand med al sin «entzückende Marter und wönniges Weh» (ja — efter den Tids Opfatning bør vel lægges udtrykkelig til). Han havde stor Fortjeneste af Landets Fremgang og et ordnet Militærvæsen, skjønt han neppe selv var nogen Krieger. Men berige sig gjorde han i stor Stil; saa var vistnok Tidens Sæd og Skik, men han gjorde det for groft. Da der saa senere under den nye Konge (Fr. 3die) blev Mudder og særlig da Hr. Corfitz absenterede sig, og man ogsaa vilde ha' nøiere Regnskab med Hr. Hannibals hele Forhold og se ham efter i Sømmene, «salverede» denne kloge Mand sig i Mindelighed for at blive fri for en generende Granskning. Han afstod nemlig hele sit norske Jordgods (man mener $\frac{1}{16}$ af det hele Lands Eiendomme) til Kronen og nedlagde sit Embedt. Men han tog ikke Reisepas, han forblev uanfægtet og frygtløs i Danmark. Ja, den kloge Herre fulgte i den Grad med den følgende Tids Aand og Tanke, at han blev en af Hovedmændene for Enevældets Indførelse 9 Aar efter.

Der tilføies følgende om den danske Regjerings oprørende Opførsel mod Ulfeldts Hustru Eleonore Christina, Kong Fredrik den 3dies Halvsyster. Denne udmærkede og modige, opofrende Kvinde havde trofast fulgt sin Mand i Landflygtigheden og virket for hans Bedste; hun var paa Reise til England til Kong Carl 2den, hvem den forfængelige Hr. Corfitz i sin Tid havde laant en større Sum, da Carl som Flygtning vankede om paa Fastlandet. Nu havde Hr. Corfitz Brug for Pengene. Men den begavede, men «sjoffe» Konge tog til det gemene Middel — for at slippe for at tilbagebetale Laanet — «at udlevere Eleonore Christina til Danmark», og hun bragtes i 1663 til Kjøbenhavn, hvor hun — Kongens Halvsyster — blev givet til Pris for sin personlige Fiende den uædle Dronning Sofie Amalies raae Had. Hun blev paa det mest beskjæmmende haanet af Dronningen («Die Königin schreiet grade hinein das Gesicht der Gräffin») og derefter i 22 Aar indespærret i det skrækkelige Fangehul «Blaataarnet» paa Kjøbenhavns gamle Slot. En udførlig Beskrivelse af Fangenskabets af hende selv, kaldet «Eleonore Christinas Jammers Minde» er først i Slutningen af 1800-Tallet opdaget hos hendes Efterslægt i Østerrig og udgivet. Det hører til den samtidige danske Litteraturs bedste Værker. Eleonore Christina slap først ud af sit forfærdelige Fangenskab i 1685 og levede i rimelige Forhold i Maribo paa Laaland, hvor hun døde i 1689, 97 Aar gammel.

dels i Forening være et Værn mod den egte Tronarvings Fiendskab mod dem «och dend uvittiige Leitungz» (sic).

Følgende Interiør fortælles: En Aften mod Slutten af sit Liv sad Kongen i sit Kamber sammen med sin sidste Veninde Vibeke Kruse¹ (en ædel Natur, et godt Hjerte, som ved Skjæbnens Ugunst var kommen i den Stilling, men «till Gunst for Kongen», hvem hun hægede om som en trofast opofrende Sygepleierske). Hans mange Sorger: Fru Kirstens Liderligheder, Thronfølgerens Udskei- elser (og som Følge deraf Sygdom, som endte med Døden 1647, ca. 1 Aar før Kongens), Svigersønnernes Vranghed, Døtrenes ulykke- lige Ægteskaber, Kjævlerier mellem hans forskjellige Kuld Børn, Alt strømmede med sin Uhygge indpaa ham.

Kongen krøb hutrende og frysende sammen ved Kaminilden, med den skjælvende Haand flakkende over Varmen, og han (som netop havde maattet give efter for Rigsraadets Begjæring om, at Fru Kirsten skulde blive fri for sin Internering paa Boller) skulde da med et Slags bitter Humør sagt Følgende: «Vibeke! Kong Eriks sjællandske Lov siger: naar en Mand griber sin Hustru udi Hoer, udjager han hende udi blotte Særk og Skiørt — men jeg gi'r hende, den nærige Qvind, fri med hele hendes «Hab' und Gut»! Og saa siger han: «Vibeke! Du drage Omsorg for, at der siges saaledes udi min Ligtale: «I Stedet for det Privilegium, som Kong Suend Tweskieeg gav de Adelige Quinder i Danmark, at de skulde arve lige med deres Brødre, har de under min Regjering paa Rigs- raadets Forslag faaet den Rettighed, at hver og en af dem maa gjøre sin Mand til Hanrei (Hornbærer) og fylde en Hoben Rotte- krudt i ham, naar hun er kjed af ham». — Der er Grund til at tro, at Rigshofmesteren holdt Thronarvingen (senere Fridrich III) borte fra Faderens sidste Sygeleie og at han benyttede Blanketter med Kongens Underskrift til Fremme af sine egne egoistiske Planer.

I den ovennævnte for Danmark saa saare uheldige Krig 1643—45 blev Landet slet, yderst slet, ledet af Statens forskjellige Styrelses- grene og endnu slettere, om muligt, understøttet af Danmarks Adel. Denne søgte at unddrage sig for snart sagt enhver Opof- relse for det almindelige Bedste (Kongen klager: «Danmarks Adel agter ey Gud i Himmelen, end mindre sin Herres og sit Fædre- lands Conservation»). Der var intetsohmest Sammenhold, men almindelig ligeglad Slaphed. Det hjalp lidet, at der hist og her udvistes — spredt indimellem Elendigheden — endog lysende Vaabendaad (som f. Ex. af en af Escadrerne i Slaget ved Kold- bergerheide 1644).

¹ Vibeke var af tarvelig Herkomst — en Kvægrøgters Datter, og har ingen Forbindelse med den gammeladelige Æt: Kruuse. Hun var god- modig, «men saa ey godt ud».

Det var en Mærkelighed, at Danmark slap saapas godt fra Misèren; men saa gik det jo — som altid — ud over Syndebukken, Tvillingriget Norge, som netop havde kjæmpet samlet, hæderligt og godt. (Den nye norske Hær af 1641. Krigen kaldtes i Norge «Hannibalds-Feyden»).

I Anledning af denne sørgelige Mangel paa Samhold i Nødens Stund kommer jeg uvilkaarlig til at tænke paa en Ytring af Benjamin Franklin, udtalt vistnok over et Aarhundrede senere og under andre Forhold forøvrigt, men som dog forsaavidt kan anføres her, fordi det pointerer Samholdets Nødvendighed under farefulde Tilstande. Da han og de andre Ledere under «United States of America»'s Løsrivelse fra England havde underskrevet Uafhængighedserklæringen af 1776, sa han: «Og nu, Venner, maa vi hænge ubrydelig fast sammen, alle som een Mand, ellers kommer vi til at hænge hver for sig!» (Anførsel af en amerikansk Gesandt i Berlin).

No. 59. Hun var Datter af Palle Rosenkrands til Ørup-Veslogaard, Molstrup og Ulveborg; han (Hr. Palle) var født 1588; 1609—11 Secretær i Cancelliet, 1613—16 Hofjunker, 1624 Ritmester ved Dragonerne i Skaane, 1631 Lehnsherre paa Lindenæs, 1641 Lehnsherre paa Agdesidens Lehn. Han var 1. Gang gift med Kirsten Eggerts Datter Abildgaard, og 2den Gang med Ingeborg Nielsdatter Krabbe. Datteren, den her omtalte Ingeborg Pallesdatter Rosenkrands, var med 2. Hustru og var Hel-Syster af General Niels Pallessøn Rosenkrands.

No. 60. Han (Bernt Orning) var saaledes i den sidste Tid af sin Orlog i Holland «Adelborst» (Cadet) paa et Skib, som førtes af den senere saa navnkundige Admiral Martin Herperzoon Tromp, som da var Skibschef eller Schoutbynacht, og som Adelborst skulde ogsaa paa Skibet värit Ian van Vassenaer, den senere saa berømmelige Admiral Baron de Opdam, som reddede Kjøbenhavn fra Overgivelse 1659.

No. 61. Paa et Middelhavstogt besteg han (Bernt Orning) det Bjerg «Ætna», «hint fordums Sørge-Minde for dend Kiempe Typhon» och «den Hule, huor udi Hr. Vulcanus sin Smedde (sic) opprettitz». Han skulde endoch have naet «det gamble Serkland» (Lille-Asien) saa kalditz, fordi «de folckets (der) «bissede och wris-sede» kring ligerviis som udi Frauensærker».

No. 62. I 1645 var Fru Karen (Mouatt) blit Enke og levet paa Orninggaard, som Sønnen Bernt Orning ^{15/2} 1649 gav hende Afstaaelsbrev paa, Resten af sine Dage (hele 30 Aar) under hans Værgemaal, da hun, «som havde prøvet saa store Schwierigkeiten udi Livet, — var bleffen med mange Tungsindigheder behæftet». Der overlevede hun ogsaa sin Søn Admiral Bernts

Fald udi Gyldenløvefeiden og at se hans og Slægtens økonomiske Velfærd gaa raskt nedad Bakke.

No. 63. Cfr., at en af de første af de Bøller (Bølger, Vover) som kalditz Orning: (Mads Svendssøn Ornings Far) Svend (Mads-søn) til Eget er bleven skrevet med Navneformen «Orningh».

No. 64. En anden Forklaring om Grunden er denne, som ogsaa er den sandsynligste: Der fandtes ikke dengang Vei mellem Nedre-Aarland (da Præstegaard) og Skibshøffvidsmandens Eien-dom Tyse (nu Præstegaard) og Lerviks Havn, hvor Skibshøffvids-mandens Flaade havde sin nødvendige Standplads, laa paa Nedre-Aarlands Grund. Situationen var derfor i allerhøieste Grad ube-kvem, ikke alene for Skibshøffvidsmanden, men væsentlig for det Offentlige med Vanskeligheder og forøgede Udgifter, naar Skibene laa paa Havnen. Det var derfor han (Hr. Bernt) brugte sin Magt og Myndighed til at fremtvinge Mageskiftet, hvorved han — foruden at opnaa Fordele for det Offentlige — tillige fik den Behagelighed at faa Landingsplads paa egen Grund og tryk Ankerplads for sine Skibe saa at sige udenfor sine egne Vinduer, hvorved den nød-vendige Kontrol blev saa meget sikrere. Det var paa engang be-kvemst for ham for det nødvendige Opsyns Skyld «da hand en sær iffrig Schiffsøfferste war», og nyttigt, ja endog nødvendigt, for Staten. Dette forment de Meningsberettigede dengang, dette for-mener de ogsaa nu. (Udtalelse af en klog og lokalkjendt Rektor paa Stords Seminar). «Man har altsaa ialtfald for engangs Skyld gjort Skibshøffvidsmanden Uret, naar man begrunder Mageskiftet udelukkende i hans Egoisme og Magtbrynde.» (Ovennævnte Rek-tors Formening.)

No. 65. Som et Datidens Kulturbillede (eller rettere sagt Mangel paa sædelig Folkeskik) noteres: Slægtskrøniken beretter om, at Skibshøffvidsmanden tilbyggede og forandrede Huusene paa Orning-gaard Noget til mere «høffelige och bequemme Rum», og byggede endoch et Vaaningshuus til de Øffrige. Och det første, han gjorde, var att opbygge et «stattliche Wandthuus» (Abtritt), med twende Hierter udi Døren udslagitz och paa det Tagg opreyst en saare ziir-ligen Figure ligerviis som en Topph och sært bemahlet», paa «et bequommeligen och entledigent Steed, efterdi tidligere den Gaards Beboere (Præstens) nøyet sig hafte mit paa de Bønders Wiis, huilcke sit Affkasteltz anbrachte uden Omsorgeltz, huor det sig falde kunnte». Ligerviis att, «huor de (Præstens) udi Paatryck ware och deris Nothdurfft (Nødtørft) dem haardeligen udi den Hintertheil betrænckte, sig deden langs det Huusets Vægge att niederhucken (huke ned) eller ligerviis udi nærmeste Tunn (sic) sig deris Behoff affbelaste «zum Beobachtung». «Unngleich det Dyer, dend Kätzchlein, der udi sin prompte Artigkeit immer doch dass

Seinige, dette skiuler». Och bleff der strængelige Paabutz (sic): «att de Tiener-Dreng og de tøs-Quinds och de Huus-Mænder och de løselige (sic) Daggleyere ude paa dend Aggervoldt deresis Scharn dersteediz (sic) att affgiffue». (Siigelse af Datteren, den strænge Fru Blancheflor Orning, der særlig harmedes over, «at endog saavidt Personer som Præstens «Børen» ligerviis de andre Ufrie i denne Ting so entfallne (skjødesløse) sich beteet haffte»).

No. 66. Om hendes (Siselle Borgesdtr. Juel, Bernt Ornings Hustru) Moers Farbror fortæller Absalon Pederssøn: «³/₄ 1571 foer Juncker Otte (Daniel Bils (Bildts) Søn) aff till «Stadvanger» (sic) (Stavanger) till Fru Lizebeth, Henrik Brockenhuses efterdi same Dagh benæffnte Hr. Henrik till Bergen med sin Lehn-schatt kom».

No. 67. Skjønt følgende Intimitet — selv her hvor Beretningen kun er for Slægten — maaske helst burde forbigaaes, kan den neppe siges at være særlig anstødelig, og er dertil saa karakteristisk for Ægtefællernes saa høist forskjellige Temperament, at den alligevel bør noteres, naar den nu engang er bleven omtalt i Krøniken (selvsagt i de mest discrete og dæmpede Udtryk for den unge dydige Frues Skyld). Siselle elskede i Ordets dybeste Forstand og paa de mest omfattende Maader sin smukke og staute Mand, og det skal jo være en Kjendsgjerning, at Evnen til at nære dybe Følelser staa i nøie Forbindelse med Evnen til at nære dyb Lidenskab, og dertil kom at «hans Villie altidens hendes høyeste Loff war». Men alligevel — trods alt dette — var hendes «Jomfruebarnlige» Blufærdighed, hendes mimoseagtige Sky for den fysiske Side af det ægteskabelige Kjærlighedsliv saa stor, at den raaflotte Mand om Brudenatten kunde udtale «at aldrig har en Jomfrue vel veemodligere givet sin ærbare Jomfruedom Afsked, huilcket skeede under mange Taarers Udgydelser ock megen Suckken». Den robuste «ock quinde-erfarne» Sjøulk af en Mand — som (naturligvis, kan trygt lægges til) ikke havde paatruffet saadant «Snerperieltz» (sic) (som han troede det var) hos de «Quindfolk, han vanligen havde været udi Omgienteltz mit» — fandt den hele Episode «ubequemmeligen udi Ægteskabet at være», og frabad sig for Eftertiden saadanne Scener. «Den dybe kvindelige Undseelses- og Blufærdigheds-Følelse hos enkelte fine, ægte Kvinder laa saa aldeles udenfor hans personlige Erfaring». (Denne Siigeltz udaff Hr. Bernts Mor — Fru Karen Andersdatter (Mouatt) — uttalitz war ca. 30 Aar effter dend Copulationz, «men huilcken udi Alders aff ongefehr otti Aar och ey huercken Santzer end Hugkommeltz raadich war». Dette Tillæg synes at skrive sig fra Fru Karen Mouatts Sønnedatter Else Elisabeth Orning Grønwallds).

No. 68. Glaub, Fraue, glaub! Dein Leben sei nur Staub!
Dass Du kommst so schnell ins Grab,
als dir bricht der Faden ab!
Spinn, Fraue, Spinn!

Hun (Fru Siselle) var desuden af store legemlige Kræfter, storvoksen og kjærnesund som hun var og blev aldrig — hvad man kunde troet formedelst hendes idelige «Huusskjaak» — nogen parens effeta (afkræftet, udslitt Huus-Moe'r).

No. 69. Flores (Flos) og Blanzeflor eller Blancheflor (ogsaa Blankeflur), gammelfransk «Flore et Blancheflore», en Kjærlighedshistorie, er egentlig en Personification af Rosen og Lillien — Kjærlighed og Uskyld («opstaaet i Frankrig») var meget bekjendt der allerede i 1100-Tallet, behandlet af provençalske og nordfranske Digtere, mest i Romanform. Omsættes og bearbejdedes i næsten alle europæiske Sprog. Den danske Bearbejdelse er trykt første Gang i 1509. Navnet Blancheflor blev Kvindenavn ogsaa i mange nordiske Adelsfamilier, i Norge særligt i Bildt- og Orning-Slægten. Fru Siselles ældste Barn hed Blancheflor Cathrine; en Datterdatter, gift med Lars Johansson Galtung til Thorsnæs, hed Blancheflor, ligeledes hed nok en anden Datterdatter, som i «Slægts-tavlen er anmerket som «en Datter . . O.; løben bort med en Skrædder» (Knage) nok ogsaa Blancheflor, (hvorom senere bliver berettet).

No. 70. Det var den 15. Juni 1567 netop en Maaned efterat Dronningen havde for Alteret rakt Bothwell sin Haand, at denne, som nu var Hertug af Orknøerne og Shetland, i Spidsen for sin Klan og Grænsekriegerne havde taget en yderst gunstig Stilling paa Carberry Hill nær Edinburgh. Dronningen lyste høit tilhest paa sin hvide Ganger og med sin hvide, bølgende Fjerhat, Hertugen var utrættelig paafærde overalt, ordnende og kommanderende. Mod dem stod de forenede Lords Hær, hvis Banner var en stor pragtfuld Silkefane, fremstillende et Billede af Darnleys Lig med den Indskrift: «Døm og hævn min Sag, o Herre!» Dronningens Tropper manglede Levnetsmidler og begyndte at opløse sig. «For at spare Blod», som han sa', tilbød Hertugen — trods Dronningens Modstand — sig at kjæmpe i Tvekamp med hvilken som helst jevnbyrdig Modstander, Lordene vilde stille i Marken. De tog tilsyneladende mod Udfordringen, men udhalede Tiden, da de havde faaet Underretning om den tiltagende Opløsning i Dronningens Hær og at derimod en større Styrke kom deres tilhjælp. Førerne for de forenede Lords Hær lovede nu ved Afsending Dronningen, at de vilde modtage hende som sin rette Herskerinde, hvis hun overgav sig og skilte sin Sag fra Bothwells. Hertugen bad hende i mindelige Ord ikke at tro dem eller betro sig til dem, da de alle var falske Skjælme og Førrædere tilhobe, men lade

det gaa til Kamp. Men nu «i sit Wankelmuth och launenhafte Aabryne vil hun ikke give ham Gehør, nu vilde hun spare unyttig Blodsudgydelse blandt sine Undersaattere». Tilsidst tog Hertugen «i dyb Smerte och bekræntet Zorn» hendes hvide Haand i sin «pantzrede Næve», knælede ned og kyssede den i «uendelig Vemod» og sa' med sørgmodig Stemme: «Queen Mary, Queen Mary, Farewell!» (Viisens stadige Omkvæd). Saa steg han mægtig og majestætisk tilhest, og i Spidsen for en Skare af sine bedste Ryttere red han med opreist Hoved og determineret Holdning ned fra Høien. Ingen tænkte paa eller forsøgte at standse «den stolte og truende Ørn paa hans djærve Flugt».

No. 71. Disse Krøniker er jo nærmest skrevet for Slægten, og jeg tænker særligt paa En af den, naar jeg her nedskriver enkelte af de i hin Tid yndede, men nu ikke meget kjendte, Kvæder, i noget ændret Omformning, «fast de doch sieges (sic) kunnte «ey allenstider att være udi rette Riim och regulæ, Prosodien tillfølge». («Tilføielsen formentlig af Generalinde Ingeborg» — «Huitfeldt»).

4 Vers af Viisen om Dronning Dagmar¹ og Junker Strange.

(Junker S. reiser paa Frierfærd for at fæste og hjemføre Dagmar (Prinsesse Margreta Dragomir — «den fredsæle Perle», af Bøhmen) til Kong Valdemar Seier).

1. Dagen dages i Østen oc Blaasten blaaser oc Bølgen den røris saa lysteligen blaae,
De adelig Riddere af Danmarck, de gange for dend Hertug at staae.
16. Saa bar de ind det Tavelbord, Tavl af Guld hin rene;
Hr. Strange skulde med Frøkenen lege, och tale med hende alene.
20. Dend tredie Tavl, de drog udaf det røde Guld aff Skattens Old:
Hr. Strange han vandt den skønne Møe alt udi Danmarcks Vold.
23. Det lider fast imod den Tid, det Taffuel skulde have sin Ende,
Da skulde Hr. Strange oc den Frøken — med Sværd sig mellem —
gaae til Senge.

Under den precære «Senge-Ceremonie», siger Prinsessen: «Siiger mig, Hr. Strange, hvad jeg Eder spørger»: «Er Kongen af Danmarck saa skønner som Jer?» Hr. Strange, den Hofmand op mod Loftet saae: «Han er fast skønnere end mine tvaae!» (— to Gange skønnere end to som hand).

3 Vers af den senere saakaldte «Gamle Christelige Dagvise» (Bernt Ornings Yndlingsssalme).

1. Den signede Dag, som vi nu see
Ned til oss aff Himlen komme,
Hand liuser for oss io lenger oc mer
Oss alle till Glæde oc Frømme,
Gud lade oss icke skeep idag
Huercken Last, Scham eller Vaande.

¹ Dronning Dagmars Afreise til Danmark, S. 51. Dronning Dagmars Død, S. 53.

5. Den lille Fuel, hand fløier saa høit
Oc Værit bær under hans Vinge,
Det er fuld ont met liden Mact
Mod høye Bierg at springe,
De Strømme, de rinde saa frydelig
Op under de grønne Linde.
9. Naar vi skulde til vort Fædreland
Oc skilles ved dette Ælende:
Da befaler ieg Gud min Siel i Haand
I Himmerigis Glæde at sende.
Gud Fader, Søn oc den hellig Aand
Hand giffue vort Maal god Ende.

Denne «Viise» eller «Carmen» (Lovsang) er egentlig en «katholsk Psalme», som er optaget i Hans Thomissøns Psalmebog efter den ældste svenske Form fra ca. 1450. De tilsvarende Vers lyder i Originalen saaledes:

1. Then signadhe dagh ther jak nu se
aff hymelin at komæ
han os lyse badhe lengger oc meer
han kome os til gledhi oc fromæ
swa i dagh at os ey skeer
ey last ey sind ey vadhæ.
5. The vildha foghla the fløgha swa høgt
thet vedher blese under thera vinga
thet er swa vant met litla makt
thet høgha bergh at springæ,
the strømbryn swa gladhelika
under the grøno lidha.
9. The samu viso i haffuin hørt,
hon er no komin til ænda
hona haffwir sancte Johannes giort
nidher til jordherika at senda
hwar hon gømer oc giffwir thes gøm
hans mal faar æn godhan ænda.
Amen.

(Fru Siselle kunde quæde efter begge Texter.)

Fru Ingeborg til sin Husbond Marsk Stig Anderssøn Huide.

Jeg skal aldrig Søvnens sove
ved eders huide Side:
før I faar «weiet» Kong Erik,
som mig har gjort den quide.

Elveskud.

Hr. Peder han rider i Rosens lund,
Han Skyder oc iager i samme Stund;
Men dandtzen dend gaaer saa let gjennem Lunden!

Der var «nylig i Afskrift fra en dansk Frænde» sendt Fru Siselle en «offermaade deylig» Morgen-Sang udaff senere Biskop Thomas Kingo (f. 1634, † 1703), da Præst udi Slangerup. (Den er siden «optaguet» udi «de aandelige Siunge-Koors». Melodien, der er laant fra en gammel katholsk Takke-Psalme, er oprindelig en Lovsang til Diana.) 1ste Vers lyder:

Nu rinder Soelen op
aff Øster-lide,
Forgylder Klippens Top
Og Biergets Side,
Vær glad, min Siæl, og lad din Stemme klinge!
Stiig op fra Jordens Boo,
Og med din Tak og Troo
Til Himlen Svinge!

(Denne Sang siuntes Hr. Bernt var den mest «Qvægendis» Morgen-Psalme, som nogen Poeta kunde opfunditz haffve.)

Stævnemødet.

Der vanker en Ridder imellem grønne Trær,
Rosér oc yndelige Blommer;
Da siunes en Jomfru, hun kommer ham helt nær:
«Han hilser sit Haab i Skiærsommer!»

Kogle-Sangen.

Hun bar op, en Vise hun quad,
Saa herligt hun da monne siunge:
De stride Strømme, de skiltes derved,
Som før var vane at rinde.

De stride Strømme, de skiltes derved,
Som før var vane at rinde.
De liden smaa Fiske i Floden gik,
De legte med deres Finne.

De liden smaa Fiske i Floden gik,
De legte alt med deres Finne,
De liden smaa Fugle i Skoven var,
De bredde ud deres Vinge.

De lille smaa Fugle paa Kvisten sad,
De fælde deres Sang for hende:
Oc de vildene Dyr i Skoven var,
Oc de forgjætte at springe.

Billedvæven.

(Statzkjortelen væves i følgende Mønster:)

1. Hun lagde det paa Tilje.
Hun skar det i Roser og Lilje.

2. Hun skar under hans Hage
Som det havde været en Drage.
3. Hun skar paa hans Hærde
En Ridder med dragen Sværde.
4. Hun skar paa hans Sidesøm
En Snække mod den stride Strøm.
5. Hun skar i hans Ærmekrands
Femten Jomfruer i en Dans.
6. Hun skar i hans Bryste
En Ridder, en Jomfru kyste.
7. Det første Hr. Peder Sømmen saa:
«Krist signe Jomfruens Fingre smaa».
8. «Hun faaer ey andet til Skrædderløn
End mig selver udi den Kjortel grøn.»

Dronning Dagmars Afreise til Danmarck.

1. Der blev dend Silcke paa Jorden lagt,
De fulgte den Frøken til Strand.
Hendes Herre Fader bød hende «god Nat»!
Saa lagde de ud fra Land.
2. Saa vandt de op deris Silcke-Seil,
Saa høyt i forgyldene Raa,
Saa seilet de til Danemarck,
fast minder end Maaneder to.
3. Kastede deres Ancker
Alt paa den huide Sand,
Toge de Frøken Damor,
de løfted hende først i Land.
4. Toge de Frøken Damor
Og løffte hende først i Land;
Kongen udaff Dane-Marck,
Han recker hende huden Hand.
5. Snarlig da vaar det Silcke
Alt paa Jorden bred,
Oc det vaa Frøken Damor,
Hun vaar till Slotten led.

Svensk Skæmtevisе om Dron. Bengjerd (Berengaria af Portugal).

(Samtale mellem Kong Voldemar (Seier) og Dronningen.)

1. «För hvart och ett piltebarn, hustruen får
En storan skatt vill jag hafva derå,»
sade Bengjerd.
«Han blir väl int så stor,» sade Kungen.
«Han gör fälle det,» sade Bengjerd;
«Du lög fälle det,» sade Kungen.
Och så rådde Kungen.

2. «Skulle intet Hustruen piltebarn få,
Huru skulle jag uti Striden stå,»
sade Kungen.
«Du fick väl stå endå,» sade Bengjerd;
«Du lög fälle det,» sade Kungen.
Och så rådde Kungen.
3. «För hvart och ett pigebarn, Hustruen får,
En storan skatt vill jag hafva derå,»
sade Bengjerd;
«Han blir väl int så stor,» sade Kungen.
«Han gör fälle det,» sade Bengjerd;
«Du lög fälle det,» sade Kungen.
Och så rådde Kungen.
4. «Skulle intet Hustruen något pigebarn få,
Huru skulle verden vid magt kunna stå,»
sade Kungen.
«Hon fick väl stå endå,» sade Bengjerd;
«Du lög fälle det,» sade Kungen;
Och så rådde Kungen.

Bryllupsvisen om den forsagte «danske» Kongedatter og de muntre og kjække «svenske» Damer, som modtog hende.

(En slags svensk Skæmtevis.)

(Kongen: Waldemar Birgersøn, Bruden: Sophie Eriksdotter.)

- Kongen: 1. «Jeg haver fæst en Rosens-Blomme,
Krist unde hende til Sverrig at komme.»
- Bruden: 2. «Vaare jeg i min Faders Land,
Da finge jeg Karm og Kjøresvend.»
3. Dertill de svared de svenske Fruer:
«I føre os ingen jydske Sæder.»
4. «Sadel af Sølv og forgyldene Mile (Tøjle).
Saa pleier de svenske Fruer at ride.»
5. «Sadel af Sølv og lang-spanget Mile,
saa rider de svenske Fruer til Gilde.»

*Vise-Stump om Erik Menveds Bryllup med Ingeborg,
Datter af Magnus Ladulaas.*

De mødtes paa den grønne Vold;
Gud give til Lykke oc Gavn!
Den Herre fra Hest, den Frøken fra Karm,
Han tog hende udi sin Favn!

Følgende tvende Vers af den smukke og «veemodelige» Sang fra henimod Midten af 1600-Tallet («Frühlings-Zeit») oversat fra Tysk.

«Och en Blom' har mit Hierte ieg schiencket,
Och ieg veed, at dends Blomstring er kort,
Att ved Qvæld er til Jorden den sencket,
Att i Veemod dend viisner sich bort.»

«Jeg anraaber Ier, For-Somrens Winde,
Att Ih schiermer min Lillie saa schier:
Hun for mig er dend eneste Qvinde!
Hendis Bortgang, dends Wunde, er nahr!» (sic).

Følgende Vise-Stumper blev ogsaa kvæditz:

Villemand¹ og hans væne Brud
— Strengen er af Guld —
De lege Guldtafel i deres Buur,
Saa liflig leger han for sin Jomfrue.

Dronning Dagmar laa udi Ribe syg.
Til Ringsted lod hun sig vente,
Alle de Fruer i Danmarck er,
Dennem lod hun til sig hente.
I Ringsted der huiler Dronning Dagmar.

1. Fagert synger Svanen
— Den lange Sommerstiid —,
«Lysteligt att lege deden
— Min Lillie huid.»
Fagert Synger Svanen!
2. Stiffmor gik til Buure
— Den lange Sommerstiid —,
Hun vakte op «Møe saa prude»
— «Min Lillie huid.»
Fagert synger Svanen!
3. Stiffmor, raad Du Drømmen min.
— Den lange Sommerstiid —,
Jeg vill Dig give Gyldenskriin,
— «Min Lillie huid.»
Fagert synger Svanen!

*Følgende Visestump anføres som en «vælsk» Sang
fra Middelalderen:*

«Urter og Blomster skjælver, Vinden blæser koldt,
«Luk Døren, Pige, flux og sæt Dig hen ved Arnen.»
— «Nei, læhn Dig heller tæt ind til mit Hierte,»
«Der er det varmt, der er en evig Sommer!»

¹ Kjælenavn for Will (Wilhelm — Wilhjaldur) et vælsk Fornavn, som var begyndt at komme op. Der var flere af de danske Orninger, som bar det Navn.

En Visestump i Folketonen om Kong Hans, hans Frierfærd.

(Gammel Folkevise om Kong Hans's Giftermaal med den saxiske Prinsesse Christine) (Kristine).

Oc winde de op deres Silckeseyl
Saa høyt i forgyldene Raa,
De sætte Dannebroke i fremmer staffn,
De lode til Saxon (sic) det staae!

Kjæmpevisen om Ridder Østein Grønevoll (Grønvoll).

(Meget udbredt i Danmarck (Skaane) og østlige Norge. Dend er paa 32 Vers, men her citeres kun endel.)

1. Grønevollen talad till Stalldrøngen sin!
«Sadla no du ut gangaren min!»
Østein Grønevoll, Østein Grønevoll,
Og han rider enno.
7. Grønevoll han skranglad med Dynnering
«Statt up, liti Kersti, og slepp meg in!»
Østein Grønevoll o. s. v.
10. Da liti Kersti høyrde Grønevollens maal,
Hon skreidde dei lokunne saa lett ifraa.
Østein Grønevoll o. s. v.
13. Upvagnad Kongin i lofte der han laag:
«No meinat eg Grønevollen kom i vor Gaard.»
Østein Grønevoll o. s. v.
17. Dei støyte paa dynnin med Sverd og spjut
«Statt op Østein Grønevoll og kom herut!»
Østein Grønevoll o. s. v.
19. Liti Kersti hon var'ki sin Kæraste falsk,
Hon spredte dend brynja om Grønevollens hals.
Østein Grønevoll o. s. v.
20. «Eg skal geva deg skarlak og brynja blaa
Som inke kan bite sverd uppaa!»
Østein Grønevoll o. s. v.
22. Grønevollen ut gjønnum dynni steig,
Han hogg saa fort at skallane dreiv.
Østein Grønevoll o. s. v.
23. Grønevollen ned paa tonid sprang,
Den vegin vart rom, som før var trang.
Østein Grønevoll o. s. v.
24. Grønevollen stod og hoggi for fot,
Han stod til knes i manneblod.
Østein Grønevoll o. s. v.
30. Gaarden laag full af daude mann;
Der kunnad'ki fleire koma fram,
Østein Grønevoll o. s. v.

31. «Grønevoll, Grønevoll, still dit sverd,
Tak liti Kersti, du hennar er verd!»
Østein Grønevoll o. s. v.
32. Grønevollen strauk sin hjelmen trang,
«Vel var det, Kongi, deg naudi tvang.»
Østein Grønevoll, Østein Grønevoll,
Og han rider enno!

(Denne Vise om sin Navne (men ikke Frænde) lærte Svigersønnen Lieutenant Morten Grønwald (Grønwalld) af sin Sværmoer, Fru Sille, han (Lieutenanten) havde hørt den i sin Barndomstid i Skaane.)

No. 72. Den ligeglade Hr. Bernt nød her en aldeles ufortjent Lykke; der toges ellers i de Tidens Ægteskaber intet Hensyn til Sympathie end sige «Elskoffvens Qvider» — Forældrene ordnede det Hele, og Brud og Brudgom havde intet andet Valg end værsgo' lydige «at stige udi Brudesengen».

No. 73. Meddeleeren, hvis Tip-Oldefar var en Dattersøn af Bernt Orning er i Besiddelse af 4 af de saakaldte «Orningske Guldstager» (en Legering af Guld og Kobber, benævnt «fransk Guld» naar den er med stor Procent «af Guld»). Skibshøffvidsmanden havde 6 saadanne «indre» Skibsstager med en Forlængelse, hvorigjennem de med Nagler var blevne fæstet til Skibsbordpladen. Hver af Hr. Bernts 6 Børn fik hver 1 Stage. Vor Stage er i 1700-Tallet «omdannitz» til 4 smaa Toiletbord-Stager; de er meget smukke, og godt pussede lyser de med Guldglands. De oprindelige 6 Stager har visselig lyst over flere end een Orgie i Øverste Skibshøffvidsmandens Kahyt «huor de Bægere och Kruuser saa jevnligen udtømmiditz paa Hr. Offerskibshøffvidsmandens Sundz (Sundhed) bleffve».

No. 74. Disse «offerleffuede» havde en vis officiel Ærbødighed for Kirken, men Hr. Bernt havde en altfor endefram og stolt Karakter til at befatte sig med nogen slags Hyklari. Tvertimod, han handlede ligerviis som hans Nature «det war och bød» med en ligetil suveræn Foragt for Folkesnakket og Følgerne.

No. 75. I Øverlands Historie nævnes «at Sognepræst til Stord Peder Svegning kom i Strid med Admiral Bernt Orning, som han i 1656 fik dømt for «Utugt og Foragt for Kirken». S. — som altsaa skulde ha' været en af Admiralsens Forfølgere — skildres som en kivagtig, fortrukken Præst, som senere sloges (i Kirken?) med sin Provst, «saa der laa Haartufser igjen og Blodet randt». Provsten klagede for Kapitulet, men under Sagen «havde dend Præst dend Løcke at affgaae ved en salig Døed». Han var ikke uden «geystlige Effner»; han «udgaffe endog en Samling aff Psalmer og Bønner, kalditz «Aurora eller den kommende Morgenrøde» — men — lægges der til — «hand doch immer och

aabenbarlig en stridig Querulant och widerspenstig Zanker (Krangefant) war».

No. 76. Dette kaldtes nok dengang paa Dansk «Gasse-Maal». I sin saltlak'te Ligefremhed rev nok det Bergenske «Sjø-Gasse-maal» i Næsen, men disse saftige og ramsaltede Gloser fra Havnen og Sjøen gav dog alligevel langt fra den qualme Fornemmelse som den wälsk-italiske Jargon i saamange af Europas Byer og Sjøsteder. (En Experts Udtalelse).

No. 77. «Hans Aasiun att ligne, ligerviis som war han en Basthadius (sic) udaff en Ræff och en Hyæner», huorsom hans Væsenheds Frembrydelser (Udbruddene af hans inderste Natur) och hans Galde-Sind saa offuermaade selvtillidsfuldt och ugement frækkeligen war, att det ikke syntes att kunne tæmmes «endock selv foran Aabenbaringen og Siunet aff selfe Dommens Dag». «Hand war en niderdrechtig och liederlig, huissom hans Vater, en uselig Bondemand fra den Stord-Øe, ock war han tidligen kommen udi Hr. Bernt Ornings Tieneste som Taffeldecke ombord». «Dywert kaldte ham allenstieder for en «dollete» (holandsk «doll» — «forrykt» och lusen Reckel (holl.) = «Gneldrebikje») och haffte hun jævnligen giffuet ham En paa «Trantelakøen» (Slag paa Snuden), naar han, den Gaukju (Gaudieb — Gavtyv) war «paa Hiverten» («mægtig beruset»: holl.) «och sig iche entholde kunnte hende liebkosen att ville, eftersom hun dennoch eine Leckbitz (sic) aff Frauenzimmer till att forløste seg mit war». (Citater fra Forhørene).

No. 78. Et Curiosum, som bør noteres. En Efterkommer af Peder Olsen var kommen til Kjøbenhavn i Slutten af 1700-Tallet under et stjaalent kort, men ganske pent, Navn B . . . Denne norske «Olse-Slægt» (sic) var og er fremdeles næsten berygtet for sin paatrængende og generende paagaende Ihærdighed med aldeles umotiveret, uden nogensomhelst Hjemmel, att occupere sig rent uvedkommende Familie-Navne. «Af Landets bedste Navne har den forsynet sine talrige proles» — som en fortørnet Genealog sa' — «og de har end ikke været saa maadeholdne att indskrænke sig til att raffe til sig uddøde eller lavede Navne, men taget for sig aff fuldt levende, fremdeles in usu.»

En Sønneson af den til Danmark immigrerede «Olse-B . . .» var en yderst fræk Fyr med et klogt Hoved og aldeles moraløs (som Stamfaren «Leporello-Olsen»). Han var først paa et lumert Sagfører-Kontor, hvor Luften bekom ham yderst vel, da den var temmelig varm-sumpet og svanger med ynglende Sopper i Form af pecuniært Erhverv i Bygningsspeculations-Faget af sjofleste Sort. Ved denne Forretnings-Øvelse opnaede han Mesterskabsgraden, undergrov sin af Udsvævelser sløvede Principal, etablerede

paa Ruinerne sig selv med stor Gevinst, og ved sin Geschäft + dermed naturlig intimt forbunden slu Aagerforretning blev han meget rig, og da naturligvis forfængelig, og købte sig saa en passende og smuk Titel som «Kammer-Assessor». Hans Ligbegjængelse blev hædret (anonymt) med følgende Distichon, forfattet af en af Tidens mange Smaapoeter, som var bleven utilladelig økonomisk nærgaaende behandlet af Olse-B . . .

«Til Kirkeklokkers Lyd, til Sørgepsalmers Suk,
Med megen Blomsterpragt og Præstens pene Ord,
Blev Byens værste Aagerkarl og største Sengebuk,
Med mangen «Bravmands Tak nedlagt i sumpig Jord».

(Meddelt af en nulevende Expert fra Stord).

No. 79. Flere af disse Vidneudsagn er formentlig afskrevne af Fru Justine Cathrine Reichwein (gift med Dragoncapit. Fr. Chr. Grønwald, Dattersøn af Admiral Bernt Orning). Fru Justines Brordatter, den særdeles lærde Generalinde Ingeborg Huitfeldt (née de Reichwein) har i Margen citeret af Juvenals Satirer II 24 «qvis tulerit Gracchos de seditione querentes?» som for Anledningen kan oversættes med: «Den bør ikke kaste med Sten, som selv bor i Glashus».

Senere under Officerslægten Grønvold (Orning-Grønvold) blir der talt Adskilligt om Generalinden. I en Alder af ca. 8 Aar holdt hun en Tale paa Latin for en Forsamling af Adelsdamer i Kjøbenhavn 2. Juledag 1743. (Schönau: Samling af lærde danske Fruentimmer II. Dansk Personalh. Tidsskrift ved Grove.)

No. 80. Kongen var i Juli Maaned i Christiania i Anledning af Sønnen Prins Christian (Christian 5. — «Qvintz») Hylding i Norge 23. Julius.

Efter Enevoldsmagtens Indførelse i 1660 tillagde Kongen sig Arveret og uindskrænket Magt for sig og sine Efterkommere.

No. 81. En lærd Personalhistoriker har fremhævet, a) at Admiral Bernt Ornings «amorøse Liff og Leffnet» slet ikke var værre (og end ikke det!) end mangen anden af Datidens Skibschefers, men disse begik sine Udskeielser «mere gedulgt», medens den aabne, raa-ærlige og «fanivolds-likegla'» og overmodige Admiral ikke gad forstille sig og saa at sige spillede friskt væk for aaben Scene, b) at han af hele sit Hjerte og Hu ringeagtede det daværende geistlige Hierarchi (Samfundsmagt) og navnlig dets utrolige og ukristelige Svaghed for sin egen Stand i dens kolde, egoistiske skamløse Standshyklery, samt c) at Admiralen ei alene ikke la' Skjul paa denne Modbydeligheds-Følelse, men endog optraadte aggressivt (cfr. Dommens: «Kirken tillukker og Guds Tieneste forhindrer»). mod Ecclesiam, hvad den høie Geistlighed ikke godt kunde eller

vilde taale. Og det maa medgives, at han kunde have særdeles god Grund for denne sin Disfavør oder Defiance mod Standen og dennes høie Foresattes Undfallenhed ligeoverfor de underordnede Geistliges skandaløse Forgaaelser.

Man skulde ikke kunne tro, at den høie Geistlighed, der optraadte saa yderst strængt mod en verdslig Person, en høi Sjøofficer og af saa gammel anseet Æt kunde paa samme Tid udvise en saa efterladen Svaghed, naar samme eller værre Forargelse udøvedes af Stiftets egne Præster; men det var dog nok alligevel saa.

I Norges intimere Historie siges: «Blandt Stiftets Præster var Drukkenskaben en almindelig herskende Last, og det er hartad mærkeligt, til hvilken Grænse, Overbærenheden i den Henseende kunde gaa. Hvor den indskrænkede sig til Privatlivet, taaltes næsten Alt, og den kirkelige Øvrighed overdækkede de horribleste Ting», f. Ex. følgende Meddelelser fra Søndfjord. En Præst, som havde antaget Navnet Heiberg, men kaldtes «Brændeviins-Lars», «fordi han særlig yndede denne Drickeltz» (sic), var Gjæst ombord paa et Skib og tog til sig af Varerne i den Grad, at han tilsidst maatte fires ned i Baaden ligerviis som et andet Grise-Slagt.

Da man naaede Præstegaardens Jorder, som laa ved Vandet og fandt en Trillebør, heldte man den snorksovende Geistlighed op i dette og ind under Taget paa Vedskjulet. Der fandt «Fjøs-pika ham om Morraen fremdeles «dursnorkendis», mens ei Skjaar fra Take' sat aa titta paa Hosbon' for sligt Sjaa hadde ho aldri se't i Skauen». Præsten fik nok en Advarsel af Bispen, men det var ogsaa alt.

En Cappelan «slo' i drukken IIske Sognepræsten like i Fleisen», men slap med Løfte om aldrig at gjøre det tiere.

En Præst slingrer med et «taaleligt» Rus op paa Stolen under en Visitats, men da han saan af gammel Vane «greier sig saa passe aa ikke vrøvler altfor Fælt», blev Beruselsen aldeles overseet og ikke engang hentydet til med Misbilligelse. To Præster, som begge vilde ha' samme Kald, slos inde i Kirken en hellig Søndag for al Menighedens Øine: den seirende forblev uantastet i sit hellige Embede.

Paa hvilken Fod Præsternes Moralitet stod, sees af den Kjendsgjerning, at i Tidspunktet 1610—1660 blev mindst 10 Præster i Stiftet suspenderede, afsatte eller landsforviste for det mest aabenbare Horeri, stundom forenet med Delagtighed i Fosterfordrivelse; en Mængde af de Guds Mænd slap med almindelig Leiermaalsbøder.

Et hyper-drastisk Exempel paa en ryggesløs og forvorpen Præst var Mag. Jon Mogenssøn Schancke (Skanke). (Det menes ellers, at han ikke var af Adelsætten, da denne forlængst var agna-

tisk uddød, men maaske Cognat eller rimeligvis kun uberettiget Occupant, «da dette Adelsnavn bleff soledis(!) meget benyttet». (En Expert fra Nordfjord, hans Siigelse).

Schancke var en lærd Mand, havde studeret i Rostock og tat Magistergraden i Kjøbenhavn. Han blev først Rektor i Bergen og gift med Bispens Datter. Der diverterede han sig sammen med sine Elever af Mesterlection oftere med at gaa «Gaardgang» («yderst løsslupne Gaudieb-Strecker») i Byen og øve den værste Skøj oc Spasz. Efter 2 Aars Forløb blev han afsat og sat i Blaataarnet i Kjøbenhavn. Men han kom snart ud og fik — ved Bispesvigerfars Mellemkomst — Kaldet Indviken i Nordfjord, hvor han tillige blev Provst. Han og Hustru levede som Hund og Kat, han overfaldt hende stadig med «Hug (Vedkubber) og Slag» og hun fik aldrig Fred, undtagen naar hun «giorde Barsel». Han drev ulovlig Handel og begik en Mængde andre Forbrydelser, særligt Ægteskabsbrud. Han stod i uterligt Forhold til «halve Bygdens Quinder, endoch især med Framslænger», og hans Ondskabsfuldhed mod Konen gik saavidt, at denne stadig gik med Livet i Hænderne. Der gik Sagn i Nordfjord om Schanckes Forhold til Pigen Olaus. Jeg kvier mig for at referere det i hele sin saftige Bredde, men skal i al Korthed dog nævne Lidt, da det dog maa siges at høre med til dette oprørende Tidsbillede.

Olaus var purung, høj, slank og velskabt som Nordfjoringer gjerne er og «kaat som ei Tispe». Hendes æggende Skjønhed fik Præstens «overnaturlige Geilhed til at slaa ud i det reneste «ma-neia». Men hun var meget snedig og nægtede ham Adgang til sin Kove, naar han ikke kom med Sølv i Næven. Slap han ikke ind, «uhtuta han — med ren satanisk Besættelse — som en sulten Varg i Parringstia». Han greb til at underslaa Kirkernes Midler, for altid at ha Entree-Penge til Koven, og den ikke uefne Vittighed lød, «at vistnok hadde Olaus mistet sin Mødom, men fik istedet Sølvdom» (og med dette Eie blev hun senere en eftertragtet Brud, som endog blev «til Gifte» ind i en af Bygdens gjæve Slægter og fik en talrig «Efterkomst» (sic). Men da Kassetveriet endelig blev opdaget: at Præsten havde forgrebet sig paa Kirkens Midler for at tilfredsstille «sin suare, rent diaboliske Geilhed», da blev det ogsaa endelig forbi med den hidtil forargerlige «Seen gennem Fingre med Udyret». Han blev tiltalt, overbevist og dømt af den geistlige Ret til Afsættelse, af den verdslige til Døden. Dommen blev i 1648 fuldbyrdet ved Bøddeløxen, og Verden var endelig blit befriet fra denne uhyggelige og sataniske Sjølehyrde. Ovennævnte Personalhistoriker mente derfor, og vist med Rette, at Bispens Nid og paagaende nidkjære Strenghed mod Admiralen for hans «kurante Skibschef-Forgaelser», cfr. den i Note 75 nævnte rygges-

løse Præst paa Stord, hans — Peder Svegnings — «Ohrenbläserei» mod Admiralen, stod i skjærende Modsætning til den afgjorte etatsmæssige Slaphed med Hensyn til hans egen Stands oprørende, næsten umenneskelige, Forbrydelser.

Personalhistorikeren insinuerede ogsaa, «at Admiralens ved de Tider mindre gode pekuniære Stilling (der endte med store Formuestab, saa der kun blev Stumper igjen til hans Arvinger) ikke var uden Indflydelse paa den geistlige Overøvrigheds stramme Holdning. Thi havde Admiralen fremdeles været — som før — en formuende Mand, vilde den nok ikke have «kjækket sig» til at optræde med saa stræng Myndighed; dertil var denne Øvrighed selv «altfor kjær i Goeds» til ikke at se gjennem Fingre med, og vare sig for altfor stor Nidkjærhed ligeoverfor Rigmænd».

No. 82. En Bergens Kronikør har sagt: «Disse Gibraltar-Dieffuler, som de immer benæffnedes, siuntes af deris gandtze Habitus (Optræden) att sig frydeligen mod «alle de hellige Budd at «forsiunde kunnte», mit Undertackelz doch aff det eneste, dette nafnlig: «ey paa den Huiledag at arbejde»; aber den Oberhøffidsmandt dem doch so mestrede, «att de ham gladeligen hørachtige ware och ligerviis som bløden Wox udi hans stærke Handt, och de ham tillige føyelige mit sær Hengiffuelse ware och uden nogen Obster-natzigkeit». I Tidsrummet 1680—1700 var der et særdeles stort Antal norske (og danske) Søfolk baade paa engelske og franske Flaæder; især paa de sidste var Normænd talrige. Den nafnkundige franske Sjøkriger Jean Bart (fra Dunquerque) som benæffntes «Nord-sjøens Admiral» og som i sit djærve Sjømandsvæsen havde saameget tilfælles med sin Samtidige Tordenskiold (han døde 17 Aar før denne) havde næsten udelukkende Normænd ombord i sine Skibe som Matroser (Mandskab). Han laa oftere paa Bergens Havn, og der er mange Historier derfra om hans uforfærdede, vovelige Mod à la Tordenskiold, f. Ex. han er «indbudtz» til Frokost af Capteinen paa en ogsaa paa denne neutrale Havn liggende engelsk Caper. Efter Frokosten vil den «troløse Albion'er» ta' ham tilfange, mens han med tændt Pipe gaar hen mod Faldrebet; men Bart springer med Lynsnarhed hen til en Krudttønde, som skjødesløst staaar aaben paa Dækket, holder sin ulmende Pipe over den, og sier: «Nei før skal Skuta di gaa i Lufta!» Saa roper han paa «Folka» i sit nærliggende Skib; de kommer, rydder de forfjætrede Engelskmænds Skute, tar den og fører den til Dunquerque.

Det sagdes i Bergen, at Barts hovedsagelige Besætning stammede fra Bernt Ornings «Gibraltardjævle».

Et Curiosum:

Den polske Krone er ledig efter Sobieskys Død 1696. Jean Bart fører den af Frankrig opstillede Thronprætendent, Prinsen af Conti,

til Danzig — til Polens Throne over et Hav, fuldt af fiendtlige Krydsere. Hans mægtige Krigsskib er armeret med «fuldendt Udstyr af Vaaben og Mandskab, hvoriblandt mange Normænd». Den tapre Prins er ellers noget nervøs og meget søvnløs og vanker saaledes en Nat uden Følge omkring paa Dækket. Saa kommer han paa sin Gang ned i Arceliet (Krudtkammeret). Der staar en «Dreng» ubevægelig med brændende Lunte i sin Haand. Paa Spørgsmaal fra «le prince tremblé», hvad det skal bety' at han staar der som en anden desperat «boutefeu» (Mordbrænder?), svarer Gutten ganske rolig, at han er her efter Admirals egen Ordre for «at sprænge Skuta i Lufta», om Fienderne skulde faa Kans til at overvælde den. «Og det har du, din Garçon (Gutunge) Mod til?» «Ja», si'er Gutten ligetil som var det en selvfølgelig Ting, «jeg er Jean Barts Søn».

Prinsen kom sig adskillig fortere op end han gik ned, vaagnede strax Admiralen, som sov sødelig, og frabad sig for Fremtiden slige drastiske Forholdsregler.

No. 83. Han benævnes ofte i senere Skrivelse Commandeur (Kommandør) hvilket begyndte at blive Tidens Benævnelse paa den tidligere Sjøofficers-Charge: «Officerskiffs-Høffvidsmand» eller «Øfferste Skiffshøffvidsmand».

No. 84. En historisk Forfatter har ment, at man gjorde ham til Admiral «i Gavnet» (i dets Forpligtelser) paa Grund af hans Dygtighed og Fortjenester, men at man netop ikke vilde give ham «Navnet» og dets Hæder paa Grund af den Herredagsdom, som i 1656 var overgaaet ham, angivelig paa Grund af hans Fruentimmer-Historier, men in re for hans Forseelser mod diciplinam ecclesiae. Officielt kaldtes han i Regelen «Officerskibshøffvidsmand» (Skibs-Officerhøffvidsmand) eller «Commandeur», som efterhaanden blev Titelen for den ældre Charge-Benævnelse. I Norge blev han almindeligvis kaldt «Admiral», («Norges Admiral»).

No. 85. I Danmarks Krig med Sverrige (den skaanske Krig 1675—79). Den kaldes for Norges Vedkommende: «Gyldenløve-Feyden» (Kongens uægte Bror U. F. Gyldenløve var Statholder i Norge angivelig fra 1664—1699: 35 Aar, (men in re fra 1674: 25 Aar). Normændene kjæmpede godt og var seiersæle baade tillands og tilvands; Slag ved Øland og Kjøgebugt 1677: Nils Juel). Marstrand og den stærke Klippefæstning Carlsten indtoges og Vester-Gotland hjem søgtes med ødelæggende Indfald.

En anden Version — den sandsynligste — er, at en Kugle fra Carlsten rammede Admiral Bernt O. «i Hoffuedet» (nær det Sted, huor han i Slaget ved Kolbergerheyde saaret bleff i 1644), der han stoed paa den Commando-Skandtze och commanderede sit Slagskiff Glückstadts Angreb, och med den «heppburn-orningske

gyldne Kiede offerer sit Pantzer». Det er ogsaa overensstemmende med Slægtens Tradition.

No. 86. Det fortælles et Sted (saavidt huskes i et Søndfjordblod) at formentlig for 2 à 3 Menneskealdr siden skulde endel Geistlige, som foretog en Undersøgelse vedk. Inventariet i Stords Kirke ha' paatruffet en Kiste der med Navnet «B. Ornings». En af Præsterne, en cognatisk Slægtning af den Præst, som udtalte det senere Anførte om «at Bernt Ornings Uløcker» — ikke mindst hans økonomiske Misère — «var en Himmelens Straf for hans aggressive Forhold til Ecclesiam» — (et Lem af en meget udbredt Præsteslægt i det Bergenske) skulde da — i den Tanke at Kisten husede Admiralens Lig — ha' tilladt sig den Raahed at spænde til Kisten og udtale den inculte Rudesse: «Bare Ondskab».

Næst at bemærke, at Præstens pedestriske Gymnastik og hans Vittighed ikke kan siges at være «pejorativ» (nedsættende) undtagen for Præsten selv, er det ogsaa høist sandsynligt, at Adressen var feilagtig; thi havde Kisten været Admiralens, havde dette visselig i den Tid været tydeligt tilkjendegivet ved fuldstændigt Navn og Opregning af hans hele Titulatur. Desuden er det sandsynligt, at Admiralens Lig blev sænket i Bølgerne (se nedenfor).

At der blot stod «B. Orning», tyder paa, at Kisten gjemte en af Admiralens Sønner, hvis Navn var Børge.

Denne Søn var meget begavet, meget lovende. Han døde i 17-Aars Alderen paa Grund af «sin Muth-Beseelung (sic) och Offerdriffuelse udaff sine grosse Legemskräfte udi en furchtirlicher Sturm en Natt vid Doggersbank, «aber den Schut-bij-Nachts Liff han redede doch»; han Adelborst udi hollandsk Søe-Kriegstieneste var».

(Denne korte Notits synes at skrive sig fra Justine Cathr. v. Reichwein — gift med Dragoncapt. Fridr. Chr. Grønwald.)

No. 87. Denne oprindelig ædle fine Kjærlighedens Tanke ledet ved grov verdslig-papistisk, af Egennytte og Pengebegjær dikteret, Fortolkning til den brutale Lære om Aflad (Pengebetaling): blot «Penge-Erlæggelse slet og ret» for Modtagelse af Syndsforladelse; der var en hel, fuldstændig Aflads-Tarif (Tarifering) for Synds-Gradationen.

No. 88. Generalinde Ingeborg Huitfeldt har her citeret: «interdum deus in ira donat quod in gratia negat». (Udsagn af Augustinus.)

No. 89. Et gammelt klassisk Sagn siger, at paa Ardettos skovbevoxte Høide ved Ilissos-Strømmen stod i henfarne Tider et Alter for Aphrodite «den himmelske». En Oldtidsforfatter siger, at Fremstillingen af Gudindens Billede ingen Lighed havde med den sædvanlige (sandselige) Elskovsgudindes. Den var usigelig himmelsk! Blikket var ophøiet sjælfuldt! Paa Fodstykket stod indgraveret: «Den himmelske Kjærlighed er den største blandt alle Skjæbne-

Villier». (Den himmelske Kjærlighed er størst og staar over alle Skjæbner.) En for Oldtiden mærkelig ophøiet Opfattelse, en Oldtidens næsten prophetisk Fremskuen!

No. 90. Død 1729 som Oberstlieutenant ved et Dragonregiment.

No. 91. Fra 1648 skriver Hr. Bernt Orning sig «till Vatne», om han end oftere tillige — eller kanske stadigere — havde sit Ophold paa Orninggaard formedelst dets beqvemme Beliggenhed for hans ivrige Tjeneste udi Orlogen og tiidviis havde Vatne Sædegaard bortforpagtet; men fra 1660 (1662) tog han selv Sædegaarden i stadigt Brug og holdt der siden «Dug og Disk». Med sin Hustru fik han en betydelig Arv, og dette kom vel tilpas; thi hans økonomiske Stilling blev mere og mere mislig. Af Farens store Jordgods var der kun falden en Del paa ham (der var 6 Syskende) og han var «till sin strævsommelige Frues Sorgeltz» en yderst slet Husholder; det var ligesom Penge ikke standsede hos ham; han begyndte tidligt, men især efter Farens Død sit «verschwenderische Leffnet och allerede nede fra Kjøbenhaffn af at pantsætte udaf sit Goeds». Allerede i 1650-Tiden havde han pantsat omtrent alt sit, ikke ubetydelige, Jordgods i Tysnes — 5 større Eiendomme — til sin Morbror Admiral Axel Mouatt (Movatt) «hin rige», ligeledes Valvatne til den nærige Præst Anders Brose, og i 1657 synes Turen kommen til selve Hovedbøllet Vatne, hvori han optog Laan «omend et mindre at betegnes». Hans Jordgoeds var ved hans Død næstendels sat over Styr foruden de Midler han dels havde laant, dels tilvendt sig hos sin «halv forstyrrede Moeder» och «sine Syskende». «Det var hans offerdaaderiegske (sic) och yppige Leffnet med «alleslags grossière Depentzer udi Amours» och tillige endel uheldige «Speculantzer» (Marmorbrud) som «zu Grunde ham gerichtede». I 1675 var «endoch hans Hoffud-Bølle kommen udi hans Frændes Mands Baron Ludwig Rosenkrands, dennis Besizung».

Efter hans Død (1677) boede hans Enke Fru Siselle Juel (sammen med sin Svigermoder Fru Karen Mouatt) begge paa Orninggaard, som nu stadig («gemeinlich») «Frugaren» kalditz «og ware disse twende — særligt Fru Siselle (thi hendes Svigermor hafte Sit noksaa rigeligt) «ikke uden timelig Besorgnitz»: de Huuse sig udi slet Tilstand befandtis, naffnlig synes det af Bernt Orning byggede Vaaningshuus» «at vare saa gandtze bedærfitz (sic), at det huer Dagh ventedis nedfaldis at kunne» (Udtalelse ved Taxtforretning af 1705). Fru Siselle maatte pantsætte — foruden nogle af sine Ejendomme ved Bergen — endel af Orninggaard til sin Svigersøn Lieutn. Morten (Martinus) Grønwalld, Resten til Major Peter Montagne Lillien-skiold, som «iffrigen attraaede Eiendoms Dom at anamme paa den skønne Gaard, men som ret Odelsmand blev Lieutenant (Fændrik) Morten Grønwalld tilkjendt Gaarden».

Lieutn. Grønwalld forsøgte at greie sin og Svigermoderens Stilling ved Laan mod Pant hos den rige Kjøbmand Severin Seehusen i Bergen, men for dette Laan, 192 Rdl., maatte han erlægge i Renter efter en rent Shylocks Beregning: 78 Rdl. og Enden blev, at denne snedige Rigmand (en Borgersøn fra Stavanger, som i 1720 «for sine mange ved offentliche och private Snyderier samskraffuede Penge» købte sig Adelstitelen «Svanenhielm» og Svanøegodset i Søndfjord) blev i 1710 tilskjødet Orninggaard.

Efter denne Godtkjøbs-Adelsmand — der forvaltede Stiftamtsskriver-Embedet i Bergen fra 1711—24 saaledes, at hans Bo maatte betale over 72 000 Rdl. «som var af ham attraperitz» (sic) — siger en spydig Bergens-Krøniker: «kom de twende gjæffe udaff virkelig Ur-Adel værendis Qvinders «Fruegaard» vistnok ey til Adelige, men doch til Standspersoner som Green, Krag, Christie, og senest til Hagerup («en af de mange danske Familier, som har oversvømmet och «fedtet» sig i Tvillinglandet») «men i denne «Uadelsmændenes» Tid har Ejendommens Værdi steget baade absolut og relativt». Navnlig har en af Orninggaards «Grundstykker» steget kolossalt efter vore smaa Forhold. Allerede i 1723 (i Oberstl. Greens Tid) var der indrettet et «Gastgjæberie» paa en Platz kaldet «Leervigen», og Bebyggelsen steg der: Myren, Stølepladset, Hauen, Kattetveit, «Døsen» o. fl.; det tog særligt Opsving i Hageruptiden fra 1800-Tallet af.

I 1853 blev en Del af Orninggaards Eiendom: «Handelsstedet Lervik med Myren og nærmeste Omgivelser», Døsen(?) udskilt som eget Brug. «Paa de adelige Fruers før eiendis Grund, hvor der i ca. 1700-Tallet i det høieste var tilhuse ca. 30 Mennesker, kan nu med de sidste Aars stærkt øgede bymæssige Bebyggelse Antallet sættes til mindst 1000».

I et Tidsskrift «Sunnhordland» siges, at «Else Elisabeth Orning og hendes Mand M. Grønwalld var de sidste af Familien, som opholdt sig paa Orninggaard» (nogle Aar til 1710).

No. 92. Reichwein var ogsaa frygtet af Svenskerne. Kong Carl 10 Gustav skriver saaledes til Feldtmarskalken Grev Lars Kagg: «Iag fructar, at sedan «Recquin» (sic) kan wara kommin til Fridrichstadh, Eder då lärar möta större Difficulteter (sic) än som om den Orthén genast hade blifwit attaquerat eller berendh».

Et Curiosum om General G. Reichwein (med. af C. Deichmann i Unv. Bibl. Samlinger).

Den foregik i 1664—65, da Guldennlöwe første Gang var i Norge. Efter de Tidens militære Væsen gik de fleste Sammenkomster sjelden af uden «Brouillerie», «da der altid bleff drukkitz megen och stærk Viin och paafunditz adskillige Inventioner». Guldennlöwe, som ingen Hader war af saadan Levemaade, vilde gjerne skille

Reichwein af med hans Helskæg, men især med hans mægtige Moustacher (af græsk Ord $\mu\upsilon\delta\tau\alpha\zeta$ = Overlæbe) (Skjægg var nemlig «ey længere paa dend Modes»). Han fandt paa i et Gilde hos sig at lade hente en Feldtskier «for at alle sig racken skulde!» Da Turen kom til Reichwein, satte denne sig ned, men trak først ud sin Kaarde og heldede sig paa den, sigende: «Beginne dann och rasiere mein Bart, rührt Du aber bei mein Schnurr-Bart — so schall dieser — pegende paa Kaarden — flugs in Dir sitzen!»

Barberen forrettede skjælvende sin Rasiring, men turde ikke røre Moustachen: der blev ikke ytret et Ord om Paafundet; thi selve Guldnløw fandt, at dette var raadeligst, thi denne General R. med sin høyreiste Skikkelse, med sit kjækt skaarne og kjækt baarne Hoved og de dybe, «alvorlige næsten truende, sortbrune Øyne i sit mørke brunladne «Aaziun» war en Herre, som det ikke att spøge med raadeligt war». Dette havde endog den berømmelige svenske Konge Carl Gustav paamindet sine Generaler om.

Et udmærket originalt Billede (dog noget «formørket») af Reichwein eies af en Gren af Ulleberg-Grønvolderne. Generalen har der baade Helskjæg og Moustacher (Schnurr-Bart).

Om General G. Reichwein er ogsaa anført i Noter 121 og 134.

No. 93. Sprogsands laa til Orning-Ætten. At Generaladmiralen selv blev meget sprogkyndig, var ganske rimeligt med hans Evner, omhyggelige Undervisning udi humaniora og 17-aarige Ophold i England og Holland. Det samme var Tilfældet med hans Børn, som var fødte og opdragne i de nævnte to Lande, men selv paa Børnebørnene og deres Efterslægt var denne Sands «dem giffuet ligerviis som eet Arffuegoeds».

Nu ser det ud som om Arve-Evnen er udtømt.

No. 94. Haaland, en «offermaade stor Sædegaard» solgte han til sin Morbroder, den stenrige Hr. Axel Andersen Mouatt; den var en af de Gaarde, hvoraf senere dannedes Baroniet Rosendal (oprettet af A. A. Mouatts Svigersøn Baron Ludvig Rosenkrands 1678), medens Orninggaard — senere kaldet «Frugaren» — omsider i meget reduceret Tilstand baade «huad Marcker och Huuse betrefitz» kom i «hans Brordatter Else Elisabeth Ornings og hendes Mand Lieutenant M. Grønwallds, hans Besiddeltz», hvorom der vil berettes senere ved Omtale af Orningslægtens «Goeds».

No. 95. «Han (Mathias Orning) hafte deltaget i Kriegen 1675¹ och war med «uedenlandtz» (sic), nafnlig da Wismar Bye med Stormhandt efter heftig Besturmung «till Liud af Haatbois, Piber och Schalmeyer tagen bleff» och «annammede han paa den Stadtz-Skandtze et draffeligt Hugg, der omsider hans Bahne bleff».

No. 96. «Och warede det langsommeligt, att der ey fremkom-

¹ Den skånske Krig 1675—79 (kaldes i Norge: «Gyldenløve-Feyden»).

mitz Arffuinger «aber später ginge det raskt henn (sic) och bleff der 7 Sønner och een Ene-Dotter (sic) nafnlig Blanzeflor». Hun blev senere gift med en Slægtning, Herren til Thorsnes (en Galtung).

No. 97. Navnet «Voget» eller «Vogt» («Voigt») som det almindeligvis skrives, er et meget gjængs tysk Ombuds- eller Bestillingsnavn, som Heger, Hegermann, Förster, Aufseher, Flöszer, Schultze m. fl. (Vogt = Bestyrer, Forvalter, Opsynsmand, Foged etc.) i Lighed med saa mange andre tyske saadanne «Bedriftsnavne» som Richter, Kaufmann, Kriegsmann, Schreiber, Rath, Pfänder, eller rene Haandværkernavne, som Schnitler, Schneider, Schuster, Schmidt, Meyer, Müller, Wegner o.s.v. eller Adjektiver som Rasch, Heltzig, Jung, Eifrig, Ichler, Frohman, Fromen, Frölich, Frøkner o.s.v. i det Uendelige.

Den her omtalte Familie «Fogeth» (Foget) eller ad hoc: «Fogeth-Orning» har intet at bestille med den over et Aarhundrede senere (især fra 1800-Tallet af) saa bekendte og overmaade dygtige Embedsfamilie «Vogt» — hverken den ældre Slægt af dette Navn — der først var Kjøbmænd og senere anseede Embedsmænd — eller den yngre Vogt-Familie — ogsaa en Kjøbmandsfamilie som oprindelig hed «Nilson eller Nilsen» — og først i 1779—80 optog Navnet «Vogt», da vedkomne Navneforandrer: «den embitz-begünstichede» (sic) Soren skriver i Nordfjord Nils Nilsen, cognatisk (paa Mødresiden) nedstammede fra den ældre Familie «Vogt». Den her omhandlede Familie «Fogeth»s Navn er rimeligvis «lavet» (transmuteret) af det dengang ominøse Bestillingsnavn «Foged», og dette er igjen efter kyndige Etymologers Undersøgelser absolutement en ligefrem Oversættelse (translatio) af det tyske Vogt (Voigt). Denne Fogeth-Slegt formenes at være «afstammet» fra en «forholdsvis» skikkelig Kgl. Foged.

No. 98. Den spydige («Schnibbe-scharfe») og frittalende ovennævnte Syster Else Elisabeth Orning Grønwallds (Grünwallds) fornærmede engang Systemen Fru Blancheflor ved, paa et Besøg paa Kaarhuus «hvor de Børen for hende oppvisendis bleffue», at sige: «Der er justement ingen Voxter udi de Unger undtagen udi deres Næser, dock den smukke Blancheflor (der senere blev gift med Slægtningen Galtung til Thorsnæs) gantzke ausgenommen».

No. 99. Hun maatte sælge sine Eiendomme og omkring 1722 tage Ophold hos sin kiere Datter, Fruen til Thorsnæs Blancheflor Orning Galtungs. Hun havde det «uforsørgendis» paa Thorsnæs, men «rede Penge war doch immer ligerwiis som et Særsyn», og hun skriver derfor 2 Ansøgninger om Pension, efter Tidens Skik i de mest submisse Udtryk. De er forresten ført i Penden (sic) af Sognepræsten i Strandebarm, som sikkerligen ogsaa er Far for Udtrykkene og Stilen med dens mange latterlige Snurrigheder. Af den sidste af ²⁴/₅ 1722 anføres Følgende:

Allernaadigste Arffue-Herre och Konge!

— fordrister sig her en fattig Lieutenants Enke i allerdybeste Underdanighed at beklage (sic) for min allernaadigste Konge, hvorledes min salige Mand har tient Deres Majestæts Hr. Fader Højloflig Ihukommelse sl. Kong Christian V. Fyrst i gamle Gyldenløves Tiid ved de Aggershuusiske och nu sidst udi Deres Majestæts Tiid ved Hr. Oberst-Lieut. Pfeils Compagnie under Oberst von Krøens Rgmt i Bergenhuus Lehn tilsammen udi 37 Aar, og nu i sidste Krig døde min Sal. Mand i Christiania (1709) och haver efterladt mig med 8 uforsørgede Børn (hun blev temmelig tidlig gift, men de 8 Børn blev født langt hen i Ægteskabet) i stor Gield och Vidtløfftighed och endog mine Forfædre haffver af gammel Adel været och haffte derfor ey kunde tænke at komme udi saadan slet Tilstand. Min Sal. Fader var udi Kriegen som Commandeur paa det Skib Glückstadt i Gyldenløves Tiid og faldt paa samme Skib foran Marstrand. Tilmed er jeg meget svag och skrøbelig, saa jeg intet formaar at stræbe som tilforn for min och mines Tarv. Alt saa nedfalder jeg her for min allernaadigste Arve Konge og supplicerer om at forundis en liden Pension.

(Alm. undersaatlige Forsikringer.)

Thorsnes ²⁴/₆ 1722.

Blantzeflor Catharine Orning.

Hun fik 30 Rdl. i Pension.

No. 100. Danmarks Adels Aarvog siger, at Lars (Lauritz) Galtung (som var Søn af Admiral Lauritz Galtung, Lehnsherre over Lister Lehn) kun var Capt. des armes. (?)

No. 101. Denne Laban af en Dreng havde den Adelsbaarne anseede Farmor først faaet anbragt hos «de Contoriche» (Kontorske) som «Canceli-Dreng» i Finnegaarden. «Han war en ypperst Rechnungsmeister, men sich ey udi den strenger Gehorsahm finde willte», og blev kjørt paa Porten. «De Kontorskes» mærkelige Strøg i Bergen fordrer nogen Omtale naar de nu engang nævnes. Strøget kaldtes «Kontoret» (Katexochen = særligt) og er Benævnelsen for det Qvartal (ved Tyskebryggen) hvor «de Kontorske» («Hanseatiske Kjøbmænd») havde «fra Dræggen til Bryggesporten» sine Forretningslokaler. Trods den raserende Brand i 1702 var de bevaret og vedligeholdt til de mindste Enkeltheder i sin oprindelige «norske Byhuus-Type» fra Middelalderen lige til 1890, da de pietetsløse Byarkitekter var ude med sine praktisk-tidsmæssige nivellerende Vaterpas og Jævninger (eller rettere «Nedtrykken af alt Fremragende» — med sine maaske praktiske «men flau Hundekunster»).

Kun «Finnegaarden» staar igjen uforandret med sit mærkelige «Hanseatiske Musæum», planlagt af den dybttænkende, for virke-

lige historiske Interesser varmtfølede og opofrende Kjøbmand Johan W. Olsen-Wiberg. Sønnen, Direktør Koren-Wiberg, som har arvet fuldt ud sin Fars Interesser, fik endelig — efter enerverende Stræv — Bystyret, men først i 1916, til at gjøre sin Pligt og overta Musæet. Direktøren har med næsten genialt Fremsyn ledet det og udvidet dets Fremtids-Opgaver.

No. 102. Den bekjendte Dr. Erik Pontoppidan (1698—1764), Biskop i Bergens Bispedømme 1747—55, siger i en af sine Visitatsreisere Indberetninger, at «David Orning af ældgammel Adelig Familie var den bedste Klokker og Katheket, han nogensinde havde truffet paa». Hertil bemærker, ganske rigtig, Generalinde Ingeborg Huitfeldt, at Davids Mor virkelig var af den gamle Adelslægt, men hans Far «var en ganske gemene (almindelig) Lieutenant og kuns (sic) af den «gemene» (almindelige) Slægt «Vogt» eller «Voget». Ellers nævner Pontoppidan en Mængde af Uordner, han har paatruffet, saasom «Kortspil» (sic) og «Fjøgang» (Natteløberi). Præsten Grøgaard i Lindaas var af «extrem Lidderlighed og Forargeltz», da han ofte var drukken i Kirken. Naar han var misfornøiet med Offeret spyttede han paa Alteret». Han drak 10 Potter Brændeviin ugeviis! Klokkeren i Eid var i stadig «Ruuz» og maatte tage en gudelig Skomagervend Meyer til Hjælp. Nu var der bravt i Hardanger, men den forrige Præst «Worm» havde øvet alle «optænkelige Laster». I Haus Kald var «Sylow», en tidligere Missionær paa Grønland, en nidkier Præst, men der var Klager over hans Capellan «Hegelund» for Letsindighed, og Klokkeren, en gammel «Student Nils Bast», der havde studeret udi Halle, «drak som en Svamp».

Pontoppidan siger ellers, at næst efter Brændeviin sættes Pris paa «Tobak» (der skulde bleven «bekientz» i Norge i Begyndelsen af 1600-Tallet). Denne «pirrendis Uurt, rygetz, tyggitz og snudskitz» (sic). Den, som «indsnudskitz udi den Nessehuule, benæffnes «Nesse-Mehl» siges i en samtidig Optegnelse.

No. 103. Ogsaa en anden — forhenværende — Professor ved Christiania Universitet, Dr. Thorstein Hjortdahl, (Prof. i Chemi), f. 1839, er Efterkommer af Fru Blanzeflor Orning Fogeths. Jeg tilføier at min Kones kjødelige Kusine, afdøde Fru Fyrdirektør D. Rye, gjennem sin Mor nedstammede fra samme Dame.

No. 104. I et Retsdokument (Pantedokument) fra 1699 skriver han sit Navn saaledes; i Officersruller (Militærkalendere) og i Retsdokumenter er hans Navn oftere skrevet: «Grünwald».

No. 105. Det er muligt, at den i en tidligere Note omtalte Kiste (Ligkiste) i Stord Kirkes Krypt med Inscription: «B. Orning» huser den ene af dem; han døde som hollandsk Adelsborst, cfr. Note 86.

No. 106. «Her haffte været ligerviis som et Kjærligheds-Drama eller Tragedie paa Grund af en Mistagelse formedelst Misundelse och Øretuuderi» siger Krøniken kort uden nærmere Forklaring.

No. 107. I Anledning af at særligt to af Oberstl.s Døtre indgik Giftermaal med Personer i almindelige Borgerstillinger, skulde en af hans Standsfæller (baade høi Officer og af stor Adel), hans meget gode Ven og Frænde ha' gi't sin Misnøie tilkjende og urgeret over, at disse vakre, fine, velopdragne Damer af sliig gammel anseet Adel paa alle Kanter havde «kastet sig bort». Hertil skulde Oberstl. Wilhelm Fridrich, som var en klog og i alle Henseender fordringsløs, fordoms- og fordringsfri Mand ha' sagt: «Aa, Skidt med det!, jeg har lat' mine Døtre følge den Stemme, som veier mest af alt: Hjertets, Følelsernes, og deres Mænd ere brave Karer og dertil i god Velstand; en er desuden af Danmarks bedste Adel (Kaas) og selv Bageren, den staute vakre Jægersmand, er jo af svensk Adelsblod; men om saa end ey var, saa mener jeg naa, at dette har mindre at si'; det fornemste er, at mine Svigersønner er retskafne brave Personer; de gjør ogsaa mine Døtre meget tilfredse!»

Dette fortalte Tante Rosing senere til Tante Ingeborg (Generalinde Huitfeldt). Hun var kun til en vis Grad enig med Oberstl. Orning, men bemærkede, at det ofte var netop Personer af virkelig gammel Adel, som tænkte og raisonerede saa nobelt, medens derimod de af nybagt, særligt «Kjøbe-Adelen» var som «desperate» efter at komme ind i gamle Ætter for at «repasseres par la teinture»; det er der jo næsten daglig Exempler paa i Danmark og her udi Grevskaberne og videre sydpaa. (Hvem hun sigtede til la'r sig jo let gjætte, ialfald af Genealoger).

No. 108. Anne Christine var altsaa Brordatter af den berømlige Helt fra Stormen paa Kjøbenhavns Volde 1659 «Capitaine til Lands og Vands» Søren (Søfren) Eriksen Orning.

No. 109. Oprørt over Drankerens ægteskabelige Brutalitet, reiste hun i Begyndelsen af Ægteskabet i Besøg til Slægtninge (Østraat?) Der indlod hun sig i Elskovsforhold, og saa gik det nedover («Penelope venit, abiit Helena» — kan oversættes: «hun kom som dydziret Hustru, hun reiste som en «Hore») — Tilføielse i Beretningen, formentlig af den lærde Generalinde Ingeborg Huitfeldt.

No. 110. Slægten var nok ikke længere saa mægtig («nafnlig paa Goeds») og det var hovedsagelig Kvinder i Slægten, som tog Affære: det var hendes Fars kjødelige Syskendebørn: Søstrene Fru Blancheflor Catharine Orning-Fogeths og Fru Else Elisabeth Orning-Grünwalds samt en af hendes Mødrene-Frænder, som her slog sig sammen for at ikke Skammen af en offentlig

Henrettelse skulde overgaa en «Orning». Den stormægtige Fru Blancheflor var dengang som Eier af ialfald en af de tvende anseelige arvede adelige Sædegaarde endnu ved nogen Magt, Fru Else Elisabeth, som var bleven «forfordelt» for sin Arvepart, «den schiønne Orning och Frues Gaard» (Orninggaard) var i mindre økonomisk Velvære og havde desuden en hel Hoben Børn, men slægts-stolt og slægtskier som hun var, bidrog hun «endoch offer Evne». «Tærepengen» fra Mødreneslægten var ringe, men den børnløse Fru Ingeborg Pallesdr. Rosenkrands, som nu levede som høitbedaget Enke efter Amtmand Christopher Erikssøn Orning, sendte, da hun fik Nys om Sagen, uanmodet en «god Penge» gennem Fru Else Elisabeth Orning (Grünwalds); og «det kunde» — siges det — «hun sagtens godt gjøre, eftersom det hendis Mand war, som med dend Orninggaards Arffue-Forfordeeling, dends Sag och miserabilie Endelse (sic) at gjøre hafte» — det var nok Else Elisabeths uforgribelige Formening enten med Rette eller Urette, se tidligere og senere Udtalelse desangaaende.

No. 111. «At halshugge, radbrække, partere, lægge paa Steyle och Hiul» var almindelige Straffe i 1600/1700-Tallet.

No. 112. I Holsten gik det i de Tider adskilligt slemmere for sig: Margrethe Rantzau aflivede sin Gemahl Friedrich Brockdorff ved Gift og flygtede med en «unsauber» Fisker; Adelheide von der Wisch rømte Landet i Slutten af 1600-Tallet, fordi hun havde født tvende uægte Børn ved «en lumpiger och lausiger» Geselle; Ide Gøye, gift med Henricke Sehested, begik gjentagne Ægteskabsbrud «mit verschiedene gemeine Tagdiebe und abreiste.» Hedevig v. Blome nægtede sig Intet i Retning af scandalhafter Wollust. Wolff v. Pogwisch indsatte sin sidste Bislopperske til Arving med den udfordrende frække Begrundelse: «for lang og tro Tjeneste».

No. 113. Else Elisabeth Orning og Morten Grønwald (Grünwald) havde 7 (kanske 8) Sønner og 4 (kanske 5) Døtre. Kun 3 af Sønnerne kaldte sig efter Faren, men med noget forandret Skrivemaade: «Grønwald». De øvrige Børn, ogsaa Døtrene, kaldte sig derimod «Orning». Danmarks Adels Aarbog siger «indirecte» feilagtigt, at alle deres Børn kaldte sig «Orning». At dette er feilagtigt fremgaar af Rigsarkivar H. I. Huitfeldt-Kaas's Opsats om «Slægten Reichwein» i 3dje Binds 2det Hefte af Dansk personalhistorisk Tidsskrift 4de Række, Kjøbenhavn 1900. Forøvrigt vil det senere blive nærmere udredet under Stykket B: «Officers-Slægten Grünwald (Grønvold) i Norge 1650—1850/1920.

No. 114. Rye i Gløppen 3 Løb, } hvoraf flere Parter tilhørte
Skram i Selø } Admiral Bernt Orning.

Parter af en hel Del Ejendomme i Ullensvangs Præstegjeld,

tilhørte ligeledes Admiral Bernt Orning tildels sammen med Brødre «och med dend Frænde Hr. Mandrup Brahe», se Note 116. Och nogle «suffisante Parter».

No. 115. Desuden Parter af en Del Eiendomme i *Ullensvang* Præstegjeld o. s. v. (se ovenfor) samt af *Rye i Gloppen* og *Skram* (Schramm) i *Sælø* (Selø). Cfr, No. 114.

No. 116. Hr. Mandrup Brahe var Efterkommer af den Junker Brahe, som blev gift med Datter af Ridderen Hr. Olaf Nilsson (Skanke) til Talgø. Om den strænge Hr. Olaf siger Krøniken: «huilcken Lehnsherre udi Bergen geraadede med faae Folk udi en stor Striid med two Tusind(?) udaff Garper¹ och bleff ihjelschlagitz udi det Kloster, nafnlig Munkeliffve, huis Taarn vel befæstitz war. Och lagte de Garper Ilde om det Taarn att hannem udrøcke och da hand udkom, bleff hans Legem udi mange Parter schlagitz. Och ihjelschlagitz bleff ockso dend Hr. Peder, hanses Bruder. Och foran det Høyalter stod dend Bisp Hr. Thoralfus med det høihellige Sacramentum udi sin Haande och en aff Hr. Olaf hans smaae Dreng om hans Halse war (hang); och en Schuhmacker fra Lübeck huggit ham hanses twende Hænder udaff, so det høihellige Sacramentum spiltiditz paa det Gulffve och dend Bisp och dend Dreng bleffe døde». En Mængde Klenodier «bleffe røvet». Inde i Kirken blev myrdet mindst sexti Personer, og «foregik dette paa St. Ægidii Dag udi September Moned 1455».

Denne grove Krænkelse af Hanseaterne, særligt Lübeckerne, mod Norges Rige, dets Konge og den romerske Kirke blev ustraffet. Den svage Kristiern I opgav for sig og Efterkommere al Tiltale, men Junker Axel Olafsson, den myrdede Ridders Søn, fik af Kong Hans ca. 1484 Tilladelse til «paa egen Regning og Risico» at føre Krig mod Hansa'en (Lübeck og Hansestederne). Denne private Feyde var vist ei lukratif, dog skal der være et Dokument fra ca. 1500, hvoraf fremgaar, at Hr. Axel Olafsson gav Kongen en Trediedel af Alt det han kunde «undfange udaff det tydske Pak for sin Fader, hanses Døed».

No. 117. «Hr. Ornings og Frues Gaard» havde tidligere været Præstegaard og hed da «Nedre Aarland», det er tidligere omtalt i Stykket om Admiral Bernt Orning.

No. 118. I en Optegnelse fra Slutningen af 1700- eller i Begyn-

¹ De tyske Hanlende («de Kontorske» i Bergen) «en særdeles talrig Skare af lumpige og bosternazige Bodsvende (Garper) hafte som «sich ertrotzen» en Stilling «næsten som en tysk Stat med sine baade merkantile og politiske Særinteresser inden den dansk-norske Stat» og «mod dens Øiemed, særligt dens økonomiske Kaar». Hansevældets (de Kontorske) Velmagtsperiode i Bergen var hovedsageligt fra 1450—1550; den afløstes for Trælasthandelen væsentligst af Hollænderne, mens Hanseaterne fremdeles raadede i Fiskehandelen (paa Nordland).

delsen af 1800-Tallet der maaske skriver sig fra Generalinde Ingeborg Huitfeldt, nævnes ellers, at «af den fra Fændrik (Lieutenant) Morten Grønwalld (Grünwald) og Else Elisabeth Orning nedstammende «talrige Slægt», hvoraf de fleste paa Mandssiden (og alle paa Kvindesiden) kaldte sig «Orning», «var der en Mængde udaff høye, vakkere og repurteerlige Officerer, Mandt efter Mandt» men med en anden Haand var — ganske rigtigt — tilføiet i Optegnelsen: «at disse mange Officerer jo alene paa Qvindesiden er af «de Orningers Æt» og derfor ey retteligen kunne regnes med, om de «end bare det Nafn» og «endog om disse tilligemed de ogsaa mange og — endog høyer — Officerer af det Nafn Grønwald» kunde siiges at være af end bedre Æt, huissom den Antagelse er retteligen, at de fra en baltisk Baron-Slægt «von Grünwald» nedstammede, og hvoraff ett Sigillum fra gammel Tid har været udi Slægtens Eye». Angaaende denne «Antagelse» om den baltiske Afstamning blir git nærmere Forklaring under Stykket: «Officers-Slægten Grünwald» (Grønwald), eller «Orning-Grønwald» i Norge (1650—1850/1920).

No. 119. Det er senere oplyst, at det ikke kan siges at være Admiralen (Lauritz Lauritzon Galtung) selv, men hans Søn, som «forringede det goede Goeds, dets Vermøgen och senere Perfectibilitet».

No. 120. I Note 91 i det sidste Stykke om Norges Admiral Bernt Orning er pegt paa, at inden han døde (faldt foran Marstrand), var Størstedelen af hans Jordgoeds sat over Styr ved hans yppige Levnet, og dets Depentzer, maaske ogsaa ved uheldige Speculationer (Marmorbrud?). Men det maa dog ogsaa bemærkes, at i en stor Del af Christian den 4des og helt inde i Fridrich den 3dies Regjering «stod det rent ilde til med det norske Jordbrug» formedelst de iidelige Misvæxter och «immer Grønaar» paa nærsagt de fleste Kanter af Landet «nafnlig i det Bergenhuusiske». Saaledes — siger en Præst af dansk Herkomst — «at Kornet endoch ey sin Kierne fast indsitzit haffte», «da det ved den tidlige opkommendis Frost och suure Weir och Windt slet øde bleff, och opkom derudaff Hungersoot och anden Sygetzdommer (sic) der udrøddede mange Personæ. Och det fornødentz bleff baade de Fæ och de Hors att døeschlachte (sic) til liden Baade saavel til Fortæreltz formedelst de Dyrs udsultedis Magerhed som och sednere for det Agerarbejdets dets Indsvindeltz formedelst deris Udrøddelse».

No. 121. Da af Slægten i denne Tid af ca. 200 Aar «lefferid» til Armeen ca. 35 Officers — som det i en gammel Optegnelse er antecknet — eller med andre Ord: «Da Slægtens Mænd i de 5 første Generationer alle vare Officerer (30 Officerer, 3 Underofficerer, 2 Capitaines des armes) bør det nævnes, at ved Ordinants af ¹⁸/₁ 1628 oprettede Chr. 4de en egen national Hær for Norge (ca. 6000 Mand: «Lægds-Knekte», Byrde paa Jordgodset).

Da der var Mangler i flere Henseender væsentlig med Hensyn til Samfølelse (Bygdepatrotisme) «och Sagen udi Forfall bleff», (Uvilje: Normænd «gjorde Svensker af sig», Svensker omvendt) omordnedis «Land-Militzen» (1641: (Hannibal Sehested) paa Ordinantzens Grundlag og forøgidis til 10.000 Mand. Denne Norges nationale Hær skulde «udelukkende» bestaa af Landets egne Sønner til Værn om Landets «Vel och Fremgantz»¹ (sic). — Men «det siuntes fornødentz» at Overbefalet i den nationale norske Hær «bleff hverwitz fra fremmitz Lande» («Tyskere», Skotter, Hollændere; de Danske (eller dansk-tyske) betragtedes = norske). Først ca. «en hundrede Aar efter kunde man lægge stærkere Vind paa at opdrage eget Befal, først Tropsbefal, siden Officersbefal. Frederik 5tes Oprettelse af den matematiske Skole (Krigsskolen) 1750 gav et godt Stød fremover. Den var dog vel nærmest tænkt som en Slags militær Høiskole, der skulde give Officerselevene et «præ» til høiere Charger.

Der siiges: «Det gik naturligt den Wey, at der dannedis en «Officer-Castutz» (sic) (Kaste) huorifra Stamfader til Efterslægtz (sic) udi lange Tiider «afflieferes» Befalitz (sic) till dend Landmilitz». Og dette maa nok siges at være Tilfældet. «Och de efterhaands (sic) fornorskede» (bliffve).

Dog: disse Mænd var af Betydning først og fremst for Hæren, men ogsaa for Landets Udvikling, for vor Kultur, for «vor Sammenslutning til en selvstændig Nation» gennem disse 6 Menneskealdrer;² men dette er lidet «beachtet» og blir under vort affekterede saakaldte demokratiske (folkelige) Synsmaade Lidet paaagtet. Lidt Statistik: 1671 gik Værnepligter fra en Byrde paa Jordegodset over

¹ Og det kan ikke nægtes, at — om end Norge desværre blev lidende ved Fredsslutningerne i Danmark-Norges Kampe mod svensk Størvelde — blev dog vort Bidrag (lige fra «Hannibalsfeyden 1643—45», «Krabbekrigen 1657—60», «Gyldenløvesfeyden 1675—79», «Den store nordiske Krig», (særligt Karl 12tes Anfald i 1716—18: «Tordenskiolds-Ria»), af Konge og det danske Folk betragtet som en stolt og staut Modsætning til den danske Hærs. Denne Hær var — ifølge den danske Bondes ufrie Tilstand paa Grund af Regjeringens Given efter for de store Godseieres Interesse — væsentlig en hvervet Hær af Udlændinge i Befal og Mandskab.

² Ved Enevoldsmagtens Indførelse 1660 var der i Norge ca. 12.000 Odelsbønder mod mindst 25.000 Leilændinge, men de norsk-danske Konger fulgte en saa liberal norsk Politik i Jordforhold, at det efterhaanden blev omvendt; Selveierrigdom fik helt Overtaget over Bygsel, Fæstet. Den norske Bondes frie sikrede Selveiendom til sin Jord, Odelen, betragtedes fra oldgammel Tid i Norge som Grundlag for den eiendommelige norske Samfundsfrihed, og den blev befordret af Enevoldskongerne (og indflydelsesrige og forstaaende politiske Stormænd og indsigtfulde Styreere, f. Ex. U. F. Gyldenløve). De lovpriste, ja befordrede Odelsbondens gode gamle, af Bykultur uberørte Sæder: Ligefermhed, personlig Frihedsfølelse, djærve Ligetilhed, fysiske Styrke og Haardførhed, dets militære Værnekraft. Dette bør bemærkes og ogsaa betones. — Cfr. ogsaa om General G. Reichweins «Fortjenester med Hensyn til Krigsudrustningen i hans Tid» (i en Note 134 indflettet Bemærkning).

til en delvis personlig, i 1675 var Feltarméen 13 000 Md. (Befolkning 450 000), 1700: 20 000 Mand (Landværnet organiseres, 2 faste Skiløbercorps oprettes), i 1763 udgjorde Hæren 35 000 Md. (Indbyggertallet 730 000, altsaa over 5 0/0): Hold Krudtet tørt!

No. 122. Personalh. Tidsskr. 4 Ræk. udg. af Samfund for norsk-dansk Genealogie ved G. L. Grove, 1901.

No. 123. Der er tat et Photographi af Underskriften. Det kan godt være, at Underskriften her skal være: «Grønwald» (kun «een l») og at den tilsyneladende Fordobling af «l'en» er en blot og bar «Crusedulle-Sving».

No. 124. Den tredie, Dragoncornette Otte Marquart Grønwald, faldt 18-19 Aar gl. og ugift ved Malplaquet 1709.

No. 125. I det nævnte Retsdocument af 1699 med hans egenhændige Underskrift: «Grønwald» nævnes han kun som «Fændrik». Der er ellers mange «Feilskrifter» i Documentet, f. Ex. «Aarning» istedetfor det kjendte «Orning», «Jull» istedetfor «Juel» og flere andre Ting, saa det synes som om Documentets Udsteder, Sorensskriver P. Heiberg — som altsaa er Far for Titulaturen (Fændrik) — har gjort flere Feil med Hensyn til Familie-Navn og Titulatur; thi Oberstl. Hirsch's Angivelse af, at han da var Lieutenant (og ikke Fændrik) er visselig rigtig. Det er ellers en ganske underordnet Sag.

No. 126. Den forholdsvis korte Tid mellem Ansættelsen som Fændrik og Udnævnelsen til Lieutenant (4 Aar) tyder paa, at han maa ha' været en flink Officer. Men hans tidlige Afgang har sandsynligvis været dikteret af økonomiske Grunde; han fik en meget stor Barneflok (12 à 14 Barn). «Han sad udi denne dyre Tiid, «huorsom herudi værrit» (sic) med Æchte-Fruer och mangfoldige Børen; och med dend Orning och Frues Gaard och adeligt Sæde (Orninggaard), som hende loffuet war och till huilcket hun sig fortroet hafte, war der adskillige Fixfaxerier». Fruen havde nok «udi Arff» faaet «adskillige goede Penge och Parter udi Jordegoeds och dertill auch særdelis Haben-Gut», men Orningerne var flotte, vilde leve rigt og standsmæssigt, och med de store Eienomme var det i Admiral Bernt Ornings, særligt hans senere Tider, gaaget saa betydeligt tilbage, at mange af dem maatte «affhænditz zu einem Spottpreisse». Desuden kostede Ægteparrets 8 à 9 Sønners «Officers-Anstellungen gandtze artige Depentzer». Regiments-Obersten skulde ellers have beklaget Lieutenantens Afgang med «disse schønne Oerd», «at denne Officers kiempeachtige Gestaltt och hans kriegerische «Geberden», i Synderlighed hans schønne und mandthafftiche Aaziun, en sær Zierde for det Regiment ware, huorhos en tüchtiger Officer, huorudaff grosze Respecter bei hans Mandtschaffter war».

No. 127. En ganske vakker Høide («de Balter storvoxnne vare»),

men der var dog i de nordiske Lande baade før och efter den Tid endog større Karle som f. Ex. den finske Kjæmpe Daniel Cajanus, som «vidnefast og beviisligen sine 93 Tommer var», «och paa Gulen war ligerviis den Kjæmpe Haawarde . . . (ulæseligt), huilcken større end nogen udi Mindet» (var).

No. 128. Følgende bør ikke lades uomtalt. For vel en Menne-skealder siden traf en i München bosiddende Slægtning: Maleren Marcus Fredrik Grønvold (Ulleberg-Gr.) paa en lidt ældre, rig, ugift og meget distingueret Dame, Baronesse von Grünwald, fra en af Ruslands baltiske Provinser (vistnok fra Lifland). Hun opholdt sig p. t. i Berlin hos en grevelig Slægtning. Da hun nu havde truffet en Normand, som bar saa omtrent samme Navn som hun, mente hun — genealogisk familieinteresseret som hun var, — formodentlig hos M. G. muligens at faa nærmere Rede paa, hvad hendes Slægtstradition berettede, at den nu norske Slægt «Orning-Grønvold» (ell. «Grünwald», som hun sa') nedstammede agnatisk fra hendes urgamle Æt.

Det kunde jo fra hendes Side — da hun var temmelig aristokratisk — været en blot og bar nedladende Spøg ligeoverfor den elskværdige Maler af det noget ligelydende Navn, men denne paa sin Side sad ikke inde med nogen nærmere Oplysning om Slægtens Oprindelse end at den i 1600-Tallet var kommen «fra Skaane». Men Sandsynligheden er for, at Udtalelsen sigtede til det i hendes Slægt verserende «Gerücht» om Væbneren Martinus v. Grünwalds Skjæbne i 1500-Tallet, og som er styrket (hvad senere er omtalt) paa saa mange Maader, at den næsten synes paatrængende sikker.

Hun troede nemlig med stærk Overbevisning Følgende fra Slægts-Traditionen: «Henimod Midten af 1500-Tallet skulde en Eventyrer af en Hauptmand (tidligere Væbner): Martinus von Grünwald, en Søn i en Sidegren af Ætten (som da nok ikke var synderligen «begutert des Kriegsgetümmels wegen») efter megen Omflakken, «Kriegsleben und Kriegsthäter» endelig være havnet i Danmark («Skaane») og forbleven der en Tid. Hans eneste Eie, da han drog fra sin fordums Borg, som nu laa i Ruiner, var en fuldstændig, men noget gammeldags, ypperlig Ridderrustning, som havde tilhørt en kjæmpestor Ahne og som da Ingen anden af Slægten end han kunde fylde, en Stridshorst og nogle Tærepenge, «hans Hors, Pfantzer und Schwert var heden hans eneste Eye». Efter nye «Kriegs-Getöse und Getummel udi Sachsenlandt» havde han giftet sig i Danmark med en Dame af tysk Adel (Kalckreuth? eller af K.'s Slægt) og endelig fæstet Bo der, men hans eneste männliche (sic) Efterslægtning da en Gut-unge drog (blev medtagen af en udvandrende Familie Maaneschild)

omtrent et Aarhundrede efter til Norge, «hvor han senere blev indgiftet i en gammel berømmelig Adelsæt» (Orning), hvilket jo er notorisk rigtigt og dokumentalt bekræftet og sikkert.

Hos Marcus Grønvold fik altsaa Baronessen liden eller ingen Oplysning, men der er dog noget — foruden Fortællingen om Grunden til Hauptmannens Bortdragen fra Fædrenehjemmet¹ og hans senere Deltagelse i Kampene om Kurhatten i Sachsen², — som synes at give et noksaa godt Fingerpeg i Retning af Baronesse von Grünwalds sikre Formeneringer: Den baltiske Hauptmann hed Martinus v. Grünwald, vor Stamfar i Norge Martinus (Morten) Grønwalld (Grünwald) med Fordanskning af første Led i Navnet (der skulde være skeet allerede i «Skaane»), medens det vitterlig i vore Officersruller oftere skrives «Grünwald». Traditionen beretter, at vor Stamfar i Norge havde i sit Eie en fra sin Stamfar i Skaane arvet gammeldags Heel-Rustning, en særdeles, vel enestaaende Sjeldenhed i de Dage for en Fændrik eller Lieutenant; han var ogsaa i Originalen afmalt med Bryst- og Rygg-Pantzer samt Arm-Plader³.

En Dag (i 1680-Aarene) — fortælles det — han som Fændrik var paa Reise fra Orninggaard paa Stord (eller maaske fra Hustruens Eiendom ved Statt) til Søndhordlehnske Compagnis Samlingsplads, var han i et militært Erinde oppe om «Kortegaarden» (corps de Garde) i Bergens By og der viste han sig paa Bergens Gader i sin Heel-Rustning, hvad han havde lovet nogle Officerskammerater «huilcke iffrigen attraaede det gamble Pfantzer att beskue». Det skulde han imidlertid nødig ha' indladt sig paa. Thi de ogsaa dengang frække Bergenske Gade-Pilter (Prototypen for de nuværende impertinente og infame Skøyer gutter) havde — trods hans imponerende, i Rustningen skræmmende Kjempe-Skikkelse — udhaanet ham paa den «mest infamische og inhoneste Viis», saa at han — «sit Moed ock grösze Stärke uagtet» — var glad att faae sich salveret ombord paa den Farkost, huilcket doch — efterdi den udrangeritz var fra Svigerfarens tidligere Orlogs-Station ved Orninggaard, dens Grund — af en saa ældgambel ock zeitverlassen Skaffuelse var, at det mageligen kunde ha været et Syster-schiff til «de Columbi Galeier», saa det Alles passede vedbørligen til dend «Zeitgebrauche», huilcket «die Schertz-Knaben auch wohl bemärkt haben».

Efterhvert som Forfølgelsen saaledes udviklede sig, fik de frække Pilter lavet zusammen følgende Niid-Vise:

«Dend Goliath
Fra Stord och Statt⁴
I Pantzer och Jarnhatt,

I Pantzer och Jarnhatt,
Stolt fra Kortegaard⁵
Med Kling-Spor'n gaar»⁶.

Lieutenantens ældste Søn: Oberstlieutenant ved Dragonerne Bernt Orning jr. (f. ca. 1685) er portrætteret med sin Fars noget forandrede Helrustning. Han var en «røslig» Mand, men fyldte den tildels kun «gandtzke gut». Siden blev den delt mellem Lieutenantens Efterkommere. «Sønnesønnen, min Oldefar, Oberstlieutenant (dav. Capt.) Fridrich Martinus v. Grønwald, en Mand paa 75 Tommer, eiede efter sin Far Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønwald (en 74 Tommers Kar) eller efter sin Farbror Dragon-Oberstl. Bernt Orning (der er to Versioner om denne Smaating) Bryst- og Rygg-Pantzeret, «som han udi Brugg aff och till haffde och fyldte hand det fuldkommentz endoch till Trængeltz» (vel udi Aarene, da han var blit «svær»). Med dette er han «auch affmalitz» paa Itzehoe-Medaillonnen 1759 under Felittoget udi Hollstein 1758—62, da han var «Adjutantus» (sic) (Adlatus) hos sin Morbror Hr. General Nicolai Fridrich v. Reichwein for Regimentet Reichwein».

Der er ogsaa i Slægten et Signet (nu i mit Eie) som menes at vise Vaabenet for den tysk-baltiske Æt von Grünwald. En kjædelig Kusine af min Hustru [ogsaa cognatisk af Orning-Slægten: den saakaldte Orning-Fogeth (Vogt)] var som Enke efter en tysk Russer da bosat i Riga. Hun mente, at Baronesse von Grünwald maatte have coniereret med en Efterkommer af den under Stykket A. «Adelsætten Orning» omtalte Biskop i Reval: Dr. Hans Henrik Mathias Orning (en Orning-Fogeth (Vogt) som døde 1828, 91 Aar gl.), og at Baronessen hos denne havde faaet Oplysninger som styrkede hendes Antagelse, at vor Stamfar her i Norge var af hendes Æt og var direkte agnatisk Efterkommer af den Væbner (senere Hauptmann) som laa igjen haardt saaret i sin Fædreneborgs Ruiner (nærmere omtalt i en Bi-Note til denne Note). Derfor havde hun slaaet paa dette ved Samtalen med Maleren Marcus Fr. Grønwald i München. Jeg for min Part vil ingen bestemt Formening udtale om Sagen. Hvor sandsynlig end en Antagelse, styrket ved Tradition og logiske Slutninger kan synes at være, vil jeg dog nødig bøie mig for andre end de saakaldte sikre (legale) Beviser, omend disse — det indrømmes — ofte har vist sig ikke at være saa paalidelige som de første, cfr. her forøvrigt det Brev fra ovennævnte Biskop H. H. M. Orning i Reval, som omtales senere under Stykket om Oberstl. Fr. Martinus v. Grønwald (Gullaug-Gr.) og de bestemte Udtalelser i bekræftende Retning om Sagen af hans Ven og Frænde: den norske Capitaine og tyske Baron v. Kalckreuth. Jeg vil ikke netop betone, men gjentage Bemærkningen om at Endelsen paa Navnet «-wald» benyttedes af Stamfaderen i Norge, og at de 3 Officerer af hans mange Sønner, som brugte Fars-Navnet, (de øvrige 6 — maaske 7 — Officerer

brugte Mors-Navnet: Orning) benævnte sig «Grönwald». Sønnerne af de to med Fars-Navnet (den tredje faldt 18—19 Aar gl. ugift ved Malplaquet 1709) — de saakaldte «Gullaug-Ulleberg- og Tordenstjerne-Gr.» — fornorskede end mere Navnet til «Grönwald» (altsaa dog med Bibehold af Dobbelt-W.).

Om den urgamle baltiske Baron-Æt von Grünwald kun dette: Efter Grev Demetrieff Momanows Udtalelse skulde den — ligesom saagodtsom alle disse baltiske Baron-Ætter — uafadeligen fra gamle Dage og lige ind i Nutiden — ha' gjort sig berygtet for sin Adelsstolthed, sin urokkelige Tro paa Adelsherredømmets Berettigelse og Fortræffeligheden af dets feudale Grundsætninger. Endnu saa sent som i 1825 (omtr. for blot et Aarhundrede tilbage) fik denne Tendents sit Udslag: En af Slægten, en høi russisk Officer, var da medvirkende i stærkeste Grad til at undervinge Dekabrist-Opstanden i St. Petersburg. Da «Oprøerne», som de benævntes og som bestod af en Mængde frisindede russiske Adelsmænd, samlede sig paa Senatspladsen, vidste de rent raadvilde og forvirrede russiske Generaler hverken ind eller ud. Men de baltiske Officerer besluttede — som det siges: paa Baron v. Tolls Raad — at ta' Initiativet og i første Række Artilleri-Obersten Baron von Grünwald. Han aabnede Artilleri-Ilden mod de Sammensvorne, hvorfor han fik Czar Nicolaus's høieste Gunst⁷, men de russiske Frisindedes mest brændende Had. Pokrovsky siger: «Naar man i Beretningen og Retsdokumenterne om Opstanden gennemlæser Listen over «Forkjæmpere for den retfærdige Sag» mod «Revoluten», blir man slaaet af Overfloden af baltiske Adelsnavne som Baronerne von Grünwald, von Benckendorff, von Kaulbars m. m. fl.: de lyser frem fra hver Side. I Virkeligheden var den tyske Adel fra de baltiske Provinser den stærkest feudale af alle Rigets Adelsmænd. Den frelste Czar-Riget!»

I Slutningen af 1800-Tallet reiste en Sønneson af Dekabrist-Opstandens Bekjæmper: Czarens Overstaldmester, General og Baron von Grünwald, kraftig Modstand mod den lige og almindelige Værnepligt og bidrog til at skaffe Skoleundervisningen og andre militære Foranstaltninger Borgeret efter stram preussisk Diciplin.

Denne baltiske Baron-Æt v. Grünwald var altsaa en saa heltigjennem reaktionær Adels-Race, at der neppe kan være nogen Attraa til end sige Honnør i at vide sig i Slægt med den. Men efter alle de Data, som hidtil er anførte og som senere vil forfleres og nærmere omtales, ser det temmelig sandsynligt ud, og da faar man ta' Sagen som en anden «Kaars og Tilskikkelse».

Binoter til No. 128. ¹ Ingensteds var Adelens Tyranni værre end i de af den tyske Sværdridder-Orden (omkring 1200-Tallet) erobrede østersøiske Landskaber (de baltiske Egne ved den Rigaiske Bugt). I en Folke-

wise lyder det: «Vore Oxer er til for Tyskernes Marker, vore Hors for deres Agekarmer, Moers eneste Søn rider Tyskernes Træhest. Vort Liv er en Skjærsild; slipper jeg fra Herreborgen, er det, som slap jeg ifra Ulvens Strube, fra gale Hundes Tænder, ja fra Helvede deden selver!» De baltiske Lande kaldtes ogsaa «Bondens Helvede».

I Begyndelsen af 1500-Tallet var der her og der lokale Reisninger, saaledes paa Baron von Grünwalds store Godser. En fra et Kloster udjaget «læsagtig» Munk af samme Skrot og Korn som den omtrent samtidige Løgnprophet, Bondeløberen i Tyskland Thomas Münzer (om hvem det hed: «Ligesom en Ulv herjer udi Faarehjorden, havde han umætteligen fraadset i Nonnernes Utugt») fik et farligt Opløb istand; det blev dog med et stort Blodbad slaaet til Jorden paa Hovedslottet, men en afsides liggende Borg, hvis Eier ogsaa var en v. Grünwald, en Frænde af Baronen, blev stormet og efter tapper Modstand taget og brændt. Da Baronen med sine Vasaller kom til for at hjælpe, var hele hans Slægt der nedhugget; kun den unge Væbner Martinus v. Grünwald fandt man haardt saaret i den nedbrændte Borgs Ruiner. Baronen var en overmodig «Strænger-Herre» og annekterede uden Videre Borgen og Godsets Marker og især dets store Skove og la dem til Hovedgaarden under Paaskud: «som nødvendig Forsvarsforanstaltning», og drog da den unge Martinus, da han var tilfrisknet (ved opofrende Forsagelse og Pleie af hans tidligere Amme, hvis indfødte Mand havde været «Vogt» und «Hegermann» ved Godsets Marker og Skoge: en lang og meget rørende Historie om en Livegens uselviske hensynsløse Selvopofrelse for sin Herre) paa Effenturier til Tyskland. «Och wollte han udi sin Bitterhed und Zornmuth ey Noget at schaffen haffue med dend Hauptling (sic) seines Stammes, wesshalb han sich auch nur mit Namen «Grünwald» kalditz. (Kalkreuth).

En af hans Efterkommere, vor Stamfars Far, «daniserede» Navnets første Led ved at kalde sig «Grønwald» (W. Maaneskiold). Else Elisabeth Orning, den første norske Stamfars Hustru, fortalte engang sine Børen, at hendes Mand, Martinus Grønwald kunde erindre fra Skaanetiden — uaget sin Barndom — den dybe Uvilje, som Slægten (f. Ex. en Syster af hans Far, som forblev i Skaane), og Maaneschiolderne i Samsnak la' for Dagen mod «en Grünwaldske Hauptmann, (Hovedmand)» naturligvis «den rovgriidske Baron oc hans Yngel».

Endnu tidligere var der flere af Herrerne von Grünwald, som var Riddere af den store tyske Orden (de forenede Maria- og Sværd-Riddere), og de «entleiften bliffue udi den Ordens idelige Kampe med de Hedninger och Polacker». En af dem var en Ridder Martinus v. Grünwald, som faldt «udi den berømmelige Træfning ved Tannenberg den 15 Julius 1410 mellem den store Ordens Fahne-Hær och de forenede Lithauer und Polacker, førte af Kong «Jagello» (Vladislav II).

Det bemærkes, at i dette Sammenstød havde Ordenen 80.000 Mand, Modstanderne ca. 200.000, og Mandefaldet var overvættet, saa Benævnelsen «Træfning» vistnok er mindre «træffende». Ordenen var længe seiersæl, men blev tilslut grundigt slaaet og dens Hær oprevet ved Kongens Førerdydighed og især ved hans (Jagellos) store numeriske Overvægt.

«Och gik det nu saaledes til med den Vice-Commenthur Hr. Martinus von Grünwald: «Den Ordens store Hær, dens Spitz-Haupt war den berømmelige Hochmeister Ulrich von Jüngingen mit eet halfft Hundred' och een Fahne mod de Lithauere og Polacker, som meget offer det Doppelte af den Ordens Hær, det haffte. Der dend Natt forude Blitzet och Donnerbragh wärit haffte mit Wasserstrømme, och deden sogar end Uro och Gekrach udi dend Lufftesse wære. Och dann der Hochmeister Hr. Ulrich det Signum gaff, och den Fahne ginge frem, huorudi «Hr. Martinus» Vice-

Commenthur war, komm der en Ilde (Feuerstrahl) ifra den Tordenskye ligerviis huorsom eet Jeritegn och hans Schwert udi hans hochhervorhebend PflantzerNæffue det antruffitz, och bleff han augenblichlicher tødter».

Disse Fortællinger blev meddelt Oberstl. Fr. Martinus v. Grønwald, (der, trods saamange Sandsynligheds-Beviser, dog forholdt sig noksaa kritisk ligeoverfor denne baltiske Afstamning) af hans Frænde og meget gode Ven, norsk Capitaine og tysk Baron von Kalkreuth (om ham senere). K. som ubetinget holdt paa Stammeforholdet, fremhævede, at der var adskillige Mænd i den baltiske Æt v. Grünwald, som bar Fornavnet Martinus (Morten). K. havde Beretningen, sa' han, fra en Krøniche, som var trykt udi Marienwerder ifølge Arkivsager udi Ridderordenens store Brevhjemme der. Oberstlieutenantens Mor, Fru Justine v. Reichwein, fortalte den i sit Blandingssprog af Tysk-Dansk-Norsk til sin Sønnedatter, Oberstlieutenantens Datter, Anne Holter Grønwald = Tante Rosing. Fra denne gik den, visselig uforandret, til hendes Brordatter, Major Fridr. Helle v. Grønwalds Datter, Anne Elisabeth = «Tante Lisa», den 3die store Fortællerske.

² Der er en Tradition i vor Slægt om, at den baltiske Hauptmand, der skulde være Stamfar for Slægten i Norge, havde gjort Tjeneste under de Stridigheder, som begyndte i 1547 mellem den Ernestinske og Albertinske Linie om «Kurhatten i Sachsen». Vist er det, at der i Gullaug-Grønwaldernes Eie (nu i mit) er en gammel stor og pragtfuld Skuepenge (Schaugeld, Schaumünze) af forgyldt Sølv «med Billedet af de twende Personae och omkränzet aff en sehr Menge udaff heraldiske Wappenfeldter udi meget fein ausführht Arbeitz».

Der kan ogsaa peges paa Kalkkreuths Udtalelse i samme Retning: at Fridrich Martinus's baltisk-skaanske Ahne og dennes Frænde (en Kalkkreuth) havde gjort Tjeneste sammen i disse sachsiske Thronkampe. Senere vil blive omtalt Kalkkreuths Udtalelse om deres Slægtskab.

En Smaating, som ogsaa synes at have Betydning for Spørgsmaalet om Afstamningen fra Baltien (Lifland) er følgende Bi-Fortælling fra Slægtens Dagligdags-Liv. «Tante Rosing» — sa Brordatteren Lovise — «gik saa ofte og smaannede (agnaalte) paa denne Strophe-Linie: «Oh die reizend schiönen Harmonien, die aus ferner Heimath leise tönt»! som i sin yndefulde, men sørgmodige Tone var saa at sige det sidste Minde fra den v. «Grünwaldske Heimaths-Zeit i Lifland». Tante Rosings Far, Obristl. Fridr. Martinus v. Grønwald erindrede kun eet Vers af de flere, som hans musikalske Far, den «Weinlaubgekränzte» Dragoncapitaine Fr. Chr. Grønwald med sin kraftige Stemme oftere qvædede om Ættens gamle Hjemstavn; Dragoncapitainen havde den igjen fra sin Far, Lieutenant Martinus (Morten) Grünwald; det var en af de Sange, som fulgte ham fra Slægtens «Skaane-Tid til Norge». — Nu var der kun tilbage denne eneste Linie, og den døde hen med Tante Rosing.

Følgende med Hensyn til den baltiske Afstammingsforhold bør ogsaa anføres:

Afdøde Artilleriøverst G. O. Michelet (Søn af min Onkel Arilds gode gamle Ven fra Ungdomsdagene af, General Chr. Fr. Michelet, der havde hørt Sagnene om Onkels Oldefar Dragoncapitaine Fridr. Chr. Grønwalds i Smaalenene endnu da navnkundige Rytterbedrifter) var i sin Tid Militær-attaché i Berlin og kjendte derfra godt Baron Gillis Bildt, som senere var Overstatholder i Stockholm. Paa en af vore Spaserture rundt paa Ullevolds Markstier fortalte Obersten mig, at han nylig havde været i Stockholm og der besøgt Baronen. Der var da kommen paa Tale, at Michelet kjendte en Normand, som nedstammede fra den sidste norske Bildt: Else Cathrine, eneste Datter og Barn af Major Anders Bildt til Nes Sædegaard i Borge, den sidste Mand af Bildt'ernes Hovedstamme.

Dette kjendte Overstatholderen meget vel til og havde sendt mig, som han var artig nok til at benævne «Cousin», en Hilsen gjennem Michelet. Jeg anfører dette, ikke netop fordi det viser, at Svenske af gammel Æt har Greie paa Norske, som er af deres Slægt, men fordi Baronens ved samme Leilighed havde bemærket, at han havde Grund til at tro Rigtigheden af hvad Traditionen siger, at vor Slægt skulde være kommen fra Baltien (Lifland) til Skaane (da gammelt dansk Landskab) og derfra (c. 1658) til Norge. Det samme var ogsaa bleven udtalt af en lang Ude gjennem Rosensværderne beslægtet Svenske, som jeg tidligere havde truffet paa et Bal hos Excellencen Fr. Stang, hvad jeg maaske senere kommer til at omtale under den mig paatvungne Skildring af mit Vita.

³ Jeg havde paa Gullaug faaet fat i i et Par Familiebilleder, deriblandt et af Pistolskud aldeles lemlæstet (Gjerningsmanden skulde nok været en Ven af Oberstl.s Sønner: Fændrik Hübsch), som skulde forestille Stamfaderen i Norge («Hr. Martinus Gr.»). Man kunde næsten blot skimte et Pantzer, en staalklædt Arm og Rudera af rige lyse Lokker. En Dusinmaler af mit Bekjendskab paatog sig, «ikke at restaurere, men af Ruinerne at reconstruere et nyt». Men dette er visselig temmelig uheldigt. Det kunde skjønnes, at Originalen forestillede en Kjæmpe med lang Hals, men Copien (eller Reconstructionen) præsenterer — synes mig — snarere en Mand af almindelig Størrelse og ialfald med kort Hals (maaske fordi Maleren til Reconstructionsmodel benyttet en Mand, vistnok kraftig bygget, men med disse legemlig ordinære Egenskaber). Maleren beklaget, at han ved et Uheld var kommen til at ødelægge totalt Originalen, som uagtet sin Destruktion havde været bedre at eie end den saa sørgelig forvanskede Copi.

⁴ Orninggaard ligger paa Stord. Fændrikkens Frue havde ogsaa en Eiendom (eller Part i en saadan) ved Statt-Havet.

⁵ «Kortegaard» er en Forvanskning af «Corps de Garde» = Vaktstue. Bygningen, som laa paa Høiden af Klostergade og lille Markvei, skal endnu existere.

⁶ Rustningen spillede senere en tragisk Rolle for Lieutenanten: «Udi sin Alders store Krafft» tilføiede han sig et dødeligt Saar, «medens han sin arffuede Pantzer nagelschnittitz». (Se Stykket om Lieutn. og hans Frue.)

⁷ Curiosa: «En russisk Annalist fortæller, at Czar Nicolaus I nærde den dybeste Taknemlighed til Baron von Grünwald og tilbød ham, «hans hellige Krones Rædder», Fyrstetitelen med Tilnavnet: «Nicolajeffsky-Romaninow», men at den stolte germaniske Balter, som var en uafhængig og uforfærdet Mand og ingen Ynder af den russiske Adel og dens Væsen, afslog det, idet han kort og godt sa', at «hans Æt og hans Barontitel von Grünwald» var saa gammel, at netop paa disse kunde anvendes det bibelske Udsagn om, «at det ikke er godt at sætte en ny Klud paa et gammelt Klædebond» og «at han ikke turde udsætte sit gamle Navn for de Følger, som den hellige Bog tilsagde, naar saa skede» (Math. 9. 16). Czar Nicolai var en kold, stram Herre, «hvis suveræne Vilje var Lov», men tillige ikke saa lidet orthodox. Den strænge mand kunde dog imellem smile, særligt over et «Bon-Mot» (det har hans yndige Elskerinde Fyrstinde Barbara Nelidow bevidnet, der hun siger, at naar han undtagelsesvis smilte, var hans Smil det skønneste af Alt i Verden). Nu smilte Czaren anerkjendende med sit Godsmil, og Baron v. Grünwald undgik saaledes heldigvis Fyrstetitelen og et nyt Navn. Derimod blev han bærer med en høj Hofcharge, som han vistnok maatte tage imod, «men» — det maa man lade ham — «ikke med nogen Glæde».

En anden Annalist har en Fortælling om Czar Nicolai I, som jeg vil benævne et Gloriosum tragicum («en forklaret Høistemming»). Den har jo ingen Forbindelse med Baron von Grünwald, men som en Karakteristik

af den mærkelige Czars Sindelag synes mig den bør noteres, baade fordi den i og for sig er menneskelig — smuk og formentlig lidet kjendt, for ikke at sige ubekjendt.

«Keiseren ligger paa Dødsleiet (i 1855). Han har netop udvist sin loyale Viljekraft ved Thronfølgerspørgsmaalet: «Storfyrstthronfølgeren Alexander (som Czar den Anden) og efter Loven den rette, mod Storfyrst Constantin: den ubetinget dygtigste, Faren op ad Dage i Sind og Skind og hans Yndlingssøn», som Keiseren — siges det — endog maatte true med Bøddel-øxen, hvis han — som havde et mægtigt Parti for sig — ei loyalt gav efter for hans Vilje og Retten. Det har tat svært paa Czaren: han er træt til Døden. Han har saavidt faaet tat Afsked med sine Nærmeste; han sidder, støttet af Puder, opreist, men det er tydeligvis den sidste Stund: han har mistet Mælet, og Livlægen mener, at der ikke er mange Øeblikke igjen. Dog er Keiserens skjønne Øine lige klare, og Blikket gaar ligesom i brændende Søgen Gemakket over. Da forstod Keiserinden og iler selv hastig ud og kommer tilbage Haand i Haand med Fyrstinde Barbara Nelidow. Barbara styrter hen til Dødsleiet, kaster sig paa Knæ, løfter sit yndige, sorgfulde Ansigt og strækker sine Arme op mod Czaren, hendes elskede Nicolaus!

Da gaar der et deiligt, men sørgmodigt Smil, ligesom de sidste Straaler ved Solefaldet, over Keiserens Aasyn, og i sin sjælfulde Dybde ombølger det Barbaras taarevædte Ansigt og hendes knælende Skikkelse med sin uendelige vemodsfulde Ømhed og sin uudsigelige Sødme!

Men Sjælsrørelsen var for stærk, det var formeget for den døende Keiser: «med dette Afskedssmil gaar hans stærke mandige Sjæl ind i Evigheden!»

No. 129. Han (Lieutn. Morten (Martinus) Grünwald) skulde «ochso värit en gantzche wohl instruiert Mandt mit güter Effne (sic), och kunnte han auch ein Witze sagen». Dette siger Svigerdatteren Fru Justine Cathrine v. Reichwein; hun havde hørt Følgende (af sin Svigermor Else Elisabeth Orning eller af sin Mand): Lieutenant Morten (Martinus) skulde engang — formentlig som Dragoncornette — ha' været i en stor Kriegs-Bataille, hvor det gik varmt til: mange faldt, flere haardt blesserede, men Lieutenanten fik «ey end en Schramme». Da en Officer «undrede sig derudoffer», sackte han med sin guter Laune: «Jeg mich maa auf den ausländischer Kiempe halten, der han sachte: Jeg takker den Gud Herren, att han so gnadich mot mich värit haffer, att han har mich giffuet Kräfter genug till min Kroph zu wehren».

Dette skulde ha' fundet Sted i Slaget ved Lund 1676 (i den skaanske Krig) «vel den største og blodigste Kampf udi Nordens dens Kriegseffentyrier» (3000 Svensker stupade, vel 9000 faldne, saarede og fangne Danske).

Oberstl. Bernt Orning skulde ogsaa engang snakket til sin Bror Dragoncapt. Fridrich Christian Grünwald om, at deres Far som Capt. des armes el. Cornette udi et af General «Fridrich Ahrentz-dorpher (sic) hans Rytterregimenter war (men siden kom han i Tienste til Foedtz (sic) ved Søndhordleh. Rgmt.) «och» — lagde han til — «deraf bleff din Nafn-Opkalditz Fridrich Christian (effter den General»).

No. 130. For Fuldstændigheds Skyld tilføies Følgende: I Begyndelsen af 1700-Tallet skulde der ha' været en Notarius i Bergen, som skulde været født Bergenser, og hvis Navn formentlig skulde skrive sig fra et Sted, som laa mellem Marken og Kaigaden i Bergens By og kaldtes «Grønnevold». At denne Person kunde være identisk med Lieutenant Morten (Martinus) Grünwald (Grønwalld) er absolut umuligt, da Lieutenanten vitterligen var født i Skaane og derfra indvandrede til Norge (og kom senere til det Bergenske). Det har heller ikke været paastaaet, end ikke antydet som Gjætning, at Lieutenanten (vor Stamfar) i sine senere Tider skulde være gaaet over i civil Stilling, det er heller ikke rimeligt. Oberstl. Hirsch's Anførsel i sine Officers-Portegnelser (Kgl. Bibliothek, Khavn.) om, at Fændrik (Lieutenant) M. Grünwald (Grønwalld) «antog Navnet Orning», da han giftet sig, kan formentlig heller ikke være rigtig. En af Modgrundene er anført før og det kan desuden vanskelig antages, at han som Officer kaldte sig «Orning», men at han, da han gik over i civil Stilling, igjen antog sit oprindelige Navn; det vilde jo være en besynderlig Navne-Metamorphose, for ikke at sige «Anamorphose», især for En, som skulde antages at tilhøre den baltiske Baronslægt von Grünwald. Danmarks Adels Aarvog nævner ham «Grønnevold» (ikke Orning) og Rigsarkivar J. H. Huitfeldt-Kaas, som jo var beslægtet, troede det ikke. Han hævdede at der i Danmark-Norge var 2 à 3 forskjellige, slet ikke beslægtede, Familier «Grønnevold», hvoraf den ene (vor Slægt), som vitterligen kom fra Skaane («hvortil den i sin Tid fra de baltiske Lande kommen var») var den specifik norske (el. rettere baltisk-norske) og — som han sa' — «udelukkende Officers-Slægt» og som ei stod i nogen Slægts-Forbindelse med de to andre «danske» af lignende Navn.

I «disse to andre», som var og forblev danske, fandtes der kun et Par Officers-Personer, hvoraf en en Tidlang i Midten af 1700-Tallet: Adam Levin Knuth v. Grønnevold (Søn af Paul Grønnevold til Hesselager-Gaard) en Tid havde Commando som Obrist-lieutenant i Norge.

I en Stamtavle over een eller to Familier i Danmark af Navn «Grønnevold» er Ægteparret Fændrik (Lieutenant) Morten Gr. og Else Elisabeth Orning, (vor Slægts Stamforældre i Norge) vistnok opført bag i Bogen, men som en blot og bar «Tilføielse» uden nogensomhelst Forbindelse forøvrigt eller Forsøg paa Tilknytning til Stamtavlens øvrige Personer.

Denne Opførelse af vore Stamfædre (i Norge) i en Stamtavle, hvor de aldeles ikke hører hjemme (hvad tilfulde er antydet ved Anførselens Appendix-Form) er dog — mente en fremragende

Genealog — næsten uden Sidestykke og kan alene forklares som et vorlaut paagaende Forsøg paa, at kaste et «mention honorable-Skjær» over de andre Stamtavlen tilhørende Personer af noget lignende Navn.

Og kan den genealogiske Størrelse udtale denne Formening, kan jeg sagtens paa min Slægts og egne Vegne undertegne den.

Til Overflod bør ogsaa peges paa hans Underskrift «M. Grønwald» i det foran omtalte Retsdokument af ¹⁸/₁₀ 1699 fra Valvatne paa Stord.

No. 131. Justine v. Reichwein siger: «Natürlich haffer hos «de Grünwalds» udi dend Skaane-Zeit und auch später grosz Unwille värit mod den Hauptling des Geschlechts: den tyranniske Baron vid hans eigenmächtige Tillegneltz aff min Mandts hans Stamfaders Herresæde mit de grosze Skoffue. Men fra 1750 af syntes dette liflandtske Gespenst ligerviis som udi dend Mythes-Taage att hinschwinden, och mine Sønner ware mest genegne till dend Ereignitz in Vergessenheit übergeben; det var im Grunde Friedrich Martinus hans gode Freund Capt. Kalckreuth, der dend Sache wiederaufnehmt, weil er en unerschütterlich Vertrauen haffte po den Histories wahre Wirklichkeit und — doch umsonst — predigte; denn Fridr. Martinus hatte kein Ohr für Etwas».

No. 132. Det er tidligere bleven sagt og satirisk fremholdt, at Krigsraad (forhenv. Lieutenant) Pierre Paumeau Flor¹, født 1775, Søn af Generalauditor Jens Flor og Hustru f. Heegaard², opkaldt efter en fjernere Slægtning af fransk Byrd Pierre Paumeau (Ingeniør-General) til sin egen store Ærgrelse var født Aldelsmand. Slægten formentes at være af den under Unionskongen Christopher af Bayern adlede Æt Flor (Floer). Krigsraaden var en stor Politicus; han var mangeaarig (1818, 1821, 1822, 1842) Storthingsmand (1ste Repr.) fra Drammen. Lagthings-Præsident 1818, 1822 og 1842, † 1848; ivrig Republikaner og Oppositionsmand, var for Adelens Afskaffelse, var med at foreslaa eget norsk Flag, blev af

¹ Fændrik 1789, Second-Lieutenant 1790 ved 2^e Aggershuus. Rgmt. Tog danskjurid. Examen 1795, Auditor-Exam. 1796 og blev adjungeret hos sin Far og forret. tillige som Officer, tog Afsked som saadan 1800. Under Krigen med Engl. 1807—1814 hævede han ikke sin Pension. Fik Titel af Krigsraad, men frasagde sig denne i 1833. Levede som Landmand, men da han i de uheldige Aar 1813 og 14 udover mistede sin ikke ubetyd. arvede Formue søgte han i 1821 Bevilling som Procurator, men Ansøgningen blev ei indvilget (paa Grund af hans politiske Holdning?) Levede da og senere i Drammen som Publicist og Politiker. Gjentagende Forligskommissær, i Administrationen for Norges Bankafdel. fra 1845. Storth. bevilg. ham i 1845: 150 Spd. i aarlig Pension. Ikke liden litterær Virksomhed. Død i Drammen ³/₄ 1848 (73 Aar).

² Mentet at stamme fra den mægtige, rige og stortalende Lagmand K. J. Heegaard i Fredriksstad, som Gyldenløve kaldte et «Ukrudt».

Anklagede udskudt af Rigsretten 1821—22, var i 1842 Medlem af Bankcomitéen. Udtalte sig i Storthing 1822 saa stærkt, at der foresloges at anklage ham for Rigsret.

Det var uheldigt for Krigsraaden, at det først Aaringer efter hans Død er bleven oplyst, at han ikke var født Adelsmand, men kun «adopteret saadan».

Der er nemlig for ikke ret længe siden bleven «opdaget en Udtalelse af 1867 i et Ordenscapitel vedk. Dannebrogssordenen af Pierre Paumeaus kjødelige Fætter, den navnkundige norsk-danske Etatsraad Christian Flor (f. 1792, † 1875). Hans og Krigsraadens fælles Farfar var en formuende Lensmand og Eier af Storgaarden Veflingstad i Stange, Hedemarken: Lars Nielsen Holm. Denne døde tidlig, og Enken blev gift med en «Læge Flor, som var at Adelsætten». Flor adopterede sine Stifbørn og sendte dem paa Kristiania Kathedralskole, hvorfra de blev Studenter i Kjøbenhavn. Pierre Paumeau Flors Far: Jens Flor blev Regimentsqvartermester og Generalauditor i Norge; Christian Flors Far: Regimentsqvartermester i Danmark, men døde tidlig (1808); Christian Flors Mor var en Hesselberg fra Laurvig.

Jeg finder at burde notere Følgende, som formentlig hidtil har været lidet kjendt, eller endog ukjendt og er af stor Interesse, (forøvrigt særligt for dansk Politik). Etatsraad Christian Flor, det danske Folks og dets Sprogs langvarige og utrættelige Forkjæmper i Hertugdømmerne, var tidligere Præst, derefter Professor i Kiel og senere Organisator af danske Høiskoler (Ryddings). Han var gift med Datter af Etatsraad von Zeuthen til Tølløsegaard. Han var en særdeles smuk og stadselig Mand. Biskop Rørdam siger, at Christian Flor saa «ualmindelig godt ud og havde især smukke blaae aandfulde Øine». Jeg tilføier, at det nu ogsaa er bleven autentisk bekjendt, at Etatsraad Chr. Flor er Ophavsmanden til, at den anseede Peter Hjort Lorenzen vidnede i Slesvigs Stænderforsamling ved «at tale dansk» og at Christian Flor har skrevet alle de berømte Taler fra 1843—45, hvormed Laurids Skau sammesteds «forbausede og ildnede de Danske og generede og ærgrede de Tyske». Opdageren og Meddeleren lægger til: «Mellem en stolt Riddersmand i Bondekofte» (som Orla Lehmann kaldte Lauritz Pedersen Skau ved den store Folkefest paa Skamlingsbanke 1844) «og en ærgjerrig Bondemand i Florsk Krigsmaling er der en Væsensforskjel, som ikke kan udlignes og ikke taaler Forvexling».

Ved en stor Æresfest for Etatsraad Christian Flor ⁷/₁₁ 1869, hvor den 86-aarige Grundtvig holdt Indlednings- og Carl Ploug Hovedtalen, og hvor Hyldningssangens 6te Vers slutter saaledes:

«Gud unde ham at se den Stund,
Naar Danmarks Banner vajer

Paa hele Danmarks frie Grund,
Engang igjen med Sejer.»

— for denne Festforsamling af de forskjelligste Samfundsklasser fra Ministre, Professorer, lærde Mænd, til Borgere og Bønder: af alle Partier, men samlede ved Kjærligheden til det fælles Fædreland og Folkelig Oplysning, ytrede bl. Andre den gamle anseede Præst Peter Rørdam fra Lyngby, «at Flor havde — foruden saamange store Gaver — den særlige lykkelige Evne «at kunne «haandtere» Mennesker. Han, altid sig selv lig: ædel og værdig, tillidsfuld og underholdende, kunde omgaaes med alleslags Folk: Herremænd og Bønder, Bisper og Skolelærere, Rige og Fattige og dette var da (dengang) noget Usædvanligt; men Hemmeligheden: Nøglen til denne Sesam, som aabner, var «at Flor gik Folk imøde med Tro og Tillid». Da Etatsraad Flor selv tog Ordet i en kort men vægtig Tale pointerede han, at det var hans faste Overbevisning, at det er umuligt «at løfte det menige Folk aandelig og moralsk, at bringe det til at føle en virkelig menneskelig og selvstændig Tilværelse og være sig denne bevidst, uden ved Modersmaalets Hjælp og Midler» og han tilføiede med ophøiet Henførelse og dyb Bevægelse: «Undertrykkelse af et Folks Modersmaal fører det nødvendigt med sig, at de enkelte Personers Menneskeværdighed ufravigeligt gaar tilgrunde».

Hans eneste Søn er Eier af Haddebro Jernværk i Sverige. I 1867 havde Etatsraad Flor en indgaaende Samtale med den navnkundige Dr. August Sohlmann (Aftonbladet). Den blev banebrydende for Udviklingen af Folkehøiskolen i Sverige. Ogsaa et smukt Blad i Mindekransen for den første nordiske Høiskoles Stifter.

Christian Flor døde 1875: 83 Aar gl. Siden 1855 var han Medlem af Rigsraadet. Hans store Livsværk strækker sig kun over et Snes Aar (fra 1837). Men siger hans Biographi: «Sjelden eller aldrig har en Mand i saa kort Tid udrettet saameget for sit Land og saaet en Sæd, som bar saa rige Frugter».

No. 133. En genealogisk og sociologisk Forsker har for ikke saamange Aar siden udtalt følgende: «Det er dog ikke kommen nær saa langt med Storbonden (men Turen kommer vel nok ogsaa til ham) det er snarere de rodløse (fra Roden-Jorden-løste) nyere indvandrede tarvelige By-Existenser og Individier i lignende Stilling (der med Hensyn paa Afstamning kan sidestilles med den tidligere Husmands- og Inderst-Klasse) som her fører an, medens Landets Tarv «udi Politiken» saa vakkert «tilgodesees» af Sagførere, Seminarister, «Ibsenske Ingeniører» og lignende Affærs-mænd hovedsagelig fra «By-Bygderne». Nu befinder man sig derfor og selvfølgelig i «det glade Vanvids Dage» som Lederen af den langvarige Styrelsesmisère saa anerkjendelsesværdig, sandhedskjærligt og oprigtigt har udtrykt det, og han er vel ogsaa den

nærmeste til at burde kunne karakterisere det af ham selv skabte Styres Karakter. En fremragende Expert har nylig udtalt sig om Tvangsvenstres finansielle og politiske Vanstyre (refereret i de uafhængige politiske Blade) og siger, særligt med Hensyn til vort Lands vigtigste Næringsgrene: «Skibsfarten og Fiskeriet», «at der baade af den forrige og nuværende Venstreregjering er drevet en Politik, som har svimeslaaet disse to nationale Bedrifter og i det Hele ved Statsindgreb har chikaneret og skadet Næringslivet».

Embedsstanden kan ikke længer regnes med. «Den er paa Grund af sit udvidede Rekruteringsomraade, sit forfladnende populacemæssige almen-folkelige Tilsig à la manière d'Amérique, men især formedelst sin økonomiske Misère» — planlagt af en tidligere Høire-Statsraad («som saaledes har skjænket sig selv og sine indskrænkede Synsmaader en varig Ulfeldt-Støtte») og lidet ophjulpet ved senere og seneste Styrelses Fattigmandsskjærv — «nu sunket ned til det rene Proletariat». Den anskues derfor ogsaa af Folket med medlidende Ringeakt, naar det erfarer, at almindelige Embedsmænd ikke engang har Fjerdeparten af en Ø1- el. Brødkjørers Indtægter, medens Embeds- og Bestillingsmænd med sine smaa Gager «presses nidkjært» til sidste Øre! I denne, særligt for de underordnede Funktionærer, prekære Stilling, kan man desværre vente sig Lakeiaandens Submission og Corruption. Ære være dem, som i gammeldags Ærlighed saalænge har holdt det haarde Tryk ud, men hvortil? —

Det synes som om Usundheden nu har manifisteret sig, særligt i Regjeringskontorene, «denne gamle Planteskole for Stats-Skab» (som «Dølen» har sagt), «særligt ved Besætningens usikre næsten rodløse Stilling, uafsættelig uden Videre som den er». Det siges, at Kontorcheferne skal ved Siden af en ugeneret og egoistisk Nepotisme, især og i første Række i Favør af sig selv og Sine (sine Nebengeschäfte og sine Günstlinge) «vise en brutal og overlegen Hovenhed mod Underordnede, men ængstelig Spytlikkeri overfor Overordnede». En gammel agtet Departementsmand sa' for en Tid siden til mig omtrent det samme i disse Ord «i denne sin usikre Stilling taber disse Statstjenere sin Uafhængighed (om de nogensinde har havt en saadan Følelse, maa den nødvendigvis «være gaat t'or dem»), sin Selvagtelse og Ligevægt. Der gaar isvang Hovenhed, Uforskammethed, Fordringsfuldhed og smaaligt Tyranni mod ikke begunstigede Underordnede, skamløse egoistiske Indrømmelser ligeoverfor sig selv og de Begunstigede, men fremfor Alt simpelt Spytlikkeri mod Overordnede. Og saa denne omsiggribende Trafik med Anbringelse af Slægtninge, Venner og Venners Venner (dog mest i de lavere Stillinger) i Kontorerne: «det udarter snart til Etableringen af rene Kontor-Dynastier».

Han sa' mere og endnu skarpere, som her ikke er Stedet til at anføre. Relata refero, men jeg kunde ikke la' være at tilføie, at hans Opfatning var formeget catonisk, han maatte betænke den menneskelige Naturs Svaghed under saa usikre Forhold som de nuværende og billigvis medgive, at de Overordnedes Stilling var prekær omtrent som en ynkelig Lus mellem de Øverstes skidne Proletar-Negle.

Og saadanne kildne Forhold pleier at ha' stor Indflydelse paa den menneskelige psykiske Natur; de er selv i Klemme, og smaa-skaarne Naturer blir derfor som oftest baade blødhjertede og blødhjernede ligeoverfor sig og Sine, men ellers meget haardhjertede og haardhudede, især mod dem, de har Commando over; der ta'r de ligesom en nidkjær Revanche, en Slags Opreisning for sin Trængsel. B. Bjørnson la'r i et af sine Dramaer en mere lavtliggende Natur udtrykke det saa, «at han sjelden har følt Tilbøilighed til at give Slaget tilbage igjen, hvorfra det kom, men vel til at la' det gaa videre nedover». — Neil! «Samarbeide og Retfærdighed», mener en stor Filosof, er kun Palliativ, en Øieblikshjælp mod en bitter, sjofel og hensynsløs Kappelstrid. I hele Verden over, i alle Samfund er der et Rot, et frygteligt, et uophørligt Rot, hvori baade den personlige og kollektive Egeninteresse breder sig og spiller Hovedrollen. Egoismens ubarmhjertige Dæmon er sat i Høisædet, den er den ledende!»

No. 134. Stærkt maa betones den Indflydelse, som Norges folkekjære Statholder Ulrik Fridrich Gyldenløve, uægte Søn af Kong Fridrich III (1638—1704) øvede ved at vække og styrke det før saa ringeagtede og tilsidesatte norske Folks, særligt Bondens Selvfølelse og Selvtillid. I allefald i de 25 Aar (1675—1700) han var Norges lovlige («om end och før»?) Statholder havde han strax vundet frem til det norske Folks Hjerter ved sit ligefremme Væsen, sin Retsindighed, sin Retskaffenhed og vistnok ogsaa ved sin kloge Smigren (vel lidt opblandet med «Schmunzeln» : Fjeldbonden, mødt med og sært paavirket ved hans fortrolige Tone, kaldte ham ogsaa bestandig «Du Gyllenlöva»!). Normændene ansaa ham ligesom for sin «egen Skydshelgen», «och havde de synderligen Veneration for» denne Herremand «formedelst hans prægtige Betragen, ligefremme Omgang, Tapherhed udi Kriig og lystige Lebensweise og godmodige Snakken (Geschwätz) och war hand allenstider immer beredtz den Almue at forsvare mod ubillige Paalæg».

Der har været stærkt bebreidet Gyldenløve, at han var blandt dem, som var med at styrte «Rigskansleren Grev Griffenfeld», sin tidligere Ven; men det maa betones, at Gyldenløve følte sig absolut overbevist om, at det var Rigskansleren, som han havde

at takke for den kongelige Unaade, han nu var geraadet i (c. 1674)¹, en Antagelse, som maaske ikke var grundløs. Griffenfeld, den største Statsmand, som Danmark-Norge har havt, var en Mand af «de ypperste Evner, eminent udi sine Kunnskaffer och Insichter, fast udi alle disciplinæ». Hans oprindelige Navn var Peter Schumacher, Søn af en Kjøbenhavnsk Vintapper og Hustru Mari Motzfeldt (eller retteligen «Mossfell» «och skulde hendes Slægt være fra dette sumpige Sted paa dend Øe Island»), och war der udi dend Kielder en Moster aff dend Wiintaphers Qvind, huilcken en «Galdre Qvind» war och en Spaadoms Aand dend annammitz hafte «och sachte hun forutz, att dend Dreng Peder en stor Thingmandt bliffte» . . . «och war dend Moster liigerwiis udaff megen Verstandtz (sic) udi Poter, Pægle och de andre Huuel-Maal att betiene».

«Allerede Fr. III forstod og brugte denne høit begaffuede Yngling (Peder Schumacher) udi Stats-Tienesten», «och under Christianus V steege hand til de høyeste Poster och Anseelser.» «Han fik dog visseligen derforre mange Neidere og Ohrenbläserer, deriblandt den dycktige, men misundelige och giftungede Ahlefeldt, som altid ham effter med Rænker og Øretuderier war, och bagvaskede han hannem immer for den Stadtholder, der ey som ehrlicher Mandt de Erkäuflichheiter begunstigede, som den Schumacher-Griffenfeld verübte og heller ey hans Hoffmod.»

«Och war der mange lærde Mændt den Rigscantzler att fortrædige formedelst dennes Bestichningz (sic) och Modtageltz (sic) udaff Gaffuer for Embetz att annamme och war der den offermaade lærde och i Besitz udaff spottegoegisk (sic) Dichter-Konnst dend Rector udi Schlagerup, Hr. Jacob Worm, huilcken en Stedzson (sic) udaff dend Biskop Hr. Thomas Kingo war.»

Et Par Vers (noget moderniseret i Skrivemaade) af disse den usædvanlig begavede Mands Digte, der udslyngede den skarpeste og hensynsløseste Satire til let flydende Metra og velklingende kjendte Melodier, hidsættes med Bemærkning om, at de fik stor Udbredelse i Samtiden og er bevaret til vore Dage i Afskrifter (Tante Rosing, hvis Mand var Slægting af Biskop i Christiania, den myndige Hans Rosing, havde en Afskrift) og at de ophidsede Stemningen mod Rigskantzleren:

1. «Oppaa det falske Bryst blev Christi Kors ophænget
 Det Bryst, som er med List og Gjerrighed befænget;
 Det er for Christi Kors en Fiende og Uven,
 Som Christi Kors engang fra sig skal kaste hen.

¹ Han blev efter sit senere (1676) Fald sat i Fængsel paa Munkholmen, † 1699 i Trondhjem i privat Virke hos H. Treschow, «en Borger og stort Skarn» (Generallieutn. Vibe's Sigende).

2. Han Dyrets Brændetegn langt heller burde bære,
At hans Guld-Kjærlighed for Verden kjendt mon være:
Han holder Kro og Salg med hellig Kirkekald,
Hvem ved om han ey faaer af Himmelen et Fald.

3. For gylden Elefant en Ræv han burde føre,
Og Edderkoppens Skilt; thi Alle skal ham smøre:
Han suger Riget ud og griber til sig Guld
Som Støv paa Gaderne, og Sølv som utalt Muld.»

Men da Rigskanzleren i 1676 var bleven fængslet, anklaget og dømt fra Liv og Gods, som omsattes til evigt Fængsel først i Castellet i Kjøbenhavn og siden til Munkholmen ved Trondhjem, hvor han — den energifulde Mand — vansmægtede i 22 Aar — er det et smukt Træk af Rector Worm at han i Digtet «Fuglevisen» anraaber Konge-Ørnen:

«Lad ey din Naade fare
Mod Griffen, nu halvdød,
Guds Engle ham bevare
Fra Vaade, Fald og Nød!
Jeg, Irisken, saa sukker:
«Guds Ørnen fri fra Sorg og Nød
Til Himlen ham indlukker.»

Griffenfeldts Grevskab i Norge (ved Tønsberg) blev under Navn «Jarlsberg Grevskab» solgt til Gustav Vilhelm v. Wedell, en dygtig Kriger, som havde været i keiserlig Tjeneste mod Tyrkerne og senere i Münster-Biskopen v. Galens og derpaa i dansk. Han er Stamfar for Greverne af Wedell-Jarlsberg.

Han var af den nordtyske Slægt Wedell, der — som Slægten Wrangell og andre — dannede (ligesom de skotske Claner) en talrig Fælles Slægt, som alle bar Familienavnet. Men iblandt den talrige Fælles Slægt fremhævede sig enkelte Grene, som indtog Fører- el. Høvdingstilling og som baade i Tyskland og flere skandinaviske Riger blev af vedk. Lands høieste Aristokrati. Dette Aristokratis Medlemmer var ogsaa gennemgaaende fremstaaende Mænd (som f. Ex. i Norge den berømte Statholder Grev Hermann Wedel-Jarlsberg). Men i Tyskland vrimler det af Wedell'er i alleslags underordnede Stillinger. En Dame af Jarlsberg-Slægten jeg kjendte godt, og som reiste meget, sa' mig, at «f. Ex. i Wien kan man træffe paa adskillige saadanne, der gjerne er Feiere».

— Men kan «Güldenlews» Forhold til Griffenfeldt maaske være at dadle, var han ubetinget en «goeder mann» for Norge, fornemlig med Hensyn til dets Hærvæsen. «Dette trængte — huiksom de farefulde och prækaverendiz (sic) Tiider det erlangte — at reformeres «in capite et membris»»; dette «arbedydede han

immer paa» og deri ligger hans store Fortjeneste for Norges vedkommende og vi vender derfor tilbage til hans Virke i saa Henseende.

Krigsvæsenets Opkomst tog Gyldenløve sig saa «særlig iffrigen aff», at han maa siges «att haffve gjenreyset och stiffuitz op» vort slingrende Hærvæsen fra 1641. Med Hensyn til Armatur, men end mere med Beklædning og Proviant var der imidlertid ogsaa nu, men især tidligere, smaat Stel. En høiere Officer, som med Nidkjerhed ogsaa tog sig af denne vigtige Del af Militærvæsenet, var General G. Reichwein, som allerede fra sine Major-Dage af havde haft aabent Øie derfor. Han henleder Statholderens (H. Sehested) specielle Opmærksomhed paa den Ting og siger om de elendige Tilstande, selv blandt Officererne: «de er icke betroet salva reverentia endoch et Par Støvler». «Gud ved, at somme gaae nøgne og sulte, saa det sig deroffre er att erbarme». Selv har han «søgt at huielpe saavide formaaes, men nu er der ey mere». Rigsarkivar Huitfeldt-Kaas har ved Gjennemgaaelsen af den Reichweinske Copibog ytret om Generalens Andel af Landets Forsvarsvæsen: «Endel af hans militære Fortjenester har vistnok været bemærket og paavist, men hans Virke viser sig nu at være af langt større Betydning og Rækkevidde, end man hidtil har havt Anledning til at formode.»

Gyldenløve drev Hærvæsenet op i Antal og Vaabenfærdighed. Istedetfor f. Ex. det hvervede ubetydelige Rytteri fik han organiseret et nationalt saadant, stillet af Rytterlægder. Ved Gyldenløvsfeidens Udbrud 1675 beløb Feltarmeens Styrke sig til 13 à 14000 Mand. Denne forøgede Feltarmee kaldtes: «den nye norske Hær».

Denne militære Disciplin involverede ogsaa — mener man, cfr. tidligere Udtalelse — Samhold og Culturfølelse og dannede en gavnlig Modvægt mod den afsondrende og selvgode Bygdepatriotisme og den saa norsk-karakteristiske «lige glade Omtrentlighed». Og — det kan vist rettelig siges — gennem den norske Armee, der, hvad de Menige angaar, saagodtsom udelukkende bestod af nationale Elementer, har det norske Folk begyndt og siden vedblevet at arbejde sig sammen til en Nation i den høiere Betydning, som dette Ord omfatter.

Gyldenløve var da ogsaa saa afholdt af Normændene, at den eneste, som kan sidestilles med ham, er Prins Christian August af Augustenborg i Begyndelsen af 1800-Tallet.

Men Krigsvæsenets da nødvendige Opsving blev ved dets senere «Pleie» overdrevet i høieste Grad. I Danmark blev i 1700 indført det saakaldte «militære Stavnsbaand», der forbød Bønderne mellem 14 (9)—35 Aar for Udskrivningens Skyld, at forlade det Sted, hvor de var fødte. Dette Stavnsbaand blev ogsaa indført i

Norge fra 1740--99: fra 7—36 Aar maatte ingen norsk Bonde forlade sin Lægd (Udskrivningsdistrikt) og saagodtsom hele den norske Bondestand blev saaledes inddraget i dette nationale Værn; under Kong Fr. V (1746—66) gik den norske Hær op til 35000 Mand: en svimlende Høide og en trykkende Byrde for en Stand, der ikke var talrigere, og en Stat, som ikke havde større økonomisk Evne.

Selvsagt kom i Norge (hvor der kun var lidet talrig og ikke længere betydningsfuld Adel) Officersstanden i høi Anseelse og blev «eftertragtet» og betragtet som Landets Overklasse, særligt naar den var i Cognatforhold til gamle Uradelsætter, hvad der jo var Tilfældet med Slægten Grønwald (Orning-Grønwald). Den blev, i Lighed med flere andre Officers-Slægter, en Slags «Militær-Clan», som fra Far til Søn, fra Stamfar til Efterkommere under Navn dels «Orning» (Grønwald-Orning) dels Grønwald (Grønwald, Grønbold) saa at sige «leverede Officerer» til Hæren. I omtrent 200 Aar fra 1650/80 til 1850 ydede Slægten denne eiendommelige Leverage (c. 33 Officerer) til Fædrelandet.

Der var altsaa — særligt i 1600- og 1700-Tallet — en hel Del Officerer af Grønwald-Slægten, vistnok mest i underordnede Stillingen som Fændriks, Cornetter, Lieutenanter, Capitain-Lieutenanter, Capitainer, Majorer og Oberstlieutenanter (ogsaa Oberst). De gjorde beredvillig sin Pligt og kjæmpede trofast for Fædrelandet.

Saagodtsom alle Lieutnant Martinus Grønwallds og Else Elisabeth Ornings Sønner havde som Officerer «været med udi Krigen». Den senere Oberstl. ved Dragonerne Bernt Orning jr. havde i keiserlig Tjeneste kjæmpet og erholdt «et draffeligt Hugg udi Ungarn» og blev strax efter sin Hjemkomst som Premierlieutenant saa haardt saaret i Slaget ved Helsingborg 1710, at en Felt-skjær bedyrer, at han «mit ein Sense udi drei Parten zerhacket war»; han døde i forholdsvis ung Alder «udaf Schaden».

Tre af hans Brødre «Verkürzen dend Krieg deris Leben»: Dragoncapitainerne Fridr. Chr. Grønwald og Haagen Otte Grønwald, («Haagen Skakke» kaldet fordi han bar sit Hoved paaskakke paa Grund af «det Meen» (sic) ved et Karabine-Skud), havde ideelige Mindelser af sine Saaer og «døde hasteligen derudaff»; min Tip-Oldefar paa Grund af et «tiefgehende Degenstikke i dend Schulter-Arm» («och wir auch mit Wein sehr anfeuchtet bleff»), og Dragoncornette Otte Marquard Grønwald faldt udi engelsk Tjeneste under den «Obergeneral Malabro» (Marlborough) ved Malplaquet 1709. Tvende Orning-Grønwalder gik ogsaa i fremmed Lands Tjeneste som Underofficerer og «blev borte i Kriegslarmen». (Fru Justine Cathr. Reichweins Siigelse.)

Min Farfar «Majoren» (og alle hans Brødre) var med i 2de

Krige mod Sverige. Majoren, som da var Captein, blev den ene Gang «mehrmahls Verwundet», som Feltskjæren, den tyskfødte Hr. Christian, sa': «han aber so gesundt war, att den Wunde «widt sein Natur undt mein Konnst» (sic) bald ganz und gar geheilet bleff».

Om Oberstl. Fridr. Martinus v. Grønwoolds modige og ridderlige Optræden ved hans »Duel udi Itzehoe» 1758—59 «der til hans og den norske Hærs Hæder war» (Colonellens Siigelse) vil senere blive udførlig fortalt.

Disse «Mindelser» vedk. Medlemmer af Grønwooldslægten, deres militære vita, kunde nok forfleres, men det her Anførte faar være nok.

No. 135. Oberst og Chef for Thelemarkske Regiment Hans Mow v. Grønvoold (f. 1771 † 1848) som maaske i Begyndelsen af 1830-Aarene en kort Tid havde været constitueret? Chef for Christianssandske Brigade, var dog vistnok en dengang mere end almindelig dygtig Officer. Men da han var en uafhængig Natur (en «Stribok» mente de Overordnede) var han oftere paa Kant med disse, særligt og sidst med Arme-Deptet; derimod var Oberstens Undergivne ham meget hengivne. Dette fortalte en ældre høiere Officer mig; han havde kun Lovord for Obersten, medens han kritiserede stærkt, næsten ubarmhjertigt, flere af Armeens daværende høieste Officerer, navnlig Armeedepartementets Chef.

No. 136. Hans Henrik v. Reichwein (Capitaine) gift med Margrethe Maaneschild af Vese (Baahuus Lehn) faldt 1712 i Slaget ved St. Denain, et af de sidste Slag i den spanske Arvefølgerkrig.

No. 137. Der skal ikke være faa — vel væsentlig Smaaplads — her i Landet med Benævnelsen «Grønvoold» (Grønnevold) altsaa med samme Navneform som vor Slægt siden Midten af 1700-Tallet begyndte at skrive Navnet. De Personer og deres Efter-slægt, som er fra disse Steder og har taget Navn derfra, har selvfølgelig ikke noget at bestille med vor Officers-Slægt, hvis Individer vi har god Greie paa baade gennem private Stamtavler og de offentlige Militær-Calendere (Officers-Rullerne, Regiments-Rullerne og Oberstl. Hirsch Officers-Lister). Det er kun at beklage, at Slægten saa tidligt begyndte at fornorske Navnet eller at ophøre med den oprindelige Form Grünwald (Grønwald), hvorved formentlig Forvexling snarere kunde været undgaet og Forsøg paa at indtrænge sig i vor Slægt lettere var strandet.

No. 138. Der var i Itzehoe en meget dygtig tysk Miniatur-maler med et ægte fransk Navn. Hans reformerte Forfader var fordreven fra Fædrenelandet «ved dend Soelkonges Dragonader». Han blev meget protegeret af Oldefars Ven den franske Colonel, som var en af Over-general St. Germain's Adjutanter. Han «per-

suaederede» Fridrich Martinus til at la' sig male i 2 Exemplarer: «et til Fruen og et til sig selv».

No. 139. Han laa i Qvarter i Itzehoe som Capitaine og Adjutant hos sin Morbroder General N. F. Reichwein og for Regimentet Reichwein, og havde han der «adskillige Effentyrier» baade angenehme med de holstenske Damer och «queelachtige med Herrer», «doch med disse uden sin Ursach, men vare de sehr eifersyge (sic).

No. 140. Jeg bør ikke undlade at anføre, hvad Tante Lisa engang stærkt fremhævede ved Omtalen af de gamle Gullaug-Grønvolder: «deres vakre, klare, formskønne Pander, særligt var dette, sa' hun, fremtrædende hos hendes Far («Majoren»), hans Sønner (hendes Brødre): Arild, Jens og Bernt Martin (min Far), samt — la' hun til — Lægen Just Christian Grønvold» (Sønnesøn af hendes Farbror «Capitainen paa Graffer».) Mig forekom det, at den sidstes formfuldendte Pande ikke godt kunde overtræffes (han var forøvrigt slet ikke engang vakker, snarere styg, var noget «mysende» og havde et altfor kraftigt Hageparti) men Tante mente, at «hendes Fars var endnu mere «Klassisk» — og saa var det Arilds — den var næsten som Fars».

Der var forøvrigt ikke Spor af partisk egoistisk Familiebeundring i Tantes Omtale af Faren, hverken hans Ydre eller Indre. Hun var meget kritisk i sin — som hun visselig troede — uhildede Bedømmelse af hans Personlighed: hun var med Hensyn til hans Svagheder saa ubarmhjertig skarp, at hun syntes mig ikke at være ganske retfærdig. Det laa nemlig til de fleste af Slægtens Lemmer, at de var ganske unødigt og uskaansomt kritiske ligeoverfor «sine Egne», sig selv ikke undtaget.

No. 141. Han havde i 4 Aar gjort Tjeneste «udi keyserlig Sold» i Ungarn (under Gerstorff udi den ungarske Del aff den store spanische Arffue-Krieg) och senere «distinguerede han sig i den nordische Krieg mod Carolus Tolfte udi den «Slag-Batalje» vid Helsingborg (1709) och udi de Kriege i Norge i 1716».

No. 142. Ifølge en Skrivelse til Krigskommissariatet af 1732 sees han († 1729) at have haft en Part udi det «Oudalske Kaaber-Verck» (Personalia Grønvold i Rigsarkivet).

No. 143. Blandt de norske Soldater under Felittoget i Holsten 1758—62 syntes den saakaldte «franzoesische Syge» at «have sig udbredet». Der var ogsaa et Par «malades» i Capitainens Compagnie som «formedelst de holsteinske Frauenzimmer, deres debauche eller Liderlichkeit med denne Slags Syge sig behæftet haffte». Den ene aff disse Syge «tog Herskabet sig iffrigen aff», særligt Capitainens virksomme, lægekyndige og i saadanne Tilfælder «och unter so schwere Umstande» varmhjertede og op-

ofrende Frue med «særlige Omhuer»; hand bleff indlagt paa selve Skoftestad «i et Drengeskammer for sig selfer» och kostede Capitainen paa ham en Feltskjær, nafnlig Feltskjer Bock». Han frisknede langsomt til og blev med Familien, da denne flyttede til Gullaug, «fast hans Kræfter vare saare ringe til nogen Tieneste der at udrette». Han døde der «gandtzke gambel» men «hand bleff doch ey saa oldriig (sic) som den Qvind, huilcken aff Oberst-Lieutenanten bleff paa dend Gullaugs gamle Adelsgaard effterladen befunditz og forbleff der til sin Dødedag liigesom en Arffueing fra de Tordenstiernes Dage». — Der var nok i det Hele adskillige «Indlægger» paa Gullaug, da Oberst-Lieutenantens Søn «Majoren» tiltraadte Gullaug, «men han gjorde ey nogen Forandring derpaa». «Han havde selv et godt Hjerte og følte ogsaa stærkt sin Æresforpligtelse», sa' Tante Lisa.

No. 144. De drev det kun som Dilettanteri ved Siden af sin Hovedgjerning: Officersstillingen. I den Tid, paa begge Sider af 1800-Tallet, men dog med Hensyn til Tid og Opfatning med Vægten ubetinget heldende til 1700-Tallet, kunde der jo ikke, særligt for Medlemmer af en gammel Militærslægt, være Tale om at drive nogen Kunst for Alvor, var man end aldrig saa begavet: «dertil var dennes Stilling dengang altfor præker og for lidet anseet udi Omdømmet»; det skulde bare manglet! En af Oberstl.'s Sønner: Nicolay Fridrich v. Reichwein fik ikke engang Lov til at studere og bli Præst, hvad hans Hu stod til; han maatte værgo trække i «den røde Kiøle». Hans Mor nægtede bestemt, og nogle Tanter af Reichwein-Slægten skreg over sig af Indignation. Han blev en ulykkelig Mand.

No. 145. Senere under Stykket Nicolay Fridrich Grønvold v. Reichwein (1765—1813) vil der i en Note gives udførligere Fremstilling af den mathematiske Skole, ogsaa kaldet den norske Krigsskole (— Høiskolen).

No. 146. Jeg har sat Fingeren paa den Kjendsgjerning, at de 3 ældste af Oberstl.'s Sønner havde den bedste theoretiske Uddannelse, som da var at faa i Norge netop af den Grund (og ikke af nogen anden end den paatvungne Sandheds Grund) at en Slægtning, som tillige var nær indgiftet i Gullaug-Grønvold Slægten, har af tarvelig personlig Motvillie fundet sig beføiet til at debitere den yderst flau og oplagte Usandhed, at Major Fridrich Helle v. Gr. ikke engang var legitim Officer (men kun titulær: noget gyseligt sindssvagt taabeligt Vrøvl: han maatte jo været en Fyrste for at saadant kunde passere). Den samme Slægtning — en høiere Officer — synes ei hellere at kjende til, at der — foruden Majoren — var to til af Oberstl.'s Sønner (Captainerne Nicolai Fridrich v. Reichwein og Christen Martin v. Grønvold)

som havde samme theoretiske Uddannelse. Han synes ikke at have nogen Kjendskab til de to nævnte Officerers Existense og iallefald kun at ville anerkjende een af Oberstlieutenantens Søner (Just Christian, Capt. for Fronske Comp. i Gudbrandsdalen, † 1833), den yngste som virkelig og derhos flink Officer. Dette var denne unægtelig, men han havde netop ikke den extra theoretisk-militære Uddannelse som de 3 andre, hvoraf den ene døde i 1809, den anden i 1813. Jeg kommer ellers senere til at omtale udførligere Sagen for Majorens Vedkommende og hvortil henvises.

Jeg bemærker til Overflod, at mine Kilder og Data for de ca. 30 Officerer af den agnatiske Grønvold-Slægten (Navn: «Orning» («Orning-Grønvold») og «Grønvold») deres militære vita og Avancementsforhold er confereret med Oberstlieutenant Hirsch's bekendte og nøiagtige Fortegnelse over «dansk-norske Officerer til 1814»; den er i det kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn; af den er erhvervet verificerede Afskrifter. (Nu er de efter Rigsarkivarens Anmodning nedlagt i Rigsarkivet ogsaa for at tjene som Forbilde eller sammenlignende Model ved en paatænkt lignende Fortegnelse over norske Officerers vita efter 1814.)

No. 147. Følgende Historie om Artilleri-Lieutenant Bernt Christian Gr., fortalt af en Slægtning (Oberstinde M.) noteres her, da der paa Grund af fremdeles manglende, men ihærdig af mig efterspurgte Oplysninger om Ulleberg-Grønvolderne maaske ikke kan bli Anledning til at omtale den paa sit rette Sted, og den bør ubetinget optegnes som ganske karakteristisk. Altsaa: Lieutn. Bernt Christian Grønvold (Ulleberger) havde en langt ude paarørende Slægtning, det var en lystig Fælle; han var en Slags Forretningsmand; han levede over Evne, men lod «Fem være lige». Dristig Spekulant var han snart paa en grøn Gren, snart i Grødfadet og da fik han altid Hjælp af Lieutenanten. Han var Enkemand med en henrivende, frisk og fager 17-aarig Datter, som saa op til Lieutn., som der i Huset kaldtes «Onkel». Datteren, Anne Marie, syntes at have baade Respekt og Sympathi for ham. Han var stadig om hende, dansede med den muntre, kvikke Pige og var i det Hele hendes opvartende Kavaller. Kun af Hensyn til Aldersforskjellen havde Lieutenanten nølet med at erklære sig, skjønt Alt tydede paa, at hun var ham huld. Lieutn. havde ladet sig forlede af Faderen til at cautionere for et større Laan, som denne havde optaget hos en ung, smart Forretningsven, som ogsaa sværmede for hans Datter. Lieutn. Bernt var netop kommen tilbage fra en Embedsreise i Sverige, han som Kanoncontrollør var bleven beordret til, og der ligger en Billet til ham fra hans Slægtning om, at denne holder et større Selskab og gjerne vil nyde godt af hans Nær-

værelse. Lieutn. «pusser» sig og indfinder sig temmelig sent — i Gjæstebudshuset. Der møder der ham den forbløffende Overraskelse, at der er — Bryllup. Hans Udvalgte sidder som Brud ved Siden af den slue Forretningsmand, og den flotte, snobbede Vert holder netop paa at pronuncere en Tale, hvori han beklager at hans kjære Slægtning (Lieutenanten) ved sin betydningsfulde Stilling i Staten maa være bleven hindret fra at indfinde sig. Lieutn., som netop var traadt ind og hører denne overdrevne flauue Ros, afbryder den barskt og siger til Verten: «Aa hold op med det Sludder!», derpaa siger han consterneret til ham: «Saa hun er gift, Anne Marie, min Anne Marie!!!»

Han blev en ensom trist Mand og døde 5 Aar efter i en forholdsviis ung Alder ca. 36 Aar gl.

Der bør ogsaa tilføies, at Lieutenant Bernt Christian blev nødt til at betale Cautionsbeløbet «eftersom Bryllupsgildet var bleven saa kostbart!!»

Der er en anden Fortælling fra hans militære Virksomhet, vel omkring 1830 Aaret. En af hans Standsfæller beretter:

«Lieutn. Bernt udførte da en sjelden modig og selvopofrende Handling, idet han med overhængende Fare for sit eget Liv reddede andres og forebyggede en truende Ulykke paa Statens dyrebare Eie og minderige Stolthed: «Akershus Fæstning».

«Han var den daglig nærmeste Chef for Fæstningens chemiske Laboratorium. En Vinterdag i Arbeidstiden er han gaaet ud af Værkstedet et Øieblik for at hente en eller anden vigtig Ting i Magasinet; saa gjør en Underofficer sig skyldig i den mest oplagte haarreisende Uforsigtighed (norsk Sluskeri!) med den Følge, at der kommer op Brand i en farlig Væske: exploderer denne, kan der hælde alslags Ulykke. Mandskabet irrer sandseløse omkring og styrter saa skrigende paa Dør. I Trappen er de i sin vilde Angst nære ved at rende overende den tilbagevendende Chef; han skjønner strax Situationen, springer ind i Laboratoriet, triver det tunge brændende Kar og stærk, som han er, piler han med det ned i Gaarden og faar den farlige Væske styrtet i Sneen; det er i aller sidst Lidten; «der var ikke en Haarsbred mellem ham og den hæsligste Død», sa' Kammeraten. «Men den koldblodige Ro, raske Resoluthed, fysiske og sjælelige Styrke svigtede ikke: og det var saare vel, for hadde Karret sprunget underveis, vilde der upaatvilelig gaaet Liv tilspilde: først og fremst hans eget og saa disse Svinepelser af Artilleriet; de «hadde trøkket sig sammen» ved Enden af Trappen og i sin forfærdede Idioti, forstod de næsten ikke Lieutenantens Raab: «Væk! la' mig komme frem ellers ryker Dere i Smadder allesammen!»

«Ja han reddet ved sin dristige Gjerning baade Liv og Gods;

thi var Karret sprunget i Trappen, vilde ogsaa hele den gamle Raatabøla¹ gaat op i Luer!»

Der blev ikke gjort noget Væsen af hans Heltedaa; den blev dengang næsten betragtet som en Gjerning, der ligesom paalaa En i hans Stilling; nu vilde han naturligvis blit hædret med Ridderkors og Stjerne — hvad han fuldelig havde fortjent — det blir man forresten nu, ogsaa for den reneste Ubetydelighed, endog blot for politisk Parti-Smarthed», la den gamle Oberst satirisk til. Obersten sa' ogsaa, at «Lieutenanten fik svære Brand-saar, særligt paa Hænderne; men desuagtet var hans Væsen akkurat saa koldblodig roligt som om det ikke var noget særligt mærkeligt, men kun en ganske dagligdags Gjerning, han havde udført».

«Jeg har ofte tænkt paa» — sa' Obersten — «om ikke Bernts tidlige Død havde sin egentlige Grund i den svære fysiske Paa-virkning han fik ved denne prekære Hændelse. Harhaus, som han var, vilde han ikke bry Læge «med slig Ubetydelighed», men lod sin gode Natur greie sig selv. Det kan jo være godt og vel, men der gives visselig Tilfælder, hvor en kyndig Læge bør støtte den gode Natur, ellers . . . naa ja, jeg tror det!»

Men hans Vaabenbrødre i Artilleriet hædrede ham med en eiendommelig Æresbevisning: De lod (i Sverige) støbe en liden Jern-Statuette af hans Hoved, Hals og øverste Skulderparti i Uniform. Den dannede et Slags Haandtag, som faldt let i Næven. I Hulningen anbragtes et let tyndt Spanskrør og det Hele brugtes som en elegant Spadserstok (Stock des Laffen, un cannebadine).

Jeg fik et Exemplar af Obersten; han havde flere til Erindring om sin «gjæve og intelligente Ungdomsven og Kammerat», som han udtrykte sig.

En Efterkommer af Lieutn.'s Bror har en anden Fortælling om Grunden til denne Honnør, nemlig hans svenske Vaabenbrødres Anerkjendelse, men Oberstens Fremstilling er vist rettest.

No. 148. Münchner-Maleren Marcus Fredrik Grønvold (Søn af Præst Christian August (en Ulleberger) fortalte, at han for mange Aar siden under et Sommerophold i Fredriksværn havde omgaaes jevnlig med den gamle Commandør Finn Wedel-Jarlsberg, som fra sin Ungdomstid kjendte «Ulleberg-Grønvold'erne rigtig godt». Han sa' om Marcus's Farfar Lieutenant Nicolai Fridrik Reichwein og dennes Søn Artillerilieutenant Bernt Christian (Chemikeren) at de «begge havde meget tilbagegaaende Pander efter disse «Elligersene», disse Flatpander» (deres Mor var Elligers, en Kjøbmandsdatter), ja din Farfar havde jo næsten ingen Pande og det forundrede mig, for begge to havde mere end almindelig

¹ Bygningerne, ja saa godtsom Alt paa Akershus Fæstning var i rent Forfald dengang.

gode Evner». Commandøren tar ellers vist feil i den Antagelse, at tilbagegaaende Pande som Regel skulde vidne om mindre betydelige aandelige Evner — ialfald er der mange Exempler paa det Modsatte. Eidsvoldspræsidenten Statsraad Diriks for Exempel havde — det indrømmes visselig af alle Forstaaelsesfulde — et ganske sjeldent intelligent og skarpsindigt Hoved og ualmindelige Kundskaber, men hans Pande var noget tilbagegaaende.

Commandøren fortalte ogsaa følgende Bevis paa Capt. Jens Chr. Grønvolds kolossale Styrke. «Det var en Dag for mange Herrens Aar siden, jeg var Cadet dengang. Jeg sto' her paa Brygga og talte med din Farfars Bror Capt. Jens Christian, min faderlige Ven; saa kommer Bryggeslusken Halvor Bryn (han var nok fra en Bryn-Gaard paa Hedemarken: «Sør-Bryn» og var havnet her) en fræk, kaut Fant, en stor Slagsbror af svære Kræfter. «Han taalte inte at se andre staute Karer, for da ble' han misundeli' og eitrende gal aa vilde ægle, selv om det var «bedre Folk». Han uglesaa naturligvis Capt. Jens, som var større og sværere end han. Han slang frækt demonstrativt op mod Capteinen og skubbet til ham med Armen. Men da blev Capteinen lynende sint. Han tok den svære Slusk med et rødende Rap, klemte Armene hans ind til Siderne, løftet ham op og hev ham over Bryggekannten og ud i Sjøen. Aa vel aa mærke, vi sto' adskilligt ind paa Brygga. Bryn-Slusken kunde svømme aa kom sig iland, det silte av ham, aa skadefro Bryggekammerater ropte efter ham: «Jagu brynte han dei naa, Bryn!» Men Bryn lod som han ikke hørte og vasset beskjæmmet bortover til sit Hjem. Sandheden tro maa jeg tilføie, at jeg nu ikke erindrer om det var af Maleren eller hans Far, Præsten, jeg hørte denne Bryn-Historie, hvad der jo ellers er ganske ligegyldig.

No. 149. Han var med Hensyn til Legemet af sjelden kraftig Statur, af særdeles Styrke og en «ren norsk Harhaus», men naar undtages hans overmaade vakre Pande, havde han i Ansigtet Lidet af Gullaug-Grønvolds Udseende, han maatte snarere kaldes styg; han lignede i Fjæset formeget sin Mor, en Storbondes Datter fra Asker.

No. 150. En af hans Sønner, Præst i Bergen Christian August Grønvold oplyser i sine «Optegnelser om Ulleberg-Grønvold-Grenen», at Faren led store Tab i Krigens Tid ved at flere af hans uassurerede Skibe blev tagne af Fienden, men at Formuen særligt fik et «Grundskud i sin økonomiske Velstandsbygning ved Kjøbmand Ulrik Cappelen i Skien, dennes dubiøse Fallit». I den Tid var der ingen Banker, hvor man kunde hensætte (og blive af med?) sine Penge, men der var i flere Byer velvillige Sjæle, som modtog Penge til Forrentning (ofte for sin egen Kasse). En

saadan i Skien var nævnte Hr. Ulrik C., der ellers var almindelig Kjøbmand, men «en snedig Finantsér».

No. 151a. Skal være «Bækken». Hun hed Annichen Kjølberg og var fra Asker. Efter sin 1ste Mands (Preben Petersens) Død giftet hun sig med Skipper Ole Bækken i Staværn (oplyst af Bureauchef Nissen i hans Skrift om Familien Prebensen).

No. 151b. Aasmund Olafsen Vinje, Dølen (1818—70), kjendte jeg noksaa godt. Engang i 1860-Aarene, han slængte indom min Hybel, for «aa prate» sa' han bl. Andet, at hans Far var Soldat under Oberst Hans Mau Gr. og engang havde fortalt som et eclatant Bevis paa Oberstens for en ældre Mand usædvanlige dispose Kraft og forbausende raske Rørigheid, at han til Hest under Vaabenøvelserne imellem forlystede aa «førvånade» (netop Dødens Glose) Soldatera med «pludselig fra sin siddende Stilling at jompe med et Kast sin svære Krop over Hestens Hue aa bli staaanes plent foran Hestebeiste ledig, rank og fast paa Foten uten noenslags Slingring» — en Opvisning, som altid «blei møti me de undrande Soldateras Bifaldsraab». Men det var — forstod jeg — umiddelbart efter en sliig svær Kraftopvisning, at den aldrende Mand (i 1834) fik det Slagtilfælde, som for lang Tid gjorde ham udygtig til fuld militær Tjeneste og bevirkede Surnumerairitet.

Jeg noterer her ogsaa følgende Historie om Oberstens ældre Bror, tidligere Premier-Lieutenant Jens Chr. v. Gr. (han som tog Afsked fra Krigstjenesten af ubetvingelig Lyst til at bli' Sjømand), en Mand, som var sværere og stærkere om maaske end ei fuldt saa høi som Obersten. Jeg var i 1859 en kortere Tur til Telemarken over Kongsberg. Paa sidste Sted var Thorvald Lammers og jeg indom Apotheke, og der fortalte den gamle Apotheker Hr. Hartmann, da han hørte mit Navn, denne Historie om Jens Christian, som han havde kjendt rigtig godt i gamle Dage, medens Lieutenanten gjorde sin aarlige Tjeneste paa Exercerpladsen paa Moen ved K.berg. «Denne Kraftkarl morede sig i Hviletiden med at prøve Kræfter (Rygtak) med Soldaterne, «aa der var ikke en af de svære Thelemarksgutter og Nummedalskarle, som var istand til at staa sei for Premier-Lieutenanten»; «han la' dem paa Ryggen i Bakken hver een, saa det sang i dem!» (Ogsaa min faderlige Ven, Capt. Christopher Schrøder (senere Oberstl. — Walle i Sande), som i Størsteparten af sin Militærtid commandedede paa Moen ved Kongsberg, havde hørt det samme.)

No. 152. Den i 1729 afdøde Oberstl. ved Dragonerne Bernt Orning, Lieutenant Morten Gr.s og Else Elisabeth Ornings maaske ældste opvoxende Barn, eller i ethvert Fald ældste Søn.

No. 153. Især gjælder det, naar vedk. Uadelige ikke kan prale med et tysk eller fremmed Navn, det kan være saa tarveligt

haandverksagtigt det være kan, som: Schmidt, Zapphe, Zapher, Sauersaph, Armauer, Fleischer, Sauerbrot, Bruch, Brücher, Metzger, Butter Buttopf, Brodtkorb, Brotteig, Sauermilch, Meyer, Mischer, Bumpe, Kumphe, Kümmel, Collin, Jeannot, Jaques, Philipôt, Romain og alle disse paa «mann», samt de Hollandske Bondegartnerfamilier med «van», f. Ex. van Dochum, van Deurs, og andre paa «van», der svarer til det tyske «aus», men som de danske gjerne vil identificere med det tyske adelige «von», og som i deres Øren lyder som halv Adelige. Disse Amagergartnere var af Kristian II indkaldte til Amager; han gav dem Magleby og Saltholmen mod at de skulde forsyne Kjøbenhavns Slot med Rødder og Løg. De blev begunstigede af Kongerne og formerede sig som Kaniner.

Jeg vil pege paa en Scene i Digtet: «Adam Homo». Prinsen converserer livlig og interesseret den smukke, tiltalende unge Mand. Saa kommer han til at henkaste Spørgsmaalet: «Jeg tror, Hr. Homo, Deres Slægt er fra Holland (Amager-Slægt)?» Hvertil den sandhedskjærlige unge Mand oprigtig bekjender: «Nei, Deres Høihed, den er fra Lolland!» — Da har Prinsen ligesom faaet en Bøtte koldt Vand over Hovedet, han vender sig helt om og — Adam Homo er senere som Luft for ham! Ja det er meget betegnende for det danske Snobberi, de danskes Fremmed-Afguderer, (særligt Tysk-Afguderer), men det har ogsaa hævnnet sig. Denne Haan over de snobbete danske af den store danske Tænkere er mesterlig og bitter; han kjendte sine snobbete Landsmænd og deres dumflaue Slang tilbunds!

Ogsaa mange af vore gode Landsmænd, særlig naturligvis Bergensere, er svage for tyske Navne, hvor tarvelige de end monne være (hvad vedkommende som oftest ikke har Kundskab om eller Forstaaelse af). Det hændte saaledes i et Selskab, at en overlegen og stortalende Bergenser laa ud om «Navne» og hvilken Klang, der laa i saadant tyskt Navn, selv om det var tilknyttet et af disse ved sin Almindelighed næsten anonyme norske Efternavne, som det saaledes ligesom nobiliterede.

«Ak ja, disse Bergensernes Snobberi'er!»

Allerede Holberg har moret sig med at latterliggjøre det, deres — som han saa spydigt udtrykker det: «honnerte Ambition».

En virkelig sand Demokrat i Selskabet sa' disse forstandige Ord: «Det er nedslaaende at erfare at Personer af utvivlsomt god Forstand kan gi' sin Overbevisning til Pris for Feighed, for at hytte sit Skind — sit lurvete Skind; eller at Folk med Begavelse ikke kan nøie sig med at være tilfreds med Bevidstheden om dette Fortrin, men partout vil «ambitionere sig» med laante, eller endog usurperede Halefjær!»

No. 154. Han sigter her til det yderst borgerlige Ægtepar: «Leopoldus». Ved 1700-Tallet tog Manden — ein Høker aus Bremen — Borgherskab i Christiania som Høker. En gammel Christiania-kronikør siger: «Han udi Nachtmütze og hans Kvind udi Nachthaube» kappedes om at høre i en Bindingsværk-Bod paa et Hiørne ligeoverfor Collettgaarden. «Da de nu ved ihærdig og paapasselig Høkeri havde sich ein tuchtiges Stück Geld zusammenraffet», drev Firmaet derefter i Forretning med Korn, Salt, Viin og Tobak (de 4 Species) sine Berigelses-Operationer paa den mest paatrængende og snedigste Viis (Toldsvig). «Sønnen — en riig Mand baade ved Arv og Giftermaal — siger Experten videre, blev Privatsekretær hos Statholder Ditlef Vibe. Han var uden Begavelse, men saavidt praktisk forstandig, at han skjøjnte, at en Nobilitering vilde mægtigt støtte hans udprægede Erhvervssands. Han købte derfor for sig og Sønnen, som blev gift med en Deichmann (och fra denne Kiilde kom dend später so verschlagne Verstand) i 1739 Adelskab under et saa næsten «oljetrykgliindsende» eller «glandsbilledglittrende» Navn («Løvenskiold») at det for Uindviede har simuleret sig som erhvervet ved alt Andet end det, som det virkelig var: «Kjøb pr. kontant» («det rene Haandkøb»). «Kjøbenhavn-Grinet», denne ofte saa stænkende Vittigheds-Sprut, overskyllede det ogsaa strax med sin ironisk-Latterlige Transfusion: «Købskiold» (Andre haaned Nobiliteten ved Transplantationen — Klængenavnet — «Løbskiold», fordi der var megen Løben og Renden paa Dørene hos Autoriteterne af i Sagen Interesserede). Om Navnet «Leopoldus» er flere Versioner. Efter et af dem skal det betyde «Løveyra» (Løvesumpen: leo = Løve, palus — plattysk —: polder = Sump) vort Poll. Efter Sagnet skal i Middelalderen en «Markeds-Løve» være druknet i en Sump etsteds i «das grosse Vaterland» og Sumpen blev derefter kaldt «Leopolder» = «Leopolds-Sumpen». En Smaaafyrste byggede et Slot nærved, det fik Navn efter denne smudsige Vandgrøft: Leopold-Schloss. En Søn af Fyrsten fik Navnet «Leopoldus» som et af sine talrige Fornavne. Senere fik flere tyske Fyrster, endog Keisere, dette efter sin Etymologi ikke meget eleverede Navn, og det blev derefter naturligvis almindeligt brugt, især af næsvise og uforstaaende Snobber.

Noget Lignende er Tilfældet med Navnet *Max*, som Tyskerne (og flere med dem) almindeligvis tror er et ægte germansk Fornavn; men det er netop det, som det aldeles ikke er. Det er nemlig — smart, men kunstig — dannet af de to navnkundige romerske Feltherre-Navne: Qv. Fabius *Maximus* og Lucius *Aemilius* Paulus. Disse fremragende Hærførere beundrede den tyske Keiser Friedrich III høit og lavede af dem (Fabiernes cognomen

og det Aemiliske nomen) for sin Søn et hidtil ukjendt, aldeles nyt Fornavn: en praktfuld Navne-Constellation: *Maxæmilian* (us) — Maximilian — som er bleven et saa saare udbredt Fornavn, især i Tyskland, i den forkortede Form *Max*. Keiser Fr. III's Søn: den senere Keiser Maxæmilian (1493—1519) er altsaa den første Person i Verden, som bar dette «ægte gammel-germanske Navn»!!! («*unser Max*»).

Det bruges forøvrigt yderst sjældent som Efternavn i Modsætning til Leopoldus, Gerhard, Ängslich, Armpflegger, Bagger, Bauer, Bettler, Burchhard, Ernst, Rasch, Fromm, Emsig, Fröhner, Flink, Flunder, Gaukel, Grimm, Hacker, Schlender, Schofel, Schranzer, Sticker, Tummler, Twall, Tubbe, Wagner, Wegner, Wahnhafter, Wanziger, osv. i det Uendelige.

Curiosa: I denne Forbindelse hidsættes: Den tidligere nævnte Genealog (og forøvrigt flere andre Slægtgranskere) har udtalt: «at især efterat den pragtelskende Kong Chr. V havde opfiffet Dannebrog-Ordenen og «opstiftet Elephanten» samt indført en ny (særdeles meget tysk-stemplet) Arveadel ved at oprette Grevskaber og Baronier (ogsaa i Norge: Laurvigen, Tønsberg (Jarlsberg) Rosendal (Rosenkrands) bevirkede det lokkende «Ehrbegierde» en saa «heiszer Wunsch», en saa «wüthender Ehrendurst» hos oversnobbete Personer, især af tysk tarvelig Herkomst, at de — som Genealogen udtrykte det — «blev rent splittende gale efter at opnaa Adelskab, hvad det end maatte koste af «goede Penge».

«Der kan blandt flere», sa' Genealogen, «peges paa følgende Kjøb af Adelskab (Ehrenkauf) af den altid nødlidende og derfor i Regelen villig imødekommende Stat med Hensyn til denne Regeringens Høker- eller Sjakre-Handel. At Adelskabet er erhvervet ved Kjøb kan naturligvis ikke for Skams Skyld sees hverken af Adelsdokumentet eller af «Erektionspatentet».

«Det er ellers en mærkelig Uforsigtighed af Staten», vedblev Genealogen, «at den har legaliter brugt den samme Benævnelse paa Meddelelsen af denne Slags Brev-Adel: «Patent» aldeles ligesom Udstedelsen af borgerligt Monopol, f. Ex. Gjødnings-Patent — hvad det forresten ogsaa i Virkeligheden er — og det har givet Anledning til megen og undertiden temmelig uskaansom vittig Spads (det saakaldte «danske Grin»).

Seehusen (af vaterlandsk Herkomst) en Kjøbmandssøn fra Stavanger, som omtr. 1700 havde tat Borgerskab i Bergen og ved «fiffig» Handel blit en «meget riiger» Mand, købte det betydelige Svanøe Goeds — Svanøen — [«huilcket Kongen (Fr. III) i sin Tid havde giffuet den Bisp Svane for hans goede Arbeitz till hans Enevælde at framme»] — samt Adelsnavnet «Svanenhielm». Han var en meget lavtliggende Person, en ren Kjæltring, som øgede sin store

Formue ved Snyderier, Aager og haard Fremgangsmaade mod sine Pantedeitorer, som altid blev «udribbede til Skiorten». Som Stiftsskriver i Bergen forsøgte han, som derefter kaldtes «Snydenhielm» eller «Snydenskjelm», at «prelle» selve Staten for over 70.000 Rdlr., som Boet ved Dom blev tilpligtet at betale efter hans Død, men det enorme Arbeide med at udgranske hans utallige snedige Snyder-Poster (sic) kostede Staten saa store Penge, at Vindingen gik op i Spindingen. — I selve Slægten fortælles vedkommende «den ovennævnte rige ock aldeles adelsgalne, samt iildelucktendis Drooquiste» dend Hans Hanssön Schmidt, at Embitzmændene, som «colloquerede» om Kjøbet, maatte holde sig for Næsen under Seancen medens «han tiltuskede sig og Sønnen Johannes «som Amptmand bleff» Adelsnavnet Lillienskiold».

Men da «Storkjøbmanden» (nu vilde han vel betitles: Forretningsmagnat) Bernt Anker (tidligere Ancher) med 2 Brødre saa sent som i 1778/1805 adledes efter Ansøgning, var det efter Tidens Opfatning en høist berettiget, men en altfor sen (nølende) Udmærkelse for denne geniale Forretningsmand med sit fra mange fædrene tyske (Lybeckske) Geschäftsmand arvede «scharfsichtige Scharfsinn» og — sin i høieste Grad varmtfølende og opofrende (men ikke dansk-snobbede) Patriotisme. Hans (Ankers) noble Borgersind gav sig et uvisneligt Minde i hans Testament, som strøede Gaver ud til det Offentlige. Ogsaa han kan saaledes siges at ha' betalt for Nobiliteten, men han «kjøbslog» ikke i levende Live. Betalingen kom som rige Gaver efter den noble Mands Død.

Genealogen bemærkede, at man næsten fristes til at sige, at der dog maa være en rimelig Grænse for den virkelige borgerlige Stillings Lavmaal og Adelskabets prunkende Navn. Det kontante Beløb for Nobiliteten kunde jo for Skams Skyld ikke sættes i Adelspatentet. Kongen som slet ikke var dum, men oftere udtalte knusende Kritik overfor denne honnette Ambition, som ogsaa var begyndt at grassere i Norge «ligerviis hvorsom en Omgangssyge» skulde ellers — sagdes det — ha' været harm over, at man havde overtalt ham til at give de «yderst paagaende» Supplicanter saa pralende Navne, der nødvendigvis maatte lede Tanken hen paa Udmærkelse i Krig: under «Slagtummel, vajende Faner og Seiersmusik» som Adelsmotiv istedetfor som oftest den nøgterne Virkelighed: «mødigt Stræv, og Tumling med Tønder og andre Redskaber for Rummaal og Huulmaal af tørre og flydende Handelsvarer (som Læst, Tønde, Fjerding, Skjeppe, Ahme, Anker, Kande, Potter, Rull o. s. v. for de fornemste Artikler: Salt, Korn, Wiin och Toback) som i Regelen laa til Grund for den fra Supplicanterne erhvervede Formue.

Men den danske Stat vedblev ikke destomindre (ligesom

maaske end mere den svenske, hvorfor der dog kanske var mere vægtige Grunde) med sine flae Pragtnavne (f. Ex. Lillienskiold, Gyldenkrands) dobbelt flae med Hensyn til Adelsmodtagerens borgerlige Stilling, tidligere Herkomst og Personlighed. «Det kan neppe», sa' Genealogen — «forklares uden at man nødes til den (sikre) Formodning, at der tillige vankede gode Drikkepenge for Tjenesten og for Tjenerne», som havde sin Drikkeskillings-Interesse af, at Nobiliteten gik i Laas.

Som en velgjørende Modsætning til dette uhyre simple Snobberi, denne paatrængende «næsvise Kjøbeadels-Galskab», som ovenfor er paapeget ved nogle Exempler iflæng, er det næsten en ren festivitas at støde paa en «uafhængig» netop ædelttænkende og alslags Flitterstas overseende Karakter, som den overmaade dygtige Kjøbmand i Mandal Tørris Kristensen (Nedenæs) fra den samme Plads eller Naboe-Pladsen ved Nid-Elven (Nisservands-Afløbet) i Nedenæs som den Jomfru Nideros som blev gift med Storkjøbmanden Isaachsen (Christianssand) og derefter med Statsraad Heggermann, var fra, hvad senere vil blive omtalt.

Denne driftige Tørris Kristensen ophjalp «baade sig selvfer, den Smaaby Mandall oc hele de denne omliggende Egn oc dends Gegender (sic)». «Udi Storkrigen (den store nordiske Krig (udbetalit hand den hele (af Svenskerne) Mandall paalackte «Kriegs-Tributum» (sic) — «Brandtzskat» — «de andre fattige Folck att forhiepe». «Han var Errichter af det anseedte Nedenæs-Huus, et betydeligt Handelsgeschäft, huis Rye endoch gradswegs til Kiøbenhaffn erreichtetz». Desuden lod han «udi Sexten Hundred oc fiirs et stort Huus udi Byen, som til dens sære Prydeltz war, (opføre)». «Hand bleff med det Nafn: «Konge udi Mandall» beæritz».

Det fortælles, at Kong Fr. IV i 1704 besøgte «Kongen i Mandall» og laante af ham 80.000 goede Dalere udi Sølv», som «ikke tilbagebetalitz bleff». Kongen ønskede at gjøre «Kongen i Mandall» til Adelsmand, men «dette den Mandallskonge ey villet», men «hand doch erachedis med lige Rettigheder ligesom den Adel och med kongelig Gundtz och Ære».

Han skulde været «døder» Anno 1720 «och hans Liig udi Mandalls dend gamle Kiircke mit stor Liigbegængeltz och Ehrengedicht gefeyert (sic) bleff».

Denne Mandalskonge formenes med en til Vished grænsende Sandsynlighed at være Stamfar for en senere i Byen anseet Kjøbmandsslægt Gjertsen. Skolebestyrer Gjertsen i Christiania («Gjertsens Skole») var af den Slægt.

No. 155. Han hentydet tillige til den tyske Vintapper-Svend: Henrik Bolten, som ogsaa ved forbrydersk dristige Svindel-Specula-

tioner havde erhvervet sig en «køn» Formue og købte sig endog «Baron-Titelen» etpar Menneskealdre før de her omtalte Adelskøb. Han gjorde det imidlertid vel grovt, «das kommt Etwas ungelogen», og han blev taget ved Vingebeinet. Særligt efter Enevoldsmagtens Indførelse viser de danske Konger en mere og mere upatriotisk — ja man kan vel trygt sige usømmelig — Svaghed for det mindremandsagtige Tyskeri mod den høitoverlegne «Danskhed», f. Ex. de smidige Tyskere Christopher Gabel og Johan Schulin mod de fremstaaende Danske: Far og Søn Gunde og Iver Rosenkrands. De med ikke megen moralsk Ballast forsynde tyske Eventyrere strømmede i Hobetal ind i det («oh, saa gerne!») imødekommende Danmark (og Tvillingriget) og kappedes om at udnytte Landets «Fedegjæs».

Den lærde Henrik Gerner sang:

Vi elsker megen fremmed Drick,
 Dermed oss self forderffver;
 Vor Dracht er och aff fremmed Schick,
 Den Rigdom ey forhverffver.

Dersom vi vilde bruge rett
 Vort eget Lands Formuffve:
 Af Drick oc Madd oc Klædes Sæt
 Vi torde alldrig grue.

Denne Gerners baade fri- og kleinmodige Vise synes efter Ordene kun at vedrøre de almindelige dagligdagse økonomiske Forhold, men kunde visselig «efter Aanden» være myntet paa de større (politiske) Foreteelser — iallefald burde de været det; det var nemlig farligt for Digteren i sidstnævnte Henseende at tale ud sin Hjertens Mening, selv i Verseformens Dragt; saa autokratisk-tyrannisk var Styrelsen, saa spytslikkeragtigt devot-submis dens Tjenere.

No. 156. Den militære Slægt Hals (Røde Hals'erne), ikke den østerdalske Bondeslægt fra Hals-Gaardene, de saakaldte Bonde-Hals'er eller «Svarte-Hals'er».

No. 157. Den norske militære Frølich-Slægts Stamfar var en særlig dygtig tysk Feldtskjær, som praktiserede i Christiania c. 1700.

Om Sønnen, Generalen — et godt Billede af Tidsaanden — Følgende: I. Frølich var bleven Oberst og boede da i Jarlsberg-egnene. Han var af tysk Byrd: et stærkt Fortrin, af mere end almindelig Dygtighed: ogsaa godt, men dog neppe her tilstrækkeligt. At han fik Commando i Throndhjem som Generalmajor og blev Ridder af det hvide Baand med en for Majestæten overmaade submis og smigrende Devise, menes at skyldes Indgriben af en dansk-norsk Stormand (af tysk Æt) paa Grund af, at der var en Liaison mellem Stormandens lieberhabende Søn og Oberstens

skønne Datter, og en Mesalliance mellem den høit betitlede Elsker og den borgerlige Dame maatte partout forhindres. Elskeren maatte finde sig i at gifte sig med en Dame af gammel anseet dansk Adel, som i mange Hundreder af Aar havde haft Norge som sit Fædreland. Den Elskovssøn, som det skilte Par havde, blev adlet med et Navn, som paa det Tydeligste accentuerede Afstamningen — men det uddøde med ham.

Efterkommerne af Generalen var for det meste Officerer og gjennemgaaende dygtige og hæderlige, dog som næsten enhver Regel, med Undtagelse. Der var i 1800-Tallet en Rektor af overlegen Begavelse og Lærdom. Han var Far til den sjelden kloge Hofmarschall Th. Frølich, tidligere Artillerioberst.

Den nuværende militær-Slægt «Ræder» er af en til Kongsberg indkommen tysk Bergmandsfamilie (fra Midten af 1700-Tallet). «Seiersted» (Seierstad) og «Fougner» er af norsk Bondeæt. Oberst J. Gulowsen omtaler i sin Bog «Fra Dragontiden» Uvillien mod at gjøre Bondesønner til Officerer, iallefald i Dragonregimenterne. Om Stamfaren for Fougnerne: Ellef Simensen Fougner siger Oberst Zepelin i en længere Forestilling af Septbr. 1765: «At være Lieutenant i et District, hvor i det mindste 4 Brødre er Udredere og en stor Del Dragoner og Reserver ere Søskendebørn vil ikke foranledige andet end det, som ikke er anstændigt. At modstaa de Fristelser, som deraf vil flyde, er mere end man kan vente af Menneskeligheden.» I 1792 søgte en Korporal Seielstad, der havde været beordret til Veterinærskolen i Kjøbenhavn for at «dueliggjøres til Berider, hvoraf Regimentet kunde have Nytte», om at blive Officer. Daværende Oberst Henrik Christian Harboe (han endte som virkelig General 1811; han var en Frænde og Ven af Oberstl. Fridr. Mart. v. Grønwald og han omtales senere ved et Besøg paa Gullaug) skriver i den Anledning til Seielstad: «hvis De havde mindste Grad af Selvkundskab, maatte De forstaa, at De endnu er uendeligt langt fra at være kvalificeret til en Officerspost. Jeg giver Dem selv at betænke, hvorvidt De synes at være født til en Stand, hvorom De indtil for ganske nylig intet Begreb kunde gjøre Dem. — — — Det forekommer mig anstændigere for Standen og mere passende for Dem at pleie Omgang med Deres Slægtninge og Jevnlige, som alle ere Bønder, og overtyde Dem om Umuligheden af dette utidige Ønskes Opnaaelse.»

Haarde, afvisende og dog oprigtige Ord! — men med yderst tarvelige Dansker og Tyskere tog man ikke alene tiltakke; men man foretrak dem; det fremmede Navn kildrede Ørene, og Uvidenheden m. H. til Navne og Slægt var saare stor; negtes kan det jo ikke heller, at de fremmede, særligt Tyskerne, var adskilligt mere «geputzt» end de Norske.

No. 158. Hvad der i den senere Nutid ganske talrige Officers-slægt Borchgrevinck angaar, da er den først fra c. 1800-Tallet. Tidligere var Personerne i Familien Organister (og en Præst hist og her). En Præst-Enke B. ægtede i 1790-Aarene en gammel General Meyer. Han fik sine to Stedsønner B. frem til Officerer. Fra disse to stammer Officers-Slægten. (Meddelt af en Borchgrevinck.)

No. 159. Redaktionen nævner dog Lieutenanten til og med med et kun nogenlunde rigtigt Navn (dog «Grønvold» istedetfor «Grønwald» (Grönwalld, Grünwald), hvilket jo alligevel indebærer en Forskjel baade med Hensyn til Betydning og Klang.

No. 160. Værket ansees — som sagt — for yderst paalideligt hvad militære Data og Avancementsforhold angaar; der er dog og kan være Feiltagelser, naar det undtagelsesvis indlader sig paa genealogiske Formodninger og Gjætninger. Som tidligere bemærket er de Udskrifter, som angaar Orning og Orning-Grønvold efter Rigsarkivarens Anmodning nedlagt i Rigsarkivet for at tjene som Forbillede ved en paatænkt lignende Fortegnelse over norske Officerer efter 1814.

No. 161. Orninggaard, omend betydeligt reduceret, kom dog tilsidst i Ægteparrets Eie, idet Lieutenant Morten Grønwalld i 1707 blev som ret Odelsmand tilkjenndt den, men allerede i 1710 maatte han «giffue dend Skielm, dend Severin Seehusen Skjøde paa dend hele Eiendom for hans aufschraubte Pantefordring; og saaledes gik den schønne Orninggaard ud af Slægten».

No. 162. En Datter omtaler Moderens Sands for Naturen «huor Marcken er frydelig grøn med de Blomster huide och blaae, Luften er sunder oc herligt pryder grønneste Skoffue». Under de senere (stadige ?) Ophold udi Bergens Bye søgte hun med sine Døtre om Sommeren op liigerviis forgjemte (bortgjemte) landlige Steeder udi dend Omegn (som i Sandvigen ved Borre-gaard — beau regard — smukt Syn, smuk Udsigt) for at nyde Naturens frædelige Lycksaligheder (sic) efter Siigelse i Visen fra 1660-Aarene udaf Samuel Hanssøn Bugge, Præst i Nordfjord:

«Nu wille wi gaae spatzere
Udi Skoff oc Steeder flere —
Oc lyde paa Fugle Sang!
Medens huer saa lystelig siunger,
Att Luften dervide klinger
Nu efter den Winters Tvang!»

No. 163. I sin schwere Körberbau und Krafft syntes han endoch «at willte med Døden pukke» (pukke).

No. 164. Den heppburn-orningske Guld kjede. Den havde tilhørt den skotske Slægt Heppburn, men var kommen i Skotte-

fruens Besiddelse, da Jarlen af Bothwell kom i Fangenskab i Bergen. Fra Skottefruen var den kommen «ved Frændskaffs-Geffül» udi Orningsslægtens Eie (General-Admiral Erik Ottesen bar den i Slaget ved Kolbergerheide).

Der var mangeslags «Mumescantz'erier» ved den, hvilket fortælles i Krønicken; nu ligger Resterne af den i Form af et Uhr-Gehänge paa Bunden af Lesjøgogsvandet siden 150 Aar og vel det!

No. 165. Det synes ogsaa som om flere af Døtrene var genegne til at farte om paa Besøg til sine mange Brødre og anden Slægt.

No. 166. Eftersom Lieutenant Morten (Martinus) Grønwald og Else Elisabeth Ornings mange Sønner og Efterkommere (over 30 Officerer og mindst 5 Underofficerer) «Mand efter Mand och i Hundreder af Aar stedse och allenstider war udi Kriegs-Feyde, synderligen med de Swenskere» (sic) saa tør følgende Note være paa sin Plads:

«Från gambel Tiidh (i Norgesweldets Tiidh) var Norges Verhalten til Sverige i det Hele liigerwiis huorsom et goeder Nabuskaff». Kalmarforeningen sætter endoch Landene mere bevidst, næsten nødtvungen, i et fiendtligt Sambaand imod «det danske Styres och dets Offermackte Lyster». Nordmændene vil heller ha' Samkonge med Sverige (Carl Knudssön Bonde) end med Danmark (Knud Alfssön med fleres Oprør) og Christian II's haarde Fremfærd øger Forbitrelsen paa begge Sider af Grænsen!

Men Syvaarskrigen, «den zerstörendis und ruinerendis Krieg» (1563—70), Kalmar-Krigen — Skotte-Krigen — (1611—13) og Hannibals-Feyden (1643—45) vækker mere og mere forbitret Fiendskab mellem «de to tidligere ikke usamse» Nabofolk, især ved Afstaaelsen af norske Landskaber til det begyndende svenske Erobringsvælde. Uagtet Nationalfølelsen var aabenbart svagere og Samholdets økonomiske Interesser stærkere, og man derfor vistnok endnu kan paavise adskillige «Bondefreder» med lokal Betydning for Grænsebygderne (f. Ex. i Syvaarskrigen) slutter dog iallefald de høiere Stænder sig «troeligen och med Offer-Duegelighed (sic) til Danisvældet som dann ogsaa det herskendis och førendis war». Fra ud i 1600-Tallet er der visselig stærk fiendtlig Stemning mellem de to Folk: «de Nordmænd och de Schwenskere».

Men det snart tiltagende «Vermengen och Roderi» mellem Kongeriget Danmark og de deutschsprehende und gefühlende schleswig-holsteinske Lande blev skjæbnsvangert for det første Land og da ogsaa for Norge. Statens Tyngdepunkt syntes mere og mere at ligge der, særligt i Holstein. Der søgte og fandt de danske Konger sine stærkeste militære Hjælpekilder. Holstenere og over Holsten Tyskere — særligt luutfattige Adelsmænd — strømede ind i det (oh, saa gerne!) modtagende Danmark (og derfra ogsaa

til Norge), og Tyskheden paatrykte — især efter Enevoldsmagtens Indførelse — Landene (naturligvis især Danmark) sit Stempel.

Efter Feldttoget 1758—62 var det Danmarks holstenske Interesser, som fremover — iallefald Aarhundredet ud — gjorde det til Ruslands ærbødige Lakey i Norden (cfr. den latterlig dumme Krig i 1788, som saa sørgeligt gik ud over Norge, hvor meningsløs slet Udrustning af Alt Hæren vedkommende «giorde det aff» med 3 à 4000 norske Militære: «de creperede ligerviis som Fluere»). Og denne næsten idiotiske Politik har haft sine sørgelige Efter-spil, væsentlig for Danmark.

I en bemærkelsesværdig indberetning om de forenede Riger (D. og N.) endel Aar og efter Fr. III's Thronbestigelse siger den svenske Resident, den høit begavede indsigtfulde Magnus Durell om Norge: «Landet er frugtbart med store Skoge af Gavntømmer, og Hollænderne henter derfra Mastetrær og Bielker». Om Folket siges: «Dets Natur kommer meget overens med de Svenskes . . . de er ey vel fornøyet med Kongen og Regjeringen i Danmark» . . . «Adelen (den gamle) er saagodtsom udryddet, og kun endel fremmede Opkomlinger har gjort sig latterlige ved Adelskjøb af prunkende Navne, som staa i skjærende Modsætning til de simple Geschäfte, de tidligere bedrev» (tilføiet i en senere Udgave af Verket fra 1750) . . . «Det norske Folk er ellers overmaade stærkt og sundt, særdeles bequemt til Krieg och Seyladtz, saa at Hollænderne agter og bruger denne Nation fremfor de andre; der findes neppe et Skib udi Generalstaterne (Holland) hvorpaa der ey er Nordbagger». «Men «Sjællænderne» (de danske) ere forvendte med goede Dage og due lidet udi Krieg».

No. 167. Hans Moder fru Else Elisabeth Orning, hendes Siigelser: «Han yndede Kriegen och de Kriegs-Effentyrier, huorsom andre een (sic) Bruud».

«Eftersom det justement en Tiidh wære, huorsom den modighe Mandt særligen friiposteligen geneghen war udi den Anwendeltz udaff det kolde Staael» (en Siigelse af Svigerinden Fru Justine v. Reichwein Grønwalds).

No. 168. Hun var svag ligeoverfor sin Yndlingssøn Hr. Otte Marquard, men af mere Vilje ligeoverfor sin Mand, som kun svagt protesterede, da det jo formentes, at hun havde bragt «Formuffen ind udi Huuset» og han tillige sympathiserede med sin Søns «Kriegs-Galenschaff», men Depentserne ved Hr. Ottes Udrustning «udi kontante och goede Penge», angreb denne, «som var bleven forringet ved hendes Farbror Amtmand och Slotsherre Christopher Ornings, hans Omgængelser (sic) med Orninggaard, saaledes at hendis Mandt (som eiede den formentlig siden 1702)

udi July 1710 maatte den affhuænde for Spotte-Pries (sic) til den Skielm Severin Seehuus» (Seehusen).

No. 169. Om denne Kiede — den heppburn-orningske — gik den Siigelse, at Eieren maatte døe, særdelis en brat Døed eller bliffe døedsens saaret. General-Admiral Erik Ottesen fik sit «Bane-Saer», da han dend bar udi det Slag ved Kolbergerheide 1644 och hanses twende Sønner Hr. Offerskiffshøfvidsmand Jørgen och Hr. Admiral Bernt faldne bleffe, medens de den Kiede paa haffde; den sidstnævnte paa sit Schiff Glückstadt foran Marstrand, dens Muure, udi Gyldenløve-Feyden. Men paa saadan «overtroisk Snackerie troed huerken die Mutter, noch minder der Sohn».

No. 170. Denne til Uhr-Gehænge reducerede Kjædes «Tilskikkelser» er meget sælsomme, de kunde næsten fortjene en særskilt Fortælling (Fru Justine Cathr. v. Reichwein, gift med Otte Marquards Bror Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønwald, siger, at der ved den «mangeslags Ausstafferinger und wunderbare Mummenschantzerier war»). Her kun følgende: Hans Henrik Reichwein lod den altsaa i Frankrig «omdannitzere» (sic) til et Uhr-Gehänge til sit ugemeenlige «Taschen-Uhr», som særdelis paa Grund aff hans udi Mosschau (Moskva) anskaffte Wahr-Kasse med det Reichweinske Waffen «Indgraffitz, saa ud ligerviis en «Kiempe-Næpe». Dette Guld-Uhr, som nok var særligt godt og gangbart, havde paa sin egen (indre) Bagside «en heel Billed-Kredz oder Cyclus», forestillende et Alter af blaae Steen oder Lapis Lazuli (Lazursteen), «huorjaa flambede twende Hierter udaff Guld udi een Ilde udaff Rubiner och Ametysser (sic) och stoed ved det blaae Alter et grønt Løfftræ aff Emaile-Culeurs och ligerviis som udaff dend Naturen, och legede en Eichhorne derudi med sin lange opkrummeditz Schwantz och war dette skønne Billed-Verck omgiffuet med en konstfærdig dannet Circulus udaff dend Steen lapis lazuli, ochso benæfftis Azur, liger-viis som det Alter».

«Dette Uhr» — siger Fru Justine videre — «havde Hans Henrich faaet af en rig og mægtig russisk Bojar, hvis Liv han erretete, da han engang i 1600-Tallets Slutning «war udi Mosschau och «bekriegede» gegen de Streelitzere och sednere de Tyrkere wider». Dette Uhr var med sin tykke Wahrkasse (Yderkassen) med det Reichweinske Vaaben indgraffitz, huilcket H. H. havde sich udi Mosschau angeschafft, saa kollosaltz, at «det in Uhr-taschen gestecht (dengang in Hozen foran po dend Magen) gav dend Träger Aussehen aff, at «han en Kiempe-Gewäxte po dend Maffuen (sic) haffte». Uhret fik min Oldefar Obristl. Fridrich Martinus af sin Mor (Fru Justine Cathrine v. Reichwein). Jeg har flere Gange seet det paa Gullaug. Den massive Meka-

nisme i Spindeluhret, som skulde være omhyggelig og nøiagtig udført, var bleven efterseet af en for een Gangs Skyld flink og ærlig Drammens-Uhrmager, og Uhret gik fremdeles særdeles godt trods sin methusalemske Alder. Det tilhørte da Onkel Arild, som — lunefuld som han var — gav det til en Cognat-Slægtning, men da var Varekassen bortkommen. Men saa var det Kjæden, det er den Beretningen nærmest gjælder. Den lod, som sagt, Hans Henrich Reichwein omdanne til et Gehænge for sit Bojar-Uhr. Da han — som snart skal fortælles — faldt i Slaget ved St. Denain (1712) i Spidsen for Avantgarden i Regimentet «Flandern», blev det tilligemed Uhret af «Wincentz» (W. var Officer og rimeligvis af Slægten Maaneskiold) medtaget, da denne efter Krigens Slutning begav sig paa Veien tilbage til Norge. Reisen skulde gaa over Belgien til Holland og derfra med Skibsleilighed hjem. Men i et Herberge, (à trois mousquetaires) ved Løwen (Louvain) blev han fundet myrdet, og Uhr og Gehænge var væk. Senere blev to wallonske Marodører overbeviste om Drabet og Røveriet. Sagerne blev officielt sendt det danske Residentskab i Paris, som ved Leilighed sendte dem med den danske Kurerpost til Kjøbenhavn. Vedkommende Kurer faldt, da han havde overleveret sin Post og deriblandt Sagerne og «styrket sig godt» efter Reisen, ned fra den «steyle Trappe og braek Halsen». Sagerne laa nu «udi Aar» i Kjøbenhavn (de skulde jo kun til Norge!), men blev omsider sendt med en Skipper «fra den Sarpsborger Vorstadt», som skulde hjem, med Adresse til Dragoncapitaine Fridrich Christian Reichwein til Nes adelige Sædegaard (Borge). Skibet forliste, — vistnok ved Hvaløer — og Skipperen med flere af Mandskabet omkom, men «det lidet Skriin med Uhr och Gehänge kom allerdings i god Behold «vorwärts» (sic) til Nes.

Uhret beholdt Dragoncapitainen, da det var en yderst ringe Erstatning for de mange Penge som den faldne Broder skyldte ham. Gehänget derimod gav han til sin tilkommende Svigersøn Dragon-Lieutenant Fridrich Christian Grønwald, der var den nærmeste til at arvtage sin Bror, den faldne Otte Marquard Grønwald, hvad «Resterne af den heppburn-orningske Kiede» angik. Saa hændte det, at Fridr. Chr. Grønwalds Bror, Major Ludvig Orning (da Premier-Lieutenant el. Capitaine) endel Aar efter kom i Besøg til Finnestad. Da den stadselige Mand ikke var vel forsynet med Hensyn til Klokkegreier, gav min Tipoldefar, som var en flot Herremand med rundhaandede Lader, det meget værdifulde Gehänge til sin Bror. Men ved disse Tider var der bleven hvisket om «Mummenschantzerier och Mysterier ogsaa ved dette «Kiede-Gehänge» paa Grund af dets «Emporkommen» og der kom Minder op, at General-Admiral Erik Ottesen bar «Heppburn-

kieden», da han blev haardt saaret i Slaget ved Kolbergerheide (1644), at hans ældste Søn Officerskibshøffvidsmand Jørgen Orning med den faldt udi Duel, at en anden Søn, Admiral Bernt Orning ogsaa netop havde baaret denne sælsomme Kiede, da han faldt paa sit Slaggschiff (sic) Glückstadt foran Marstrand i Gyldenløvefeiden (1677) «och nu senere hans Dattersøn» — sa Fru Justine Cathrine Reichwein, da hun engang langt hen i 1700-Tallet omtalte disse Mummenschantzerier ved Kieden — «den kriegsgale Otte Marquard, hafte han den ikke po, da han udi den grosse franzøsische Krieg gefallen bleff? och se om ikke en aff mine andere Schwagere, den præchtiger Major Ludvich (Ludvig) der wie min Mandt lachelte hönische von sodanne Mystiquer (die kehrten sich Nichts drum) ockso dennoch maatte sich udi sin Schieffne finden och» — la' hun til — «hans Sohn kurz drauffast den Kette (Kiede) nu til et Uhrgehänge umbildet war — det aber min Mandt, der gleichso stolzer war, om endoch bessere, glücklicher entging, da han ritt sit nafnkunnliche (sic) galne Reiten och ikkun en Handbreit von den Todesgefahr war», «ja», — hun gjentog ligesom rystet af de skjæbnsvangre Tildragelser med Kieden — «ja den præchtiger Ludvich undt sein Sohn — endlich: auch, auch!»

No. 171. Han var gift med en Lange, Datter af en Foged Lange, «formentlig Slægtning af hans Bror Oberstlieutenant Bernt Orning til These (Thesen) dennes Hustru». Havde flere Børn, hvoraf mindst 3 Sønner (Officerer).

No. 172. Dette maatte være skeet Høsten 1769; thi i Marts s. A. var han ilive (ca. 80 Aar gammel). Der findes i Rigsarkivet følgende Skrivelse:

«Underdanigst Promemoria. Udi dybeste Summition (sic) insinueres de Høye respective Herrer denne min Sogne-Præst velærværdige Hr. Hans Smidt's Attest, at jeg er udi Live med underdanige Anmodning, at min allernaadigst forundte første Quartals Pension indeværende Aar maatte mig ved Quartalets Udgang naadigst anvistis (sic).

Hoelen paa Lessøe udi Gudbrands-Dalen, dend 13 Martii 1769.

L. C. Orning,

Forhen Major ved det 1ste Oplandske
Hr. Obriste von Lauzaus Regiment.

Embedsmændene sparede i den Tid ikke paa allerunderdanigste Floskler særligt ligeoverfor Embeds-Collegier.

No. 173. Hun havde som noksaa ung Enke efter den berømmelige og «formuffendis General Georg Reichwein mange Tilbud fra Officerer af gammel dansk Adel, som Knud Jørgensen Urne, som var «særlig hitzig efter Giftermaalet», men hun var «leve-

lystig» noch till at foretrække den smukke, men ubetydelige Capitaine Nicolaus Helvarderus, som hun «doch fik optaget udi Adelstanden under Navnet Silberstein og gjort til General-Adjutant». Siden 1678 sad hun ogsaa Enke efter ham. Huitfeldt siger, at Fru Ingers Giftermaal med Silberstein var en betydelig Mesalliance for Georg R.'s Enke. De eiede og beboede Godset Kobberwigen ved Strømsø — Drammen.

No. 174. Da Nedskriveren var Skolegut paa Drammens Latin-skole i 1850-Aarene var der paa Tangen en Kjøbmand ved Navn Kierulf, der mentes at nedstamme fra nævnte Christen Kierulf, «som udi Lakey-Tieneste paa Kobberwigen været haffte». Denne Kjøbmand og Skibsrheder havde flere Børn.

No. 175. Om Hans Henrik v. R. ogsaa engang til var en Tid i russisk Tjeneste (under Czar Peters første Kampe mod Svenskerne) — som har været sagt — er dog meget tvivlsomt.

Ved atter at nævne Czar Peter maa jeg anføre følgende interessante Udsagn (af en høi russisk Officer og Medlem af Dumaen) i et historisk-politisk Skrift: Han siger, at Czar Peter nærde den høieste Beundring for Carl XII og Svenskerne, og at Russlands Historie har opbevaret de Ord, han udtalte under det Gilde, der feiredes for Seiren ved Poltava (1709) og hvortil de fangne svenske Generaler var indbudne:

Czaren reiste sig med Bægeret i Haanden og sa': «Jeg tømmer det for mine Lærere i Krigens høie Kunst!» Rhenschiöld (den særdeles anseede svenske Feldtmarschall, Carl XII's Yndling) spurgte, hvem Czaren hædrede med saa vakre Ord. «Dem, Dem og I andre Herrer svenske Generaler!» svarede Czaren demonstrativt med sin dybe rungende Stemme. «Og», tilføier den russiske Forfatter — «det var virkelig saa! Peter havde taget Sverige til Forbillede. Ja mere end een Gang siden søgte han at copiere det!»

No. 176. Steenshorne paa Eger 4 Sk. 12 M. (over 25 Skylddaler) en betydelig Gaard, tilhørte henimod Midten af 1500-Tallet Lauritz Nilssøn Tordenstjerne, Søn af Stamfaren Nils Svendsøn Tordenstjerne til Gullaug. Fra denne Lauritz Tordenstjerne nedstammede Haagen Otte Grønwalds Hustru, Christine Tordenstjerne.

No. 177. Fru Kristine berettede om sin Stamfar, den første Stenshorne-Tordenstjerne Følgende: «Han haffte som 15-aarig Væbner (Page) været udi Kong Kristierns Hær ved det Stockholmer-Blodbad, ock ligerviis anhørt, at Kongen da bruget udsige det «høihellige» Ord, da Alt til det Blodbad reede war: «Consummatum est» (det er fuldbragt!). Han var sednere mitt dend Lehnsherre Claus Ravensberg, som det stærke Schloss Kallundborg til Kongen, hans Haand,

holdt hafte, men offergaff det, huorføre denne «Slippeslot» kalditz bleff. Ock war hand dereffter dend Ridder och lærde Doctor Hr. Wincentzius Lunge, hans Mandt. Men efter den Tiidh leffvede han roligen paa Stenshorne udi ugiffit Standt. Han en strængeligen Husbond mod sine Undergiffne udaff Mandkiønet war, men af sær Amøsiteter (sic) mod de Fadeburspiiger, huilcke hand med Niidkierhed waagede offver, at de immer ham synderligen tillags och ham sehr hørsommelige til Behaguelighedz udi Omgjængeltz ware. Men paa sine gamle Tieder (Dage) bleff hand till Giffte med en Standtz-Quinde, huilcken aff sine Frænder twungen bleff, ham att tage til Ægteherre. Och war hun ham immer imod med mangeslags Obsternazighedtz och med Gluffver och saadanne ildesindede och widerstyggelige Gloeser hannem att beegne.»

No. 178 Jørgen Christopher havde været Fændrik; Sønnen Otte Johannes Broderius's militære Vita er: Second-Lieut. i Kongens Rgmt. 1772, Premier-Lieutn. 1784, fortsat til 2. Oplandske nationale Inf. Rgmt. 1788 med Capitaine Karakter, virkelig Capt. og Comp.Chef ^{22/8} 1788, † 1789. Jørgen Christoffer Grønwald havde været gift med Helle Christensdtr. Mecklenburg, der stammede fra den Willum Mecklenburg «udi huis Brug var (1659/70) den store Gaard Semb (Kongs-Semb) huilcken tilhørt hafte de Ætter: Basse, von Hadelen, Huitfeldt, Gedde och endoch den Statholder Sehestedt (sic) och derefter til Kronen war affalden. Der war den offermaaede anseelicher Herrskaffthuis udaff hollandisk Backstein och war dend Rittersahl mit glassierte Platter belegen och war der zugleick 6 Fack doppelte Windtøyer» (sic).

Et Curiosum: Der var i mine første Studenterdage 3 «snaale» Officerer ansatte ved Garnisonen her: Lieutenant Borchenstein, kaldet «Bænkenstein», Lieut. Sang (senere Oberst), kaldet «Aftensang» og Capt. Mechlenburg, kaldet «Mädchenburg» (Læseren faar selv slutte sig til Grunden til Klængenavnene). Den sidste mente, at han stammede fra den ovenomtalte Mecklenburg og var i Slægt med den danske Artillerichef og General Mechlenburg, som ved sin Ordre forhindrede (ved Lord Nelsons List og Lureri) et gunstigt Udfald af Bombekastningen fra Batteriet Qvintus (paa Amager) mod den engelske Flaadeafdeling den ^{7/4} 1801. Generalens Søn H. G. Mechlenburg førte et Par Kanonjoller under Fregatten «Najaden» (Capt. Holm: den kjække men sørgelige Kamp i Lyngør Havn 1812).

No. 179. I Oberstl. Hirsch's «Danske og norske Officerer» anføres det som tænkeligt, at Oberstl. Bernt Orning kunde være en Søn av Blancheflor Cathrine Orning og Lieutenant Daniel Anderssøn Fogeth (Vogt), hvis Børn alle kaldte sig Orning. Næst at bemerke, at Hirsch — som tidligere anført — ikke er Auto-

ritet i genealogiske (men vel i militære) Spørgsmaal — er det senere til Evidents af Rigsarkivar Huitfeldt godtgjort (i hans Skrift om «Generalmajor Georg Reichweins Efterslægt», specielt Stykket om Oberstl. Ornings Broder Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønwald, hvortil henvises) at Oberstl. Bernt Orning var Søn af Lieutenant Morten (Martinus) Grønwald (Grünwald) og Else Elisabeth Orning, og at hans egentlige Navn altsaa var «Grünwald eller Grønwald» (som de nævnte 3 af hans Brødre: de to Dragoncapitainer Fr. Chr. Gr. og Haagen Otte Gr. samt Dragoncornetten Otte Marquard Grønwald skrev Navnet). Traditionen forudsætter naturligvis dette som selvsagt.

No. 180. Et Curiosum: Det Ord gik i Slægten, at Hr. Bernt «udi sin tideligste (sic) Barndom gaaet haaffte paa den latinske Schole udi Bergen samt wärit udi Classe-Gang (sic) mit den berümmelige Schribenter, nafnlig Ludewig Kristianssøn (Holberg) deden den lærde Magister Hr. Söfren Lintrup Rector war». Och haaffte Hr. Bernt engang (i 1725?) da han søgte Lægehuilp udi Kjøbenhavn, ham antræffit der, hvorsom han Professor war — ock en Stund hand tilbracht udi hands Studix-Kambers, hvor deden dend Professor ham meget amusiret haaffte mit mangeslags Reysegeschickten och mit særdelis fornøvelige Comoedie-Prattz (sic) och mit Geplaudern om dend Schole-tiid, huorved hand och mindtes dend Frænde David Friderich Orning (Orning-Fogeth) hvorsom neppeligen udi sex-sju Aars Alder, paa samme Schole gick och sagtes at være en Wiisdoms-Dreng, men udaff den tidlige Lærdomskrafft gesprencht (sic) bleff, och gick den Schole udaff, och sig derefter meget snarligen copulerede udi Viick, hvorsom han Klokke bleff». (Denne Klokke i Viick blev næsten 90 Aar gl. og var Far til den lærde Professor og Biskop i Reval M. Orning, som blev over 91 Aar gl.) Klokkeren i Viik omtales ogsaa særdeles rosende af Biskop i Bergen E. Pontoppidan i Visitats-Indberetning (hvorom senere.)

No. 181. Han mener naturligvis sine formodede agnatiske Forfædre, de baltisk-danske «Grünwald'er»; thi Forfædrene paa Mødrene Siden (Orningerne) var alle Sjøkrigere.

No. 182. Han var uddannet som «Fyrværker» (Artilleriet) og var udnævnt til yngste Officer i Vaabenet og havde i 1705 giftet sig, men han greb desuagtet med Glæde Anledningen til at komme i Udenlands Krigstjeneste for at habiliterer sig for «Kriegskonnsten». Kongen (Fredrik 4de) udleiede nemlig 18 000 i hans Lande udskrevne Mand til de mod Ludvig 14de af Frankrig i den saakaldte spanske Arvefølgerkrig (1700—1714) forbundne Magter «hvorudi Keyseren (Østerrig—Ungarn) de unierte (sic) Bundesgenossen seine Spitzhoffued war». Han fik i Begyndelsen af 1706

Ansættelse som Fændrik i Gersdorffs Dragonregiment «i keyserlig Sold i Ungarn» i Keiserens Kamp mod den af Franz den 2den Ragoczy ledede store Opstand.

No. 183. Da Bernt Orning i Efteraaret 1709 kom tilbage fra sin Deltagelse i den ungarske Opstandskrig (Separatkamp i den spanske Arvefølgerkrig) var Danmark—Norges Fortsættelse af Krigen mod Carl XII (den store nordiske Krig 1700—1720) allerede begyndt. Den almindelige Krigssituation i denne antages at være følgende: Efter Svenskernes Nederlag ved Poltava (1709) fornyede Kong Fredrik IV Krigen, og hans 16 000 Mand «gode» Hær, ført af den mindre heldige General Jørgen Rantzau, faldt ind i Skaane. Der fandtes i Sverige ingen regulære Tropper, men den store svenske Hærfører og energiske Guvernør Grev Magnus Stenbock samlede 20 000 Mand, slet udrustede og uøvede Bønder («Gjeitedrivere og Træsko-Ryttere») og ved sin geniale og energiske Ledelse slog han i det blodige Slag ved Helsingborg (Marts 1710) den danske Hær fuldstændigt; Halvparten af Hæren laa paa Valpladsen, den anden Halvpart fik indskibet sig; det var sidste Gang, Danskerne som Fiender gik over Øresund. I 1715 kom Svenskekongen Carl XII selv tilbage fra sit Fangenskab i Tyrkiet og Angreb i 1716 Norge med 10 000 Mand som ad tre Veie sluttelig forenede sig ved Moss, som dengang var Ladested under Fredriksstad og administreredes fra denne. Moss indesluttedes gjentagende i kortere Tidsrum, og maatte yde Fienden store Kontributioner, men denne blev senere drevet bort, hvilket «lettede Aggershuuis under dennes Belagerungs Ermüdung».

Carl XII selv trængte sig ind i Høland, hvor Oberst U. C. Kruuse med en ubetydelig Styrke naturligvis forgjæves kjæmpede mod ham ved Riser. (Det var Bonden Anders Haneborg — Stamfar for den nu eiendomsrige Slægt i Høland — som da var «Kundskabs-Mand» — Speider (Spion) og gav de norske militære Autoriteter Underretning om Svenskernes Bevægelser.) Kruuse blev slagen, saaret og fanget. Carl XII gik mod Christiania: over Isen paa Bundefjorden til Bygdø og gennem Bymarken forbi Akers Kirke $2\frac{1}{3}$, trængte ind og uden Modstand tog den ($2\frac{2}{3}$). Men han beleirede forgjæves Akershus (fra $2\frac{2}{3}$ — $2\frac{3}{4}$). Den norske Hær (Overgeneral Barthold v. Lützw) havde efter Slotslovens¹ Foranstaltning trukket sig tilbage til Gjællebæk i Lier «for at dække Veien til Kongsberg og de rige Grevskaber». Slotslovens Medlemmer og de høiere Embedsmænd strøg fluxens væk fra Byen og «salverede sig ved Flugt». Nys var den rænkefulde «Blære» Vicesatholder Fridrich v. Gabel bleven erstattet af

¹ «Slotsloven» var Norges Regjering fra 1704—22: et Collegium af høie civile og militære Embedsmænd med en Vice-Statholder i Spidsen.

«Skrønemakeren» Friderich Kragh, som savnede baade «Hode og Kraft» og lod sig aldeles lede af den vistnok «særdelis kloge», men i Norge foragtede og yderst ilde anseede Biskop over Agerhuus Bartholomæus Deichmann.¹ Autoriteternes feige Flugt blev naturligvis dadlet yderst skarpt, men den kloge (Nogle kaldte ham «den kloge Skurk») Bispfen forsvarede sig godt og sa' bl. Andet: «Saalangt jeg har været i Verden, har jeg aldrig seet noget Land, hvor der mere skrives og snakkes og mindre gjøres og udrettes end her; thi de er i Tusindtal, som kritisere, men de ere med Lygter fast at lede efter, som selv gjør det, som dennem tilkommer». Det ligner fremdeles! ikke sandt?

En svensk Troppeafdeling paa 5 à 600 Mand under General-quartermester Oberst Løwen sendtes over Ringerike for at plyndre og ødelægge Kongsberg Sølvværk, men blev slaaget ved Norderhov (²⁸—²⁹/₃) af nogle Compagnier norske Dragoner (under Oberst J. W. Oettken).² Efter den (af Mangel paa Kanoner og Ammunition)

¹ Det bør ikke undlades at omtale, at Bispfen Deichmann er Far til nedennævnte smukke Finantsoperation. Baade Christian 5te og Fredrik 4de var altid i Pengeknibe paa Grund af Krige, kostbar Hofholdning og tyske Yndlings paagaende Graadighed. De søgte at skaffe sig Mynt ved de forkasteligste Midler: at sælge Krongodser, Embeder, Adelspatenter, misbruge Kirkens Ret og Gods og Undersaatternes Blod ved at udleie sine Soldater i Stormagternes Krige. Efter Initiativ af Biskop Deichmann finantserede Fr. 4de endog de norske Kirker til Fordel for den danske nødlidende Statskasse paa følgende behændige Maade: Kirkerne tilhørte utvivlsomt siden umindelige Tider Almuen, men da denne naturligvis ikke kunde fremvise Skjøde eller andre Adkomstbreve, tilegnede Kongen efter Bispens Raad sig dem «sans Phrase et Raison», og saa solgte han dem med alt det Gods, som i den katholske Tid var skjænket til deres Vedligehold, til private Folk.

Disse Kirkeeieres sjofle Gridskhed og samvittighedsløse Udbygning af deres Eiendom gik efterhaanden saa vidt, at den Bestilling «at være Kirke-eier» blev betragtet som et Skjældsord ongefæhr udi Classe med det Leffvebrød «at holde Qvinds til offentlig Affbenyttelse», som en Procurator saa ligefremt udtrykte det i en Retssag i de Dage. Kirkeeeierne lod som oftest Kirkerne rent forfalde. Forholdet ledet til stadigt Kjævl og Trakasserier mellem Kirkeeeierne og Almuen og kostede senere den norske Stat adskiligt baade Bryderi og Penge for at sætte Menighederne istand til at kjøbe Kirkerne tilbage for at undgaa, at de rent forfaldt. Saaledes satte Biskop Bartholomæus Deichmann sig et monumentum aere perennius turpissimum «ligerviis som en Ulfeldt-Støtte» i Tilgift til den Foragt, dette kolde, kloge Hoved havde erhvervet sig ved sine mange moralske og physiske Pervertiteter. Biskop Erik Pontoppidan insinuerer, at D. tog imod «Bestikkelser», og det er ogsaa klart beviist.

² De blev ifølge en anden Beretning afsendt fra General Lützow og tog Veien fra Lier over den tilfrosne Holtzjørd (Holsjørd) og kom om Natten til Norderhov, hvor de fuldstændig overrumplede Fienden. Oberst Løwen selv toges tilfange, og de af Svenskerne, som undkø fra «Catastrophen» blev dræbte eller fangede ved Vikersund, endel ogsaa paa Hadeland.

forjæves Beleiring af Akershus Fæstning og flere andre Uheld opgav Kong Carl Beleiringen og Byen og vendte sig syd-østover for at gaa mod Fredrikshald og Fredriksten Fæstning. Overgangen over Glommen ved Onstad Sund var farlig; thi Lützwow fulgte Svenskerne i Hælene med 6—7000 Mand, men B. Lützwow — synes det — «smølede», og Svenskernes Overfart over Sundet blev derfor trods Forhindringer (af det Kruusiske Regiment, ført af dav. Capitaine Bernt Orning, paa Østsiden af Glommen, hvorom senere) dog heldig udført ($\frac{2}{5}$ — $\frac{6}{5}$).

I et Krigsraad var rigtignok besluttet «at man skulde «forsigtigen» følge Fienden og Intet sætte paa Spild», men den Hær, som man var saa ængstelig for at «hazardere» mod den «refugierende» Fiende, blev næsten ukampdygtig ved Mangel paa Levnetsmidler og ordentlig Forplejning: «Officerer och de Menige forsmægte, og Sygdomme frembringes».

Om Overgangen over Onstad-Sundet ($\frac{30}{5}$ —1716) beretter Lützwow: «man havde gantzke gjerne søgt at angribe Fienden, især da han satte over Sundet, men han havde posteret sig meget fordelagtigt, og var Stedet saa meget til hans Fordel, at man vel ikke uden megen Hazard kunde foretage Noget?»(?) Dette Ræsonnement synes at staa i afgjort Strid med Svenskernes Frygt for at Onstad Sund skulde blive deres Gravsted. (Udtalelse af en anset svensk General) og den heldige «Sponneckske Episode» (hvori Bernt Orning som midlertidig Chef for det Kruusiske Regiment havde sin betydelige Del) kunde vel have ledet dertil, om «dens Disposition og det Kruuses Regiment gode Holdning aff Overgeneralen (Barthold v. Lützwow) var bleffven støttet».

Saaledes lyder ganske nøktern den ældste Fortælling om Begivenheden. Senere har flere Forfattere gjort større og mindre Illustrationer: Rosing siger om Anna Colbjørnsens (Præsten Jonas Ramus's Kone) hendes Optræden: «Magister Jonas og Kjæreste lod bære Mad til de Svensker, hvorpaa Gud «efter forhen udsendte Kundskabers (Speideres) Expresser gav Hjælp». Først i Midten af 1700-Tallet skriver Dr. Otto Holmboe om Annas underfundige Tractement med Mad og rigeligt Brændevin til de Svenske, og i Slutningen af Tidsrummet har vi Gjessings og Ove Mallings Bravader om Anna og særligt om den opdigtede Person Thore Hovlands hans kolossale Jacob von Tyboes Bedrifter.

Anna Colbjørnsen Ramus siger selv i et Brev af 1729: «Da Fienden havde indlogeret sig her i Gaarden, gik det ei af for mig uden stor baade Forskrækkelse og Forliis som vel bekjendt, men udi Alt dette gjorde jeg Fienden saa sikker og tryk, at han ingensomhelst Fare ventede indtil Vores kom».

Til dette sidste indskrænker sig vel ogsaa Annas Bedrifter efter eget Sigende, men allerede dette er godt nok og Lovtale værd.

Det menes nu efter «der langen Rede kurzer Sinn» i Afhandlinger, Aviser o. s. v., at det balsamerede Lig i Norderhovs Kirke, der fremvises som «Anne Colbjørnsdtr. Ramus's», ogsaa virkelig er dette.

Svenskerne kom saaledes heldig over Sundet og gik mod Fredrikshald. Byen, støttet af Fæstningen Fredrikssteen, forsvarte sig modigt (Peter og Hans Colbjørnson, Anna Colbjørnson Ramus's Brødre) men maatte rømmes. Borgerne stak selv Ild paa Byen «for at røge Svenskerne ut».

«Og aldrig brændte nogen Baun saa skøn som den
Og aldrig uddø skal dit Navn, Oh Colbjørnsen!
Saa stride de Nordmænd for Norge!»

Efter Tabet af Halvparten af sin Styrke trak Kong Carl sig tilbage for at komme igjen, naar den Flaade med Skyds og Tilførsel, han ventede fra sit Land, ankom. Men den blev ødelagt i Træfningen ved Dynekilen (^{8/7} 1716), Syd for Fredrikshald (Søhelten Peter Tordenskiold). Dagen efter trak Svenskerne sig ud af Norge for at komme igjen, ogsaa forgjæves, i 1718.

I sine Optegnelser siger Foged over Nedre Romerige Vice-Lagmand Johan Heinrich Munch:

«Den 1ste Mai (1716) om Aftenen kom Fienden med sin Armeé til Onstad Sund, hvor de hverken fandt Flaader eller Færger, men de maatte nedtage Husene til at gjøre sig Flaader af. 2den Mai ankom paa den østre Side af Onstad Sund endel Mand-skaber fra Grev Sponnecks Corps paa Moss samt Avantgarden af Oberst Schiøllers Corps; da var Fienden alt i Oversætning med 13 Flaader, og som han canonerede stærkt over paa vore Folk med sine smaa Canoner, maatte disse rykke tilbage fra Sundet og Oberst Schiøller rykkede endog helt tilbage til Kirkebye i Baastad Sogn!!! Den 3die, 4de og 5te Mai fortsatte Fienden at transportere sine Folk og sit «Trodsz» (sic) over Sundet, hvoraf i Oversætningen creperede over 200 Heste for Fienden. Den 6te Mai kom hele Fiendens Armeé over Sundet og slog Leir paa den vestre Side af Samme. Svenskerne havde ellers været ængstlige for, hvorvidt Overgangen vilde lykkes. En høitstaaende svensk General forudsagde aabenlyst «at Onstad Sund vilde bli Svenskernes Gravsted». Men ved deres (og Kongens) energiske Resoluthed og det Modsatte hos Normændene (Lützow, Schiøller) gik det heldigt for Fienden.

Den 8ende Mai, da Fienden havde passeret over Sundet, rykkede igjen Oberst Schiøller med sit Corps videre tilbage og satte sig fast i Defilerne paa Maristien opved Fet Sogn, 3 Mile fra Onstad Sund, og Obersten reiste over Øieren til Hovedarmeen! Det kan ikke sees, om der er forlangt nogen Krigsret eller «Cretique» over Overledelsen og — i modsat Fald — er den faldt bort, saadan «von selbst».

Den efterblevne Armeé posterede sig ved Onstad Sund, Grøn-

sund, Refsund og Sandesund for at hindre Fienden nye indbrud over Glommen, og Generallieutnanten (Lützow) tog sit Qvarter paa Nygaard ved Fredriksstad. Fienden marscherede nu med sine Tropper gennem Trøgstad, Edsberg, Rakkestad og Scheberg, hvor de borttog Bøndernes Heste og Creaturer samt Korn og andre Victualier, og begyndte Føden nu at blive saa knap for Fienden, «at den gemene Mand maatte æde kogt Korn og drikke Vand, hvoroffer der ey aleneste udbrod Sygdom i den svenske Hær, men mange deserterede offer till os, naar de sin Leylighed dertil saae».¹

Den norske Overledelse synes tydeligvis Fogden at kunne mildest talt betegnes som «maadelig» — «men» — siger han — «saalænge Armeerne saaledes stod adskilte paa begge Sider af Glommen, forefaldt, at vore og Fiendens Partier undertiden stødte paa hinanden og det faldt som oftest heldigt ud paa vor Side, og Fienden maatte sætte til. Ja, Kongen af Sverige fik sin Hest skudt under sig af en Riffelskytte».

Denne «Riffelskytte» var Dragoncapitaine Bernt Ornings «Livskytte» Baard Holsmark (hvorom i Texten berettes).

I Anledning af disse idelige Krige mellem Danmark—Norge og Sverige bør noteres følgende Aphorisme af Fredrik den Store: «Blandt alle de Følelser, som besætter Sjælen, er ingen mere skjæbningsvanger og staar Begrebet Humanitet fjernere, ingen farligere for Freden end grænseløs Æresyge og umættelig Begjær efter falskt Ry. Er en Borger født med en slik Hang, bør han snarere betragtes som en ulykkelig sindsyg Skabning end som en

¹ Deraf de mange svenske Navne, som nu «opkommer» i Landet (som Wettergreen, Sjøberg, Slang (Slange) og mange flere) særligt i Smaalenene.

Curiosa: Da der naturligvis ved de svenske Regimenter var saamange Soldater med Navne paa «-son» med samme Fornavn, blev det mere end vanskeligt at holde Orden i Mandskabslisterne og der kom en Forordning om, at Soldaterne skulde tage nye og mere særprægede Navne. Der kom ikke alene en hel Del nye Navne paa «-feldt», «-hielm», «-schiold» (mest nye adelsprægede Navne), men man tillod sig endog at usurpere virkelige «gamle» Adelsnavne som Soop, Lilja, Uggla o. s. v., saa der kom Protester og mange fornøielige Historier i den Anledning.

En Parallel: I Østerrig under Josef II, som indførte mange Reformers, fik ogsaa Jøderne, hvoraf der vrimlede, Borgerrettigheder. Da de derfor nu skulde under Vernepligt og der var umuligt at greie deres «hebraiske Namenbuch», maatte de faa nye tyske. Her morede da de unge Regiments-Auditører og Skrivere sig med at paatvinge dem de groveste og latterligste Navne, f. Ex. de forskjellige Variationer af Mist (Møk), f. Ex. Mist alene, Mistbeek (Møkbænk), Mistgauche, Mistlake, Mistwasser (Møkvand), Mistphul (Møkpøl); fremdeles de paa Asch (Rumpe) ikke blot «Asch» alene i vægtig Solo, men Aschloch (Rumpehul), Aschbein (Rumpeben), Kaulquabbe (Rumpetrold), Nabelbruch (Navlebind), Nabelschwein (Navlesvin) o. s. v. (Den østerrigsk-bukovinske Digter Franzos har skrevet yderst fornøielige Skizzer derom).

Nar. En Konge i samme Sjælsforfatning er mindst ligesaa ilde stedd. Hans Daarskab er — fordi han staaar høiere og har Magt — desto mere uhelbredelig og umættelig og hans «insatiabte og furibonde» Æresyge hungre formelig efter Provinser og Kroner. Krigen er en slik Afgrund af Jammer, Udfaldet saa usikkert, men Følgerne for Landet saa ødelæggende, at en Konge aldrig kan betænke sig nok før han skrider til den. Hvis han saa et skaanselløst Billede af al Folkets Elendighed, saa maatte det gribe ham om Hjertet, men det naar aldrig optil ham i den rette Skikkelse. En Konge, som begynder en uretfærdig Krig (Angrebskrig) er grusommere end den mest vanvittige Tyran».

Dette mærkelige og maaske uventede Hjertesuk af den yderst kloge Konge og geniale Krigshelt, synes mig at burde noteres og bemærkes. Kong Fr. den Anden havde, om Nogen, den dybeste, erfaringsmæssige Kundskab om og Indsigt i disse Ting og har visselig udtalt «det afgjørende Ord» om Sagen.

No. 184. Mens de danske tabte dette (Helsingborg-Slaget) og i 1712 Slaget ved Gadebusch udi Mecklenburg, noterer den almindelige danske Historie et seierrigt Søslag i 1710 for de Danske i Kjøgebugt (hvor jo ogsaa de Danske «pleyer at vinde sine Søslag», cfr. Nils Juels Seier i Kjøgebugt $\frac{1}{7}$ 1677).

Denne Affære af 1710, hvorunder de fiendtlige Landes Flaader ikke kom i Kamp, kan imidlertid ellers neppe fortjene større Overskrift end en «Træfning», men der blev da og der udført en selvopofrende Heltedaa, som er uden Sidestykke selv i Danmarks saa ærefulde Søkrigshistorie. Den danske Flaades Skibe under Ulr. Chr. Gyldenløve laa (formentlig etsteds ved Indløbet til) Kjøgebugt beskjæftiget med Overførelse af Tropper, hulter til bulter — ligesom sammenklynnet med «Førselsskuderne» — og der blæste en voldsom Kuling, som satte stor Sjø. Pludselig er der en stærk svensk Flaade under Opseiling for Bugten. Den vanskelige Manøvre (Vending), som den danske Overadmiral signaliserede, blev væsentlig paa Grund af Sjøgangen kun udført af Linieskibet Dannebrog (og to andre mindre Skibe til?) som stevnede op mod den hele samlede svenske Flaade og kom ind i Kamp. Denne var i og for sig hverken heftig, da Afstanden var for stor, eller træfsikker, da Kulingen og især Sjøgangen var for stærk. Idet Dannebrog [og de to andre danske Skibe?, her er vist en Irring med Hensyn paa de to andre Skibe; det var formentlig Dannebrog alene, som i eensom Majestæt stevnede frem mod hele den svenske Flaade], seilede fyrende frem langs den svenske Slaglinie, som hilser dem med glatte Lag, er der ombord i Dannebrog kommen op en saa voldsom Ilde (man tror, at det var Gnister fra dens egne Skud, som Stormen kastede tilbage og tændte an Rig og Seil) at den ikke lod sig slukke. Danne-

brog og dens Besætning kunde ha' været reddet, men da dens ligsaa kloge og koldblodige, som overvættes modige Chef tilfulde forstod, at han — ved at la' falde af — vilde drive ind paa de øvrige danske Skibe i Læ (hvor disse fremdeles strævede i Roderiet med Førselsskuderne for at komme i Slagorden) og udsætte dem for den samme Ildfare, Dannebrog var stedt i, lod han uden Betænkning strax Ankeret falde og blev liggende og gav Svenskerne Lag paa Lag, medens Branden rasede inden Borde.

Den svenske Overadmiral, General-Admiral Grev Wachtmeister, blev saa betat af dette storslagne Heltemod, at han udbrød overlyt: «Det är, för tusan, inte en Jute, det maaste säkerligen vare en Norrbagge!» Og det var det, det netop var! det var Normanden Commandør Ivar Huitfeldt til Thronstad i Hurum (Søn af Haldens Forsvarer i Svenske-Krigen 1657—60, Oberst Tønne Huitfeldt), født paa Fredrikstens Fæstning ⁵/₁₂ 1665 og altsaa 44 Aar gammel.

Ivar Huitfeldt vedblev at fyre, medens Rig og snart ogsaa Skrog staa i Luer. Tilsidst sender de ophedede Kanoner automatisk Fienden den sidste Afskedshilsen. Ilden naar Krudtkammeret: Huitfeldt og hele hans Mandskab (vel 500 Mand) sprang i Luften:

«Romerer sank stolt i Jorden,
Du til Himmelen opfoer!»

Svenskerne — ligesom imponerede og moralsk slagne — trak sig strax ud av Kjøgebugt og krydsede tilbage til Karlskrona, medens Gyldenløves Flaade synes endnu ikke at være kommen ud af sit evindelige Roderi med Førsels-Skuderne og udi fuld Slagordning, saa Huitfeldts heltmodige Opofrelse ogsaa var til afgjort Fordel for den danske Flaade, som vistnok da befandt sig i mindre kampdygtig Stand. I specielle Norges Historier synes Forfattere at mene, at de to Landes Flaader kom i Kamp. Sig. Petersen synes afgjort at mene dette, og A. C. Eriksen ligesaa med følgende Bravade: «Medens Fr. tabte de to Hovedslag tillands» (Helsingborg og Gadebusch) var den dansk-norske Flaade «som sedvanligt overlegen». I 1710 «mødte den Fienden i Kjøgebugt» (og saa fortælles Episoden med Ivar Huitfeldts Dannebrog og saa Punktum).

Dette skal tydeligvis simulere et seirrigt Slag for den dansk-norske Flaade contra den svenske Ditto; men noget saadant Sjøslag fandt altsaa ikke Sted!

Saaledets skrives Fædrelandets Historie for vore Børn!¹

¹ Den danske S. B. Thrige har i sin større Nordens Historie vistnok udtrykkelig nævnt «Huitfeldt-Episoden» som et Solo-Nummer, men dog sat den i saa skruet, lur Forbindelse med «den øvrige Flaade», at det godt kan illudere Eleverne derhen, at de faar Indtryk af at et regulært Sjøslag fandt Sted mellem de to Flaader.

Nogle Uger efter drev Huitfeldts halvforbrændte Lig iland ved Kjøge og blev ført til Norge til Familiegravkapellet paa Hurums Kirkegaard. I 1872 løftede en voldsom Stormflod Resterne af det gamle Linieskib opfra det Leie i Dybet, hvor det havde hvilet i ca. 5 Menneskealdre. Af de fundne Kanoner, Kugler og Ankere fra Dannebrog er støbt et Mindesmærke over Huitfeldt: en pragtfuld Søile. «Fra dens Capitæl løfter Seiersgudinden i Begeistring sine Arme op mod Stjernerne, dens Fod kranses af Kanoner fra Dannebrog.»

Mindesmærket er reist paa den smukke Strand Langelinie ved Øresundet.

Jeg anfører det i denne Note fortalte, baade fordi den hører til nærværende Krigsskizze og er lidet udredet i sine Detailler, og fordi den forsaavidt angaar Slægten, at en af Dannebrog's Mandskab tilhørte den «omend paa dens genealogiske Vrangside» — «hvilket siunes udaff følgende Siigelser»:

Admiral Bernt Ornings Datter Fru Blancheflor Cathrine Orning (gift med Lieut. Daniel Andersen Fogeth) tilbragte sine senere Encke-Aar paa «Thorsnæs Adelsgoeds» i Hardanger hos sin Datter Fru Blancheflor Galtungs, som «der Husfrue var». (Orninger och Galtunger vare forude udi Frændskab ochso dervide, att Erik Ottesen (General-Admiral Erik Ottesen Orning) hans Syster Fru Lisbeth Ottesdotter var tilgifte med den Foged Lauritz (Johansen) Galtung och Moer til den nafnkundige Admiral och Lehnsherre offer Liister Lehn, Herr Lauritz Lauritzen Galtung»).

«Dend Sognepræsten til Strandebarm Hr. Ole Giertum havde altid sat Fru Blancheflor Cathr. Orning (Fogeths) hendes Ansøginger om Pension «udi Penden» (sic) og til ham skulde hun ha' berettet, at hendes Far (Øverste Skibshøffvidsmand — Admiral — som hun immer benævnte «Commandeur») havde en uægte Søn (en «Hoers-Dreng» med Bisloppersken Diwert Geelmuyden) omtrent «paa Alder aff hendes Syster Else Elisabeth». Han hørte til Admiralens «Gibraltar-Djævluer». Hans «Nafn var kuns Bernt», og var hand Matros ombord paa det Schiff Glückstadt, da Commandeuren (Admiralen) faldt foran Marstrandt». Han eiede en Hytte paa «Døsen-Jordet ved Leerviigen och naarsom han ikke tilskjøv var, ginge han att reke omkring paa den Øe, dens Fiisk att fange». Hans Søn, som ogsaa var «Siemand och Fiisker och kun ochsaa alene haffte et Forenaffn, men var tapfer ligerviis som sin Faer, dend Gibraltar-Djæflue», «timeditz dend Uløcke att flywetz (sic) udi dend Luft med Huitfeldts Schiff Dannebrog», — som det sagdes paa dend Stord-Øe.

Traditionen beretter, at dette blev fortalt til Tante Rosing (Fru Anne Holter Rosing, Datter af Oberstl. Fridrich Martinus v. Grøn-

wold (Gullaug-Gr.) af «Tante Ingeborg» (Generalinde Ingeborg Huitfeldt), men den nævner ikke Noget om, «fra hvilken Kilde, Generalinden hafte sin Siigelse» (dog sandsynligvis fra Thronstadt). Det synes at være ført «udi Penden» af Tante Ingeborg Faster: Fru Justine Cathr. von Reichwein, gift med Dragoncapit. Fridr. Chr. Grønwald.

No. 185. De danske Tropper vare regulære (væsentlig leiede?), øvede, men ellers noget underlegne i Antal og havde, som sædvanlig, en mindre dygtig Hærfører («her endoch en Grev Rantzau»). Svenskernes Hær var væsentlig en sammenrapset, uøvet Bondehær (Træsko-Karle); den var vistnok noget talrigere, men yderst slet rustet; den kjæmpede paa «udisciplinarisk Wiis och med de mest uregelmentarische Vaaben: som Liaaer, Sigder, Høegaffeler, Schlægger och lignende ungemeene Wappen», men Ledelsen var fortrinlig «och de ugemeene Waffen schrækkede». Det siges, at den danske Overgeneral, da han saa disse Træsko-Karle klampet drævende frem, kom med en overmodig flau Witz = det senere saa bekjendte «danske Griin», som gjerne slaar sin egen Herre paa Munden.

No. 186. Georg Wilhelm Hedewinger¹ havde tjent i den spanske Arvefølgerkrig (1700—1714) blandt de danske Tropper i Ungarn (se tidligere Note) og var af Keiseren i 1701 optat i det tyske Riges Grevestand under Navnet «von Sponneck». I 1716 blev han Generallieutenant. Død 1740 som General og Commandant i Kjøbenhavn. Blandt Kruuses Dragoner gik det Ord, at «Greven mindedes med Honneur Bernt Orning fra Krigen udi Ungarn».

Et Curiosum: Det virkelig vittige Kjøbenhavnske Vittighedsblad «Corsaren», redig. i 1840—46 av Meier (Meir) Aaron Goldschmidt, havde en ypperlig illustreret Beskrivelse af den tyske Hedewingerske Slægts Opkomst: hvorledes Ophavet en omvankende Sanger i den seneste Middelalder, ludfattig og kun mægtig ved sin uhyre Podex, der som et Ror styrede hans uselige Gang fra «Castel til Castel» — vrikkede sig ind i det — oh saa gerne! — tyskmotagende og tyskfedende Danmark.

No. 187. Familie-Krøniken roser Baard Holsmark som en «framifraa» Karl og «uoffertreffeligen (sic) udi Skydnings-Konsten». Der bestod — «Disciplinen i Aggt» — et Venskabsforhold mellem Oberstl. Bernt Orning, som da endog Regiments-Commando indehaffte, och hans dygtige Liffskytte Baard: «thi Oberstl. Orning achtede och ærede Mod och Tapferheden, huor han dend paa-truffits och var dend endoc kun udi Kofteklæditz (sic)». Hans ældste Søn siger, at han flere Gange havde paa-truffet Baard i Faderens Hus «och vare de med hinandem (sic) ligerviis som gode Venner och Kriegsfællere (sic)». Fra denne Ornings Liv-

¹ Hede = Strydot.

skytte Baard Holsmark siges at nedstamme den nu anseede Familie i Lier og Asker. Familie-Krøniken beretter: Tante Rosing fortalte, at hendes Far (Oberstl. Mart. v. Grønvold) engang paa Gullaug i 1791, da Carl XII's Tog mod Norge i 1716—17 kom paa Tale, sagde til dav. Oberst Harboe: «Fridrich Helle» (hans Søn: dav. Premierl. Fr. H. v. Grønvold, som boede paa sin Eiendoms-gaard Semb i Asker) «har hørt, at der i Lier (og Asker) lever Efterkommere af den «vortreffliche Liffvskytte Baard Holtsmark, som under min Farbror, dav. Regimentschef Bernt Orning jr., udmærkede sig ved det Onstad Sundsted ved sin Træfsikkerhed og flere høie svenske Officerer nedskjød og endog ramte Kongen af Sveriges Hest, saaledes at Kongen selver styrtede og i lang Tid laa som døde paa Marken».

No. 188. Familie-Krøniken siger, at det gode Udfald tillige skyldes: «Dend General Sponneck, dend Capitaine (Major) Bernt Orning och dend vortrefflich Livskytte fra Lier, dend Baard Andersson Holsmarch».

No. 189. Der har engang i Rigsarkivet (bl. Cancelli-Indlæg-gene, ikke blandt Personalialia Orning?) beroet en længere Ansøgning fra Oberstl. Bernt Orning om nogen Godtgjørelse, efterdi han var bleven en fattig Mand ved sin pekuniære Opofrelse som Deltager (sammen med Oberst U. Chr. Kruse og andre Officerer) i Udrustningen af et Dragoncomp. i Krigens Tid. Den var dateret enten 1721 el. 1725 og omtalte hans mange Campagner, deriblandt den yderst anstrængende Marsch til Ringerige 1716. Jeg havde for over en Menneskealder siden af senere Rigsarkivar Huitfeldt-Kaas faaet en Afskrift af Ansøgningen, men den er bortkommen, enten ved Laan til, eller Rapseri af en bekjendt upaalidelig Bok-Orm, som per fas et nefas samlede sig en større Bogskat, som blev godt realiseret. Originalen kan heller ikke længere findes i Rigsarkivet, den formenes ogsaa «nasket». Det forekommer mig ellers, at jeg et el. andet Sted har læst en nærmere detailleret trykt Afhandling om den besværlige Marsch til Ringerike, hvor B. Orning deltog som Compagnie-Chef. Men Tid til de vidtløftige Undersøgelser, som dette vil foranledige, har jeg ikke.

No. 190. Derimod var Oberstl. Bernt Ornings Bror, dav. Fændrik Fridrich Christian Grønvold med i selve Ringerigs-Kampen. Det er formentlig ved den Leilighed, at Oetken roser hans uforfærdede Mod, da han med en Deling Dragoner gjorde Anfald! Paa Grund af sit gode Forhold blev han — uagtet han kun eet Aar havde indehavt Fændriks-chargen — allerede ²⁵/₆ 1716 udnævnt til Premier-Lieutenant ved vesterlehnske Comp. af Smaalehnske Canton.

Flere Forfattere, hvoriblandt den høit anseede General Mejdell, have berømmet de nationale norske Dragoner: den sidste siger at

«de havde, særligt de Smaalehnske i høi Grad udmærket sig i Krigen mod Carl XII i 1716 og 1718 og stod i stor Anseelse, ja endog ved den norsk-danske Armees Samling (1758—62) i Holsten fik de megen Berømmelse af den kommanderende General, den bekjendte franske General St. Germain».

No. 191. I Slutningen af 1600-Tallet var dette Kobberverk ogsaa kaldet «Treenigheds Verk», opdaget af «Kassetyven Weiby» og Nils Jostesen. Det dreves af Bergmester J. Bergmann. Det var et «Skidt-Foretagende», nedlagdes 1712, men blev optaget igjen omkring 1750.

No. 192. Navnet Gamborg fra Gamborg Flække paa Fyn.

No. 193. Dette fortalte en Officer af Ligfølget til Svigerinden Fru Justine Cathrine v. Reichwein; men da vedkommende Officer var en remarquabel «Skrønemacher», vilde hun ogsaa af den Grund ikke fæste Lid til Rigtigheden af denne Tilstelning, som hun dog omtaler, «men som jeg ikke har synderlig Troværdighed till, eftersom saadanne «Prunckerier ikke syntes mig agréablement for en ikke høyere Officer och som selver aff saa lidet pompösische Adfærd och Hoffærdighed war» (Fru Justines Siigelse).

No. 194. Denne Præst i Enebak P. Kinck var formentlig en Slægtning af Fændrik reformé Mogens Kinck, som var Oberstl. B. Ornings Datter Ide Sophie Ornings 1ste Mand (den 2den var Sparre til Bodal). Præsten var sandsynligvis Far til den af Fru Conradine Duncker (f. Hansteen) i sine Erindringer omtalte «unge Mand Kinck», som skulde lære hende at skrive og tegne, men som sjelden var hjemme og «Konen lod mig gaa i Haven og lege med Børnene» . . . «Jeg lærte saaledes ikke at skrive» (da). Senere i hendes 8de Aar gik hun en kort Tid i Skole hos Kinck, der synes at have været en havareret Studiosus, en efterladen Lærer, «ret et forfaldet Subjekt». (Men den gløgge, begavede Conradine lærte dog at sye af hans Kone Madam Kinck, «der engang havde lovet hende Riis»)

Denne sølle och forsuffene Studiosus Kinck boede da i Bierregaards Leiegaard, som blev kaldet «Balja» (formentlig i Bjerfjerdingsden ved vor Frelsers Kirkegaard). Den beskrives af en anden Samtidig «som en saare ussel, ret spedalsk udseende Rønne med mange «Blind-Vindver»; der rugede sammesteds en stram branquet Lugt udaf Smutz, Fattigdom och harskt Fedte», eftersom der boede adskillige «Fylde-Fanter och Kludte-Samlere, och gjorde disse Luften der saa widerstyggeligen usundt och udaff sær Tykkelse næsten til at scheeres med Kniffe formedelst deris egen Geruchtz och deris Oplagssteder af Kludtze (sic), som anbrachte vare udi twende Skuure nede udi det trange Gaards-Rum». (Udtalelse udaff en braff fattig Skriffuer, der till Leye hafte et Qviste-Værelse udi «Balja».)

No. 195. Oberstl. B. Orning var som oven anført en Søn af Lieutenant Morten (Martinus) Grønwalld og kaldte sig med sin Mors Navn Orning; han var altsaa ikke en agnatisk Orning og altsaa ikke som Orning Adelsmand. En anden Sag er, at han som maaske agnatisk v. Grünwald var af gammel tysk-liflandsk Baron-Adel, altsaa af end finere Ætt. Men Præsten mener tydeligvis at han var en agnatisk Orning, hvilket han ikke var.

No. 196. Ide Sophie Orning maatte have været der kun paa Besøg; hun var nemlig gift med Fændrik reformé Mogens Kinck, som døde 1765; siden blev hun gift med Sparre til Bodal.

No. 197. Birgitte Orning (Fru Birgitte v. Heidemarch) sees ifølge Brev 1750 den 11 Junius til Generalauditøren at have meldt sig paa «afdøde Mands Vegne angaaende Rettighed (som Slægtning) i Boet efter afgangne Frøken Rosenkrantz». (Personalia Orning, Rigsarkivet.)

No. 198. Hun blev i 1755 gift med Ole Andreas Thulesius, Tolvpræst ved Vor Frelsers Kirke, hvad senere vil blive udførligere fortalt.

No. 199. Johan Mangelsen Orning, f. i Christiania $\frac{7}{8}$ 1755, Cadet og Corporal i schleswigske Rytter-Regiment. Secondl. i 3' syndenfj. Dragon-Regiment $\frac{31}{7}$ 1776, Pr.L. $\frac{14}{4}$ 1786, fortsat til sjæl. Ryt.-Regmt. $\frac{2}{10}$ 1789, Ritmester $\frac{11}{12}$ 1789, Secondritm. i Livrgmt. Drag. $\frac{15}{6}$ 1790, fortsat til jyske Dr. Rgmt $\frac{30}{8}$ 1793, Major 1803, Major à la suite $\frac{7}{3}$ 1806, Afsked $\frac{13}{10}$ 1808.

No. 200. Dette Ægtepar havde — foruden andre Børn — en Søn: Major Bernhardus von Kreutz, der var en «dygtig og tapper Kriegsmand»; han var født «udi det Herrens Aar 1744». Udi sit 65 Aar (Anno 1808) kommanderede han efter Oberst de Seves Ordre 850 Mand af hans Styrke paa Lier Scantzze, medens Resten af Styrken, 350 Mand, var udi Reserve posteret under Kongsvinger Fæstning. Den $\frac{18}{4}$ 1808 begyndte Svenskerne Angrebet. Det lededes af selveste Overgeneralen Armfeldt (Sønnesøn af Tydals-Armfeldt) med hele 2000 Mand. Normændene forsvarede sig med stor Tapperhed, og Armfeldt var allerede tilsinds at trække sig tilbage, men saa opdagede en svensk Officer, at den høire Fløi af Lierscantzen var «verlassen», efterdi Kreutz havde givet vedk. Capitaine (Sadolin) Ordre til at forlade Stillingen for at komme venstre Fløi tilhjælp, eftersom denne var haardeligen truet af Swendskerne» (sic). Nu fik disse besat den Del af Scantzen, og Normændene kom under «dobbelte Ilde», samtidig som hele deres Amunition var «næstendels» opbrugt. 3 Gange sendte v. Kreutz Bud til Kongsvinger om Forstærkning og for Alting om tilstrækkelig Amunition. Han fik ingen Forstærkning og kun lidet

Amunition til Infanteriet, men ikke end en Døit til Artilleriet, som maatte «aldeles Skydningen indstille». En Lieutenant (Meydell¹, senere General) satte sig «udi stille Fortvivlelse» paa en Kanonlavet «att afwente Ordren om Tilbagetog». Denne maatte v. Kreutz sluttelig ogsaa giffue, og Normændene bleffve saaledes tvungne til at trække sig tilbage til Kongsvinger Fæstning. Dette var den uheldige Treffning ved Lier ¹⁸/₄ 1808. Den heldige derimod var den ²/₈ 1814, da Normændene under Oberstl. Krebs slog Svenskerne under Oberst Gahn.

No. 201. Familie-Krøniken siger «maaske som en Godtgjørelse, omend knappeligen og sær tvivlsommelig? for hendis Faders grosse Penge-Tab formedelst Forsvaret udaff Fædrenelandet, huilcket Tab virkede haardeligen och langvarendis med sin Trykkelz (sic) paa dend Familie saa ock dends Efterslægt».

I en gammel Stamtavle staar der ved hendes Navn temmelig laconisk anført: «† ved Hoffet».

No. 202. Familie-Krøniken kalder hende «Anne», hvilket vistnok er hendes rigtige Døbenavn, men man var begyndt ved den Tid, selv i gamle Familier, at ombytte det gammeldagse «Anne» eller «Ane» med det mere romantisk-klingende «Anna», det sidste er forøvrigt det historisk rigtige, det er — ligesom Maria — et jødisk-bibelsk Navn.

I Gullaug-Grønvolds-Slægten brugte man ellers den traditionelle Form «Anne», endog hen i 18 Hundrede-Tallet, da man der følte sig mere «slægtsbunden» og ikke var svag for «Moden».

No. 203. Da Oberstl. Fridrich Martinus v. Grønvolds 2den Søn, Fridrich Helle Grønvold (senere «Majoren», min Farfar) fra 1783—1786 i fulde 3 Aar var — som 2 andre af sine Brødre —

¹ Denne Meydell formentes at være af samme Slægt som dend Præst Christopher Meydell (Meidell), en Kjøbmands Søn fra Tønsberg, som ca. 1690 blev Præst for den dansk-norske «Sahls Kirke udi London»; men da han «fluxens ginge till de Independentzer» (sic), bleff dend Niels Gram (der Præst udi Tønsberg wärit haffte, men afsatz formedelst sin Liederlichkeit) der Nachfolger. Siden var han (Gram) til Kald udi «Gilleleie», men bleff dette Embetz fradømt formedelst «Horeleie» (sic) [skal formentlig være en Witz!]. Samme Niels Gram gjorde derpaa Svenske af sig, «men bleff af samme Grundtz ochso derstedes affsatz» (sic). Saa kom denne Weiber-Jäger til Tyskland, «hvor han atter mit Weiber ausschließend lebte». Derpaa flakkede han viden om i Ostindien och war han «auch i Jerusalem och ved Christi Grab». «Hand kom derpo til Holland, huor hand som früher Seemann wärit haffte, hand fik Commando po ein Schiff de algierischen Piraten att bekrigen». Men hand maatte mit seine Dullemetze später aus Bord gehen. Tilsidst kom han tilbage til Tønsberg, men bleff nu atter formedelst sin Frauengunst nedsendt til Bremerholm, hvor han blev sidende til sin Død. Han skal ogsaa være bekendt for sine Skrøner, især om Sjøormen «huilcken hand ved Afrikas Fahrwasser soviel obsalviret haffte».

Landcadet ved den matematiske Skole, var han i Begyndelsen oftere hos sin Halvtante Madame Thulesius, som holdt meget af ham, ogsaa fordi han lignede saameget sin Far baade af Ansigt og især af Figur. Fridrich Helle havde god Smag, var som sin Mor meget satirisk anlagt «och udaff skarp Kritique», og hans satiriske Lune blev i høieste Grad tilfredsstillet ved at se og erfare «den Raringen Thulesius, hans Færd i Hjemmet», men han fandt ham ogsaa særlig modbydelig ligeoverfor sin fremdeles skønne og sympathiske Hustru», som Cadetten høilig beundrede. Engang beklagede Th. sig for Cadetten over Medmenneskers svare Ondskab og citerede den (i Texten) anførte Regle (om Præst og Asen) som han fandt yderst krænkende og usandfærdig, som talende Bevis. Cadetten, som var meget harm over et netop overværet Optrin mellem Ægtefællerne og Mandens raabarkede Optræden mod sin fine Hustru, spurgte ganske rolig behersket Hr. Pastoren om han heller vilde, at Rimet skulde have lydt saaledes:

«Denne Præst er et Trolld blandt de andre Præster,
Som et Asen er et Bæst blandt de andre Bæster!»

Dette syntes Th. først var mindre injurerende, men fandt siden ved nøiere Eftertanke (han var end ikke «det ringeste kvik i Begribelsen») at det var værre end Originalen — hvad det jo ogsaa unægtelig var — og begyndte sine grove Skjældsord mod Cadetten. Men den høie unge Mands ranke, imponerende Holdning og foragtelig-maalende Blikke og Miner bragte ham snart — til Fruens hemmelige Glæde — til at holde inde og stikke Piben i Sæk. Efter den Dag skulde han stygt til Cadetten, naar denne en enkelt Gang «for Tantes Skyld og paa hendes ivrige Indbydelse» overvandt sig til at gaa til Bæstet, som ellers nu altid varede sig overfor Cadetten».

No. 204. Thulesii «Snaalheder» viste sig ogsaa med Hensyn til kirkelig Ritus. Naar ved Vielsen vedk. Brud var ældst, maatte hun værsgo indtage den høire Side, det passet Th. altid strix paa. Det var — siger Fru Dunker — Tilfældet med den vel 80-aarige Høkerske, kaldet «Kari Bondekone» (officielt Mo'r Eger), hvis Sønneson var «Kjøbmand Ole Eger den ældre». Kari giftet sig atter i 1790 med sin 18-aarige Bodsvend Knud Berg (Bergshøle). Ægteskabet var ellers ikke ulykkeligt. Ægtefællerne havde formentlig efter sine ringe Vilkaar heller ikke store, hverken ethiske eller æstetiske Fordringer. «Hu' sat heile Da'en i Omskroken aa i Skorsteinen aa røikte ta' Skraatobakspipa si aa skubba aa klødde sei aa roa sei saa got».

I 1820 forlod hun endelig sin «Omskrok» og sin lange jordiske Tilværelse af — som det mentes — 110 Aar, og Manden, som da

var knapt 48 Aar gl. giftet sig fluxens med Enkemadam Jandrup, der var en Datter af ovennævnte Ole Eger.

Knud Berg eller Bergshøle var altsaa i andet Ægteskab gift med sin første Kones Sønnens Datter:

Et smukt, freidig og meget frisindet — omend tvivlsomt lovlig — Ægteskabskonglomerat (et sammenklumpet Gifte).

No. 205. Denne Knud Berg — som han senere kaldtes — fik mange Penge med «sin Bonde-Kari», forøgede dem ved sin Driftighed og skulde ha grundet et velanset Handelshus i Byen. Sønnen var en af dens Matadorer. En Genealog, som ansees som en ren Expert med Hensyn til senere Kristiania-Familier, sa' at Statsminister Emil Stangs Frue var en Efterkommer af denne Knud Berg eller Bergshøle «med hans exceptionnelle Ægteskabsforbindelse», som han uttrykte det.

Beretteren, en Bureauchef som var af Slægten, la' til: «Ja, saadan ringe Herkomst havde de fleste af Byens Rigmænd i Aarhundredets (det 19de) Midte (som Tofte(?), Meyer, Heftye, Cappelen, Andresen, Fuhr, Eger, og hvad de hedder), — ja det samme var vistnok ogsaa Tilfælde med flere andre Byers Handelsmænd, særligt paa Sørlandet, hvor der var Indryk af jødiske Slesvig-Holstenere. Bergen var dog forsaavidt en Undtagelse: de flere Kjøbmænd der var af ældre Hanseaterslægter (de saakaldte «Pebersvendens» Afkom).

No. 206. Denne Fortælling om Aftalen mellem Anna Lange Ornings Mor og Præsten Th. om, at Anna skulde blive hans Kone, hendes Uvidenhed derom, hendes fortabte Forfjamselse, da hun pludselig fik vide, at denne udprægede Carricatur af en Undermaalsmand skulde blive gift med hende, som bar det herlige Billede af et høireist, mandigt = skjønt Ungdomsideal steds i sit Hjerte, er saa godt mulig, at den rimeligvis er sand. Men at Anna paa den Tid var et «stakkels ungt Konfirmationsbarn» er en Umulighed. Hun var nemlig født i første Halvaar af 1729 og var altsaa i 1755 26 Aar og visselig, da hun var meget intelligent og vellært, forlængst konfirmeret og ikke af Th. Selv forudsat, at Begivenheden fandt Sted i 1751 (hvilket af andre Grunde er en Umulighed) altsaa samme Aar som Thulesius blev Trediepræst her i Byen, saa var Anna da vel 22 Aar og det samme maa saaledes gjælde. Sagen er jo ellers forsaavidt uden Betydning undtagen for Curiositetens Skyld. Hun blev gift i 1755 og var da 25/26 Aar, det er et Faktum, man ikke kan komme forbi.

Anna Lange Orning havde altsaa forlængst havt sit Livs Roman. Det var i 1744, da hun i 14-15-Aars Alderen traf sammen med sin kjødelige Fætter Fridrich Martinus Grønwoold (min Oldefar). Han var da i sit 23 Aar og en stadselig Second-Lieutenant i 2det

Aggershusiske Infanteriregiment. Han havde et mere end almindelig godt Udseende, var næsten kjæmpemæssig høi og slank, men kraftig bygget (kaldtes senere som Capitaine under Feldttoget i Holsten 1758/62 af Holstenerne «den norske Gran») var frisk og fager af Aasiun med særligt store aabent-spaltede Øine; han havde, som Anna sagde, «de skønneste Øyne af Verden». Hun gav sig strax over, men han, som var vant til at tilbedes af Kvinderne, tog det med mere Ro, da han desuden — som hans intime Ven Kalchreuth senere sa' — af Natur og Temperament nærmest var Phlegmatiker. Han beundrede selvfølgelig sit Søkendebarns sjeldne Skjønhed og havde Intet imod at «gantes» med denne Tryllerinde, som til og med var meget aandfuld og «om det var mueligt endoch mere douée udi Musiquen». Omgangskredsen sa': «Skjønnere Par var ikke seet och kunde ey godt sees». Men Annas Mor, Fru Birgitte, blev urolig. Hun var en klog, praktisk Kone. Hun havde seet adskilligt til Livets Skyggeside: hvorledes det vanligvis gik, naar to Unge slog sig sammen, men Intet andet havde at leve af end Kjærlighed, Kildevand og Maaneskin. Hun skrev fluxens til Lieutenantens Mor, Fru Justine Cathrine v. Reichwein, og hun, som netop havde nogenlunde samme Erfaring og Bekymring, fik det ved sin raske Resoluthed øieblikkelig arrangeret saa, at hendes Søn blev kaldt tilbage fra sin Permission og dermed blev Forholdet afbrudt netop som det holdt paa at lage sig til Alvor og — blev aldrig siden fornyet. Lieutenanten blev som Capitain-Lieutenant gift ca. 1754 med en meget smuk Pige. Hun — Karen Holter¹ — kunde vel ikke maale sig med Hensyn til Udseende og Talenter med Anna, som var «ætstor», «storskion» og «aandfuld», men saa var Karen «allerede ret formufvende med Riigdom en perspective» og dette var «særligt den høybyrdige Fru Justine til agreable Behague».

¹ En vellært Pige, som fulgte Fru Karen fra Fædrehjemmet til det nye Hjem, blev saa aldeles betagen af sin unge Husbonds Skjønhed, at hun fandt — ligesom Fruen — at han var den «skønneste, hun havde set»; hun var Ægteparret meget hengiven. Ikkedestomindre lavede Pigen (som var en folkelig Versmagerske) efter Holstener-Krigen en Regle om sit Herskab; den lød:

«Med Anna bleff det Ingenting,
Med Karen bleff det Nogenting;
I Holsten bleff det Sommeting.»

Denne Regle, som prætenderede at skulde være en satirisk Henspillen paa Capitaine Fridrich Martini Amouretter i Itzehoe og hans Duel, «formedelst en af dem», vandt megen Fornøjelse i Egnen. Men saa stor var Disciplinen dengang, at Herskabet aldrig fik en Anelse om, at det var bleven omdigtet i Folkemunde: «Ingen turde vove at sige Saadant enten til Far eller end sige det til Moer.» (Tante Rosing.)

Men Anna glemte aldrig sin Lieutenant; hun afslog flere Partier; men da hendes Ungdoms fagre Drøm forsvandt ved hans Giftermaal (i 1754), blev hun — siges det — mere mør for Moderens Paavirkning. Nu tog Moren, halv tvungen af den saare forelskede Grobian Thulesius's raabarkede og brutale Beslutsomhed, Skeen i sin egen Haand og arrangerede efter Thulesii befalende Raad Forbindelsen som et «fait accompli» (1755). Men som Madam Thulesius glemte Anna heller aldrig sin Ungdoms Lieutenant. De saaes ellers først igjen i 1776, da han var bleven Second-Major, og siden af og til. Den grovkornede Th. syntes imellem at faa Anfald af aldeles uberettiget Jalousie, som skulde klædt ham særdeles ilde og gjort ham «complet grotesk-latterlig». Da Annas Lieutenant døde (som Oberstl.) i 1803, «fik hun en stærkere Rystelse end da hendes Grobian af en Mand endelig var labbet al Kjødets Gang». Hun døde i 1808.

Saaledes er Familie-Krønikens Beretning, og den er vistnok rigtig.

No. 207. Den anseede Familie Bødtker (Sorenskriver Bødtker og hans Sønner General Bødtker og Amtmand Bødtker, samt Høiesteretsassessor Hambro) nedstammer cognatisk fra Thulesius og Anna Orning.

No. 208. Generalinde Ingeborg Huitfeldt morede sig engang i Familiiekredsen — hvor man var frisindet nok til «ey att gaae afveyen for en drøy Scherz» (Spøeg) ved at fremsætte skriftlig denne Charade:

«Friderichi Christiani interest ad vinum, ad caballum, ad cantum item ad mulierculas» (I. Huitfeldt, née de Reichwein, filia fraterna).

No. 209. Fru Blanchefflor Orning, hans Mors Syster, siger: «Han (Fredrich Christian) af Kiempe-Størrels' war och dertil særdelis fager, huorfore de Qvinder immer ham effter med längliche Øyen-Smiil ware.» Gullaug-Husets Slægtning Capt. Kalchreuth (Oberstl. Fridrich Martinus v. Grønwalds — Sønnens — særdeles gode Ven) siger: «Jeg saa ham (Dragon-Capitainen) i 1743 da jeg var en ca. 7 Aars Gut, og jeg har neppe seet en stautere og skjønnere Mand. Han var da ved 51 Aars Alderen og vel adskilligt derangeret ved friskt og muntert Militærliv i Tilgift til et Krigslivs Fatiguer; men endog førte han sig særdelis vel an: Kiæmpehøi og røslig som han var. Hans Ansigt var overmaade vakkert med store mørke muntre Øyne och en frisk, brunagtig, kanske noget vel rødblisset Farve, medens han dog i det Hele maatte siges at være lysagtig. Det skulde da være at hans Søn Fridrich Martinus (da Capitain-Lieutenant) er vel saa skjøn, men saa helt forskjellig med sit rolige Apollo-Ansigt og de endnu større høsthimmelblaa,

uudgrundelige (som hans senere Ven den franske Colonel kaldte «inscrutable») Øyne och sin meget lyse friske rigtig rent ungdommelige Leth; Væksten var den samme kiæmpehøie Statur, men er Fridrich Martinus næsten en Tomme høiere end Faren». (Som senere vil blive omtalt og paapeget havde Capt. Kalchreuth en dengang mærkelig ligetil ligesom «folkelig» eller i den Tids Opfatning «almueagtig» Maade at udtrykke sig paa.)

No. 210. «Det sagdtes (af Kalchreuth?) at Fridr. Christian underdendt Træfning mod Løffwen (sic) paa Rinckrige 1716 som Fæhndrick beordert bleff mit en Trüppel (Zug: Deling Ryttertrop) den Fiende udti Flancken att angreifen. Och da han let, ledig och «unverzagt reited vorwärtz», sagte der Obriste: «Er ist parfaitement ein völllich Reiter (Rytter), en Centaur (Kentaur): «Mandt und Hors wie ein Einzelgestalt.» «Handt till Kamph ride wie till ein Parade, handt er ey umsonst Thöchtersohn udaff dendt Admiral Bernt Orning, der Held von Kolbergerheide undt Marstrandt undt Brüder von den zweiten Bernt Orning, der Held von Helsingborg — Schade, att der hos ham er so sehr udtaff Lanzenknecht» (Fru Justine Reichwein). Det var formentlig ved den Forfølgelse af Fienden, hvorom Grüner siger: «da bleff de Svenske adspredte, de flygtede og bleffve hitzig forfulgte af Oberst Oetken» (se Note ved Omtalen af Fr. Christians Bror Oberstl. Bernt Orning).

No. 211. Capitaine des armes ved J. W. Oetkens Dragoner, Fændrik i samme Regiment ²⁵/₃ 1715, Premier-Lieutn. ²⁵/₆ 1716 ved Smaalehnske Comp. af s. Regiment, Capitaine i 2det Søndenfjeldske Dragon-Rgmt. ²⁶/₁₁ 1732, Capitaine og Chef for et Landeværns Comp. i Regimentet ¹⁵/₇ 1750, foreslaaes til Forbigaaelse til Major, «da han ey nu efner sig Avancement» («Trinken mittelst»). Faar 1. Januar 1755 Tilladelse til at afhænde sit Compagni for 2000 Rdl., Afsked ⁸/₁ 1755 (Gift 1720 med Justine Cathrine Reichwein, f. 1688 † 1784, Dtr. af Dragoncapt. Fridr. Chr. Reichwein og 1ste Hustru Else Cathrine Bildt til Nes i Borge) (Oberstl. Hirsch's Standard-Værk: Danske og norske Officerer i det Kgl. Bibliothek, Kbh.).

No. 212. Fr. Chr. Grønwald havde ogsaa «opfundet» og anvendt nogle mere praktiske og for Hesten mindre plagsomme Mund-Greier (m. H. t. Ridestang, Candare (Kandar) Trinse: og hvad de heder), men som nok fordrede nogen større Øvelse og Dressur fra Rytterens Side. Denne Forbedring skulde være anvendt af O. R. Sehested og v. Koppelow, men som ureglementeret og fordrende større Rytterfærdighed vant den ikke altid de Overordnedes Bifald.

Til Sønnesonnen («Majoren») hans Søn: Onkel Arild, som var en gammel Ven af Ritmester (senere General) Michelet fortalte denne, at han havde hørt om dette i Smaalenene (hvor der endnu

i hans yngre Dage gik Frasnagn om «Onkels Oldefars Rytterkonst»). Gullaug-Grønvoldernes store Æmhed for Dyrene, navnlig Hesten, var visselig en Arv fra min Tipoldefar. Han fordrede nok Meget af sin Hest, men saa røgtede han den ogsaa med største Omhu og Omtanke.

No. 213. Personalhistorisk Tidsskrift, udg. af Samfundet for Dansk-Norsk Genealogie og Personalhistorie ved G. L. Grove. Kjøbenhavn 1901.

No. 214. De blev — Frænder som de ogsaa (skjønt langt ude) vare — personlig kjendte, da Fridrich Christian i 1715 blev Fændrik og i 1716 Lieutenant ved Smaalehnske Compagnie af Oberst J. W. Øtzens Dragonregiment og «die auch udi Verwandschaft waren», efterdi «hans Mors Mormor Blancheflor Knudsdatter Bildt til Morland och Abildgaard war och Adelen endoch holdt iffrigen sammen, særligt de Bildter». Hun — Justine — «en høyreist vakker Fräulein aff ypperste Figure mit etwas köhlige, vornehme Øyne og Miner bleff flugs gantz Boden verliebt» i Lieutenanten «och war hun iffersyg paa Alles: Leffendis och Dødtz (sic), som hendes lettiefendis Kiereste war kier udi: saasom Camradere, Adels-Frøkenener, Pige-Qvindtz (sic), Wiin, Heste-Horser (sic) och Jagt-Effentyrier». Da «unterdessen» hendes Stedmors (— hendes Far giftet sig 2den Gang 1715 med den endnu smukke Charlotte Elisabeth, Datter af General Arvid Christian von Storm til Holleby af tysk-svensk Æt og Enke efter Oberstl. i Artilleriet H. von Koppelow —) saa mildt til hendes skønne Lieutenant, misforstod Steddatteren i sin vilde Jalousie Stedmorsens Følelser og holdt den for Forælskelse. Dreven af sin stærke Lidenskab og — klog som hun var — ogsaa af Beregning (hun var ca. 4 Aar ældre end han) fik hun sin «Amant» saaledes i sit Garn, at denne letsindige og lige-glade Landsknecht-Natur lod fem være lige og nu ikke for hendes og sin Æres Skyld kunde Andet end vedbørligen (sic) at «tilbyde hende sin Haand om ikke sit Hierte». Men stolende paa en af en «kyndig» (Gjordemor eller «klog Kone») afgiven Kjendelse eller «Diagnosis» med Hensyn til Tidsberegningen, blev Copulationen udsat (formedelst Udstyrsordning og «slige Petitesse»). Dog — Kjendelsen viste sig ikke at være helt lægekyndig rigtig, der var virkelig «periculum in mora». Den højbyrdige Adelsfrøken Justine Cathrine nedkom i Marts 1720 med et Pigebarn (som forresten døde «auf der Stelle») medens Bryllupet først fandt Sted en Maaned efter. Det skulde lidet hjælpe, at den «Kyndige» forsikrede, at «dennane Barslinga va'l saa «reint føre Tia» og tillagde den naiv velmente Beroligelse: «at slike hasteli'e Ne'komster allenti's inte find' Ste's, naar unta's mellemtis ve' førrest Bar'seng — for da hænner de' ja Gu', aven og tell».

Den høibaarne Fru Justine Cathrine — nu gift med sin atraede Lieutenant — blev (siger Huitfeldt) under 9 Juni samme Aar «publice absolveret», et Exempel paa den Magt og Observantz, som endnu var raadende i den kirkelige Administration med Hensyn paa disciplina ecclesiae, selv naar det gjaldt saapas høie Personer.

No. 215. General Georg Reichwein var født i Hessen 1593, formenes at være af den allerede i 1300-Tallet kjendte Slægt «Richwin» og siges at være Søn (Fostersøn) af en Skrædder i Marburg i Hessen. Efter en anden Darstellung skal hans Far («af en gammel forarmet Slægt») ha' været en «Heger» eller «Hegermann» (Opsynsmand) offver churfürstliche Skoffue, «och war det Wappenzeichen ligerviis en Weintraube, wiepaa sowohl de «merkwurdiche Rytterpistole (mit Revolver-Mechanismus)» angebracht war, als auch huormit han udi dend dänische Adelstandt einverleiben bleff» (af en gammel Optegnelse paa Nes (Sædegaarden).

Han var tidlig Studiosus och lærd udi Latin, Græsk, Fransk och Wälsch (Italiensk), maaske Calvinist og gik i 20 Aars Alder i Krigstjeneste paa protestantisk Side i Trettiaarskrigen: var f. Ex. med i Undsætningshæren 1628 for Stralsund, «huilcken Wallenstein», der vilde danne en keiserlig Sømagt ved Balterhavet, «svor at ta', selv om det ved Lænker var fæstet til Himlen», men han opnaede «alene at opofre de 12 000 Mand forgjæves».

Reichwein kom 1629 til Norge som Capitaine ved Oplandske Regiment (den staaende Hær var netop oprettet), blev Major paa Bergenhuus 1637, 1641 Oberstl. og Chef for det ved Hærororganisationen af samme Aar oprettede Bergenhuusiske Regiment, udmærkede sig i Hannibalsfeiden (1643—45), Oberst 1647 over Aggershuusiske Regiment, udmærkede sig særligt i Krabbe-Krigen (1657—60) ved at gjenerobre Thronhjems Lehn og By 1658, hvorefter han foer til Grændserne, «hvor hans Nærværelse var stærkt paa-krævet: stormet Kvistrums Skandtze», som Svenskerne forlod med «Kanoner och Baggage efterliggendis» och «dem forfulgte paa deresis Retirade»; Generalmajor 1659; 1666 Stigtsbefalingsmand i Bergen, † 1667. «Det var et langvarigt og for det nye Fædreland rigt og gavnligt Krigerliv, som her fandt sin Afslutning.» (Rigsarkivar J. H. Huitfeldt-Kaas).

No. 216. Fru Inger Rytters Mor var Fru Maren Marine Rosensværd. En af hendes Forfædre var Magnus Baardsson Rosensværd til Østby, Lagmand i Oslo, der «war særdelis gjæff til att tale de Bønders Sag med Iffver, och war han ochsaa Hauptmeister til, att den Bondens Riis den strænge Lehnsherre Hr. Erik Munk bleff udi Fangenskaff verhaftet paa det Dragholm Slott Anno 1586».

No. 217. Dragon-Capitaine Fr. Chr. Grønwald havde som ung Officer været med i Kampen paa Norderhov. General Lützow siger i sin Rapport: «Oberst Ottken havde taget sit Tempo vel iagt og sat alle Anstrængelser ud af Betragtning og alle Underordnede fra Officererne til den ringeste Menige fulgte ham med god Villie og Courage.» Videre siges: «Regimentet var af Fædrelandskjærlighed besjælet og sig vel bevidst det vigtige Hværv, der var dem anfortroet ligesom och Affæren ved Høland vel ogsaa var i friskt Minde. Derfor gik det raskt opover gennem Lier og over Holzfjorden for at komme tidsnok. Familie-Traditionen siger — hvad vistnok er Virkelighed — at saavel Dragon-Capitaine Fr. Chr. Grønwald som ogsaa Sønnen Fridrich Martinus, da Second-Lieutenant, var med i den store Troppesamling (10 000 Mand) som under Feltmarschal Arnold samledes i 1743 i Skjeberg («Tyttebær-Krigen») i Anledning af Thronfølgerspørgsmaalet i Sverige i Frihedstiden. Der var flere Candidater til denne Throne, der rettelig maatte kaldes et Skyggekedømme, da Kongen var Rigsraadets ydmyge Slave. Danmark-Norge havde i Stockholm en særdeles dygtig Gesandt: General Gustav Grüner (af samme Slægt som de norske Grønere paa Kongens Mølle herinde) og senere Øverstbefalende for den norske Armé. Gustav Grüner, som var født i Sverige af en svensk adelig Mor, kjendte overmaade vel Stemningen der. Han arbejdede heldigt for sin Kronprinds (siden Kong Fr. V. i Danmark-Norge) og fik et stort Parti for ham og den skandinaviske Tanke, saa at endog Bondestanden i Marts 1743 valgte den danske Prins til Thronfølger («Dalkarlernes Tog til Stockholm»). Men en ny dansk Diplomat, Statsminister Berkentin, som var Grüner uendelig underlegen i Begavelse og Dygtighed, menes at ha' forskuslet denne af Grüner saa fortrinlig indledede mærkelige Plan om en ny Forening af de tre nordiske Riger. Den danske Regjering havde med sin sædvanlige Svaghed og ubesluttsomme Krafløshed forsømt det rette Øieblik til Realisationen af denne store Tanke og — en svensk Gotorper blev valgt ved Ruslands politiske Indflydelse. I dette i Frihedstiden (1719—72) parti-redne og corrupte Land (Hatter og Huer) var Bestikkelses-Ondet sat i formeligt System. Politikerne fik maanedlige Diæter fra udenlandske Magter. Ingen drev det saavidt i politisk Skamløshed som den slue og veltalende Bonde fra Blekinge Olaf Håkonsson; han tok Stikpenge fra Frankrig for at virke for Krig, fra England for at bevare Freden; ved sin Død efterlod han sig en forholdsvis uhyre Formue «af udenlandsk Oprindelse». En Hat sa' engang offentlig, at f. Ex. en ærlig Bonde maatte faa det Indtryk, «at begge Partier (Hatter og Huer) husede kun Skjælmer og Forrædere». En brav Mand ryster bekymret paa sit ærlige Hode og

spør: Ser det ikke nu ud som om det historiske Onde omend i en anden (maaske værre) Skikkelse begynder at gjentage sig i de skandinaviske Lande, især i Norge? Det ser ud som de politiske Driftfæ af en vis Farve med Spjæl for Øinene og med submis forvrængte Sandser trasker troskyldig i den (forkjerte) Retning, som udenlandske Magthavere paabyder dem. Kunde ikke den for ca. 50 Aar siden i det franske Deputerkammer fremsatte Tanke om Realisationen af Europas forenede Stater, forenede i culturelt og økonomisk fredeligt Samarbejde blive en Redning fra Muligheden af Europas baade politiske og culturelle Undergang, en Fare, som — hvis alt (— som hidtil —) skal faa Lov til at gaa sin skjæve Gang — synes at være en mere end truende Mulighed?

Siden ovenfor er nævnt Tanken om de europæiske Staters Forbund, kan jeg ligesaa godt her som paa et andet Sted indskyde følgende ektropiske Digression (Episode, Indfletning) angaaende denne Tanke, da den synes mig ubetinget at burde noteres. Kort før sin Død undslap der en af Nutidens største Statsstyrere uvilkaarligt den Ytring, at de idiotiske Forhold paa Balkan vilde fremkalde en frygtelig europæisk Verdenskrig, en Situation, som det nuværende tyske Diplomati med Keiseren i Spidsen neppe kunde være voxen end sige formaa at standse. Det fremkaldte igjen Tanken om, hvorvidt Tyskland — om det seiret — vilde forstaa med human Opfatning og kraftig Vilje at lade i en europæisk Forbundsstat de nødvendige Politiforanstaltninger virke til at hemme og regulere det fortvivlede Spil, hvorved tosset Diplomati i skøn Forening med skamløs økonomisk-jødisk Egeninteresse opstykker, forvirrer, fanatiserer, terroriserer og idiotiserer Stats- og Finantsvæsenet i Europas Stater — England undtaget. (Jfr. Statsmanden Oxenstiernes Ytring: «An nescis, mi fili, qvantilla prudentia regetur mundus?» = Ved du ikke, min Søn, med hvor ringe Forstand Verden styres?).

Men det gik ikke, ialfald foreløbig, ad den Vei. Takket være England og — som en fanatisk Tyskhader mente — særligt ved Lord Winston Churchills¹ energiske Styrelse af Sjøkrigsvæsenet.

¹ Et frækt Curiosum om Lord Winston Churchills Far, den høiconservative Lord Randolph:

Det er paa et Hotel i Stavanger en Sommerdag i Slutningen af 1800-Tallet; der er et stort internationalt Indryk, flere udenlandske Stormænd. Middag serveres. Lord Randolph præsiderer ved øverste Bordende, yderst retiré hoven, iskold arrogant som en ægte Engelskmand: hele Bordbesætningen, hvoriblandt flere høitstaaende elegante Damer, alt totalt Luft for ham, han «vøler» ikke andre Skabninger end sin kolossale grimme Dogge, logrende med sin Halestump i Paavente af Traktement.

Opvarteren stiller foran Lorden Fadet med den mægtige Steg. Denne skjærer et passende Stykke af og plasserer det paa sin Tallerken, men istedetfor at la Opvarteren bringe Fadet videre, praktiserer Lorden uden at

Han ledet dette helt fra 1911 af: han «gjenoptog» Sjøløven Lord Fischer, fandt Lord Jellicoe, og den af Admiralitetet vragede Lord Beatty («Nelson er endelig kommen igjen»). Fienden blev knust paa alle Have af den uovervindelige engelske Flaade: «da — mente han — «liegt der Hund begraben».

Efter Freden er der Røre, Misnøie, Hadskhed overalt paa Grund af dens lamme (paralytique) Ordning, og Stillingen synes næsten haabløs ved den forvirrede, taagede Ordning. Det gjør igjen Tanken om de europæiske Staters Forbund levende — men nu er der mindre gode Chancer end under den «verlorne» Forudsætning.

Thi en kraftig Stat maatte staa i Spidsen; England kunde, men det ser ikke ud til at det vil; det holder — som altid — af en «splendid isolation» (Trang til glimrende Afsondring). «Ja» — sa' en forhenværende Diplomat fra en ubetydelig liden Stat; han var dum og snobbet nok til baade at føle og vise sig «pique-ret» — «ja, der siges saameget, men alt er ikke godt, selvom det er velment» — vistnok en ægte diplomatisk Diplomatiidé!

No. 218. Der skulde netop ved de Tider været stærk Afgang endog af Officerer som baade med Hensyn til Alder og «Vigour-sitet» fremdeles skulde synes at kunne forstaa sin Charge.

blinke hele Fadet med Indhold foran Doggen, som øieblikkelig kaster sig over det med dyrisk Graadighed, medens alle Bordgjæsterne sidder con-sterneret — fjtrede. En høitstillet Franskmand af særlig god Slægt, Efterkommer af en af Napoleons Marchaller, griber en Flaske fra Bordet, rimeligvis for at slynge den i Hovedet paa den overmenneskelig uforskammede Britte, men hindres af sin Dame. I dets Sted kommer der en rivende Flom af Skjældsord (men paa Fransk, som Lorden formentlig ikke forstod) hvis Indhold — som Beretteren sa' — var en Haan over Lordens inferiøre ferske Byrd, som ikke var længere tilbage end fra 1700-Tallet, og at Navnet paa godt Norsk (han talte noksaa godt Sproget) betød simpelthen «Kirkebakken», omtrent det samme som det yderst almindelige «collin» paa Fransk. Lord R. «vølte» ham ikke, men fortsatte ugenert og uanfægtet at nyde sin Steg, medens hans Dyr dyrisk slet og rev i sin Kjæmpeportion og slugte i et Jafs saapas store Stykker, at hvert kunde være en passelig Part for en skrupsulten Bryggesjauer, idet det accompagnerede sin overdaadige Æden med de lydeligste Tilfredshedsknur, Tarmuddunstninger, Opgulp og andre lignende pirrende Maveaffectioner. Da Lorden og hans Dogge endelig havde afspist, vraltede de sammen ud af Madsalen uden at skjænke de beskjemmede Gjæster et Blik.

Disse maatte langt om længe la' sig nøie med Levninger af Gaarsdags-Menuen. (Meddelt af en troværdig Stavangerborger og vistnok ogsaa refereret i et Stavangerblad og gjengives her som Exempel paa enkelte engelske Stormænds overmenneskelige Arroganze i Privatlivet, «hvad der særligt skulde sært egne Slægten Churchill (Kirkebakke) for at bøde 'paa den manglende genealogiske Ætstorhed». Udtryk af en engelsk høit anset Expert. Det er ikke ukjendt i andre Lande f. Ex. Tyskland, ja endog i Smaastater som i Danmark og hos os.

No. 219. Hans Frue Justine sagdes ogsaa at nære en Smule Haab om («hvad der ellers ey lignede den kloge Frue») at faa «ey saa liden Arv» efter sin Fætter General Lorentz v. Reichwein, Ridder af det hvide Baand med Valgsprog: «prudens qui patiens» og Stigtsbefalingsmand over Aggershuus. Denne havde i 1720-Aarene været Tvillingrigernes Gesandt i Wien (og var afløst af den i Note 217 nævnte famøse Berkentin). Ved Afskeden havde den romerske Keiser, «som Generalen favoriserede», hædret ham med en særdelis kostbar Cadeau (Gave), en Diamant-Ring, der i hans Bo «mistaxirtes» til en Værdi af 3000 keiserlige Gylden. Han døde ugift i 1735 (men havde formentlig i 1733 taget Afsked) som Stigtsbefalingsmand offver Aggershuus Stift. Men formedelst uhyrlig Administration og endnu slettere Realisation af Boet blev der Underskud; en horrible surprisel Men selv om der var blevet betydeligt Overskud, var hans Arvinger hans 4 Søstre, alle gifte med høiere Officerer, og de overtog Underskuddet.

No. 220. † 85 Aar gammel i Kjøbenhavn. I «Adresse-Compt's Efterretninger» findes et smukt Sørgedigt: «Gefühle des Hertzenz beym Ableben der Generalinn A. M. von Reichwein, gebohrner Lillianschiold».

No. 221. Nes adelige Sædegaard var af vældig Udstrækning: dens tidligere Areal udgjør nu et helt Sogn. Den svære Bygning, som i sin Tid havde været befæstet stærkt med «Wolde og Graffue», saa fæstningsagtig ud og havde jo ogsaa udholdt Beleiringer. I dens Indre var der «flere» — ligesom «skjulte» — Rum med «extra Forstærkelser uden Windøyer», «huor mand sig kunde salvere mod Beskydninger udaff Swensken, naar deris Berendinger foretoges».

For adskillige Aar siden besaa jeg dette Bildte-Ættens Sæde, min Tip-Tipoldemors og min Oldefars Fødested. Det var øiensynligt, at det med rette i sin Velmagtstid kunde benævnes «et stærkt befæstet Slot». Endnu var den mægtige Riddersahl imponerende ved sin Størrelse og sine tykke Mure; de var saa tykke, at et stort Bord og flere Stole kunde faa magelig Plads i Vindueskarmen. Gaarden var da i en Bondes Eie, og han havde profaneret «Storsalen» som han kaldte den, ved at bruge den som Kornmagasin. Der havde tidligere «udi den Hauge» været et særskilt «Waaningshuus med mange Rum och standsmæssigt beprydet». Her havde formentlig de Nygifte (min Tipolderfar Fridrich Christ. Grønwald og Justine Cathr. v. Reichwein) boet en Tid. En angloman Trønder, som kjøbte Eiendommen i 1860-Aarene, havde den saalænge, at han fik Tid til at nedrive dette overmaade smukke lille Havehus fra Rococco-Tiden og ellers vandalisere — især den meget store Have — med Omkalfatringer

i engelsk Stil, hvad her passet som femte Hjul til en Vogn. (Udtalelse af den sidste conditionerte Eiermands Søn.)

No. 222. Mageskiftet med Hensyn til Korseberg var medbeseglet af Capitaine von Storm til Kambo og Lieutenant J. von Schlösser.

No. 223. Ved et Fald med Hesten var han (Dragoncapt. Fredrich Chr. v. Reichwein) blit gandtze utjenstdygtig og fik Afsked i 1710. Hans Hustru Else Cathrine Bildt var død i 1709, men 1715 indgik han paany Ægteskab med Charlotte Elisabeth von Storm (Datter af General og Commandant i Fredriksstad Arvid Chr. von Storm til Holleby og Enke efter Oberstl. af Artilleriet Henrich von Koppelow). Den nævnte General von Storm, en tysk Adelsmand i svensk Tjeneste, havde i 1674 paa Værtshuset Fimmelstången i Stockholm ihjelstukket den svenske Digter «Lucidor den olyckliga» og maatte rømme til Norge, hvor han døde som General 1712. En Sønesøns Datter af ham, Cathrine von Storm, blev gift med Grev Anton Friedr. Wedel-Jarlsberg og Moder til den berømte Statholder Grev Herman Wedel-Jarlsberg. Denne tyske Storæt v. Storm har Intet at bestille med de flere Familier Storm her i Landet. (En lærd Genealogs Siigelse).

No. 224. I Rigsarkivet: «Personalia Orning-Grønvold». Dragon-Capitaine Fridr. Christian Gr. førte ellers en «gandtze kalligraphisk» Haand og hans Underskrift er ogsaa her «ret passabel», men selve Brevet er ellers «temmelig uordentlig og slusket skrevet»; det staar i stærk Modsætning til Brevskriverens submisse Udtryk ligeoverfor Adressaten, men saa var jo tidens Sæd og Skik, det var vedtagne courante Talemaader; maaske ligger Negligencen enten deri, at han personlig kjendte noksaa godt Generalen og endog var i Slægt med ham eller det var «Dagen derpaa» efter en god Ruus.

No. 225. En Ulleberg-Grønvold, Lektor D. H. Grønvold (Søn af Præst Chr. Aug. Gr.) meddelte mig efter hans Farfars Fortælling, at naar denne Farfar og hans Syskende: 4 viltre Gutter — senere Officerer — samt Systemen Dorothea (senere Generalinde Mejländer, som næsten var den viltreste af dem alle) var oppe paa den bedagede, saadan henimod 90 Aar gamle Farmors (Justine Cathr. v. Reichwein — hun døde i sit 97de Aar —) Kambers og ogsaa der undtagelsesvis begyndte sit Leven, tog Farmor, som jevnlig sad rank som et Lys med kolde hypnotiserende Øine i sin store Øhrestol, en vældig Stok, som var plaseret ved Stolen og bankede tre haarde Slag i Gulvet. Da ophørte al Støi med eet, var den aldrig saa ustyrlig. Alt blev pludselig gravstille, og Ungerne listede sig tyst udaf Farmors Rum.

No. 226. En anden Ulleberger-Grønvold havde hørt fra sin engere Familietradition, at da Fru Justine Cathr. Reichwein (Capt.

Fr. Chr. Grønwalds Efterleverske) flyttede til den yngste Søn (hendes «Kjæledægge») Oberstlieutenanten paa Ulleberg, medtog hun — foruden en «ey ubetydelig» Arv, (som hun havde faaet fra en Frænde i Danmark) alle de mange «Familieportrætter og andre Mindegjenstande fra Nes». (Nes Sædegaard i Borge: «Bildte-Slottet»). «Alt dette kom til os» — vedblev Meddeleeren — «men Pengene var nok alle forbrugte inden hendes Død, (1784) medens Familieportrætterne existerede — de fleste hos Krigsraaden og hos Onkel Jens paa Hjertnes (forhenv. Infanteri-Capt., senere Skipper og tilsidst Overtolder). Men de, som endnu var igjen af dem rundt omkring i Sandefjord (de var ved Auktion efter Jens Chr. paa Hjertnes iflæng solgte til Godtfolk i Sandefjord og Omegn for en Mark Stykket — f. Ex. udmærket Portræt af den berømte General Georg Reichwein solgt for 3 Mark!) strøg med der ved en stor Sandefjordsbrand.

No. 227. Koppelow (f. 1683) var Søn af Oberstl. af Artilleriet Heinrich v. Koppelow og Charlotte Elisabeth v. Storm (Dtr. af General og Commandant i Fredriksstad Arved v. Storm til Holleby). Hun blev som Enke (1715) gift med Frid. Chr. Grønwalds Svigerfar, og Grønwalds Hustru Justine Cathrine Reichwein og Capitaine v. Koppelow var altsaa sammenbragte Børn. Koppelow var med i «Ringerigsaffæren mod Svenskerne» og «kjæmpede der med største Tapperhed» (Grüner). K. havde som Fændrik været i keiserlig Tjeneste (Ungarn) 1703—06, Lieutenant ved Oetkens Drag. 1713, Capt.Lieut. 1716, Capt. 1720, Second-Major 1730, Oberstl. 1744, Oberst 1747 og Chef for 3die Søndenf. Dragonrgmt. 1750, Generalmajor 1755, Afsked 1759. I Conduitleste af 1731 siges «ein vigilanter und hurtiger Officier», i Do. af 1739: «er af middelmaadig Statur og Extrieur, inclinerer til Dyd, ey for Spil, Drik eller Quereller, af god och hurtig Begribelse, applicerer sig med Progress paa Tjenesten, besidder ingen particulier Videnskab» (det sidste skal være Ros).

Om Lieutenant v. Stud heder det i en Conduite-Liste: «Han er justement ey aff skarp Skjønksomhed, men doch brugbar».

No. 228. Beslemaner (Baslemaner) er Forvanskning af det spanske «Basamaeros = Haandkys»; bruges ogsaa om alleslags Complimenter ligeoverfor Damer.

No. 229. Fridrich Christian Gr.'s Dame var Terz-Majorens meget smukke Datter (cfr. Fortællingen i en senere Note «det saakaldte «Solopgangs-Ridt»).

No. 230. «Solopgangs-Ridtet». Historien blev fortalt af Dragoncapt's Sønnedatter: Tante Rosing til hendes Brordatter: Tante Lisa. Tante Rosing havde den fra sin Farmor Fru Justine Cathrine Reichwein. Denne la' til: «Ach ja min sal. Mand var dengang

den skjønneste Mandt, mandt kunde se for sine Øyne och den dristigste Rytter, som nogen Hors har baaret. Men, mein Gott, huilcken Landsknecht-Nature der doch i ham war! Heste, Wiin und Mädchen — det var Ordningen udi Rangen — doch ey alligeveller de sidste so sehr, fast hand doch war Dattersøn aff den weibergalne Admiral (Bernt Orning til Vatne) forsaavidt han dem entgegen konnte, men det var en schwieriger Sache, effterdi de hangen ham efter ligerviis die Kletten (Burrer) (sic), de war hartad desperate ham efter! Se nu til den spitznasige Tasche den Terts-Major, hans Dotter: denne særdelis schmukke, men konstante och obsternazige Næbbe-Fincke! Da Fridrich Christian och de to andre vare abgerittne, huad gjorde hun wel dann? Hun kastetz sig hen udi en Øhre-Stohl istedetfor at stille sig op zum Tantze, och erklærte hun lydeligen, at siden Ballets og Verdens allerschjønneste Mandt var tacket hinweg, saa — «satte hun ey længere sin Foed paa det Tantze-Gulff». Och det uagtet att en høiere Officier, som gik auf Freierfüssen til hendte, hendte op zum Tantze auffordern hatte! Men den, det gik ud offver var — schändlich noch — min dennegang schuldlose Mandt! Hin Officer, som war aff inferior Standt og aff inferior Sindtlack, bleff hans Hauptmandt, og lagde han min Mandt for Hadt for denne amoreuse Spitz-Lerches Schylt, och handt gjorde ham siden, so ofte handt det konnte finde Veranlassung dazu, store Fortrædlichkeiten. «Ach ja, det kann auch galt være «for schmuck und gefeiert att være», sukkede Fru Justine Cathrine ved Tanken paa alle de Widerværdighedter, hun saa ofte oplevede med «sin Mandt», som hun dog elskede saa saare, trods Alt og som hun ikke kunde ophøre med at forgude «effterdi han for mich et leffendis Billedz war for allt det, som schiøndt (sic) och mandtlicht monne währe».

No. 231. Landstads Folkeviser. Denne Ridder- eller Kjæmpe-Vise var endnu vel kjendt i Norge, især i Smaalenene som i Sverige (Dalsland og paa de Skaanske Sletter). Den levede endnu en Tid fremover paa Folkets Mund.

No. 232. Paa Dragoncapitaine Fridrich Christian Grønwalds Grav havde hans Hustru, som forgudede ham for hans Skjønhed og ridderlige Sind, opreist en «simpel men peen» Træstøtte med omtr. samme Indskrift, som hendes Svigermor havde sat paa sin Fars: «Semper pro rege et patria in armis».

En Dag opdager Fru Justine, at Ordet «patria» var forsøgt overkradset og istedet smørt op Ordet «pocula» (Bægere). Det formodedes med Vished, at Gravskjænderen var hin under Ballet hos Terts-Majoren omtalte sjofle Officer. Han var særdeles harm og nidkjær paa Chr. Fr., væsentlig fordi hans Flamme: Terts-

Majorens skønne Datter havde været saa aabenbarlig durch und durch forstyret af Elskov til Fridrich Christian. Desuden var han «inderligen ilter» over de menige Dragoners store Hengivenhed for Chr. Fr., hvorfor han begik den Dumhed at forbyde dem deres Hyldnings-Sang til ham, hvad der naturligvis kun bidrog til, at den holdt sig længere end ellers vilde ha' været Tilfældet. Ogsaa som «Epitaphioklast» (Gravskjænder) var han uheldig. Jeg skal ikke her ved nogen lærd «exploratio» forsøge at tydeliggjøre «den colossale casus-Feyl udi Latinen», som «pocula» involverede, men den største Usands var det.

Fru Ingeborg Huitfeldt «hin lærde», som næsten blev «qualmet», naar hun hørte endog blot daarlig Latin, blev her høylig oprørt. Fasteren, Fr. Chr.'s Enke, sa overbærende satirisk: «Jeg troer saa minsanten wirklich at Ingeborg var mest empört over dendt horrible Feyl udi Latinen».

No. 233. Hans «Moer» var selv af mægtig Skikkelse, dog uden at være «svær». Hun var da 94 Aar gammel, men rørig af Legeme och med en næsten ukuelig Aands- og Sjælsstyrke, som var «de Reichweiners och Bildt'ers Arfuelod». Hun blev henimod 97 Aar gl.

No. 234. «I Offergangen fra Dreng til Yngling war Frid. Martinus Etwas slængendis, ligerviis som en altfor stor Hundehvalp, indtil den tidlige stramme Exercitium och de øffrige militariske Øffvelser havde fæstnet hans Corpus til en særdelis vakker Fuldkommelighed» (han bleff udi Itzehoe, huor han war Capitaine och Adlatus for Regimentet Reichwein, kaldet «den norske Gran»). «Men allerede tidligt war hans Aasiun so anziehend-reizend, at enhuer Qvinde, han passerede, ham langeligen effter maatte skue, och udi Itzehoe war de Qvinder ligerviis som før med hans Far (Dragoncapitainen «den gjæve Rytter») ham effter indtil Galenskab: «de willte ham ey udi Fred lade!» Det Ordtag: «Den letteligen att locke er, som effter hoppe will,» kunnte nock anføritz, men det dock ey gantzke anpassit, eftersom det immer de Qvinder war, hwelche (sic) ginge zur Angriff — det observerede ich mehrmals udi Itzehoe, huor han min Adlatus mehr-jährig war».

Udtalelsen er af Fr. Martinus's Morbror General Nicolay Fridrich Reichwein, fortalt af Datteren Generalinde Huitfeldt (Tante Ingeborg) til Oberstlieutenantens Datter Anne Holter Grønwald (= Tante Rosing).

No. 235. Hvamb (Stor-Hvamb) i Udnæs Sogn, Næs Præstegjeld Romerige af gl. Skyld 26 D. 13 Skill. † Lille Hvamb 11 D. samt Tomter ogsaa 11 D., tilsammen over 48 Skylddaler var overmaade store vidtstrakte, værdifulde, særligt Skov-Eiendomme.

Helle Holters Farfar, ogsaa ved Navn Helle Holter og ogsaa Lensmand i Næs (c. 1630), var gift med den «offerdaadig-schöne Holländerinn»: Anna Freyling, Dtr. af en indvandret Hollænder Ian van F. I en Stamtavle over Familien Nilson (af hvilken den nuværende anseede Familie «Vogt» er en agnatisk Sidegren) nævnes, at denne Helle Holter den ældre blev skudt af en svensk Ritmester Baron «Kruse». Vor Familie-Tradition fortæller Tildragelsen noget udførligere og saaledes: Helle Holter, hvis Forfædre havde eiet Stor-Hvamb i umindelige Tider, var gift med den overmaade deylige Anna Freyling fra Holland. Han havde Slægt i og Forbindelser med Sverige. Han blev skudt af den svenske Dragoncapitaine Baron «Cruus». Denne havde været Gjæst paa Hvamb «en lang Tid af Vinteren». Ud paa Vaarparten red de (Gjæst og Vært) en Dag ud i Værtens store Skove mod Svenskesiden. Da den Hest, Baronens red, efter en Dagstid kom herreløs tilbage til Gaarden, blev der de paafølgende Dage derefter med stort Mandskab «giort Eftersøgels' udi Skoffuene». Der fandt man da Lensmandens Lig med Skudsaar i Brystet. Baronens var naturligvis da, «altsom snarist» over Grænsen paa Værtens Hest, som var et særligt rapt Dyr «och haffte sig salveret». Baronens havde mistet sin Pistol med indgravet Slægts-Vaaben. Den hang i «Aarhundreder» paa Hvamb (den var der ganske sikkert i 1818, senere «kom den væk»). Der har været mange Gisninger om Grunden til «Drabet» (thi det var det vel) først og fremst «Amours», «Slægtshævn» (der var nok fra gammel Tid Slægtskab mellem Værten og Baronens) «Nationalhad» o. s. v. Krøniken lægger til «maaske Alt lige nær eller lige langt fra Sandheden».

No. 236. I Anledning af Omtalen af den meget viljefaste Karens dybe Forelskelse i Lieutn. (Oberstl.) Fridrich Martinus, som havde havt sin Roman som et tilbagelagt Stadium, gjorde Tante Lisa opmærksom paa, at skjønt de gamle Grønwald'er aldeles ikke var uden Vilje, tværtimod, var det nok saa, at de Qvinder, som blev Deres Fruer, saa godt som alle «tog» deres Mænd, og at disse «fandt sig deri» af forskjellige Grunde. Om Else Elisabeth Orning siges ellers, at hun «war endoch mere viljestærk end Fændrik Morten (Martinus) Grünwalld och ham iffrigen haffte formedels hans ganzde Leguemets Fuldkommentzhedter (sic) och war han ey heller unfügsahm for hendis Schiönhedt, Geistreichheidt och høye Æts». Den «mit ungeheure Wille und Snille begabter Justine Cathrine v. Reichwein annamede sin Frænde Fridrich Christian Grønwald vidt alle Kriegskonnstens Verschlagenhedter udi Amours verborgne Leeg», særligt da denne «Landtz-Knecht udaff en Dragonofficer» temmelig gleichgültig war, ochso fordi han derved mente at blive befriet fra den

megen Beschwerde med alle disse Qvinder, som allenstider ham efter vare som Burrer, men ganske quit dem bleff han doch ey, self endoch efter hans Eheband». (Den sidste Udtalelse var af Justine Cathr. v. R. selv i sit 96 Aar paa Ulleberg til Sønnedatteren — den senere Generalinde Meyländer — saa Jalousien maatte være udødelig.)

«Og jeg skulde tro,» sa Tante, «at min Fars anden Kone, som var et klogt og determineret Fruentimmer, nok ogsaa lirkede sig vel frem til at bli' Mors Efterfølgerske, da Far (Majoren) netop da trængte en ferm Husmor paa sin store Gaard og en karakterfast Opdragerinde for sine mange Børn.»

Det er virkelig som oftest saa, at Ægteskabet er et af de Tilfælder her i Livet, hvor det er skjæbnesvangert at nøie sig med «det næstbedste». Denne Livserfaringens sententia (Læresætning, Satz) blev dog ikke ganske aktuelt for Oberstl.'s Vedkommende, men rimeligvis for Majorens, og for Datteren Tante Lisas, særligt da for hendes Mands. Medens den altsaa blev tilfulde opfyldt med Hensyn paa Dragoncapitaine Fr. Chr. Grønwald. Men saa maa det bemærkes, at der for ham ikke eksisterede nogen «næstbedste», da denne Landsknecht-Natur, «hvem Qvinderne hang efter som Burrer» synes at ha' været fuldkommen ligegyldig ligeoverfor Spørgsmaalet, da han saa afgjort foretrak «Selindas Läppar och Pokalen», som det heder i en svensk Drikkevis.

No. 237. Fra en Søn af Cancelliraad Holter nedstammer Brødreparret: Kunstmaler Holter og Componist Holter; fra Datteren Fru Tybring: Præsten Tybring og Søsteren Fru Blich (gift med Licent. medicinæ B. i Drammen). Fru Blich var en overmaade smuk Dame, som skulde have lignet Fru Oberstinde Karen Grønwald og deres fælles Stammor «den skønne Hollænderinde» (Anna Freyling). Jeg har som Skolegut i Drammen flere Gange seet og talt med Fru Blich, som da vel var i 50 Aars Alderen og Mor til 5 Børn, og kan medgive, at stort skjønnere Kvinde har jeg ikke seet. Hendes Ansigtshud var som: «Roser og Lillier», hendes Øine, store og mørkeblaa, var overmaade skønne, hendes Haar, da cendré, havde i Ungdommen været lyst, hendes Figur høj, kraftig, imponant var saa at sige uden Lyde, det var en «sær kvindelig Fuldkommelighed» som Ordetøket lyder.

No. 238. Generalkrigskommissær Peder Holter (f. 1723 † 1786) var Søn af Anders Holter († 1731) Feldtpræst og Capellan i Odalen, hvor dennes Far, Peder Holter, var Sognepræst i hele 47 Aar (fra 1686 til 1733). Disse to Præster, Far og Søn Holter «vare interesserede med Gaffuer til Kirkernes Inventaria». I 1732 «forfattede» Hr. Peder «udi sin høye Alderdom en vidtløftiger Fortegnelse offver de 5 Kirkes Boehaffue (sic) og nævner bl. And.

en Alterduugg, giffuen aff en Klokker-Qvind Johanne Mørch». Han tilføier: «Ingen Antiquiteter forefindes uden at alene ved Moe Annex en sær mærkelig gambel Munke-Missalbog in folio; och der bleff sammesteds begraffuet en Enke, nafnligén Kirsten Amundsdotter ibidem, som 117 Aar var, og altsó født udi anno Domini 1615» (skal vel betyde en Witz).

Sønnen, Feldtpræsten Anders Holter, var tillige et rent Forretningstalent og drev adskillige «Werdslige Geschäfte», og overlod «meget sin Embedsgjerning til Stedtzvertretere». Sønnen Peder Holter jr. udviisede allerede udi sin tidlige Ungdom een Genie eller «grosse Anlage für Gewerbe in Industria», men blev sendt til Udlandet for at studere og uddannís «udi Hummaniora och Sprachen». I Tyskland studerede han med Fremme en Tid Theologicam men samtidig og senere udelukkende «Handels-Lehren och Samfunds-Oeconomiam». Efter sin Hjemkomst kom han op i store Forretninger. Hans Mor, Anna Leuch¹ blev Enke 1731, men giftet sig igjen med Oberst Carolus Adolphus von Helm, og Forvaltningen af den store Holterske Formue tilfaldt da Peder, som i 1757 blev Overkrigskommissær, i 1760 Zahlkasserer udi Norge og fik 1761 Titel af «General-Kriegs-Commissarius». Under det store Opsving, som Næringslivet ved de Tider tog, «samlet han en Formue, som var den største, som havde existeret hertillands i de sidste 200 Aar». Det var særligt «ved Gods-Erhvervelser og Handel med Træ-Last, at han forøgede sin kolossale Formue». Sammen med sin Systers første Mand Justitsraad Poul Lachmann Vogt (af den «gamle virkelige» Slægt Vogt² købte han for 30 000 Rigsdaler det store adelige Gods Borregaard med de mange underliggende Brug. Senere overtog han denne Eiendom alene og købte desuten Hafslund og Bærums Jernværk med tilhørende Jordegods, samt Eiendommene Kjørbu, Gommerud, Ende, Bye, Helseth og Burum. Endelig købte han det store «Stubliansbrug og Hvide-Bjørn».³ Tillige var han Medeier i store

¹ Hun stammede fra tysk Bissekræmmer og Skræddersvend Peder Nilsson Leuch, som blev en af Christiania rigeste Mænd. Han omtales i Note under Stykket om Major Fridr. Helle v. Grønvold, hvortil henvises.

² Denne ældste og virkelige Familie Vogt kom c. 1670 ind i Landet med Schleswigeren Kjøbmand Paul Petersen Vogt, der blev en af Byens rigeste Mænd og da erholdt Titel «Kammerraad». «Han snød den kongelige Kasse for dens Tilkommende i Told, saa saare han kunde slippe til dermed». Den nuværende udmærket dygtige Familie Vogt, (hvis egentlige Navn var Nilsen (Nilson) og oprindelig var en norsk Kjøbmandsslægt) nedstammer kun cognatisk fra denne virkelige Familie Vogt. Men en Sorenskriver N. Nilsen antog i 1779 Navnet «Vogt». Fra ham nedstammer den nulevende meget fremstaaende Vogt-Slægt.

³ Professor J. N. Wilse besøgte ham der og fandt «at det var ret et Mønster paa en Christiania-Patriciers Sommersæde». (1765).

Industrie-Bedrifter. En Ugestid før sin hastige Død skjænkede han sin Fødebygd Odalen 4000 Rd. til et Korn-Magazin og et Legat for Trængende inden Bygden. «De existerer endnu og har været til stor Velsignelse.» Han var saaledes en ualmindelig foretagsom og dygtig Forretningsmand, og hvad ikke noksom bør udhæves — alle hans mange og mangeartede Foretagender vare — sunde.

Han var gift med Maren Jul (Juhl), Syster af den berygtede Zahlkasserer og Kasse-Tyv Jul, som var bleven Svogeren Holters Eftermand som Zahlkasserer. «Han (Jul) echapperede med hele Zahlkassen¹ til Sverrige² («giorde Svenske af sig») og for den colossale (sic) Tyvekost købte han sig et colossalt Gods i Wärmland, hvor hans «Efterslæng» (sic) levede — ialfald for en Menneskealder siden — i stor Velstand». Svogeren, Generalkrigskom. Peder Holter maatte som Cautionist «spøtte i Bøssa» og betale. Følgende Nid-Vise om Jul blev en yndet Datidens Gade-Vise og sikrede Tyven en herostratisk Berømmelse for lange Tider:

«Sals-(Zahls)-Casse-Tyven (Kjuven) dend Hr. Jul,
Han var saa regti' in mari ful,
Tok Norjes Casse fra sit Sjul (Skiul)
Til Swensken løb en Dag til Jull!

Dend hele «Greia» sjofel (schofel) — huul
Betalte Holter uden Uul (Uhl!)
Men denne lille Vise-Sul
Skal altid sjende (skiende) Stor-Tyv (Kjuv) Jull!»

Efter Peder Holters Død giftede Enken, som led af honnet Ambition (maaske tildels paa Grund af Systerskabet med Stor-

¹ Saa sa' Rygtet; vist er det, at denne udspekulerede Kjeltrings Kasse-mangel beløb sig til den ganske vakre Sum af 556000 Rdr.

² I Sverige skrev han sig altid «Juel» og prætenderede at tilhøre den berømte danske Adelslægt af dette Navn, medens han nok stammede fra en Grænd i Skouger ved Drammen. Der var der en Mængde Individuer, som blev kaldet Jul (Hjul) og hvis Ophav var en i sin Tid bekjendt Kariolmaker. En Tjenestepige hos En af vor Slægt var fra samme Grænd «aa hadde hørt detta jiti».

Fra samme Ophav var en Lensmand i Skouger (ca. 1850); han skrev sig ellers «Juel». Over ham skrev Smaapoeten i Drammen, Klokker Allum, følgende Distichon:

«Juel han blev Medaillemand, fordi han kjørte Singel-Sand og Veien holdt i prægtig Stand!»

Smaapoeten Allum havde en Søn, der lød Navnet Kaare. Han, Examenatus juris, styrte faktisk og legaliter Thelemarkens Sorenskriveri, den større Poet Conrad Nicolay Schwachs († 1860) sidste Embede. En Dag er Kaare inde i Chr.ania. Der træffer han en høi Jurist, som simulerer Intet at vide om Sorenskriveren og spør: «Er Schwach endnu i Embedet?» «Ja kors da», sa' Kaare, «han er levanes nok! vi tar ham saagar med paa Thingene og tjener Penge paa ham!» Den høie Jurist skratlo!

tyven) og selv nok heller ikke var «Guds bedste Barn» — kaldet «Hun-Ræven» eller «Ræve-Frua» — sig med Generalauditør Chr. Wessel (Digterens Bror) og efter hans Død «inclinerede hun sig for og gik 3die Gang udi Ægte» med Statsraad Marcus Gjøe Rosenkrantz (1762—1838). Peder Holters store Eiendomme, særligt «Skov-Baronierne» (ja ogsaa Rosenkrantz-Gaden) fik Navn — ikke efter Holter, som havde erhvervet dem ved sin Dygtighed, men efter ham, som fik dem «givendes i Gifte». En Regle lød:

«Alt hvad Hr. Peder Holters Snille havde skabt
Gav Ræv-Frua de «Kone-Mænd», selv Holters Navn gik tabt».

Hun-Ræven var — «naturligvis» blev der sagt — børnløs i alle tre Ægteskaber «hun gav saa nødig Noget fra sig». Generalkrigskommissær Holter havde en Pleiesøn af Navn Holter og som vistnok var af Slægten. Han var Officer og døde (formentlig i 1840-Aarene) som Oberstlieutenant. Han fik nok Ingenting af Stedmoren, der som sagt var meget paaholden (undtagen ligeoverfor sine tvende sidste Mænd, særligt Rosenkrantz) kun nogle Holterske Familieportrætter (af Peder Holter og hende selv). Den høibyrdige R. brød sig sandsynligvis kun om Formuen og var formentlig for fornem-utaknemmelig nok til ikke at huse nogen Interesse for den borgerlige Holter og resikere daglig at ha' for Øie og blive mindet om Skaberen af den store Formue, han som «Kone-Mand» havde faaet Tag i. Og «Hun-Ræven» havde han formentlig faaet nok af i levende Live. Disse Billeder var fortrinlig malede som alle af den store danske Portrætmaler Jens Juel († 1802). Lidt om deres senere Skjæbne kan berettes. De var i 1860-Aarene at se i en Kjælderleilighed i Grosch's gamle Gaard overfor Universitetet. Der holdt tilhuse et dansk reduceret Ægtepar Hr. Thykiær og Kone. Hun drev med Handskevask, han var Bule-Vært. Hun var nok meget flink og nethændt. Der nede i Kjælderen gik om Dagen Byens fineste unge Frøkner af den høiere og høieste Embedsstand, som naturligvis ikke havde Raad til at spendere nye Handsker til hvert Bal (hvad naturligvis derimod rige Grosserer- og Kjøbmandsdøtre kunde) for at levere eller hente Handsker. Om Aftenen og Natten var Kjælderen forvandlet til en sjofel Nat-Kafé eller Øl-Bule, hvor Egnens løse Kvinder og Laban-Existencer holdt til med sin ugenerte Trafik. Jeg var dernede en Formiddag sammen med min Frænde Rigsarkivar Huitfeldt-Kaas for at faa Greie paa, hvorledes disse herlige Billeder var havnet der. Vi fik kun liden og forvirret Besked af den gamle indtørkede, gigtbrudne, lemmeforvredne og tvekrogede Vært, som skakkede omkring med sin som et Følehorn tilspidsede Snude og med et Par udhvælvede ligesom facetterede Øine. Han

havde en komisk-drastisk, en næsten uhyggelig slaaende Lighed med et Insekt: «et Menneske og et Insekt i en bizar-grufuld metamorphosisk Forening». Saavidt jeg husker antydede dette Insekt-Menneske, at han eller Konen var i Slægtskabsforhold til en Slægtning af Oberstlieutenantens Frue, og havde ad den Vei faaet fat i disse Billeder, som han iallefald da ikke vilde skille sig ved. Huitfeldt-Kaas var meget lei over, at disse udmærkede Portrætter, som burde prydet et celebret Billed-Galleri, skulde befinde sig i disse tarvelige Omgivelser og udsættes for Beskadigelser. Hvor de nu befinder sig, ved jeg ikke, forsaavidt som de ellers fremdeles maatte existere.

No 239. Ruslands Holdning i Anledning af det Holsten-Gottorp-ske Arvespørgsmaal, hvortil Ruslands Thronfølger krævede sin formentlige Ret, saa truende ud, da Russerne havde store Troppemasser i Nordtyskland, hvor de deltog i Syv-Aarskrigen mod Fr. den Store af Preussen 1756—63. Den danske Konge Fridrich 5te lod derfor sammendrage i Holsten en dansk-norsk Armé, foreløbig paa 5000 Mand, som efterhaanden forøgedes til ca. 50 à 60000 under Overbefaling af den indkaldte begavede franske General Grev Claude de St. Germain, som indrettet Krigsvæsenet efter det beundrede Preussiske Mønster. Fra Norge nedsendtes første Søndenfjeldske og Nordenfjeldske Inf.-Regimenter og en Bataillon av 1ste, 2det Agershuusiske og 1ste, 2det Oplandske Regimenter. Senere kom 1ste norske Feldt-Dracooncorps: 8 Compagnier (4 Escadroner) og tilsidst 2 norske Feldt-Dracooncorps. I Begyndelsen af 1762 stod den dansk-norske og russiske Hær kun faa Mile fra hinanden, da afværgedes Krigen ved Zarens Mord og den russiske Hær kaldtes tilbage. Angaaende denne norske Armé-Contingent siger den commanderende General i Norge i sin Kritik «at de fra Holsten hjemkomne Tropper haver noksaa stor Berømmelse hafft formedelst sin Hurtighed som nogen af de geworbne» (hvervede Tropper). Campagnen blev ellers i det store Hele kun en stor militær Vagt-Parade paa Grund af det «beleylige Thronskifte udi Rusland, hvorved dette Lands store Hærmasser kaldtes hiem».

Fridrich Martinus med sit Compagni var paa Orlogsskibet Oldenburg «som i Juni 1758 med den kgl. Escadre gik under Seyl fra Moss och Laurkullen». Men der var adskillige Uheld undervejs: «2de Skiffue gik paa Grund under Saltholmen (i Öresund) och Oldenburg mistede 3de Seyl udi Stormen och det haarde Bøye-Veir». Men Stemningen var ellers god. Fridr. Martinus skriver hjem fra Itzehoe, hvor hans Qvarter var, at hans Compagnie befandt sig vel ved den gode «holsteinske Kost och Suul» og mange af mine Soldater fandt «de deutsche Klumpchen» vel-

smagendis om de end ikke er «so sehr nahrhaftige». «Jeg for min Part» — si'er han — «er doch ingenlunde nogen Elsker af de überfettartige Mehlklosze». — Den russiske Keiser (Thronfølger) «skal have truet med at udjage det dansk-norske Kongehus fra Landt och Rige och offver til Tranquebar (sic) udi Ost-Indien, men mange udaff mine Mandtskaffer, som hørte om denne ugemene Kiyt (sic) und Eselschreien och fabulose Prahlerei och Brüstereien, blef sehr forargede, och mente de, at naar Swensken haffte de moscowitiske Talg-Ædere slaaet saa grundigen engang, saa kunde dog vel ogsaa vi Nordmænd gjøre dette ligesaa godt end om ikke bedre». «Dispositionen (Stemningen) hos mine Soldater — ock saavidt ieg har erfaret — i hele den norske Armé-Afdeling er meget krigersk.»

Overgeneral St. Germain's berømmelige Omtale af de norske Dragoner, som er berørt tidligere (i en Note) skal have udstrakt sig til den norske Armé-Kontingent i det Hele.

No. 240. I denne Tid var der «udi Itzehoe megen Elske-spil» (sic); thi i Staden opholdt sig en Taschenspieler som «gedulgt» solgte «schneidige» Pulvere til Amours Opflammelse, «huis-aarsag hveranden Ægtemand derudaff Hanrey bleff».

No. 241. Duelhistorien, som geraadede Capt. Fridrich Martinus til megen Honneur, vil senere blive nærmere omtalt. — Der var paa Chefsgaarden Skoftestad en yderst «snaal» Person, et Husinventar, et Faktotum: Vice-Korporal Hans Rustad. Han var en Bondesøn fra Gaardklyngen Rustad (det rigtige Navn er ellers Raastad paa Grund af Stedets «Raafugtighed») i Vinger Sogn og havde engang været Mandskab ved Capitainens Compagni og fulgt ham til Holsten, hvor han nu kun fungerer som Tjener, Taffeldækker og Mundskjænk for General Reichwein, som gjorde ham til Vice-Korporal. Hans Specialitet var at lave og servere den dengang noksaa sjeldne Drik Caffé, som var General Reichweins Yndlingsdrik. Jeg har en gammel Felt-Messingkande, som brugtes ved Generalens Taffel og som Generalen forærede sin Systersøn, Capt. og Adjutant, senere Oberstl. Fr. M. v. Gr., min Oldefar. Den er ikke saameget forskjellig fra Nutidens Exemplarer; men ovenpaa Laaget er der en eiendommelig Konstruktion med Dæksel og Dampe-Huller. Den gammeldagse Tud og Hank var desværre saa defekt, at den maatte erstattes og det blev desværre gjort i almindelig Nutidsform. Siden var Rusta'en hos Capt. paa Skoftestad og tilsidst paa Gullaug, hvor han stelte med Jagthundene og Laxefisket. Han var en brautende, skvadronerende, stortalende Skrønemaker, som i Drengestua forgav det øvrige Tjenerskab med sine Holstener-Skrøner om sine «utruli glupe» Krigsbedrifter der (han havde som sagt kun været «Taffeldækker» i Holsten). Han

skrønte tillige op om «at Kaftainen hadde vøri i Tvekampf uti Issehøle (Itzehoe) aa ihælstøkken en tysk «Jeneral» (mindre kunde ikke gjøre det!). Senere paa Gullaug i 1790—1800-Aarene (han «blei utruli gammel») var Themaet for hans Drengestu-Historier om «aa jæv hans Sysken'baan frá Rusta' naa var bleien (sic): «Han vørti Officer i fremmat Lan' aa saa utruli spræk aa glup uti ei stor Kri' der!»! Den senere General Hans Rustad var ogsaa af hans nærmeste Slægt.

No. 242. Som Barn havde Fru Karen af sin Far faaet et yndigt beliggende Stykke Jord med en «skjønne Skoff-Snare til» paa det vakreste Punkt af Storgodset Hvamb «til at lege Husmor paa». Der var bygget et fortryllende lidet Hus der med «twende Stuer och Kiøken». Der var «Kiøken-Hauge» Høns, Duer och two Saue-lamb. En gammel Pige fra Gaarden havde Opsyn med Stellet og boede paa «Karens-Lyst». Da Karen blev gift, stod Stedet øde. Derfor foreslog hendes Bror: den juridiske Candidat og Eier af Hvamb sin Syster, at hun skulde sælge ham denne Miniatur-Landgaard, hvis Areal ikke var lidet, laa midt inde i den øvrige Eiendom og til og med var forsvarlig indgjærdet. Det gik Fru Karen ind paa, og Kjøbesummen — det ikke ubetydelige Pengebeløb i Sølv — blev hendes «særlige Eiendom», som hun alene maatte og vilde raade over uden nogen Indblanding fra nogen-somhelst Kant. Hendes nobelttænkende Mand var den sidste, som skulde ville gjøre nogen Indvending, og Fru Karen raadete til sin Dødsdag over dette efter Tiden og Forholdene noksaa «pene» Særeie. Manden kaldte dette Allodium med sit lune Humor: «Karenslyst-Kassen».

Da der i de Tider ikke var Banker at sætte Penger ind i til Forrentning, og da Fru Obrist-Lieutenantinde Karen havde «et godt Hierte for Trængende» var nok Karenslyst-Kassen omtrent skrabet til Bunden, da hun døde.

Det bemærkes, at ogsaa af hendes 4 Sønner den ældste Capitaine Nicolai Fridrich von Reichwein og den yngste Capitaine Just Christian (se et Brev fra Moderen fra ca. 1809) trak godt paa Særkassen (ikke derimod de mellemste «Majoren» (Fridrich Helle) og Capt. Christen Martin) og langt fra nogen af Døtrene.

Det tilføies, at Fru Karens ualmindelige Sands for Havestel (nærmest «Kiøken-Haugen») var bleven næret og udviklet ved Stellet paa Karenslyst; denne Sands gik i Arv til Datteren Anne Holter (Tante Rosing), men hun la' mest Vægt paa det «høyere botaniske Have-Stel». Som Præstekone i Spydeberg grundede hun den i Egnen og ellers «viden om nafnkundige» Ziir-Hauge; den er blit omtalt af en af Nutidens Culturforskere (Professor Schnitler).

No. 243. Major Christopher Huitfeldt til Kjølborg døde Høsten 1759; «hans Boe war totaliter fallite». For Broderen, dav. Oberstl. Valentin Wilh. Hartvig Huitfeldts Vedkommende sammenligner dennes Efterkommer Rigsarkivar H. J. Huitfeldt-Kaas Situationen med den Reisendes, som efterhaanden udkaster det ene Barn efter det andet til de forfølgende Ulve. Valentin W. H. Huitfeldt, Fru Ingeborgs Mand, som i 1769 var bleven Oberst, i 1777 General-Major (og i 1782 Ridder af det hvide Baand) maatte i 1778 endelig sælge det skønne Herresæde Elingaard, «denne Sædegaard, som havde tilhørt hans Slægt i 4 à 5 Aarhundreder» og flytte for godt en rum Tid dels til Weng, dels til et trist By-Logi paa Moss.

No. 244. Jeg har seet Kjolerne nogle Gange under Julemorroer paa Skinnabøl; de blev brugte af som Damer udklædte Herrer. Den navnkundige Læge Daniel Schiøtz (død i den dansk-tyske Krig 1864) brugte den violette ved en sliig Julemaskerade. Han var en temmelig høi, meget kraftig velbygget Mand, men det var ikke mere end at han saavidt fyldte den og den var til og med lidt for lang for ham. En usympathisk Svigerdatter paa Gjøsegården var pietetsløs nok til at skjære Kjolerne op og flau-snobbet nok til at uddele Stykker af dette ædle Tøi blandt «Veninder» (som hun syntes var «fine», da Fædrene var «Noget ved det norske Hof») til Pynt paa moderne Kjoler! De skulde ha' virket i sin Fornedrelse omtrent som «Lillie paa en Lort», sa' en skarptunget Officersfrue af Slægten.

Til samme Svigerdatters Slægtninge gik ogsaa nogle gamle pragtfulde Smykker som Gjøsegaards-Grønvoold havde arvet efter Tante Rosing, et af dem var fra Rosensværd-Ætten. Tante Lovises Datter-Døtre — sa' en af dem — «har ikke faaet nogen af de ikke faa Pretiosa, kun Uartigheder».

No. 245. Major C. C. Huitfeldt døde Høsten 1759. I hans Opbudsbo af 1760 er Gjælden til Capitaine F. M. Grønwoold «endnu 300 Rdlr.». Boets hele Debet var 30 000 Rdlr., som ikke paa langt nær «kunde dækkes af Gaarden og Effekterne». For Kjølborg blev git den «horrible Spot-Pries» kun 5400 Rdlr. (Rigsarkivar H. J. Huitfeldt-Kaas Afhandling om General Georg Reichweins Efterslægt i Personalhistorisk Tidsskrift for dansk-norsk Genealogi ved G. L. Grove — Kjøbenhavn 1900.)

No. 246. Nordmanden norsk Capitaine og tysk Baron von Kalckreuth var langt ude en Frænde af Fridrich Martinus (Kalckreuth paastod, at Kalckreuther og Grünwald'er ved dobbelt indbyrdes Gifte var i Frændskab helt fra tidlig Skaane-Tid, hvorom Fridrich Martinus nok havde hørt, men «havde liden Greie paa»).

Om Kalckreuth sa' engang Fridrich Martinus's aandfulde og

lærde Cousine Generalinde Huitfeldt («Tante Ingeborg»): «Han har en hyperromantisk Drift til Eventyr og farlige Situationer: Faren er for ham som et Lykkespil, et Tærningkast med Fatum: selv med Døden som Insatz; et klart Hoved og en eventyrlig-dristig Sjæl: vestigia nulla retrorsum!»

Kalckreuth og Fridrich Martinus var — trods Aldersforskjellen (ca. 15 Aar) forbundne ved et saa dybt sympathisk Vennesind, at man næsten tvinges til at tænke paa det gamle græske ægte rene Venneforbund: Eilikrineia (ἑλικρίνεια) mellem mandige og tapre Mænd. Kalckreuth blir oftere omtalt og om hans Herkomst vil ved Leilighed nærmere bli' talt.

Kalckreuth var uden Spor af Adelsprætention, skjønt han tilhørte en gammel høi tysk Æt, og han vilde aldeles ikke tituleres Baron. Han var sær begavet og kundskabsrig, udrustet med alle Aandens, Sjælens og Legemets store Gaver. Han var dertil vennehuld og barneglad og brugte gjerne et almueagtigt — hvad vi nu vilde kalde «folkeligt» — Sprog og Tone. Mod Tidens Skik (som han syntes aldeles at være hævet over) gav han sig meget af med Barn og Fridr. Martinus's Børn maate kalde ham Onkel: han var deres, fornemlig Anne Holters, fortrolige Ven og med alle sine overlegne og blændende Talenter kunde han atter og atter i Samværet med dem ligesom nedlade sig til et kammeratslig-fortroligt Ligemandsstandpunkt. Fru Karen kunde imellem ikke tilbageholde sin stadige Forundring, ja næsten Forbauselse over den høitstaende og aandfulde Kalckreuths mod Tidens Skik fortrolige Væsen mod hendes Børn, idet hun sa': «Han er jo næsten saa barnslig hyggelig som var han en af dem!»

Men een Feil havde han; den Traad havde den uundgaelige Fatums Tjenere, Parcerne, spundet for ham: han «skrønte», dog heldigvis kun i Smaating uden Ondskab og Beregning, blot «til Lyst» ligesom i en slags skøieragtig Uskyldigheds- og Uvorrenheds-Tilstand. Det dreiede sig mest om Jagthistorier og Humoresker. Tante Rosing fortalte, at hun en Dag var i Rummet ved Siden af «Kontoret» paa Skoftestad, hvor Kalckreuth og hendes Far sad og samsnakkede i sin gode kammeratslige Fortrolighed. Saa si'er hendes Far, der — ærlig som han var — ikke kunde like dette Vennens Till-Uglspeilske «Skrønemageri»: «Men Kalckreuth, hvorfor skrøner Du immer og immer? Jeg medgi'r, at dine Geschwätzer er hartad ubegribelig fornøvelige, men Du gir Dig selv til Priis och det for inferiorere Personers hemmelige Skotzer og Griin, och det er Du sandelig altfor god til, min kjære Ven!» Kalckreuth svarte raskt: «Aa Skidt i det, min Harpokrates, det morer mig selv og jeg er saa indgaaet i det, at det er blit min anden Natur; aa kan Du ellers tænke Dig noget Morsommere end ved saa-

dan «Spatz und Possen» at fremlokke Tilhørernes Mangel paa aandeligt Omløb og Intelligentz? Som nu her forleden Dag, da jeg fortalte Oberstl. v. Brüggemann om Fændrik v. Hübsch's mærkelige Skud paa Ræven, hvorledes — da han vilde ta' det anskudte Dyr, der laa der aldeles livløst — Liget da fløi fluxens op aa hinkede afsted aa ble' til en to-tre hinkende, men alligevel hartlopende Ræve! La' Du Mærke til hans pæredumme lange Fjæs og maabet-fortabte, men dog troende Mine? Han lignet jo akkurat den bondske aa nærige Klokker Wollebæk her i Sogne', naar han opdager, at han har faat en Boxeknap i Offer istedet for en Schilling?» Og Kalckreuth, som foruden at være en ypperlig Fortæller tillige raadet over gøglerachtige Miner og Lader, forvente og oppustede sit smukke elegante Adelsaasyn so sehr, at det fik en frappant Lighed med den dum-godtroende Oberstl. v. Brüggemanns maabete Fjæs i Tilgift med den tunge, kvabsete Klokker Wollebæks «maulaffentliche!» (sic). Men da kunde ikke Far, som ellers vanskelig tar til Latteren, holde sig længere: han lo godt og længe med sin dybe vakre God-Latter, medens Kalckreuth lod sin friske lystige glade Guttelatter klinge som en smettrende Fanfare! De lo omkap og der blev Intet mere mælt, fordi Latteren saa aldeles raadet.» «Og den snille, gode Onkel Kalckreuth vil formodentlig vedbli med sine Skrøner» — la hun sørgmodig til.

I Tillæg til denne korte leilighedsvisse Omtale af Kalckreuth (der forresten jevnlig optræder i Fortællingerne og kan siges bedre at karakterisere sin betydelige og eiendommelige Personlighed end jeg kunde ved nogen Skildring) maa jeg belyse et Smaatræk af hans sorgløse Lynne. Tante Rosing sa, at Kalckreuth engang efter en af sine lystige Geschichter la til, at han nede i Rothenburg (han havde været næsten overalt, især i Tyskland) i en Weinkeller havde læst følgende «Reim-Wort» indridzet paa Væggen:

«Erzähle nie leise, erzähle nie laut,
Wass Dir doch ein Gastherr beim Wein hat vertraut!»

«Men det» — sa han, «var aldeles mod min Natur! tvertimod, saadan Erzählungen, saadan Geschwätzigkeit, «slik Kjæftslarv» skal netop frem, det er saa karakteristisk.»

No. 247. Kalckreuth fortalte: En Dag kommer Colonellen, Fridr. Martinus og jeg forbi Militærfængslet i Itzehoe, netop som Vagten kommer trækkende med en voldsom, noksaa beruset og svær holstensk Grenader. Pludselig rev Kjæmpen Gewehret fra Vagtsergeanten, slog ham til Jorden og jagede de øvrige til alle Kanter. Saa gik han ude af sig selv af Raseri løs paa os tre, som var stanset op, for at støde os ned med Bayonetten. Men Fridrich Martinus slog ganske rolig, men meget behændig til

Gewehret med sliq Kraft, at det faldt ud af Grenaderens Næver og til Jorden, greb ham over begge Armer og holdt ham med sine Kjæmpekræfter uvægerlig fast som i en Skruestikke. Saa bad han ganske rolig mig om at ta' og fly ham Gewehret. Saa slap han med Et Grenaderen, som nu stod lammet og forfjættet, tog Gewehret og plantede det i hans høire Arm, trak sin Kaarde og begyndte paa Tysk med myndig Commandostemme at befale endel Haandgreb og endte med: «Präsentir das Gewehr!» Hvorefter han med indtrængende Commando-Røst tordnede: «Rechts um! Marsch in Cachott hinein!» Grenaderen adlød den myndige og vældige Capitaine med en Automats uvilkaarlige Disciplin, og Vagten, som nu havde sundet sig, fik ham lydlig ind i Arresten.

Denne Episode kunde Colonellen ikke glemme; han var fra den Dag Fridrich Martinus's svorne Ven, og han kunde ikke noksom rose sin Ven «den norske Gran»: hans rolige Resoluthed, hans ubændige Kræfter, og hans ypperlige greie Maade at «ta Soldaten paa».

No. 248. Det havde seet ud til, at Kalckreuth ikke skulde ha' kunnet fungere formedelst Tjenesteanliggender; derfor var tilkaldt Fridrich Martinus's Cousin og gamle Ven Major Christopher Christian Huitfeldt til Kjølberg, hvis Kvarter ogsaa var Itzehoe, som «subsidiære Secundant», men hans Hjælp blev altsaa overflødig. Ogsaa han formente, at Oldfars ridderlige Optræden var den rette og geraadede ham og den norske Officerstand «til berømmelig Hæder».

Fru Karen havde visselig kunnet faa Greie paa Duelhistorien af Major Huitfeldt, som allerede Vaaren 1759 kom tilbage fra Holsten «sehr plauderhaft» som han var og ladet med Historier, men Omgangen med Kjølberg-Folket var afbrudt. Fru Karen kunde ikke fordrage den yderst letsindige holdningsløse, verschwenderische Major, som havde fralistet hendes Mand «gode 300 Rigsdaler», som de aldrig saa igjen. Hun var desuden yderst jaloux paa Fruen, som altid «laante Øine» til sin Fætter; skjønt hun «saa ud som en yndig ung skyldløs Konfirmations-Møe, var hun en udlært rusée Coquette», som altid «hang hendes Mand efter med importune Lader och Gebærder» under Paaskud af deres nære Slægtskab og «familiarité de jeunesse».

No. 249. Oldefar og Kalckreuth, især Kalckreuth, yndede begge at bruge almueagtige (folkelige) Udtryk i sine Samtaler, men af og til kunde der dog slænge et og andet fremmed Ord eller Glose. Oldefar forstod noget Latin og brugte en sjelden Gang Ord af selv græsk Rod, og Kalckreuth var vellært endog i de humanistiske Discipliner. Kalckreuth havde spøgende omtalt

Samtalen til sin Yndling Anne Holter, skjønt denne da kun var et 7—8 Aars Barn («men hun er s'gu mere gløgg end Voxne ellers pleier at være», var hans Erklæring) og sandsynligvis refereret den «verbotenus». I denne havde Oldefar om de ægteskabelige Vanekys brugt det græske Ord «*αδιαφορος*» (*adiaphoros*) = indifferent (ligegyldig). Da Datteren, Tante Rosing (Anne Holter Gr.) mange Aar senere berettede Historien til Brordatteren Tante Lisa gjengav hun det af Oldefar brugte Udtryk — det hun (som rime­ligt var: jeg bebreider hende det langtfra) ikke forstod (men som troligtvis foresvævede hende at ha' Noget med Glosen «indif­ferent» at bestille) — med det radbrækkede «addifferte». Det var Tante Rosings lærde Slægtning Fru Ingeborg Huitfeldt, som strax forstod Sammenhængen og gjorde sin Niece opmærksom paa Feilen, da Historien over en Menneskealder efter kom paa Tale paa Gullaug; men Feilen blev ikke rettet. General og General­inde Huitfeldt boede dengang (siden 1788) i Drammen. Generalen var bleven afskediget fra Krigstienesten ved Krigsretsdom af 1788 paa Angivelse af et fordrুক্ত og entgelast (sic) ondskabsfuldt Vrag, forhenværende Capitaine von Waltersdorff, om at Generalen havde modtaget Gaver af Underordnede, og dette, som var noksaa gjængs dengang, blev for Tilfældet dreiet hen til og betegnet med det famøse Begreb «Bestikkelse», hvad det ganske vist ikke var.¹

Generalinde Huitfeldt (Tante Ingeborg) saa endnu — trods sine 55 Aar — saa ungdommelig ud, at hun af Fremmede antoges at være sin Mands Datter. Som et Curiosum noteres, at min Farfars («Majorens») Svigerfar, Generalauditor v. Flor vægrede sig for at føre Protokollen i Overkrigscommissionen i den chicanøse Sag mod General Huitfeldt og fik udtrykkelig Paamindelse derom.

Det kan ellers ikke nægtes, at Brugen af denne forvanskede Glose røber — næsten mere end en tydelig Udtalelse — at Hi­storien maa være tilgaaet sandfærdigen paa denne Maade og ikke paa nogen anden. Den bestyrker jo Episodens Sandsynlighed endnu kraftigere end et Ræsonnement à la document humain.

No. 250. Jeg har ved flere Leiligheder berørt, at Gullaug-Grønvold'erne var særlig omsorgsfulde for Dyrene (ligefra den store Rytter: Dragoncapitaine Fridr. Chr. Grønwald og hans Efterkommere — baade Mænd og Kvinder). Naar Dyr — særligt Heste, Hunde og Kjør — bleve syge og Dyrlæge (som var sjeldne i de Dage) ikke kunde opdrives, forsøgte Herskabet selv ved gamle gode kjendte, af Erfaring justerede Husraad at hjælpe, men Trylle-

¹ Den harmfulde Ægtefælle, Generalinden, kunde ikke dy sig for spy­digt at citere den klassiske Vending: «*καλήν κτεινήθωρεάν αὐτῶ οὐδ'ὄκατεν*» = «derved har de» (Dommerne) «ydet ham» (Generalen) «en vakker Gave».

midler og Hexeri-Formularer (som brugtes af mange «Conditionerte», endog Embedsmænd, saagar Præster) vilde de aldeles ikke vide af. Der var f. Ex. en af Husmændene paa Gullaug i den Tid, som sagdes at være særligt «kyndig og omspurgt» udi saadanne Sager, og han var altid «niedkier (sic) paa Hosbondsfolka», fordi de tvivlede paa hans Kunster. En saadan Trylle-Recept fra saa sent som 1790 hidsættes:

«Da ieg haffver at befrie dine Creaturer saa att sige for alle onde Dyr som løber kring paa Jorden och tillige alle onde Menisker, da tage Du dend 14de Octoberis 3 Æg og slaa dems (sic) sønder, tag derhos Mæl og Salt, 3de Poter til samen, mænge det til at giøre udi een Deig, at dele denne ud til alle dine Creaturer, och derpaa skall Du staae op før dend Soel rinder. Sæt da ned din Vinstre Næve løs paa demseses (sic) Kors rygg och skall du sige: «Jeg maner dig Affgrundens ængell». Det same Du giøre om vaarend dend 14de Aprilis. Denne Konst haffuer sin Prøve mangfoldigen staaet, dette viller ingen næchte som haffuer sine Creature udi actt uden for Lis.»

No. 251. «Formodentlig en i Itzehoe-Dagene særdeles anvendt Baslemaner», tilføiede Fruen ironisk, da hun senere hen i Tiden fortalte sin Sønnedatter «Tante Lisa» Historien.

No. 252. Han bruger her det Navn (von Grünwald) som man mener var hans Fædres egentlige Navn og sætter ironisk et «de» foran sin Hustrus Pigenavn «Holter» og forbinder det med det hollandske Navn «van Freüling» (Freyling) som var Efternavnet paa den hollandske Dame, som var hendes Oldemor. Dette sidste var naturligvis en Hentydning til, at det var fra denne hollandske Oldemor, at Fru Karen havde arvet sin overdrevne Rensligheds- og Pudse-Sands. Hun skulde endog ha' gaet saa vidt i sin «Putze-Manie», at hun vaskede og gned Familie-Portrætterne til Julehelgen. «Det bar de ialfald Spor af», sa' den nuværende Direktør for Nationalgalleriet.

No 253. Et Curiosum og tillige et Culturbillede fra Datidens Landbo-Næring. Det er sikkert, at Soldater fra det 3-4-aarige «Krigstoget» i Holsten 1758 hjembragte til sine Hjembygder Kjendskab til «Potatos eller Kartoffel» — Dyrkningen og delvis Exemplarer af den «rare Roed». Men en hurtigere Udbredelse af Sandsen for denne nyttige Rodfrugt hæmmedes ved Almuens Fordom mod alt Nyt. Der var dog enkelte Landspræster, som «gandtzke tidligen» blev Foregangsmænd for «Udbredelsen af Kundskabshed (sic) om denne «sære Frugt», som dock siuntas at maatte frembyde en bedre Æde udi Misvæxt-Tiider end det haaerde Barkebrød och anden desligeste Nødhuilps-Spiise, (sic) udi sliig Folcke-Elende». Om en Præst Atke siges, at han «i

Ullensvang Præstegaard Poteter udi sin Hauge haaffe». Af ham fik Præst P. H. Hertzberg en «Hatfuld» til Dyrkelse (c. 1760). I Selbu var der en Præst Hr. Hans Frugaard (fra en Plads under Orning-Ættens tidligere Sædegaards Frugaren — «Orning og Frues Gaard» paa Stord). Denne Præst blev af Bønderne der i Selbu kalditz: «Pötit-Præst'n» fordi han indførte Dyrkelsen af den «sære Urt och Roed»: «aa jik hain støt aa stædi aa goml' paa dend utenlandsk Apaln» (sic). Der er flere Exempler paa slige Initiativer (Tiltag) fra Geistligheden.

Oberstl. (Capt.) Fridrich Martinus v. Gr., som var en gløgg og interesseret Jorddyrker, havde faaet nogle «Potatos» i Holsten «fra dend Hauge udi Itzehoe» og befalede Rusta'en at lægge dem ind i den snaale «Caffe-Kande»,¹ han havde faaet af Onkelen (General v. Reichwein) saa de kunde komme «heelskapis» hjem til Skoftestad. Det gjorde de ogsaa. Men da Capt. vilde «udsætte» dem i den bedste Jord af Ziir Haugen der, fik han aldeles ikke Lov af sin Frue, som «ikke vilde «offerere» (sic) nogen Plads af sit særlige Domæne Ziir-Haugen for hans americanske Krams Skyld».

Formentlig blev Forsøget opgivet; hans ellers meget kloge Frue «kunde være adskillig eensidig-stiv, naar det stak'a».

Om Potet-Dyrkningen i Norge er at sige, at den efter de sørgelige Misvæxtaar i 1771—73 tog stærkt Opsving. I Slutten af 1780 Aarene «haaffe Oberstlieutenanten eet Beed udi den store Hauge paa Gullaug», hvorfra «denne Roed» udlagdes paa et dertil særligt skikket større Jordstykke «længere nede udi Haugen», eftersom han fandt «den Kartoffel særlig skikket som Gemüze til Lax, nafnlig de roegede», «huilcket och hans Frue var saa naadig at indrømme; och da tog hun gandtze godt til sig udaff den forhen saa misliebige Roed».

No. 254. Nogle blev afskrevne fra en gammel, tidligere til Familieoptegnelser anvendt, catholsk «Credo-Bog», som Fru Else

¹ Kaffe, som (modsat den «Urt, kalditz Thee») end ikke var nævnt i Toldforordningerne af 1683 og 1691 — en ligefrem Copi af Franskmanden Colbert's berømte Tarif af 1664 — fordi den blev «saagodtsom ey til Driks», — den fik ved de Tider mere og mere Indpas, særligt hos de Fornemme. General Nicolay Fridr. v. Reichwein, Capt. Fridrich Martinus's Morbror, var en saa stærk Ynder af denne liflige Drik, at hans Datter Generalinde Ingeborg Huitfeldt mente, at det Hierte och Maffue-Onde, som voldte hans Død i Itzehoe 1761 maaske var hidført fra overdreven Nydelse af denne «forførende Bønne», hvad ogsaa Fridr. Martinus's Frue, som agerede Lægekundig og vist ansaa sig selv for en «halv Dokter» (hvad hun ogsaa i Egnen holdtes for at være) forment og drastisk ligetil sa' til sin Mand: «din Morbror, den kjække staute General drak sig bogstavelig ihjæl paa «denne svarte Draabe».

Elisabeth Orning Grønwallds havde eiet og som tidligere (længe før Reformationen) havde tilhørt Slægterne Smiur (?) og Orm paa Vatne. Men denne Bog var da bleven saa rent opsmuldret af Ælde, «at de tykke pergamentagtige Blade hartad faldt liigesom udi Fnugg som Høstløv», skulde Tante Rosing sagt «von Høren-Sagen». For Fuldstændigheds og Forstaaelses Skyld tilføies: Disse Pergamentsblade havde nok trodset Tidens Tand, men en Dag, da Bogen laa aaben paa Oberstlieutenantens Skrivebord havde den sluskete Rusta'en «kom't tel aa helle» en Flaske med et skarpt Fluidum (mod Heste-Galler) «øffver Boka»; deraf kom formentlig Hensmudringen og Bogens hurtige Ødelæggelse. Bogen var haandskreven (ikke trykt) og paa det latinske Sprog «och war der twende (ubeskreffne) Blade, hvorpaa der war senere Slægts-Optegnelser».

Hvilket Unicum der her var gaaet al Kjødets Gang!

No. 255. Oberstlieutenanten, der som før sagt var en stor Kaligraph, forærede sin Datter ved Giftermaalet en haandskreven Kogebog i 2" solid indbundne Bind. Det maatte visselig være af Interesse for Autoriteter paa det kulinariske Omraade at gjøre sig bekendt med det Standpunkt, hvorpaa civiliseret Madlavning da stod. Den indbød til rig og fed Madlavning og der er en Mangfoldighed i Variationen af de enkelte Retter; saaledes er der 11 Maader at tilberede og servere Østers paa. En Kjender har sagt «at den er langt rigere og flottere end den senere Hanna Winsnæs's», som dog er bekendt for at være utilbørlig overflødig. Bøgerne er nu i mit Eie.

No. 256. Afskrift af tvende Breve fra Brudgommen Sognepræst Thomas Rosing til hans Forlovede Frøken Anne Holter Grønwald (paa Skoftestad) følger her. De er efter Tidens Skik og Brug skrevne med gothisk Skrift, men da Nutidens Normænd ikke længere kan tyde denne overmaade vakre og stadselige Skrift, converteres den til den almindelige med disse einerleie kjedelige latinske Bogstaver.

Hiertelskede og Allerkiereste!

Min Hr. Fourerer Fridrich Christian von Jungfull (en skjæmtfuld Betegnelse af et ungt Bud) sendes idag til det kiære Skoftestad for at frembringe min ærbødigste og hierteligste Tak for forrige Uge. Storm og Slud forfulgte mig lige til mit Hiem og derpaa standsede det; jeg vil ansee dette Præste-Vejr som en Udsending fra alle andre Unge Karle fordi jeg har spilt dem «prævenire»¹ og borttaget den snilleste, den vakreste, den dueiligste blandt Landets Døtre — og hvem kiender ey under dette

¹ «Komme i Forkjøbet!» Den glade Præst har aabenbart Trang til at forsøge en Vittighed.

Navn min Frøiken igjen — Gudskelov jeg kan sige «min» — men det er ilde ey at kunne borttage «min» saasntart jeg vilde. — Jeg bør taalmodig bie og være fornøyet, naar min allerkiæreste kun er frisk og lever vel. — Da jeg kom hiem fandt jeg Breve fra min Søster Dorothea Sinding, Apothekersken samt Svigersøster Hedevig Rosing, Controleursken, begge i Fridrichstad. Begge sende de allerforbindtligste Hilsener og da de har af andre hørt saameget ypperligt om mit gjorte Valg og trufne Lykke, ønsker de intet inderligere end nærmere Bekiendtskab, ja truer stærkt med at aabne en Correspondence, dog tør ej førend Frøiken Grønvold er bleven Mad^m Rosing. — Nu jeg begynder at speculere paa Høland, speculerer heele Thunøe Sogn paa at faae mig igjen; thi Seeberg, der jo længere bliver, jo galnere, (spaaer mand), hand kand ey længe hytte sig.

Fra begge Holterne¹ har jeg ey endnu faaet Svar, fra Fogden Dorph² fik jeg indlagde med sidste Post samt mundtlige Hilsener med Margitta fra alle paa Præstegaarden, Veigsteen og Raae, Karen inclusive.

Jeg slutter med den kiærligste Hilsen fra Nicolay.³ Lev vel under Guds Velsignelse og Varetægt, min Allerkiæreste! og forglem aldrig den til

Næsoddens Præstegaard,
d. 30te May.⁴

Døden bestandige Elsker
Th. Rosing.
(med mange Kruseduller).

Allerkiæreste søde Siæl!

Nu jeg sender Juncher⁵ Ener for at afhente det paa Todderud kjøbte, lader jeg ham gjøre en Afstikker for ved dette Brev at sige Dig Million Tak for sidst. Ikke var jeg kommen udenfor det kiære Skoftestad, førend jeg fortrød, jeg ey efter Faders Proposition var bleven der til Søndags Morgen — det gik mig som Jeppe, det eene Been vilde hiem, men det andet hos det Kiæreste jeg har i Verden; hvor tungt er det dog ey, saalænge jeg skal reise saalangt for at see, tale og glædes ved den fortræffelige Anna. Min eneste Trøst er, disse Dage faaer vel snart en Ende.

¹ Lensmand og Canselliraad Holter.

² Foged Dorph paa Ringerige var gift med en Syster — Holter — af Frøken Anne Holter Grønvolds Mor.

³ «Nicolay», dengang Cadet ved den mathematiske Skole (Krigshøiskolen) i Christiania (død ugift som Infanteri-Capt. i 1813) var en yngre Bror af Rosings Forlovede. Han var fulgt med sin tilkommende Svoger paa Besøg nogle Dage.

⁴ Intet Aarstal, men dette var naturligvis i 1782.

⁵ Rosing er fremdeles i lykkeligt Humør, derfor spøgsom, og giver Budet, Ungguten Ener, Titel af Juncher.

Da jeg er vis paa Du alt tager en Deel i mit Huusets (sic) Vel, da fandt jeg gudskelov alting vel: Slaattegrøeden havde de for-
tient i Onsdags og fik (den) i Løverdags, saa det gaaer snart
bedre naar jeg er borte end hjemme. Endelig fremkommer de
langvarige Prøver og omendskiønt Du har bestilt, fremsendes de
dog — de to løse ere efter min Gout de smukkeste — og er an-
satt for 3 $\frac{1}{2}$ 12 β .

Vil min Allerkiæreste undskylde mig for din Hr. Fader, at jeg
ey dennegang skriftlig takker for senest — thi da jeg neppe troede
Ener havde kommet hjem igaar fra Byen (sic) har jeg taget mig
for kort Tiid, nemlig Morgenen at skrive paa og Folkene iiler (sic). —

Formæld og min og din Broders¹ Compliment for kiære Moder
— efter 8 à 9 Udsættelser var han (Broderen) nu saa vis derpaa,
at han skrev «hermed følger Buxetøiet», men maatte skrive om
igen, da Budet var «afspist med nye Udsættelser til i Morgen»,
hvor sikkert vil Tiden lære, imidlertid skal (jeg) vist vigilere.²

Jeg slutter med at velsigne og hilse Dine kiz (kiære) Forældre
og Sødskende, sær min Allerkiæreste selv, hvilken jeg evig er
opofret som en

bestandig Elsker, troe Ven
og hengiven Tiener:

Rosing.

(uden Kruseduller).

Residensen³ d. 23. Augustz 82.

Frøiken Anne Holter Grønvolds og Sognepræst Thomas Anton
Stockfleth Rosings Copulation foregik ikke i Riddersalen paa Gul-
laug Sædegaard den 19. November 1782 — som har været sagt;
men nævnte Dato paa Chefsgaarden Skoftestad i Aas Sogn.

No. 257. Hun var Enke efter Generalmajor J. H. Eimhaus.

No. 258. Før sin Død havde han eftergivet sine mange Skyld-
nere deres Gjæld, som ellers altid var sat i en lavere Rente end
den lovlige; paa denne Maade — kan man si' — «arvede disse,
hvoraf flere var velhavende, mere end de lovlige Arvinger». Han
kvitterede deres Skyldbreve og Obligationer med den Formel:
«Betalt med evig Courant». Dette syntes Tante Lisa var saare
godt og efterlignelsesværdigt; hun, som var formuende, efterlig-
nede sin Grand-Onkel hvad angaar den lave Rentefod, hun tog
af sine Debitorer, selv de Velhavende (en Kilde til Misfornøielse
fra Svigersønnens Side, som var berettiget). Saaledes forholdt

¹ Broderen er formentlig daværende Cadet Nicolay v. Reichwein
(Oberstl.s ældste Søn) som jevnlig var i Besøg hos sin vordende Svoger.

² Her maa det oversættes med «passe paa», «ha' et vaagent Øie med».

³ Fremdeles spøgssom, idet han gir sin beskedne Præstegaard den for-
nemme Betegnelse, som bruges om hochadelige Personers, især Fyrsters
Bolig (Residents).

ogsaa Gullaug-Grønvolderne sig. En Debitor sa: «Dissane Grønvolla' paa Gullu er utruli' snille mot Smaafolk».

No. 259. En af de ældste Tordenstierner var gift med en kvindelig Maaneschiold af Wese og de skånische Grønwalds och de Maaneschiolds var ligerviis «ætforbundne». (Kalckreuths Siigelse).

No. 260. Baade Oberstl., som fra sit lange Ophold i Holsten havde lært Meget af de holstenske Junkere, som vare remarcamble udi Agricultura, og Sønnen, Majoren, især den sidste, var frami-fraa Jordbrukere, men de var altfor overdrevent eftergivende med Hensyn til de Fordringer, de stillede til Folk og Fæ; de var «snille» mod dem i en saadan Grad, at de vakte Harme hos Naboerne ved Modsætningen af Egnens gjængse Skik; disse syntes, at Arbeidsfolk og Dyra havde det for godt «paa Gullu» baade m. H. t. «Ærbæstier» (Arbeidstempo) og Kost, thi denne sidste var væsentlig den samme som Herskabets. I Onkel Arilds Dage sa' en Mand, som af og til havde Arbeide paa Gaarden i Onnetidene: «Dom er altfor snille, dissa Herskabsfolka paa Gullu, dom er næsta rød for, at Tenera aa Husmænnen ska' røre sei, aa saa som dessa iter! forsyne mei blir dom inte saa feite, at de' glinser ta Kjakane domses, naar untas han Lars (Hosbondskaren Lars Roll), for aa mye han iter, saa blir han aldri feit etter Ordtøket «ingen Iter blir feit», aa saa slænger der stødig Følle paa Følle a' Langveis-Fanter, aa jagu' blir dom traktert alle som sjølve Tenera». (Jeg husker, jeg engang overvar en saadan Scene en Søndag strax efter Middagen. Jeg stod i Kjøkkenet med nogen Fiskegreier, da Døren aabner sig, og ind træder et folk-somt Følge, saa det næsten fyldte det store Kjøkken. Ordføreren spurgte meget interesseret Husjomfruen: «Aa æ' de', dere ha'l iti te Medda'en, da?» Hun, som var lei af dette stadige Indryk, som skaffet extra Bryderi, svarte meget kontant og surt: «Skulle Du ha' vidst de'?» Men Formanden og Følget fik snart rede paa Menuen; thi Jomfruen maatte straks til at servere «for demmor» (sic). «Aassaa Hestane da, forsyne mei», fortsatte han, «e' di inte saa lut late, at de' e' reint trivali' aa sjaa paa, aa dennane raue Hoppa te' Kaffein Jens, hu' blir naa aldri rørt, saa hu' mest staar aa stivner paa Stallen a' bare Ledsomhet, for Dyra har heller inte godt a' de', di heller. Aa Folka blir derfor aassaa paa Gullu tel evi'e Ti'er, fast der jo itte er saa mye Morro der me' Jente-Ren' aa Fanteri, for der e' jo noksaa «lisom for sei sjøl» (ensømt).

Da denne Arbeidsmand engang fremholdt for Husbondskaren Lars Roll, hvor overlag godt Tjenerne havde det paa Gullaug, sa denne, som var en fordringsfuld, doven Herre: «Ja skulle vi itte ha de' bra me' Ærbæsti'er aa høveli' Mat, naar vi bur paa slik

Spøkerigo's da? Rusler itte denna Junkarn, dennane Tolastjerten (Tordenstjerne) aa denna svarte Negern has om Natta om i Hagan? aa staar der itte aven aa tel en Helvetesil' ut fra den digre Hauen (den store Kjæmpehaug)? aa gjeng itte han Ridderen sjøl i Hjelmhatten sin aa ellers i ful' Jernmondur stundimillom fraa Vaabenkammerset utigjennem heile Riddersalen, saa det romler lang Vei ta' Jerntrampa has? aa danser dom itte i Riddersalen ve' Høsttier, saa det durer lint (sagte) baee ta' Fele aa Fløyte? aa dubbelterer (duellerer) itte dessane to raue Grønvolla (de to Officerer, Fætteerne Grønvold, i sine røde Uniformer) i samme Salen i flerfoldige Nætter, saa Staale' klinger aa Bloe fosser aa denna høge Adelsdama (Baronessen) vrier Hænerne sine aa sea dætter om jussom Lik? aa tasser itte denna Helvetesbikja te Oberstløytnanten (Jagthunden Diana II, Oberstl. Fridrich Martinus's Yndlingsdyr) aven aa tel, naar de' er svær Taake, som vælter in' frå Sjøen, om paa Ga'ren baee her aa der aa skræmmer mest Vette ta' Jentene aa ta somme a' Karfolka au? aa staar der itte stundimillom lisom Oplysnings (sic) ut ta' Vinøyene paa Riddersalen ve' de Tier, som atte «Majorer», Sønnen has Oberstløytnanten aa Far tel Hosbonn (Min Farfar Major Fridrich Helle v. Gr.) «bleiv» i Fjoren? (Han druknede en Vaar i Dagbrækningen i Drammensfjorden paa Hjemveien fra Drammen til Gullaug, kjørte sig bort med Hest og Slæde: intet Spor.) E' nte de' Spøkeri paa Kar?» (sic). Lars syntes aabenbarlig han maatte «ha' noe tilgode», «noe igjen» for at henleve sin ellers behagelige Tilværelse paa et saa udsat Sted, i en af Mystik og Spøgeri saa hjemsøgt Gaard.

Majorens Søn, Onkel Arild, den senere Eier af Gaarden, indsaa vel tilfulde Misligheden ved denne overdrevne Overbærenhed, denne misforstaaede Goddædighed, dette Sløseri med Arbeidskraft, men han vilde nødig gjøre Forandring i det gamle vante Stel, og det vilde vel ogsaa ha' vakt Misnøie hos hans Søstre, for disse «va'l naa saa reint tullede med retskaffens Begængels aa Omsorgs baee mot Folka og Dyra».

Men desuagtet trivedes Gaarden og Alt paa den godt i de næsten 3 Menneskealdere i «Grønvold-Tia», omend Fremgangen gik overmaade meget langsommere end om Stellet havde været mindre hensynstagende ligeoverfor «Folka» og noget mere for «dom sjølge». Det samme var Tilfældet med «Tante Lisa», da hun herskede paa Fløgstad i Sørum og «Tante Lovise», da hun var Husmor paa Gjøsegaarden i Vinger. Begge disse Kvinder styrede — naturligvis havde jeg nær sagt — vedk. Gaardes hele indre og ydre Stel, og deres overdrevne Goddædighed mod «Folka» vakte i begge Præstegjeld Naboernes Uvillie for Modsætningens Skyld. Anderledes med

«Tante Hanna» (Frue paa Skinderbøl); hun var altfor klog til at indføre Forandring i de Forhold, som var de gjængse, de vane, og der vilde ogsaa Manden have Mere at sige og raade.

No. 261. Syvaars-Striden var en blodig Krig, og de tre Riger, ikke mindst Norge, led svarligen. Hidtil havde der været godt Naboskab mellem Normænd og Svensker, men disse sidste førte Krigen med saa stor Haardhed, at der opstod et uhyggeligt Folkehæd dem imellem. Paa Hedemarken, Romerige, Ringerige og Soløer foer Svenskerne haardt frem. Hamar By blev brændt; Lensherren i Soløer Mogens Svale, efter hvem Ufreden i Norge «benæffntes Svale-Krigen», «flyede saa hasteligen och iffrigen til dend Aggershuus Befæstels (sic) atte hannems Rove stoed ligerviis som en Sulus Stiert ham efter». Dette var dog neppe af Feighed; han (og Oluf Calips) «havde saa grusomt herjet i Värmland», at den svenske Høfvidsmand «ham haardeligen undsagt haffte». Men Hr. Kristen Munk holdt Stand mod de Svensker, «som ey fik dend Aggershuus att indtage». Borgerne udi Oslo brændte seiffer sin Bye for «at Fienden ey der Tilholdt skulde haffve», medens han «endock (sic) anstak Sarpsborg med stor Ildebrandtz».

No. 262. Denne Ytring af den daværende Tordenstjerne paa Gullaug, der er gjengivet af Christine Tordenstjerne (Capit. Haagen Otte Grønwalds Hustru) synes ikke at kunne forstaaes anderledes, end at Udtaleren i sin naive egoistiske Følelse har ment, at Opbrænden af hans Herresæde maatte være fiendens første og fornemste Maal, mens Anfaldet paa Aggershuus ved Siden af dette kun var en Biting.

No. 263. «Dend Grundmuur meget dyph war och bestod dend udaf sværste Steiner med Kalck, huissom dem ombhylllet och war dend Kalck ligerviis justementer haard som de Steiner. Det sjuntes derudaff, at det en gambel, trofast Byggeltz værit.» (Var «anført» som skreven Note i Bogen, men af ældre Tids Optegnelse.)

No. 264. Af Svenskerne i Syvaarskrigen 1563—70.

No. 265. De almindelige Maaltider hver Dag for alle Huusets Folk have været:

D a u r e (Øle-Brød eller Meel-Velling med Spege-Sild).

M i d d a g (Søbe-Kaal eller Erter med Kiød og Flesk eller Velling med Smør og Ost).

A f t e n (Meel-Grød og Melk).

Dertil Flad-Brød af Havre-Meel efter Behag. I Plov- og Hø-Tiden, naar det strængeste Arbeide indfalder, gives twende Maal-Tider til: Frokost af Smør og Brød med Øl (Føre-Duren).

Eftermiddag med samme (Æftes-Værd).

Dette kan nu ha' sin Interesse at komme til Kundskab om.

No. 266. Ved Recessen i Kjøbenhavn 1536 blev Norge erklæret som «et Ledemod udaff Danmarkcs Riige til eevig Tiid». Norge mistede nu sit Rigsraad og blev et Lydrige (men aldeles ikke «Provindtz» hvad de Danske behagede sig i jævnligt at kalde det: «det benævntes Kongerige og beholdt sin særegne Lovgivning»). Det styrtes fra 1536 til 1572 uden noget Mellemed mellem Kongen (Regjeringen) og Lehnsherrerne, idet Norge beholdt sin egen Kantzler, hvis fornemste Hverv var at lede Retspleien i landet. En af disse fremstaaende norske Kantzlere var Hr. Oluff Calips i 1565. Fra 1572 ansattes en Statholder (forenet med Lehnsherre-Stillingen over Aggershuus Lehn), som da stod i Spidsen for Administrationen.

No. 267. Det var dog uden «Baron-Krone», da den — som i saa mange tysk-lieflandske Ætter — kun til enhver Tid fungerende Hovedmand i Slægten var Lehns-Baron. Det prydedes med alene den almindelige Ridderhjelm, der dog var med «kronenartigen Spitzten besatz».

No. 268. Som ca. 5 Aars Gutunge var jeg — vel et Aar før Ombygningen — med min Mor i Besøg paa Gullaug. Det staar for min glimtwise Erindring, at jeg var mægtig imponeret af Riddersalens Størrelse og Pragt: jeg skulde have ytret, at «den saa ud som i Kirken» (jeg havde været i Kirken i Arendals By, hvor vi boede). Mine Fastre bedyrede, at jeg som Barn la' for Dagen en gløgg Opfatning, gav raske og træffende Svar og lovet i det Hele langt Mere end det Minimum, jeg i Livet har holdt. Dertil skulde jeg havt en energisk Egenwillie, som vanskelig lod sig bøie (det er forlængst gaaet aldeles «tor» mig, jeg formoder væsentlig under Skolens og Foresattes urimelige Tvang og smaat-skaarne, tildels i pædagogisk Henseende stupide, oplagt dumme, Læreres Tryk). Der gaar, naar jeg tænker paa Besøget, af og til et «Glimt-Sjaa» af Bygningen, som den da var, ligesom i et uklart Speil for mit indre Øie, og jeg mener temmelig tydelig at erindre — foruden den imponerende Riddersal — den store Svalgang, vel væsentlig fordi der til den knytter sig Mindet om en dyb Skuffelse, en Sorg. Jeg havde faaet fat i en herlig Mængde Glasbider fra et knust Vindue og sad og legte ivrig og uhyre interesseret med dem i Svalgangen. Saa kommer Tante Cathinca (den senere Fru Fearnley) og faar se min nonchalante Behandling af dette farlige Legetoi. Hun var ogsaa opskræmt ved min Mors Fortælling om, at jeg netop før Afreisen fra Arendal havde faaet fat i min Fars Barberkniv og med den imiterede at «rage mig» med den Følge, at jeg skar en god Flænge i Hagen (der var da og er endnu Mærke) og holdt paa at skjære Strupen over. Strax siger Tante med sin søde indsmigrende Stemme: «det var heldig, Du

har disse Glasbiter, Feiken (Fredrik), kom nu og hjælp mig med at jage de slemme Rotter i Kjælderen bort, for de er saa svært rædde for dem!» Jeg var øieblikkelig parat til denne lovende Sport; vi ilte bort til Kjældervinduet, Tante med alle Biterne samlet i sit Forklæde og jeg særdeles ivrig til at kaste dem ned, efterhvert som hun rakte mig dem. Skydset var snart opbrugt, og da — ja «da» er der pludselig gaet et Lys op for mig! Tante Cathinca kom — engang jeg som Student var i Besøg paa Matrands Præstegaard — til at omtale Episoden, som hun saa levende erindrede, vel væsentlig paa Grund af det uhørte Skjældsord, jeg i Ilske regelerede hende med. Hun sa': «Da Du stod der aldeles betat af Forfærdelse og Harme over Tabet af Glasbiterne og pludselig en Tanke om Lureri og Narreri dukkede op hos Dig, kastet Du et aldeles rasende Blik fra dine blaasvarte Øine op mod mig og hvæste med dit skurrende vestlandske Tonefald: «Nu harr jej ikke merre, Din Satan, Du err!» Hun la' til, at da hun refererede denne min for et 4—5 Aars Barn uhørt drastiske Ytring for sine Syskende, var der ingen som lo høiere og hjerteligere end den strenge Onkel Arild.

Saa husker jeg fra den Tid Historien med Onkel Jens's Jagtvogn. Den stod en Dag for at tørres efter Pudsning foran Svalgangen. Strax kryber jeg op, faar fat i Pisken, som heldigvis laa i Fadingen og tvinger med den Hosbondskarlen (kanske dengang blot Overgut) «den feige og dovne Lars Roll», som netop passerede forbi, til at agere Hest, medens jeg rundhaandet og splendid trakterede ham med Snerten. Det gik om ikke hurtigt, saa dog for mig lysteligen afsted under mit fornøiede Gnaal: «Jeg vil kjøre i Onkels Sjæse» (Chaise). Saa kommer den barske Onkel Arild, som — det tror jeg nu — indvendig morede sig over, at «Dovvenkroppen» Lars fik den for ham uvante og ubehagelige Motion, og tar mig for Disciplinens Skyld i Nakken og hiver sans façon mig med Pisk langt bort i en lun Høisaate, som var affalden fra Lasset (det var i Høiaan-Tiden) i Nærheden af Laaven. Hikstende af Sinne over mit Nederlag og den «snoddige» Kjøreturs bratte Ophør og af Høistraa i Munden stod jeg der uden at kunne faa den Tilfredsstillelse at bruge min rappe vestlandske Tunge; thi det turde jeg ikke ligeoverfor den barske imponerende Onkel Arild; det havde jeg maaske tilladt mig ellers for Onkel Jens.

En tredie Erindring fra Gullaug-Besøget 1841—42 er denne: Barnepigens i Arendal, som var fra Christianssand, gnaalte idelig og altid paa den for mig besynderlige Vise:

«Mala Brokk er død udi Krigen,
mir'iton, mir'iton, mir'itone,
Ok lagt i sorten Jord!»

Den Pige, som af og til skulde passe os Børnene paa Gullaug under Besøget, og som var fra Svenskegrændsen i Smaalenene, sang — besynderlig nok — ogsaa den samme Vise, dog med denne Variation:

«Mala-Brokk er «stupat» i Krigen,
Merito, merito, meritone,
Oc lagt udi sorten Grafft!»

Hun føiede engang til, at «Hosbonds Farfar, als honoms Far ocsaa stupade i samre Slag oc at der var en Støtte öffver ham uti Hagan». Den maatte jeg da se, men blev yderlig skuffet over dens simple, skakke, sammensunkne Træstolpe med en Metalplade med «noget Skrivi paa»; men jeg var dog stolt over, at denne Forfader havde været med i «slik Storkrig». Forresten var det ikke «Hosbonds Farfar, hans Far», men dennes Bror som var Helten. Men det var jo for mig omtrent lige godt.

Denne Vise, som saaledes dengang endnu levede paa Folkets Mund baade paa Sør- og Øst-Landet, var ellers en Travestie af en Sang, Fransk mændene digtede efter Slaget ved Malplaquet (1709):

«Malbrouck s'en vat en guerre,
Mironton, mironton, mirontaine,
Malbrouck ne revient pas.»

«Le Sieur Malbrouck est mort,
Mironton, mironton, mirontaine,
Le Sieur Malbrouck est mort!»

(Men Visen lyver: M. faldt ikke i Krigen, han levede 8 Aar efter Fredsslutningen, han døde Sottedøden i 1722.)

No. 269. Den «røde Fløi» var — som tidligere bemærket — Gullaugs ældste igjenstaaende Bygning; den undgik «dend Widerstyggeltz at bliffue oppbrunnitz, huorsom de swennscke Mordtbrender berendede dend Wold oc deden anstäck dend Hoffued-Byggeltz (sic) att hiemsøge med Ildebrandtz formedelst Tiærepiile» «Oc scheede¹ Anno 1567 udi Sju-Aars Kriegen.»

No. 270. Harpen var allerede kjendt i Oldtiden. De gamle Keltere holdt den høit i Ære. Den berømteste Harpe (irsk «Crott») i Irland er nu i «Trinity College» i Dublin; det er den navnkundige «Brians-Harpen» fra Aar 1000. Den kom i sin Tid til Vatikanet i Rom, men Pave Leo X sendte den som Gave til Henrik den 8de med Indskriften «Troens Forsvarer» under den Krone af rent Guld, som prydede Harpens Top. Paa Kong Henriks Befaling blev Billedet af Harpen optat i Irlands Vaaben.

Til Underretning for et interesseret Medlem af Slægten skal videre noteres, at efter flere Lærdes Mening skulde Brian-Harpens

¹ [Dette?] Lacune.

Streng første bleven rørt ved Seiersfesten efter det berømmelige Slag ved Clontarff (et Fiskerleie) ved Dublin (1014). Seieren blev afgjørende for Austmændenes eller det gamle norske (nordiske) Vælde i Vesterhavet. Det blev viden bekjendt, ikke alene ved irske Beretninger, men det omtales ogsaa i Njaals Saga. Det kaldes ogsaa «Brian-Slaget», fordi Overkongen af Irland i Kinkora: «Brian», Boru af Munster, her seirede, men faldt, og Følgen var, at Dublin ikke blev taget og at heller ikke hele Erin, som det havde seet ud til, blev samlet. Han havde imod sig foruden Nordmændene (Nordboerne) i Dublin (den norske Dublin-Konge var den vældige Stridsmand Sigtrygg Silkeskiægg) og Kystbyerne ogsaa endel Underkonger (Høvdinge) i selve Irland, som var ophidsede af hans (Brians) onde Dronning Gormla eller Kormlada, som hun i Sagaen benævnes, der den siger: «Hun var vakrest af Qvinder, men hun gjorde alle Ting ilde, som hun i sin Magt at gøre hafte.» Hun havde ogsaa søgt og faaet Hjælp af Kong Svein Tjugeskjegg i England (ved Sønnen Knut den Mægtige) og af «Sigurd Jarl af Orkney», som ogsaa herskede over Shetland, Hebriderne og halve Nord-Scotland under Norges Overhøyhed. Sigurd Jarl sagdes at have et Mærke, som var kraftigt ved Trolldom til at give Seier til Alle som fulgte det, men den, som bar det, blev altid falden. Der var en Ravn paa Mærket, og naar Dugen slog ud for Vinden, syntes Ravnene at løfte sine Vinger.

Det samme skulde være Tilfældet med Mærket «Landøde», som ca. 50 Aar efter vajede over Nordmændene ved Standford Bro (1066), og disse var ogsaa seiersæle, «saalænge det behagede dem at lyde deres Konge Harald Haardraade, denne Tapreste under Himlen (fulmen septentrionis) hans viise Ledelse og Befalinger».

No. 271. Denne Hans Rustad, denne «snaale» Person, var en Bondesøn fra Rustad-(Raastad-)Gaardene i Vinger Sogn. Han omtales paa flere Steder; her kun dette. Han havde været Mandskab ved Oberstlieutenantens tidligere Compagni, været med i Holsten, men kun som Tjener og Taffeldækker hos Oberstlieutenantens Morbror, General Reichwein, som gjorde ham til Vice-Corporal. Nu var han Husinventar paa Gullaug og var tilhjælp med at skjøtte Laxefiskerierne. Han imponerede det øvrige Tjenerskab ved sine utrolige skrøner og Jacob von Tyboeske Historier fra Holsten om sit ubetvingelige Mod, som dog ved denne Leilighed svigtede ham aldeles! Men den slue Karl dækkede sig ved at sige til Oldemor: «Øverstinna kan da vel veta, at je' gladelig skulle ha' gaat mot aldrig saamange regederlige Mænnere, men mot de Underjordiske heller Overjordiske heller slikt Fanteri e' je' inte rusta.» Herefter blev det Mundheld almindeligt paa de

Kanter af Lier, naar Nogen feigt vægrede sig eller drog sig unna ved en formodet Fare: «Mot Slikt e' je' inte rusta, sa Rusta'n.»

No. 272. Han benævnes bestandig Hofjunker, men han var i 1760-Aarene avanceret et Trin høiere op paa Rangstigen til Kammerjunker.

No. 273. I Virkeligheden døde han nok paa «Kongsberg-Kanten» (1771), maaske paa Stenshorne, hvor han havde Slægt (Stenshorne- eller Tordenstjerne-Grønvolderne). Men han er begravet i Tordenstiernes Gravcapel paa Frogner Kirkegaard i Lier. Gullaug var nemlig 1765 ved Auction solgt ud af Tordenstjerne-Ætten «formedelst den daværende Eier Hofjunker (Kammerjunker) Ouden Nilsson Tordenstiernes Tungsindighed».

No. 274. Akavet = 1) brat, 2) uventet — pludseligt, 3) af og til kommende.

No. 275. Uden at turde søge nogen Forbindelse mellem disse «simple Spøgerier» og de aandfulde transscendentale Granskninger (Speculationes) som i den Retning særtegner Nutiden, maa det være mig tilladt paa Grund af al denne Hersens «Mummeschantzeri» oder «Mysticuseri» end sige «Mystifaxeri», som «spuckte» paa den gamle Herregaard, at bemærke Følgende:

Jeg har i senere Tider forsøgt at sætte mig ind i Førstemanden paa Omraadet Professor G. Th. Fechner, hans Verdenstanker om de 4 Dimensioner, det Ubrudte (Continum) og Storfilosofers Forskertanker (Einstein er maaske kun en Opkoker og for mig for vanskelig at forstaa). Men . . . men: Maa der end være intensere Forbindelse mellem Himmel og Jord end vi i beskeden Almindelighed kan fatte, kan der da tænkes flere saakaldte «Dimensioner»? flere end 4? Det synes ialfald udenfor og ovenfor almindelig Menneskebegribelse! Det er vel sikrest at la' alle saadanne hjerneanstrængende Speculationer ligge: det blir vist altfor meget Dimensionalt for en Hjerne af almindelig jordisk Expansionskraft!

Det letvinteste vilde jo ubetinget være at kalde de ovenantydede transscendentale Speculationes for det reneste Humbug-Vrøvl, og mange ere de, som enten i ren Ukyndighed eller i «en vis» Kynlighed drister sig til at ta' dette Skridt eller «Jomp» ud i det Ubekjendte — men det huer ikke de Alvorlige: For dem staar Religionen som Ledestjerne, og den Mening trænger jo ogsaa mere og mere igjennem, at Ordet kommer af «religare = binde fast igjen», og at det altsaa rettelig betyder: «Sjælens faste Gjenforening med Gud».

No. 276. Det var nok særlig Moderen, som var den hindrende. Som Husfrue paa Gullaug var hun nok blit rent adelsgal, uagtet hun var Datter af kun en ganske almindelig Sognepræst, der bar

et (ikke af disse staute vakre Gaardsnavne paa — «stad») men et Stedsnavn, der var næsten afskrækkende «eynerleit» ved sin ubehjælpelige Almindelighed (i den Tids Sprog benævnt «Gemeinheit»).

No. 277. Man fandt tillige i Vaabenkammeret Rudera (Levninger, Rester) af en «gambel Soelskiffue» (Sonnenscheibe) som engang havde staaet ved «det lille Tjærn udi Ziir-Haugen»; endnu kan man tyde «de indritzendis Oerd»: «horæ abeunt et omnes calculatæ sunt» (Timerne svinde og de ere alle talte (regnede ud, forudseede)).

Sammesteds var der ogsaa et stilfuldt ornamenteret Exemplar af en Bedepult fra den «papistiske Tid». Da Reformationen seiret, blev den «udstødt» og slængt op paa det senere helt aflukkede Rum (Loft) over Tordenstiernes eget Kammer i Rødfloien, hvor man i Slutten af 1800-Tallet fandt den «rare gamble Erin-Harpe», som nu er i Drammens Musæum; men denne «lutrin de prière» var forlængst bleven flyttet op i Vaabenkammeret. Bedepulten skulde været af «tungt poleret Egetræ» (sic). Men denne Raritet var ved Uagtsomhed af «Byggefolka» ved Riddersalens Omkalfatring «blit saa reint hærsert» (norsk Sluskeri) at Resterne «blei ta' ei a' Tenstjenta tii aa kasta paa Værmen». (Udsagn af Hosbondskaren Lars Roll).

Et Par Blade af en gammel «biblia glossata» (Bibel fra Middelalderen med Forklaring) var der ogsaa i Grønvold-Tiden paa Gullaug. De laa indlagte i en af de gamle Postiller (den Rosensværdske) i en af de Kister, som brandt op ved Søbodbranden i Drammen. Disse Blade var dog alt fra «Orningtiiden paa Vatne» — formentlig var de fra Smiur-Kane-Ætten og var ellers fundne i en «gambel Skriffue-Pult (Pulpitum) som havde tilhørt Dragoncapitaine Fridr. Chr. Grønwald «den store Rytter», hvis Moer en Orning var. Denne Skriffue-Pult var den samme rare med de «hemmelige Gjemmeskiul», der blev frastjaalet mig i min første Studentertid herinde.

Og i samme Kiiste var desuden en «sjelden Mærkelighed», nemlig en «Gautze» (Baandrosette, Sløyfe) «udaff roeden Sammet (Fløyel), huilcken «affalden» var udaff den roeden Sammets Himling, som af otte forneme Herrer blev baaren offer dend Cronprinz Christian (senere Kong Chr. V), da denne paa Vegne udaff sin høye Vater (Kong Fr. III) modtog Arffue-Hyldningens Solenitet udi Christiania Stadt den 1ste Augusti 1661».

«Sløyfen» var «waretagen» af General Georg v. Reichweins Hustru, «och war den indlagtz udi et Røer (Futeral, Canne) udaff Elephantz-Tand; den war «med» de Reichweins till Næs Sædegaard mitnehmt» og tilsidst «med» Grønvolderne til Gullaug. «Dend Schleifze aber, sit Behälter obgleich, udaff dend Zeit Zahn sehr faserich (optrævlet) wære». (Justine v. Reichwein Grønwalds).

Ovennævnte «Arffue Hyldnings Ceremonier och Processiones er udaff dend berymmelige Scribenter Holberg beskriffuen»; her skal dog af «de 13 Possiturz» (Ordens-Følge) kun nævnes den 9de: «Hans Kgl. Høyhed Cronprintzen selvver unter en roed Sammets Himmel, baaren aff 8 høyfornemme Herrer, nafnligen 1) Generalmajor Georg von Reichwein, 2) Henrik Rosenvinge, 3) Obrist Ove Skade, 4) Obrist Fr. v. Gersdorff, 5) J. Marschalck, 6) Brostrup Gedde, 7) Knud Schinckel, 8) Obrist Tønne Huitfeldt». I den i «Cannetten» paa Gullaug beroende Beretning var tilføiet med gammeldags Haandskrift: «den Forreste och den Siidste udaff de næfnte høye personæ zu guter Letzt Vorderhäupter wære». (Fru Justine Reichwein Grønwalds).

No. 278. Jeg har anført kun disse faa af Dianas mangfoldige Meriter; der var altsaa flere som var «hartad ubegribelige for Folk» saa mystisk virkede de paa Samtiden, men — jeg vil nødig udsætte mig for at faa Ord for «at gjengi Skrøner» ved at nævne dem. Dog — sikkert og vist er det, «at de forbausede selv meget kloge og erfarne Jægere».

Jeg vil derimod henpege paa det Ord, at der gives Hunde, som har «mere end Menneske-Vet», og at der er lærde Naturforskere, som siger, at vistnok synes Farvesandsen og Farveopfattelsen hos Pattedyrene at tilsvare det almindelige Menneskes, dog kan de maaske være istand til at opfatte ultrarøde og ultraviolette Straaler, hvad Mennesket af en eller anden Grund ikke kan». Men deres (særligt Hundens) Høresands derimod (for ikke at nævne Lugtesandsen i denne Forbindelse) maa være ganske anderledes; de maa ha' ekstraordinære complicerede Sandseapparater, rigt forsynede med finere Nerver, hvis Funktioner det er umuligt med Sikkerhed at tyde. De hører sandsynligvis mange Lyde, som vi ikke kan høre, og den Verden, de opfatter, synes i visse Henseender at være saagodtsom fuldstændig forskjellig fra vor. «Jeg» — siger en fremragende Forsker — «kan ikke nægte for, at jeg nødes til at tro, at de kan høre Lyde, vi ikke kan høre, at de kan se det, vi ikke kan se og har Sandsefornemmelser, vi hverken kan opfatte eller forklare».

Et Hunde-Curiosum. En mærkelig, ja forbausende remarkabel «Hunde-Comedie» foregik «udi den By Drammen det Herrens Aar 1858» og den bør absolut noteres som et slaende Bevis paa enestaaende Dyrekløgt og logisk Slutnings-Vet eller Sands, men saa var jo ogsaa den farcerollegivende Comoediant, «Særsynet», en af disse for sin phænomenale Kløgt navnkundige skotske Rottehunde (Terriers): En dansk Mand er ansat paa Kontoret hos Byfogden (en Slægtning) og bor midlertidig paa et velrenommeret Hotel (ikke Gudes men Dahls) paa Bragernæssiden. Der kom-

mer en reisende Englænder med en i Skotland kjøbt Hund; den er en ægte «Skye-Terrier» (Grævling- eller Rottehund), som han for en næsten overdreven høi Pris har kjøbt alene for Curiositetens Skyld. Naturen havde nemlig i sit drastiske Lune givet Afkald paa at skabe dette Unicum af Slægten canis i nogenslags firfødde Dyrs Lignelse: det saa alene, «til Punkt og Prikke» ud som et «blot og bart» rullende Garnnøste, absolut som dette og som intet Andet; thi der tittede intet specielt Dyre-Træk (Physiogenisk Type) frem fra de overflødige og pjuksede Haartotter, som over-spandt totalt hele Dyrets Legeme undtagen de klogeste og snedigste Øine af Verden, som glimtede eller tittede frem ligesom fra langt inde i Dybet af en Urskov. Eiermanden af al denne «Snodighed» var slet ikke nogen interesseret Dyreven og gav sig mindst mulig af med sin Hund, medens Dansken derimod var en næsten fanatisk «Bikje-Fut» og desto ivrigere dyrket den, da den havde alle for en saadan tiltrækkende Egenskaber. Hunden sluttede sig ogsaa ganske og aldeles til sin nye Ven, vilde altid ind til ham og fik af sin ligeglade Herre Tilladelse til at nyde helt og fuldt det nye Venskabsforhold. Efter nogle Ugers Forløb reiser Englænderen, som skal tage fast Bopæl i Rusland, med Skyds (der var ingen Jernbane dengang) ind til Christiania, hvor han skal blive nogle Dage. Ved Afskeden er Hunden ikke at finde, og Dansken, som ledsager Englænderen til Skydsstationen, faar i Opdrag at sende den, om den maatte findes, betids og sikkert, ind til Christiania f. Ex. med Dampskibet St. Halvard, som gaar den følgende Dag. Da Dansken en Timestid efter kommer ind paa sit Rum og vel har placeret sig, kommer Nøstet, som havde taget Gjemmested allerinderst ved Væggen under Sengen, frem og viser en saa uskrømtet og demonstrativ Glæde over at den var bleven sin Eier qvit, at det var tydeligt, at denne indfuule Skabning med fuld Hensigt og Overlæg havde arrangeret dette sit Forsvindelses-Kneb.

Saa blev Hr. Urian Dagen efter, trods sine snedige Protester, bragt ombord i St. Halvard med Paalæg om øieblikkelig Aflevering til Englænderen i Hotel du Nord. Reisen tar sin Begyndelse, og det falder ikke Kapteinen eller Mandskabet ind at de risikerte Noget ved at la' det morsomme Nøste rulle sig i Frihed og efter Behag omkring paa Dækket. Da imidlertid Landgangen blev lagt ud ved «Hølmestrand», saa ser det sit Snit til at passere som eneste Passager over Landgangen og saa viiste den, at den ogsaa var i Besiddelse af den Dyrespecialitet at ha' fire og det kjaappe Ben, for den trillede afsted ind i Nordre Jarlsbergs celebre Hovedstad med sliig Fart, at den lod to forfølgende Matroser langt efter sig og saa var den vips væk, medét forsvunden. Da Dampskibet

Dagen efter paa Tilbageturen ved Middagstider atter la' Landgangen ud ved Hølmestrand, staar Hunden — mir nichts, dir nichts — der og bevæger sig i en rullende Gliden langsomt og værdigt ombord som en anden Lystreisende, hvad den jo ogsaa i Virkeligheden var.

I hvilket Hul i Hølmestrand «Reggy» havde passeret Natten, vidste kun Guderne og han selv, men en af de altid ved Dampbaades Ankomst og Afgang fremmødende Skøiergutter sa' til en af Matroserne, «atte han sjelli saa 'en om Morraen komme ut fra Ila-Tomta» (Kjøbmand Ihlens Tomt, hvor der altid laa e' Raus me' tomme Sille-Tønder). Man kaldte denne Butiks-Matador — fra et Ilested oppe paa Aaskanten — paa Grund af hans Indsigt foruden i Multiplikationstabellen væsentlig i Betjeningen af Maal og Vægt: «Dobbelttønna», «aa» — la Gutten til — «saa hang der svære Sleiver ta størkna Sillefæt ve' de' Stae, som Kjæften has sat, saa de' val truli' at en hadde iti Frukaast hos Dobbelttønna».

Thi den listige Reggy vilde aldeles ikke bemøde sig med at trille sig den lange Landvei tilbage til Drammen; den foretrak ubetinget en Dampskibstur til Byen. Og da Landgangen var sat ud til Bryggen der: Vips moverte den sig ubegribelig hurtig, om end i sin vante Rulle-Maner, op til Hotellet og skrabte paa Døren til Dansken.

Reggys næste Tur og Transport ind til Christiania foregik vistnok, som Profeten Joel siger, «med stærke Klague-Skriig och med Hysten», men frem kom den og blev afleveret i sidste Lit, da Englænderen skulde afsted den følgende Dag.

Ombord paa St. Halvard paa Retur til Drammen «samre Morra» (samme Morgen) snakka Folk om det Helvedes Leven «me' Tuut, Skriik, Bælj og Uhl, som atte dennane Engelsbija hadde sjenert (gênert) Passasjera me': de va'l gla' tel, at de va'l vel kvit a» — men de glædet sig aabenbarlig fortidligt. For ud paa Dagen omtrent i Nærheden af det her i Fortællingen navnkundige Hølmestrand skal en Fyrbøter ind i et skiddent «rekti møkka» — som man siger paa Dramskanten — «Aflukke», hvor der opbevaredes Oljekander, Smørelser, en Masse Filler og slige Dampskibs-Utensilier. Mens han roter i Fillebonka, «kommer han til aa røre paa Noe jussom et Haarnøste aa skvat reint forfæla tebars, da Nøste' ga' sei tel aa knurre».

Det var naturligvis atter Hr. Reggy! Den var paa Retur til Drammen; den hadde «set sit Snit tel om Natta aa snike sei tor Hôtelle aa» — blandt de mange andre Dampskibe, som laa der ved Bryggen — «finne fram te vorses Baat, aa saa sto Døra paa-gløt, maatru, tel Rota-Kotte for han Simen er saa liddeli uvølen».

Da Reggy derefter — og for bestandig — havnede hos sin Ven Dansken, var den saa «utruli' møkka», at den (han) maatte grundig renoveres. Rengjøringskonens Regning lød:

«S. T. Hr.

Før aa ha ba'a Regga i sju værme vanner aa skrufsa hannem got me et halt pun Grønssaape aa greie hanses haar-Tufser 0 Spd. 3 $\frac{1}{2}$ 0 β .
Betalt Maren Olsdatter Dyrhus.

Je ha'l inte tii Betaling for et Plæster je kjøfte paa Appetikke da dennane Svinebija beit mei i hanna, da je vilja skrufsa om Kjæften».

— Jeg har seet baade Reggy og Regningen. Reggy døde, fuldelig mæt af Dage, hos sin Ven i Drammen.

No. 279 a. Det skulde da maaske være ved «Labussa»s og Hosbondskaren Lars Rolls Syner i 1834, «den Ti', Majoren (min Farfar) bleiv i Fjol'a» (Drams fjorden) — derom utførligere senere.

No. 279 b. Østerrigets Herskere udvidede ved heldige Ægteskabsforbindelser Rigets Landomraade og havde en umaadelig Privatformue. Hertil sigter den bekjendte latinske Regle: «Bella gerant alii, tu felix Austria nube!» = «Lad andre føre Krig, Du, lykkelige Østerrige, gift dig».

No. 280. Det er nylig blit oplyst, at Generalen som Stigtsbefalingsmand tog sig ivrigt af Reorganisationen af Foranstaltningerne ved Ildsvaade i Christiania; de havde indtil da været i stærkt Forfald.

No. 281. Ullebergeren, Hans Mow Grønvold, der endte som Oberst og Regimentschef, blev gift med Datter af Islænderen Professor Olafsson ved Kongsberg Bergseminar. Om denne Mand siger vor Rigsantikvar: «Fra denne udmærkede Professor som Leder af Europas ældste Bergseminar, det paa Kongsberg, udgik en arkitektonisk Skole, som har præget Tidens Bebyggelse i vid Omkreds, saaledes i Nordre Jarlsbergene (Drammen) og ved Kongsberg Bergseminars Datteranlæg Vallø Saltverk, ogsaa i Trakterne omkring Tønsberg, Søndre Jarlsbergene.»

No. 282. Baronessen havde lært hende at sige «Grand-Pappa» og «Grand-Mamma» istedetfor det tidligere Bedstefar og Bedstemor og forresten en Del andre gjængse franske Talemaader.

No. 283. Lille-Karen talte i den Jargon, som var en Blanding af de Voxnes Dressur i Tidens dannede snørklede Sprog og Barnets mere naturlige (folkelige) Udtryksformer, hvilke sidste særlig de ziirlige Mødrenetanter kaldte Drengestu-Snak eller «Pigekammer-Skvalder» og saa ofte haanede, beklagede og eftertrykkelig overskjændte vedkommende Barn for, uden at de formaade at faa synderlig Bugt med det.

No. 284. Cfr. den tidligere citerede Vise om hende:

«Fru Maren sidder i Himlings Stohl
Med guldomsnoet Pande;
Des Aaziun schimert som en Soel,
Det maatte de Giester sande.»

No. 285. Cfr. Visen:

«Oc Maren Mylting i sin Stohl
med snoet Guld om Panden,
Ey mer sie schimmert wie ein Soel —
Men todtblasz paa Afgrundtz-Randen.»

No. 286. Spøgelseshistorien med Tyveknægten Truls blev gjengit saaledes af Lars Roll, Hosbondskaren paa Gullaug. Det tilføies, at Onkel Arild, den lidet troende med Hensyn til Mystik, gjorde sig den private Uleilighed Natten efter at gaa ud i Haven for at undersøge, hvorledes Trulse-Spøgeriet kunde være fremkommet, Situationen og Værforholdene var som den forrige Nat. Han gik akkurat den samme Vei som Fiskerne havde gaat. Og omtrent lige bag Stolpen (Pælen) var der en høi slank Jasmin (*Philadelphus coronarius*), hvis hvide Blomster Vinden satte i viftende Bevægelse. «Der har vi Mystikken! Der er Spøgeriet!» tænkte den realistiske Onkel, men han fortalte ikke sin Opdagelse til andre end den i saadanne Tilfælder ubrydelig tause Syster Tante Lisa, da han ikke vilde forskusle den Virkning, Synet havde paa den tyvagtige Truls, da han tog Blomstens Bevægelser i Vinden for Cornettens hvide vajende Fjærbusk.

No. 287. Man synes ellers at maatte ha' fuld Grund til at tro, at alle disse «Spøgerier, Mummenschantzerier och Mystiquer» paa Gullaug vilde lede til, at Eiendommen fik Navnet Spøgelsegaarden eller en Benævnelse i den Retning. Men dette, som syntes saa ligetil, var netop ikke skeet. Fra gammel Tid, vistnok Aarhundreder før 1500-Tallet, da Gaarden tilhørte Kronen, gav dens Bebyggelse (i et sammentrængt, langagtigt Parallelogram med alle de forskellige Byg om et stensat Gaardsrum og en stærk Vold mod Ost til Forsvar) et Indtryk af Borgmæssighed, og derfor blev Herresædet af Menigmand kaldet «Effentyr-Borgen». Da det ved Syvaarskrigens Herjinger og Ildebrandtz (1567), Beleiringsvoldens Nedbrydning og de senere Tordenstiernes Vanrøgt havde tabt saameget af sit tidligere feudale Præg, forsvandt med denne Forandring til det Hverdagslige ogsaa det aristokratiske «Borg-Navn» i Folkemunde, og Gaarden blev almindeligvis kun kaldet «Gullu» eller da den i den sidste Tordenstjerne- og i Grønvold-Tiden blev mere indskrænket m. H. til Jordomraade (Areal) «Sø-Gullu» (Syd-

Gullaug) uden noget Epitheton ornans. Der var ogsaa især efter Onkel Arilds Nedrivelse af «Riddersahlen» — trods alt vedblivende Spøgeri-Snak — intet Mystisk ved Gaarden. Den nu saa hyggelige lille Hovedbygning laa der paa Bakkeskraaningen mod Fjorden saa jevnt-naturlig, saa idyllisk-fredelig, som om der ikke fandtes «noen mystiske Hemmeligheder eller Løndommer til i Verden».

Den intelligente, for skøn Kunst opladte og forstaaelsesfulde Grosserer Christian Collett sa ogsaa en Dag, han med Familie kom seilende ind til Bryggen, at naar han stevnede mod det idyllisk beliggende Hus med sin eiendommelig vakre Have og de skjønt formede Strande, maatte han uvilkaarlig tænke paa Henrik Wergelands Benævnelse paa Irland i Digtet om Irlænderen Robert Major: «The Emerald of the Ocean» (her: the Sea, the Bay).

No. 288. Korasi (Korasji) er en Fordreielse af det franske Ord courage (af det lat. Ord cor, Hjerte, Gemyt), som betyder: Mod, Manddom. Men det var i den Tid gaet over i Almuens Dagligtale til at betyde særligt det sidste Ord (Manddom) med Eftertrykket paa Følelsen af den mandlige Sandsedrift (die sinnlichen Triebe), den modne Alders Drift, maturitas, Mandsvilje. Hr. Lars synes at ha havt den i ikke liden Grad, men ogsaa en redelig Vilje til at ave «sit syndebestungne Begjær» og bekjæmpe «al den Ondes Storm och Sluus, som udi Luften Suus».

No. 289. Koklementer, Fordreielse af Complimenter = Høflighedstegn, men var hos Almuen gaet over til at betyde Brug af mystiske Tegn til at «paavirke aandeligt»: «daare».

No. 290. Den maatte vel være saan en 8 à 10 Maal stor og strakte sig fra et godt Stykke Nord for «Brygga» og «hele Vest-sia» lige til langt mod Syd, hvor en indgjærdet Gaardsvei førte op fra «Stranna» langs Østsiden af Ziir-Haugen.

No. 291. Det mente den nuværende Direktør for Nationalgalleriet at ha' observeret ved Synet af nogle Gullaug-Portrætter.

No 292. Disse vide Slaatteland, hvor i Slaattetiden en Skare skjortærmede Slaattekarle, «Mand efter Mand i hver sin Slaattegang» med Jaen slo' ned det saftige Græs i lange Rader, det de særk-ærmede muntre Piger ragede ihop til duftende Høisaater! Og Alt dette, «mens Sommersola sjein aa stak, Flyet somma i yr Trifsel aa Grashoppa me' Beina gnissa sine eiendommelige uaf-ladeligt sisilerende Lydknitringer som et muntert Accompanement». Det var et karakteristisk Sommerbillede, fuldt af landlig Ynde i Staffagen og som man nu saa saart savner i Sjæen af vor Tids Høisommer paa Landsbygderne, hvor de svære Maskiner nu raader næsten overalt i sit praktiske, men aldeles skjønhedsforladte Virke! Den historiske Jaa, den ethnisk-folkelige Sigd er «snart en Saga blot». Og «Riva», dette Landsenspigerens Sær-

kjende, dette saa gennemhyggelige Vartegn (Særkjende, Symbolum) er snart nedværdiget til kun at fungere som en Feiekost til at fjerne visse Løv fra de mere og mere cultiverede Haver, som ved sin flau overdrevne udenlandske Manière, for ikke at sige: «Cylte» er kommen saa sørgelig langt bort fra sin fordums naturlige Ynde.

No. 293. Især tidligere, da Godset var i sin totalafgrændsede Kreds, sit aldeles for sig selv liggende Omraade at ligne med det gamle franske «Lilleput-Land» (en Landsbystrækning, som havde mange mærkelige Særfriheder, «den franske Stats Dæggebarn») og bar den morsomme Titel: «Le royaume d'Yvetôt».

No. 294. Engershavn var en idyllisk beliggende ikke liden Avlsgaard, som Majoren (min Farfar) før 1820-Aaret havde bortforpagtet til en ganske ung, smart Yndlingstjener for omtrent Ingenting og som han, Hans Fisker, «blev en meget rig Mand paa» og tilsidst stor Eiendomsbesidder i Røken «med flere Skuter i Sjøen». Hans opnaede en meget høi Alder. Ingen af Majorens Børn — end ikke de tvende ældste Sønner (som fik eller «blev ved» Sædegaarden) — havde paa nogen Sæt og Vis saa store pekuniære Fordele af Gullaug-Godset som denne fordums Tjener, «ved det sværandede rige Fiske af Lax». Og han paaskjønte ikke. Eftersom han blev Kakse, blev han kaksestor og nærgaaende — dog «silere præstat quam parum dicere».

No. 295. Frøken Anna Collett (senere 1) Fru Daniel Schiøtz og 2) Fru Konsul Børs).

No. 296. Jeg syntes, at Onkel studsede lidt ved det sære Tilfælde, at begge Britter havde de uvante Navne paa «-o» og ikke var klar over Udtalen, men han nøiet sig med «Lord» og «Sir». Der er dog adskillige storbritanniske Navne paa -o, f. Ex. Lord Balmerino (som henrettedes for Deltagelse i Carl Edwards Oprør 1745). Ellers er der jo ofte stor Vanskelighed og Usikkerhed med Hensyn til engelske og skotske Navne. To Exempler: Der er en stor Jarleslægt i Skotland «Jarlerne af Bredalbane». En intelligent og videnskabelig Herre, meget kyndig i Engelsk, sa' «Bredelben». Men forhenv. Artillerilieutenant Ferdinand Wedel-Jarlsberg, som jeg i gamle Dage oftere traf sammen med (han var en Fætter af en af min Kones Tanter) og engang havde været Gjæst hos den daværende Jarl, sa', at det udtaltes: «Bredd-Aalben» ligesom i to Ord. Et andet: Fyrdirector Rye fortalte: Han var i sine unge Dage 1 à 2 Aar i engelsk Tjeneste og var blandt andet med i Krigen i Ny-Zealand. Han delte Kahyt med en sympathisk og ligetil engelsk Sjølieutenant, som kaldtes «Schumlé»; Rye havde aldrig seet hans Navn skrevet eller noget Visitkort. Da de skiltes efter Togtets Slutning og Rye reiste hjem, lovede han Englænderen at give ham nogen Oplysning (jeg tror angaaende Fiskeriforhold

i Norge) og adressere Brevet til hans Club i London. Da Brevet var skrevet, gik det op for Rye, at han ikke vidste, hvorledes Adressatens Navn skulde skrives. Men han skrev efter Udtalen «Shumley». En Tid efter fik Rye Takkesvar, og det viste sig, at Navnet «Cholmondely» var den rette Skrivemaade. Han var en af Hertugen eller Marquis'en af Cholmondelys Sønner. Det slaar næsten Udtalen «Brüm», Skrivemaade: «Brougham».

No. 297. Lorden skulde ha' vidst, at Onkel var saa forholdsvis godt kjendt i London og endog været efterstræbt af en veritabel skotsk-engelsk Dame, en Sir's Datter og Enke efter en engelsk Rigmand. (Mrs. C.), hvorom senere!

No. 298. Hvad Mindetavlen angaar var den — som før sagt — nogle Aar før Slægten solgte og fraflyttede Gullaug kommen bort; man tror, at en Husmand havde taget den væk fra den ganske opraadnede Stolpe og anvendt den for at dække et Taghul med. Det lod man passere. Og af de faa Ting, Onkel Arild tog Vare paa, var de meget gammeldagse Rosensværdske Sølvsager (efter hans Oldemors Oldemor: Marine Mogensdatter Rosensværd) som gjemtes i en ældgammel Tordenstiernsk jernbeslaet Kiste. Men disse tilligemed en hel Del af Indboet fra Gullaug forkom ved en Søbodbrand i Drammen. En hel Del «Utensilie-Ting» (Bohave) som i allefald havde Affektionsværdi, lod Onkel ligge igjen paa Riddersalsloftet som Skrab.

No. 299. En Husmand klager: «Snekav, blaut (vaat) Snefok, Sørpe, Is, Kjøl (Kulde) i Vanne', Skodde aa Snørein, men særdelis aa fornemmeligen den «Fan's Sørpisa», saa Baad næsten inte er roannes i den desmere (tillige) desia (døsig, usigtbare) Lufta.»

No. 300. Den realistiske Onkel Arild (Oberstlieutenantens Sønneson og Majorens anden Søn, Slægtens sidste Eier af Godset) brugte engang et træffende, drastisk vittigt Billede om Taaken. Den var den Aften i høieste Grad generende tyk, bitter, sur og skarp og den smagte paa Tungen ligesom henimod Gouten af noget surt, kultent osteagtigt: «Denne Helvedes Taaka er næsten at ligne ved en fast Masse; man kunde synes det lod sig gjøre at skjære Skiver af den ligesom «af Ost» til Paalæg paa Brød.» Siden «Grønvold-Tiden» (ogsaa kaldet paa Gullaug-Kanten «Arilds Tid» eller «Arils-Tia» efter Onkel Arild) er Godset gaet gennem adskillige Hænder. Siden 1918 tilhører Størsteparten af den gamle adelige Sædegaard (undtagen Engershavn) et stort Aktieselskab, som skal være dannet af den «smarte Sam Eyde» for Tilvirkning af Sprængstof (paa Grund af Jordbundens (Leirens) særlige Beskaffenhed). Der skal være en ubeskrivelig Rasering og Omkalfatring fra den fordums Idyl til en Storindustris (Sprængstoffabrikation) grufuldt virksomme Larm med alle moderne «schnei-

dige» Maskinerier. (Udtalelse af en af Selskabets Ingeniører). Jeg taaler ikke at dvæle ved Tanken paa denne hæslige Profanation.

No. 301. Majoren havde ogsaa som ung Fændrik faaet en ikke ringe Sum Penge efter en Slægtning paa Reichwein-Siden, «den urgamble Tante Rosensværd»: «Hun so sehr aff hans mandtliche Schönheit ergriffit war, at hun immer undt immer ginge och lalletz till huem, det höre vildte, at han den schönsten Mandt in der Wellt monne wäre». (Fændrikens Farmor Fru Justine Cathrine v. Reichwein.)

No. 302. Jagten var nok heldig i og for sig, men paa Tilbageveien var der adskillige Terrænvanskeligheder at overvinde, blandt Andet et, der betegnes som: «et benbrækkende Arrangement af morskne Træstammer var lagt paa Kryds og Tvers over Myra: det var en anstrængende Balancetur ved den uafbrudte Vexling af Tuer og Vashøler».

No. 303. Nicolay Fridrich v. Reichwein, ældste Søn: nylig udnævnt (^{14/7} 1797) til Capitaine og Chef, men allerede ^{15/12} samme Aar tog han Afsked.

No. 304. Premierlieutenant Fridrich Helle v. Grønvolds 1ste Kone Anne Karine Flor. (De boede paa Semb i Asker).

No. 305. «Røkenpræsten» Christian Holsts Datter og Oberstlieutenantens Datter-Datter.

No. 306. Oberstlieutenantens Hustru Fru Karen v. Grønvold.

No. 307. Premierlieutenant Christen Martin v. Grønvold.

No. 308. Underskriften er ikke længere saa sirlig som den tidligere snirklede.

No. 309. Det var et af Landets større Kald, men Naturforholdene eiede ikke Smaalenenes Ynde. Kirken, vistnok en fordoms Klosterkirke, var en Korskirke af Sten og beliggende imponerende paa en Skrændt ved Glommens og Vormens Sammenløb. Men Grunden, fugtig og løs Lerbund i de bratte Bakker ned til Elvene, var farlig og mange (historiske) Jordskred truede dens Tilværelse; den brændte forøvrigt ved Lynnedslag i 1854, og den nye Kirke blev lagt mere betryggende. Ruinerne af den gamle Kirke er bevarede. Den gamle Præstegaard Brustad rasede ud i Begyndelsen af 1700-Tallet, og Gaarden Disen gjort til Præstegaard, men den er nok heller ikke betryggende. En af Provst Rosings Formænd i 1600-Tallet var den navnkundige Præst Jens Colstrup. Han var født 1646 i Kongshelle i Baahus, som faldt til Sverige i 1660, og var da Præst i Oddevald (Uddevalla). Men han følte sig naturligvis som god Nordmand, og da Gyldenløve i den 4-aarige skaanske Krig (1675—79) trængte ind i Sverige (Gyldenløve-Feiden), gav Colstrup ham vigtige Oplysninger. En svensk General, som fik Nys om dette, erklærede: «Han skal komme til

at hænge i den høieste Galge i Sverige!» Han mistede sin Stilling og hans flere Eiendomme i Baahus blev inddragne, men han blev til Gjengjæld Sognepræst i Næs, vistnok i 1676. Han var 4 Gange gift. Hans anden Hustru Torbør Nielsdatter (Arctander) fra Baahuslehn indebrændte med Børn i 1689 ved den daværende Præstegaards Brand. Slutningen af Colstrups Gravskrift over dem lyder:

«Her sover sødelig de fire kjære Dukker
I deres Moders Skiødd, huoroffver Colstrup sukker:
Fra Brustads Ildebrandtz fem Brude udi Tal
Befordret Gud har til sin Himmels Brudesal.»

Et Epitaphium over Colstrup, som døde 1720 (ca. 85 Aar gl.) med hans Familie hænger paa Galleriet i den nye Kirke.

I Oddevald (Uddevalla) skal Colstrup erindres som en «utmærkt nitisk och förträfflig man». Han var endog med i «Tiaarskrigen» 1709—1720 som Feltpræst og var tillige Leder af Speidervæsenet «Kundskabsmændene» og fryder sig ved Udsigterne til Tilbageførelsen af den Tiid, da de Swensker ey anden Udfart haffte end kun den Bye «Gambel Løse udi Westergyllen». Biskop Barthol. Deichmann mente endog, at Baahuslen var frugtbarere end det øvrige Norge, saa at man — hvis det gjenvandtes — «ey behøvede Korn fra Danmark». Carl 12. skulde ha' sendt en Streifpost til Næs for at fange Colstrup, men han salverede sig hos sin Ven Eieren af Eidsvolds Værk Schlanbusch «saa han ey bleff antruffitz». Colstrup døde i 1720. Et Curiosum om Schlanbusch, den særdeles dygtige Berghauptmand ved Kongsberg Sølvværk fra 1686—1700: Der sagdes, at han førte et hensynsløst Regimenter: «Han lod sig ved Bordet immer opvarte udaf Geschwornere» «och war hans Liff mitt Weiberkramm hartad verschwenderisz» (sic).

No. 310. Om Tienden, som var indført i Norge ca. 1100 (Sigurd Jorsalfarer) var der i Reformationstiden (1536 og de nærmest følgende Aar) en mærkelig Strid. Resultatet var, at Tienden blev delt i 3 Dele: 1) Bispetienden gik over til Staten (og fik Navn Kongetienden), 2) Præstetienden og 3) Kirketienden. Almuen var «ivrig udi sær Willie» for, at Tienden skulde deles i 4 Parter, og vilde selv beholde og forvalte den fjerde Part, som fik Navnet «Bonde-Lodden», og som skulde anvendes til deres Bedste, «naffnigen til Forsørgeltz udaff de Fattigfolk, Kranke ock Oløckelige» (Fattigforsørgelse), men denne smukke og humane Tanke, hvis Realisation kunde ha' været til saa stor Velsignelse, «fik ey Gehør udaff de Raadendis».

Dette merkelige Forslag, saa langt forud for sin Tid, var rime­ligvis Paavirkning fra de berømte 12 Artikler om Almuens For-

dringer under de store Bondeopstande i Tyskland (Schwaben og Thüringen) i 1525, men det fortjener at nævnes, da det formentlig er lidet kjendt. I 1540-Aarene var der Opløb i Thelemarken og Raabygdelaget angaaende Tienden. I endel af Øvre Thelemarken var man yderst harm over at Kongen, som havde «bortskaffuet de catholiske Bisper, doch haaffte sig dend Bispe-Tiende selffver tilegnet» og nægtede at «suare dend Bispepenge, eftersom der ey længer nogen Bisp war» — og denne ydes heller ikke den Dag idag i Øvre Thelemarken. I Raabygdelaget gik Tumulten ud over Fogderne. Et Snes Folk drog afsted med en «Hune» (stor Kølle, besat med hvasse Tagger). En Foged traf de paa Nedenæs Kongs-gaard «under Dyna med en Qvind udi huer Arm». «Ham slaает de ihjæl, medens de twende Qvindtz ildeligen gaula.» Men da de kom til Kvinesdalen, saa fik de «draffeligen Smiur (Smørje) udaff den kiekker Befalingsmandt Hr. Stig Bage»; han «den Hunebærer och tre Andre tilfanges toge»; «de vilde ellers hafve gaaet al Verden offver for at kværke de Fogder, de sløie Skatte-Kræffvere, dend Helwitz Yngel».

No. 311. Bagermester Schiøberg paa Grønland (i Christiania) var en stor Haandværksmatador, meget riig Mand; han var gift med en adelig Orning: Louise, Datter af Dragon-Oberstlieutenant Wilhelm Fridrich Orning og Anna Agathe Zitlow Kaas (Muur-Kaas). Hun var Syster af den adelige Orningslægts sidste Mand Lieutenant Ove Ramel Sehested Orning († 1786), Oberstlieutenant Fridr. Mart. v. Grønwoold og Bager Schiøbergs Hustru var beslægtede (Tremænninger), idet Oberstlieutenant Fr. Martinus' Farmor og Dragonoberst Wilhelm Fridrich Ornings Børns Farfar var Syskende, og naar de en sjelden Gang traf sammen, var der altid gjensidig Hygge og Fortrolighed. Oberstlieutenant Fridr. Martinus, som var mindst 20 Aar ældre end sine kvindelige Næst-syskendebørn, kaldte dem gemytlig «Smaaientene mine», og Rebekka især var en Beundrer af Oberstlieutenantens «smukke Person». Hans efter Itzehoe-Amouren adskillig jaloux Frue ytrede engang, at Rebekka (Fru Dragonmajor Beichmann) «gjerne kunde lægge en Dæmper paa sin overvældende Attraction til min Mand; hun synes jo ham næsten at tilbede».

Tante Rosing fortæller følgende Episode fra hendes Fars Besøg hos Schiøberg; hun havde den naturligvis ikke fra sin Far (der som før sagt var yderst faamælt, navnlig om sig selv) men fra Generalinde Huitfeldt. Fru Ingeborg fortalte den udførligt til sin kjære og sympathiske Niece, og fra Tante Rosing gik den ligesaa samvittighedsfuldt uforandret til Brordatteren (Fr. Martinus' Sønne-datter) «Tante Lisa»:

Schiøberg var en stadselig vakker Mand med god, næsten

officersagtig Holdning; men — naar han var «i sit Ess» noget «vel frittalende med djærv almueagtig Tone og grossière Udtryk; ellers kunde han særdelis vel tale det dannede Sprog, naar dette var fornødent. Hans Hustru var i ældre Alder, da hun blev gift: «en smuk, fin Dame, et opvakt Hode». Da altsaa Oberstlieutenant Fridr. Martinus nu paa Hjemreisen til Gullaug ud paa Eftermiddagen tog ind hos Schiøberg, fik han ikke Lov af den velvillige og hædrede Vært at reise igjen efter en kortere Hvil som tænkt, men maatte love at blive iallefald til næste Formiddag. Strax blev der stelt til et lidet Familieselskab. Bagermesterens rummelige Kane blev sendt afsted for at hente Oberstlieutenantens 3 kjødelige Cousins, alle Enker: Madame Anna Thulesius (f. Orning) paa Farssiden og Systrene Generalinde Ingeborg Huitfeldt og Majorinde Else Cathrine Huitfeldt paa Morssiden (Reichwein). (Disse sidste havde i flere Aar boet sammen i Byen «udi Hagerups Leye-gaard»), hvorhos Værtinden fik fat i sin Syster Majorinde Rebekka Beichmann og hendes Mand Dragonmajoren. Det blev et meget hyggeligt Aftenselskab med særdeles rigeligt Traktement i dette solide og velforsynede Hus. Efter Bordet kom «Gottesbrættet» med Syltetøier og Viin for Damerne samt «Punsche-Bollen» for Herrerne og Tobakspiberne i den anden store Stue. «Mandfolka», som alle vare ivrige Jægere, kom strax ind paa Jagthistorier, og at de vare fornøvelige, kan sluttes af «de kraftige Lattersalver, som lød ind til os fra den aabne Dør til Andrestuen». Saa kom «de tre Herrer omsider ind til os, (Damerne), for hyggelige og livlige, som de var, at conversere os». Og de blev modtagne «med Glæde og imødekommende Smil».

Der sad nu Anna Thulesius «i al sin vidunderlige Deylighed» med de store, kloge intelligente men fremfor Alt sjælfulde Øyne, og Oberstlieutenantens Frue, som vistnok var lidt ængstelig og «ærgerlig» med Hensyn til Rebekka, kunde neppe mestre sin Jalousie overfor Anna; thi hun vidste saa vel, at disse to Syskendebørn engang sammen i Ungdommen havde været «i Arkadien» og dette ikke forgieves, og hun havde en stærk Følelse af, at «endnu lyste der en Erindring om de gyldne Dage iallefald i Annas Sind og Hjerte» og at der vistnok ogsaa der «kunde ulme en Gnist endnu under Asken kvar». Med Hensyn til sin Mand var hun temmelig sikkert beroliget, men — alligevel: «denne Anna var saa overvættes skøn og yndefuld» — og saa Erindringerne «fra Ungdommens poesifyldte Dage» — det var en prekær Situation. Men heldigvis blev Fridrich Martinus optat med sit andet Syskendebarn Generalinden, som, strax han kom ind til Damebordet, ivrig henvendte sig til ham og sa': «Du Fridrich Martinus, Kjære Cousin, har Du hørt Noget fra Bergen?» «Nei,

hvem skulde vel skrive mig til derfra?» «Naa, Du har da endnu Slægtninger der, om ikke af de allernærmeste, f. Ex. Grenadeer-Capitaine Reusch's Kone: jeg hørte af en Officer, som nylig kom derfra, at der skulde være kommet et Brev fra Lifland (Dorpat) eller fra Estland (Reval) fra Fruens Bror Dr. Hans Henrik Mathias Orning (Vogt-(Fogeth-)Orning), han som nu enten fremdeles er Professor i Dorpat eller Biskop i Reval.¹ I dette Brev, som var sendt «ved Leylighed» fra Rusland til en Ven (en Professor) i Kjøbenhavn, var indlagt et Brev til Systemen (fru Reusch) i Bergen. Og dette havde Kjøbenhavnnerprofessoren strax sendt til Bergen med den officielle Post; men Brevet fra Rusland havde nok passeret «flere underlige Veye» inden det kom til Kjøbenhavn: efter Datoen at dømme skulde det ha' vandret aareviis. Men i det Brev skulde Professor-Biskopen, hvad han nu end er, ha' lat indflyde Oplysninger om din baltiske Familie, min kjære Fridrich Martinus: at din Stamfar, som i 1500-Tallet kom til Skaane, nok virkelig var af Baron-Slægten «von Grünwald», at den hittidige Baron-Slægt nu er uddød i sin Linie, og at Du sandsynligvis nu er den rette nærmeste Arving til Baron-Titelen og det forresten temmelig forgjældede Baron-Gods. Jeg havde tænkt at skrive til Dig derom, men saa lægger mine Svagheder og Cheiragraen, især i høire Haand, Hindringer iveien. Hvad siger Du nu til denne Efterretning, kjære Cousin?» Oberstlieutenanten tog denne Tidende med stor Koldsindighed og sa': «Jeg tror nu ey synderligt paa dette, kjære Cousine! vistnok har min kjære Ven og Frænde Kalckreuth i gamle Dage flere Gange talt om denne baltiske Afstamning og han skulde jo ha' no'en Greie paa det, da hans Mormor var af Slægten, men saa er vel min Ret — om jeg endog har haft nogen — i den lange Tid præscribedet, og det Afgjørende er, at jeg i min Alder (over 77 Aar) aldrig vil forlade mit deilige Gullaug og blive den barbariske Czars Undersaat — men forresten, et Brev fra Dig, hierte Cousine, vilde altid været mig saare behageligt, thi om Du har Cheiraga, saa har Du dog ikke Gigt i Hodet, det er fremdeles lige klart, og har Svaghed taget paa Dig, saa har Du ialfald endnu dine aandfulde Øine lige friske og kloge!» «Jeg takker for din angenehme Compliment, kjære Cousin, Du er altid saa galant-behagelig, Ingen er som Du! Men nu dine Sønner? Kunde ikke en af dem — kjække Officerer som de er — reise til Lifland og gjøre Undersøgelser, f. Ex. den kloge, smukke og stadselige Fridrich Helle?» «Nei, Du kan

¹ Hvad enten Dr. H. H. Mathias Orning paa denne Tid var Professor eller Biskop er jo aldeles ligegyldigt; sikkert er det, at han døde 1828 i sit 92de Aar som Biskop i Reval, hvor han havde været i en Menneskealder, «mægtig af Aand og Legeme til det Sidste».

tro, Nei! Han er altfor bunden ved sin store Familie og store Gaard Semb!»

«Men Nicolay Reichwein eller Just Christian?» «Jovist! Nicolay vilde formodentlig ture bort Resten af Godset og Just — ja han vilde nok ogsaa faa Pengene til at gaa, om end paa en anden Maade! Nei, det maatte nok bli' mig selv, og jeg vil nu aldeles ikke, da jeg respekterer mig selv saa meget, at jeg nødig vil udsætte mig for at blive giort til Nar ved at løbe efter sandsynligvis den rene Chimæra (Hjernespind) og — desuden Ordspøget siger jo, «at een Fugl i Haanden er bedre end ti paa Taget!» «Og Du med dine Ordsprog! Kan Du endnu si' dem paa Latin?» (Latin var hendes Kjæphest i Tide og Utide). «Ja visseligen, denne Næs-Pædagog lærte mig mange gode og nyttige Sententiæ» (og han sa den paa Latin) og la' til for at glæde Generalinden og gi' hende Anledning til at brilliere med sin classiske Viden: «Men Du kan vel si' Ordtøket endoch paa det græske Sprog?» «Ja, ialfald noget Lignende som: «μια χελιδων εαρ ου ποιει» («Een Svale gjør ikke Foraar») — Ja-ja, da; naar Du er saa afvisende skeptisk — men Du kunde nok ha' blit en stadselig, imponerende Baron, ikke sandt Madame Thulesius: han har endnu beholdt sine bedaarende Øine?» «Jo», sa den søde Anna Thulesius oprigtigt ligetil og sendte ham et kjærligt Blik, «jeg har fast fra Barn af syntes det, og min Opfatning er ikke forandret!» Oberstlieutenantens Frue begyndte igjen at bli' urolig over den Vending, Samtalen havde taget, men saa tog den oprømte Vært Ordet og i Medfør af Familiesnakket fortalte han, at hans Farfar var en af de mange Svensker, som var blit igjen i Norge (især i Smaalenene) fra Carl XII's Tog i 1716; han var Fændrik og blev fangen (ved Moss). «Om han var Adelsmand, som sagt er, vet jei ey, aa har heller inte bekymra mei me' aa faa Greie paa, men han var tilgifte me' 'e Adelsfrue; min Far var ossaa bra jift, aa sjøl er je naa coppelert me' det glupaste a alt de' Adelsblo', som atte fins i Lanne'; de' æ' jamen Ska'e at hu' inte vilja «kælve». (Det børnløse Ægteskab var en Tort for den barneglade Vært.) Anna Thulesius og Generalinden himlede med Øinene ved denne saftige Metaphor, og Oberstlieutenanten, som var en dannet Mand og blyg Sjæl, blev noget piqueret og var frimodig nok til at ytre til Værten temmelig alvorligt: «Men min godeste Schiøberg, det Udtryk, De brugte, kan vel passe paa et drøvtyggende Dyr, men ikke paa den fine Adelsdame, som er Deres Hustru». Hvortil den gemythlige Vært slagfærdig turnerede: «Men min allervelbarneste høye Oberstlieutenant aa Baron von Grünwald, jeg sier naa dettane uti al liketel Oprekthet aa formener akkerat, atte hu' saallessen inte æ' høstbær.» Her fnisede Majorinde Else Huitfeldt høilydt (hun var ey meget snærpet af

sig, eftersom hun i sin 10de Aars børnløse Enkestand — men forresten ei mere end 31 Aar gammel — havde skjænket sin Elsker Grev Waldemar Schmettau en Søn) og bragte en forfriskende Latter over Selskabet, medens den kloge Værtinde syntes aldeles uanfægtet og lod fem være lige overfor sin velmenende, men selv for de Tider vel djærvttalende og flaaekjæftede Mand, som hun ellers holdt meget af for hans gode Egenskaber og trofaste Hjerter, trods deres forskjellige sociale Opdragelse, Standpunkter og Synsmaader.

Ægteparret Schiøberg var meget godgjørende og stiftede et Legat.

For Fuldstændigheds Skyld med Hensyn til Omtalen af Aftenen hos Bagerens bør nævnes følgende Intermezzo, fortalt mange Aar efter til Tante Rosing af en Tilstedeværende. Det aabenbarer ogsaa en menneskelig Svaghed hos «Tante Ingeborg» (Generalinde Huitfeldt) og viser, at selv denne høit cultiverede og særdeles lærde Dame kunde imellem ligge under for en aristokratisk Stemning fra den ældre Tids udprægede Æt- og Standsfølelse hos dem, som husede Bevidstheden om «gjæv Adels-Afstamning». Der var nemlig i Schiøbergs Hus en forældreløs Dame, en Datter af en højere, men temmelig borgerlig Officer. Hun var meget dannet, og den fine hjertensgode Madam Schiøberg havde taget sig af denne fattige, intelligente Pige, som stod paa bar Bakke. Hun var der i Huset «til Hjælp», en Slags «Selskabs-Dame» og blev af Bagerparret behandlet aldeles som en Husets Datter. I Aftens Løb stod hun tilfældigvis lige i Nærheden af de to Fruer Huitfeldt. Generalinden kjendte kanske ikke hendes Stilling i Huset (det var maaske første Gang, hun var der) og syntes ialfald ikke at goutere hende. Systemen, den letlivede Majorinde H. kom — rigtignok i en Slags «sotto voce» — med en flaaset Bemærkning til Systemen om Bagerens uslebne Sprog, men Generalinden tyssede med: «Prenez garde à la Servante!» («Tag Dem iagt for Tienstepigen!») Denne Gluffe krænkede Selskabsdamen «særdeles», og hun mente, at Generalinden var en af sin Adel hof-færdig Kvinde, medens hun roste hendes Syskendebarn Oberstlieutenanten (F. M. v. Grønwoold) for hans hyggelige, ligetille Væsen, «og han» — som hun udtrykte det — «var dog ligesaa godt af samme Blod og af dens mange store Stamme-Ætter f. Ex. Rosensværd og Bildt, og selv var han af Orningernes gamle Slægt og alle disse store skotske Ætter og norske, danske og svenske med, som Lunge og Gyldenløve, og efterpaa viste det sig, at han til og med paa Fars-Siden var af gammel tysk Baron-Æt».

Fortællingen i denne Note er af mig refereret omtrent «verbotenus», dog har jeg med Hensyn til Ungdomsforelskelsen mellem

Anna Thulesius og Oberstlieutenant Fridrich Martinus Grønvold brugt et Billede fra 1850-Tiden, da det synes mig at lyde noget mere poetisk tiltalende end «Tante Ingeborgs» tildels snørklede og hypersentimentale Udtryk.

No. 312. I 1656 blev oprettet et Bogtrykkeri. En af de senere Eiere (den fjerde) var Jens Andersson Berg, hvis Enke blev gift med Samuel Conrad Schwach, Farfar af Digteren. Ovennævnte Jens Ørbek Berg var Sønneson af Jens Andersson Berg. Han grundede i 1763 Norges ældste Avis: «Norske Intelligentz-Sedler».

No. 313. Oberstl.'s Svigersøn den navnkundige Sognepræst Christian Holst til Røgen («Røken-Præsten»).

Den lærde og meget dygtige Sognepræst til Lier, Lechve (Brevskriveren) synes ikke at være stærk i Interpunktions-Tegnene, heller ikke i Brugen af Conjunktiv paa Norsk; han var formentlig dog dygtigere i det Sidste paa Latin.

No. 314. Cand. juris Christen Holter, Bror af Oberstl.'s Frue, stor Gods-Magnat paa Hvamb i Næs, Romerige.

No. 315 a. Boet viste sig godt og tilstrækkeligt til at dække Udgifter og Cautionen for Foged Wangensten. Enken Rosing (Tante Rosing) levede i gode økonomiske Vilkaar paa Embedets Enkesædegaard, den betydelige Ejendom Huuser, som hun — der var «bære end den bæste Kar» til at «drive Garen» — drev op til Mønsterbrug.

No. 315 b. Det gik saa, at Tante Rosing, som levede i 40 Aar efter Mandens Død og havde to af sine mange Brorbørn hos sig som Adoptivbørn, maatte opta' Laan for at greie Mandens Cautionspflicht for den «dubiøse» Foged og i næsten hele sin Enketid var belempret med at betale Afdrag og Renter af Laanet, da en rig men nærig, Nær-Slægtning af Fogden ikke vilde spæde til (hvorfor han blev kaldt: Vrangenstein). Inden Tante Rosing døde, var dog Laanet betalt med megen Slit og Opofrelse og som den skarpe og vittige Major sa': «Vrangensteens Part blev betalt med Enkens Skjærv». Den saakaldte Vrangenstein havde nok vrriet sig fra sin Forpligtelse ved en slu Hispaafant af hans Slægt, hans snedige Paahit.

No. 316. Skyggen var dog heldigvis af saa god Substants, at han nylig havde forfrisket sig ved en Jagttur.

No. 317. Oberstl. (senere General) Finne var gift med hans kjædelige Syskendebarn.

No. 318. Kaja = Fru Kaja (Anne Karine) Grønvold, Lieutenant (Capt.) Fr. Helle Gr.'s første Kone.

No. 319. Kaja = «lille (vesle) Kaja» (Karen), = Karen Grønvold, Oberstl.'s Sønnedatter og ældste Barn af Lieutn. («Majoren») Fr. Helle Gr. paa Semb. (Hun var da et 4—5 aarigt Barn og meget ofte i Besøg hos Bedsteforældrene.)

No. 320. Nicolay Fr. v. R. var selv meget musikalsk. Han havde engang «laget» (componeret) en Jægermarsch i det Grønne. En virkelig Musiker, som engang havde hørt Capt. «lege» den paa Horn, sa', at den var eiendommelig og smuk, fuld af Naturfølelse og de lyse Nætters Trylleri, «men mig var den dog meget formeget smeltende».

No. 321 a. Den lægekyndige Fru Karen mente, at vistnok havde hendes Mand faaet sit Grundstøt ved det alvorlige Fald «udi Buren» (Staburet) men hun troede ogsaa, at den tidligere omtalte Episode i Riddersalen (Duellen) kom til og maatte forværre hans Tilstand. Da han nemlig ved sin Sønnedatter, «Lille-Karens», Rop blev vækket op af sin Middags-Slum i «Svalen», sprang han, den svære tunge Mand — uden at summe sig — som en «Raquette» den steile Trappe op til Sahlén, og der tordnede og commanderede han — uden at gi' sig Tid til at puste ud — saa vældigt, at det rungede hen gennem den svære Sahl, ja over det hele Hus saa mægtigt og langtydende som paa en Exercerplads, og at præstere sliq elasticité kunde for en gammel Mand i svækket Tilstand, som han var efter sit svære Fald, ikke gaa hen uden alvorlige Følger; det var hendes dybeste Overbevisning: «aa saa disse anstrengende, halsbrækkende Jagter!» Hendes godmodige Mand lo bare af hendes «Paafund och Invention» og blaaste ad hendes Formaninger og Advarsler; det laa ikke for ham at være forsigtig, men han vedblev med sin uforknytte vivacité og sine Jagter: han lod det — som han gjerne sa' «i Guds Navn staa til». Fru Karen opgav omsider sine Formaninger: «Ingenting kunde jo nytte me' en slik Harhaus aa Stribok»!

Men Fru Karen havde dog visselig haft Ret.

Hvis man har Lov til at drage Slutninger af et enkelt Tilfælde, ser det næsten ud til, at Oberstl., som i sin Ungdom og Manddom var bekjendt for sit koldblodige rolige Mod, — hvad han efter Kalckreuths Bevidnelse la' saa afgjort for Dagen udi Itzehoe — i sin Alderdom er blevet forlenet med mere vivacité; det pleier at være omvendt.

No. 321 b. Med den Bemærkning, som jeg skylder mig selv at fremholde, at jeg sjelden var paa Restauranter, Sangerhaller eller lignende Devertisementspladser, kunde det jo naturligvis af og til i mine sidste Studenterdage og første Candidataar hænde, at jeg befandt mig f. ex. paa Klingenberg (Tivoli). Jeg var saaledes engang efter Opfordring af Vennen Nils Lasson der; han var en ivrig Klingenbergsgast. Vi skulde bivaane Førsteoptræden af en Forlystelsestrup fra Kjøbenhavn: den diverterede med et «majet udsøgt lokkende og forskjelligartet Program», ja i hvilken Kunst

var det nu? Mon ikke i en Combination af Ridekunst og Skuespil med Slutningstableau af «Καλος-πιντε-χρομοχρονη» («kalos-pinte-chromokrene = den skønne femfarvede Kilde».)

Naa! der var blandt Artisterne en udmærket kjæk, vakker, mandig og behagelig Fremtoning, som lød Navnet Christiani, og ham kjendte Nils nok saa temmelig godt fra før af. Efter Forestillingen, hvori Hr. Christiani udmærkede sig, fik vi, sammen med ham og et Par andre «Gøglere» en belivet Aften med god Mad og Viin og bagefter «majet aa god Punch».¹ Det viste sig, at Christiani var en Efterkommer (Sønnesøn el. Sønnesøns Søn) af den Regimentsfeltkjær Hr. Christian, som var medvirkende til at tage Livet af Oberstl. Fr. Mart. v. Grønwoold paa Gullaug i Aaret 1803. En af de andre Gjøglere, som var en flot humoristisk-pjattende, skvadronerende Dannemand, meddelte os følgende grinagtige Historie om «voreses Christiani».

Han var engang en Tid «en condition» hos en Slags «dansk Hagenbeck». Denne, en Frillesøn af en dansk Hofidiot, som «ogsaa havde Slækt i Norge», var immer paa Konkursens Rand, men snoede sig ved sin ubegribelig «majet» dristige Frækhed (dette laa nok i Slægten!) længe undaf Katastrofen. Men som oftest var hans stedse «øieblikkelige Pengeforlegenhed» Aarsagen til, at hans Folk aldrig kunde faa sin hele fulde Gage — dog med Undtagelse af Christiani. Thi denne kjække Mand var umistelig og havde desuden ved en Leilighed da Principalen («Direktøren» naturligvis) slog paa, at han umuligt denne Gang kunde faa sin Gage, sagt med «majet» determineret Aplomb: «Nei hør nu min godeste Hr. N. N. De ved at jeg ikke har «noe imod» at ta' en «Kissemisse-Omgang» med Løver end sie Tigre «men jai skal ha' mai alvorlig frabedt at komme hjem til Madamen uden fuld, hel og promte Valuta!»

Og den uundværlige Christiani fik altid sine Penge, saalænge Hofsnogbarnet selv «hadde noen», men tilslut blev det til virkelig absolut uopholdelig Konkurs. Den mangfoldige Christiani fik imidlertid andre og «majet» bedre Artistpladse, men hvor han end færdes, var hans Madame immer med for at passe paa Myntsorterne; thi i denne Henseende var hun i sjelden Grad «artistisk».

No. 322. Sorenskriveren var Farfar til Biskop i Christiansands Stift J. J. Tandberg og Oldefar af Biskop i Christiania Stift J. F. Tandberg.

No. 323. Semb = Sæheim i Asker, en stor Gaard, 18 Skylddaler, hans Eiendom.

¹ Nils L., som havde Lommerne fulde af Sedler formedelst et Musik-Honorar, trakterede.

No. 324. Den bekjendte eller rettere landskjendte Røken-Præst, Christian Holst, en særdeles klog Mand. Almuen troede forvist paa, at han eiede «Svarteboka» og forstod at bruge den, ogsaa til at bortmane selve Fanden. Han var Far til den overmaade dygtige Statsraad (1814—48) Paul Chr. Holst.

No. 325. I Krigen mod Sverige 1808—1809 (og mod England 1807—14). Krigen mod Sverige brød ud «over Nytaar 1808».

No. 326. Af Regningernes Paalydende kan sluttes, at den første Express ikke har haft saa lang Vei at tilbagelægge som den sidste, hvilket formentlig var en Følge af, at den norske Hær paa det Tidspunkt, den sidste Express foretoges, havde avanceret frem mod Svenskegrænsen, som den endog overskred. Naar man nu betænker, at en Exprese vistnok blev udrustet med nogen Kost fra Hjemstedet, men dog i det Væsentlige gik paa «Paa egen Kost och Aventurie» og at det dog altid var forbunden med nogen, kanske «ey ringe» Fare at opsøge Officerer i en Armee, som opererede mod Fienden lige ved, eller endog inde i dennes Land, saa maa man visselig medgive, at — trods de rede Penges overmaade store Værdi i de Dage — ingen af Regningene, men særlig Ole Jonsen Hajoms, kan kaldes ubillige. En interessant Sammenstilling i alle Henseender med Forholdene i vore Dage!

No. 327. Det var netop i Anledning af Gullaugs Salg, at de to med Hensyn til Vederlaget karakteristiske Expresser, som tidligere er nævnt, fandt Sted.

No. 328. Lieutenant Just Christian v. Grønvold blev under Skiftetiden ¹³/₆ 1809 udnævnt til Capitaine.

No. 329. Expressen efter den for Salget afgjørende Erklæring kom netop umiddelbart efter en Træfning, hvori Capitaine Friedrich Helle var bleven «bleseret».

No. 330. Her blev for første Gang det v. Grünwaldske Vaaben brugt. Ellers var det ey bleven anvendt (men det Orningske) selv ved Navne-Undertegnelse af vedkommende Slægtsmedlem, hvor det som Regel var Skik og Brug at bruge Segl.

Det var ellers almindeligt i den Tid (ogsaa — maaske mest — blandt Storbønder), at Forriderne for Kisten red med store tændte Voxlys i Hænderne; det gjaldt at beskytte dem mod ikke at slukkes; det modsatte var nemlig et uheldigt Omen (Varsel). Endog i 1850-Aarene har jeg paa Landsbygden omkring Drammen observeret dette. Disse svære Voxlys, som var florbehængte og prydet hver med et tilfæstet malet Vaaben (i Blik) — enten med Initialer eller som oftest med Fantasi-Vaaben (et Slags armes parlantes) i Feldtet — blev skjænket vedkommende Kirke. Der var paa den Tid i Drammen flere almindelige Vægmalere, som tillige vare Experter i saadanne Decorationer. Men den myndige Fru Karen

var ikke «ræd» for at sætte sig ud over Skik og Brug, ialfald i Smaating. Hun ønskede nu ikke, at Marskalkerne skulde generes den lange Vei «med at passe saadanne Lysmanøvrer» og fik de bestaltede Bedemænd, som arrangerede Begravelses-Ceremoniellet, til i Lysenes Sted at bruge slet og ret florumvundne sorte Sørge-Stave med de vedkommende Vaaben paahæftede; det tog sig ogsaa unægtelig bedre, mere utvungent ud, og var det end ikke tids-mæssigt, var det hensigtsmæssigt og forudgreb denne senere mere praktiske og stilfulde Ordning.

No. 331. Oberstl. havde været usedvanlig høi (75 Tommer) og i sine senere Aar tillige svær Mand; derfor blev Kisten en ren Kjæmpe-Sarkophag. «E trur inte saa diger Kjiste ha' væ't set i Lier før» skulde Rustad'en ha' sagt.

No. 332. Den senere Hosbondskar paa Gullaug Lars Roll fortalte, at «han Truls, Søn has Syver Berje, hadde hørt «jiti» om atte Rusta'en skulle i Drengestua paa Gullu' ha' snakka om, atte Aabersten (sic) før Aabersteløgtnantens Reg'ment hadde store Respekter for hannem aa den store Slægta has aa vilja jussom gi'en ein extra Hönnør, men dettane vilja naa inte Frua til Aabersteløgtnanten, maa tru, æ' trur jaggu de' mest va'l for den gamle Gampens Skyl». Dissane Rusta'ens Udtalelser skulde sigte til, at Regimentsobersten skulde ha foreslaat som en udsøgt militær pompa funebris at Oberstl.s sørgedekorerte Ridehest skulde ledes af en Underofficer ved siden af Kisten: «en honoris causa af den Afdødes Ætstorhed och gamle Officers-Släckt och Kriegs-Aventuriers», som Generalinde Huitfeldt udtrykte det og fandt høyst berettiget, medens hans Enke, Oberstlieutenantinde Karen, der var af en meget praktisk-nøktern Natur, derimod protesterede «som formegen Stats».

No. 333. Det er maaske tvivlsomt om Gravkapellet paa Kirkegaarden dengang endnu stod. Det pragtfulde Pulpitur (Stolestade, Hængestol, Hjal) tilhørende Gullaug var saaledes for en Tid siden borttaget. Præsten (Lechve) indfandt sig en Dag paa Gullaug for at tolke «Menighedens Ønske om Forandring eller Borttagelse». Han var da noget «langsnakkendes» og citerede en vidløftig latinsk Sententia «om Berettigelse af Privilegiens Vigen for det almindelige Bedste». Oberstl. satte megen Pris paa den dygtige og behagelige Præst, men da han mærkede, at hans Ven General Harboe, som netop var i Besøg paa Gullaug, kjedede sig ved den lange Snak, og maaske ikke, eller rettere sagt, neppe magtede Latinen, sa' han — med Henspillen paa det Udtryk paa Latin, som Jesuitergeneralen havde brugt, da der var Tale om Forandring i Ordenens Regler eller dens Ophævelse i (1770-Aarene) — kort og godt til Præsten: «sit ut est aut non sit» («Lad det (Pul-

pituret) være som det er eller ikke være»). Han vilde heller ikke noget Compromis. Præsten tiede aldeles consterneret over, at Oldefar, en Officer, ikke alene kunde noget Latin, men endog saapas som Forandringen fra Pluralis til Singularis her nødvendigjorde, og Generalen gjorde store Øine! (Tante Rosings Beretning; for Latinens Vedkommende controlleret af Oberstl.s Syskendebarn den særdeles classisk lærde Generalinde Ingeborg Huitfeldt) Oberstlieutenanten og Hans Frue hviler under en mægtig og pragtfuld Gravplade af udsøgt skjønt Marmor fra det Marmorbrudd i Annexet Tranbye, «hvor i Aaret 1744 en Marmor Rude har ladet sig tilsiunes», se den tidligere Beskrivelse over Lier.

Stamtavle

over den norske Gren af Adels-ætten «Orning», der indkom fra Danmark i 1500-Tallet (c. 1563). Den danske Æt Orning ansees af Genealoger for at være en Gren af den «urgamble» Adelsæt, «Bølle» («Bølge», «Vove») og af den saakaldte Rigsraad Adel; enkelte af norske Orninger (f. Ex. General-Admiral Erik Ottesen) benævnes af Genealoger og Forfattere med det «Tillnafn»: «Vove». Den norske Gren uddøde i 1786 med Premierlieutenant Ove Ramel Schested Orning. [Den danske Hovedstamme var uddød med Jacob Lünow Orning i Aaret 1700.] Den som No. 1 nævnte Mads Orne skulde været den første af «Bølle-Slægten», der gav Grenen sit Navn «Orne-Orning (Orneungerne)». Orne (Vildsvin) var et personligt Navn «formedelst hans vilde Moed».

1. *Mads Orne*, kaldet «Gambel-Orne», levede fore och efter Koning Woldemarius («Wollmer Atterdagh») og skulde blit henved 90 Aar gl. f. ca. 1295, † 1385. Offer-Høffvidsmand tilskibs. «Han och Søn Svend slogitz med de Vetalierrøffvere (Lickendelere) paa det goede Schiff «Orne-Tand» udi «Kattegatt» (Kattehullet) och «Øresund».
2. *Svend (Madssøn) Orningh*, f. 1360, falden paa Orne-Tands Dæk 1399. Skibshøffvidsmand.
3. *Mads Svendsøn (Orning)* til Eget, f. 1395 † 1463. Kaldet «*Mads Orne*», («*Unge-Ornen*»). «Skibshøffvidsmand» «faldt paa Orne-Tand i Stralsundet mod en grozmächtigen Kogge fra Lübeck udi Anno 1463» «och war han 68 Aar udi Alder.»
* *Anne Roed*. (Hun stamede fra Thomas Roed, huilcken i 1314 dømtes paa Viborg Landsting for Afflivelse (Mord) paa den Konge Erick Christopherssøn (Glipping) «huilcket foreginge udi Anno 1286».
4. *Svend Madssøn Orning* til Eget, f. 1455 † 1539: 84 Aar, «hand udaff sære Legemskræfter war», udmærket sig i Sæslag 1499. «Offerskibshoffvidsmand». «Var med sin Frænde Hr. Morten Winstremand af Haffelsgaard udi Kong Hanses Ærinde udenlandtz»
* 1. *Maren Offesdr. Munk* («hun af de Wiinranke-Munker var»)
* 2. *Anne Wiffert*.

<i>Søren Svendsøn O. til Eget</i> ca. 1500. Skibshøffvidsmand. * <i>Ellen Galskyt</i> . [Hovedgrenen i Danmark uddøde 1700 med Jacob Lünow Orning].	5. <i>Thomas Svendsøn Orning</i> til Ellingaard f. 1519 «levede fremdeles 1568». Skibshøffvidsmand havde studeret udi Rostock. * <i>Dorthe Christensdr. Munk</i> (Encke efter Hr. Lüdewig Skeel) («och udaf de Munker med den Würancke»).	<i>Morten Svendsøn Orning</i> . Skibshøffvidsmand. * 1. <i>Kirsten Ulfeld</i> . 2. <i>Maren Strange</i> . (uddød).	<i>Vagn Svendsøn O.</i> * <i>Ingeborg Basse</i> (uddød).
--	--	---	---

6. *Otte Thomassøn Orning* til Vatne og Valvatne paa Stord i Norge f. 1545 † 1607. Havde været dansk Skibshøffvidsmand «men bleff Nordbagge».
* 1576 *Anne Eriksdr. Orm* til Vatne m. fl., Dtr. af Erik Orm hin Unge (af Smiur- og Kaneslægten) og Magdalene Christophersdr. Rustung (el. Thrundheim).

<i>Otte Ottesen Orning</i> Skibshøffvidsmand «død af et Skudskaar».	<i>Maren Ottesdr. Orning</i> , ugift, «levede i sin Svoger Foged Johan Galtungs Hus,» (Thorsnæs) «eftersom hun havde mange Penninge.»	<i>Lisbeth (Elisabeth) Ottesdatter Orning</i> * <i>Foged Johan Galtung</i> til Thorsnæs † 1659.	7. <i>Erik Ottesen (Orning)</i> til Vatne og Valvatne m. fl., f. 1582 † 1645. Admiral paa Bremerholm, Lehnsherre over Halsnø Kloster och Hardanger Lehn 1634, General-Admiral och Offerbefalingsmand over den dansk-norske Flaade 1644. * 1608 med <i>Karen Andersdatter Mouatt</i> (Mowatt f. 1592 † 1675, 83 Aar av den Italienske Æt Montalto-Montalti, som var til Scotland komet c. 1150 og en Gren til Norge med Karens Farfar Hr. <i>Bertil Mouatt</i> til Haaland.
---	---	--	---

<i>Jørgen Orning</i> f. 1609 Øverste Skibshøffvidsmand (Commandør). «Skudt i Duel i Malmø af Oberst Johan Budde».	<i>Barbara Orning</i> f. 1611 «flygtet med en Franskmand til hans Borg i Berry og gift undervejs med Bortførereren.»	<i>Otte Orning</i> f. 1611: Tvilling med Barbara. Underhøffvidsmd. «ihjelstucken i Frankrig» (i Duel med Barbaras Bortfører).	8. <i>Bernt (Eriksen) Orning</i> til Vatne. Valvatne f. 1614, falden paa Dækket af sit Slagskib Glückstadt foran Marstrand 1677. Øfferste Skibshøffvidsmand (Commandør) Admiral (Norges Admiral) 1667. * <i>Cecilie (Zizelle, Siselle) Børgesdr. Juel (Stjernejuel)</i> † 1705 el. 1707 (6 Børn).	<i>Erik (Eriksen) Orning</i> til Eide og Mæhre, Skibshøffvidsmand; gik over til Landtjenssten, og endte som Dragonoberst for nordenf. Rgmt. * <i>Mette Christensdatter Harbue</i> .	<i>Christopher Orning</i> til Haaland (og Orninggaard). Skibshøffvidsmd., «Ambtmand over Wardøehuus Ambt» 1661--66. * <i>Ingeborg Pallesdr. Rosenkrands</i> , Datter af Palle Rosenkrands til Ulveborg, Lehnsherre.
---	--	---	--	--	--

<i>Blancheflor Cathrine Orning</i> f. 1651 † 1748 ^{10/1} «henimod 100 Aar». (gift med Lieutn. Daniel Anderssøn Fogeth (el. Vogt), 7 Sønner og 1 Datter, som alle kaldte sig «Orning». Datteren Blancheflor O. blev gift med Slægtningen Lieutenant i Orloggen Lars (Lauritz) Galtung til Thorsnæs.)	<i>Kristen Orning</i> . «Skal være gaaet i Hollansk Orlog og forsvunden.» <i>Grönwald (Grönwald, Grünwald)</i> som kom fra Skåne, (hvortil den første v. Grönwald skulde være kommen fra Lifland i 1500-Tallet, da dette faldt til Sverige (1658): (8 Sønner, 4 Døtre, ialt 12 Børn. Af Sønerne kaldte kun 3 sig med Faderens Navn <i>Grönwald (Grünwald)</i> de andre derimod « <i>Orning</i> »; de 4 Døtre kaldte sig « <i>Orning</i> »).	<i>Else Elisabeth Orning</i> (opkaldt efter sin Fars Fæder «Lisbeth Orning Galtungs») f. c. 1655 † 1720/23 c. 68 aar. * 1680 med <i>Fændrik (i 1685 Lieutenant) Morten (Martin)</i> som kom fra Skåne, (hvortil den første v. Grönwald skulde være kommen fra Lifland i 1500-Tallet, da dette faldt til Sverige (1658): (8 Sønner, 4 Døtre, ialt 12 Børn. Af Sønerne kaldte kun 3 sig med Faderens Navn <i>Grönwald (Grünwald)</i> de andre derimod « <i>Orning</i> »; de 4 Døtre kaldte sig « <i>Orning</i> »).	9. <i>Fridrich Christian Orning</i> f. c. 1660; i 1690 nævnes han som Lieut. ved Marschalls Dragon-Rgmt. og i 1711 som Capitaine ved Øtkens. Afsked paa Grund af «uheelbar Saaer udi Storkriegen annammet 1715». døde samme Aar paa Hoff, Hobøl. * <i>Rebekka Margrethe Matheson</i> , en Officersdatter.	<i>Mathias (Mads) Orning</i> f. 1626. Ritmester ved Faderens Rgmt. * 1. <i>Anne Margrethe Budde</i> . * 2. <i>Hildegard v. War-gas</i> , Dtr. af General v. W.	<i>Søren (Søfren) Orning</i> f. 1627, 1653 «Capt. til Lands og Vands» «udmærket sig ved Stormen paa Kbnhavn 1659». * <i>Adelheid v. Köllen und Grossen-Grabow</i> (børnl).
--	--	---	--	--	---

Dertil havde Admiralen 2 unge gutter: *Otte Erik Orning* og *Børge Orning*, som gik i Hollandsk Orlog og «omkom udi kriegene».

<i>Bernt Orning</i> Lieutenant ved Dragonerne † ^{1/1} 1733. (Ugift).	10. <i>Wilhelm Fridrich Orning</i> , Oberstlieutenant, f. 1703 † ^{9/10} 1784, (Underoff. ved Brochenhus Dragon 1735, Lieut. 1747, Capt. 1755, Ters-Major, 1761 Oberstl.) * ^{10/10} 1739 <i>Anne Agathe Zitlow Kaas (Muur-Kaas)</i> . (Dtr. af Capt. L. Kaas og Anne Dorothea von Hadelen).	<i>Else Margrethe Orning</i> † ^{20/1} 1776. * <i>J. Chr. Bentz</i> , Regimentsfeldtskjær ved Dragonerne.
---	---	--

<i>Rebekka Dorothea Orning</i> . * 1. 1776 <i>Henrik Hess</i> , Statschirurg i Chania. 2. 1801 Dragon-Major <i>P. J. Beichmann</i> (som tilforn havde været gift med Systemen Anne Margrethe).	<i>Fridrikke Orning</i> . * 1773 med Slægtningen Kbm. <i>Lars J. Kaas</i> (børnløs).	<i>Anne Margrethe Orning</i> , † 1800. * Dragon-Major <i>Paul Jørgen Beichmann</i> .	<i>Louise Orning</i> † ^{9/1} 1824. * «Bagermatadoren» i Cha. <i>Johan Schibberg</i> af svensk Æt, († 1805). (børnløs).	11. <i>Ove Ramel Schested Orning</i> . Lieutenant ved nordenfj. Regiment «blev noget Rar af sig» efter et Fald med Hesten og et stærkt Stød i sit Hovede. † 1786 som den adelige Orning-Slægts sidste Mand. (11te Generation).
--	---	---	--	--

Stamtavle

over den Grønwaldske Officers-Slægt i Norge, huilcken formenes at være af den urgamble, baltiske (liflandske) Sverd-Ridder Æt v. Grünwald. Den kom fra Lifland til Skaane (da dansk) udi 1500-Tallet; men derfra kom den sidste mandlige Ætling til Norge «da Skaane bleff til Sverige (sic) falden Anno 1658». Denne Slægts Navn var allerede i Skaane noget nationaliseret og kaldtes i Norge Grønwald, Grønwald eller ogsaa Orning (Orning-Grønwald), i 1700 Grønwald og senest Grønwald.

Oftere kaldes den ogsaa med det «oprindelige Nafn Grünwald», (særligt i Militær-Officers-Rullerne). **Martinus (Morten) Grønwald (Grünwald)**, f. ca. 1650/51, † 1715 eller 1717, Fændrik 1680 ved S. Søndhordlehnske Comp. af Bergenhuusiske Inf. Regiment. Anføres som Lieutenant i 1690 i Oberstl. Hirschs dansk-norske Officers Forteg. (Kgl. Bibl. Kbn.) samt i Danmarks Adels Aarbog. Nævnes i en gammel «Stammetaffel og Minde-Krandz» som Capitaine, men visselig urigtigt, da Hirschs Anførsel Lieutenant sikkert er rigtigt, da denne holdes for «saa paalidelig». «Han var overmaade høy og stærkbygget». Traditionen siger: «hans Høide var at skriffve med twende Sjutal (77).

* ca. 1681 *Else Elisabeth Orning*, f. 1657, † 1725, Dtr. af Skibsofferhøvidsmand «Norges Admiral» Bernt Orning til Vatne, «huilcken falden bleff paa Skandtzen af sit Slagskib Glückstadt foran Marstrand». (9 Sønner — alle Officerer — og mindst 4 Døtre; «den ældste af de Børen udaff et Vindøye paa Orninggaard drattitz formedelst en Barnepiige, men hun kun en Jentunge war». De kaldte sig alle «Orning», undtagen 3 Sønner, der kaldte sig med Faderens lidt ændrede Navn: «Grønwald».) Fra Ægteparret nedstammer i «twende Hundred Aar mindst 33 Officerer och 3—4 Underofficerer udi den mandlige Linie».

Bernt Orning , f. 1684, † 1729, 1711 Chef for et Comp. Dragon., 1717 . . . Romerik Dragon., blesseredes haardt i Slaget ved Helsingborg 1710, var med ved Ringerike 1716. 1718 Obrist-Lieutenant. * 1705 1) <i>Anne Lange</i> , (10 Børn, 6 Officerer). * 1727 2) <i>Birgitte von Heidemarch</i> , (2 Børn, 1 Officer), (uddød med Sønnen: Major ved Dragon. <i>Joh. Mangelsen Orning</i>).	Otte Marquard Grønwald , 1690 el. 1691, Falden 18/19 Aar gl. i Krieg. Cornette udi engelsk Krigszug; falden ved Malplaque 1709 ud for Haanden af sin Frøndend «Hr. Capit. Hans Henrik v. Reichwein, «huis Brordatter bleff med hans Bror Fridr. Chr. Grønwald copuleret». «Och war Capt. Hans Henrik en stor Duellant» (sic) «mit mange Krieger-Effentyrier udføritz att haffve». Hans Henrik v. R. var i fransk Tieneste under Hector Villars og faldt 1712 ved St. Denain i Spidsen for Avantgarden for Regimentet Flandern.	Ludvig Chr. Orning , Major, f. 1689, † 1769, «bleff paa Jagten ihielkrystitz udaff en hanbiørn». . . . <i>Lange</i> , 3 Sønner, alle Officerer och 1 Capt. des armes. (Uddød).	Fridrich Christian Grønwald , f. 1692, † 1757, ^{27/12} 1716, Premier-L. ved Oetkens Dragonrgmt., ^{29/11} 1730 Capt. (Ritmester) ved S. Rgmt. Vel 74 T. hoi, var med i Ringerik-Krigen og var Medlem af det store Heste-Stutteri-Undersøgelz-Hverv oder munus. * 1720 <i>Justine Cathr. v. Reichwein</i> , f. 1688, † 1784, næsten 97 Aar gl. (Dtr. af Capt. Fr. v. R. og Else Bildt til Nes, Borge.	Haagen Otte Grønwald , f. 1695. 1719 Cornette, Capt. (Ritmester) ved Oberst Beenfeldts Dragon-Rgmt. 1737. Han kaldtes «H. Skakke» formedelst «et Pallask-Hugg». . . . * 1713 1) <i>Christine Tordenstjerne</i> til Stenshorne. * 2) <i>Abigael Dop</i> , Datter af Præst til Tune Dop. (Sønner og Sønesønner Officerer, uddød med Capit. Johannes Broderius Gr. 1789).	Fridrich Wilhelm Orning , f. 1702. 1721 Fændrik ved Oberst Brockenhuus Dragon-Rgmt. ^{29/12} 1747 Ritmester (Capt.) ved samme Rgmt. * 1) <i>Magdela Löwenbalck</i> . * 2) <i>En riig Foged-Encke</i> . * 3) <i>Eline Ravensberg</i> , kaldet: den «skionne». (Børnløs udi alle «Ægte-Senge»).	Owe Orning , Cornette ved Kruuses Dragon-Rgmt. 1717, † 1729. «Et Ganteri med «Else Galskyt?» Maaske gift med «den uundgaaelige Gjertrud v. Treubler, der som Encke ogsaa offertog Capitaine v. Bryggermann». Det sages ellers om den meget smukke Cornette: «at alls besser end mit Qvinds han mit de fuulde Bægre sich befreundigtz».	Bernt Martinus Orning , Fændrik 1729, Second-Lieut. 1730 i Oetkens Dragon-Regiment. † 1732 «af en for hitziger Kranckheit».	Morten Orning , Capit. des armes, (Tvilling udaff Hr. Owe O.) Traditionen siger, at han affick i særdelis ung Alder ved et uløckeligt Degenstick, medens hand med Iffver fichtede».	Karen Mouatt Orning . * Dragon-Lieut. <i>Anders Høeg</i> af den «gamle Adel».	Blancheflor Orning , løb bort med en Skrædderpilt nafnlig <i>Knagge</i> af den Fogeds Slægt.	Margr. Juel Orning , død hastelig ved et Fald «med Horsen».	Tina (Martinette) Orning , druknede «under en Reyse» i den Bukken-Fiord.
---	---	---	---	---	---	---	--	--	--	---	--	---

Fridrich Martinus v. Grønwald, f. 1721, † ^{22/12} 1803, — Stamfar for «Gullaug-Grønwald» paa Gullaug Sædegaard i Lier, (oprettet 1505 for den adelige Slægt Tordenstjerne «hvor udaff en Qvinde: Christine Tordenstjerne til Steenshorne med hans Farbror, nafnlig Ritmester Haagen Otte Grønwald, copuleret var 1713). — Han var 75 Tommer hoi og slankbygget, med brede Skuldre; kaldtes i Itzehoe «den norske Gran», kom i Krigstieneste i 1736 (14 1/2 Aar gl.), 1739 Fændrik, 1745 Premier-Lieutn., 1755 Capt.-Lieutn., ^{25/12} 1756 virk. Capitaine og Compagniechef, var «i Feldttoget i Holsten 1758—62 Adjutant hos General v. Reichwein og for Regimentet Reichwein», ^{21/10} 1770 Second-Major, Chef for Follogske Comp., 1788 Premiermajor, Oberstlieutenant; Afsked med Pension 1789.

* **Karen Hellesdtr. Horter**, f. 1735, † ^{12/12} 1822, 87 Aar, Dtr. af den hovedrige Lensmand Helle Holter paa Store-Hvamb i Næs og Hustu *Anne Colbjørnsen* (nær Slægt. af de berømte Brødre Storzuristerne Jacob Edvard og Chr. Colbjørnsen).

Nicolay v. Reichwein , f. 1765, Capitaine 1797 Afsked. † 1813 (antog det i Norge udd. Navn R.), «havde frekventeret den frie matematiske Skole» (Krigsskolen) i 3 Aar. (Ugift).	Fridrich Helle v. Grønwald , f. 1767, † 1834. («Kjørt sig bort en Vinternat i Isen paa Dramsfjorden»). Var i 3 Aar Elev af den matematiske Skole, Fændrik 1787, Secondl. 1789, Premierl. 1790, const. Capt. 1802, virk. Capt. 1803, Chef for 4. Akerske gevorb. Comp. i Regiment; ^{29/12} 1809 R. D. D. O., Major ^{29/12} 1812. Af. D. O., Naade ^{29/12} 1813. * 1) <i>Anne Karine Flor</i> , † 1805. * 2) <i>Maren Lorentze Flor</i> , † 1850. Døtre af Generalauditor Jens v. Flor.	Christen Martin v. Grønwald , f. 1769, † 1809 (39 Aar), var i 2 1/2 Aar Elev af mathem. Skole. Capt. for Askerske Comp. 1803, Capt. og Chef for Kongstens Fortved Fr.stad 1807. (Ugift).	Just Christian v. Grønwald , f. 1771, † 1833: 62 Aar. Capt. og Chef for Hofske Comp. 1809. Gik over i den nye Arme 1814 som Capt. og Chef for Frons Comp. Gudbrandsdalen. * <i>Helene Sophie Middelfort</i> (Dtr. af Præst Middelfort).	Anne Holter Grønwald , f. ^{29/12} 1763, † 1839, 77 Aar. * <i>Thomas Rosing</i> , Sognepræst. † 1799. (Børnløs).	Martha Elisabeth Grønwald , f. 1770, † 1790. * <i>Christian Holst</i> , Sognepræst til Røgen. («Røkenpræsten») (Datter).
		Fridrich Martin Grønwald , f. 1800, † 1836, Skipper. * . . . <i>Borgen</i> . (Asker).	Karl Holter Grønwald , f. 1802, † 1874, Lensmand i Vinger. * <i>Louise G.</i> , Dtr. af Major Fr. H. Grønwald paa Gullaug.	Anne Holter, Karen, Thomas, Paul , f. 1838, † 1869. f. 1839, f. 1840, f. 1842, † 1884, † 1875, † 1871. * <i>Andreas Sten</i> , Kjøbm. paa Hamar. (Børn). * <i>R. Smith</i> .	
		Just Chr. Gr. , f. 1833, † 1896. Læge. (* i Wisconsin), Amerikanere.	Niels Gr. , f. 1834, † 1899. Bureauchef i Kirke-Departementet.		

Bernt Christian v. Grønwald, f. ^{10/12} 1729, † ^{10/12} 1797. — Stamfar for «Ulleberg-Grønwald» paa Bygselgaarden Ulleberg i Tjødling i Brunlanæs. — Kom i Krigstjeneste 1745, 16 Aar gl., 1788 Chef for Eidangerske Compagni, Oberstlieutenant i 2det Smaalehnske nationale Infanteri. Var med i Feldttoget i Holsten 1758—62: Quartier Altona.

* 1) *Johanne Dorothea Elisabeth Petersen van Deurs* (hollandsk Amagerbondeæt), † 1763.
* 2) (1765) *Kirstine Angell Elligers*, Datter af Kjøbmand Jens Elligers i Larvik († 1780).

1. Fridrich Christian Grønwald , f. 1763, † 1825. Lieutent., tog Afsked med Titel Krigsraad, Storthingsmand. Eiede <i>Sem i Borre</i> , drev Skibsrhederi, var Storthingsmand i 1818. * 1) <i>Marthe Bøchmann</i> . * 2) <i>Clara Adtzlew</i> . * 3) <i>Fridrikke Vamberg</i> . * 4) <i>Petronelle Flor</i> , Datter af Generalauditor Flor.	2. Jens Christian Grønwald , f. 1767, † 1829. Premier-Lieut., tog Afsked med Captains Karakter og begyndte som Sømand. Skibscaptein. * <i>Ragna Hvidt</i> .	2. Nicolay v. Reichwein Grønwald , f. 1770, † 1842. Lieutenant, Afsked og var siden Værftsskriver i Fredriksværn. * <i>Rise Prebensen</i> , eiede Jor det ved Fr. værn. Bernt Christian Olaus Grønwald , f. 1819, † 1901. Præst paa Modum. * <i>Juliane Høst</i> , Hans Aimar Grønwald , f. 1846. Kabinetssekretær.	2. Hans Mow Grønwald , f. 1771, † 1848. Oberst for Telemarkske Rgmt. * <i>Junine Olafsson</i> , Dtr. af Prof. O. ved Kongsbjergs Bergacademi. 2. Justine Grønwald . * <i>Infanteri-Capt. Ibsen</i> . (5 Barn).	2. Dorothea Grønwald , f. 1768, † 1837. * <i>Generalmajor J. G. v. Mejlænder</i> . (8 Barn).
4. Fredrikke Grønwald , f. 1804. * <i>Korpslæge Lie</i> . (Børn).	1. Jens Holck Grønwald , Skibscaptein. († ugift).	Chr. Aug. Grønwald , Præst i Bergen. * <i>Marcilia Steen</i> .	Marcus Fr. Grønwald , f. 1847. Maler. Didrik Grønwald , † 1896. Overlærer. Bernt Grønwald , f. 1859. Maler.	
4. Chr. Aug. Grønwald , f. 1805, Skibscaptein. († ugift).	2. Kristiane Grønwald , * <i>Generalconsul Warendorph</i> .	3. Ragna Grønwald . * <i>Toldbetjent Olsen Rørvig</i> , (Datter, Mor til Dr. theol. Chr. A. Bugge).		
4. Julie Grønwald . * <i>Capt. i Generalstaben Jacob Bendixen Hoff</i> . (Børn).				

1. Jens Fredrich Grønwald , f. 1799, † 1870. Skibscapt. (Ugift).	1. Arild Grønwald , f. 1804, † 1892. Eier af Gullaug. (Ugift).	1. Karen Grønwald , f. 1796, † 1818. (Ugift).	1. Anne Elisabeth Grønwald , f. 1797, † 1879. * <i>Paul Nilson</i> , f. 1789, † 1847. Stifts-overretsprocurator. (2 Døtre).	1. Jensine Fredricke Grønwald , f. 1798, † 1850. (Ugift).	1. Helene Grønwald , f. 1800, † 1882. (Ugift).	1. Louise Grønwald , f. 1802, † 1889. * <i>Lensmand i Vinger Carl Holter Grønwald</i> . (4 Børn).	2. Anne Karine Grønwald , f. 1807, † 1883. * <i>Martin Narvesen</i> , Cand. th., Klokker i Sande. (Børnløs).	2. Bernt Martin Grønwald , f. 1808, † 1845. Landcadet 1825—28, Cadet-Underof. ved Chris. Brigade. Toldbetjent i Arendal 1835. * <i>Ingeborg Bjerkrem</i> , f. 1812, † 1890. Datter af Kjøbmand B. Christianssand.	2. Hans Harald Holst Grønwald , f. 1810, † 1877. Kjøbmand. * <i>Pauline Amalie Adamsen</i> , Dtr. af Sagf. A. Holmestr.	2. Hanna Petronelle Grønwald , f. 1812, † 1890. * <i>Mentz Rynning</i> paa Skinderbøl, forhenv. Præst. (4 Børn).	2. Cathinca Ovidia Grønwald , f. 1814, † 1880. * <i>Henry Emil Fearnley</i> , Sognepræst, (6 Børn).	2. Peter Andreas Grønwald , f. 1818, † 1850. Exam. juris. (Ugift).
Fridrich Johan Grønwald , f. 1837. Cand. jur., Kgl. Fuldmægtig i Kirkedepartementet. Afsked i 1917.			Lorentz Nicolai Reichwein Grønwald , f. 1839, † 1859. Styrmand.	Ingerta Grønwald , f. 1840, † 1920.	Carl Orning Grønwald , f. 1842, † 1863. Handelsbetj.	Bertha Johanne Grønwald , f. 1844, † 1853.		Arild Orning , f. 1867. Forretningsmand. (Eiendomsægler).	Jens Orning , f. 1868, † 1905. Student og Cadet, Reserve-Lieutenant.	Augusta Grønwald , f. 1875, † 1890.		

* 1870 *Caroline Wilhelmine Diriks*, f. 1846, † ^{10/12} 1924. (Datter af Generalauditor L. Diriks og Henriette Munch).

Ludvig Christian Martin Orning-Ravensberg, f. 1871, Student 1890, Kunstmaler. (Elev af Kunstacademiet i München.) (Flere Aar i Rom).

INDHOLD.

	Side.
En Pronation	V
Forord. «Tante Lisas Fortællinger»	1
A. Den norske Gren af den danske Adelsæt Orning	25
Skiffshøffvidsmand Otte Thomassøn Orning	35
General-Admiral Erik Ottesen Orning	40
Hans 4 «remarquablister» Børn:	
Ofverskiffs-Høffvidsmand Jørgen (Erikssøn) Orning	60
Barbara og Otte Orning	63
«Norges Admiral» Bernt Orning	66
Hans andre to Børn:	
Erik (Erikssøn) og Christopher (Erikssøn) Orning	86
Bernt Ornings og Frue Siselle Juels 6 Børn	91
Anne Christine Orning	96
Den «naffnløse» Dame af Orning-Slægten	100
Orningernes Eiendomme	103
B. Officersslægten Grønvold i Norge	108
Lieutenant Morten (Martinus) Grønwalld (Grünwald).	140
Hans 7 ældste Børn	143
8. Dragon-Cornetten Otte Marquard Grønwald	148
9. Major Ludvig Christian Orning	150
(Capitaine Hans Henrik v. Reichwein)	153
10. Dragoncapitaine Haagen Otte Grønwald	157
11. Obrist-Lieutenant Bernt Orning	160
Hans 12 Børn	170
12. Dragon-Capitaine Fridrich Christian Grønwald	182
a. Gullaug-Grønvold'er.	
Obrist-Lieutenant Fridrich Martinus v. Grønwald	194
Den privilegerede Sædegaard Gullaug	220
Noter.	
Stamtavle over den norske Gren af Adels-ætten «Orning».	
Stamtavle over den Grønwaldske Officers-Slægt i Norge.	

RETTELSER.

Titelbladet. «Trykt som Manuskript» udgaar.

- Side 19. L. 16 nedenf. skal staa: «maaske en Tid (omkring 1834) const. Brigadechef»?
- 113. L. 13 nedenf. «F. M. og B. C. Grønwald» skal være: «Grønwald».
- 193. L. 3 nedenf. «Bernt Chr. Grønwald døde $10/8$ 1797» tilføies: «som Oberstlieutenant».
- 209. L. 6 nedenf. «interessant» (!) skal være: «interesseret».

I Noterne:

- Side 30*. Noten 43's Binote, «efter», skal være: «cfr.».
- 31*. Note 43. «Kalvetienden kalditz», tilføies i Parenthes: («formentlig fordi Præstekandidaten brølte som en Oxekalv»).
- — — — «isolente», skal være: «insolente» (frække).
- 46*. — 65. «skiuler», tilføies i Parenthes: («en Taxtmands Udtalelse under en Taxtforretning»).
- 55*. — 74. efter «offerleffuede» skal staa «og».
- 65*. — 92. «μυδραξ» skal være: «μυσταξ» (mystax = Overløbe).
- — — — «racken skulde» skal være: «r. schulte».
- 66*. — 97. L. 10 ovenf. efter «som» tilføies: «i Regelen ender paa -m a n n fremdeles».
- — — — L. 16 ovenf. efter «ældre» tilføies «tyske (schlesvigske)».
- — — — L. 18 ovenf. efter «yngre» tilføies «norske».
- 72* — 121. efter «2 Capt. des armes» skal staa «og altsaa var en af Landets ældste Officers-Ætter».
- 96* — 147. efter «paarørende Slægtning» tilføies: «paa sin Mors Side».
- 101* — 153. til «sit lurvete Skind» skal som en Binote staa: «Sigter til en Bergenshistorie der er udeladt (udtaget) for ikke at støde en eller anden af den noksaa ordinære Familie paa de usobre Manchetter».

